MUZEUL
JUDEȚEAN
ARGEȘ

ARGESIS
XV

STUDII ȘI COMUNICĂRI

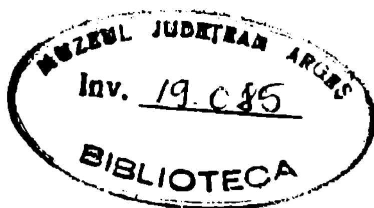
SERIA
ISTORIE

PITEȘTI - 2006

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ

ARGESIS

Studii şi comunicări
Seria Istorie
XV

EDITURA ORDESSOS
PITEŞTI
2006

ARGESIS
Seria Istorie
Analele Muzeului Județean Argeș
Pitești

ARGESIS
History series
Annals of the Argeş County Museum
Piteşti

EDITORI:
CONSILIUL JUDEȚEAN ARGEŞ
MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
Adresa redacției: Str. Armand Călinescu, nr. 44, 110047 Pitești
tel./fax: 0348/401374

EDITORIAL STAFF:
THE ARGEŞ COUNTY COUNCIL
THE ARGEŞ COUNTY MUSEUM
Editorial Office Address: Armand Călinescu Street, 44, 110047, Pitești
phone/fax: 0348/401374
PITEŞTI - ROMÂNIA

Culegere şi tehnoredactare computerizată: **Ionel DOBRE**
Traduceri în limba engleză: **Dan ZAVULOVICI**

I. S. S. N. 1453 - 2182

SUMAR

ARHEOLOGIE, ISTORIE ANTICĂ

ISTORIE MEDIEVALĂ

ISTORIE MODERNĂ ŞI CONTEMPORANĂ

ISTORIA CULTURII, PERSONALITĂŢI

ADDENDA

CONTENTS • SOMMAIRE

ARCHAEOLOGY AND ANTIQUE HISTORY

MEDIEVAL HISTORY

MODERN AND CONTEMPORARY HISTORY

HISTORY OF CULTURE AND PERSONALITIES

ADDENDA

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, TOM XV, 2006

ARHEOLOGIE, ISTORIE ANTICĂ

CÂTEVA DATE DESPRE LOCUIREA BOIAN DIN SUD-VESTUL MUNTENIEI

PAVEL MIREA*

Dacă primele descoperiri de tip Boian de pe teritoriul României datează din anul 1867 şi sunt cunoscute în sud-estul Transilvaniei, în aşezarea de la Brăduţ[1], primul fragment ceramic atribuit culturi menţionate, descoperit în zona ce face obiectul acestui articol, provine de la Zimnicea, localitate aflată aproape de vărsarea râului Vedea în Dunăre[2]. Alte materiale Boian au fost semnalate în anul 1938 la Cetatea (jud. Teleorman) şi proveneau dintr-o aşezare de tip *tell* distrusă în totalitate prin exploatarea argilei de către localnici[3].

Descoperirile ulterioare, relativ puţine la număr, sunt cunoscute aproape în totalitatea lor din cercetări de suprafaţă. Doar în cazul aşezării de la Alexandria „Podul Nou" avem de-a face cu o săpătură de salvare, întreprinsă în anul 1956, în urma căreia au fost cercetate şi două complexe Boian-Giuleşti[4].

În monografia consacrată culturii Boian, Eugen Comşa semnala în această parte a Munteniei un număr de 12 descoperiri atribuite acestei culturi[5].

Un alt sondaj a fost efectuat de către Ionel Vlad în anul 1983 într-o aşezare Boian aflată pe terasa înaltă, vestică a râului Vedea, în apropierea localităţii Bujoru. Materialele descoperite aici pot fi atribuite fazelor Giuleşti şi Vidra[6].

Materiale Boian au fost descoperite şi în cadrul unor săpături arheologice care au urmărit alte epoci. Este cazul celor de la Frumoasa-„La cetate"[7], Bujoru-„Tumul"[8] şi Lăceni-„Solare"[9].

---

* Muzeul Judeţean Teleorman, Alexandria.

[1] G. Westen, *Über die Hügelgrüber hinter Bardoez nächst im Udvarhelyer Stuhl*, în „Archiv der Vereines für Siebenbürgische Landeskunde", IX, 1, 1870, p. 18-27, *cf.* E. Comşa, *Istoria comunităţilor culturii Boian*, Editura Academiei, Bucureşti, 1974, p. 9.

[2] Gr. Tocilescu, *Dacia înainte de romani. Cercetări asupra popoarelor care au locuit ţările romane de la stânga Dunării, mai înainte de concuista acestui teritoriu de contra imperatoriului Traianu*, Bucureşti, 1880, tab. K/7, *cf.* E. Comşa, *op. cit*, p. 39.

[3] Vl. Dumitrescu, *Alcune scoperti preistoriche nel distreto di Teleorman*, în „Dacia", IX -X, 1945, p. 532.

[4] B. Mitrea, C. Preda, *Săpăturile de salvare de la Alexandria (raion Alexandria, regiunea Bucureşti)*, în „Materiale şi Cercetări Arheologice", V, 1959, p. 175-180.

[5] E. Comşa, *op. cit.*, p. 32-43.

[6] Rezultatele acestui sondaj sunt materializate prin doi saci cu fragmente ceramice, analizate de către autorul acestor rânduri în anul 1999. Documentaţia de şantier nu a mai putut fi recuperată, singurele date din teren fiind constituite de marcajele aflate pe pachetele cu materiale.

[7] N. Constantinescu, *Cetatea de pământ din secolul al XIV-lea de la Frumoasa*, în „Studii şi Cercetări de Istorie Veche", 16-4, 1965, p. 735).

[8] În acest caz s-a produs contrariul celor arătate mai sus (nota 6). Potrivit unuia dintre autorii săpăturii de salvarea (Emil Moscalu) aflăm că: „În total se aflau 25-30 fragmente ceramice de la un vas de mari proporţii

Cea mai importantă cercetare arheologică, ce a avut ca obiectiv cultura Boian, s-a desfăşurat între anii 1998-2000, în cadrul unui proiect româno-britanic ce viza locuirea neo-eneolitică de pe Valea Teleormanului[10], fiind efectuate sondaje în mai multe locuiri Boian-Giuleşti şi Boian-Spanţov din zona Lăceni-Măgura. De altfel, valea râului Teleorman şi cea a afluentului său, pârâul Clăniţa, între localităţile Lăceni, Măgura şi Vităneşti este una dintre cele mai bine cunoscute zone (fig. 2). Se adaugă zona Alexandriei, respectiv valea râului Vedea cuprinsă între doi afluenţi, Nonovul şi Vistireasa, precum şi văile acestora (fig. 3).

Cercetările de suprafaţă întreprinse în perioada anilor 2001-2007 în sud-vestul Munteniei au avut ca rezultat identificarea altor 17 puncte cu descoperiri ce pot fi atribuite culturii Boian. În momentul de faţă numărul acestora se ridică la 50, dintre care 33 de puncte au fost descoperite în urma unor cercetări de suprafaţă, în timp ce 12 puncte au făcut obiectul unor săpături sistematice, sondaje şi săpături de salvare (fig. 1). Doar în 6 cazuri, săpăturile sistematice au avut ca obiectiv cercetarea culturii Boian. Statistica prezentată poate fi completată cu încă trei descoperiri întâmplătoare şi cu altele două despre care nu există date relevante. În ceea ce priveşte atribuirea pe faze[11], putem adăuga faptul că cele mai timpurii locuiri sunt cele de tip Boian-Bolintineanu (3) urmate de Boian-Giuleşti (11) şi Boian-Vidra (5). În Boian-Spanţov se constată o creştere a numărului locuirilor (27). Pentru un număr de 11 descoperiri nu a putut fi precizată faza cărora acestea aparţin.

Împărţirea pe faze de evoluţie şi delimitarea ariilor de răspândire a acestora sau a culturilor arheologice propriu-zise, s-a făcut pe baza unor analogii formale. Ceramica, „fosila directoare", a rămas în mod tradiţional, un element reprezentativ al culturii materiale, cu rol în stabilirea ariilor culturale şi a cronologiei relative. Analogiile au fost făcute urmărindu-se anumite categorii ceramice, tipologia şi decorul lor, de regulă în urma unor inerente selecţii[12]. De cele mai multe ori între stilul ceramic, cronologie, cultură şi etnie a fost pus un semn de egalitate iar datele arheologice au continuat a fi doar descrise nu şi explicate[13], ignorându-se faptul că vasele ceramice

---

(Boian, n.n.). Dar aceste materiale au dispărut fără urmă şi nu am mai găsit nici un fragment deşi am căutat pachet cu pachet tot materialul pe care-l aveam în depozit". (vezi E. Moscalu, C. Beda, *Bujoru. Un tumul cu car-cazan votiv aparţinînd culturii Basarabi*, în „Thraco-Dacica", IX, 1-2, 1988, p. 24.)

[9] Cercetări inedite E. Moscalu, 1968.

[10] *„Proiectul româno-britanic de cercetare pluridisciplinară a locuirii neo-eneolitice de pe valea Teleormanului*" (SRAP - *Southern Romania Archaeological Project*) a debutat în anul 1998 şi este condus de dr. Radian R. Andreescu, cercetător la Muzeul Naţional de Istorie a României şi de dr. Douglass W. Bailey, şeful Departamentului de arheologie şi conservare al Şcolii de Istorie şi Arheologie a Universităţii din Cardiff. Proiectul a fost finanţat de către Academia Britanică, Universitatea din Cardiff şi Societatea Anticarilor Londonezi din partea britanică, respectiv Ministerul Culturii şi Cultelor şi Consiliul Judeţean Teleorman din partea română.

[11] Vl. Dumitrescu, A. Bolomey, Fl. Mogoşanu, *Esquise d'un prehistoire de la Roumanie*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983, p. 101-102; E. Comşa, *op. cit.*, p. 19-27.

[12] H. J. Franken, *Pot making in antiquity and the „ceramic horizont" in archaeology*, în A. Van As (ed), *Contribution to the Study of Pottery Technology*, Leiden, 1985. p. 45-46, *apud* S. Oanţă-Marghitu, *Fenomenul Cernavodă III–Boleráz: după 30 de ani*, în „Cercetări Arheologice", XII, 2003, p. 118.

[13] L. Ellis, *Cultural boundaries and human behaviour: Method, theory and Late Neolithic ceramic production in the Carpathian-Pontic region*, în *Cucuteni aujourd'hui*, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, II, 1996, p. 76-77.

reprezintă, dincolo de utilitatea imediată, unul dintre mijloacele adoptate de oameni pentru a se defini pe sine şi comunităţile lor[14].

Date importante asupra mediului natural străvechi şi a locuirilor neo-eneolitice au fost oferite de studiile de arheologie aluvială. Observaţiile făcute în zona Lăceni-Măgura, au avut ca rezultat reconstituirea unei părţi a istoriei naturale a râului Teleorman. Astfel, la cca. 50 m de actualul canal activ al Teleormanului, în luncă, au fost identificate cinci terase asociate cu un sistem de paleocanale. Cele mai vechi elemente sunt reprezentate de sistemul compus din două terase, aflate în imediata vecinătate a terasei înalte, vestice, asociate cu „insule", (ridicături de pietriş şi nisip) şi cu paleocanale. O probă ^{14}C (12880±130 BP) sugerează că unul dintre aceste canale a fost activ, cel puţin la sfârşitul glaciaţiunii târzii. Pe unele dintre aceste "insule" ale sistemului de terase menţionat, ce ar corespunde perioadelor Pliocenă târzie, Holocenă timpurie şi Holocenă mijlocie[15], au fost identificate atât locuirile Boian, cât şi diferite vestigii din epoci postneolitice.

În Holocenul mijlociu au fost înregistrate creşteri ale nivelului râului Teleorman în jurul datelor 4900-4800 BP, 4000-3800 BP, 3300-2800 BP, 1000 BP, creşteri ce pot fi asociate cu depuneri de aluviuni (formarea unor conuri de dejecţie) în jurul datei de 2400 BP, în vestul văii. Toate acestea pot fi corelate cu perioade de răcire ale climatului, creştere a umidităţii şi a activităţii fluviale, date înregistrate şi în centrul, nordul şi vestul Europei. Perioada corespunzătoare locuirilor Boian (6100-5700 BP) cunoaşte un climat mai puţin sever, fapt de asemenea documentat şi în alte părţi ale continentului[16].

Cercetările din zona Lăceni-Măgura au permis conturarea mai multor ipoteze asupra evoluţiei râului Teleorman în prima jumătate a mileniului 5 a. Chr. şi a impactului asupra locuirilor neolitice. Într-o primă ipoteză, râul curgea static, printr-un singur canal. Valea era un mediu stabil, predictibil, cu resurse bogate, potrivit pentru o locuire şi activităţi pe termen lung. O altă ipoteză sugerează că râul curgea tot printr-un singur canal a cărui poziţie se modifica de-a latul văii. Se crea, astfel, o instabilitate cu influenţe asupra aşezărilor de lungă durată. O a treia ipoteză ne prezintă Teleormanul ca un râu ce curgea printr-un sistem aproape static de canale. Mediul avea probabil un aspect de mlaştină, bogat în resurse, ce permitea existenţa unor aşezări pe termen lung. Într-o ultimă ipoteză, râul ar fi avut un sistem mobil de canale. Şi în acest caz mediul era bogat în resurse naturale, dar impredictibil, nefiind, prin urmare, permanent locuit[17].

O situaţie asemănătoare a fost înregistrată la cca. 20 km în amonte, în zona localităţilor Perii Broşteni şi Trivale Moşteni, aici fiind observabilă o reţea de paleocanale ale râului Teleorman, reţea ce ar sugera o evoluţie a râului conform

---

[14] D. W. Bailey, *Balkan Prehistory. Exclusion, Incorporation and Identity*, Routledge, London, 2000 p. 94.

[15] A. J. Howard, M. G. Macklin, D. W. Bailey, S. Mills, R. R. Andreescu, *Preservation and prospection of alluvial archaeological resources in the southern Balkans: a case-study from the Teleorman river valley, southern Romania*, în A. J. Howard, M. G. Macklin, D. G. Passmore (editori), *Aluvial Archaeology in Europe*, Lisse, 2003, p. 243.

[16] *Ibidem*, p. 225.

[17] D. W. Bailey, R. R. Andreescu, A. J. Howard, M. G. Macklin, S. Mills, *Alluvial landscape in the temperate Balkan neolithic: transition to tells*, în „Antiquity", 76, 2002, p. 352-353; R. R. Andreescu, *Valea Teleormanului. Mediul şi comunităţile umane în mileniul V a. Chr.*, în „Cultură şi Civilizaţie la Dunărea de Jos", XXII, 2005, p. 144.

ultimelor două dintre ipotezele amintite. De altfel, schimbări majore ale cursului râului s-au produs chiar în ultima sută de ani. Astfel, în zona localităţii Olteni, Teleormanul curgea, la începutul secolului trecut, prin partea de est a văii[18]. În prezent cursul s-a mutat la baza terasei înalte, aflată la cca. 2 km vest, fostul curs fiind ocupat pe o lungime de aproape 10 km de un pârâu format de izvoarele abundente aflate la baza terasei estice („Gârla Morii"). Într-un mod similar, pârâul Vistireasa, afluent al râului Vedea, ocupă un fost braţ al acestuia şi este format tot de izvoare aflate la baza terasei.

Cel mai probabil râul Teleorman a fost instabil înainte de jumătatea mileniului 5 a. Chr. Râul se deplasa de-a latul văii iar canalele îşi modificau frecvent amplasamentul. Mediul natural era, probabil, destul de instabil, favorabil pentru o locuire şi activităţi temporare, zona fiind caracterizată prin variabilitate şi instabilitate[19]. Observaţiile de natură sedimentologică şi micromorfologică par să vină în sprijinul acestei ipoteze. Nivelurile de locuire Boian-Giuleşti sunt separate de niveluri siltice carbonatice, acumulate în perioada unor inundaţii şi evoluează pedogenetic în perioadele de locuire[20]. Existenţa unui mediu instabil este sugerată şi în bazinului Argeşului inferior, unde au fost identificate trei episoade diluviale distincte. Unul dintre acestea a fost datat în epoca neolitică (5507±30 BP, 4344 cal. BC), în timpul evoluţiei culturii Vădastra (Boian)[21].

Numărul extrem de redus al descoperirilor, majoritatea făcute în urma unor cercetări de suprafaţă, nu pot conduce la formularea unor reguli cu privire la tipul preponderent de amplasament geo-morfologic, la forma, dimensiunile şi tipul de organizare internă al aşezărilor sau la tipul arhitectural predominant al locuinţelor acestor comunităţi. În stadiul actual al cercetărilor se pot contura unele interpretări, cu titlul de ipoteze de lucru, despre caracteristicile aşezărilor Boian. O trăsătură definitorie a unei comunităţi este tendinţa de a-şi alege un anumit teritoriu pentru habitat, alegere condiţionată de anumiţi factori de subzistenţă precum: existenţa şi apropierea faţă de sursele de apă, sol prielnic cultivării plantelor şi creşterii animalelor, apropierea de surse de materii prime necesare realizării uneltelor şi amenajării construcţiilor. La aceşti factori se pot adăuga şi alţii, fie tot de natură economică (locuri favorabile vânătorii sau pescuitului, posibilităţi de legătură şi comunicare cu alte comunităţi umane din zonă), fie de natură cutumiară (preferinţa pentru anumite zone de locuit).

Analizând amplasamentul locuirilor Boian pentru care avem date, se constată faptul că erau folosite, predominant, terasele înalte (15 locuiri) şi luncile inundabile (12 locuiri). Folosirea teraselor joase este constatată în 9 dintre situaţii. Este documentată şi o locuire pe un grind. Către etapa finală a culturii Boian, se constată tendinţa ca locuirile să fie amplasate preponderent pe terase joase şi în luncă şi mai puţin pe terase înalte. Nu sunt cunoscute sisteme de protecţie sau fortificare a aşezărilor. Cazuri aparte

---

[18] Conform hărţii întocmită în anul 1911 de către Serviciul Geografic al Armatei, după ridicările topografice efectuate în anii 1907-1908.

[19] D. W. Bailey, R. R. Andreescu, A. J. Howard, M. G. Macklin, S. Mills, *op. cit.*, p. 353-354.

[20] C. Haită, *Studiu sedimentologic preliminar asupra locuirii neo-eneolitice din valea Teleormanului, zona Lăceni-Vităneşti. Southern Romania Archaeological Project, campania 2000*, în „Studii de Preistorie", 1/2001, 2002, p. 54; R. R. Andreescu, *op. cit.*, p. 144.

[21] V. Boroneanţ, *Consideraţii privind pădurea îngropată din bazinul Argeşului inferior*, în „Cercetări Arheologice în Bucureşti", VI, 2005, p. 10.

au existat, la Cetatea, unde la baza unui *tell* gumelniţean au fost identificate materiale Boian-Vidra[22], dar şi la Blejeşti, unde, sub nivelurile gumelniţene cercetate în *tell*-ul de aici au fost, de asemenea, identificate materiale Boian-Vidra şi Boian-Spanţov.[23] De altfel în zona centrală a Munteniei la baza mai multor *tell*-uri gumelniţene (Tangâru, Comana, Petru Rareş, Pietrele, Uzunu şi Vlad Ţepeş) au existat mai multe niveluri de locuire atribuite fazelor Vidra şi Spanţov ale culturii Boian[24]. În zona bazinelor Vedei şi Teleormanului, unde au fost sondate aşezări de tip *tell* la Alexandria, Ciolăneştii din Deal, Lăceni, Măgura şi Vităneşti nu au fost înregistrate situaţii similare, cele mai vechi niveluri de locuire datând, probabil, din faza timpurie a culturii Gumelniţa (Gumelniţa A1)[25].

O observaţie interesantă referitoare la specificul locuirii în luncă în raport cu factorul temporal a fost făcută în urma cercetărilor din zona Lăceni-Măgura. Investigaţiile complexe efectuate în Valea Teleormanului, au condus la anumite concluzii legate de înţelesul noţiunii de "aşezare". Într-o accepţiune clasică, existenţa unei aşezări era constatată, deseori, doar prin prezenţa câtorva fragmente ceramice găsite la suprafaţa solului, pe baza acestui tip de descoperire fiind cartate mai multe aşezări. În zona menţionată se poate aminti faptul că în prima campanie arheologică (1998), pe lângă o aşezare secţionată de un canal de desecare (punctul TELEOR 001[26]), au fost descoperite prin cercetări de suprafaţă trei aglomerări de materiale arheologice, ce aveau suprafeţele cuprinse între 6000-8750 m^2 şi distanţa între ele 150-600 m, de pe care au fost culese fragmente ceramice, oase de animale, unelte de silex şi fragmente de chirpici. La prima vedere s-ar putea crede că avem de-a face cu patru aşezări, dar sondajele efectuate în următoarele două campanii (1999, 2000) au demonstrat că nu orice aglomerare de materiale reprezintă o aşezare. S-a constatat că în punctul TELEOR 001 stratul cultural era relativ gros (0,50 m), cu locuinţe de suprafaţă şi amenajări aferente. În TELEOR 008, s-au delimitat două niveluri de locuire, cu locuinţe de suprafaţă dar şi cu bordeie. În TELEOR 009 a fost identificată o locuire ce se afla amplasată pe un grind de nisip, iar nivelul cultural aflat imediat sub suprafaţa solului era foarte subţire (circa 0,20 m). Nivelul cultural era inexistent în TELEOR 010, iar sondajele efectuate aici nu au scos la lumină decât rare fragmente ceramice.

---

22 Vl. Dumitrescu, *op.cit.*, p. 532; E. Comşa, *op. cit*, p. 39.

23 D. Berciu, *Săpăturile arheologice în judeţul Vlaşca*, în „Studii. Revista de istorie", II ,1, 1949, p. 98-99; Idem, *Cercetări şi descoperiri arheologice în regiunea Bucureşti*, în „Materiale şi Cercetări Arheologice", II, 1956, p. 493-505.

24 Idem, *Săpăturile arheologice de la Tangâru (1956)*, în „Materiale şi Cercetări Arheologice", V, 1959, p. 143-154)

25 M. Petrescu-Dîmboviţa, S. Sanie, *Sondajul din tell-ul gumelniţean de la Ciolăneşti din Deal (jud. Teleorman)*, în „Arheologia Moldovei", VI, 1969, p. 41; R. R. Andreescu, P. Mirea, Şt. Apope, *Dinamica locuirii neo-eneolitice pe valea Teleormanului*, în „Cultură şi Civilizaţie la Dunărea de Jos", XVI-XVIII, 2001, p. 29-34; idem, *Cultura Gumelniţa în vestul Munteniei*, în *O civilizaţie necunoscută: Gumelniţa*, Cd-Rom, cIMeC, Bucureşti, 2001; idem, *Cultura Gumelniţa în vestul Munteniei. Aşezarea eneolitică de la Vităneşti, judeţul Teleorman* în „Cercetări Arheologice", XII, Bucureşti, 2004, p. 79.

26 Conform SRAP, siturile au primit un număr de cod ce cuprinde denumirea prescurtată a unităţii hidrografice pe care se află amplasate (TELEOR - pe râul Teleorman, CLA - pe pârâul Clăniţa, VED - pe râul Vedea), urmat de un număr de ordine.

Conform cu situaţia constatată în teren se pot avansa anumite ipoteze legate de specificul locuirii. Aceasta putea fi permanentă, temporară şi sezonieră[27]. Locuiri precum TELEOR 001 şi 008 reprezintă aşezări permanente, cu nivel cultural sesizabil şi locuinţe de suprafaţă. Situaţia din TELEOR 010 ar putea sugera o locuire sezonieră legată de o anumită activitate economică (creşterea animalelor, de exemplu). De altfel, ca o veritabilă paralelă etnoarheologică, se poate exemplifica faptul că vara, în această zonă a văii Teleormanului, apar o serie de construcţii improvizate, adăpost pentru oamenii ce cresc aici animale, în perioada acestui anotimp. O situaţie deosebită este întâlnită în TELEOR 009. Urmele arheologice de aici ar putea fi puse în legătură cu o locuire temporară, legată tot de o anumită activitate economică, însă nu întinsă pe un singur sezon[28].

În stadiul actual al cercetărilor nu se pot trage concluzii definitive referitoare la forma şi dimensiunile aşezărilor. Cercetările din Valea Teleormanului au furnizat informaţii referitoare la dimensiunile aşezărilor ce aparţin culturii Boian. Mai multe observaţii stratigrafice au fost facilitate de existenţa unei reţele de canale de desecare realizate la începutul anilor '80[29]. Astfel, în TELEOR 001 s-au putut observa resturile aşezării, în taluzul şanţului de desecare, pe o lungime de aproximativ 120 m. Aşezarea din TELEOR 008 măsoară pe direcţia E-V circa 150 m, iar pe direcţia N-S, circa 100 m. În valea pârâului Clăniţa, aşezarea din punctul CLA 002 are dimensiunile de 135 m pe direcţia N-S şi 116 m pe direcţia E-V.

Pe măsura trecerii la viaţa sedentară oamenii au început să-şi construiască, în mod conştient, adăposturi special adaptate pentru desfăşurarea vieţii cotidiene. Locuinţa apare astfel ca o entitate locuibilă, un centru de producţie, un adăpost şi o reflecţie a structurii sociale[30].

Majoritatea complexelor arheologice atribuite culturii Boian sunt locuinţe - bordeie, colibe şi locuinţe de suprafaţă. Primele două tipuri de locuinţe sunt legate mai ales de anumite activităţi economice care necesitau o deplasare continuă în teritoriu şi au aproape aceeaşi structură cu cele din etapele anterioare (cultura Dudeşti). Ponderea locuinţelor de suprafaţă va creşte treptat, pentru ca în ultima fază (Spanţov) să se constate o generalizare a acestora, odată cu creşterea numărului aşezărilor[31].

Uneori, au fost interpretate ca fiind locuinţe bordei, simple gropi a căror structură, dimensiuni şi inventar nu sugerează acest aspect. La Alexandria „Podul nou" a fost cercetat un bordei Boian-Giuleşti, ce avea o formă ovală, orientat pe direcţia nord-vest sud-est, cu dimensiunile de circa 2,40 m lungime (pe porţiunea păstrată), 3 m lăţime şi 1,40 m adâncime. În vecinătatea sud-vestică se afla o groapă, adâncă de 1,60 m, considerată de autorii săpăturii ca fiind o groapă de provizii[32]. Inventarul este

---

[27] R. R. Andreescu, D. W. Bailey, *Observaţii preliminare privind locuirea neo-eneolitică pe valea Teleormanului*, în M. Neagu (coordonator), *Civilizaţia Boian pe teritoriul României*, Călăraşi, 1999, p. 12.

[28] R. R. Andreescu, D. W. Bailey, S. Mills, S. Trick, P. Mirea, *Locuirea neo-eneolitică din valea Teleormanului, zona Lăceni-Măgura (Southern Romania Archaeological Project)*, în „Studii de Preistorie", 1/2001, 2002, p. 44, 45; R. R. Andreescu, *op. cit.*, p. 145.

[29] În aceeaşi perioadă pe terenurile „redate" agriculturii au fost făcute arături adânci care au afectat puternic nivelurile culturale.

[30] D. W. Bailey, *The Living House: Signifying Continuity*, în R. Samson (editor), *The Social Archeology of Houses*, Edinburg, 1996, p. 22.

[31] Idem, *Balkan Prehistory. Exclusion, Incorporation and Identity*, Routledge, London, 2000 p. 155.

[32] B. Mitrea, C. Preda, *op. cit.*, p. 176.

format, aproape în totalitate, din fragmente ceramice care nu întregesc însă nici un vas. Nu se fac referiri la resturi de chirpici sau la amenajări de tipul vetrelor sau podelelor. Toate aceste aspecte ar sugera mai degrabă un caracter menajer al complexelor amintite, eventual o depunere ulterioară, după ce nu au mai fost folosite în scopul inițial.

Un alt bordei Boian-Giulești a fost cercetat parțial pe Valea Teleormanului (TELEOR 008). Avea dimensiunile vizibile de 4 x 2 m, orientat pe direcția nord-est - sud-vest și o adâncime de maxim 0,75 m. Mai multe observații nu au putut fi făcute datorită deranjamentelor ulterioare. Tot pe Valea Teleormanului (TELEOR 008) au fost identificate și resturile a două locuințe de suprafață atribuite fazei Giulești, puternic deranjate de lucrările agricole, avându-se în vedere faptul că s-au aflat la adâncimi cuprinse între 0,10-0,30 m de suprafața solului. Acest aspect a împiedicat stabilirea precisă a unor dimensiuni. Locuințele au fost evidențiate prin prezența unor mase de chirpici ars și a unor vetre amplasate în părțile de sud sau de nord-vest. Fragmentele de chirpici ars păstrau urmele unor pari și împletituri de nuiele. Într-una dintre locuințe au fost evidențiate, pe o mică porțiune, resturile unei podele. Inventarul recuperat era alcătuit din fragmente ceramice, întregibile într-un procent redus, un vas de mici dimensiuni și piese de silex[33]. Într-o cercetare de teren de data recentă, a fost identificată o locuire Boian-Giulești la Videle „Stănceasca", pe valea Glavaciocului. Și aici au fost localizate patru zone cu resturi masive de chirpici ars și fragmente ceramice, ce se diferențiau clar în terenul proaspăt arat.

Din faza Spanțov sunt cunoscute trei locuințe de suprafață, cercetate tot pe Valea Teleormanului. Una dintre ele, descoperită în TELEOR 001, este o locuință neincendiată, distrusă aproape în totalitate de lucrările agricole și secționată de un canal de desecare. Au putut fi evidențiate o succesiune de podele și o amenajere, poate o vatră sau un cuptor[34]. Materialul arheologic lipsește aproape cu desăvârșire, ceea ce ar putea sugera faptul că avem de-a face cu o locuință abandonată. Altă locuință, aflată în TELEOR 008, deranjantă de un mormânt din sec. IV p. Chr., avea o vatră, alături de care se aflau șase greutăți de lut, întregi sau fragmentare, un fragment de strecurătoare, o râșniță și un frecător. Urmele unei posibile locuințe de chirpici nears, cu o succesiune de podele, a fost identificată la Măgura pe Valea Clăniței (CLA 002). O zonă evidențiată în TELEOR 009, ce ar putea fi interpretată ca o zonă de locuire temporară, este reprezentată de fragmente mici de chirpici ars, dar și fragmente din ceea ce pare a fi fost o structură de chirpici nears, ambele aflate la câțiva centimetri de suprafața solului, pe un nivel compact de nisip[35].

Diferitele aspecte teoretice formulate asupra originii și evoluției culturii Boian s-au dovedit de multe ori contradictorii. S-a constatat totodată și dificultatea stabilirii unor sincronisme reale între fenomene culturale petrecute după a doua jumătate a

---

[33] R. R. Andreescu, D. W. Bailey, *Lăceni - Măgura, com. Orbeasca, jud. Teleorman*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice - campania 2000*, cIMeC, București, 2001, p. 127.

[34] C. Haită, *Micromorphological study 2000*, în D.W. Bailey, R.R. Andreescu, S. Mills, S. Trick (editori), *Southern Romania Archaeological Project. Second Preliminary Report*, School of History and Archaeology, Cardiff University, 2001, p. 65-67.

[35] R. R. Andreescu, D. W. Bailey, *Lăceni - Măgura, com. Orbeasca, jud. Teleorman*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice - campania 1999*, cIMeC, București, 2000, p. 54; idem, *Lăceni - Măgura, com. Orbeasca, jud. Teleorman*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice – campania 2000*, cIMeC, București, 2001, p. 127, 128.

mileniului 5 a. Chr. Foarte probabil, avem de-a face cu evoluţii locale, cu influenţe între ariile culturale învecinate, precum şi cu existenţa unor decalaje temporale în diferitele regiuni în care sunt prezente manifestările de tip Boian. În absenţa unor serii complete de date ^{14}C acest tablou cronologic nu poate fi decât incomplet. Putem aminti, o singură dată ^{14}C (Beta 148762) cunoscută pentru zona în discuţie, provenită de la Lăceni (TELEOR 008) şi care indică la nivelul fazei Boian-Spanţov, 5790±40 BP (4780-4530 cal BC)[36]. Aceasta corespunde, în linii mari, datelor ^{14}C obţinute pentru nivelurile Boian-Spanţov de la Căscioarele „Ostrovel" şi Radovanu[37] dar şi din aşezări aflat la sud de Dunăre: Karanovo, Azmaşka, Ovčarovo[38].

Chiar dacă imaginea locuirii Boian s-a schimbat în ultimii 10 ani, ca urmare a cercetărilor arheologice desfăşurate mai ales pe Valea Teleormanului, cunoaşterea specificului acestei locuiri din partea de vest a Munteniei, rămâne condiţionată de situaţia existentă în prezent[39].

Descoperiri Boian în sud-vestul Munteniei

Nr. 1. Alexandria, jud. Teleorman, „Pădurea Anini" („Anini II")

Locuire Boian-Spanţov situată în lunca râului Vedea, mal stâng, la cca. 1 km nord-vest de Alexandria;
Cercetări de suprafaţă P. Mirea, P. Zaharia, 2003;
Materiale aflate în colecţia Muzeului Judeţean Teleorman;
Bibliografie: P. Mirea, I. Pătraşcu, *Alexandria. Repere arheologice şi numismatice*, 2006, p. 13, 37; P. Mirea, *Câteva date despre locuirea neo-eneolitică din zona Alexandriei*, în „Argesis", XIV, 2005, p. 22.

Nr. 2. Alexandria, jud. Teleorman, „Balta Lazăr"

Locuire Boian-Spanţov situată pe terasa joasă, în dreapta pârâului Nanov, la cca. 2,5 km sud-vest de Alexandria;
Cercetări de suprafaţă I. Spiru, 1984; P. Mirea, Şt. Apope, P. Zaharia, 2001; P. Mirea, I. Pătraşcu, 2004;
Materiale aflate în colecţia Muzeului Judeţean Teleorman;
Bibliografie: P. Mirea, I. Pătraşcu, *op.cit.*, p. 13, 34; P. Mirea, *op. cit.*, p. 20.

Nr. 3. Alexandria, jud. Teleorman, „Cărămidărie"

Locuire situată în partea de nord-est a oraşului, la aproximativ 1 km, pe terasa joasă, nord-estică a râului Vedea, în prezent distrusă;
Descoperiri întâmplătoare 1984; cercetări de suprafaţă I. Spiru, P. Mirea 1984-1990;
Au fost descoperite, fragmente ceramice Starčevo-Criş şi izolat Boian;

[36] D. W. Bailey, R. R. Andreescu, A. J. Howard, M. G. Macklin, S. Mills, *Alluvial landscape in the temperate Balkan neolithic: transition to tells*, în „Antiquity", 76, 2002, p. 352.
[37] C. Bem, *Noi propuneri pentru schiţa arheologică a eneoliticului românesc*, în „Pontica", XXXIII-XXXIV, 2000-2001, p. 83-84, tab. 3.
[38] J. Bojadziev, *Chronology of Prehistoric Cultures in Bulgaria*, în D. W. Bailey, I. Panayotov (editori), *Prehistoric Bulgaria*, Monographs in World Archaeology, No. 22, Prehistory Press, Madison, Wisconsin, 1995, p. 183-184.
[39] În unele cazuri descoperirile Boian, asemenea altor descoperiri din neoliticul timpuriu sau dezvoltat, se rezumă la câteva fragmente ceramice, iar pleava de cereale, prezentă ca degresant în pasta ceramică, se constituie de multe ori „unic" şi „sigur" indicator pentru această atribuire.

Materiale aflate în colecţia Muzeului Judeţean Teleorman;
Bibliografie: P. Mirea, I. Pătraşcu, *op. cit.*, p. 38; P. Mirea, *op. cit.*, p. 22.

Nr. 4. Alexandria, jud. Teleorman, „Nanoveanca-Baraj"

Locuire situată pe terasa joasă, în dreapta pârâului Nanov, la cca. 4 km vest de Alexandria, distrusă în anul 1967 cu ocazia unor lucrări de îndiguire;
Descoperire întâmplătoare 1967; cercetări de suprafaţă I. Spiru, 1967;
Au fost descoperite fragmente ceramice Boian-Spanţov. Se remarcă şi un fragment de plăcuţă rombică, cu decor incizat;
Materiale aflate în colecţia Muzeului Judeţean Teleorman;
Bibliografie: I. Spiru, *Cercetări şi descoperiri arheologice în judeţul Teleorman*, în „Revista Muzeelor", VI, 2, 1969, p. 159; P. Mirea, I. Pătraşcu, *op. cit.*, p. 13, 30; P. Mirea, *op. cit.*, p. 19.

Nr. 5. Alexandria, jud. Teleorman, „Podul Nou"

Locuire situată pe terasa înaltă, estică, a râului Vedea, distrusă în anul 1956, cu ocazia construirii noului pod peste râul Vedea;
Săpătură de salvare B. Mitrea şi C. Preda, 1956;
Au fost cercetate două complexe Boian Giuleşti (o groapă de provizii şi un bordei) din care au fost recuperate, mai ales, fragmente ceramice;
Materiale aflate în colecţia Muzeului Judeţean Teleorman;
Bibliografie: B. Mitrea, C. Preda, *Săpăturile de salvare de la Alexandria (raion Alexandria, regiunea Bucureşti)*, în „Materiale şi Cercetări Arheologice", V, 1959, p. 175-176; E. Comşa, *Istoria comunităţilor culturii Boian*, 1974, p. 35; P. Mirea, I. Pătraşcu, *op. cit.*, p. 12-13, 40; P. Mirea, *op. cit.*, p. 23.

Nr. 6. Blejeşti, jud. Teleorman, „ Măgura din baltă "

Aşezare gumelniţeană de tip *tell*, situată pe valea pârâului Glavacioc, în prezent distrusă;
Săpături de salvare D. Berciu, 1948
La baza aşezării au fost descoperite fragmente ceramice Boian Vidra şi Spanţov;
Bibliografie: D. Berciu, *Săpăturile arheologice în judeţul Vlaşca*, în „Studii. Revista de istorie", II, 1, 1949, p. 98-99; idem, *Cercetări şi descoperiri arheologice în regiunea Bucureşti*, în „Materiale şi Cercetări Arheologice", II, 1956, p. 544-555; E. Comşa, *op. cit.*, p. 39, 41.

Nr. 7. Bujoru, jud. Teleorman, „Gorgan"

Locuire situată pe terasa înaltă a Dunării, la cca. 2,5 km sud-sud-vest de Bujoru, distrusă de lucrările de modernizare a podului rutier de peste râul Vedea, între anii 1982-1983;
Sondaj I. Vlad, 1983;
Au fost descoperite fragmente ceramice Boian-Giuleşti şi Vidra;
Materiale inedite aflate în colecţia Muzeului Judeţean Teleorman;

Nr. 8. Bujoru, jud. Teleorman

Locuire Boian-Giuleşti aflată la baza unui tumul hallstattian (Basarabi), la 1 km est de marginea localităţii Bujoru, în apropierea sediului fostului CAP;
Săpătură de salvare E. Moscalu, 1974;
O parte din materiale se află în colecţia Muzeului Judeţean Teleorman;
Bibliografie: E. Moscalu, C. Beda, *Bujoru. Un tumul cu car-cazan votiv aparţinând culturii Basarabi*, în „Thraco – Dacica", IX, 1-2, 1988, p. 24.

Nr. 9. Călineşti, jud. Teleorman

Fragmente ceramice Boian-Spanţov descoperite pe raza localităţii Călineşti;
Cercetări de suprafaţă I. Spiru;
Bibliografie: E. Comşa, *op. cit.*, p. 41.

Nr. 10. Cetatea, com. Rădoieşti, jud. Teleorman

Aşezare gumelniţeană de tip *tell*, în prezent distrusă, ce se afla pe raza localităţii Cetatea;
Cercetări de suprafaţă Vl. Dumitrescu, 1938;
La baza aşezării au fost descoperite fragmente ceramice Boian-Vidra;
Bibliografie: Vl. Dumitrescu, *Alcune scoperti preistoriche nel distreto di Teleorman*, în „DACIA", IX-X, 1945, p. 532; E. Comşa, *op. cit.*, p. 39.

Nr. 11. Conţeşti, jud. Teleorman

Fragmente ceramice Boian-Spanţov descoperite pe raza localităţii Conţeşti;
Cercetări de suprafaţă E. Comşa;
Bibliografie: E. Comşa, *op. cit.*, p. 41.

Nr. 12. Dăneasa, jud. Olt

Fragmente ceramice Boian-Spanţov;
Cercetări de suprafaţă M. Nica;
Bibliografie: M. Nica, *Die meso- und neolithischen Kulturen Olteniens im Kontext der Kulturen Südost- und Mitteleuropas*, în R. Kertész, J. Makkay (editori), „From the Mesolithic to the Neolithic", Preceedings of the International Archaeological Conference held in the Damjanich Museum of Szolnok, September 22-27, 1996, p. 350, fig. 1.

Nr. 13. Dobrogostea, com. Olteni, jud. Teleorman

Pe terasa joasă, nord-estică, a râului Teleorman, la cca. 1,3 km sud de localitatea Dobrogostea, au fost descoperite fragmente ceramice Boian-Giuleşti şi Gumelniţa A1;
Cercetări de suprafaţă P. Mirea, I. Pătraşcu, 2005;
Materiale inedite aflate în colecţia Muzeului Judeţean Teleorman;

Nr. 14. Drăcşănei, jud Teleorman

În lunca Burdei, într-un punct neprecizat aflat pe raza localităţii Drăcşănei, au fost descoperite două statuete antropomorfe, fragmentare, Boian-Spanţov;
Cercetări de suprafaţă A. Popescu;
Materiale inedite aflate în colecţia Muzeului Sătesc Dracşănei.

Nr. 15. Drăgăneşti Olt, jud. Olt

Fragmente ceramice Boian-Spanţov;
Cercetări de suprafaţă M. Nica;
Bibliografie: M. Nica, *op. cit.*, p. 350, fig. 1.

Nr. 16. Drăgăneşti Vlaşca, jud. Teleorman

În dreapta DE 70 (Bucureşti-Alexandria), la km. 59,5, pe terasa joasă a pârâului Câlniştea, cu ocazia realizării unui şanţ pentru cablu telefonic, au fost descoperite fragmente ceramice Boian-Giuleşti;
Cercetări de suprafaţă P. Mirea, 2002;
Materiale inedite aflate în colecţia Muzeului Judeţean Teleorman.

Nr. 17. Dudu, com. Plopii-Slăviteşti, jud. Teleorman

Locuire Boian-Spanţov situată pe terasa mijlocie, estică, a râului Olt, în dreptul locuinţei lui Stănescu Marioara, la cca. 100 sud de biserica din localitate, pe şoseaua

Turnu-Măgurele - Beciu, identificată cu ocazia realizării unui şanţ pentru cablu telefonic;
Cercetări de suprafaţă P. Mirea, Şt. Apope, 2002
Au fost descoperite fragmente ceramice şi plastică antropomorfă;
Materiale inedite aflate în colecţia Muzeului Judeţean Teleorman.

Nr. 18. Frumoasa, jud Teleorman, „La Cetate"

Fragmente ceramice Boian şi Gumelniţa descoperite cu ocazia cercetării cetăţii medievale aflată pe terasa înaltă, vestică, a râului Vedea, la marginea de sud a localităţii Frumoasa, lângă moara comunală;
Săpături sistematice N. Constantinescu, 1964;
Bibliografie: N. Constantinescu, *Cetatea de pământ din secolul al XIV-lea de la Frumoasa*, în „Studii şi Cercetări de Istorie Veche" 16-4, 1965, p. 735.

Nr. 19. Ipoteşti, com. Milcov, jud. Olt, „La Conac"

Locuire Boian fezele Bolintineanu, Giuleşti şi Spanţov situată pe terasa înaltă, estică, a Oltului;
Cercetări de suprafaţă I. Moroşan, săpături de salvare E Comşa, 1959;
Bibliografie: E. Comşa, *Săpăturile arheologice de la Ipoteşti*, în „Materiale şi Cercetări Arheologice", VIII, 1962, p. 214-215, 216, fig. 3,1; idem, *Istoria comunităţilor culturii Boian*, 1974, p. 31, 41.

Nr. 20. Ipoteşti, com. Milcov, jud. Olt, „Ipoteşti II"

Locuire Boian-Spanţov situată pe terasa înaltă, estică, a Oltului;
Săpături de salvare E Comşa, 1959;
Bibliografie: E. Comşa, *Săpăturile arheologice de la Ipoteşti*, în „Materiale şi Cercetări Arheologice", VIII, 1962, p. 213-218; idem, *Istoria comunităţilor culturii Boian*, 1974, p. 41.

Nr. 21. Lăceni, com. Orbeasca, jud Teleorman, „Valea Cioroaica" (TELEOR 001)

Locuire Boian-Spanţov situată în lunca Teleormanului, la cca. 10 km nord-est de Alexandria, la 1,1 km sud-est de şoseaua Alexandria-Piteşti;
Săpături sistematice SRAP, 1998-2000;
A fost identificat un singur nivel de locuire; au fost cercetate resturile unei locuinţe de suprafaţă în care au fost descoperite fragmente ceramice, unelte de silex;
Materiale aflate în colecţia Muzeului Judeţean Teleorman.
Bibliografie: R. R. Andreescu, D. W. Bailey, *Observaţii preliminare privind locuirea neo-eneolitică pe valea Teleormanului*, în M. Neagu (coordonator), „Civilizaţia Boian pe teritoriul României", Călăraşi, 1999, p. 11-13; idem, *Lăceni-Măgura, com. Orbeasca, jud. Teleorman*, în „Cronica Cercetărilor Arheologice 1999", CiMec, 2000, p. 54-55; idem, *Lăceni-Măgura, com. Orbeasca, jud. Teleorman*, în „Cronica Cercetărilor Arheologice 2000", CiMec, 2001, p. 127-130; R. R. Andreescu, P. Mirea, Şt. Apope, *Dinamica locuirii neo-eneolitice pe valea Teleormanului*, în „Cultură şi Civilizaţie la Dunărea de Jos", XVI-XVIII, 2001, p. 29-34; R. R. Andreescu, D. W. Bailey, S. Mills, S. Trick, P. Mirea, *Locuirea neo-eneolitică din valea Teleormanului, zona Lăceni-Măgura (Southern Romania Archaeological Project)*, în „Studii de Preistorie", 1/2001, 2002, p. 33-46; D. W. Bailey, R. R. Andreescu, S. Mills, *Southern Romania Archaeological Project. Preliminary Report 1998*, School of History and Archaeology, Cardiff University, 1999; D.W. Bailey, R. R. Andreescu, L. Thissen, A.

Howard, M. Macklin, C. Haită, S. Mills, *Landscape archaeology of Neolithic southcentral Romania: aims, methods and preliminary results of the Southern Romania Archaeological Project*, în „Studii şi Cercetări de Istorie Veche şi Arheologie", 51, 3-4, 2000, p. 131-151; D.W. Bailey, R. R. Andreescu, S. Mills, S. Trick, *Southern Romania Archaeological Project. Second Preliminary Report*, School of History and Archaeology, Cardiff University, 2001; D. W. Bailey, R. R. Andreescu, A. J. Howard, M. G. Macklin, S. Mills, *Alluvial landscape in the temperate Balkan neolithic: transition to tells*, în „Antiquity", 76, 2002, p. 349-355; R. R. Andreescu *Valea Teleormanului. Mediul şi comunităţile umane în mileniul V a. Chr.*, în „Cultură şi Civilizaţie la Dunărea de Jos", XXII, 2005, p. 141-150; A. Bălăşescu, *Studiu arheozoologic preliminar al faunei de mamifere descoperite pe Valea Teleormanului*, în „Studii de Preistorie", 1/2001, 2002, p. 59-70; C. Haită, *Studiu sedimentologic preliminar asupra locuirii neo-eneolitice din valea Teleormanului, zona Lăceni-Vităneşti. Southern Romania Archaeological Project, campania 2000*, în „Studii de Preistorie", 1/2001, 2002, p. 47-58; A. J. Howard, M. G. Macklin, D. W. Bailey, S. Mills, R. R. Andreescu, *Preservation and prospection of alluvial archaeological resources in the southern Balkans: a case-study from the Teleorman river valley, southern Romania*, în A. J. Howard, M. G. Macklin, D. G. Passmore (editori), „Aluvial Archaeology in Europe", Lisse, 2003, p. 239-249; idem, *Late-glacial and Holocene river development in the Teleorman Valley on the southern Romanian Plain*, în „Journal of Quaternary Science", 19 (3), 2004, p. 271-280.

Nr. 22. Lăceni, com. Orbeasca, jud Teleorman, „Valea Cioroaica" (TELEOR 008)

Locuiri Boian-Giuleşti, Spanţov şi Gumelniţa A2 situate în lunca Teleormanului, la cca. 10 km nord-est de Alexandria, la 1,3 km sud-est de şoseaua Alexandria-Piteşti;

Săpături sistematice SRAP, 1999, 2000;

Locuirile Boian-Spanţov şi Gumelniţa A2 suprapun parţial locuirea Boian-Giuleşti; locuirea neo-eneolitică este deranjată de o necropolă din sec. IV p. Chr.;

Au fost cercetate 3 locuinţe de suprafaţă (2 Boian-Giuleşti, 1 Boian-Spanţov), 1 bordei Boian-Giuleşti; au fost descoperite fragmente de chirpici ars, fragmente ceramice, unelte de silex, plastică antropomorfă;

Materiale aflate în colecţia Muzeului Judeţean Teleorman.

Bibliografie: R. R. Andreescu, D. W. Bailey, *Observaţii preliminare privind locuirea neo-eneolitică pe valea Teleormanului*, în M. Neagu (coordonator), „Civilizaţia Boian pe teritoriul României", Călăraşi, 1999, p. 11-13; idem, *Lăceni-Măgura, com. Orbeasca, jud. Teleorman*, în „Cronica Cercetărilor Arheologice 1999", CiMec, 2000, p. 54-55; idem, *Lăceni-Măgura, com. Orbeasca, jud. Teleorman*, în „Cronica Cercetărilor Arheologice 2000", CiMec, 2001, p. 127-130; R. R. Andreescu, P. Mirea, Şt. Apope, *op. cit*, p. 29-34; R. R. Andreescu, D.W. Bailey, S. Mills, S. Trick, P. Mirea, *op. cit.*, p. 33-46; D. W. Bailey, R. R. Andreescu, S. Mills, *op. cit.*; D. W. Bailey, R. R. Andreescu, L. Thissen, A. Howard, M. Macklin, C. Haită, S. Mills, *op. cit.*, p. 131-151; D.W. Bailey, R. R. Andreescu, S. Mills, S. Trick, *op. cit.*; D. W. Bailey, R. R. Andreescu, A. J. Howard, M. G. Macklin, S. Mills, *op. cit.*, p. 349-355; R. R. Andreescu, *op. cit.*, p. 141-150; A. Bălăşescu, *op. cit.*, p. 59-70; C. Haită, *op. cit.*, p. 47-58; A. J. Howard, M. G. Macklin, D. W. Bailey, S. Mills, R. R. Andreescu, *Preservation and prospection of alluvial archaeological resources in the southern*

Balkans: a case-study from the Teleorman river valley, southern Romania, în A. J. Howard, M. G. Macklin, D. G. Passmore (editori), „Aluvial Archaeology in Europe", Lisse, 2003, p. 239-249; idem, *Late-glacial and Holocene river development in the Teleorman Valley on the southern Romanian Plain*, în „Journal of Quaternary Science", 19 (3), 2004, p. 271-280.

Nr. 23. Lăceni, com. Orbeasca, jud Teleorman, „Valea Cioroaica" (TELEOR 009)

Locuire Boian-Spanţov situată în lunca Teleormanului, la cca. 10 km nord-est de Alexandria, la 1,4 km sud-est de şoseaua Alexandria-Piteşti;

Săpătură sistematică SRAP, 1999;

A fost identificat un singur nivel de locuire; au fost cercetate resturile unei locuinţe de suprafaţă în au fost descoperite fragmente de chirpici ars, fragmente ceramice, unelte de silex;

Materiale aflate în colecţia Muzeului Judeţean Teleorman.

Bibliografie: R. R. Andreescu, D. W. Bailey, *Observaţii preliminare privind locuirea neo-eneolitică pe valea Teleormanului*, în M. Neagu (coordonator), „Civilizaţia Boian pe teritoriul României", Călăraşi, 1999, p. 11-13; idem, *Lăceni-Măgura, com. Orbeasca, jud. Teleorman*, în „Cronica Cercetărilor Arheologice 1999", CiMec, 2000, p. 54-55; idem, *Lăceni-Măgura, com. Orbeasca, jud. Teleorman*, în „Cronica Cercetărilor Arheologice 2000", CiMec, 2001, p. 127-130; R. R. Andreescu, P. Mirea, Şt. Apope, *op. cit.*, p. 29-34; R. R. Andreescu, D. W. Bailey, S. Mills, S. Trick, P. Mirea, *op. cit.*, p. 33-46; D. W. Bailey, R. R. Andreescu, S. Mills, *op. cit.*; D. W. Bailey, R. R. Andreescu, L. Thissen, A. Howard, M. Macklin, C. Haită, S. Mills, *op. cit.*, p. 131-151; D. W. Bailey, R. R. Andreescu, S. Mills, S. Trick, *op. cit.*; D. W. Bailey, R. R. Andreescu, A. J. Howard, M. G. Macklin, S. Mills, *op. cit.*, p. 349-355; R. R. Andreescu, *op. cit.*, p. 141-150; A. Bălăşescu, *op. cit.*, p. 59-70; C. Haită, *op. cit.*, p. 47-58; A. J. Howard, M. G. Macklin, D. W. Bailey, S. Mills, R. R. Andreescu, *Preservation and prospection of alluvial archaeological resources in the southern Balkans: a case-study from the Teleorman river valley, southern Romania*, în A. J. Howard, M. G. Macklin, D. G. Passmore (editori), „Aluvial Archaeology in Europe", Lisse, 2003, p. 239-249; idem, *Late-glacial and Holocene river development in the Teleorman Valley on the southern Romanian Plain*, în „Journal of Quaternary Science", 19 (3), 2004, p. 271-280.

Nr. 24. Lăceni, com. Orbeasca, jud. Teleorman, „Valea Cioroaica" (TELEOR 010)

Locuire Boian-Spanţov situată în lunca Teleormanului, la cca. 10 km nord-est de Alexandria, la 1,7 km sud-est de şoseaua Alexandria-Piteşti;

Săpătură sistematică SRAP, 1999;

Au fost descoperite izolat, fragmente ceramice Boian;

Materiale aflate în colecţia Muzeului Judeţean Teleorman.

Bibliografie: R. R. Andreescu, D. W. Bailey, *Observaţii preliminare privind locuirea neo-eneolitică pe valea Teleormanului*, în M. Neagu (coordonator), „Civilizaţia Boian pe teritoriul României", Călăraşi, 1999, p. 11-13; idem, *Lăceni-Măgura, com. Orbeasca, jud. Teleorman*, în „Cronica Cercetărilor Arheologice 1999", CiMec, 2000, p. 54-55; idem, *Lăceni-Măgura, com. Orbeasca, jud. Teleorman*, în „Cronica Cercetărilor Arheologice 2000", CiMec, 2001, p. 127-130;

R. R. Andreescu, P. Mirea, Şt. Apope, *op. cit.*, p. 29-34; R. R. Andreescu, D. W. Bailey, S. Mills, S. Trick, P. Mirea, *op. cit.*, p. 33-46; D. W. Bailey, R. R. Andreescu, S. Mills, *op. cit.*; D.W. Bailey, R. R. Andreescu, L. Thissen, A. Howard, M. Macklin, C. Haită, S. Mills, *op. cit.*, p. 131-151; D. W. Bailey, R. R. Andreescu, S. Mills, S. Trick, *op. cit.*; D.W. Bailey, R. R. Andreescu, A.J. Howard, M. G. Macklin, S. Mills, *op. cit.*, p. 349-355; R. R. Andreescu, *op. cit.*, p. 141-150; A. Bălăşescu, *op. cit.*, p. 59-70; C. Haită, *op. cit.*, p. 47-58; A. J. Howard, M. G. Macklin, D. W. Bailey, S. Mills, R. R. Andreescu, *Preservation and prospection of alluvial archaeological resources in the southern Balkans: a case-study from the Teleorman river valley, southern Romania*, în A. J. Howard, M. G. Macklin, D. G. Passmore (editori), „Aluvial Archaeology in Europe", Lisse, 2003, p. 239-249; idem, *Late-glacial and Holocene river development in the Teleorman Valley on the southern Romanian Plain*, în „Journal of Quaternary Science", 19 (3), 2004, p. 271-280.

Nr. 25. Lăceni, com. Orbeasca, jud. Teleorman, „Solare"

Fragmente ceramice Boian descoperite pe raza localităţii Lăceni;
Sondaj E. Moscalu, 1968;
Materiale inedite aflate în colecţia Muzeului Judeţean Teleorman.

Nr. 26. Măgura, jud. Teleorman, „Clăniţa" (CLA 002)

Locuire Boian-Spanţov situată pe malul drept al pârâului Clăniţa, la cca. 500 m nord-nord-vest de confluenţa cu râul Teleorman şi cca. 400 m nord-vest de biserica din Măgura; Săpături sistematice SRAP, 1999-2001;
Au fost identificate două niveluri de locuire Boian-Spanţov, în care au fost descoperite fragmente ceramice, plastică antropomorfă, unelte de silex;
Materiale aflate în colecţia Muzeului Judeţean Teleorman.
Bibliografie: R. R. Andreescu, D. W. Bailey, *Observaţii preliminare privind locuirea neo-eneolitică pe valea Teleormanului*, în M. Neagu (coordonator), „Civilizaţia Boian pe teritoriul României", Călăraşi, 1999, p. 11-13; idem, *Lăceni-Măgura, com. Orbeasca, jud. Teleorman*, în „Cronica Cercetărilor Arheologice 1999", CiMec, 2000, p. 54-55; idem, *Lăceni-Măgura, com. Orbeasca, jud. Teleorman*, în „Cronica Cercetărilor Arheologice 2000", CiMec, 2001, p. 127-130; R. R. Andreescu, P. Mirea, Şt. Apope, *op. cit.*, p. 29-34; R. R. Andreescu, D. W. Bailey, S. Mills, S. Trick, P. Mirea, *op. cit.*, p. 33-46; D. W. Bailey, R. R. Andreescu, S. Mills, *op. cit.*; D. W. Bailey, R. R. Andreescu, L. Thissen, A. Howard, M. Macklin, C. Haită, S. Mills, *op. cit.*, p. 131-151; D. W. Bailey, R. R. Andreescu, S. Mills, S. Trick, *op. cit.*; D. W. Bailey, R. R. Andreescu, A. J. Howard, M. G. Macklin, S. Mills, *op. cit.*, p. 349-355; R. R. Andreescu, *op. cit.*, p. 141-150; A. Bălăşescu, *op. cit.*, p. 59-70; C. Haită, *op. cit.*, p. 47-58; A. J. Howard, M. G. Macklin, D. W. Bailey, S. Mills, R. R. Andreescu, *Preservation and prospection of alluvial archaeological resources in the southern Balkans: a case-study from the Teleorman river valley, southern Romania*, în A. J. Howard, M. G. Macklin, D. G. Passmore (editori), „Aluvial Archaeology in Europe", Lisse, 2003, p. 239-249; idem, *Late-glacial and Holocene river development in the Teleorman Valley on the southern Romanian Plain*, în „Journal of Quaternary Science", 19 (3), 2004, p. 271-280.

Nr. 27. Măgura, jud Teleorman, „CLA 004"

Locuire Boian-Spanţov situată în luncă, pe malul drept al pârâului Clăniţa, la cca. 650 m sud-vest de biserica de la Măgura-Bran;

Cercetări de suprafaţă P. Mirea, S. Mills, G. Jones, 2005;
Materiale inedite aflate în colecţia Muzeului Judeţean Teleorman.

Nr. 28. Măgura, jud Teleorman, „TELEOR 014"

Locuire Boian situată pe terasa joasă nord-estică a râului Teleorman, la cca. 1 km nord-vest de biserica de la Măgura;
Cercetări de suprafaţă P. Mirea, S. Mills, G. Jones, 2005;
Materiale inedite aflate în colecţia Muzeului Judeţean Teleorman.

Nr. 29. Mavrodin, jud. Teleorman

Locuire Boian-Sanţov situată pe terasa joasă, nord-estică, a râului Vedea, la cca. 800 m sud-est de localitatea Mavrodin;
Cercetări de suprafaţă P. Mirea, P. Zaharia, 2003;
Materiale inedite aflate în colecţia Muzeului Judeţean Teleorman.

Nr. 30. Mavrodin, jud. Teleorman

Fagmente ceramice Boian (probabil Spanţov) apărute sporadic într-o zonă puternic deranjată de gropi de împrumut, pe malul drept al Pârâului Tinoasa, în apropiere de vărsarea acestuia în Vedea, la cca. 300 m est de şoseaua Buzescu-Vârtoape.
Cercetări de suprafaţă P. Mirea, 2007;
Materiale inedite aflate în colecţia Muzeului Judeţean Teleorman.

Nr. 31. Nanov, jud. Teleorman, „Vistireasa"

Locuire Boian-Spanţov situată pe malul stâng al pârâului Vistireasa, în dreptul stăvilarului aflat între prima şi a doua baltă, la cca. 1 km nord-est de localitatea Nanov;
Cercetări de suprafaţă P. Mirea, P. Zaharia, 2002, 2004; K. McGill, 2002;
Au fost descoperite fragmente ceramice, unelte de silex şi os;
Materiale aflate în colecţia Muzeului Judeţean Teleorman;
Bibliografie: P. Mirea, I. Pătraşcu, *op. cit.*, p. 13, 36; P. Mirea, *op. cit.*, p. 21.

Nr. 32. Nenciuleşti, jud. Teleorman

Locuire Boian-Giuleşti situată pe o prelungire a terase înalte, nordice, a râului Vedea, la cca. 300 m est de localitatea Nenciuleşti;
Cercetări de suprafaţă P. Mirea, Şt. Nedelcuţă-Apope, 2003;
Au fost descoperite fragmente ceramice, fragmente de chirpici ars;
Materiale inedite aflate în colecţia Muzeului Judeţean Teleorman.

Nr. 33. Olteni, jud. Teleorman

Fragmente ceramice Boian-Giuleşti descoperite pe raza localităţii Olteni;
Cercetări de suprafaţă Gh. Diaconu;
Materiale aflate în colecţia Muzeului Judeţean Teleorman.
Bibliografie: E. Comşa, *op. cit.*, p. 35.

Nr. 34. Părul Rotund, jud. Teleorman, „Piscul Gol"

Locuire Boian-Spanţov situată pe terasa înaltă, nord-estică a râului Vedea, la cca. 700 m nord-vest de localitatea Părul Rotund;
Cercetări de suprafaţă, I. Spiru, 1979; P. Mirea, Şt. Nedelcuţă-Apope, 2001; R. R. Andreescu, P. Mirea, 2002;
Au fost descoperite fragmente ceramice, unelte de silex;
Materiale aflate în colecţia Muzeului Judeţean Teleorman.
Bibliografie: I. Spiru, *File de istorie teleormăneană*, 1996, p. 49.

Nr. 35. Poroschia, jud. Teleorman, „Grădina CAP 7 Noiembrie"

Locuire aflată în lunca pârâului Nanov, pe malul drept, la cca. km 2,5 vest de localitatea Poroschia, distrusă în urma unor lucrări de îndiguire în anul 1967;
Descoperire întâmplătoare 1967; cercetări de suprafaţă C. Beda, I. Spiru, 1968, 1972;
Au fost descoperite fragmente ceramice Boian-Spanţov şi Gumelniţa A1, un fragment de statuetă antropomorfă Boian-Spanţov;
Materiale aflate în colecţia Muzeului Judeţean Teleorman.
Bibliografie: I. Spiru, *op. cit.*, p. 12, 13; P. Mirea, I. Pătraşcu, *op. cit.*, p. 13, 34; P. Mirea, *op. cit.*, p. 20, 21.

Nr. 36. Poroschia, jud. Teleorman, „Valea Nanovului"

Pe malul stâng al pârâului Nanov, la cca. 100 m sud-vest de şoseaua Alexandria-Zimnicea, au fost descoperite izolat, fragmente ceramice Boian;
Cercetări de suprafaţă, P. Mirea, Şt. Nedelcuţă-Apope, 2001; P. Mirea, I. Pătraşcu, 2005;
Materiale aflate în colecţia Muzeului Judeţean Teleorman.
Bibliografie: P. Mirea, I. Pătraşcu, *op. cit.*, p. 35; P. Mirea, *op. cit.*, p. 21.

Nr. 37. Poroschia, jud. Teleorman, „Râpe" (VED 005)

Pe terasa înaltă, estică, a râului Vedea, la cca. 1 km est-nord-est de localitatea Poroschia, în zona unei aşezări Dudeşti, au fost descoperite izolat, fragmente ceramice Boian şi Gumelniţa
Cercetări de supraţă, I. Spiru, C. Beda, 1970-1972, P. Mirea, C. Marin, 1984, 1985, 1992, D.W. Bailey, S. Mills, P. Mirea, L. Thissen, 2002;
Materiale inedite aflate în colecţia Muzeului Judeţean Teleorman.
Bibliografie: P. Mirea, I. Pătraşcu, *op. cit.*, p. 42; P. Mirea, *op. cit.*, p. 23.

Nr. 38. Roşiori de Vede, jud. Teleorman, „Fabrica Onibere"

Locuire Boian situată pe terasa înaltă, sudică, a pârâului Bratcov, în imediata vecinătate a DE 70, vis-à-vis de fabrica de bere "Onibere";
Cercetări de suprafaţă R. R. Andreescu, P. Mirea, Şt. Nedelcuţă-Apope, 2003;
Au fost descoperite fragmente ceramice, unelte de silex şi piatră şlefuită.
Materiale inedite aflate în colecţia Muzeului Judeţean Teleorman.

Nr. 39. Slatina, jud. Olt, „Slatina I"

Fragmente ceramice Boian-Bolintineanu, descoperite într-un punct situat la nord-est de oraş, între spital şi Sanatoriul TBC;
Cercetări de suprafaţă D. V. Rosetti.
Bibliografie: E. Comşa, *op. cit.*, p. 31.

Nr. 40. Slatina, jud. Olt, „Grădiştea" (Slatina II)

Fragmente ceramice Boian-Bolintineanu, Boian-Giuleşti şi Boian-Spanţov;
Cercetări de suprafaţă D. Berciu, M. Butoiu, 1958.
Bibliografie: C. S. Nicolăescu-Plopşor, C. Mateescu, *Şantierul arheologic Cerna-Olt*, în „Studii şi Cercetări de Istorie Veche", VI, 3-4, 1955, p. 401, fig. 6; D. Berciu, M. Butoiu, *Cercetări arheologice în oraşul Slatina şi împrejurimi*, în „Materiale şi Cercetări Arheologice", 1961, p. 139, 140, fig. 1; E. Comşa, *op. cit.*, p. 31, 35.

Nr. 41. Stejarul, com. Milcov, jud. Olt

Fragmente ceramice Boian-Spanţov;
Cercetări de suprafaţă E. Comşa.
Bibliografie: E. Comşa, *op. cit.*, p. 41.

Nr. 42. Teleormanu, com. Mârzăneşti, jud. Teleorman
Fragmente ceramice Boian descoperite pa Valea Vâjiştei, în apropierea pădurii de la Siliştea.
Materiale inedite aflate în colecţia Muzeului Judeţean Teleorman.

Nr. 43. Ulmi, com. Milcov, jud. Olt
Fragmente ceramice Boian-Spanţov;
Cercetări de suprafaţă E. Comşa.
Bibliografie: *Ibidem*.

Nr. 44. Videle, jud. Teleorman
Un fragment ceramic Boian-Vidra descoperit pe raza oraşului Videle;
Material inedit aflate în colecţia Muzeului Judeţean „Teohari Antonescu" Giurgiu.

Nr. 45. Videle, jud. Teleorman, „Stănceasca"
Locuire Boian-Giuleşti, aflată pe terasa înaltă, sud-vestică, a râului Glavacioc, la aproximativ 140 m est de ieşirea din fostul sat Stănceasca, în prezent încorporat în oraşul Videle;
Cercetări de suprafaţă P. Mirea, I. Torcică, 2007.
Materiale inedite aflate în colecţia Muzeului Judeţean Teleorman.

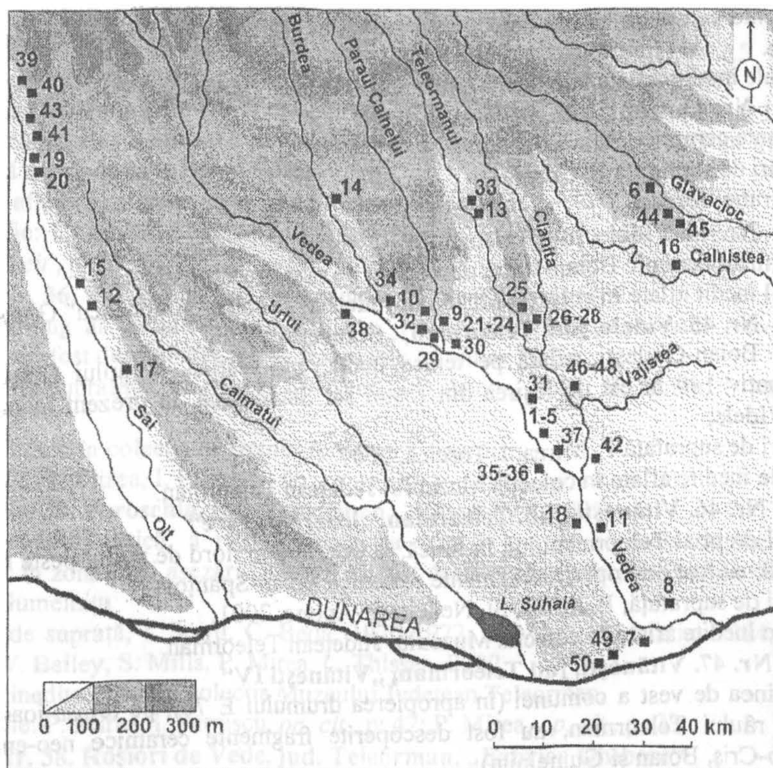
Nr. 46. Vităneşti, jud. Teleorman, „lizieră pădure"
Pe malul drept al Teleormanului, în luncă, la cca. 800 m nord de podul peste râu, aflat pe DE 70, au fost descoperite fragmente ceramice Boian-Spanţov;
Cercetări de suprafaţă, P. Mirea, Şt. Nedelcuţă-Apope, 2001.
Materiale inedite aflate în colecţia Muzeului Judeţean Teleorman.

Nr. 47. Vităneşti, jud Teleorman, „Vităneşti IV"
La marginea de vest a comunei (în apropierea drumului E 70), pe terasa joasă nord-estică a râului Teleorman, au fost descoperite fragmente ceramice neo-eneolitice (Starčevo-Criş, Boian şi Gumelniţa);
Cercetări de suprafaţă, P. Mirea, Şt. Nedelcuţă-Apope, 2001.
Materiale inedite aflate în colecţia Muzeului Judeţean Teleorman.

Nr. 48. Vităneşti, jud. Teleorman, „zona Vităneşti III"
Pe malul drept al Teleormanului, în luncă, la cca. 500 m sud-vest de sat, au fost descoperite izolat, fragmente ceramice Boian;
Cercetări de suprafaţă, P. Mirea, Şt. Nedelcuţă-Apope, 2001.
Materiale inedite aflate în colecţia Muzeului Judeţean Teleorman.

Nr. 49. Zimnicea, jud. Teleorman, „grindul Jianca"
Pe un grind situat la sud-est de Zimnicea, în zona de vărsare a râului Vedea în Dunăre, au fost descoperite fragmente ceramice Boian;
Cercetări de suprafaţă C. Beda, 1970;
Materiale inedite aflate în colecţia Muzeului Judeţean Teleorman.

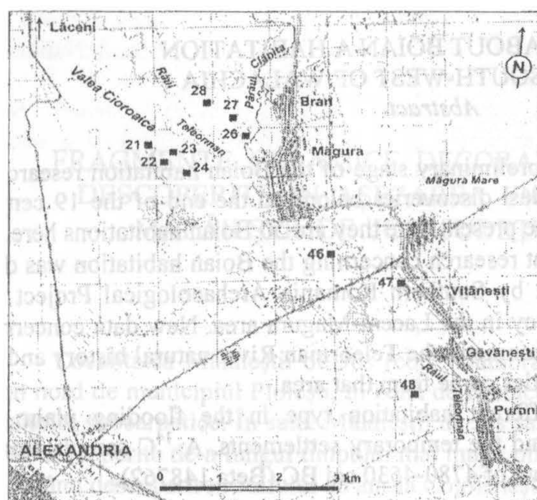
Nr. 50. Zimnicea, jud. Teleorman
Un fragment ceramic Boian-Vidra descoperit pe raza localităţii Zimnicea;
Bibliografie: Gr. Tocilescu, *Dacia înainte de romani. Cercetări asupra popoarelor care au locuit ţările romane de la stânga Dunării, mai înainte de concuista acestui teritoriu de contra imperatoriului Traianu*, 1880, tab. K/7; E. Comşa, *op. cit.*, p. 39.

Boian - Bolintineanu: 19, 39, 40
Boian - Giuleşti: 5, 7, 8, 13, 16, 19, 22, 32, 33, 40, 45
Boian - Vidra: 6, 7, 10, 44, 50
Boian - Spanţov: 1, 2, 4, 6, 9-11, 14, 15, 17, 19-24, 26, 27, 29-31, 34, 35, 40, 41, 43, 46
Fază neprecizată: 3, 18, 25, 28, 36-38, 42, 47-49

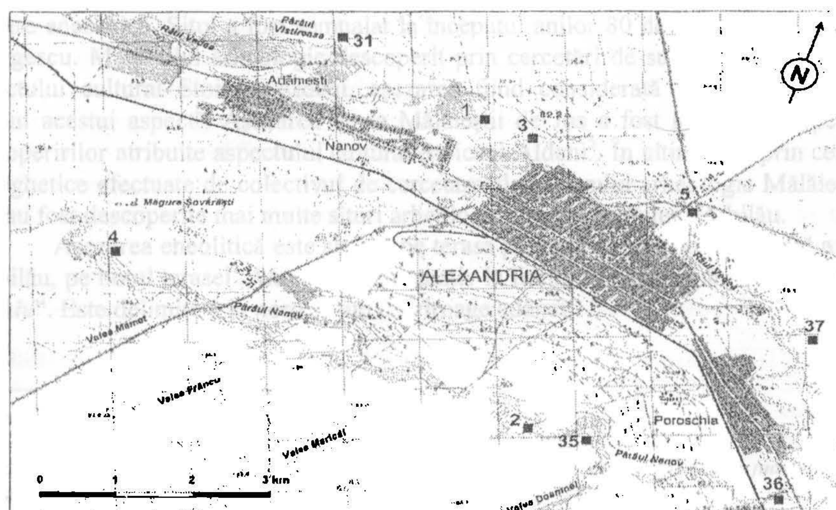
1-5, 35-37 zona Alexandria, 6 Blejeşti "Măgura din Baltă", 7 Bujoru "Gorgan", 8 Bujoru, 9 Călineşti, 10 Cetatea, 11 Conţeşti, 12 Dănasa, 13 Dobrogostea, 14 Drăcşănei, 15 Drăgăneşti-Olt, 16 Drăgăneşti-Vlaşca, 17 Dudu, 18 Frumoasa "La Cetate", 19 Ipoteşti "La Conac", 20 Ipoteşti II, 21-24, 26-28, 46-48 zona Lăceni-Măgura-Vităneşti, 25 Lăceni "Solare", 29 Mavrodin, 30 Mavrodin, 31 Nanov "Vistireasa", 32 Nenciuleşti, 33 Olteni, 34 Părul Rotund "Piscul Gol", 38 Roşiorii de Vede "Fabrica Onibere", 39 Slatina I, 40 Slatina II, 41 Stejaru, 42 Teleormanu, 43 Ulmi, 44 Videle, 45 Videle "Stănceasca", 49 Zimnicea "Grindul Jianca", 50 Zimnicea

Fig. 1 Descoperiri Boian în sud-vestul Munteniei

21 Lăceni TELEOR 001
22 Lăceni TELEOR 008
23 Lăceni TELEOR 009
24 Lăceni TELEOR 010
26 Măgura CLA 002
27 Măgura CLA 004
28 Măgura TELEOR 014
46 Vitănești "lizieră pădure"
47 Vitănești "Vitănești IV"
48 Vitănești "zona Vitănești III"

Fig. 2 Descoperiri Boian în zona Lăceni-Măgura-Vitănești

1 Alexandria "Pădurea Anini", 2 Alexandria "Balta Lazăr", 3 Alexandria "Cărămidărie" 4 Alexandria "Nanoveanca-Baraj", 5 Alexandria "Podul Nou", 31 Nanov "Vistireasa" 35 Poroschia "Grădina CAP 7 Noiembrie", 36 Poroschia "Valea Nanovului", 37 Poroschia "Râpe"(VED 005)

Fig. 3 Descoperiri Boian în zona Alexandria

SOME DATA ABOUT BOIAN A HABITATION FROM THE SOUTH-WEST OF WALACHIA

Abstract

This article presents the preliminary stage of the Boian habitation research in the south-west Muntenia. The oldest discoveries belong to the end of the 19 century and almost are field research. In the present time they are 50 Boian habitations here.

One of the most important research concerning the Boian habitation was done during the 1998 to 2000, proved by Southern Romania Archaeological Project and focused the Teleorman River Valley in the Laceni-Magura area. New data concerning the reconstruction of the pale environment, the Teleorman River natural history and the influences on the human communities come from that area.

The results evidence different habitation type in the flooding plain: the permanent, the quasi-permanent and the temporary settlements. A ^{14}C sample from a Boian-Spanţov phase provides a date of 4780-4530 cal BC (Beta 148762).

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XV**, 2006

FRAGMENTE CERAMICE DECORATE ANTROPOMORF DESCOPERITE ÎN AȘEZAREA ENEOLITICĂ DE LA MĂLĂIEȘTII DE JOS, JUDEȚUL PRAHOVA

ALIN FRÎNCULEASA*

Localitatea Mălăieștii de Jos (com. Dumbrăvești) este situată la aproximativ 22 km nord de municipiul Ploiești, în zona de contact dintre câmpia înaltă a Munteniei și dealurile subcarpatice. În satul Mălăieștii de Jos sau în imediata apropiere a acestuia au fost descoperite de-a lungul timpului mai multe obiective arheologice. Remarcăm în primul rând descoperirea coifului de aur la Coțofenești[1] și a cetății getice de la Plopeni[2], cercetările arheologice din castrul de la Mălăiești[3]. La sfârșitul anilor 70 ai secolului XX în localitatea Mălăieștii de Sus (de Jos s. n.) a fost descoperită întâmplător o așezare eneolitică. Situl a fost semnalat la începutul anilor 80 de către E. Comșa și V. Georgescu. Materialul arheologic descoperit prin cercetări de suprafață a fost atribuit aspectului cultural Stoicani-Aldeni, așezarea fiind considerată cea mai vestică din arealul acestui aspect[4]. Așezarea de la Mălăieștii de Jos a fost inclusă în repertoriul descoperirilor atribuite aspectului cultural Stoicani-Aldeni[5]. În ultimii ani prin cercetări perieghetice efectuate de colectivul de cercetare al șantierului arheologic Mălăieștii de Jos, au fost descoperite mai multe situri arheologice pe valea râului Vărbilău.

Așezarea eneolitică este situată pe terasa primară de pe partea dreaptă a râului Vărbilău, pe botul terasei „*Mornel*" aproximativ la limita sa nordică, în locul numit „*La Bughiu*". Este delimitată la nord și sud de viroage adânci.

---

* Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova, Ploiești.

[1] D. Berciu, *Arta traco-getică*, București, 1969.

[2] C. Zagoritz, *Castrul roman de la Mălăiești și cetatea dacă de la Valea Humei din județul Prahova*, Ploiești, 1940.

[3] G. Florescu, E. Bujor, *Săpăturile arheologice de la Mălăiești*, în „S. C. I. V.", 1955, 1-2, p. 271-280; Castrul se află din punct de vedere administrativ în satul Sfărleanca (com. Dumbrăvești); în anii 1985-1986 arheologi din cadrul MIAP au efectuat săpături de salvare în zona castrului. Rezultatele sunt încă inedite. Vezi D. Lichiardopol, *Arheologia prahoveană un secol de cercetare arheologică*, Ploiești, 2001 (catalog de expoziție); actualmente castrul este suprapus de o livadă.

[4] E. Comșa, V. Georgescu, *Așezarea neolitică de tip Aldeni II de la Mălăieștii de Sus (jud. Prahova)*, în „S. C. I. V. A.", 34, 1983, 4, p. 334-349; E. Comșa, *Date noi referitoare la contactele dintre comunitățile Aldeni II și cele ale culturilor vecine*, în „Carpica", XVII, 1985, p. 27-31.

[5] I. T. Dragomir, *Repertoriul descoperirilor arheologice de aspect cultural Stoicani-Aldeni*, în „Danubius", XI-XII, 1984-1985, p. 24.

În vederea cercetării caracteristicilor epocii neo-eneolitice, din Nordul Munteniei începând cu anul 2002 a debutat proiectul „*Cercetarea locuirii neo-eneolitice de pe Valea Teleajenului*", rod al colaborării dintre Muzeul Național de Istorie a României și Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova[6]. În cadrul acestui proiect în 2002 au început cercetările de la Mălăieștii de Jos „*Mornel*"[7]. Situl a fost ales datorită particularității sale atât prin plasarea la limita de vest a arealului aspectului cultural Stoicani-Aldeni[8], cât și prin apropierea de zona de dealuri, puțin exploatată arheologic în ce privește obiectivele din epoca neo-eneolitică.

Săpăturile arheologice sistematice s-au derulat în așezarea eneolitică de la Mălăieștii de Jos „*Mornel*" în campanii anuale succesive (2002-2006). Au fost cercetate parțial sau integral mai multe locuințe sau gropi menajere, descoperite materiale arheologice specifice, respectiv ceramică, unelte, plastică antropomorfă și zoomorfă etc.[9].

*

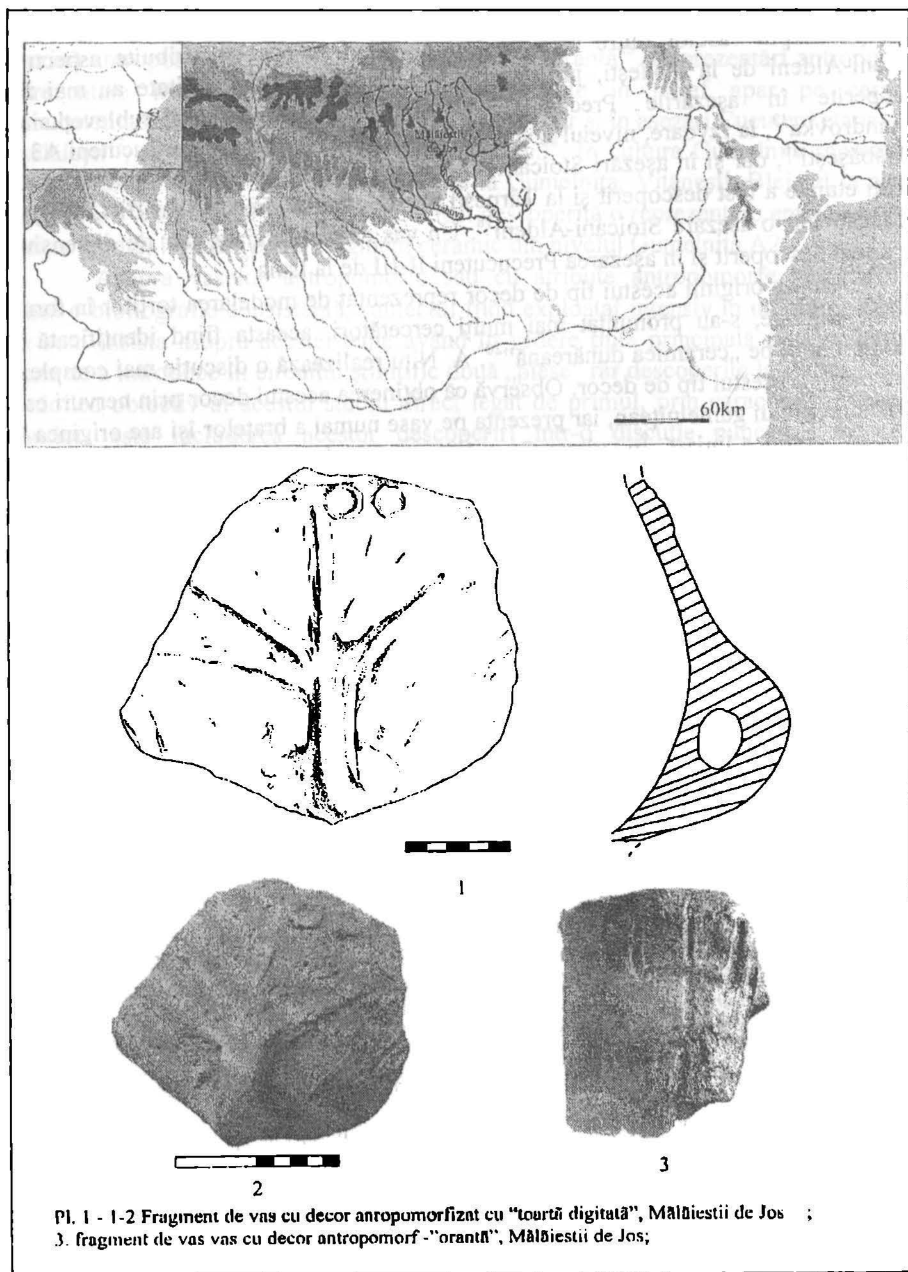
Un fragment de vas cu decor antropomorf a fost descoperit în campania din anul 2006, în sectorul 9, la limita carourilor B4-B5, adâncimea - 40-50 cm. În această zonă a fost descoperită foarte multă ceramică fragmentară între care și un fragment de vas decorat antropomorf. Fragmentul provine de la un vas de mari dimensiuni, din categoria celor de provizii. Are culoarea cărămizie, ars secundar, este modelat din pastă grosieră, bine preparată, ca degresant fiind utilizată ceramică pisată. La suprafață se observă urme de barbotină stropită, dar și de ceramică pisată. Are dimensiuni de 16.2x16x1.2cm. Vasul era de tip pithos, avea torți semirotunde „funcționale", pe acest fragment păstrându-se pe umăr o toartă. Această toartă, decorată cu patru nervuri ce porneau spre gâtul vasului de la baza ei superioară, poate fi încadrată tipului de torți „digitate". La partea superioară a acestor nervuri între primele două „degetele" spre dreapta se află două pastile alveolate. Imediat deasupra alveolelor o ușoară șănțuire delimitează gâtul vasului (pl. 1/1-2).

[6] Proiectul face parte din programul de cercetare *Începuturile civilizației europene. „Neo-eneoliticul la Dunărea de Jos*".

[7] Au participat la cercetări arheologice, de-a lungul timpului, R. Andreescu - responsabil șantier (MNIR), A. Frînculeasa, E. Pavelet (MIAP), T. Nica, I. Torcică.

[8] E. Comșa, *op. cit.*, p. 27.

[9] R. Andreescu, *Proiectul „Începuturile civilizație europene. Neo-eneoliticul la Dunărea de Jos*", în *Cronica Cercetărilor Arheologice, campania 2004*, A XXXIX-a Sesiune națională de rapoarte arheologice, Jupiter-Mangalia, 25-28 mai 2005, p. 421-423; Idem, *Proiectul Începuturile civilizație europene. Neo-eneoliticul la Dunărea de Jos*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice, campania 2005*, A XL-a Sesiune națională de rapoarte arheologice, Constanța, 31 mai-3 iunie 2006, p. 405-406; R. Andreescu, A. Frînculeasa A., M. Peneș, E. Pavelet, *Mălăieștii de Jos, jud Prahova*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice, campania 2002*, A XXXVI-a Sesiune naționala de rapoarte arheologice, Covasna, 2-6 iunie 2003, p. 190-191; R. Andreescu, A. Frînculeasa, E. Pavelet, *Mălăieștii de Jos, jud Prahova*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice, campania 2003*, A XXXVIII-a Sesiune națională de rapoarte arheologice, Cluj-Napoca, 26-29 mai 2004, p. 189-190; Idem, *Mălăieștii de Jos, jud Prahova*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice, campania 2004*, A XXXIX-a Sesiune națională de rapoarte arheologice, Jupiter-Mangalia, 25-28 mai 2005, p. 234-235; R. Andreescu, A. Frînculeasa, E. Pavelet, I. Tocică, T. Nica, *Mălăieștii de Jos, jud Prahova*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice, campania 2005*, A XL-a Sesiune națională de rapoarte arheologice, Constanța, 31 mai-3 iunie 2006, p. 218-219; R. Andreescu, A. Frînculeasa, E. Pavelet, T. Nica, I. Tocică, *Considerații preliminare asupra așezării eneolitice de la Mălăieștii de Jos (jud. Prahova)*, în „Mousoaios", XI, 2006, p. 9-33.

Pl. 1 - 1-2 Fragment de vas cu decor antropomorfizat cu "toartă digitată", Mălăieștii de Jos ;
3. fragment de vas vas cu decor antropomorf -"orantă", Mălăieștii de Jos;

Atât tipul de vas, cât şi decorul ce constă în „digitarea torţilor" modelate în relief, au mai fost semnalate în istoriografia arheologică[10]. Anton Niţu a realizat primul studiu privind acest decor pe baza descoperiri a unor vase de tip pithos cu torţi dispuse etajat pe corpul vaselor, între care unul fragmentar, în aşezări atribuite aspectului Stoicani-Aldeni de la Dodeşti, jud. Vaslui şi Suceveni[11]. Torţi digitate au mai fost descoperite în aşezările Precucuteni III de la Iaşi, Luka-Vrublevetkaia[12], Alexandrovka[13], la Izvoare, nivelul Izvoare II1[14], Tîrpeşti[15], în aşezarea Cucuteni A3 de la Hăbăşeşti[16], dar şi în aşezări Stoicani-Aldeni la Dodeşti şi Suceveni. Un vas phitos cu torţi etajate a fost descoperit şi la Târpeşti într-o locuinţă Precucuteni III[17], dar şi la Vâlcăneşti într-o aşezare Stoicani-Aldeni[18]. Un vas cu torţi etajate, dar de dimensiuni mici a fost descoperit şi în aşezarea Precucuteni II-III de la Isaia[19].

Asupra originii acestui tip de decor reprezentat de modelarea torţilor în formă de braţe digitate, s-au pronunţat mai mulţi cercetători, aceasta fiind identificată în Anatolia, dar şi pe „ceramica dunăreană"[20]. A. Niţu realizează o discuţie mai complexă asupra originii acestui tip de decor. Observă că obţinerea acestui decor prin nervuri este specifică mediului gumelniţean, iar prezenţa pe vase numai a braţelor îşi are originea în cultura cu ceramică liniară. În cultura Gumelniţa au fost descoperite vase antropomorfe în care sunt redate mâinile cu trei degete[21]. Referitor la decorul vaselor de la Dodeşti A. Niţu remarcă „o modalitate nouă a antropomorfizării acestui tip de pithos, specifică componentei cucuteniene a ceramicii Stoicani-Aldeni"[22]. I. T. Dragomir remarcă în combinarea vaselor antropomorfizate cu cele cu atribute antropomorfe (cu „torţi digitate"), cum sunt cele descoperite la Suceveni şi Dodeşti, atribute specifice ceramicii Stoicani-Aldeni, moştenite în ce priveşte forma din cultura Cucuteni A1[23]. M. Şimon considera acest tip de decor „ca element plastic comun, specific numai culturilor

[10] A. Niţu, *Noi descoperiri de reprezentări antropomorfe în relief pe ceramica Cucuteni A*, în „Carpica", IV, 1971, p. 81-88; Idem, *Vase antropomorfe ale ceramicii Stoicani-Aldeni din sudul Moldovei*, în „Cercetări Istorice", II, 1971, p. 77-102; I. T. Dragomir, *Eneoliticul din sud-estul Moldovei, aspectul Stoicani-Aldeni*, Bucureşti, 1983, p. 83-84; D. Monah, *Plastică antropomorfă a culturii Cucuteni-Tripolie*, Piatra Neamţ, 1997, p. 169-170, cu bibliografia aferentă.

[11] A. Niţu, în „Cercetări Istorice", II, 1971, p. 77-102; I. T. Dragomir, *Eneoliticul din sud-estul Moldovei...*, fig. 40/1-1-5, 9; fig. 41/1-2.

[12] A. Niţu, în „Cercetări Istorice", II, 1971, p. 80.

[13] V. Sorokin, *Relaţiile între culturile Precucuteni-Tripolie A şi Bolgrad-Aldeni*, Tyragetia, X, 2001, p. 82.

[14] R. Vulpe, *Izvoarele. Săpăturile din 1936-1948*, Bucureşti, 1957, p. 218, fig. 217/3; 219/2.

[15] S. Marinescu-Bîlcu, *Cultura Precucuteni pe teritoriul României*, Bucureşti, 1974, fig. 84/7-8.

[16] Vl. Dumitrescu, H. Dumitrescu, M. Petrescu-Dâmboviţa, N. Gostar, *Hăbăşeşti. Monografie arheologică*, Bucureşti, 1954, pl. CXIX/8.

[17] S. Marinescu-Bîlcu, *Tîrpeşti From Prehistory to History in Eastern Romania*, BAR International Series 107, 1981, fig. 63/6.

[18] A. Niţu, în „Cercetări Istorice", II, 1971, p. 80; Idem, *Un vas antropomorf de tip Stoicani-Aldeni de la Suceveni (Galaţi)*, în „Carpica", 1973-1974, p. 7-15; I. T. Dragomir, *Eneoliticul din sud-estul Moldovei...*, fig. 41/1-2.

[19] N. Ursulescu, F. A. Tencariu, *Un vas neobişnuit din aşezarea precucuteniană de la Isaiia (jud. Iaşi)*, în „Carpica", XXXIII, 2004, p. 41-52.

[20] I. T. Dragomir, *Eneoliticul din sud-estul Moldovei...*, p. 84.

[21] A. Niţu, în „Cercetări Istorice", II, 1971, p. 80-81.

[22] *Ibidem*, p. 80.

[23] I. T. Dragomir, *Eneoliticul din sud-estul Moldovei...*, p. 84.

Precucuteni şi aspectului Stoicani-Aldeni[24].

Tot în aşezarea de la Mălăieştii de Jos a fost descoperit în cercetările de suprafaţă realizate de V. Georgescu un fragment ceramic pe care este reprezentată o figurină antropomorfă incizată (pl. 1/3) în poziţie orantă[25]. Reprezentări antropomorfe reprezentate în poziţie de orantă, dar modelate în relief apar pe ceramica precucuteniană descoperită la Târpeşti şi Traian[26], dar şi în aşezări Cucuteni etapa A2 la Ghelăieşti[27], A3 la Scânteia, A4 la Dumeşti etc.[28]. În cultura Gumelniţa reprezentări umane orante în relief au fost descoperite la Gumelniţa, Vităneşti, Blejeşti în aşezări din faza B1[29]. La Ciolăneştii din Deal a fost descoperită o reprezentare antropomorfă în poziţie orantă, incizată pe un fragment ceramic din nivelul Gumelniţa A2[30].

Asupra vaselor antropomorfe sau cu atribute antropomorfe neo-eneolitice există o bibliografie consistentă, subiectul fiind exploatat intensiv în ultima perioadă[31]. Nu vom insista asupra acestei teme având în vedere ţinta principală a acestui studiu, aceea de a introduce în circuitul ştiinţific două „piese" rar descoperite la sud de Carpaţi. Al doilea obiectiv al acestui studiu direct legat de primul, prin caracterul deosebit al pieselor, este includerea acestor descoperiri într-o discuţie punctuală legată de încadrarea cronologică mai precisă a aşezării eneolitice de la Mălăieştii de Jos.

*

Cercetările de la Mălăieştii de Jos au adus date importante privind locuirea eneolitică în nordul Munteniei. Alături de materialele arheologice specifice remarcăm printre altele situarea aşezării în zona dealurilor subcarpatice, locuirea pe un bot de terasă ce are o înclinare de circa 30°, unde au fost realizate terasări pentru construirea de locuinţe. Un alt element inedit este şi descoperirea unei linii de „postamente" ce traversează o parte din interiorul aşezării[32].

La Mălăieştii de Jos a fost descoperită atât ceramică tipică gumelniţenă, cât şi ceramică „specifică" aspectului Stoicani-Aldeni. De asemenea au fost descoperite vase şi fragmente ceramice, inclusiv fragmente de suporţi cilindrici/picioare de cupe, statuete antropomorfe, apropiate de formele şi decorurile din cultura Precucuteni sau vase tip suport asemănătoare celor gumelniţene. Formele ceramice, dar şi decorurile, ce sunt comune atât mediului cultural Gumelniţa, cât şi Precucuteni punctează în parte „baza genetică" a aspectului cultural Stoicani-Aldeni, fiind dificil de precizat în acest stadiu al cercetării ce elemente culturale au o mai mare pondere în aşezarea de la Mălăieştii de

---

24 M. Şimon, *Unele probleme ale aspectului cultural Stoicani-Aldeni*, în „S. C. I. V. A.", 37, 1986, 1, p. 17.

25 Această descoperire am identificat-o pe baza unor fotografii realizate de autorul descoperiri (Gh. Nistor), fotografii ce ne-au parvenit de la un localnic, rudă cu descoperitorul aşezării.

26 S. Marinescu-Bîlcu, *Cultura Precucuteni...*, fig. 84/2, 90/3.

27 A. Niţu, în „Cercetări Istorice", II, 1971, p. 81-88.

28 D. Monah, *op. cit.*.

29 R. Andreescu, *Plastica antropomorfă gumelniţenă. Analiză primară*, Bucureşti, 2002, p. 77-78.

30 *Ibidem*, p. 78.

31 D. Monah, *op. cit.*; R. Andreescu, *Plastica antropomorfă...*; V. Voinea, *Adoratio et invocatio. Gesturi religioase ancestrale reprezentate pe vase de cult gumelniţene*, în vol. *In memoriam Vladimir Dumitrescu*, „C. C. D. J.", XIX, 2002, p. 112-121; Eadem, *Gesturi şi semnificaţii în arta gumelniţeană*, în vol. *In honorem Silvia Marinescu-Bâlcu*, „C. C. D. J.", XXII, 2005, p. 383-398; V. Voinea, *Ceramica complexului cultural Gumelniţa-Karanovo VI, fazele A1 şi A2*, Constanţa, 2005.

32 R. Andreescu, A. Frînculeasa, E. Paveleţ, T. Nica, I. Tocică, *op. cit.* (în „Mousaios", XI, 2006).

Jos[33]. Nu vom insista asupra tuturor descoperirilor sau a tipologiei ceramice în întregul ei, ci vom puncta doar câteva descoperiri - „jaloane", ce pot lămuri în parte palierul cronologic în care evoluează aşezarea eneolitică de la Mălăieştii de Jos.

În aşezarea de la Mălăieştii de Jos a fost descoperit un fragment ceramic din pastă fină, negricioasă, ce are o proeminenţă încadrată de o incizie circulară, la care este trasă o tangentă (pl. 2/2). Acest fragment ceramic ar putea reprezenta un „import" Precucuteni III[34]. În locuinţa 1 (L1) a fost descoperit şi un pahar cenuşiu-negricios, decorat prin incizii fine (pl. 2/1) ce pare să fie cel puţin din prisma formei, a decorului, dar şi al pastei un alt import precucutenian[35]. Dacă sau nu aceste vase sunt modelate în mediu local sau provin din „schimburi" este prematur să ne pronunţăm, mai ales că aceste tipuri de vase şi decoruri sunt prezente în aşezările Stoicani-Aldeni[36]. Cele mai frecvente decoruri pe ceramica de la Mălăieştii de Jos sunt canelurile oblice sau orizontale şi impresiunile elipsoidale, de cele mai multe ori asociate pe acelaşi vas. Decorul canelat - orizontal sau oblic, este de tradiţie Precucuteni III[37]. De altfel canelura persistă cel mai mult în decorarea ceramicii culturii Precucuteni de-a lungul evoluţiei sale[38]. Decorul constând în mici adâncituri circulare sau elipsoidale imprimate este caracteristic ceramicii precucuteniene[39]. Subliniem că la Mălăieştii de Jos a fost descoperită şi ceramică pictată monocrom cu alb înainte de ardere sau roşu după ardere, dar şi bicromă[40].

Mânerele de linguri sau polonice destul de numeroase în aşezarea de la Mălăieştii de Jos, în special cele ce au partea proximală îndoită la 90° (pl. 2/9). Acestea au origine precucuteniană, au analogii cu descoperiri similare din aşezări Stoicani-Aldeni[41], fiind considerate „importuri" atunci când apar în aşezări Gumelniţa de la Dunărea de Jos [42]. La Mălăieştii de Jos au fost descoperite şi torţi de vase de formă triunghiulară, ce au analogii în cultura Gumelniţa faza A2, în aşezările de la Gumelniţa, Hârşova[43] etc., la Gura Vitioarei[44], Apostolache[45] în aşezări Stoicani-Aldeni[46], dar şi în

---

[33] M. Şimon, *op. cit.*, p. 17; R. Andreescu, A. Frînculeasa, E. Pavelet, T. Nica, I. Tocică, *op. cit.*; M. Şimon *Importurile Stoicani-Aldeni din aşezarea gumelniţenă de la Măriuţa, jud. Călăraşi*, în „C. C. D. J.", 1995, p. 31.

[34] R. Andreescu, A. Frînculeasa, E. Pavelet, T. Nica, I. Tocică, *op. cit.*, pl.3/2.

[35] *Ibidem*.

[36] Credem că doar după stabilirea caracterului acestui aspect cultural, definit prin sintagme precum „aspect cultural al culturii Gumelniţa", „facies de sinteză", „sinteză culturală" sau „aspect mixt" etc. putem dezvolta o discuţie asupra unor piese ce par în accepţiunea clasică „importuri" precucuteniene în mediul cultural Stoicani-Aldeni.

[37] Vl. Dumitrescu, *Originea şi evoluţia culturii Cucuteni-Tripolie (I)*, în „S. C. I. V.", 14, 1963, 1, p. 63; M. Şimon, „S. C. I. V. A.", 37, 1986, 1, p. 16.

[38] S. Marinescu-Bîlcu, *Cultura Precucuteni...*, p. 75-76.

[39] Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 63; M. Şimon, în „S. C. I. V. A.", 37, 1986, 1, p. 16.

[40] E. Comşa, V. Georgescu, *op. cit.*, p. 339-340; R. Andreescu, A. Frînculeasa, E. Pavelet, T. Nica, I. Tocică, *op. cit.*.

[41] I. T. Dragomir, *Eneoliticul din sud-estul Moldovei...*, p. 66-67, fig. 26/7-17.

[42] *Ibidem*.

[43] D. Galbenu, *Aşezarea neolitică de la Hîrşova*, în „S. C. I. V.", 13, 1962, 2, fig. 10/3.

[44] E. Comşa, V. Georgescu, *Cetăţuia geto-dacă de pe dealul Movila de la Gura Vitioarei*, în „S. C. I. V. A.", 32, 1981, 2, p. 272, fig. 1.

[45] R. Andreescu, A. Frînculeasa, E. Pavelet, *Apostolache, jud Prahova*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice, campania 2003*, A XXXVIII-a Sesiune naţională de rapoarte arheologice, Cluj-Napoca, 26-29

aşezări Cucuteni la Târgu Bereşti, Bălţaţi etc.[47].

Un vas borcan cu umăr pronunţat, decorat plastic cu „nervuri" oblice în relief dispuse simetric pe pântec (pl. 2/3), are analogii cu vase gumelniţene de la Căscioarele, nivelul A2[48], dar şi în Dobrogea tot din faza A2[49]. Un vas asemănător dar de dimensiuni mai mici descoperit recent în aşezarea gumelniţenă de la Sultana *„Malu Roşu"*[50]. Decorul cu nervuri oblice în relief este specific culturii Gumelniţa[51].

Tot în categoria ceramicii remarcăm un vas borcan cu gâtul carenat, descoperit în locuinţa 1, având două tortiţe triunghiulare perforate vertical (pl. 2/6). Acesta are analogii cu vase descoperite la Borduşani într-o aşezare Gumelniţa A2[52], Bonţeşti[53], dar şi la Poduri în nivelul de locuire Cucuteni A2[54]. În *locuinţa 1* a fost descoperit un vas cu umărul carenat, decorat la partea inferioară cu incizii de formă ovoidală mărginite la partea superioară de două linii incizate orizontale, paralele (pl. 2/4). Vasul este pictat pe pântec şi gât cu roşu-ciocolatiu, dar şi în spaţiul rezervat de decorul incizat. Această formă de vas a fost identificată atât în mediul Precucuteni, cât şi Gumelniţa[55]. Carenarea umărului castroanelor apare frecvent pe ceramica post Gumelniţa A1[56]. Un vas borcan din pastă semifină culoarea cărămizie-roşiatică este decorat pe pântec, dar şi umăr prin incizii paralele formând spirale volute (pl. 2/5). O spirală volută incizată obţinută printr-o singură linie apare pe un vas descoperit la Suceveni în aşezarea Stoicani-Aldeni[57].

Mai remarcăm un castron bitronconic cu o toartă dispusă pe diametrul maxim, din pastă semifină, decorat cu grupuri de câte patru mici adâncituri elipsoidale dispuse orizontal la distanţe egale (pl. 2/7), are analogii cu un vas descoperit la Durankulak faza Karanovo I/Varna I[58].

Decorul de pe fragmentul de vas cu „toartă digitată" ce face obiectul acestui studiu prin apariţia celor două pastile are analogii cu fragmentul de vas descoperit la

---

mai 2004, p. 42-43.

[46] I. T. Dragomir, *Eneoliticul din sud-estul Moldovei*...

[47] Idem, *Consideraţii privind neoliticul şi eneoliticul din sud-estul Moldovei*, în *Monografia arheologică a Moldovei de Sud*, I, „Danubius", XVI, 1996, p. 47, fig.6; D. Marin, T. Marin, *Une decouverte appartenant a la culture de Cucuteni a Bălţaţi (dep. De Iaşi)*, în „Studia Antiqua et Archaeologica", IX, 2003, p. 93, fig. 7/8.

[48] V. Voinea, *Ceramica complexului cultural Gumelniţa-Karanovo VI, fazele A1 şi A2*, Constanţa, 2005, pl. 67/4, 5.

[49] C. Micu, M. Maille, *La periode eneolithique en Dobrudja du nord (Roumanie)*, în vol. *Hommes et passe des Causses, Homages a Georges Constantini*, textes reunis J. Gasco, F. Leyge, P. Gruat, Actes du Colloque de Millau, 16-18 Juin 2005, Toulouse, 2006, p. 28, fig. 13/1.

[50] R. Andreescu, A. Frînculeasa, E. Paveleţ, T. Nica, I. Tocică, *op. cit.*.

[51] A. Niţu, în „Cercetări Istorice", II, 1971, p. 80.

[52] S. Marinescu-Bîlcu et alli, *Archaeological researches at Borduşani-Popină (Ialomiţa County). Preliminary report, 1993-1994*, în „Cercetări Arheologice", X, 1997, pl. 26.

[53] Vl. Dumitrescu, *La station prehistorique de Bonţeşti*, în „Dacia", III-IV, 1927-1932, fig. 8/13, 14.

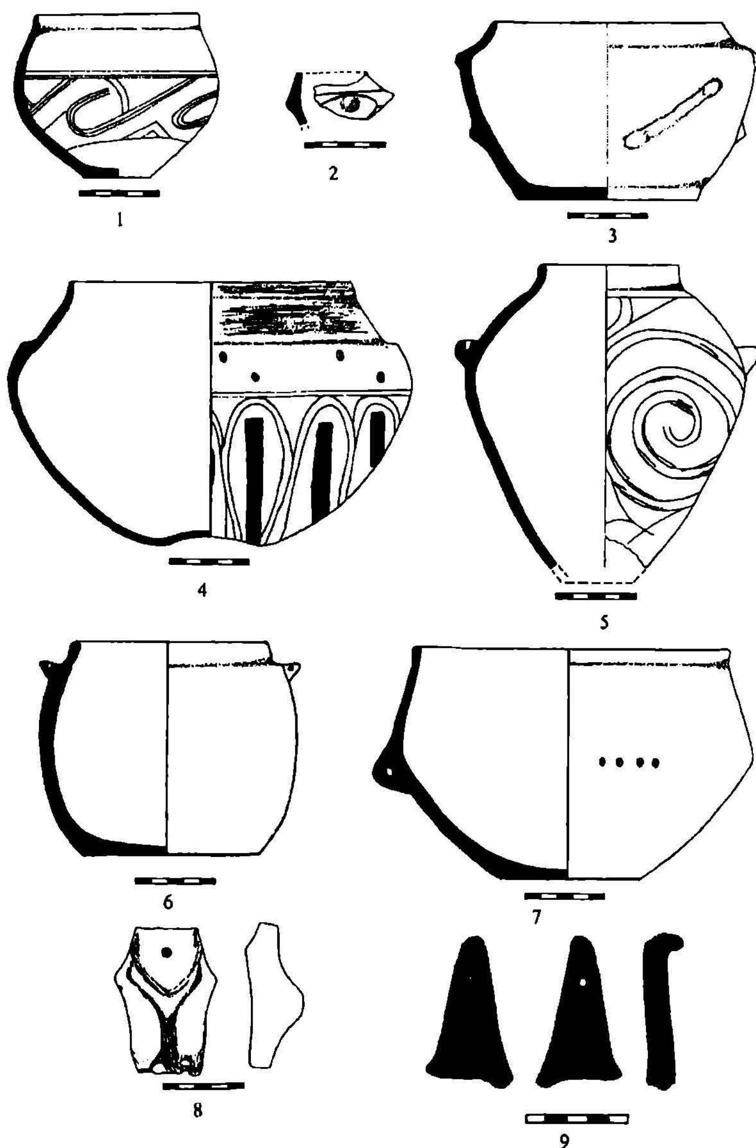
[54] D. Monah, Gh. Dumitroaia, F. Monah, C. Preoteasa, R. Munteanu, D. Nicola, *Poduri-Dealul Ghindaru. O Troie în Subcarpaţii Moldovei*, Piatra Neamţ, 2003, p. 121, 187, nr. 187.

[55] M. Şimon, în „S. C. I. V. A.", 37, 1986, 1, p. 12.

[56] *Ibidem*, p. 27-28.

[57] A. Niţu, în „Carpica", 1973-1974, p. 7-15; I. T. Dragomir, *Eneoliticul din sud-estul Moldovei*..., fig. 44/3.

[58] V. Voinea, *Ceramica*..., pl. 16/6.

Pl. 2 - 1-7 ceramică Mălăiestii de Jos; 8. statuetă antropomorfă Mălăiestii de Jos; 9. mâner polonic Mălăiestii de Jos;

Dodeşti[59]. Ambele decoruri au două pastile, diferenţa constă în numărul degetelor, respectiv trei la Dodeşti şi patru la Mălăieştii de Jos. Fragmentul de vas de la Dodeşti a fost descoperit în nivelul superior al aşezării Stoicani-Aldeni, într-un nivel de locuire încadrat fazei finale a evoluţiei acestui aspect cultural[60].

Reprezentări antropomorfe „orante", dar modelate în relief apar pe ceramica Precucuteni III la Târpeşti şi Traian[61], dar şi în Cucuteni etapa A2 la Ghelăieşti[62], A3 la Scânteia, A4 la Dumeşti etc[63]. În cultura Gumelniţa astfel de descoperiri sunt datate în faza B1[64]. La Ciolăneştii din Deal a fost descoperită o reprezentare antropomorfă în poziţie orantă, incizată pe un vas din nivelul Gumelniţa A2[65]. Subliniem că în aşezarea de la Mălăieştii de Jos-„*Mornel*" au fost descoperite mai multe statuete antropomorfe din lut cordiforme, formă ce îşi are originea în plastica antropomorfă precucuteniană[66].

Pe baza acestor elemente expuse succint, dar şi a altora deja evidenţiate[67], credem că aşezarea eneolitică de la Mălăieştii de Jos poate fi încadrată în aspectul cultural Stoicani-Aldeni, evoluând pe un palier cronologic ce acoperă sfârşitului fazei A1 şi parte din faza A2 a culturii Gumelniţa. Aşezarea se află în curs de cercetare arheologică, elemente suplimentare putând apărea în continuare, ceea ce lasă deschisă discuţia privind încadrarea acestei aşezări în contextul mai larg al epocii eneolitice.

FRAGMENTS OF POTTERY ANTHROPOMORPHICALLY DECORATED DISCOVERED IN THE AENEOLITIC SETTLEMENT FROM MĂLĂIEŞTII DE JOS - PRAHOVA COUNTY

Abstract

Both pottery of Gumelniţa type and the pottery specific to Stoicani-Aldeni aspect were discovered at Mălăieştii de Jos. In this paper we intend to introduce in the scientific circuit two pieces rarely discovered in the Southern side of the Carpathians, i.e. two anthropomorphic plottings modeled on specific vessel. The second aim of this study, directly related with the first aim because of the exquisite aspect of the pieces, is the including of these discoveries in a discussion regarding a more exact chronological delimitation of the aeneolitic settlement from Mălăieştii de Jos. We did not insist on all the discoveries or on the typology of the pottery in its wholeness, but we highlighted just a few discoveries that could partially clarify the chronological delimitation of the aeneolitic settlement from Mălăieştii de Jos.

[59] A. Niţu, în „Cercetări Istorice", II, 1971, p. 80, fig. 6/4.
[60] I. T. Dragomir, *Eneoliticul din sud-estul Moldovei...*, p. 84.
[61] S. Marinescu-Bâlcu, *Cultura Precucuteni...*, fig. 84/2; 90/3.
[62] A. Niţu, în „Carpica", IV, 1971, p. 81-88.
[63] D. Monah, *op. cit.*
[64] R. Andreescu, *Plastica antropomorfă gumelniţeană...*, p. 77-78.
[65] *Ibidem*, p. 78.
[66] M Şimon, în „S. C. I. V. A.", 37, 1986, 1, p. 5-28.
[67] Andreescu R., Frînculeasa A., Pavelcţ E., Nica T., Tocică I., 2006a, *op. cit.*.

Based on some elements presented in brief as well as on other elements presented in other studies, we consider that the aeneolitic settlement from Mălăieştii de Jos could be placed in the cultural aspect Stoicani-Aldeni, evolving in a chronological stage which includes the end of the A1 stage and a part of the A2 stage of Gumelniţa culture. The settlement is under way of archaeological research and because of that, new elements could appear. Consequently the discussion regarding the place of this settlement in the context of the aeneolitic epoch is open.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XV**, 2006

CÂTEVA OBIECTE ENEOLITICE DIN ZONA MUNICIPIULUI ROŞIORII DE VEDE

PAVEL MIREA*
ANGELA SĂNDULESCU**

În colecţiile Muzeului Municipal de Istorie din Roşiorii de Vede au intrat la începutul anilor `90 mai multe obiecte eneolitice atribuite culturii Gumelniţa. Acestea făceau parte dintr-o donaţie a profesorului Eugen Delcescu (1938-1992), ce cuprindea piese de arheologie, numismatică şi etnografie, precum şi cărţi şi publicaţii din perioada interbelică. Era donată, la acea vreme, muzeului roşiorean, o întreagă colecţie ce se constituise ca un colţ muzeistic în cadrul fostului Liceu Teoretic nr. 1 Roşiorii de Vede (în prezent Colegiul Anastasescu), strânsă cu ardoare de către Eugen Delcescu de-a lungul perioadei 1962-1992 în care acesta activase ca profesor de istorie la instituţia amintită.

Dintre obiectele arheologice ne-au atras atenţia în mod deosebit, o serie de piese gumelniţene de lut, încadrate, de regulă, la categoria descoperirilor „mărunte". Este vorba despre câteva statuete antropomorfe şi zoomorfe, o măsuţă, precum şi de trei vase miniaturale.

Prima piesă în discuţie, este partea inferioară, fragmentară, a unei statuete antropomorfe (piciorul drept), cu o lungime de aproape 7,5 cm (fig. 2/1). Decorul este realizat prin incizie adâncită. În partea din faţă este sugerat triunghiul sexual. Pe fesă şi şold, modelate accentuat, sunt redate spirale, în timp ce în zona genunchiului spiralele sunt combinate cu linii paralele. Modelarea accentuată a şoldurilor şi a feselor unor statuete antropomorfe, uneori excesivă, se constituie ca un aspect deosebit plasticii gumelniţene caracteristic fazei A1[1]. De altfel, prezenţa plevei, ca degresant, în lutul din care a fost modelată această statuetă, sugerează o atribuire timpurie.

O statuetă antropomorfă, deosebită ca morfologie, poate fi încadrată la categoria statuetelor cu partea inferioară cilindrică, cunoscute deopotrivă în fazele Gumelnţa A2 şi B1[2] (fig. 2/2). Ceea ce atrage atenţia este capul, conic, puternic disproporţionat faţă de corp. Înălţimea totală a piesei este de 6,5 cm, iar diametrul la bază de 3 cm. Braţele, dispuse lateral, sunt rupte din vechime. Pe partea posterioară

* Muzeul Judeţean Teleorman, Alexandria.
** Muzeul Municipal de Istorie Roşiorii de Vede.

[1] R. R. Andreescu, *Plastica antropomorfă gumelniţeană. Analiză primară*, Muzeul Naţional de Istorie a României, seria „Monografii", III, Bucureşti, 2002, p. 21.
[2] *Ibidem*, p. 20.

prezintă o proeminență ce reprezintă o cocoașă. Decorul, realizat prin incizie, constă, pe partea anterioară, din două triunghiuri orientate vârf la vârf, cel superior cu un cerc înscris în el. Un alt triunghi, cu laturile puternic arcuite poate sugera, probabil, sexul statuetei. Alte două triunghiuri, cu vârfurile orientat în sus, se află pe partea posterioară. Două linii scurte, paralele, sugerează gura, alte detalii anatomice nefiind prezente. Capul este delimitat de trup tot printr-o linie. Linii paralele, oblice, dispuse pe părțile laterale, completează decorul. Acestea din urmă ar putea reprezenta unele detalii vestimentare, faldurile unui veșmânt. De altfel, se consideră că decorul figurat pe unele statuete antropomorfe ar reprezenta fie tatuaje sau veșminte, fie o combinație între elemente reale (veșminte sau accesorii) și elemente simbolice[3].

Un fragment de picior de statuetă (laba piciorul drept), ce aparține tipului de statuetă în poziție verticală, cu picioarele modelate separat[4], are figurate patru degete (fig. 2/3). Decorul, realizat tot prin incizie, constă dintr-un cerc dispus lateral, pe partea exterioară si un triunghi aflat în combinație cu linii oblice și paralele, ce se găsesc pe partea superioară a labei piciorului. Luând în considerare dimensiunile de 5,5 cm lungime și 3 cm lățime, considerăm că acest fragment provine de la o statuetă de mari dimensiuni.

Una dintre statuetele zoomorfe, are corpul de formă cilindrică, cu capul și coada abia redate. Capul prezintă o perforație oblică, transversală, ce sugerează că obiectul putea fi purtat ca amuletă (fig. 2/4).

Cealaltă statuetă zoomorfă reprezintă, probabil, un bovideu. Corpul, tot cilindric, se termină cu o coadă masivă, de formă conică. Dintre membre se păstrează doar cel drept, din față, celelalte, asemenea coarnelor, sunt rupte din vechime. În zona capului, de asemenea deteriorată, exista o perforație transversală (fig. 2/5). Acest tip de reprezentări animaliere sunt bine cunoscute în toată aria culturii Gumelnița și o prezență aproape constantă în multe dintre așezările cercetate de-a lungul timpului[5].

Măsuța are o formă ovală, cu diametrele de 7 cm, respectiv 5,5 cm și o înălțime de 3 cm. Picioarele sunt constituite din patru proeminențe cilindrice, scurte, masive. În partea superioară prezintă o ușoară albiere. Este nedecorată, cu suprafața atent netezită (fig. 3/2).

Unul dintre vasele miniaturale este reprezentat de un vas de tip *askos*. Are diametrele de 7 cm, respectiv 9 cm și înălțimea de 6 cm. Suprafața este nedecorată, bine lustruită. Toarta, de secțiune cilindrică, este ruptă din vechime (fig. 3/3). Asupra destinației acestui tip de vase s-au emis două ipoteze potrivit cărora erau fie vase de cult, fie vase pentru diferite activități casnice[6]. Piesa de la Roșiorii de Vede, deși de

[3] *Ibidem*, p. 44, 45; Idem, *Considerații asupra decorului statuetelor gumelnițene*, în „Cercetări Arheologice", XIII, 2006, p. 162.
[4] Idem, *Plastica antropomorfă...*, p. 20.
[5] Gh. Ștefan, *Les fouilles de Căscioarele*, în „Dacia", II, 1925, p. 182, fig. 41/16-18; D. Berciu, *Cercetări și descoperiri arheologice în regiunea București*, în „Materiale și Cercetări Arheologice", II, 1956, p. 542, fig. 69; R. R. Andreescu, *Plastica gumelnițeană din colecțiile Muzeului Național de Istorie a României*, în „Cercetări arheologice", X, p. 312, 313, pl. IV/2, 4, 5; S. Hansen, A. Dragoman, N. Benecke, J. Görsdorf, F. Klimscha, S. Oanță-Marghitu, A. Reingruber, *Bericht über die Ausgrabungen in der kupferzeitlichen Tellsiedlung Măgura Gorgana bei Pietrele in Muntenien/Rumänien im Jahre 2002*, în „Eurasia Antiqua", 10, 2004, p. 23, fig. 8, 9.
[6] V. M. Voinea, *Ceramica complexului cultural Gumelnița-Karanovo VI. Fazele A1 și A2*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2005, p. 46-47.

dimensiuni mai mici, are analogiile cele mai apropiate în aşezarea de la Ciolăneştii din Deal dar şi în alte staţiuni gumelniţene[7].

Cel de-al doilea vas miniatural aparţine tipului „cu tub de scurgere"[8]. Are pereţii arcuiţi şi fund plat, masiv. Diametrul gurii este aproape identic cu cel al fundului, de aproximativ 5,5 cm, iar înălţimea este de 7 cm. Tubul de scurgere, cilindric, cu un diametru exterior de 1,2 cm, are partea terminală ruptă din vechime. Nu este decorat, suprafaţa fiind uşor netezită (fig. 3/4). Aceste tipuri de vase sunt prezente în toate cele trei faze ale culturii Gumelniţa. Se consideră că piesele miniaturale pot avea o destinaţie specială, probabil cultică[9].

Un obiect cu funcţionalitate incertă, posibil un recipient, are o formă paralelipipedică, cu colţurile puternic rotunjite şi două perforaţii laterale. Dimensiunile aproximative sunt de 8 cm lungime, lăţimea şi înălţimea fiind egale, de 4 cm (fig. 3/1). Asemenea obiecte numite uneori „cădiţe", alteori „pudriere", sunt cunoscute atât în arealul vestic al culturii Gumeniţa, la Vităneşti (jud. Teleorman)[10], cât şi în cel estic la Însurăţei (jud. Brăila)[11].

Din nefericire, aşa cum s-a constatat în mai multe situaţii, contextul arheologic în care aceste obiecte au fost descoperite nu se mai cunoaşte, lipsind, totodată şi locaţia staţiunii (sau a staţiunilor) de unde provin. Singura informaţie, destul de vagă, arată că ar fi fost descoperite pe raza localităţilor Stejaru şi Socetu, localităţi aflate pe malul drept al râului Vedea, la aproximativ 15 km nord-vest de Roşiorii de Vede. Aici însă, nu sunt cunoscute, până în prezent, locuiri ce pot fi atribuite epocii neo-eneolitice[12]. Situaţia se poate datora şi unui viciu de cercetare, avându-se în vedere faptul că în zona municipiului Roşiorii de Vede, pe râul Vedea dar şi pe mai mulţi afluenţi ai acestuia (Tecuci, Burdea, Tinoasa şi Pârâul Câinelui) sunt cunoscute aproape 20 de aşezări de tip *tell* (fig. 1), unele dintre ele cercetate prin sondaje arheologice[13]. De altfel, întreaga zonă de vest a Munteniei, în special Câmpia Găvanu-Burdea, cunoaşte o dinamică deosebită a aşezărilor omeneşti în eneolitic, semnificativ fiind aspectul că numai *tell*-urile gumelniţene repertoriate aici depăşesc cifra de 70[14].

În pofida faptului că lipseşte contextul arheologic în care obiectele analizate au fost descoperite, considerăm că simpla lor semnalare şi prezentare, aduce o modestă contribuţie la cunoaşterea civilizaţiei gumelniţene din această parte a Munteniei.

---

[7] S. Marinescu-Bâlcu, *Askoï et rhytons énéolithiques des régions Balkano-Danubiennes et leur relations avec le sud, à la lumière de quelques pièces de Căscioarele*, în „Dacia", N. S., XXXIV, 1990, p. 5-21.

[8] V. M. Voinea, *op. cit.*, p. 45.

[9] *Ibidem*.

[10] R. R. Andreescu, P. Mirea, Şt. Apope, *Cultura Gumelniţa în vestul Munteniei. Aşezarea eneolitică de la Vităneşti, judeţul Teleorman* în „Cercetări Arheologice", XII, Bucureşti, 2004, p. 85.

[11] S. Pandrea, V. Sârbu, M. Neagu, *Cercetări arheologice în aşezarea gumelniţeană de la Însurăţei-Popina I, judeţul Brăila. Campaniile 1995-1999*, în „Istros", IX, 1999, p. 152, fig. 14/14.

[12] La Socetul a fost efectuat în anul 1967 un sondaj de salvare fiind identificate o aşezare Glina şi o aşezare daco-romană, distruse în totalitate în urma înfiinţării unor plantaţii de viţă de vie. Vezi D. Popescu, *Săpăturile arheologice din RSR în anul 1967*, în „Studii şi Cercetări de Istorie Veche", 19, 4, 1968, p. 680.

[13] M. Petrescu-Dîmboviţa, S. Sanie, *Sondajul din tell-ul gumelniţean de la Ciolăneştii din Deal (jud. Teleorman)*, în „Arheologia Moldovei", VI, 1969, p. 41; H. Dumitrescu (cu o adnotare de S. Marinescu-Bîlcu), *Zâmbreasca*, în „Studii de Preistorie", 3, 2006, p. 173-198.

[14] I. Spiru, *File de istorie teleormăneană*, Editura Teleormanul Liber, Alexandria, 1996; R. R. Andreescu, P. Mirea, Şt. Apope, *op. cit.*, p. 72, 73, fig. 1; P. Mirea, A. Frânculeasa, *Locuirea gumelniţeană de la Mănăstirea Glavacioc, jud. Argeş*, în „Argesis", XIV, 2005, p. 64, 65, fig. 1.

1, 2 Balaci, 3 Brebina, 4 Burdeni, 5 Butculeşti, 6 Ciolăneştii din Deal, 7 Dobroteşti, 8-10 Drăcşănei, 11 Gărdeşti, 12 Măgura cu Liliac, 13 Odobeasca, 14 Plosca, 15 Satul Vechi, 16 Siliştea Gumeşti, 17 Tecuci, 18 Zâmbreasca

Fig. 1 Aşezări gumelniţene de tip *tell* în zona Roşiorii de Vede

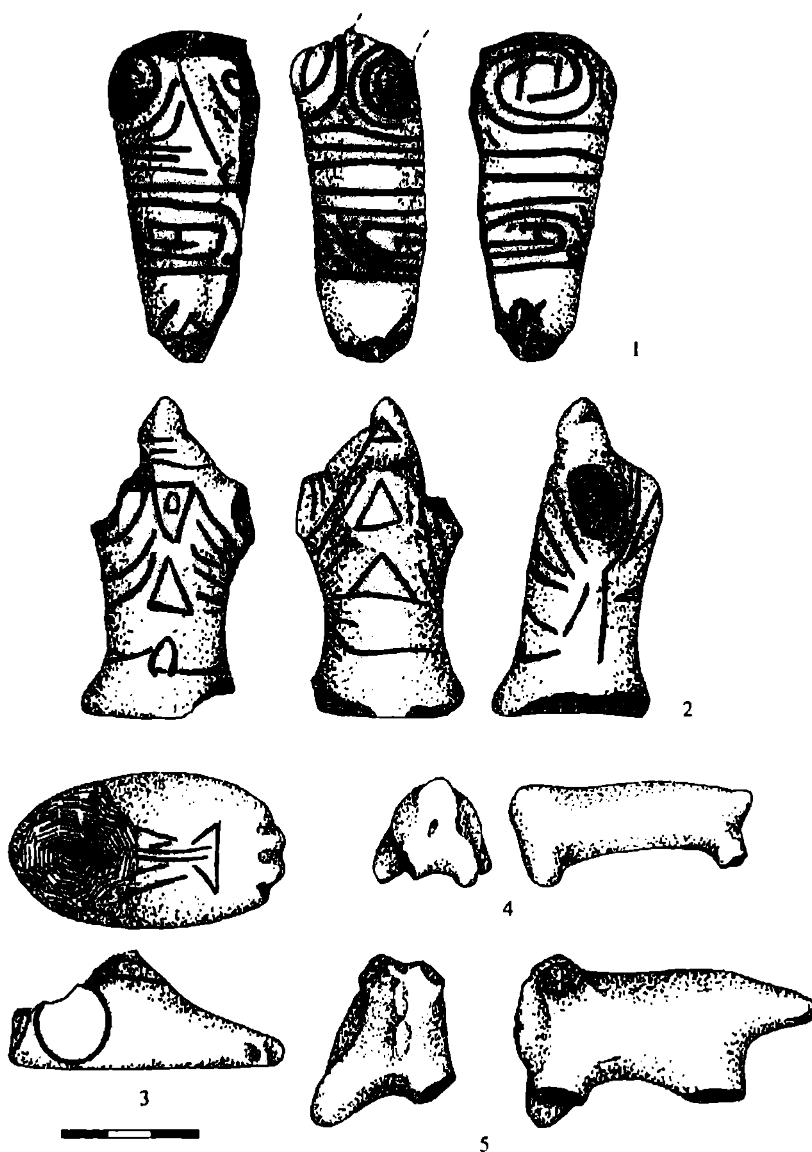

Fig. 2 Plastică antropomorfă (1-3) şi zoomorfă (4, 5).

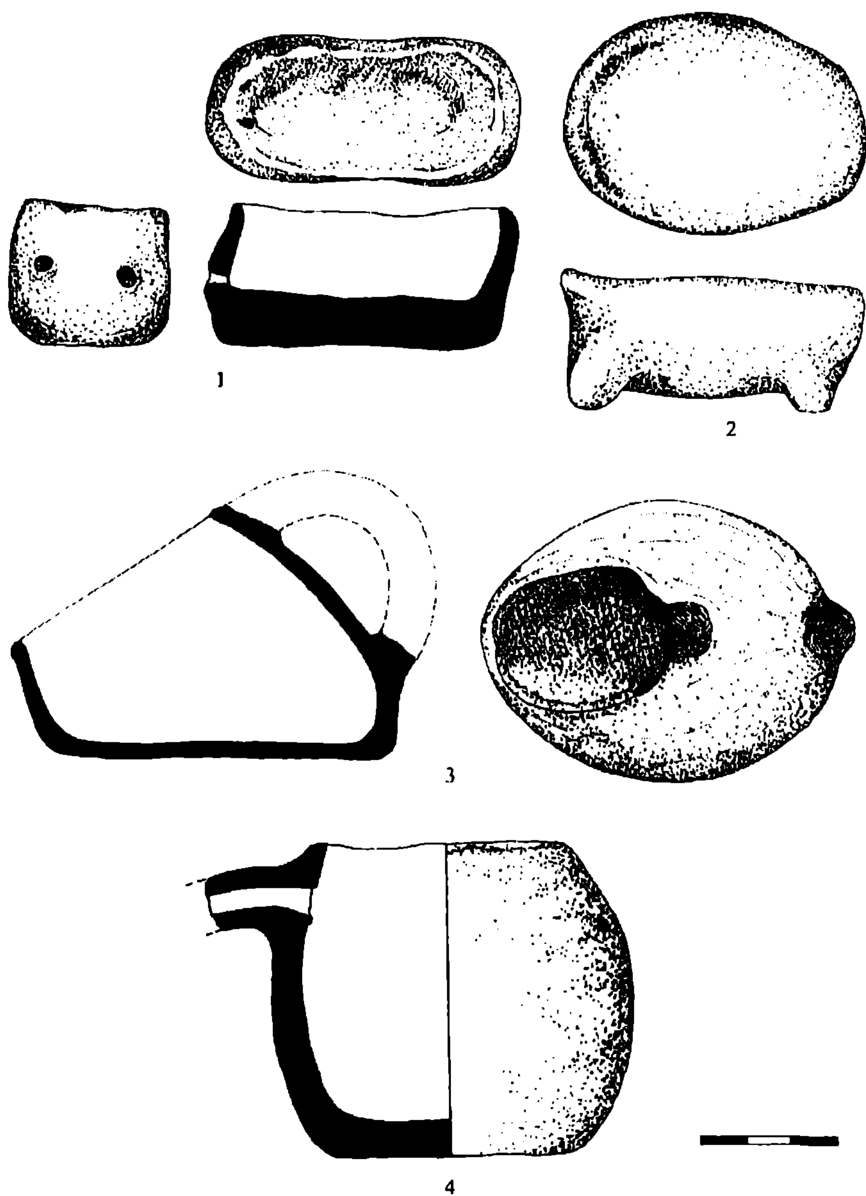

Fig. 3 Vase miniaturale (1 "cădiță", 3 *askos*, 4 vas cu tub de scurgere) și măsuță de lut (2)

SOME AENEOLITHIC OBJECTIVES
FROM ROŞIORII DE VEDE
Abstract

This article present some aeneolithic objects belonging to the Gumelniţa culture, which was found and donate to the local history museum in Roşiorii de Vede by Professor Eugen Delcescu.

The objects are anthropomorphic and zoomorphic figurines and few miniature pots, all clay made, found somewhere in the north-west of Roşiorii de Vede town, on the Vedea river valley. All of them are common object in the whole Gumelniţa area.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XV, 2006

UN DEPOZIT DE VASE CU CARACTER FUNERAR DE LA SFÂRŞITUL EPOCII BRONZULUI ŞI ÎNCEPUTUL PRIMEI EPOCI A FIERULUI DESCOPERIT LA GÂRLA MARE (JUD. MEHEDINŢI)*

CONSTANTIN AUGUSTUS BĂRBULESCU**
ANGELA CÂRSTEA***

În ziua de 17 august 2004, în urma unor periegeze pe malul Dunării efectuate de studenţii Facultăţii de Istorie din cadrul Universităţii din Piteşti, pe raza localităţii Gârla Mare, la circa 500 m în aval de Km fluvial 840 au putut fi identificate, în malul prăbuşit al terasei a doua, cinci vase ceramice.

Anual terasele superioare ale fluviului sunt inundate, ceea ce a condus în nenumărate rânduri la prăbuşirea malurilor şi identificarea de către localnici a unor piese arheologice unice. Între kilometrii fluviali 835 şi 844, terasele Dunării sunt, la o simplă investigare, adevărate profile în care pot fi observate straturi succesive de locuire umană.

Cele cinci vase ceramice (Pl. I/1) care fac obiectul acestei prezentări au fost descoperite într-o stare de conservare foarte bună, doar două dintre acestea prezentând urme de deteriorare datorate prăbuşirii malului. În urma unei atente observaţii, s-a putut constata că cele cinci vase făceau parte dintr-un depozit.

În stratigrafia malului nu s-a putut identifica urma unei eventuale locuinţe sau aşezări, iar pe o suprafaţă de 10-20 m de jur împrejur malul nu oferea decât fragmente ceramice asemănătoare cu vasele descoperite.

În patru dintre cele cinci vase s-au descoperit oase de animal, probabil ovi-caprine sau porcine, oase care prin aşezarea lor presupun o intenţionalitate. În niciunul dintre celelalte vase nu s-au putut identifica oase umane incinerate, ceea ce presupune că nu avem de-a face cu o urnă funerară. În lipsa unor cercetări amănunţite, putem considera că cele cinci vase formau un depozit cu caracter de ofrandă funerară, asemănător unor descoperiri care atestă o prelungire a ultimei faze a culturii Gârla

* Comunicare prezentată la al VII-lea Colocviu „Arheologia în Oltenia", cu ocazia împlinirii a 1900 ani de la construirea Podului lui Traian de la Drobeta, Drobeta Turnu Severin, 24-25 noiembrie 2005.

** Universitatea din Piteşti.

*** Studentă, Universitatea din Piteşti.

Mare (complexul cultural al câmpurile de urne)[1] până la începutul primei epoci a fierului[2].

Vasul nr. 1 (Pl. I/2) – H 11 cm, dm 12 cm, dg 6 cm, df 5 cm - este o amforă de dimensiuni mici, cu fundul drept, corp sferic, gât tronconic, buză uşor răsfrântă spre exterior, prevăzută cu două toarte în zona de sudură a gâtului cu corpul. Tipul A18 la Monica Şandor Chicideanu[3] (Pl. II/7). Descoperiri asemănătoare şi analogii la Balta Verde, Ostrovu Mare, Plosca[4] şi Cârna[5].

Din punct de vedere al formei se integrează aspectului cultural Gârla Mare, dar îi lipseşte decorul specific acestei culturi, iar forma toartelor indică o fază târzie de evoluţie a ceramicii. Este modelată dintr-o pastă cu urme de nisip, de culoare brun-roşcată, cu evidente urme de arsură, o ceramică de uz casnic comun. Un vas asemănător, aparţinând de data aceasta culturii Noua, a fost descoperit şi la Teiuş[6].

Vasul nr. 2 (Pl. I/3) – H 18,5 cm, dm 14,5 cm, dg 10 cm, df 6 cm - este o amforă de dimensiuni mari, cu fundul drept, corp sferic şi bombat, gât tronconic, buză răsfrântă spre exterior, prevăzută cu două toarte în zona de sudură a gâtului cu corpul. Se apropie de acelaşi tip A18 descris de Monica Şandor Chicideanu, cu menţiunea că avem de-a face cu un vas mult mai mare, de tipul urnelor supraetajate.

Analogii cu descoperirile de la Balta Verde, Ostrovu Mare, Cârna şi Plosca[7], cu menţiunea că diferenţa majoră se înregistrează în cazul torţilor aşezate la îmbinarea gâtului cu corpul şi nu – ca în cazurile clasice ale culturii Gârla Mare – undeva în zona diametrului maxim al vasului. Probabil este o fază târzie de evoluţie, aşa cum indică şi lipsa decorului, culoarea brun-roşcată şi pasta de o calitate inferioară a vaselor acestui aspect cultural.

Vasul nr. 3 (Pl. I/4) – H 7 cm, dm 8,5 cm, dg 6 cm, df 3,5 cm - o căniţă cu fund în formă de picior inelar, corp sferic prevăzut cu trei proeminenţe pe diametru maxim, buză uşor răsfrântă spre exterior, cu o toartă supraînălţată trasă din buză, prevăzută cu o protomă trapezoidală în parte ei superioară. Se apropie de tipurile C9 şi C11 descrise de Monica Şandor Chicideanu[8] (Pl. II/8) .

Similitudini cu descoperirile de la Balej, Balta Verde, Cârna, Dubovac, Novo Selo, Ostrovu Mare, Žuto Brdo[9]. Este o căniţă tipică culturii Gârla Mare (lipseşte şi de această dată decorul specific), cu o ceramică brun-roşcată, de uz comun, ce evoluează spre această formă într-o fază târzie.

Vasul nr. 4 (Pl. I/5) – H 6,5 cm, dm 12 cm, dg 12 cm, df 6 cm - ceaşcă semisferică de dimensiuni mari, cu toarta uşor supraînălţată, s-ar putea apropia de tipul

---

[1] Sebastian Morintz, *Contribuţii arheologice la istoria tracilor timpurii*, Bucureşti, 1978, p. 15.
[2] Marian Gumă, *The end of the Bronze Age and the beginning of the Early Iron Age in south-western Romania, western Serbia and north-western Bulgaria. A short review*, în „Thraco-Dacica", XVI, 1-2, 1995, p. 101.
[3] Monica Şandor-Chicideanu, *Cultura Žuto Brădo-Gârla Mare. Contribuţii la cunoaşterea epocii bronzului la Dunărea Mijlocie şi Inferioară*, vol. I, Cluj-Napoca, 2003, p. 52.
[4] *Ibidem*, pp. 52, 197, pl. 192, fig. A18.
[5] Vladimir Dumitrescu, *Necropola de incineraţie de la Cârna*, Bucureşti, 1961, pl. CVI, fig. 485.
[6] Ion Horaţiu Crişan, *Ceramica daco-getică*, Cluj, 1970, p. 58, fig. 18.
[7] Monica Şandor-Chicideanu, *op. cit.*, p. pp. 52, 197, Pl. 192, fig. A18/ Vladimir Dumitrescu, *op. cit.*, pl. CVI, fig. 485 şi 482.
[8] *Ibidem*, pp. 73-75, pl. 195, C9 şi C11.
[9] *Ibidem*, p. 73-75.

de ceaşcă C17 şi C18 descris de Monica Şandor Chicideanu[10] (Pl. II/9), dar prezintă mai degrabă asocieri cu tipuri de ceaşcă din Hallstatt, ceramică protodacică de Tip I-II descrisă de Ion Horaţiu Crişan şi mai ales de ceaşca hallstattiană de la Şeica Mică[11] sau Albeşti[12]. Este o ceramică de aceeaşi culoare, brun-roşcată, fără decor. În ceaşcă a fost descoperit un os de animal de dimensiuni medii (Pl. I/1).

Vasul nr. 5 (Pl. I/6) – H 5,5 cm, dm 8 cm, dg 8 cm, df 3 cm - este tot o ceaşcă semisferică, asemănătoare ca formă cu cea descrisă mai sus, dar de dimensiuni mai mici. Se apropie de tipul C13 descris de Monica Şandor Chicideanu[13] (Pl. II/10), dar poate găsi similitudini cu ceşti din perioada Hallstattului, în acest sens pot fi amintite descoperirile de la Cluj şi Ciumbrud[14]. O ceramică brun-roşcată spre cenuşiu, fără decor; în interiorul vasului se afla un os de animal (Pl. I/1).

Interpretări

Din punct de vedere al formei, cele cinci vase descrise mai sus corespund unei etape târzii a epocii bronzului, implicit a Culturii Gârla Mare de la care împrumută o serie întreagă de caracteristici de bază[15], dar şi începutului primei epoci a fierului, datorită lipsei decorului, tipului de pastă folosit şi formei unor vase. Asocierea acestor vase cu un posibil mormânt de incineraţie şi cu existenţa unei necropole nu poate fi negată, dar lipsa urnei funerare cu fragmentele de oase umane incinerate, precum şi lipsa unor eventuale urme de ardere secundară a vaselor şi a oaselor de animale depuse în acestea indică lipsa ritului şi ritualului funerar propriu-zis. În acest caz am putea vorbi de o posibilă depunere cu caracter ritual.

O serie de descoperiri făcute la Câma-Grindu Tomii (M 56), Ostrovogania (M 67 şi M 69) şi Plosca (M 26) atestă existenţa depunerii unor ofrande de carne şi vase, care sunt asemănate cu cenotafele; oasele nu prezintă nici în aceste cazuri urme de arsură fiind aşezate în castroane sau alături[16]. În mormintele reale, resturile de oase animale apar incinerate şi depuse în urne alături de oasele umane. Descoperirea de la Câma-Ostrovogania aparţine grupului cultural Bistreţ-Işalniţa, fază târzie a culturii Gârla Mare[17].

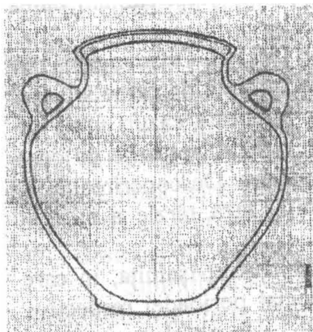
Cele cinci vase nu se integrează ca aspect grupului Bistreţ-Işalniţa, în care regăsim o ceramică hallstattiană canelată[18], dar poate fi asociat perioadei respective datorită formei şi tipologiei ceramice care se hallstattizează[19]. De altfel, majoritatea cercetătorilor acceptă ideea unei hallstattizări a culturii Gârla Mare mai ales pe malul Bulgariei (în acest sens se exprimă şi Bernhard Hänsel, Milutin Garašanin, Marian Gumă şi Ion Chicideanu)[20].

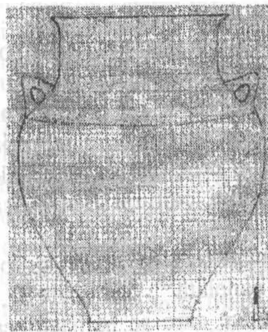
[10] *Ibidem*, p. 76, pl. 195, C17 şi C18.
[11] I. H. Crişan, *op. cit.*, p. 47.
[12] Emil Moscalu, *Ceramica traco-getică*, Bucureşti, 1983, p. 386, Pl. LVII, fig. 14.
[13] Monica Şandor-Chicideanu, *op. cit.*, p. 75.
[14] I. H. Crişan, *op. cit.*, pl. VIII, fig. 14 şi 24.
[15] Monica Şandor-Chicideanu, *op. cit.*, p. 30.
[16] *Ibidem*, p. 161.
[17] *Ibidem*, p. 168.
[18] *Ibidem*, p. 209.
[19] Marian Gumă, *Civilizaţia primei epoci a fierului în sud-vestul României*, Bucureşti, 1993, p. 161.
[20] Ion Chicideanu, *Die frühthrakishe Kulture Zur Bronzezeit in Südwest Rumänien*, în „Dacia", N.S., XXX, 1-2, 1986, p. 7-47/ E. Zaharia, S. Morintz, *Cercetarea hallstattiană timpurie în România*, în „SCIVA", 16, 3, 1965, p. 454-456.

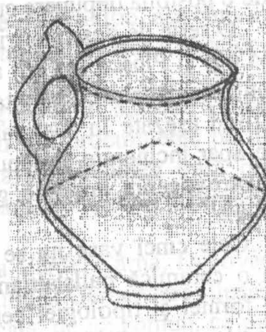
1

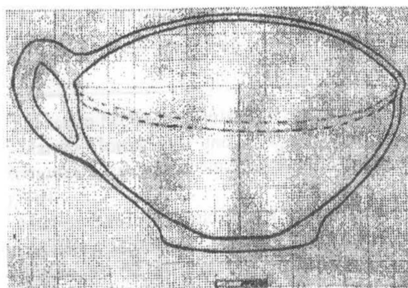
2

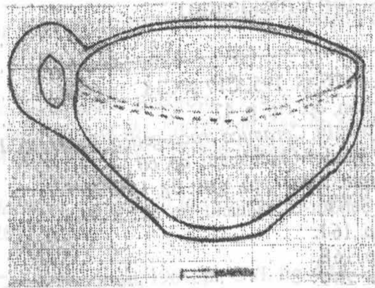
3

4

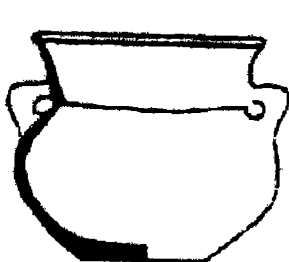
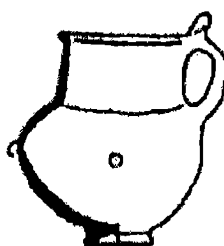
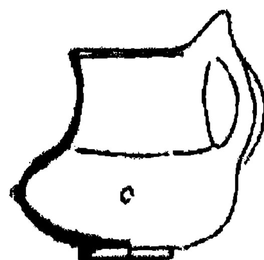

5

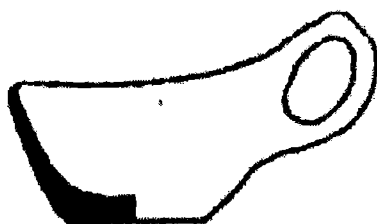

6

PL. I

7 8

9

10

PL. II

FUNERAL VESSELS WAREHOUSE FROM THE END OF THE BRONZE AGE AND THE BEGINNING OF THE FIRST IRON AGE, DISCOVERED AT GÂRLA MARE (MEHEDINTI COUNTY)

Abstract

The paper presents five pottery vessels discovered at Gârla Mare, in the crumbled terrace of the Danube, during a surface research from the summer of 2004.

Their shape indicates that the vessels belong to the late Bronze Age, and thus to the Gârla Mare culture from which they borrow a series of basic characteristics.

They also belong to the first Iron Age, because of their lack of decorations, of the type paste and of shape. The vessels had a ritual character, being connected to Cârna-Grindu Tomii, Ostrovogania and Plosca (M26).

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XV**, 2006

CETATEA GETICĂ DE LA RÂCA-„TUDORIA", JUDEŢUL ARGEŞ

DRAGOŞ MĂNDESCU*

Comuna Râca este situată în extremitatea sudică a judeţului Argeş (55 km sud de Piteşti), în zona de contact dintre Câmpia Găvanu-Burdea şi Dealurile Teleormanului, la circa 180 m altitudine.

Cercetarea noastră a pornit de la semnalarea făcută cu câţiva ani în urmă, în 1999, de către profesorul pensionar Ion Ionescu din localitate, a unei „cetăţi geto-dacice, probabil din secolele al VI-lea – al III-lea înainte de Christos" la Râca, în punctul „Tudoria", având „o incintă poligonală regulată", cu „ziduri din pământ ars şi lemn", unde, de-a lungul timpului, „au ieşit la iveală cărămizi arse, ceramică, unelte de fier şi lemn (*sic!*), vârfuri de lăncii, suliţe şi săgeţi şi, chiar, urne funerare"[1].

Primele informaţii asupra existenţei unei cetăţi la Râca sunt însă mult mai vechi şi aparţin nimeni altuia decât neobositului anticar şi deschizător de drumuri în arheologia noastră, ştiinţă aflată pe-atunci în zorii existenţei sale – Cezar Bolliac[2]. Recent întors din exilul parizian, în primăvara anului 1858 el reia seria „caletoriilor archeologice", ocazie cu care se înregistrează şi prima semnalare a unui sistem coerent de cetăţi preromane din Muntenia (Bolliac le atribuie chiar dacilor, apropiindu-se foarte mult de adevăr): Talpa-Netoţi (astăzi Trivalea-Moşteni, jud. Telorman), Râca şi Orbeasca de Sus (jud. Telorman)[3], toate aflate într-un areal cu o rază de circa 15 km.

---

* Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti.

[1] I. Ionescu, *În atenţia istoriografiei române: O cetate geto-dacă aşteaptă să fie redescoperită, cercetată şi înscrisă pe harta istorică a ţării*, mss., 2 p. cu o figură în text. Manuscrisul, în fapt o scrisoare destinată publicaţiei „Magazin istoric", a fost înaintat de redacţia revistei de cultură istorică, spre verificare, Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan" din Bucureşti (d-lui prof. univ. dr. Mircea Babeş), iar de acolo, la Muzeul Judeţean Teleorman din Alexandria. Cum din anul 1956 localitatea Râca a aparţinut, din punct de vedere administrativ, de regiunea Piteşti, iar ulterior, din 1968, de judeţul Argeş, o investigaţie arheologică a muzeului teleormănean s-a dovedit mai greu de realizat, astfel încât o copie a respectivului manuscris a fost transmisă subsemnatului, şi implicit Muzeului Judeţean Argeş, de către colegul Ion Pătraşcu. Tuturor celor care au contribuit la transmiterea acestei semnalări, le aduc şi aici sincerele mele mulţumiri.

[2] Cesar Bolliac, *Callĕtorie archeologică în România*, Bucuresci, 1861 (pe pagina de titlu, anul apariţiei este 1858); p. 5-6; D. Măndescu, *Cezar Bolliac. Pagini uitate din zorii arheologiei româneşti*, în „CICSA - Buletinul Centrului de Istorie Comparată a Societăţilor Antice", Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Istorie, 3, 2001, p. 17 şi urm.; A. Păunescu, *Din istoria arheologiei româneşti pe baza unor documente de arhivă*, Editura AGIR, Bucureşti, p. 13 şi urm., fig. 28; Cezar Bolliac, *Excursiuni arheologice*, ed. îngrijită de N. Georgescu, M. Marcu, D. Rizea, Editura Floare albastră, Bucureşti, 2005, p. 47-48.

[3] C. Bolliac, *Callĕtorie archeologică* ..., p. 3-6. Aserţiunile lui Bolliac aveau să fie confirmate, peste timp, în urma cercetărilor arheologice efectuate de Emil Moscalu şi Corneliu Beda la Trivalea Moşteni (1975-1976) şi

Descrierea pe care Bolliac o face acestor trei cetăţi „ardicate pe piscuri înalte şi mai înconjurate de gârlă, care e aici în zig-zaguri" îşi păstrează şi astăzi valabilitatea[4]. În spiritul romantic al timpului, el vede în aceste monumente arheologice fortificaţiile dace demantelate de Traian după victoria de la Tapae (localizată de el în apropiata localitate Talpa – astăzi Talpa-Ogrăzile, jud. Teleorman!). De neexplicat rămâne însă confuzia hidronimică căreia Bolliac îi cade victimă: peste tot el vorbeşte de malul drept al Vedei, deşi, în realitate, râul care străbate zona şi pe al cărui mal drept sunt respectivele cetăţi este Teleormanul.

La un secol şi jumătate după vizita lui Bolliac, la sfârşitul primăverii anului 2006, am efectuat o cercetare de suprafaţă în acest punct, în urma căreia atrăgeam atenţia asupra importantului potenţial arheologic al zonei[5], iar în luna septembrie a aceluiaşi an, am executat un sondaj de verificare.

Punctul „Tudoria" (fig. 1-2), de fapt un câmp cu acest nume[6], se află la 5 km sud-est de centul comunei Râca, pe terasa înaltă dreaptă a Bucovului (afluent al râului Teleorman, de pe partea sa dreaptă), la sud de punctul „Fântâna Hoţilor" aflat în Pădurea Bucovului (sau „Pădurea Academiei", cum o numesc localnicii). Zona de interes arheologic este localizată pe un pinten dominant de terasă, orientat est-vest, cu dimensiunile de circa 150 m x 120 m, ce se desprinde din câmpul „Tudoria" (fig. 3), înaintând către est, spre valea Teleormanului, având o înălţime ceva mai mare decât a restului câmpului ce se continuă către vest şi de care este legat printr-o pantă uşor descendentă, abia perceptibilă, de circa 120 m lăţime. Către nord, est şi sud, pintenul de terasă este mărginit de râpe adânci şi abrupte, pe versanţii cărora au fost plantaţi salcâmi pentru susţinerea terenului ameninţat de alunecări. Râpa dinspre nord desparte câmpul de Pădurea Bucovului. Râpa dinspre est, către lunca Teleormanului, este mult mai profundă, între terasă şi valea Bucovului, pârâu ce curge la baza sa, fiind o diferenţă de 31 m altitudine (fig. 3/1). În sfârşit, râpa dinspre sud (fig. 3/2), de asemenea naturală, marchează foarte probabil cursul orientat de la vest către est al unui pârâu, astăzi secat, ce va fi fost un afluent de pe dreapta al Bucovului. Aşadar, închis pe trei laturi de râpe naturale greu accesibile, pintenul de terasă domina întregul sector corespunzător al văii Teleormanului, având o excelentă vizibilitate către est şi sud-est, spre zona unde astăzi se întinde satul Tătărăştii de Sus (jud. Teleorman).

Din păcate pentru vestigiile arheologice, întreaga zonă a fost supusă unei agriculturi intensive în anii dinainte de 1990, în perioada existenţei C. A. P. Popeşti,

---

la Orbeasca de Sus (1969-1972, 1975) - vezi: E. Moscalu, C. Beda, *Noi cetăţi traco-getice*, în „Cercetări arheologice", 3, 1979, p. 361-373.

[4] Demn de reţinut este faptul că în urma vizitării acestor trei cetăţi, Bolliac lasă în literatura noastră arheologică prima descriere a unui „val vitrificat": „... un pământ frământat pare că a fost grămădit pe un gard sau între două garduri şi ars cu tot focul ce a putut permite un ţinut păduros. Gardul s-a mistuit şi tot zidul a rămas ca un bloc de cărămidă, pătruns în diferite direcţii de lemnăria gardului ce l-a înconjurat...". Pentru interpretările moderne ale acestei problematici, vezi E. Moscalu, *Probleme ale cetăţilor cu „val vitrificat"*, în „Cercetări arheologice", 3, 1979, p. 339-351; M. Babeş, *Despre fortificaţiile „Cetăţii Jidovilor" de la Coţofenii din Dos*, în „Studii şi cercetări de istorie veche şi arheologie", 48, 1997, 3, p. 199-236.

[5] D. Măndescu, în „Buletin cultural argeşean", anul II, nr. 2 (6), 2006, p. 12-13.

[6] Câmpul „Tudoria" cuprinde loturile agricole cu care sătenii din Râca şi Bucov au fost împroprietăriţi în 1918, din trupul moşiei lui Ştefan Belu din Tătărăştii de Sus.

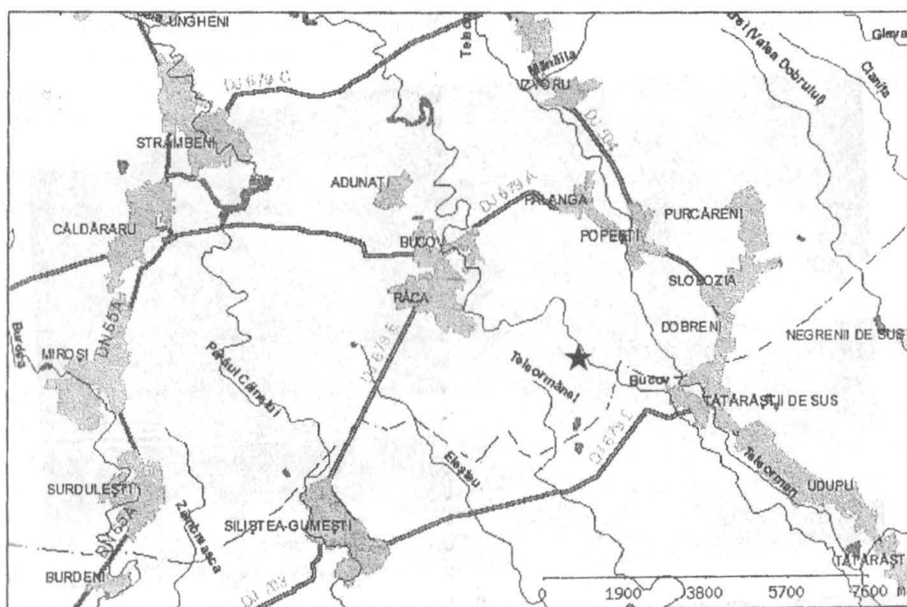
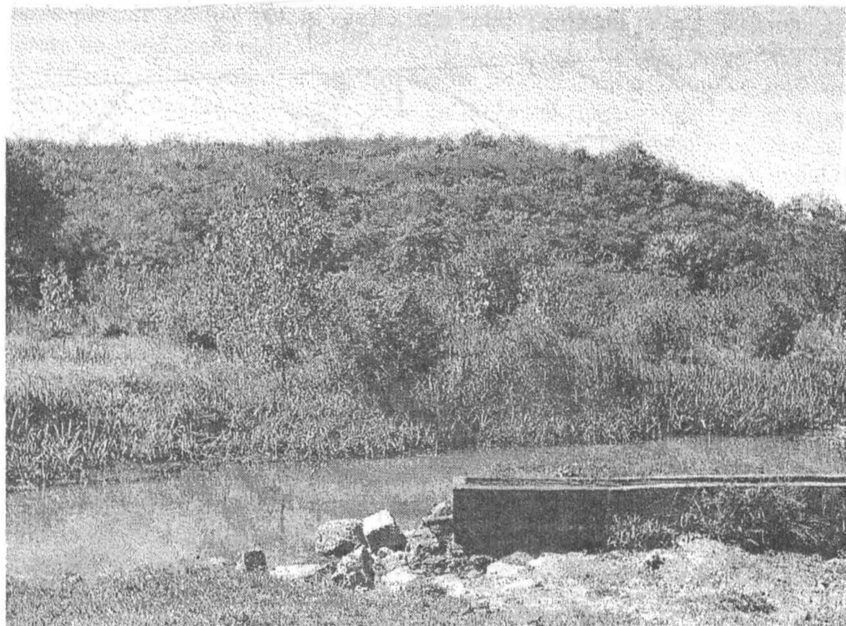

Fig. 1. Localizarea cetății getice de la Râca-„Tudoria" (★).
(Harta preluată după www.cimec.ro - serverul cartografic).

Fig. 2. Imagine din satelit a punctului „Tudoria"
(preluare după www.maps.google.com, prelucrare grafică efectuată de Pavel Mirea prin raportarea la cotele GPS).

1

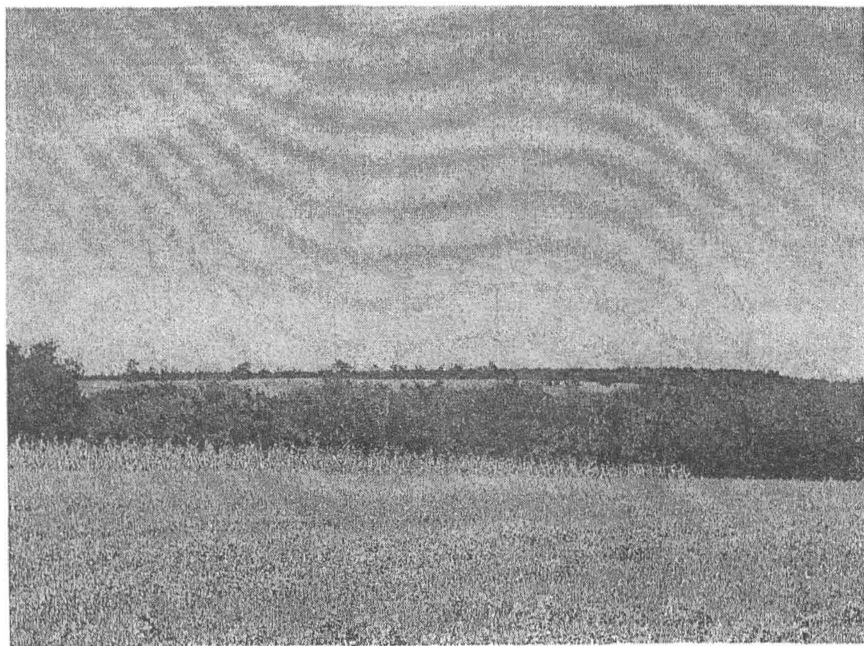

2

Fig. 3. Terasa înaltă pe care se află cetatea getică de la Râca-„Tudoria".
1 Vedere dinspre est, din lunca Bucovului; 2 Vedere dinspre sud.

utilajele grele, mecanizate, distrugând în mare măsură nivelul depunerilor şi modificând substanţial peisajul, terenul fiind în prezent nivelat şi uniformizat.

Prima campanie de săpături arheologice la Râca-„Tudoria", desfăşurată în luna septembrie 2006, a urmărit două obiective principale: stabilirea caracterului sitului, atribuirea culturală şi încadrarea sa cronologică.

Cum arealul sitului avea un aspect uniform, plan, singurele repere ce ne puteau servi în alegerea locurilor de amplasare a secţiunilor le constituiau aglomerările de bulgări de pământ ars ce păstrau uneori amprente de pari şi nuiele, aceste urme consistente, pe care încă de la începutul cercetării le-am considerat potenţiale vestigii ale unei palisade incendiate ori ale unor locuinţe de suprafaţă mistuite de flăcări, fiind relativ uşor reperabile la suprafaţa solului.

După săparea unei prime secţiuni (S 1) amplasată aproximativ în centrul platoului, demers rămas fără rezultate concludente, s-a trecut la sondarea uneia dintre zonele în care aglomerările de bulgări de pământ ars erau mai bine evidenţiate. Prin urmare, la circa 50 m distanţă de S1, către est, au fost trasate două secţiuni paralele (S 2 şi S 3), fiecare de 20 m x 1,5 m, cu martor între ele de 0,5 m, orientate nord-vest – sud-est. Încă de la debutul săpăturii în acest areal, a reieşit faptul că ne aflăm în zona fortificaţiei; bucăţile de pământ ars (fig. 7) prezente la suprafaţa solului au fost întâlnite în aceeaşi cantitate şi în aceeaşi consistenţă pe măsură ce secţiunile erau adâncite, oferind indicii clare pentru existenţa unei fortificaţii.

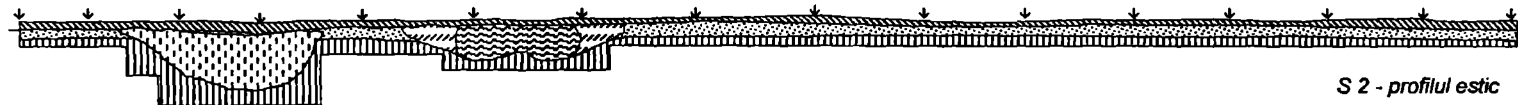
S-a putut astfel constata faptul că cetatea a fost fortificată pe latura accesibilă (cea dinspre vest, singurul loc pe unde se putea comunica cu restul platoului) cu o palisadă din trunchiuri de lemn legate cu lut, orientată aproximativ pe direcţia nord-sud, pe o lungime estimată la 120 m, structură pe care am surprins-o pe o lăţime de 1,5 m şi o înălţime de maximum 0,6 m. Vestigiile acestei palisade, constituind totodată şi dovada modului violent în care s-a pus capăt funcţionalităţii ei, sunt tocmai bulgării de pământ ars (fig. 7), mulţi dintre ei păstrând urmele structurii de lemn pe care o „îmbrăcau", structură alcătuită din trunchiuri de copaci cu dimensiuni variabile (diametrul maxim atestat prin urmele de pe bulgării arşi este de circa 20 cm), îmbinate „în cruce". Dovada faptului că palisada a fost supusă unei arderi extrem de puternice, devastatoare, într-un moment ulterior procesului său de construcţie, sunt bulgării de lut arşi cu intensitate diferită – foarte puternic sunt cei din partea superioară şi cei de la suprafaţa solului, având culoarea şi consistenţa (nu însă şi forma) unor cărămizi arse, şi tot mai puţin intens pe măsură ce se apropie de bază, unii dintre bulgării de lutuială de la talpa palisadei fiind atinşi de foc numai superficial sau chiar deloc. Dincolo de palisadă, către exterior, după o bermă lată de circa 1 m, a fost surprins un şanţ cu deschiderea de 2,7 m şi adânc de 0,7 m (fig. 4). Rămâne deschisă problema existenţei valului propriu-zis. Cum baza palisadei am surprins-o la numai 0,3 m adâncime faţă de baza unicului strat de depunere antropogenă, suprapunând direct sterilul (fig. 4), putem afirma că val de pământ, în adevăratul sens al cuvântului, *nu* a existat în alcătuirea sistemului defensiv al cetăţii de la Râca. Situaţia nu este unică în lumea getică: conform ultimei contribuţii generale asupra fortificaţiilor getice din spaţiul extracarpatic, şanţul

- vârf de săgeată
- fusaiolă
- cui
- cuţitaş
- fragment ceramic

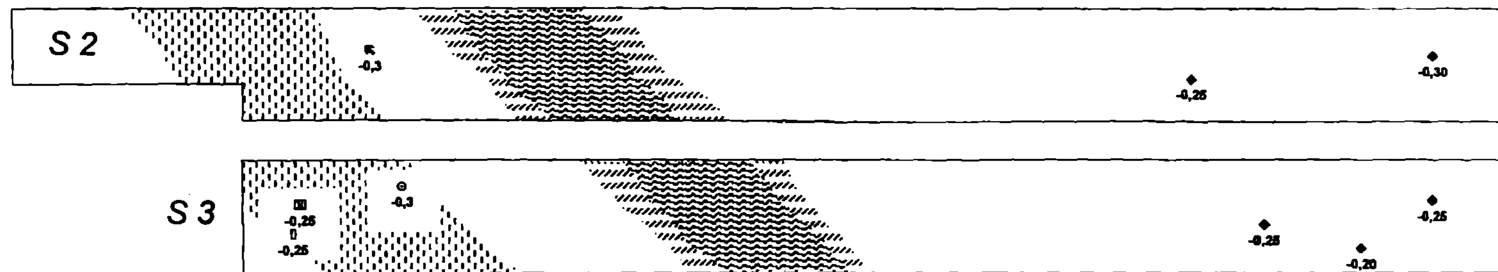
- vegetal (negru)
- nivel Latène (brun-cenuşos, cu multe particule de pământ ars / chirpici
- steril (humă galbenă)

- şanţ (umplutură cenuşie)
- nucleu chirpici palisadă
- „paramente” (lut amestecat cu chirpici răvăşiţi)

1 m

NV SE

Râca-„Tudoria”, 2006

Fig. 4. Râca-„Tudoria”, campania 2006. Grundul S 2 şi S 3 şi profilul estic al S 2.

este dublat de palisadă *fără* val în cazul cetăților de la Brăhășești, Căscioarele-faza I, Ibănești-faza I[7]. La acestea trebuie să adăugăm cetatea de la Albești (jud. Teleorman), mult mai apropiată spațial, față de al cărei aspect general al sistemului de fortificare[8] cetatea de la Râca prezintă cele mai multe puncte comune. Trunchiurile de lemn dispuse vertical ale palisadei de la Râca trebuie să fi fost fixate (înfipte) direct în pământul viu, pe traseul unui șanț puțin adânc, săpat în prealabil. Baza palisadei a fost întărită, de-o parte și de cealaltă, cu un start de pământ bine bătătorit, ce provenea probabil din șanțul mare de la exteriorul fortificației. Acest pseudo-parament, ce învelea baza palisadei și partea inferioară a structurii acesteia, a fost surprins în săpătură ca o bandă dublă de lut în care se aflau bucăți răvășite de pământ ars (atât dimensiunile cât și densitatea acestor bulgări de pământ ars erau mai reduse decât ale celor din consistența palisadei), lată de 0,3-0,6 m și groasă de maximum 0,6 m (mai groasă în apropierea bazei palisadei, subțiindu-se treptat pe măsură ce se îndepărta de aceasta), ce însoțea palisada pe toată lungimea sa, atât la exterior cât și la interior (fig. 4). Tot din șanțul mare săpat către exterior a fost scos lutul cu care a fost legată (poate chiar placată) structura de trunchiuri de lemn așezate în cruce, vertical și orizontal.

Stratigrafia (fig. 4) este extrem de simplă și nu ridică probleme deosebite: stratul actual vegetal, negru, cu o grosime maximă de numai 0,1-0,15 m, suprapune nemijlocit unicul nivel de locuire, reprezentat de un strat brun-cenușos nu foarte consistent, cu mult pigment și granule de chirpici ars la roșu, având o grosime de circa 0,15 m, nedepășind 0,2 m. La rândul său, acest strat suprapune pe toată întinderea sa sterilul (humă cenușiu-gălbuie), care începe, așadar, deja de la –0,3-0,35 m. Din observațiile stratigrafice (realizate cu greu în condițiile răvășirii și deranjamentelor provocate constant în anii trecuți de lucrările agricole mecanizate; o imagine relativ completă și coerentă a putut fi totuși surprinsă în profilul estic al S 2 – fig. 4) rezultă faptul că atât palisada cât și șanțul din fața sa taie stratul subțire și destul de uniform ce marchează unica etapă de locuire a sitului, așadar fortificarea spațiului a intervenit într-o etapă ulterioară debutului utilizării de către geți a înaltului platou cu evidente rosturi strategice. Aceasta nu înseamnă că fortificația trebuie disociată cultural și cronologic de nivelul de locuire getic, rarele materiale arheologice recoltate aparținând unei singure etape cronologice, și anume perioadei timpurii a celei de-a doua epoci a fierului.

În cele trei secțiuni cercetate nu au fost descoperite complexe închise, locuințe sau gropi. Materialul arheologic – ceramică fragmentară și mici piese de metal – a fost aflat în poziție secundară, împrăștiat și fragmentat de lucrările agricole moderne. Ceramica, lucrată atât la mână (fig. 5/1-4) cât și la roată (fig. 5/5-9), cenușie sau brună, este de factură getică. Fragmentele recoltate provin de la vase precum borcanele cu butoane-apucători și cu brâu alveolat (fig. 5/1-4), vase mari de tip *pythos* cu buza recurbată în afară (fig. 5/7-8), vase amforoidale cu două toarte (fig. 5/6), căni (fig. 5/9), străchini, imitații de *lekanai* cu buza orizontală (fig. 5/5) etc. Toate acestea sunt forme comune, larg răspândite în spațiul nord-tracic la începutul celei de-a doua epoci a

[7] A. Zanoci, *Fortificațiile geto-dacice din spațiul extracarpatic în secolele VI-III a.Chr.*, Bibliotheca Thracologica XXV, Editura Vavila Edinf, București, 1998, p. 37, tabelul 2.
[8] E. Moscalu, *Probleme ale cetăților cu „val vitrificat"*, în „Cercetări arheologice", 3, 1979, p. 339-343, fig. 2.

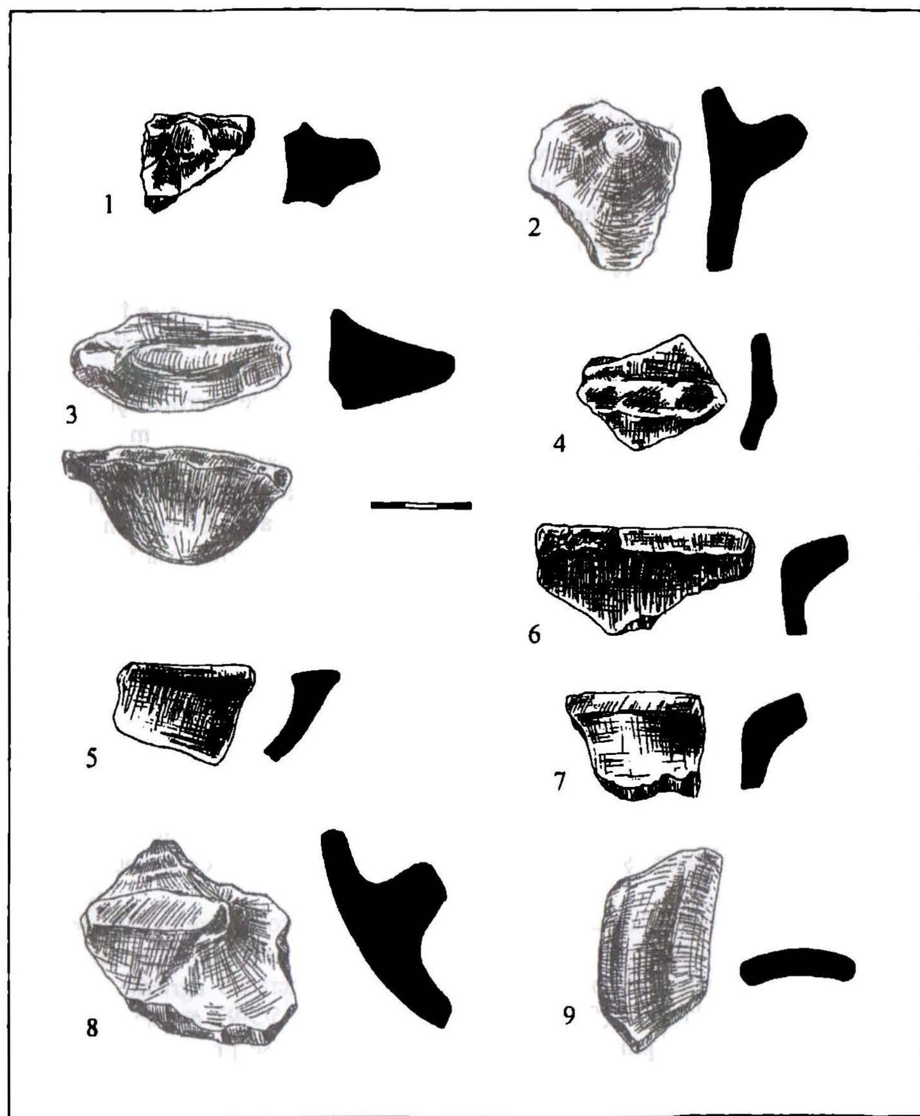

Fig. 5. Râca-„Tudoria", campania 2006. Ceramică getică lucrată cu mâna (1-4) şi la roată (5-9). Desene de Nicoleta Tudose.

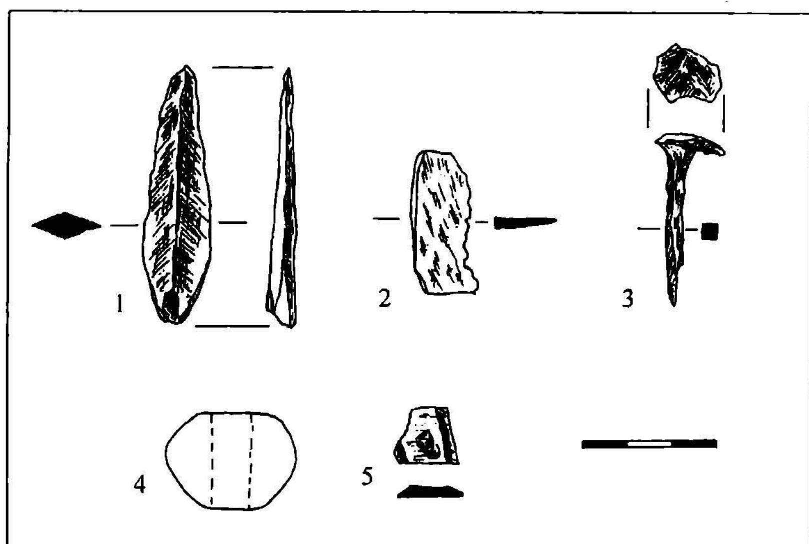

Fig. 6. Râca-„Tudoria", campania 2006. 1 vârf de săgeată, 2 lamă de cuţitaş, 3 cui, 4 fusaiolă, 5 lamelă (1-3 fier, 4 lut ars, 5 silex). Desene de Nicoleta Tudose.

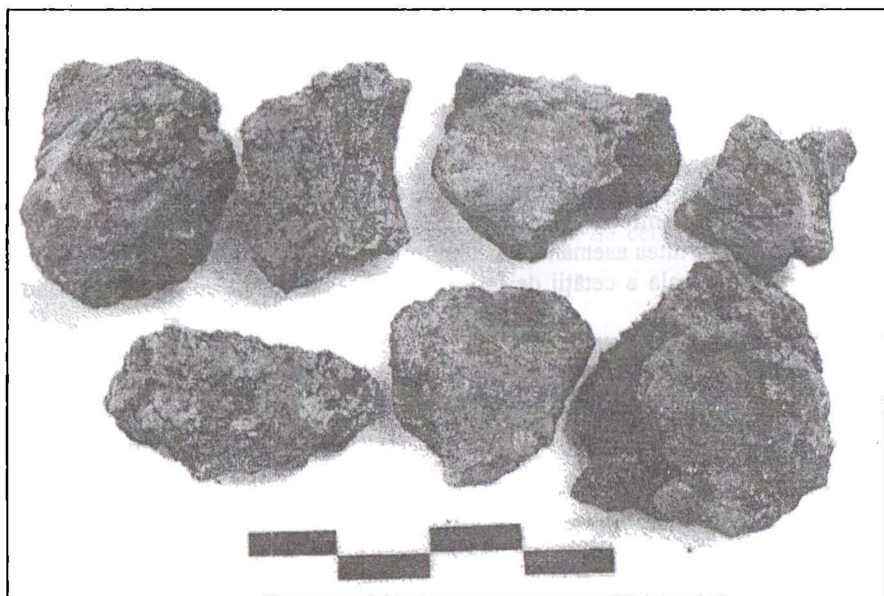

Fig. 7. Râca-„Tudoria", campania 2006. Bulgări de pământ ars din palisadă, purtând amprente de trunchiuri de lemn şi nuiele.

fierului[9]. Inventarul metalic este alcătuit din câteva piese de fier: vârf de săgeată foliform alungit cu nervură mediană (fig. 6/1 - o bună analogie pentru formă poate fi considerat vârful de lance de la Orbeasca de Sus[10]), fragment dintr-un cuţitaş cu lama curbată (fig. 6/2 - tip comun în lumea getică, întâlnit atât în complexe mai vechi, din sec. V a.Chr., precum unele dintre mormintele necropolei de la Profesor Ishirkovo[11], cât şi în cele mai noi, de la cumpăna dintre sec. IV-III a.Chr., precum multe din morminte de la Zimnicea[12]) şi cui cu floare proeminentă (fig. 6/3). Mai menţionăm descoperirea unei fusaiole sferice din lut ars (fig. 6/4), cu numeroase analogii în întreaga lume getică (Orbeasca de Sus, Poiana, Butuceni etc.)[13] şi a unui fragment de lamă de silex brun-roşcat (fig. 6/5). Importurile sunt absente, însă având în vedere, pe de o parte, spaţiul restrâns cercetat, iar pe de altă parte prezenţa certă a acestora, cel puţin sub forma fragmentelor amforice, în celelalte cetăţi getice din zonă (Orbeasca de Sus, Trivalea Moşteni, Albeşti), considerăm că această situaţie nu reflectă o realitate obiectivă, ci numai un stadiu (incipient) al cercetării.

Cum am arătat la începutul intervenţiei de faţă, obiectivele principale ale acestei prime săpături arheologice în situl de la Râca-„Tudoria" au fost stabilirea caracterului şi a tipului de monument, atribuirea culturală, precum şi încadrarea sa cronologică. Concluziile campaniei din 2006 ne permit să afirmăm că ne aflăm, cu siguranţă, în faţa unei cetăţi getice de la începutul celei de-a doua epoci a fierului, prima de acest tip documentată pe teritoriul judeţului Argeş, deplin integrată sistemului de cetăţi getice din sud-vestul Munteniei[14] (Trivalea Moşteni, Orbeasca de Sus, Albeşti, Pleaşov, Zimnicea), în acelaşi timp constituind şi cea mai septentrională componentă a acestuia (fig. 8).

În privinţa datării cetăţii getice de la Râca-„Tudoria", nu putem avansa decât aprecieri aproximative. Importurile sunt absente, astfel că suntem de la bun început privaţi de eventuale puncte riguroase de referinţă în domeniul cronologiei. Ceramica getică de la Râca ne indică o cronologie „fluidă" întinsă pe circa un secol şi jumătate (a doua jumătate a sec. IV – sec. III a.Chr.). Dintre rarele piese metalice, cel mai relevant element rămâne vârful de săgeată din fier, cu o formă particulară, analogă vârfului de lance descoperit în cetatea de la Orbeasca de Sus, unde nivelul getic poate fi datat, prin intermediul materialului amforic de import, în prima jumătate şi la mijlocul sec. IV a.Chr.[15]. În sfârşit, în virtutea asemănării sistemului defensiv al celor două cetăţi, putem raporta cronologia generală a cetăţii de la Râca la aceea a cetăţii de la Albeşti, unde

---

[9] E. Moscalu, *Ceramica traco-getică*, Muzeul Naţional de Istorie – Biblioteca Muzeologică, Bucureşti, 1983, *passim*.
[10] E. Moscalu, C. Beda,, *op. cit.*, p. 369, fig. 2/1.
[11] R. Georgieva, I. Bačvarov, *Trakijski necropol pri selo Professor Iširkovo, Silistrensko*, Silistra, 1994, p. 26, pl. 14/6; 16/2, 4; 20/6; 29/1-2.
[12] A. D. Alexandrescu, *La nécropole gète de Zimnicea*, în „Dacia", N. S., 24, 980, p. 53, fig. 59/1-2, 4, 8.
[13] E. Moscalu, C. Beda, *op. cit.*, p. 369, fig. 2/5. T. Arnăut, *Vestigii ale sec. VII-III a.Chr. în spaţiul de la răsărit de Carpaţi*, Centrul Editorial al USM, Chişinău, 2003, p. 116, fig. 69/13.
[14] E. Moscalu, *Probleme...*, p. 343.
[15] Amforă chiotă aparţinând „noului stil" (amintită de E. Moscalu, C. Beda, *op. cit.*, p. 369, unde este datată mult prea târziu, în a doua jumătate a sec. IV î.e.n. şi în prima parte a sec. III î.e.n."; E. Moscalu, *Ceramica...*, p. 251-252, nota 186) şi un fragment de amforă de Heraclea Pontică (inedită, depozitul Muzeului Judeţean Teleorman, Alexandria - informaţie amabilă Ion Pătraşcu) cu ştampila englifică a eponimului Λυκων (Katz, grupa MG III).

elementul de datare cel mai elocvent rămâne o replică în ceramică a vaselor de argint de tip *aryballos*, cu corp bombat, gât înalt şi strâmt şi gura largă[16], piesă ce pare a indica în special deceniile de la mijlocul sec. IV a.Chr. Suntem de părere că în stadiul actual al cercetărilor, cea mai probabilă datare ce poate fi propusă în cazul cetăţii getice de la Râca rămâne perioada cuprinsă între mijlocul sec. IV a.Chr. (limită sugerată atât de vârful de săgeată cât şi de particularităţile constructive ale sistemul defensiv) şi cel mai târziu mijlocul sec. III a.Chr. (dată către care îndeamnă unele forme ceramice lucrate la roată). Oricum, grosimea şi densitatea reduse ale unicului nivel de locuire sunt indicii că cetatea de la Râca nu a fost utilizată un timp prea îndelungat.

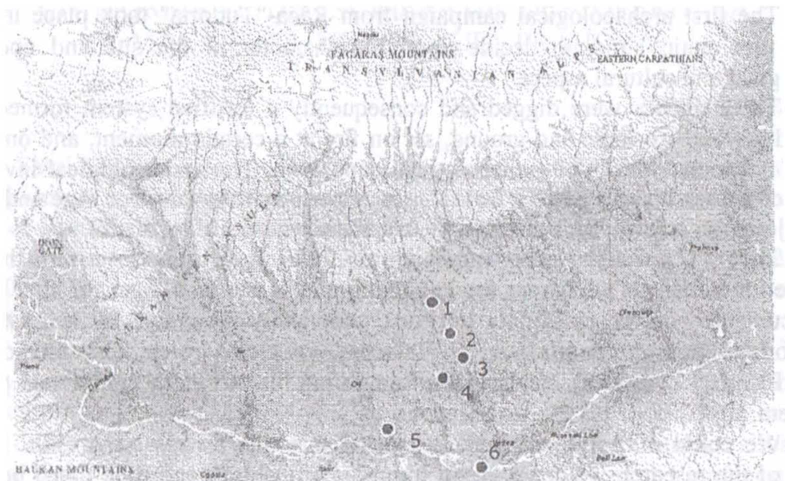

Fig. 8. Cetăţi getice (sec. IV-III a.Chr) în sud-vestul Munteniei. 1 Râca, 2 Trivalea Moşteni, 3 Orbeasca de Sus, 4 Albeşti, 5 Pleaşov, 6 Zimnicea.

Considerăm că redescoperirea acestui monument arheologic la 150 de ani după prima sa semnalare poate constitui o primă etapă încurajatoare în iniţierea unui proiect complex şi de durată, care să aibă ca obiect studiul întemeiat şi realizat cu mijloace şi metode tehnice moderne, asupra sistemului de cetăţi getice din sud-vestul Munteniei din secolele IV-III a.Chr.

[16] I. Moscalu, *Ceramica*..., p. 143, pl. 103/8.

THE GETIAN FORTRESS FROM RÂCA-"TUDORIA", ARGEŞ COUNTY

Abstract

The parish Râca is situated in the Southern part of Argeş County (55 km distant from Piteşti), in the contact area of Găvanu-Burdea Plain and Teleormanului Hills, at about 180 meters of altitude. In "Tudoria" point, on a high terrace situated above Teleorman's Meadow, the existence of a fortress was noted in 1858.

The first archaeological campaign from Râca-"Tudoria" took place in 2006 and had two main aims: to decide upon the character of the site and upon the chronological and cultural aspect.

Three ditches were digged and consequently a fortified system formed by a ditch and a wood stockade and ground, set on fire at a certain moment, and only one level (of 0,2 meters thick) of archaeological deposition. The archaeological inventory consists of autochthonous pottery from the early period of the late Iron Age and a few small objects (an arrowhead, a sharp knife, a spindle whorl, a silex blade).

The conclusions of the campaign of 2006 justify us to assert that we discovered a Getian fortress from the beginning of the late Iron Age, the first of this type documented on Argeş County territory, completely integrated in the system of Getian fortress from the South-West of Walachia (Trivalea Moşteni, Orbeasca de Sus, Albeşti, Pleaşov, Zimnicea), being in the same time the Northern component part of this system.

We could only approximate the period that this fortress was built. In this moment of the research we could assert the most probable it could be dated between the middle of the 4th century B.C. (suggested by the arrowhead as well as the type of defensive system) and the middle the 3rd century (suggested by the shape of the wheel made pottery).

The explanation of the figures:

Fig. 1. The localization of the Getian fortress from Râca-"Tudoria" (the map is taken over www.cimec.ro).

Fig. 2. A satellite image of "Tudoria" point (www.google maps.com).

Fig. 3. The high terrace was the Getian fortress from Râca is placed 1. View from the East, from Bucov's Meadow; 2. View from the South.

Fig. 4. Râca-"Tudoria", 2006 campaign. S2 and S3 ground and the Eastern profile of S2.

Fig. 5. Râca-"Tudoria", 2006 campaign. Getian pottery hand made (1-4) and wheel made (5-9).

Fig. 6. Râca-"Tudoria", 2006 campaign. 1 arrowhead, 2 blade of little knife, 3 nail, 4 spindle whorl, 5 blade (1-3 iron, 4 burnt clay, 5 silex).

Fig. 7. Râca-"Tudoria", 2006 campaign. Burnt clay from the palisade, containing wood trunks and twigs.

Fig. 8. Getian fortresses (from the 4th and the 3th centuries B.C.) in the South-west of Walachia. 1 Râca, 2 Trivalea Moşteni, 3 Orbeasca de Sus, 4 Albeşti, 5 Pleaşov, 6 Zimnicea.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XV**, 2006

UN MORMÂNT DE INCINERAŢIE DESCOPERIT LA MĂLĂIEŞTII DE JOS, JUD. PRAHOVA

EUGEN PAVELEŢ*

Satul Mălăieştii de Jos (comuna Dumbrăveşti, judeţul Prahova) este situat pe drumul judeţean ce face legătura între oraşele Ploieşti şi Slănic Prahova, la aproximativ 25 km nord-vest de oraşul Ploieşti, într-o zonă de dealuri (Fig. 1).

În campania arheologică desfăşurată în apropierea satului Mălăieşti de Jos, în anul 2005[1], am cercetat, pe lângă complexele din epoca eneolitică, şi un mormânt de incineraţie din perioada Laténe timpurie.

Mormântul getic a fost descoperit la aproximativ 40 m nord-nord vest de aşezarea eneolitică, datată Gumelniţa A2 – aspectul cultural Stoicani-Aldeni. Am trasat o mică casetă de sondare arheologică, cu dimensiunile de 2,5 m x 1,5 m, cu scopul declarat de a încerca să descoperim necropola aşezării eneolitice. Sondajul a fost trasat pe terasa înaltă a râului Vărbilău, nu departe de intrarea în satul Coţofeneşti, com. Vărbilău, în locul cunoscut de localnici sub numele de „La Mornel" sau „La râpă". Zona este supusă unor eroziuni masive datorate curgerii râului Vărbilău şi precipitaţiilor abundente căzute în ultimii ani. În vechime râul Vărbilău curgea mult mai sus faţă de nivelul actual, dar cu timpul, datorită eroziunii solului, albia râului s-a adâncit ajungând la nivelul de astăzi.

În sondajul arheologic trasat şi cercetat, la adâncimea de -0,5 m, am descoperit o groapă de formă ovală, cu marginile neregulate, cu diametrul maxim de 1,4 m şi diametrul minim de 0,8 m. Imediat după descoperirea gropii am constatat că la mijlocul zonei cu diametrul maxim, dar spre marginea de est a acesteia, era depus un vas de dimensiuni medii. Pământul din umplutura gropii era amestecată cu materiale vegetale şi ceramice arse puternic. Pământul din groapă era închis la culoare, fiind negru-cenuşiu în contrast puternic cu pământul galben, depus deasupra gropii de aluviunile venite de-a lungul timpului de pe dealul din apropiere (Fig. 2).

Adâncimea maximă a gropii, măsurate de la nivelul de unde a fost surprinsă, era de 0,35 m, aceasta fiind semnalată în zona în care a fost depusă urna funerară. Adâncimea gropii se micşora semnificativ spre margini.

Urna funerară din M 1 a fost depusă în poziţie verticală, cea funcţională, direct pe pământul steril din punct de vedere arheologic. Nivelul steril arheologic este de

* Muzeul Judeţean de Istorie şi Arheologie Prahova, Ploieşti.

[1] Colectivul de cercetare a fost compus din Radian Andreescu (Muzeul Naţional de Istorie a României), Eugen Paveleţ şi Alin Frânculeasa (Muzeul Judeţean de Istorie şi Arheologie Prahova).

culoare galbenă şi apare la adâncimea de 0,8 m. Nu au fost sesizate amenajări speciale ale gropii înainte de plasarea inventarului funerar. Urna a fost umplută cu resturile rezultate în urma arderii rituale a defunctului. În urnă alături de oase calcinate am descoperit fragmente ceramice ce provin din mai multe vase de lut, precum şi câteva obiecte de podoabă (mărgele şi fragmente dintr-o fibulă). Toate materialele arheologice descoperite în acest complex funerar au suferit ardere secundară puternică, fiind probabil incinerate în acelaşi timp cu defunctul. Vasul-urnă, cel în care au fost descoperite majoritatea obiectelor de inventar, a fost ars în timpul procesiunii funerare, fapt ce a făcut ca starea lui de conservare să fie precară.

Inventarul funerar descoperit în M 1 este compus din:

1. Urnă (nr. inv. 64-89628), piesa centrală, în care au fost depuse majoritatea pieselor de inventar funerar. Este o cană bitronconică, înaltă, cu toartă, probabil supraînălţată şi fund uşor înălţat, confecţionată la roată, din lut de calitate bună, amestecat cu nisip fin. Pe corpul vasului, în zonele rămase nedegradate în urma arderii rituale, se poate vedea slipul bine finisat. Înălţimea maximă – 252 mm, diametrul fundului – 105 mm, diametrul maxim – 230 mm. Culoarea actuală a vasului este cenuşiu închis, fapt datorat arderii secundare la care a fost supus. Acesta se păstrează parţial, partea superioară neputând fi restaurată datorită stării puternice de degradare (Fig. 2/2; 5/5).

2. Castron, păstrat fragmentar. Prezintă două apucători triunghiulare, dispuse orizontal pe corpul vasului, de o parte şi de alta a lui, imediat sub buză. Acest vas este o imitaţie după model grecesc. Se păstrează o parte din buză, o apucătoare şi foarte puţin din corpul vasului. Starea precară de conservare a acestei piese se datorează arderii puternice suferite în timpul procesiunii funerare (Fig. 4/4, 5; 5/6).

3. Oală, păstrată fragmentar, probabil tronconică. Se păstrează fragmente din fundul, uşor înălţat, şi partea inferioară a unui vas de dimensiuni medii, confecţionat din pastă ceramică de calitate inferioară amestecată cu nisip. Înălţimea maximă – 67 mm, diametrul fundului – 78 mm. Prezintă ardere secundară (Fig. 5/7).

4. Mărgele de sticlă, lut şi piatră. În umplutura urnei au fost descoperite şase mărgele care pot fi grupate pe trei tipuri, în funcţie de materialul din care au fost confecţionate, şi anume:

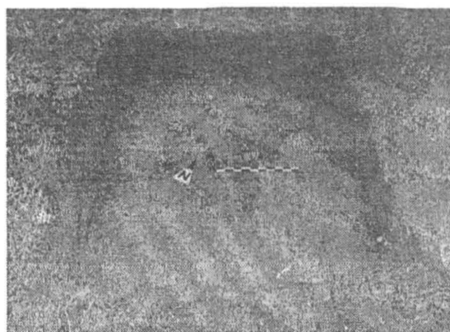
a) trei mărgele de sticlă:
- una din pastă sticloasă (nr. inv. 64-89625) este de culoare gălbui-muştar, diformă - deoarece a fost puternic arsă, prezintă „ochi" de culoare albastră. Lungime - 28 mm, lăţime maximă – 19 mm (Fig. 5/1; 3/1).
- una de sticlă albastră (nr. inv. 64-89624), circulară, cu „ochi" umpluţi cu pastă sticloasă albă, se păstrează fragmentar. Diametrul maxim - 11 mm, lăţime maximă – 8 mm, diametrul perforaţiei – 6 mm (Fig. 3/2; 5/2).
- una de sticlă puternic arsă, vitrificat, stare puternică de degradare şi fărâmiţare (Fig. 3/5).

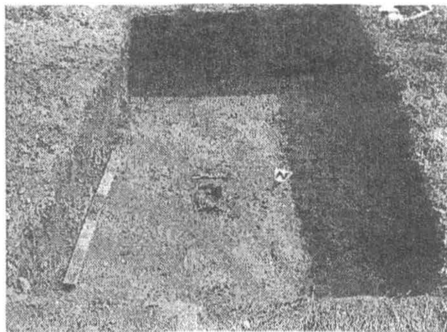
b) una de lut (nr. inv. 64-89626), întreagă, de formă aproximativ triunghiulară în secţiune, cu un capăt rotunjit şi celălalt ascuţit, prezintă perforaţie de prindere şi a fost arsă secundar, culoare cenuşiu închis. Lungime - 21 mm, lăţime maximă - 12 mm, grosime maximă - 13 mm (Fig. 3/3; 5/3).

NECROPOLA GETICĂ
AŞEZAREA ENEOLITICĂ

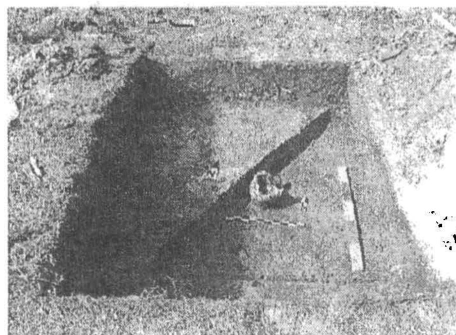
NECROPOLA GETICĂ
PUNCTUL *MORNEL - LA RÂPĂ*

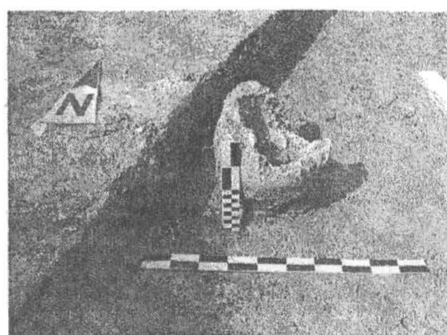
Fig. 1. Vedere generală asupra zonei.

1

2

Fig. 2. 1 Aspecte din timpul cercetării mormântului de incinerație; 2 Vasul urnă, descoperit în mormânt.

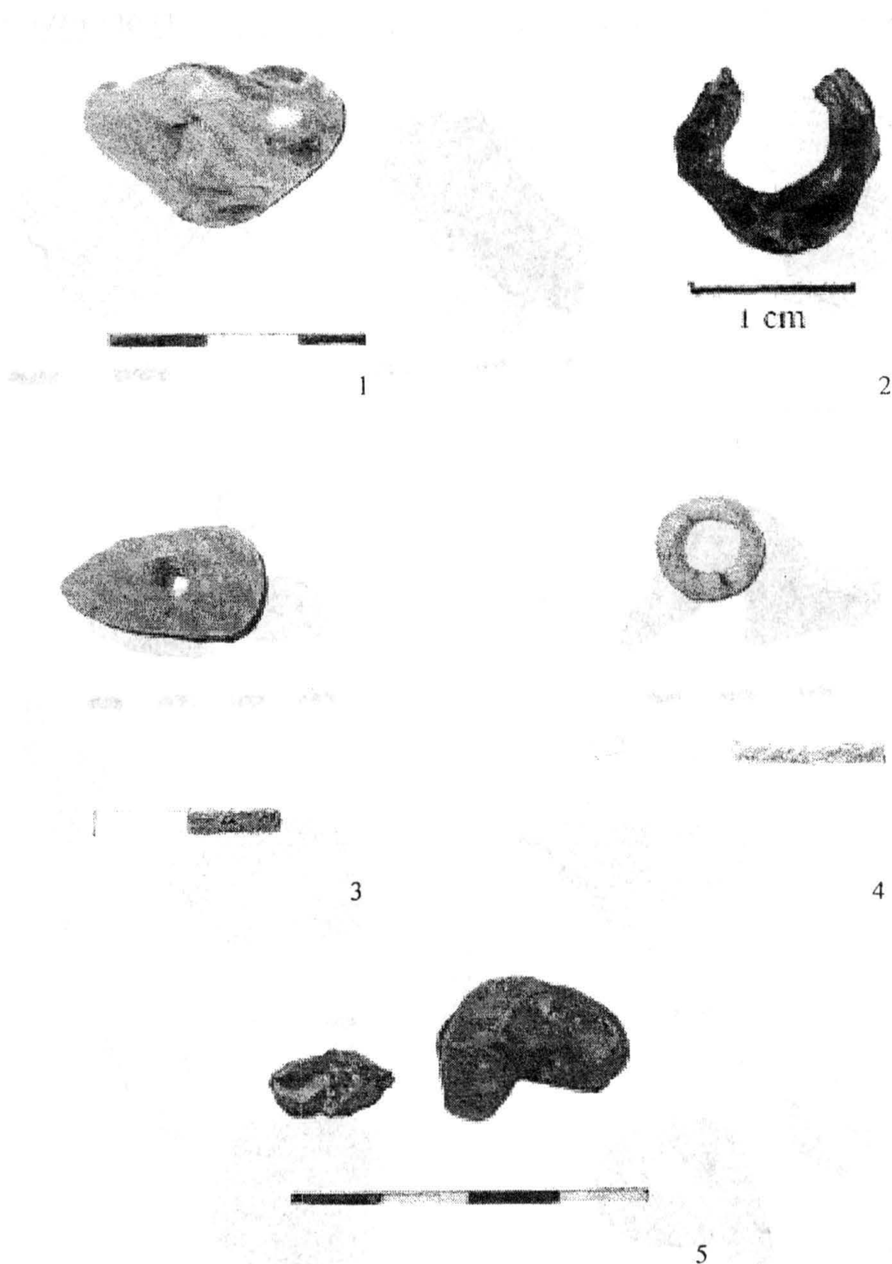

Fig. 3. Mărgele din pastă sticloasă (1, 2, 4, 5) și lut (3) descoperite în vasul urnă.

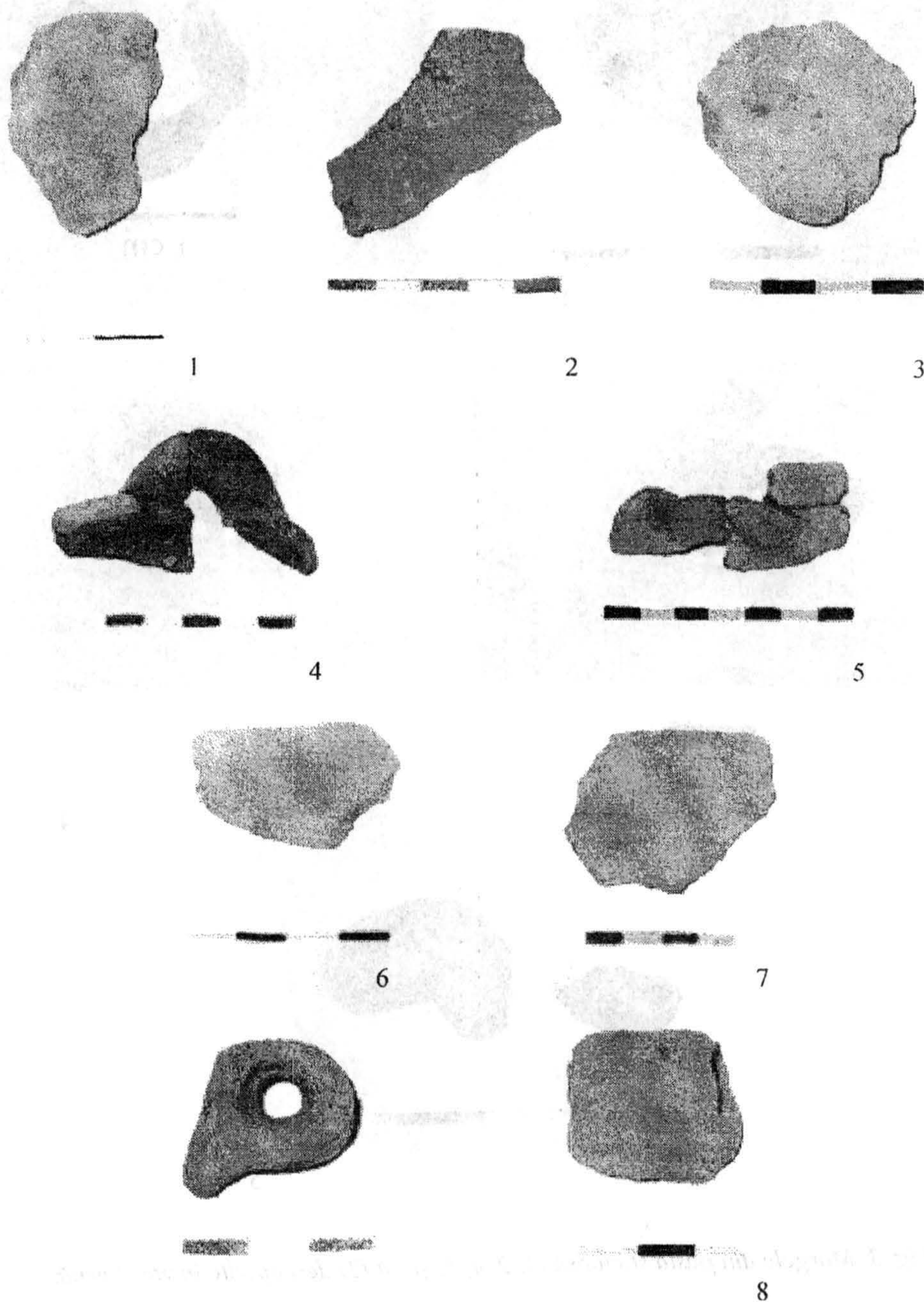

Fig. 4. Fragmente ceramice descoperite în vasul urnă.

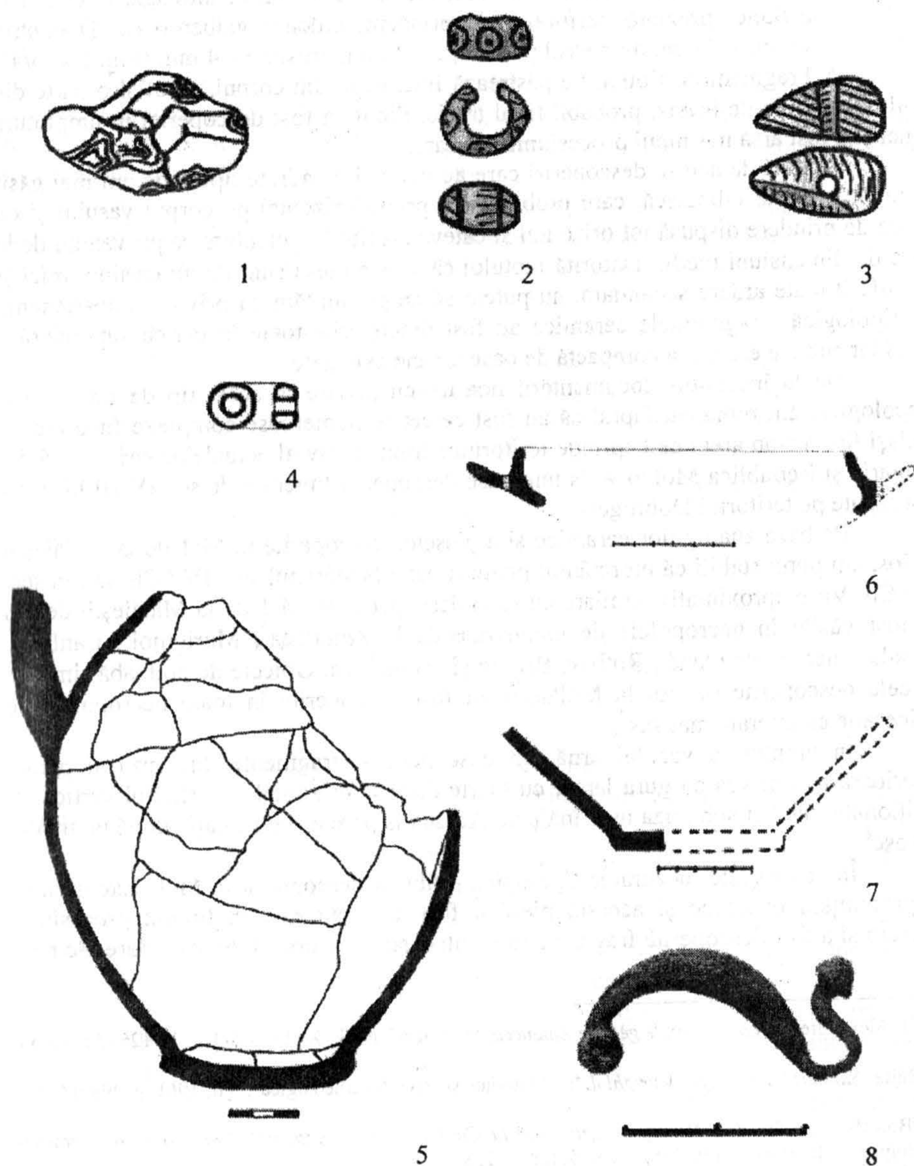

Fig. 5. Mărgele, vasul urnă și fragmente ceramice, 8 fibulă.

c) una de piatră (sau pastă sticloasă, nr. inv. 64-89626), întreagă, circulară în secțiune, prezintă perforație de prindere, culoare galben-ocru. Diametrul maxim – 7 mm, diametrul perforație – 4 mm, grosime – 4 mm (Fig. 3/4; 5/4).

5. Fragment de fibulă. Se păstrează fragmente din corpul, arcul şi o parte din acul unei fibule de bronz, probabil tipul tracic. Fibula a fost descoperită în umplutura urnei şi a fost arsă în timpul procesiunii funerare.

Alături de aceste descoperiri care au putut fi încadrate tipologic am mai găsit în urnă: o toartă cilindrică, care probabil era prinsă orizontal pe corpul vasului şi cu gaura de prindere dispusă tot orizontal şi câteva profile fragmentare ce provenind de la vase de dimensiuni medii. Datorită faptului că aceste piese sunt de dimensiuni mici şi au suferit toate ardere secundară, nu putem să ne pronunțăm cu privire la apartenența lor tipologică. Fragmentele ceramice au fost descoperite toate în partea superioară a urnei iar sub ele era masa compactă de oase umane calcinate.

De la începutul documentării noastre cu privire la acest tip de descoperiri arheologice, am remarcat faptul că au fost cercetate numeroase complexe funerare de acelaşi tip într-un areal ce cuprinde teritoriul administrativ al actualelor țării România, Bulgaria şi Republica Moldova. Numeroase descoperiri funerare de sec IV-III î.Ch. au fost făcute pe teritoriul Dobrogei.

Pe baza analogiilor ceramice şi a pieselor descoperite în M 1 de la Mălăieştii de Jos, am putut stabili că mormântul poate fi datat la sfârşitul sec. IV î.Ch. sau în sec. III î.Ch. Vase aproximativ similare cu urna descoperită în M 1 de la Mălăieştii de Jos au fost găsite în necropolele de incinerație de la Zimnicea[2], Murighiol[3], Canlia[4] , Enisala – necropola plană[5], Rotbav, Breaza şi Dalnic[6] ş.a. Obiecte de podoabă similare cu cele descoperite de noi la Mălăieşti au fost descoperite în toate necropolele de incinerație enumerate mai sus[7].

În umplutura vasului urnă am descoperit şi fragmente din buza şi partea superioară a unui vas cu gura largă, cu toarte dispuse orizontal cu orificiul vertical şi poziționate imediat sub buza uşor înălțată. Acest vas pare a fi o imitație după un model grecesc[8].

În ce priveşte încadrarea tipologică a fibulei descoperită în M 1, este greu să ne pronunțăm deoarece şi această piesă a fost arsă puternic în timpul procesiunii funerare şi a fost descoperită fragmentară şi într-o stare puternică de degradare. Se pare

---

[2] A. D. Alexandrescu, *La nécropole gète de Zimnicea*, în „Dacia", N. S., XXIV, 1980, p. 19-126, fig. 36, 38, 39.

[3] E. Bujor, *Şantierul arheologic Murighiol*, în „Materiale şi cercetări arheologice", VII, 1961, p. 298 (M. 24), fig. 1.

[4] R. Boroffka, G. Trohani, *Necropola getică de la Canlia, com. Lipnița, jud. Constanța*, în „Cercetări arheologice", XII, 2003, p. 139-198, fig. 5/15, fig. 16/1, 8.

[5] G. Simion, *Culturi antice în zona Gurilor Dunării*, vol. I, *Preistorie şi protoistorie*, Tulcea, 2003, p. 262 – 266.

[6] F. Costea, Dacii *din sud-estul Transilvaniei înaintea şi în timpul stăpânirii romane*, Braşov, 2002, p. 276, fig. 70/1, 4-5.

[7] Vezi A. D. Alexandrescu, *op.cit.*, p. 52, fig. 52/ 1, 5, 7, 11, 14, 16; 53/1-7; 56/1, 9-11, 18.

[8] Fragmente din vase de acelaşi tip au fost descoperite la Tinosu, Curteni-Dealul Pietrăriei ş.a. - vezi R. Vulpe şi E. Vulpe, *Les fouilles de Tinosu*, în „Dacia", I, 1924, p. 166-223, fig. 25/2 şi C. Iconomu, *Cercetările arheologice de la Curteni-Dealul Viei şi Dealul Pietrăriei (jud. Vaslui)*, în „Cercetări istorice", XII-XIII, Iaşi, 1981-1982, p. 127-132, fig. 13/9, 12.

totuşi că este o fibulă de tip tracic ce poate fi încadrată cronologic între secolele IV-III î.Ch. Acest tip de piesă este prezentă frecvent în inventarul funerar al mormintelor getice[9].

Menţionăm în acest context că în decursul campaniei arheologice 2007, în perimetrul aşezării neolitice (suprafaţa 13 B), am descoperit o fibulă ce poate fi datată în sec. III î. Ch. De aceea înclinăm să credem că mormântul poate fi datat mai cu seamă în prima parte a secolului al III-lea (fig. 5, 8).

Cercetarea noastră a continuat şi în campania arheologică desfăşurată în anul 2006 la Mălăieştii de Jos. Ne-am propus să executăm mai multe sondaje arheologice pentru a descoperi alte morminte şi stabili dacă ne aflăm în faţa unei necropole getice. Am trasat patru secţiuni lungi de 12 m şi late de 1,5 m, două pe marginea râpei - S I şi S II (cu scopul de a cerceta zonele în care riscul de prăbuşire este mare şi astfel sa salvam eventualele morminte), una perpendiculară pe râpă - S III (aceasta pornea din sondajul în care am găsit M 1) şi una paralelă cu râpa şi cu S II, notată cu S IV.

În urma săpării acestor secţiuni am putut concluziona că în zonă au avut loc incinerări. Am descoperit fragmente ceramice fărâmiţate şi urme de cenuşă, însă nu am mai descoperit nici un mormânt. Pe viitor sperăm să putem continua cercetarea în acea zonă pentru a stabili dacă mormântul descoperit de noi în anul 2005 face parte dintr-o necropolă sau este unul izolat.

AN INCINERATION GRAVE DISCOVERED AT MALĂIEŞTII DE JOS, PRAHOVA COUNTY

Abstract

The village Mălăieştii de Jos, Dumbrăveşti Parish, Prahova is situated on the County Road that links the cities Ploieşti and Slănic Prahova, at about 25 km in the North-West of the city of Ploieşti, in a hills area.

During the archaeological campaign of 2005, we studied the complexes from the aeneolitic epoch and a tom for incineration from the early Latène period.

The Getian tom was discovered at about 40 meters in the early North-North west of the aeneolitic settlement (Fig. 2). The discovery was done as a result of the restrained surface research (a sounding of 2,50/1,50 meters).

The funeral urn from T1 was stored in an ovoid shaped hole. The urn was stored vertically, directly on the sterile ground from an archaeological point of view (-0,80 cm). The urn was filled with the rest of the bones resulted from the ritual incineration and also with fragments of pottery and some objects of ornament - beads and a fragment of a fibula (Fig. 3-5).

All the archaeological materials discovered in this funeral complex had suffered a strong secondary burn. It is probable that they were incinerated simultaneously with the corpse. Based on the analogy with the pottery and with the discovered pieces in the T1 from Mălăieştii de Jos, we could presume that the tomb belongs to the end of the 4th Century B.C. or to the 3rd Century B.C.

---

[9] A. D. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 32 şi fig. 45/1-16.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, STUDII ȘI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XV**, 2006

MISTERIOASELE DESCOPERIRI DE MONEDE ȘI PODOABE DE AUR DACICE DIN SECOLUL AL XVI-LEA. CONTRIBUȚIE LA ISTORICUL DESCOPERIRILOR DACICE DIN MUNȚII ORĂȘTIEI

DANIEL SPÂNU*

Introducere. Descoperirea în sud-vestul Transilvaniei, la mijlocul secolului al XVI-lea, a unor cantități însemnate de monede de aur aprindea interesul umaniștilor și cărturarilor acelor vremuri pentru antichitățile acestei regiuni. Evenimentul părea să confirme informațiile lui Cassius Dio despre ascunderea comorilor regelui Decebal în albia râului Sargetia. In cercetarea contemporană românească, sursele referitoare la descoperirile de monede de aur, Lysimachos și Coson, din secolul al XVI-lea s-au bucurat de un ecou cu totul modest[1], excepție făcând numai studiul Iuditei Winkler consacrat monedelor Coson[2] și o scurtă prezentare semnată de Ștefan Ferenczi[3]. Mai recent, Makkay János a semnalat două noi documente care completează informațiile legate de descoperirea "tezaurului Martinuzzi"[4]. După cum vom vedea în continuare, în ciuda vechimii lor, referirile directe sau indirecte la condițiile, contextul și caracterul prețioaselor antichități dacice descoperite în sud-vestul Transilvaniei către mijlocul secolului al XVI-lea nu sunt deloc puțin numeroase. Până acum, aceste surse au fost evocate în literatura de specialitate în mod disparat și din acest motiv examinarea lor conjugată poate fi considerată oportună. Le reproducem în continuare, cu speranța că, în viitor, studiul arhivelor renascentiste va putea furniza informații suplimentare despre aurul dacic din regiunea Hațeg-Orăștie.

1) **Erasmus de Rotterdam**, *Epistolarum opus*, Basileae MDLVIII, p. 473 (scrisoare către Johannes Turzo episcop de Breslau): „Aureum numisma, multos exercuit, aliis coniectantibus esse tres tilios Noe ex arca revertentea et ea altera parte columbam olivae ramum deferentem. Aliis duces duos, qui medium capturt ducerent et aquilam lauri ramum in coronam deflexum gestantem. Subscriptionem nullw adhuc legere potuit, neque Graecus, neque Latinus, neque Hebraeus" (*apud* Winkler I. 1972, 173, nt. 1; cf. Petolescu C. M. 1998, 2, cu traducere).

---

* Institutul de arheologie „Vasile Pârvan", București.
[1] De exemplu Rusu I. I. 1966, 100 considera știrile despre tezaurul din apa Streilui "o tradiție foarte suspectă"; cf. Crișan I. H. 1977, 433.
[2] Winkler I. 1972.
[3] Ferenczi Ș. 1989, 121-122.
[4] Makkay J. 1995, 333-342.

2) **Johannes Honterus** (epistolă către Sebastian Münster): "Ad Sargetiam aurei antiqui plurimi a piscatoribus reperti cum inscriptione ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ, ex altera parte ejusdem regis effigie" (*apud* Makkay J. 1995, 342, nt. 9).

3) **Wolfgang Lazius**, *Reipublicae Romanae in exterris provinciis, bello acquisitis, constitutae, commentariuorum libri duodecim*, Francofurti ad Moeonum 1598, lib. 12, sect. 2, cap. 1, p. 927 (citat în continuare: Lazius, *Reip. Rom.*): "Regios uero thesauros, quos Decebalus subter uada Sargetiae amnis haud procul a regia occultauerat, inuenit. ... Huius thesauri reliquum ante annos circiter octo in eodem fluuio Sargetia, quem Valachi Istrigij appellant, inuentum est hoc euentu. Nauigabant ex Marisio per ostium Valachi piscatores in Istrigam, et cum forte ad truncum arboris cimbas admouissent, conspicati sub aqua aliquid quod ualde spenderet: cum illud efferre fuissent aggressi, magnam uim aureorum extulerunt. Qua re alacriores effecti, fundum diligentius rimati, peruenerunt postremo ad aedificium quoddam paruum sub undis, instar loculi: cuius fornicem, quia arbor enata, uetustate decidens, ad ruinam tracto aedificio aperuerat, omni diligentia perscrutati, ingentem uim nummorum aureorum (qui magna ex parte Lysimachi Thraciae regis Graecam inscriptionem ostendebant) milia (ut ex fide dignis audiuimus) plus quam quadringenta, et massas insuper auri sectiones grauis ponderis. Quibus domum delatis, atque inter se diuisis, cum Albam Iuliam ingressi, aurificibus osten dissent nummos, & valorem sciscitarentur, res palam facta, Georgium Monachum, qui tum pupilli regij nomine Transyluaniae praesidebat, exciuit, ut rei inquisitionem faceret. Fecit ille quidem, et multa adhuc milia uel inuentoribus ademerat, uel de nouo in aedificio memorato inuenerat. Caeterum certiores ante facti, qui antesignani huius reperti erant, cum aliquot oneratis plaustris in Moldauiam procul aufugerunt. Et hactenus de inuentione Dacici thesauri" (*apud* Makkay J. 1995, 336; cf. Winkler I. 1972, 189, nt. 85; o primă traducere românească a pasajului o datorăm lui Şincai; cf. Gh. Şincai, *Hronica românilor*, tom II, ed. Fugariu F., Bucureşti 1967, p. 242-243, anul 1543). Pasajul citat a fost redactat în jurul anului 1551, dar se referă la evenimente care au avut loc în anul 1543.

4) **Wolfgang Lazius**, *Explicatio thesauri recens apud Transylvanos reperti et piscatorem quendam in vado flvvii cvivsdam detecti*, (în continuare: Lazius, *Expl. thes.*) manuscris inedit aflat la Arhivele Statului din München, cod. lat. 9216, p. *11, r.*: "Numi aurei ex Thesauro recens apud Transylvanos opera Piscatoris cuiusdam detecto, quorum mihi copia fieri potuit, duas Graecas habuere inscriptiones, quarum altera literis his, ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ, hoc est, regis Lysimachi, altera vero, ΣΩΖΟΝ (sic, ΚΩΣΟΝ, n. Makkay), salvatorem vel liberatorem"; p. *11, v.*: "Dacijs per scopulos decurrentibus adhuc visitur, thesaurum distraxisse diversa in loca, ac vada rationi consonum est, atque propterea non integrum thesaurum occuluerat, Caesarum Traianum reperisse. Hunc accedit, quod is ipse thesaurus recens repertus anno post occultationem 1400 per piscatorem detectus fuerit: et quantum audio parum infra Albam Iuliam, quam Transylvani appelavit, ubi in loco dictor Varhel vel Gradisca Sarmizegetusa regiae quondam Decebali (quam in Ulpiam suam Traianam Caesar Traianus Nerva, nomine mutate, converterat) rudera extant. quantum ex inscriptionib[us] apparet, ibi et Sargetiae armis et thesauri reperti in monumentis mentio fit, quorum mihi quorundam per D. Stephanum Scher, Senatorem Vienni, et D.

Joannem Verber Budensem Sacerdotem copia facta est, quorum quasdam subiungam fidei ergo rapsodias". (*apud* Makkay J. 1995, 342, nt. 10).

5) **Wolfgang Lazius**, *Dekaden der österreichischer chronicae in latein beschriben*, (în continuare: Lazius, *Dekaden*) manuscris inedit, Colecţia de manuscrise a Bibliotecii Naţionale din Viena, cod. 8664, cod. 7961, p. 57, fol. 189f: "Quoniam de thesauro monachi constabat caesari, mox ab obitu mille lysimachos ac draconem aureum pondere quingentorum ducatorum caesari ceu spolium Viennam transmisit, cum meliorem sibi abegisset partem. Porto non illos solum mille aureos conspexi, quorum quilibet trium ducatorum habebat pondus, a caesare ipso mihi ad interpretandum exhibitos, verum etiam a mercatoribus passim, qui a Walachis in Dacia emerant, pluribus antea annis oblatos consqexeram, quorum erat omnium eadem inscriptio idemque symbolum, videlicet facies iuvenis imberbis, diademate cincti in capite, in quo duo corn hircina eminebant, et in altera parte icon Palladis sedentis cum inscriptione graeca: *Βασιλεωζ Λυσιμαχου*, id est regis Lysimachi" (*apud* Makkay J. 1995, 336, 342, nt. 10).

6) **Hieronimus Martingunus**, scrisoare din martie 1552 „Forsi, se (...), farà ritratto delle medaglie d'oro, che, come già le scrissi, ci sono per mille ducati, et antiche e le maggior parte di Lysimacco, che già, tutte di queste sorte, ne furono trovate e insieme piu di XXX mille. Il resto del spoglio, che cosi di nuovo m'afferma il Castaldo, si rissolve in poca quantità apetto alla grande, che si sperava; et tanto minor si fà, quanto che buona parte di quella poca, è stata malmenata e disipata" (*apud* Winkler I. 1972, 189; cf. Makkay J. 1995, 338, tab. I).

7) **Mathesius Sarepta**, *Schidiasma de veteribus monetis*, 1554: „Zu unseren Zeiten hat man in Siebenbürgen ein Gewölb gefunden, welches ein klafteriger Baum, der darauf gewachsen ist, im Umfallen entblösst hat, das ist steckvoll geschlagene Goldgülden gelegen, der ich einige gesehen: auf einem steht Basilii Lysimachu, auf einem andern stehen drey Bilder, darunter, wie ich lese, Koson, auf der andern Seite ist ein Phönix in seinem Neste. Es wiegt aber eine mehr als zwei ungarische Gülden. Diese Gülden hat endlich das Tagwasser aus dem Gewölbe im Grund geflösst, davon ein Küster ist reich geworden, welches sich endlich Georg Münch hat angemasset". (citat de Winkler I. 1972, 188 *apud* Hene F. X. 1836, 84).

8) **Ascanio Centorio degli Hortensii**, *Comentarii della guerra di Transilvania*, Ferarra 1566: "Imperoche Deua era una buonissima et abbondante terra, et in sito che participa del piano, e del colle con un Castello assai forte, appresso di cui non molti anni inanzi in un castello oucro palazzo antico poco discosto dalla terra tutto disfatto, e rouinato, fu ritrouato un grandissimo thesoro da alcuni uillani in questo modo, che essendo molti di piouuto e per la uiolenza dell'acque che giu da quel poggio ueniuano precipitosamente correndo, fu discoperto un numero infinito di monete, o vogliamo dire, di medaglie d'oro, nelle quali era da unlato la imagine di Lisimaco, e dall'altro una uittoria di peso di duoi in tro scudi l'una, soura lequali (cesato il nembo) percotendo il Sole, fece da loro uenire un splendore marauiglioso, dal quale fermati i detti uillani, e correndo colà a uedere ciò che poteua essere, rimasero attoniti per allegrezza nel remirare tanta quantità di medaglie d'oro, et approssimandosi per pigliarle, ui trouarono un serpente d'oro, ilquale fu poi mandato dal Castaldo a Ferdinando, che l'hebbe nella morte di Frate Giorgio con una parte di quei Lisimachi, percioche anticamente coloro che sotterrauano i suoi thesori, ui poneuano in segno di

fida custodia, e somma, uigilantia i serpenti appresso, e dopo che i uillani ne hebbero pigliato a piu non posso, se n'hebbe di quelle che auanzarono tanto, che ualeua piu di uenti mila ducati, perche fu fama per hauere in quel luogo habitato il Re Lisimaco, che ue ne fussero piu di cento mila, de'quali Ferdinando n'hebbe, come si disse, mille medaglie, et il Castaldo da trecento in circa, e tra l'altre cose notabili che ui si trouarono, furono due medaglie d'oro, una del Re Nino, e l'altra della Reina Semiramis ch'ambe si mandarono a donare a Carlo Quinto, e per tutta quella Prouincia non ci è huomo di qualchè aspettatione, che non ne habbia quantità, cosi grande fu la somma rittrouata" (*apud* Winkler I. 1972, 189-190 care citează ediţia L. Gáldi, Budapesta 1940, 198; cf. Makkay J. 1995, 337-338, nt. 17).

9) **Stephan Zamosios**, *Analecta Lapidum vetustorum et nonnullarum in Dacia antiquitatum*, Padova 1593, 101-102: "... Sed Lysimachei nummi praeter alios plures in Daciis supersunt. Refert Ascanius Centorius in bello Transyluanico, (...) magnam Lysimacheorum uim inuentam ad Deuam oppidum fuisse, qui certis et incertis autoribus, uti solet, dissipati fuerint. Eorum plurimi imaginem Lysimachi ... habent" (*apud* Winkler I. 1972, 188, nt. 82)

10) **Johann Troester**, *Das Alt- und Neu Teutsche Dacia*, Nuerenberg 1666, p. 30: "... etliche ... Fischer ... in einem geringen Doerflein von ihnen Gradisca geheissen wohnen..." (*apud* Winkler I. 1972, 191); "Wallachische Fischer funden ein Gewölb, daraus erhuben sie mehr als 40 000 Goldmuenzen, so das Lysimachi, darzu ein grosse Menge von ungepraegten Gold-Blechen. Georg, der damals in Siebenbürgen Gubernator war, noch von etlichen der Schatz-Gesellen, und aus dem Strom viel tausend solche Lysimachische Münzen kriegete, davon er Keyser Ferdinando zweey tausend zugesendet, so alle zween Ducaten schwer waren". (*apud* Makkay J. 1995, 342, nt. 13).

11) **Mathias Miles**, *Siebenbürgischer Wuerg-Engel oder chronicalischer Anhang des 15 Seculi nach Christi Geburth, aller theils in Siebenbürgen, theils in Ungarn, und sonst Siebenbürgen angräntzender Länder fürgelauffener Geschichten.* Hermannstadt 1670, p. 45: „ ... 1551 ... Als Castaldus sein Heer nach Hause liess zu wintern, kam ihm unterwege die erfreulige Post zu: Nahe bei Deva, da vormahls Ulpia Traiana gestanden, an dem Fluss Strigh, haben die Pauren unter einem alten Baum, welches Würzeln das Wasser ganz unterwaschen, etwa gleisendes gesehen, wie sie zu Mittag ihr Vieh wollen tränken. Derowegen (!) sich in Fluss begeben, und etwa fleissiger nach gegraben, bis einen über alle Mass zeichen Schatz überkommen: Oben war ein güldinne Schlange, gleichsam wie ein Hütter darauf gesetzt (welche nach Georgs Todd Ferdinands überkommen) sonst güldenen Münzen waren unzählig viel, auf einer Seiten hatten sie Lysimachi, auf der andern der Göttin Victoriae Büldnis gepräget, und machten in Gewicht unser guten Dukaten 3. Die Pauren hatten schon viel davon vertuscht, bis es richtbar worden, und waren sehr reich davon worden: Jedoch was noch überblieben, und aus ihren Händen genommen, wurde auf 20000 Dukaten geschätzet, und Ferdinando durch Joh. Baptistam Castaldum überschicket, nebenst zweien güldinnen Büldnissen Nini und Semiramidis, so nachmahls Carolo V. zu einem Anreitz und Anleitung Ferdinandum auch weitet in Siebenbürgen mit seiner Hilfe zu stärken, wurden verehret: Das also dieser Vorrath in allem mit dem Theil, so Castaldus für die Kriegs-Knecht behalten, auch die Pauren verschaffet, auf die 100,000 Dukaten aufs genauste gerechnet wurde: Diesen Schatz, hatte vormahls der Thracier und Dacier

oder Siebenbürger Könige Decebalus, aus Furcht des römischen Kaisers Trajani, damit er nicht den Römern zu theil wurde, vor seinem Todt in diesen Fluss vergraben..." (*apud* Ferenczi Ş. 1989, 121-122, nt. 2).

12) **Kölesêry Samuel**, *Auraria Romano-Dacica*, Posonii & Cassoviae 1780 (ediţia II; ediţia I a lucrării lui Kölesery datează din 1711), cap. 1, 28-29, nr. 16-18: „... Stabiliri nihilominus a recentioribus verisimilitudo visa per diuitem auri Lysimachei piscaturam in ripa Strigii anno 1545. factam, qua reliquias thesauri Decebalaei post Traianum detectas esse persuadere nituntur. Lysimacheorum equidem duo millia Augusto Imperatori Ferdinando primo, a Georgio Martinusio Gubernatore dono missa, quator millia autem pro se retenta, acta publica referunt. Sed vtrum in fluuio Sargetio, vel si in illo, quia prope ad inluentum Marusii, quinque autem milliaribus a Regia Decebalaea inuenta sunt, vt perhibetur, an pars reconditi thesauri censeri possint, vel ipso autore ex massa auri, quam titulo Thesauriatus Isabellae Ex-Reginae, et Ioannis secundi possederat, cusi fuerint, quis cerio affirmabit (...). Ex hoc fonte nata videtur communis, & in multorum scriniis arcani loco feruata de Darii thesauro in Dacia absconso fabula: imo resuscitata nuper speciosa, sed quam temeraria de Traiani thesauro in montanis ab Huniudo dictis, latente, impostura (...)" (*apud* Ferenczi Ş. 1989, 122-123, nt. 3; cf. traducerea unui pasaj şi la Şincai G., *Hronica românilor*, 257).

Importanţa surselor. Sursele prezentate permit distingerea a trei momente distincte în care au fost menţionate sau anchetate descoperiri transilvănene de monede antice de aur şi anume: 1) înaintea anului 1520, 2) în jurul anului 1543 şi 3) în jurul anului 1551. Să urmărim în continuare argumentele acestei distincţii.

Cu toate că nu-i menţionează nici legenda şi nici provenienţa, Erasmus de Rotterdam (†1536) ne oferă cea mai dintâi descriere a unei monede Coson. Pentru demersul de faţă este semnificativ faptul că scrisorarea adresată episcopului de Breslau este datată în 1520, deci cu mai bine de două decenii înaintea descoperirilor anchetate de cardinalul Martinuzzi în 1543. Prin urmare, descoperiri de monede Coson, realizate poate tocmai în Munţii Orăştiei, fuseseră efectuate şi înainte de 1520.

Dintre menţiunile referitoare la descoperirea de monede de aur ulterioare (1543/1551) ar trebui acordată o atenţie sporită celor semnate de autorii contemporani şi anume Honterus, Lazius, Martingunus, Sarepta şi Centorio. Dintre aceştia, Lazius, în calitatea sa de medic oficial, istoriograf şi apropiat al împăratului Ferdinand, precum şi Sarepta, numismat renascentist, sunt cei care au examinat personal monedele, cel mai probabil după sosirea lor la Viena. De asemenea, Lazius a dedicat evenimentului menţiunile cele mai numeroase (trei) şi mai amănunţite. De altfel, informaţiile lui Lazius se dovedesc a fi o de maximă importanţă nu numai în privinţa tezaurului "Martinuzzi", ci şi pentru istoricul cercetării Daciei antice. In *Explicatio thesauri*, Lazius ne oferă cea mai veche identificare a ruinelor de la "Varhel vel Gradisca" (Grădiştea) cu Sarmizegetusa regelui Decebal. Localizarea "capitalei" lui Decebal fusese deci stabilită încă din Renaştere.

O descriere detaliată şi, deci, valoroasă ne este oferită şi de către Centorio care şi-a întemeiat relatările pe manuscrisele istoriografilor armatei lui Castaldo, precum şi

pe relatări ale unor martori oculari[5]. Prin urmare, ştirile furnizate de Lazius, Sarepta şi Centorio sunt de primă însemnătate.

Celelalte surse sunt secundare: Zosimos, deşi a trăit şi el în secolul al XVI-lea, îl citează pe Centorio, iar Troester, Miles şi Kölesery şi-au redactat operele la mai bine de un secol după evenimente. După cum vom vedea în continuare, deosebirile dintre versiunile lui Troester şi Miles, faţă de versiunile din secolul al XVI-lea se datorează poate nu atât unor preluări subiective, cât folosirii unor surse care până acum nu ne-au fost semnalate şi care puteau să facă referire la alte descoperiri decât la cele relatate de Lazius ş.a. Din acest motiv, şi acestor surse mai târzii trebuie să li se acorde importanţa cuvenită.

Condiţiile de descoperire. Iudita Winkler explică informaţia lui Lazius, *Reipublicae Romanae,* referitoare la edificiul aflat sub apele Streiului şi în care ar fi fost descoperit tezaurul, precum şi identificarea de către acelaşi autor a râului Strei cu Sargetia, ca o contaminare cu tradiţia literară a lui Cassius Dio despre comoara lui Decebal. Din acest motiv, Winkler consideră numai descrierea lui Centorio ca demnă de încredere. Totuşi, descoperirea unui tezaur de către pescarii valahi este precizată de Lazius în toate cele trei scrieri ale sale şi este confirmată şi de către Honterus. De asemenea, Lazius oferă unele detalii veridice care nu se pot explica numai prin contaminarea cu tradiţia antică: pescarii navigaseră pe Strei suind dinspre Mureş ("nauigabant ex Marisio...") şi au observat monedele când au legat luntrile de un trunchi de arbore ("ad truncum arboris cimbas admouissent"). Să fie aceste detalii rodul imaginaţiei lui Lazius?

Pe de altă parte, informaţia potrivit căreia edificiul menţionat de Lazius fusese deranjat de rădăcinile arborelui prăbuşit este confrimată şi de Sarepta, care însă nu menţionează nimic despre râul Strei. Practic, numai plasarea de către Lazius a edificiului cu monede sub nivelul apei este neverosimilă şi poate fi atribuită unei fabulaţii pe marginea izvorului antic. Ne putem întreba cum se vor fi descins anchetatorii lui Martinuzzi ("uel de nouo in aedificio memorato inuenerat"!) într-un edificiu scufundat?

Versiunea relatată de către Lazius, *Reipublicae Romanae*, ar putea fi percepută într-o perspectivă mai coerentă dacă am distinge două momente distincte ale descoperirii şi anume: (1) mai întâi adunarea monedelor din apele Streiului şi (2) ulterior descoperirea edificiului în interiorul (sau vecinătatea ?) căruia s-au identificat alte noi monede ("*peruenerunt postremo* (s.n.) ad aedificium"). Trebuie remarcat faptul că Sarepta şi Centorio descriu asemănător condiţiile de descoperire ale tezaurului, în preajma unor ruine spălate de şuvoaie de apă provocate de ploi torenţiale care au antrenat la vale mai multe monede. Astfel, am putea considera că descrierea lui Sarepta are menirea de a armoniza al doilea moment din relatarea lui Lazius, cu versiunea lui Centorio. Menţionarea şi evocarea pentru prima dată în literatura modernă a vestigiilor de la "Varhel vel Gradisca" cu Sarmizegetusa regală de către Lazius, *Explicatio thesauri*, sugerează că unele dintre ştirile consemnate de acesta erau similare celor reproduse de Centorio. Totodată, această identificare înlesneşte localizarea ipotetică a descoperirii tezaurului evocat de tradiţia Lazius/momentul 2 – Sarepta – Centorio pe Dealul Grădiştei. Probabil, sub influenţa lui Cassius Dio, Lazius a încercat să

[5] Winkler I. 1972, 190-191, cu trimitere în literatura maghiară mai veche.

contopească relatările despre două descoperiri distincte, una realizată în apa Streiului, cealaltă efectuată într-o ruină montană (probabil la Grădiştea de Munte ?).

Iată însă că Miles oferă o a treia versiune. Potrivit acestuia din urmă, monede de aur ar fi fost zărite la rădăcina unui copac de pe malul Streiului de către păstori care îşi adăpau vitele la râu. Trebuie remarcat faptul că Miles datează evenimentul relatat în anul 1551 şi nu în 1543, aşa cum se poate deduce din textul lui Lazius ("ante annos circiter octo"). Descoperirea anchetată de cardinalul Martinuzzi, descinderea la locul descoperirii, urmărirea autorilor ei, refugierea lor în Moldova şi mai ales aflarea tuturor acestor ştiri la Viena nu se puteau desfăşura în legătură cu o descoperire efectuată la începutul iernii anului 1551 (noiembrie-decembrie?), când generalul Castaldo şi-a lăsat trupele să ierneze. Motivul este următorul: în decembrie 1551 cardinalul Martinuzzi era asasinat de mercenarii condotierului italian. Probabil, Martinuzzi nu a mai putut investiga descoperirea tezaurului menţionat de Miles, ci una sau mai multe descoperiri anterioare, şi anume cele datate de Lazius în 1543. Trebuie remarcat faptul că Miles este singurul care semnalează că şarpele de aur, "ein güldinne Schlange" (menţionat şi de Centorio şi Lazius, *Dekaden*, dar numai ca parte a tezaurului primit la Viena !), ar fi fost descoperit *deasupra* monedelor (deci împreună cu acestea): "oben (...) gleichsam wie ein Hütter darauf gesetzt". Aceste detalii permit presupunerea că Miles a folosit o sursă rămasă neidentificată până acum, diferită de scrierile lui Centorio şi Lazius. Toate aceste elemente sporesc importanţa şi caracterul distinct al variantei lui Miles şi sugerează că relatarea sa nu ar trebui neapărat interpretată ca o variantă degenerată, modificată a versiunilor lui Lazius şi Centorio.

In ceea ce priveşte menţiunea lui Troester, potrivit căreia autorii descoperirii erau pescarii originari din Grădiştea, ea ar putea reprezenta o tentativă târzie de armonizare a unor tradiţii mai vechi, dar distincte. In sfârşit, relatarea târzie a lui Köleséry poate fi considerată ca o excerptare a versiunii lui Lazius.

Relatările evocate ar putea permite distingerea a patru conjuncturi distincte în care au fost descoperite monede de aur în regiunea apei Streiului[6] şi în munţii învecinaţi:

1. Tradiţia Erasmus de Rotterdam. Descrierea unei monede Coson de către Erasmus de Rotterdam la 1520 indică descoperirea unui posibil tezaur la răspântia dintre secolele XV-XVI. Din perspectiva stadiului actual al cercetării[7], anume aceea a concentrării exclusive tezaurelor de monede Coson în Transilvania, se poate considera că piesa examinată de Erasmus putea proveni din aceiaşi regiune, poate tocmai din Munţii Orăştiei.

2. Tradiţia Lazius, *Reip.Rom.* (momentul 1) – Honterus – Köleséry despre tezaurul pescarilor din apa Streiului descoperit în jurul anului 1543. Această descoperire ar putea fi considerată tezaurul Strei I. Probabil, această primă descoperire a trezit atenţia cardinalului-guvernator Martinuzzi. Pentru a evita urmările anchetei, mai mulţi pescari localnici au trecut munţii cu o parte din descoperire.

---

[6] Diferiţi autori au consemnat sau propus localizări ipotetice ale tezaurului din apa streiului, fie sub podul de la Simeria (tradiţie consemnată de Kenderesi M., citat de Winkler I. 1972, 192, nt. 95), fie la Sântămărie de Piatră (Floca O. 1957, 247) sau în apropierea localităţii Sântămărie-Orlea (Ferenczi Ş. 1989, 121), fără să aducă argumente convingătoare.

[7] Bahrfeld M. v. 1912, Winkler I. 1972; Petolescu C. M. 1998; Chiriac M. 2002 ş.a.

3. Tradiţia Sarepta – Centorio – Lazius, *Reip.Rom.* (momentul 2) – Zosimos despre tezaurul din preajma ruinelor montane spălate de ploi (probabil la Grădiştea de Munte). Este greu de precizat dacă şi această descoperire a fost anchetată de cardinalul Martinuzzi, însă ea pare să fi prilejuit consemnarea primei identificări a ruinelor de la "Varhel vel Gradisca" cu Sarmizegetusa regelui Decebal.

4. Tradiţia Miles despre tezaurul descoperit de păstori tot în malul Streiului, dar în anul 1551. Această descoperire ar putea fi considerată tezaurul Strei II, a fost probabil anchetată şi parţial recuperată de Castaldo şi tot ea a constituit *probabil* nucleul lotului de obiecte trimise de condotier la Viena la curtea împăratului Ferdinand[8].

Chiar dacă nu am accepta distincţia între tradiţiile lui Lazius şi Miles şi implicit cea dintre tezaurele Strei I şi Strei II, menţiunea timpurie a lui Erasmus ne obligă să recunoaştem multitudinea descoperirilor. Pe de altă parte, ne putem imagina că o primă descoperire întâmplătoare putea declanşa o "febră a aurului", aşa cum avea să se întâmple câteva secole mai târziu, când, după apariţia unui prim tezaur, au urmat numeroase noi descoperiri realizate de căutătorii localnici de comori într-un interval de numai trei ani (1802-1804)[9]. Probabil, şi în veacul al XVI-lea, o conjunctură similară putea determina punerea în circulaţie a numeroase monede provenind din descoperiri diferite, toate realizate în regiunea Munţilor Orăştiei. Ipoteza descoperirii mai multor tezaure ar putea justifica, fie şi numai parţial, numărul foarte mare de astfel de monede de aur reunite laolaltă în urma anchetelor desfăşurate.

Inventarele tezaurelor descoperite către mijlocul secolului al XVI-lea. Toţi autorii care fac referire la evenimentele de la mijlocul secolului al XVI-lea menţionează descoperirea emisiunilor Lysimachos atât în apa Streiului cât şi în ruinele din munţi. Manuscrisul lui Lazius, *Expl.Thes.* confirmă ştirea lui Sarepta despre descoperirea unor monede Coson, alături de Lysimachei. Pe de altă parte, semnalarea unui "şarpe de aur" alături de monedele Lysimachos o datorăm atât lui Lazius, *Dekaden*, cât şi lui Centorio şi Miles. In privinţa provenienţei "şarpelui" de aur, trebuie subliniat faptul că Lazius şi Centorio prezintă această misterioasă podoabă ca parte a lotului de antichităţi trimis de Castaldo la Viena după moartea lui Martinuzzi şi nu oferă date suplimentare privind origina lui. Numai în relatarea târzie a lui Miles descoperirea "şarpelui" este corelată cu cea a lotului de Lysimachei descoperiţi în 1551 de păstori în malul Streiului.

Nici un izvor nu menţionează însă asocierea dintre monedele Coson şi "şarpele" de aur. De exemplu, Lazius, atunci când descrie monedele Coson (în *Expl.thes.*), nu consemnenază "şarpele" de aur (cf. Sarepta), iar când se referă la această podoabă (în *Dekaden*) nu menţionează cosonii (cf. Centorio, Miles). Totuşi, relevanţa aceastei împrejurări nu trebuie exagerată: după cum subliniază Iudita

[8] Conflictul de interese dintre politica autonomă a cardinalului Martinuzzi şi misiunea pro-habsburgică a campaniei lui Castaldo s-a răsfrânt şi asupra sorţii descoperirilor de antichităţi. Dacă Martinuzzi a anchetat şi a tentat recuperarea descoperirii în numele fiului lui Ioan Zapolia al cărui tutore era, Castaldo a acţionat în numele suveranului său, punând în aplicare principiile cutumiare medievale. De exemplu, legislaţia salică, pe baza căreia se constituise şi legislaţia din posesiunile habsburgice, atribuia suveranului între 2/4 şi 3/4 din cantitatea unor loturi de obiecte identificate în mod întâmplător şi revendica pentru suveran totalitatea tezaurelor căutate în mod voluntar (Gschwandtler K. 1981, 226; Morrisson C. 1992, 96). Din această perspectivă ar trebui percepută şi trimiterea de către Castaldo a monedelor şi obiectelor de aur la Viena.

[9] Jakó S. 1966; Winkler I. 1972, 192-193; Ferenczi Ş. 1989, 125-132.

Winkler, autorii din secolul al XVI-lea au manifestat tendinţa de a desemna ca "Lysimachei" *toate* monede antice de aur descoperite în Transilvania[10]. Prin urmare, asocierea sau nu a piesei desemnate ca şarpe sau dragon de aur cu monedele Coson nu poate fi nici afirmată, dar totodată, nici categoric infirmată.

Totuşi, această asociere nu este imposibilă din perspectivă arheologică modernă. Desemnarea misterioasei podoabe din sursele secolelor XVI-XVII ca "şarpe" sau "dragon" de aur ar putea să corespundă unui exemplar similar spectaculoaselor brăţări spiralice descoperite de căutătorii de comori în anii 2000-2001 la Căprăreaţa[11], loc aflat nu departe de acelaşi Deal al Grădiştii unde au fost identificate atât în anii 1802-1803, dar şi în 1970[12] mai multe monede Coson. Ori, datarea unor astfel de brăţări, similare sub aspect morfologic şi ornamental exemplarelor de argint din diferite tezaure dacice[13], precum şi datarea circulaţiei monedelor Coson[14] converg către aceiaşi perioadă a sfârşitului secolului I a.Chr. şi, eventual, a primelor decenii ale secolului

---

[10] Winkler I. 1972, 191

[11] Cinci dintre deja controversatele brăţări de aur dacice se află în prezent la MNIR-Bucureşti şi îşi aşteaptă publicarea sistematică. Ele au fost însă anunţate prin numeroase articole din presă, ca de exemplu: Ciocan Ş., Iancu C., *Comorile dacilor au ajuns la PSD.* Evenimentul Zilei, vineri 3 iunie 2005, p. 5; Anghel D., Timonea D., *Aur dacic de 1,5 milioane de dolari traficat în lumea interlopă.* România Liberă, joi 2 iunie 2005, p. 5; Niţeanu P., *"Aurul Dacilor", comandă politică.* Ziua, vineri 14 octombrie 2005; M.V.R. (?), *"Aurul dacilor" amânat.* Ziua, vineri 11 noiembrie 2005; Ciocan Ş., Ghica S., *Furată la Sarmisegetuza, găsită la Paris.* România Liberă, vineri 29 septembrie 2006, p. 1 şi 3; Popa C., *Statul răscumpără patru dintre brăţările dacice furate.* România Liberă, joi 7 decembrie 2006; Ţimonea D., Rus P., *Patru brăţări dacice descoperite în SUA.* România Liberă, luni 18 decembrie 2006, p. 24. Aceloraşi brăţări le-au fost consacrate şi câteva comunicări realizate de persoane cu calificare de specialitate: Babeş M., *Aurul dacic între legendă şi realitate*, comunicare susţinută în Sala de Consiliu a Academiei Române, Bucureşti, 3 aprilie 2007; Constantinescu B., Oberländer-Târnoveanu E., Cojocaru V., Bugoi R., *Compositional analysis of some 1st century B.C. dacian gold bracelets*, comunicare susţinută în cadrul Simpozionul Internaţional "*Ancient and Medieval Monetary technologies and Metrology: The Contribution of the Atomic and Nuclear Analyses*", organizat sub egida programului Archaeomet al Ministerului Educaţiei şi Cercetării şi Muzeul Naţional de Istorie a României, Bucureşti, 4 mai 2007; Deppert-Lippitz B., *Gold Spirales from the Orăştie Mountains*, comunicare susţinută la Muzeul Naţional de Istorie a României, Bucureşti, 16 mai 2007.

[12] Winkler I. 1972, 194, fig. 1/9.

[13] Pentru datarea brăţărilor spiralice în ultima treime a secolului I a.Chr. şi la începutul secolului I p. Chr. pledează asocierile acestui tip fie cu fibule linguriţă, cu fibule cu arc rombic sau cu denari republicani târzii (la Peteni, Senereuş, Izvorul Frumos, Rociu sau Ghelinţa); Horedt K. 1973, 151; Spânu D. 2002, 98.

[14] Indiferent dacă atribuim monede cu legenda Coson lui Brutus, lui Cotiso sau altui rege din Dacia preromană, datarea lor este întemeiată pe similitudinile iconografice cu denarii emişi de Q. Pomponius Rufus (av.) şi Brutus (rv.) folosite ca model (Bahrfeld M. 1912, 8-11, urmat de majoritatea numismaţilor; cf. Winkler I. 1972, 179, nt. 28). Subliniez remarca efectuată de Chiriac M. 2002, 248, potrivit căruia, monedele Coson din tezaurul de la Târsa nu prezintă urme de tocire şi, prin urmare, par să fi avut o perioadă de circulaţie redusă. Din această perspectivă ele puteau fi emise tocmai în regiunea în care a fost descoperită majoritatea monedelor Coson. Descoperirile recente de monede Coson (Dealul Grădiştii 1970, Târsa 1997, s.a. încă inedite), respectarea aproximativă a etalonului ponderal al staterilor şi mai ales numărul lor tot mai mare contravin teoriei lui Preda C. 1998, 232-233 care le consideră falsuri renascentiste. De altfel, toate argumentele acestei teorii, prezentată de însuşi autorul ei mai degrabă ca o ipoteză de lucru (!), sunt de fapt indirecte. Intr-o comunicare recentă, colegul A. Vâlcu (4 mai 2007) a încercat să tranşeze problema autentificării monedelor Coson: analize metalografice recente par să contribuie la autentificarea monedelor Coson cu monogramă, în timp ce monedele lipsite de monogramă, mai rare, par să se dovedească a fi falsuri renascentiste (Vâlcu A., Cojocaru V., *On the composition of Koson type coinage.* comunicare susţinută în cadrul Simpozionul Internaţional "*Ancient and Medieval Monetary technologies and Metrology: The Contribution of the Atomic and Nuclear Analyses*", organizat sub egida programului Archaeomet al Ministerului Educaţiei şi Cercetării şi Muzeul Naţional de Istorie a României, Bucureşti, 4 mai 2007).

următor. Cu alte cuvinte, din perspectiva cercetării moderne, monedele Coson şi tipul brăţărilor spiralice cu plăci terminale cu palmete şi protome pot fi considerate relativ contemporane. Astfel, ipoteza asocierii într-unul dintre tezaurele descoperite în secolul al XVI-lea a monedelor Coson cu o brăţară spiralică de aur similară celor din tezaurele dacice nu trebuie cu desăvârşire înlăturată.

Alături de monedele primite la curtea de la Vinea, Centorio şi, în secolul următor, Miles, mai semnalează două medalii ("due medaglie d'oro", respectiv "zweien güldinnen Büldnissen"), identificate în ambele surse ca reprezentări ale întemeietorilor legendari ai Asiriei, Ninus şi Semiramida. Fie Miles s-a inspirat din relatarea lui Centorio, fie ambii au recurs la o terţă sursă comună. Evocarea Semiramidei în contextul primelor ştiri despre identificarea ruinelor din Munţii Orăştiei ca cetăţi dacice nu este poate întâmplătoare, ci se datorează poate interpretării teraselor artificiale de aici ca "grădini suspendate", similare celor atribuite legendarei regine, aşa cum avea să facă mai târziu şi Paul Török[15].

Cele două reprezentări s-au pierdut şi nu vom mai fi niciodată în măsură să le reconstituim. Totuşi, referinţa mitologică indicată de Centorio şi Miles sugerează că cele două imagini înfăţişau un personaj feminin şi un altul masculin. Dacă termenul "Büldniss" (în germ. modernă "Bildniss") folosit de Miles este oarecum echivoc (portret, imagine, efigie), termenul folosit de Centorio ("medaglie") ar putea sugera identificarea celor două obiecte ca falere, o categorie de obiecte care se regăseşte în tezaure din secolele I a.Chr. – I p.Chr. din Transilvania sau de la Dunărea de Jos (Bucureşti-Herăstrău, Surcea, Lupu în România, Galice sau Jakimovo în Bulgaria). Această presupunere este susţinută de însăşi iconografia falerelor dacice: la Bucureşti-Herăstrău, regăsim o pereche de busturi în relief asemănătoare, iar tezaurele de la Galice şi Jakimovo conţin câte o reprezentare explicit feminină şi una explcit masculină. In sfârşit, falerele de la Lupu ilustrează trei personaje feminine şi doi cavaleri, deci, indiferent de numărul personajelor, principiul masculin-feminin este iarăşi atestat. Mai mult decât atât, în tezaurele de la Bucureşti-Herăstrău şi Jakimovo, perechile de falere sunt asociate unor brăţări spiralice de argint. Toate aceste elemente sugerează plauzibila asociere dintre brăţări spiralice şi medalii. Totuşi, nu dispunem de argumente suficiente pentru certificarea ipotezei asocierii medaliilor cu "şarpele de aur". Trebuie ţinut cont de posibilitatea ca lotul de monede şi piese de aur trimis la Viena să fi fost rezultatul unei selecţii aleatorii de curiozităţi recuperate de Castaldo atât de la localnici, cât şi dintre averile de prelatul asasinat[16].

In sfârşit, Troester mai menţionează, alături de stateri, o cantitate mare de plăci de aur neştanţate, probabil pastile monetare (rondele) – "ein grosse Menge von ungepraegten Gold-Blechen". Unicitatea acestei informaţii pledează pentru presupunerea că Troester a utilizat la rândul său o sursă mai veche, pierdută sau încă neevidenţiată în cercetare. Această menţiune a cărei importanţă a fost subliniată de Iudita Winkler, sugerează posibilitatea existenţei în zona Munţilor Orăştiei a unui

[15] Jakó S. 1966, 114; raportul lui Török este reprodus de Jakó S. 1971, 439-446.
[16] Makkay J. 1995, 337.

atelier monetar în care vor fi fost emise poate tocmai monedele Coson, singurele monede de aur locale din epocă preromană[17].

Soarta tezaurelor după descoperire. Soarta inventarelor descoperite în secolul al XVI-lea este cu totul compromisă. Materialele recuperate de Martinuzzi şi depozitate în castelele sale din Transilvania au fost jefuite la scurtă vreme după asasinarea sa. Mercenari, pescari sau ţărani, toţi cei care vor fi ajuns în posesia unor părţi din tezaurele descoperite sau jefuite, au ştiut cu siguranţă să îşi asigure profit. Soarta lotului trimis de generalul Castaldo la Viena este şi ea incertă: în prezent, Cabinetul numismatic de la Kunsthistorisches Museum din Viena, moştenitorul Cabinetului numismatic imperial, mai deţine numai 14 monede Coson. Nu vom şti poate niciodată dacă vreuna dintre aceste monede va fi făcut parte din lotul Castaldo şi dacă va fi fost examinată de Lazius sau Sarepta.

Nu ar trebui trecute cu vederea ştirile potrivit cărora, refugierea pescarilor din secolul al XVI-lea, ca şi al unora dintre autorii descoperirilor de la 1803 peste munţi pentru a se sustrage anchetelor lui Martinuzzi sau ale autorităţilor austriece de mai târziu. In epoci diferite, dar în situaţii similare, iată că localnicii au acţionat potrivit aceloraşi interese: comercializarea descoperirilor într-o regiune aflată în afara autorităţii statale exercitate asupra Munţilor Orăştiei. De altfel, este lesne de imaginat faptul că această practică a "descălecatului" pentru vânzarea de antichităţi preţioase putea fi curentă; o mai indică, de altfel, şi Fodor Andras care menţionează în 1847 comercializarea în Oltenia a unor monde descoperite "Sub Cununi"[18]. Probabil, în acest fel ar trebui explicată identificarea în condiţii necunoscute (!) a unor monede Coson izolate la Craiova sau la Frumuşiţa, tocmai lângă Galaţi. Poate că informaţia lui Lazius *Relp. Rom.*, referitoare la fuga pescarilor vlahi din zona Streiului în Moldova şi nu în mai apropiata Oltenie, nu se datorează unei confuzii între cele două ţinuturi extracarpatice, ci corespunde unei împrejurări reale şi ar putea fi invocată pentru explicarea apariţiei unei monde Coson în localitatea de lângă râul Prut.

Concluzii. Un număr mare de surse literare din secolul XVI-lea indică descoperirea întâmplătoare de monede de tip Lysimachos şi Coson în mai multe locuri din regiunea Haţeg-Orăştie. In orice caz, ştirile privitoare la datele descoperirilor sunt disparate nu pot fi armonizate într-un unic scenariu, ceea ce nu înseamnă, totodată, ca unele să fie reţinute şi altele uitate. Contradicţiile dintre relatările condiţiilor de descoperire ar putea fi mai lesne explicate în ipoteza identificării probabil concomitente a mai multor depuneri de monede de aur.

In asociere cu monedele, sau cel puţin, concomitent cu ele ar fi fost descoperită şi o posibilă brăţară spiralică de aur, care, deşi astăzi pierdută, ar putea fi considerată ca cea dintâi podoabă dacică relevată modernităţii. Brăţara respectivă fie a fost descoperită împreună cu monede în malul unui râu, fie a fost identificată în preajma unei ruine antice (a unei cetăţi dacice?) după ploi torenţiale.

Nu în ultimul rând, trebuie subliniat şi faptul că interesul trezit de ispititoarele monede de aur a prilejuit încă din cea de a doua jumătatea a secolului al XVI-lea

---

17 Winkler I. 1972, 195; cf. Makkay J. 1995, 341. Indicii ale unei activităţi emitente în Munţii Orăştiei: Ferenczi A. 1951, 108, nt. 2-3 (ştanţă monetară descoperită probabil la Ludeşti); Glodariu I., Iaroslavschi E., Rusu A. 1992 (atelier monetar pe Dealul Grădiştei) ş.a.

18 Ferenczi A. 1951, 106

primele menţiuni ale ruinelor unor fortificaţii montane străvechi din preajma Devei şi Orăştiei (Lazius, Centorio sau Gáspár Heltai[19]), precum şi relaţionarea lor cu descrierile lui Cassius Dio. Datele descoperirii "tezaurului" Martinuzzi sunt în anumite privinţe surprinzător de asemănătoare evenimentelor care au avut loc în Munţii Orăştiei în prima decadă a secolului al XIX-lea.

Anchetele de la mijlocul secolului al XVI-lea desfăşurate în vederea recuperării unor descoperiri de monede de aur au sfârşit prin identificarea şi semnalarea ruinelor cetăţilor dacice din Munţii Orăştiei. Dacă de la Criton, medicul lui împăratului Traian, ne parvin, prin intermediul lui Ioannes Lydus, *De magistratibus* II.28, ştiri despre bogata pradă luată de romani din Dacia, un alt medic şi totodată istoric al împăratului Ferdinand, Wolfgang Lazius, este cel care a atras cel dintâi atenţia modernităţii, prin câteva menţiuni fugare, asupra uitatei străluciri a orfevreriei dacice, şi tot el este cel dintâi cărturar al modernităţii care a identificat ruinele de la "Varhel vel Gradisca" drept Sarmizegetusa regelui Decebal. Brăţările recent descoperite în punctul Căprăreaţa sau tezaurul de la Târsa ne fac să credem că menţiunile despre tezaurele aflate în ultimele sute de ani în Munţii Orăştiei nu sunt simple mituri.

Literatura citată

Bahrfeld M. v. 1912 - Bahrfeld M. v., *Über die Goldmünzen des Dakerkönigs Coson 725/29.* Berliner Münzblätter 33, 1912, 1-16.

Chiriac M. 2002 - Chiriac M., *O achiziţie de monede de tip Koson făcută de Banca Naţională a României.* BSNR 90-91, 1996-1997 (2002), 247-252.

Crişan I. H. 1977 - Crişan I. H., *Burebista şi epoca sa.* Bucureşti 1977.

Ferenczi A. 1951 - Ferenczi A., *Studiu bibliografic asupra aşezărilor. Ştiri bibliografice asupra aşezărilor din Munţii Orăştiei.* In: Daicoviciu C., Ferenczi A., *Aşezările dacice din Munţii Orăştiei.* Partea II, Bucureşti 1951, 67-116.

Ferenczi Ş. 1989 - Ferenczi Ş., *Primele ştiri referitoare la cetăţile dacice.* In: Daicoviciu H., Ferenczi Ş., Glodariu I., *Cetăţi şi aşezări dacice în sud-vestul Transilvaniei.* Cluj-Napoca 1989, 121-124.

Floca O. 1957 - Floca O., *Regiunea Hunedoara. Ghid turistic.* Deva 1957.

Hene F. X. 1836 - Hene F. X., *Beyträge zur dacischen Geschichte.* Hermannstadt (Sibiu) 1836.

Horedt K. 1973 - Horedt K., *Die dakische Sielberfunde.* Dacia 17, 1973, 122-165.

Glodariu I., Iaroslavschi E., Rusu A. 1992 - Glodariu I., Iaroslavschi E., Rusu A., *Die Münzstätte von Sarmizegetusa Regia.* Ephemeris Napocensis 2, 1992, 57-68.

Gschwandtler K. 1981 - Gschwandtler K., *Dakische Schatzfunde und griechisch-römische Bronzen aus dem Gebiet der Sozialistischen Republik Rumänien.* In: *Die Daker. Archäologische Funde aus Rumänien. Ausstellungskatalog.* Wien 1981, 226-233.

[19] Gáspár Heltai, *Chronica az magyarocnak dolgairol*, Kolosvár 1575, citat de Jakó S. 1966, 105-106, nt. 5 şi de Ferenczi Ş. 1989, 123-124. De altfel, înălţimea "Wereskew" (rom. Piatra Roşie) este atestată ca reper de hotar al ţinutului scaunului săsesc de Orăştie într-un document emis în anul 1486 (Ferenczi A. 1951, 67).

Jakó S. 1966 - Jakó S., *Cercetările arheologice la cetatea Grădiştea Muncelului în anii 1803-1804*. Acta Musei Napocensis 3, 1966, 103-120.
Jakó S. 1971 - Jakó S., *Date privitoare la cercetările arheologice de la Grădiştea Muncelului în anii 1803-1804*. Acta Musei Napocensis 8, 1971, 439-456.
Makkay J. 1995 - Makkay J., *The Treasures of Decebalus*. Oxford Journal of Archaeology 14. 3, 1995, 333-341.
Morrisson C. 1992 - Morrisson C., *La numismatique*. Paris 1992.
Petolescu C. M. 1998 - Petolescu C. M., *Comoara regelui Koson*. Bucureşti 1998.
Preda C. 1998 - Preda C., *Istoria monedei în Dacia Preromană*. Bucureşti 1998.
Rusu I. I. 1966 - Rusu I. I., *Comorile regelui Decebal*. Sargetia 4, 1966, 97-107
Spânu D. 2002 - Spânu D., *Studien zum Silberschatzfund des 1. Jahrhunderts v.Chr. von Lupu, Rumänien*. Prähistorische Zeitschrift 77, 1, 2002, 84-136.
Winkler I. 1972 - Winkler I., Consideraţii despre moneda "Koson". SCIV 23, 2, 1972, 173-199.

THE MYSTERIOUS DISCOVERIES (COINS AND GOLDEN ADORNMENTS) FROM THE 16TH CENTURY. A CONTRIBUTION TO THE HISTORY OF THE DACIAN DISCOVERIES FROM ORĂŞTIEI MOUNTAINS

Abstract

A big number of literary sources from the 16th century indicate the accidental discovery of the Lisimachos and Coson coins type in various places of Haţeg-Orăştie region. The news regarding the date of the discoveries are ill-assorted. The contradictory accounts regarding the circumstances of the discoveries could be easier explained by the hypothesis of the simultaneous identification of more deposition of golden coins.

Associated with the coins or at least simultaneously with their discovery a possible golden spiral bracelet could have been found. Although today this bracelet is lost it could be considered the first Dacian decoration revealed in the modern times. It could have been found together with the currency or separately near an ancient ruin (a Dacian fortress?) after a hard raining. The inquiry effected in the middle of the 16th century in order to recover the golden coins led to the identification of the Dacian fortress from Orăştiei Mountains. Wolfgang Lazius, the Emperor Ferdinand's doctor and historian, was the first in the modern times who mentioned the forgotten Dacian goldsmith's trade. He was also the first scholar who identified the ruins from "Varhel vel Gradisca" as king Decebal's Sarmizegetusa. The recently discovered bracelets at Căprăreaţa or the treasure from Târsa makes us believe that the treasures from Orăştiei Mountains are not only a myth.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XV**, 2006

OGLINZI CU TAMGA PE TERITORIUL ROMÂNIEI

FLORIN MOŢEI*

Cele două războaie daco-romane şi desfiinţarea regatului condus de Decebal nu duce la ocuparea efectivă de către romani a întregului spaţiu locuit de geto-daci. Astfel, în afara provinciei Dacia rămân întinse spaţii locuite de dacii liberi. Desigur, aceste teritorii sunt controlate de romani, în acest sens edificator fiind faptul că dacilor nu li se mai permite să construiască fortificaţii, nici una dintre marile centre tribale de tip *dava* (Poiana, Răcătău, Brad) nemaifiind refăcute (Ioniţă I., 1982, p. 15).

Între Prut şi Carpaţi au fost semnalate 564 puncte, situate în 446 localităţi în care au apărut materiale aparţinând dacilor liberi, purtători ai culturii carpice sau Poieneşti-Vârteşcoiu. În 73 de puncte au fost semnalate necropole, însumând un număr de 2005 morminte de incineraţie sau de înhumaţie, iar în alte 45 puncte au fost cercetate aşezări. Restul semnalărilor îl constituie descoperiri izolate (446 puncte). Tot în acest spaţiu au apărut şi 114 tezaure monetare, însumând 13806 monede, în special denari imperiali. Aceste date sunt valabile pentru anul 1999 şi reprezintă repertorierea proprie (lucrarea de licenţă *Monumentele culturii carpice. Repertoriu arheologic şi numismatic*, Facultatea de Istorie Bucureşti, 1999, coordonator prof. univ. dr. Mircea Babeş).

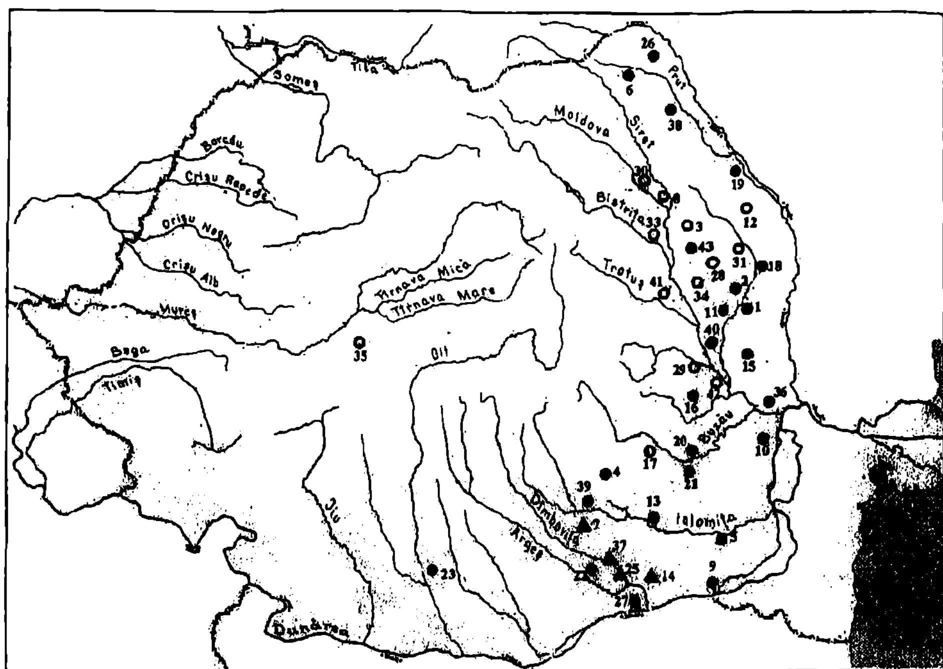
În aceeaşi perioadă, în acest spaţiu, se constată o creştere a descoperirilor de tip sarmatic, în cea mai mare parte a lor descoperiri funerare. Infiltrarea sarmaţilor în teritoriul dacic la vest de Nistru a avut loc după cucerirea romană la nordul Dunării de Jos, probabil după replierea frontierei romane din timpul împăratului Hadrian.

În spaţiul dintre Prut şi Nistru au fost semnalate 165 descoperiri sarmatice, dintre care 96 datate în sec. II-III p. Chr. (Grosu V., 1995, p. 151-161). La vest de Prut au fost repertoriate 118 descoperiri sarmatice, dintre care 74 în Moldova şi Muntenia (Bichir Gh., 1977, p. 167-197).

În privinţa apartenenţei etnice, părerile sunt împărţite: astfel, Gh. Bichir văzând pe sarmaţii roxolani la vest de Prut (Bichir Gh., 1973, p. 107), în timp ce Gh. Diaconu consideră pe alani ca purtători ai culturii sarmatice, pe teritoriul României (Diaconu Gh., 1965, p. 282).

Sarmaţii nu au pătruns în tot spaţiul locuit de daci, concentrări masive de descoperiri aflându-se în câmpia Jijiei, pe cursul Bârladului şi al Răutului, în general observându-se o preferinţă pentru regiunile de şes.

* Muzeul Judeţean de Istorie Braşov.

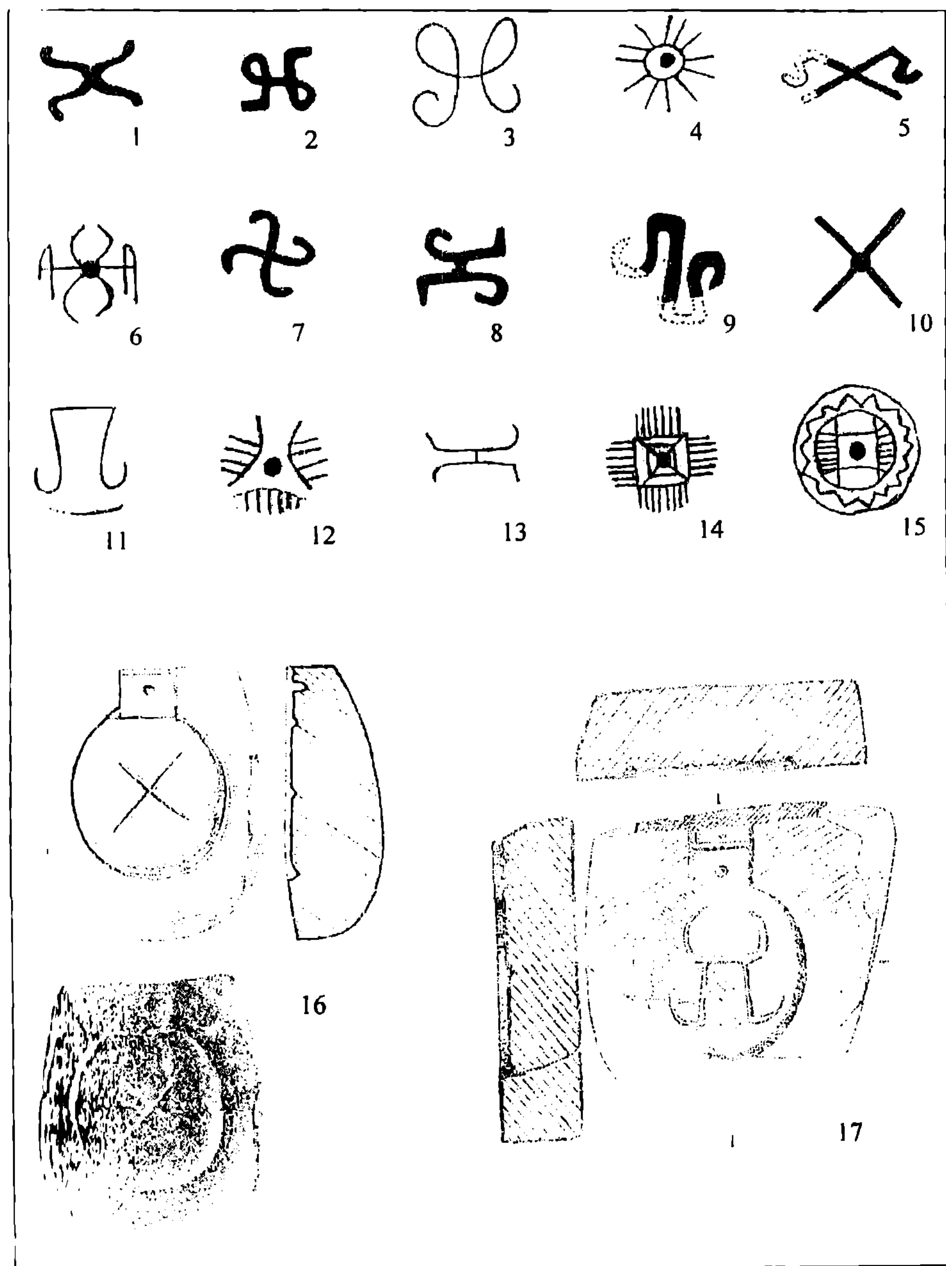

Planşa 1. Cartarea oglinzilor cu tamga descoperite în România (○ – complexe carpice; ● – complexe sarmatice; ▲ – complexe Militari-Chilia). 1 Balinteşti, 2 Băcani, 3 Bărboasa, 4 Bucov, 5 Borduşelu, 6 Broscăuţi, 7 Buriaş, 8 Butnărăşti, 9 Călăraşi, 10 Chişcani, 11 Ciocani, 12 Dumitreştii-Gălăţii, 13 Dridu, 14 Dulceanca, 15 Epureni, 16 Focşani, 17 Gura Nişcovului, 18 Ghermăneşti, 19 Holboca, 20 Largu, 21 Luciu, 22 Măgura Jilavei, 23 Mărunţei, 24 Mătăsaru, 25 Militari, 26 Mitoc, 27 Olteniţa, 28 Onceşti, 29 Pădureni, 30 Poiana Dulceşti, 31 Poieneşti, 32 Probota, 33 Ruseni, 34 Săuceşti, 35 Sebeş, 36 Şendreni, 37 Străuleşti, 38 Ştefăneşti, 39 Târgşor, 40 Tecuci, 41 Tiseşti, 42 Vârteşcoiu, 43 Unţeşti.

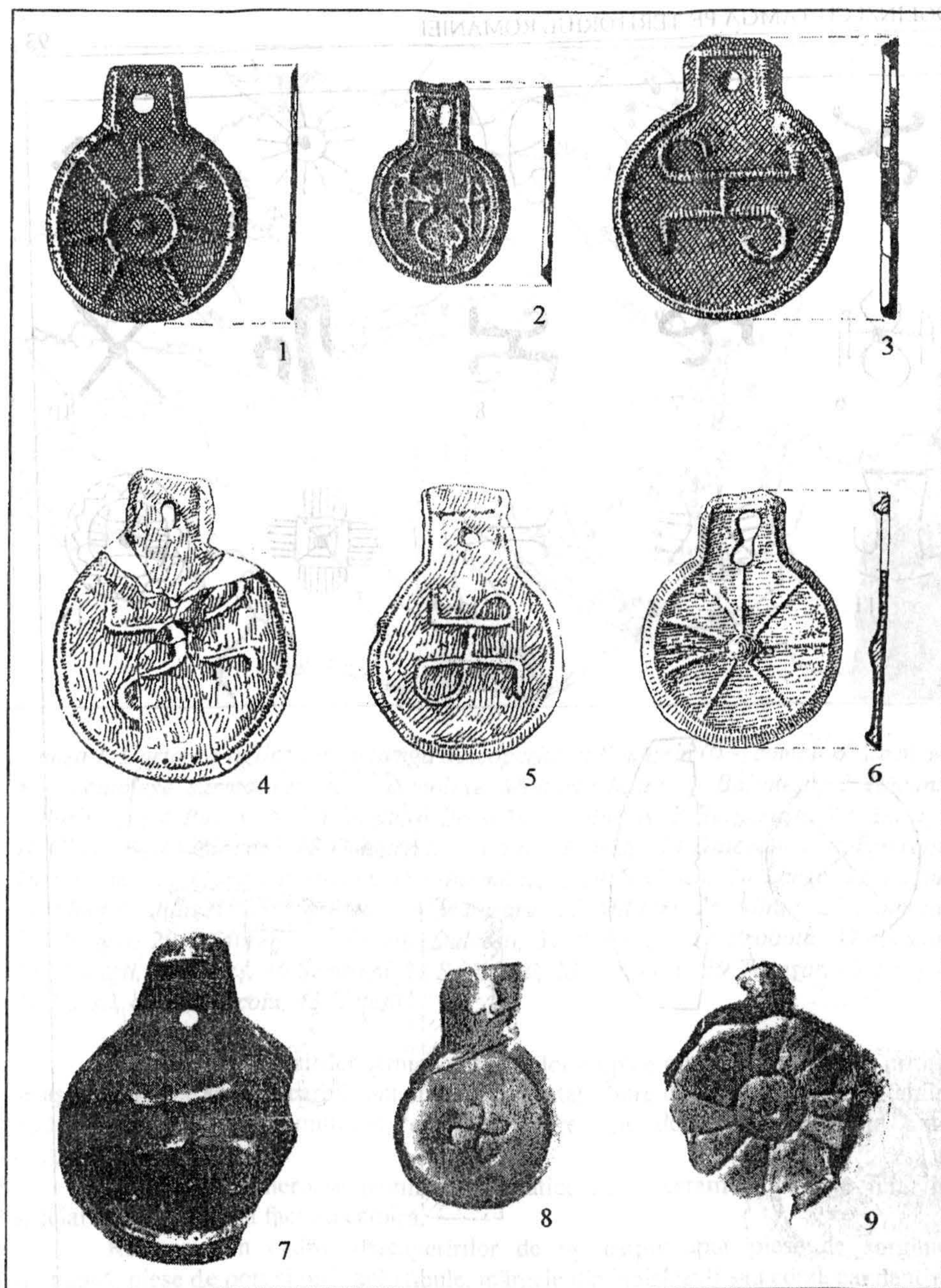
Cartarea descoperirilor sarmatice şi a celor carpice arată că, în general, primii se aşează în zone în care carpii sunt puţin reprezentaţi. Între daci şi sarmaţi s-au stabilit legături culturale, împrumuturile reciproce dintre cele două populaţii fiind bine documentate.

Astfel, în numeroase morminte sarmatice apare ceramica cenuşie fină, în special cănile, de certă factură carpică.

Reciproc, în cadrul descoperirilor de tip carpic apar piese de sorginte sarmatică, piese de port şi podoabă (fibule, mărgele din lapislazuli sau coral, pandantivi din metal sau os, oglinzi de metal) sau ceramică (vase lucrate cu mâna sau vase cu torţi zoomorfe).

Planşa 2. Tamgale de pe oglinzi de metal (1-15) şi tipare de oglinzi (16-17). 1-2 Vârteşcoiu; 3 Sebeş; 4, 6-8 Pădureni; 5 Dumitreştii Gălăţii; 9 Bărboasa-Găleşti; 10 Onceşti; 11 Holboca; 12-13 Târgşor; 14 Balinteşti-Cioinagi; 15 Ghermăneşti; 16 Buriaş-Periş (după C. Preda); 17 Militari (după Gh. Bichir).

Planşa 3. Oglinzi cu tamga în aria culturii Poieneşti-Vârteşcoiu. 1-3, 7-9 Pădureni; 4-5 Vârteşcoiu; 6 Butnăreşti.

Dintre aceste artefacte, un loc important îl ocupă oglinzile de metal, prezente atât în mediul sarmatic, de la est sau vest de Prut, cât şi la dacii liberi, purtători ai culturii Poieneşti-Vârteşcoiu şi ai culturii Chilia-Militari.

Oglinzile de metal fac parte din obiectele de tip port şi podoabă ale geto-dacilor, din perioada clasică (sec. I î. Chr. – I p. Chr.). Astfel de descoperiri au fost făcute în aşezările de la Poiana, Piatra Şoimului, Răcătău, Bâtca Doamnei, Brad, Tiseşti, Tinosu, Grădiştea, Ocniţa, Polovragi, Tilişca, Pecica. Mai rar apar în morminte la Zimnicea, Popeşti, Poiana (David D., 2000, p. 55-71, pentru bibliografia privind aşezările geto-dacice). Aceste oglinzi de tipul celor discoidale, fără mâner, erau confecţionate dintr-un aliaj metalic alb.

Pentru secolele II-III p. Chr. sunt caracteristice oglinzile discoidale, cu mâner lateral, perforat pentru a putea fi purtate la gât. Excepţie face exemplarul de la Broscăuţi, unde, în lipsa mânerului lateral rupt, a fost executată o gaură pentru trecerea cordonului de atârnare.

Analizele metalografice arată că în compoziţia aliajului din care erau turnate aceste artefacte intrau diverse metale: cupru (Cu), plumb (Pb), staniu (Sn), stibiu (Sb), arseniu (As) şi zinc (Zn) (Bichir Gh., 1973, p. 107).

Cele mai multe oglinzi sunt confecţionate din metal alb, de nuanţă alb-argintie şi mai rar alb-cenuşie, având în componenţă mai mult zinc, staniu sau stibiu, metale care au şi proprietăţi anticorozive (Bichir Gh., 1973, p. 107). Unele piese sunt acoperite cu un strat (lac) metalic de culoare neagră, tot cu calităţi anticorozive. Acest tip de lac este atestat în descoperirile de la Pădureni, Butnărăşti (Bichir Gh., 1967, p. 191), Târgşor (Diaconu Gh., 1965, p. 24). Dimensiunile acestor oglinzi sunt mici, ele oscilând de la 0,04 m (mormântul 34 de la Pădureni) şi 0,052m (mormântul 52 de la Pădureni). Cea mai mare oglindă este cea de la Bărboasa, în mormântul 227, cu 0,062m. Până în prezent nu au fost descoperite doua exemplare cu aceeaşi dimensiune. Probabil piesele erau turnate în tipare din lut, de unică folosinţă. De altfel, toate tiparele descoperite sunt din lut.

Oglinzile erau purtate de femeile ce aparţineau clasei privilegiate (Bichir Gh., 1973, p. 110). Totuşi, având în vedere caracterul magico-religios al acestor piese, nu este exclus ca acestea să fi fost purtate şi de bărbaţi.

După o tipologie realizată de către A. M. Xazanov în 1963 (Diaconu Gh., 1980, p. 279), oglinzile descoperite în zona Dunării de Jos se încadrează la tipul IX, caracteristic pentru zona Cubanului. Analogii avem şi în cazul ornamentelor (tamgale), cel mai concludent fiind cel al literei H, care apare până în zona noastră (Diaconu Gh., 1980, p. 279). Gh. Diaconu consideră că alanii sunt cei care vehiculează acest tip de oglindă.

O mare parte a acestor oglinzi sunt ornamentate cu diverse simboluri, cunoscute în literatura de specialitate sub denumirea de tamgale. Simbolurile de tip tamga sunt atestate şi în perioada geto-dacica clasică, prin descoperirile de la Brad, Dumbrava, Moigrad, Poiana, Răcătău şi Sânsimion, pe diverse piese ceramice şi de os (Beldiman C., 1990, p. 141-142). De asemenea, ele apar şi pe diverse piese ceramice în cadrul culturii carpice, la Poiana Dulceşti (Bichir Gh., 1973, p. 366-369).

Aceste simboluri în relief apar pe o faţă a oglinzii, cealaltă faţă, de fapt oglinda propriu-zisă, fiind lustruită. Este greu totuşi de specificat care este aversul şi care este reversul. Totuşi, ţinând cont că în morminte, în majoritatea cazurilor, oglinzile

au fost găsite cu partea cu tamgaua orientată în sus, este de acceptat faptul că aceasta trebuie considerată ca avers.

Semnele cele mai des folosite sunt litera H în poziție culcată și uneori cu brațele îndoite (Pl. 2/1-3, 8, 13; 3/3-5, 7; 4/6; 5/3, 7-8), crucea gamată (Pl. 2/7; 3/8), roata cu spițe (Pl. 2/4; 3/1, 6, 9; 4/1, 8) și alte simboluri a căror semnificație a suscitat diverse opinii și teorii.

Despre aceste simboluri există o bogată bibliografie, atribuindu-li-se diverse conotații. Astfel, aceste simboluri pot aparține unei scrieri ideografice, unei scrieri runice, unui alfabet pre-glagolitic sau pot atesta religia budistă (Bichir Gh., 1973, p. 109-110). Această teorie poate fi confirmată și de o descoperire interesantă făcută la Lehliu (jud. Călărași), unde, într-un mormânt sarmatic distrus, apare și o statuetă – amuletă din agat care îl reprezintă pe Buddha (Bichir Gh., 1996, p. 306).

Totuși, majoritatea specialiștilor atribuie aceste simboluri cultului soarelui (vezi roata cu spițe), dar, în același timp, oglinzile erau purtate ca amulete, ceea ce le atribuie o semnificație apotropaică, magico-religioasă sau totemică (Bichir Gh., 1973, p.109).

În mormintele carpice în care apar oglinzi, inventarul este bogat, ceea ce poate indica și o anumită stare socială a defunctului.

Oglinzile cu tamga apar în stepele nord – pontice unde sunt bine documentate pentru sec. II-III p. Chr., dar și pentru Moldova și Muntenia.

Pentru cultura carpică se pare că acest tip de obiecte nu depășește mijlocul sec. III p. Chr. (Bichir Gh., 1961, p. 260, nota 1).

În spațiul dintre Prut și Nistru astfel de oglinzi apar în morminte sarmatice la Trifănești, Florești, Cobani, Pecište, Ciuculea, Viișoara, Anenii Noi, Mărcăuți, Pașcani (Grosu V., 1995, p.163).

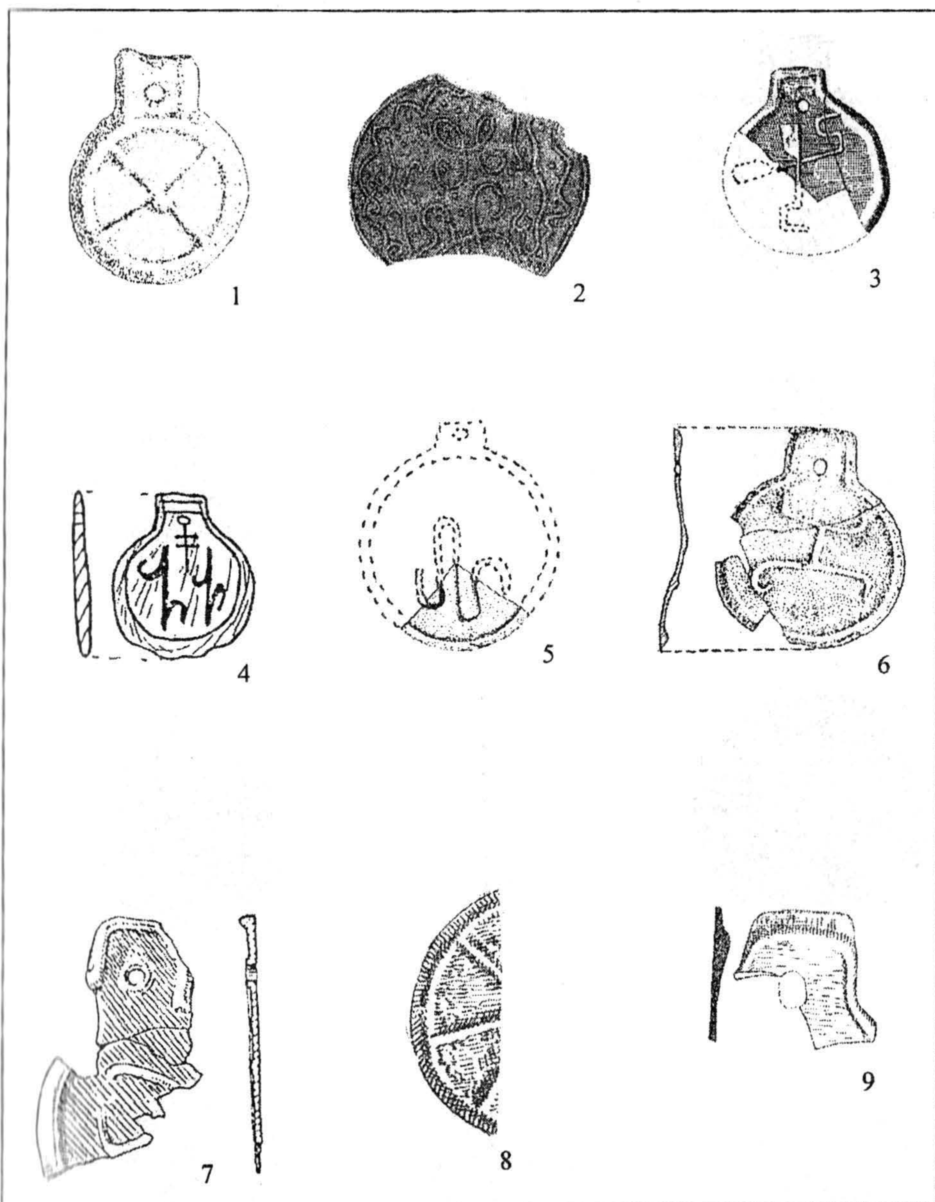
Prin repertorierea acestui tip de descoperiri pe teritoriul României au fost stabilite câteva cifre. Astfel, oglinzile de metal cu tamga, apar în 43 de descoperiri arheologice, întâmplătoare sau în urma unor cercetări de teren (Tabel 1 și Pl. 1).

Aceste descoperiri sunt împărțite astfel: 25 în morminte sarmatice, 13 în necropole și așezări carpice, cinci în așezări de tip Chilia – Militari. În total au fost descoperite 58 oglinzi. Trebuie subliniat faptul că în unele cazuri starea publicării descoperirilor sau starea de conservare a pieselor nu permit să distingem dacă există sau nu decor (tamga).

În trei puncte, toate în cadrul culturii Chilia – Militari (Buriaș, Dulceanca, București-Militari), au apărut tipare pentru oglinzi. La est de Prut apare un tipar la Lipiceni (Grosu V., 1995, p. 162).

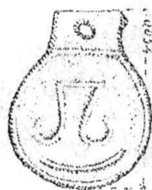
Descoperirea acestor tipare ar putea atesta existența unor ateliere specializate în producția de oglinzi. La București – Militari, pe lângă un tipar întreg și alte trei fragmente, apar numeroase bucăți de bronz (tablă, reziduuri), chiar un fragment dintr-o *lorica squamata* care pot fi considerate „materie primă" (Bichir Gh., 1982, p. 61; Negru M., 1999) pentru turnarea oglinzilor. Totuși, nu trebuie ignorată posibilitatea existenței unor meșteri itineranți daci sau sarmați care au lucrat în această zonă.

Unele tamgale apar atât în descoperirile sarmatice cât și la carpi sau în context Chilia – Militari. Tamgaua în forma literei H apare la Târgșor și Șendreni, dar și la Bărboasa, Pădureni sau Vârteșcoiu. Roți cu spițe, ca simbol solar, apar în necropolele carpice, la Butnărăști, Oncești și Pădureni, dar și la Mătăsaru.

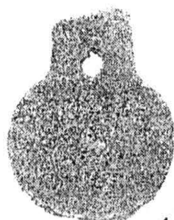

Planşa 4. Oglinzi cu tamga în aria culturii Poieneşti-Vârteşcoiu (1-7) şi Militari-Chilia (8-9). 1 Onceşti (după I. Mitrea); 2 Sebeş (după I. Aldea); 3 Dumitreştii Gălăţii (după I. Ioniţă); 4 Ruseni (după Gh. Dumitroaia); 5-6 Bărboasa-Gălăneşti (după V. Căpitanu); 7 Gura Nişcovului (după M. Tzony); 8-9 Mătăsaru (după Gh. Bichir).

1

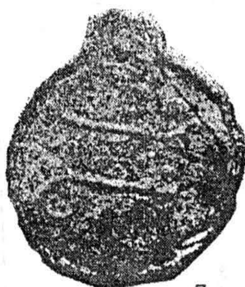

2

3

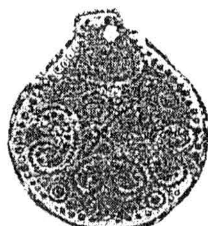

4

5

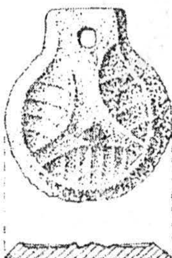

6

7

8

9

11

12

13

Planşa 5. Oglinzi cu tamga ***în*** *morminte sarmatice. 1 Balinteşti-Cioinagi (după Gh. Diaconu); 2 Holboca (după I. Nestor) 3 Dridu (după I. Nestor) 4 Unțeşti (după N. Zaharia); 5 Mitoc (după N. Zaharia); 6 Focşani (după S. Morintz); 7 Şendreni (după I. T. Dragomir); 8 Târgşor (după Gh. Diaconu); 9 Mărunței (după Gh. Bichir); 10-12 Largu (după I. T. Dragomir).*

Prezent în sec. II – III p. Chr. la sarmaţii estici (nu şi la sarmaţii iazigi din vest), la carpi şi în cadrul culturii Chilia – Militari, acest tip de descoperiri nu mai apare în aria culturii Sântana de Mureş – Cerneahov.

Oglinzile cu tamga reprezintă descoperiri arheologice importante în spaţiul de la Dunărea de Jos, atestând schimburi culturale intense între comunităţile autohtone ale dacilor liberi şi ale sarmaţilor.

Anexa:

Oglinzi cu tamga descoperite în România

Nr.	Localitate	Carpi	Sarmaţi	Chilia-Militari	Descoperiri	Oglindă	Tipar	Aşezări	Necropole	Bibliografie
1	Balinteşti jud. Galaţi		■		1	■			■	Zaharia E., 1959, p. 900-901
2	Băcani, jud. Vaslui		■		1	■			■	Diaconu Gh., 1980, p. 276, f. 1, nr. 15
3	Bărboasa, jud. Bacău	■			2	■			■	Bichir Gh., 1967, p. 176-224; Căpitanu V., 1975, p. 63-99
4	Bucov, jud. Prahova		■		1				■	Diaconu Gh., 1979, p. 469-475
5	Borduşelu, jud. Ialomiţa		■		1				■	Diaconu Gh., 1980, p. 376, f. 1 nr. 34
6	Broscăuţi, jud. Iaşi		■		1	■			■	Diaconu Gh., 1980, p. 376, f. 1 nr. 2
7	Buriaş, jud. Ilfov			■	1	■	■	■		Preda C., 1986, p. 341-344
8	Butnărăşti, jud. Neamţ	■			1	■			■	Bichir, 1967, p. 176-224
9	Călăraşi, jud. Călăraşi		■		1				■	Nestor I., 1952, p. 107-108
10	Chişcani, jud. Brăila		■		1	■			■	Diaconu Gh., 1980, p. 276, f. 1 nr. 26
11	Ciocani, jud. Vaslui		■		1	■			■	Diaconu Gh., 1980, p. 376, f. 1 nr. 16
12	Dumitreştii-Gălăţii, jud. Iaşi	■			1	■			■	Ioniţă I., 1969, p. 123-127
13	Dridu, jud. Ialomiţa		■		1				■	Nestor I., 1960, p. 677
14	Dulceanca, jud. Teleorman			■		■	■	■		Preda C., 1986, p. 341-344
15	Epureni, jud. Vaslui		■		1	■			■	Coman G., 1980, p. 126-127
16	Focşani, jud. Vrancea		■		1	■			■	Morintz S., 1959, p. 453
17	Gura Nişcovului, jud. Buzău				1	■			■	Tzony M., 1978, p. 289-298
18	Ghermăneşti, jud. Neamţ		■		1	■			■	Mitrea I., 1977, p. 82-87

19	Holboca, jud. Iaşi		■		1	■			■	Nestor I., 1952, p. 107
20	Largu, jud. Buzău		■		3	■			■	Dragomir I. T., 1959, p. 302
21	Luciu, jud. Buzău		■		1	■			■	Diaconu Gh., 1980, p. 276, f. 1, nr. 28
22	Măgura Jilavei, jud. Ilfov		■		1	■			■	Zaharia E., 1959. p. 900-901
23	Mărunţei Jud. Olt		■		1	■			■	Bichir Gh., 1975, p. 137-150
24	Mătăsaru, jud. Dâmboviţa			■	2	■		■		Bichir Gh., 1968, p. 82-96
25	Militari/ Bucureşti			■	3	■	■	■		Bichir Gh., 1984, p. 51-52; Negru M., 1999, p. 134.
26	Mitoc, jud. Botoşani		■		1	■			■	Zaharia E., 1959, anexa 4, mormântul sarmatic, p. 21, f. 3.d.
27	Olteniţa, jud. Călăraşi		■		1	■		■		Morintz S., 1968, p. 100-101
28	Onceşti, jud. Bacău	■			1	■			■	Mitrea I., 1985, p. 81-95
29	Pădureni, jud. Vrancea	■			7	■			■	Bichir Gh., 1969, p. 177-224
30	Poiana Dulceşti, jud. Neamţ	■			2	■		■		Bichir Gh., 1969, p. 177-224
31	Poieneşti, jud. Vaslui	■			3	■			■	Vulpe R., 1959, p. 214-506
32	Probota, jud. Iaşi		■		-?				■	Bichir Gh., 1961, p. 260
33	Ruseni, jud. Neamţ	■			1	■			■	Dumitroaia Gh., 1995, p. 311
34	Săuceşti, jud. Bacău	■			1	■			■	Căpitanu V., 1976, p. 151-182
35	Sebeş, jud. Alba	■			1	■			■	Aldea I., 1979, p. 693-700
36	Şendreni, jud. Galaţi		■		1	■			■	Dragomir I. T., 1957, p. 293-312
37	Stăuleşti /Bucureşti			■	1	■		■		Bichir Gh., 1982, p. 52
38	Ştefăneşti, jud. Botoşani		■		1				■	Zaharia N., 1970, p. 281
39	Târgşoru Vechi, jud. Prahova		■		3	■			■	Diaconu Gh., 1965, p. 160-162
40	Tecuci, jud. Galaţi		■		1				■	Zaharia N., 1970, p. 374
41	Tiseşti, jud. Bacău	■			-?			■		Bichir Gh., 1969, p. 120
42	Unţeşti, jud. Vaslui		■		1	■			■	Zaharia N., 1970. p. 376
43	Vârteşcoiu, jud. Vrancea	■			3	■			■	Aniţescu Gh., 1929, p. 14-21; Neagu I. L., 1930, p. 45-51
	TOTAL	**13**	**25**	**5**	**58**	**35**	**3**	**7**	**36**	

Bibliografie:

Aldea I., 1971 – *O oglindă de tip sarmatic în Transilvania*, în „Apulum", IX, 1971, p. 6933-700.

Aniţescu Gr., 1929 – *Noi achiziţii ale Muzeului de Antichităţi din Iaşi. Antichităţile de la staţiunea Vârteşcoiu*, în „Arta şi arheologia", III, 1929, 3, p. 14-21.

Beldiman C., 1995 – *Semne de tip tamga din Dacia preromană*, în „Thraco-Dacica", IX, 1990, p. 139-151.

Bichir Gh., 1961 - *Unele observaţii cu privire la necropolele de tip Poieneşti şi relaţiile acestora cu lumea sarmată*, în în „S. C. I. V. A.", 16, 1965, 4, p. 262-268.

Bichir Gh., 1967 – *La civilization des carpes à la lumiere des foullies archeologies des Poiana Dulceşti, Butnăreşti et de Pădureni*, în „Dacia", N. S., IX, 1967, p. 176-224.

Bichir Gh., 1968 – *Cercetări arheologice la Mătăsaru si contribuţia lor la cunoaşterea culturii materiale a dacilor liberi*, în „Studii şi cercetări", Muzeul Piteşti, I, 1968, p. 82-96.
Bichir Gh., 1969, I – *Descoperiri carpice în regiunea Galaţi*, în „Danubius", I, p. 115-127.
Bichir Gh., 1969, II – *În legătură cu riturile funerare la carpi*, în „S. C. I. V.", 20, 1969, 2, p. 219-236.
Bichir Gh., 1972 - *Sarmaţii la Dunărea de jos în lumina ultimelor cercetări*, în „Pontica", 5, 1972, p.137-177.
Bichir Gh., 1973 - *Cultura carpică* - Ed. Academiei, Bucureşti, 1973.
Bichir Gh., 1975 - *Un mormânt sarmatic descoperit în nord vestul Munteniei*, în „S. C. I. V. A.", 26, 1975. 1, p.137-140.
Bichir Gh., 1977 – *Les Sarmates au Bas Danube*, în „Dacia", N. S., XXI, 1977, p. 167-198.
Bichir Gh., 1984 – *Geto-dacii din Muntenia în epocă romană* – Ed. Academiei, Bucureşti, 1984.
Bichir Gh., 1993 – *Date noi cu privire la pătrunderea sarmaţilor în teritoriul geto-dacilor, I*, în „S. C. I. V. A.", 44, 1993, 2, p.135-170.
Bichir Gh., 1996 - *Date noi cu privire la pătrunderea sarmaţilor în teritoriul geto-dacilor*, II, în „S. C. I. V. A.", 47, 1993, 3, p. 297-312.
Căpitanu V., 1975 – *Necropola carpică de incineraţie din sec. III de la Gălăneşti-Bărboasa, com. Onceşti (jud. Bacău)*, în „Carpica", IV, 1975, p. 63-117.
Căpitanu V., 1976 – *Necropola de la Săuceşti*, în „Carpica", VIII, 1976, p. 151-152.
Coman G., 1980 – *Stăruinţă şi continuitate. Repertoriul arheologic al jud. Vaslui*, Bucureşti, 1980.
David D., 2000 – *Forme de habitat în perioada clasică a civilizaţiei geto-dacice (sec. II a.Chr.-I p.Chr.)*, în „Carpica", XXIX, 2000, p. 55-70.
Diaconu Gh., 1965 – *Tîrgşor, Necropola din sec. III-IV e.n.* – Ed. Academiei, Bucureşti, 1965.
Diaconu Gh., 1980 – *Roxolani sau alani la Dunărea de Jos*, în „S. C. I. V. A.", 31, 1980, 2, p. 275-286.
Dolinescu-Ferche S., 1986 – *Contributions arceologiques sur le continuite daco-romains. Dulceanca, deuxième habitat du VI siècles de notre ere*, în „Dacia", N. S., 30, 1986, p. 1211-154.
Dragomir I. T., 1957 – *Cercetări arheologice pe Valea Călmăţuiului*, în „Materiale şi cercetări arheologice", III, 1957, p. 293-312.
Dragomir I. T., 1959 – *Raport asupra săpăturilor întreprinse la Largu*, în „Materiale şi cercetări arheologice", V, 1959, p. 475-485.
Diaciuc V. S., în „Dacia", N. S., XIV, 1970, p. 139-158.
Dumitroaia Gh., 1995 – *Săpăturile arheologice din jud. Neamţ,(1994-1995)*, în „Memoriae Antiquitatis", XX, 1995, p. 307-314.
Grosu V., 1995 – *Sarmaţii în spaţiul geto-dac răsăritean*, în „Arheologia Moldovei", XVIII, 1995, p. 133-186.
Ioniţă I., 1967 – *Necropola daco-carpică de la Dumitreştii-Gălăţii*, în „Arheologia Moldovei", IV, 1967, p. 123-135.

Ioniță I., 1982 – *Din istoria și civilizația dacilor liberi. Dacii din spațiul est-carpatic în sec. II-III d.Chr.* – Ed. Junimea, Iași, 1982.
Mitrea I., 1977 – *Descoperiri sarmatice la Ghermănești,* în „Carpica", VII, 1975, p. 82-87.
Mitrea I., 1985 – *Necropola carpică de la Oncești,* în „Carpica", XVII, 1985, p. 81-92.
Morintz S., 1959, în „Dacia", N. S., III, 1959, p. 451-473.
Morintz S., 1968 – *Cercetări arheologice în împrejurimile orașului Oltenița, (1959-1967),* în „S. C. I. V. A.", 19, 1968, 1, p. 95-128.
Neagu I. L., 1930 – *Noi civilizații ale Muzeului de antichități din Iași. Stațiunea barbară de la Vârteșcoiu,* în „Arta și arheologia", III, 3-6, 1930, p. 45-51.
Nestor I., 1952 – *Săpăturile arheologice de la Călărași,* în „S. C. I. V.", III, 1952, p. 107-108.
Preda C., 1986 – *Tipar de lut pentru turnat oglinzi cu tamga descoperit la Buriaș-Periș (jud. Prahova),* în „S. C. I. V. A.", 37, 4, 1986, p. 341-344.
Tzony M., 1978 – *Les carpes de Muntenie a la lumiere des decouvertes de Gura Nișcovului, dep. Buzău,* în „Dacia", N. S., XX, 1978, p. 289-298.
Vulpe R., 1956 – *Săpăturile de la Poienești din 1949,* în „Materiale și cercetări arheologice", 1, 1956, p. 213-506.
Zaharia E., 1959 – *Mormântul sarmatic descoperit la Cioinagi în 1949,* în „Materiale și cercetări arheologice", VI, 1959, p. 892-902.
Zaharia N., 1970, N. Zaharia, M. Petrescu-Dâmbovița, E. Zaharia – *Așezări din Moldova din paleolitic până în sec. XVIII* – Ed. Academiei, București, 1970.
Zaharia N., 1959 – în „Materiale și cercetări arheologice", VI, 1959, p. 20-21.

MIRRORS WITH *TAMGA* ON ROMANIAN TERRITORY

Abstract

As a result of early Geto-Dacian and Sarmatic contacts and influences, there is certified the assimilation of "tamga" signs by the native population on Dacian area.

The Sarmatic provenence of these signs is certified on the numerous analogous to the Sarmatic North-Pontic area between Prut and Nistru rivers.

The "tamga" represents the sun's symbol and its have a character protection for who be get.

Free Dacian take this symbols and put it them on various objects (pottery and mirrors made by metals).

It was discovered 58 mirrors by metal in 43 localities. However, 45 of them were decorated with "tamga".

Inside the graves of the Carps were discovered 25 mirrors in 13 sites.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XV**, 2006

POLITICA URBANĂ A ÎMPĂRATULUI HADRIAN LA DUNĂREA DE JOS

CONSTANTIN C. PETOLESCU*

Pacea instaurată de împăratul Traian la granița romană de la Dunărea de jos, prin crearea provinciei Dacia, a fost grav amenințată îndată după moartea acestuia (9 august 117). Autorii tulburărilor au fost iarăşi sarmaţii, în primul rând iazigii cuibăriţi în pusta pannonică. Împăratul Hadrian, abia urcat pe tron, a stat chiar un moment în cumpănă: să mențină această provincie sau s-o abandoneze; Eutropius (istoric roman din secolul al IV-lea) arată că, după abandonarea Assyriei (= Mesopotamiei), Hadrian a vrut să facă acelaşi lucru cu Dacia, dar l-au oprit de la aceasta prietenii *(idem de Dacia facere amici deterruerunt)*, de teamă că prea mulţi cetăţeni romani ar fi căzut în mâna barbarilor (VIII, 6, 1-2). Întărit în gândul de a rezista, împăratul a luat măsuri energice pentru a face față situației (Hist. Aug., *Hadr,*. 6, 6): *audito dein tumultu Sarmatarum et Roxalanorum praemisis exercitibus Moesiam petit* („auzind de răscoala sarmaţilor şi roxolanilor, fiind trimise înainte armatele, a venit în Moesia").

Împăratul Hadrian cunoştea bine zona dunăreană, din anii tinereţii. Din biografia sa din Historia Augusta (*Hadr,*. 2, 2-5) şi dintr-o inscripţie onorifică de la Atena[1], aflăm că parcursese trei tribunate militare: în legiunea *II Adiutrix* (la Aquincum, în Pannonia), apoi în legiunea *V Macedonica* (la Oescus, în Moesia Inferior), după care a fost transferat în legiunea *XXII Primigenia* (la Mogontiacum, în Germania Superior). În cursul primului război dacic l-a însoţit pe împăratul Traian în Dacia, în calitate de *quaestor* şi *comes*; în 105 primea pretura şi concomitent *(eodemque tempore)* comanda legiunii *I Minervia* (adusă din Germania Inferior), în fruntea căreia a participat la cel de-al doilea război dacic. Pentru faptele sale de arme, a fost decorat în două rânduri de împăratul Traian *(donis militaribus ab eo donatus bis),* deci la sfârşitul fiecăruia din cele două războaie dacice. Apoi a primit guvernarea provinciei Pannonia Inferior (106-108)[2], în care calitate a purtat un război cu sarmaţii iazigi. Mai târziu, l-a însoţit pe Traian în războiul cu parţii, exercitând un înalt comandament militar, apoi (la începutul anului 117) a primit guvernarea provinciei Syria.

---

* Facultatea de Istorie, Universitatea din Bucureşti.

1 CIL, III, 550 (= ILS, 308; IDRE, II, 365). Toate informaţiile biografice despre împăratul Hadrian: PIR², A 184. Vezi şi articolul nostru *Împăratul Traian şi casa sa domnitoare,* în „Oltenia. Studii şi comunicări", Arheologie - Istorie, 14, 2002-2003, p. 47-51.

2 B. E. Thomasson, *Laterculi praesidum,* Göteborg 1984, col. 111, nr. 1.

În marşul său spre Moesia, noul împărat a fost însoţit, fără îndoială, de un vechi prieten, din perioada când servise ca tribun militar la Aquincum: este vorba de fostul centurion *Q. Marcius Turbo Fronto Publicius Severus*, şi el un participant la războaiele cu dacii şi parţii[3]; după care fusese însărcinat, probabil încă de Traian, cu restabilirea ordinii tulburate în diferite regiuni ale Imperiului (Cyrenaica, Mauretania).

Abia ajuns în zona de conflict, pentru a întări siguranţa *limes*-ului dunărean, împăratul Hadrian (stăpânit poate, încă, de gândul de a părăsi această provincie) ia decizia de a retrage din Dacia legiunile *I Adiutrix* (stabilită de acum înainte la Brigetio, în Pannonia Superior) şi *IIII Flavia* (revenită la Singidunum, în Moesia Superior). De asemenea, încredinţează comanda operaţiunilor militare lui Q. Marcius Turbo, cum aflăm din Historia Augusta (*Hadr.* 6,7): *Marcium Turbonem post Mauretaniam praefecturae infulis ornatum Pannoniae Daciaeque ad tempus praefecit*; de fapt (în realitate), primul comandament al lui Turbo a fost asupra trupelor din Pannonia Inferioară, în vederea luptelor cu iazigii. Pe de altă parte, cu roxolanii – cealaltă ramură a sarmaţilor, aflaţi la răsărit de Dacia –, Hadrian încheie pace, consimţind la mărirea subsidiilor (Hist. Aug. *Hadr.* 6,8: *cum rege Roxalanorum qui de imminutis stipendiis quaerebatur, cognito negotio, pacem composuit*); totodată, Imperiul renunţă la prezenţa militară în Muntenia.

În tot acest timp, împăratul a rămas se pare în Moesia Superior, avându-şi probabil cartierul la Singidunum (Belgradul de astăzi), de unde a urmărit desfăşurarea operaţiunilor contra iazygilor. Cu acest prilej, va fi luat decizia de a ridica aglomerările urbane de lângă castrele legionare de la Singidunum şi Viminacium la rang de oraşe.

Astfel, mai multe inscripţii atestă un *municipium Aelium Vim(inacium)*[4]; gentiliciul imperial provine de la numele *(P. Aelius Hadrianus)* purtat înainte de domnie[5]. Se consideră însă că nu *canabae*-le înfiripate pe lângă castrul legiunii *VII Claudia* au fost ridicate la rangul de *municipium*, ci aşezarea civilă indigenă, independentă de castru. Se invocă în acest sens o inscripţie din care aflăm că împăraţii Septimiu Sever şi Caracalla *cana[bas refec]erunt leg(ionis) VII / Cl(audiae) [A]nt(oninianae) p(iae) f(idelis)* [6], din care ar rezultă că acestea (canabele) existau

---

[3] Despre Q. Marcius Turbo, bibliografia esenţială: PIR² (1984), M 249 (Leiva Petersen); C. C. Petolescu, în „Dacia" (N. S.), 37, 1993, p. 285-290 (aici discuţia în legătură cu inscripţia fragmentară de la Tibur: CIL, XIV, 4243 = *Inscriptiones Italiae*, IV/I², 150 = IDRE, I, 114); I. Piso, ZPE, 150, 2004, p. 270-280.

[4] IMS, II, 3, 22, 26, 56, 72-79, 81, 110, 294, 308 (vezi şi introducerea la acest volum, p. 56 şi urm.); Brigitte Galsterer-Kröl, *Untersuchungen zu den Beinamen der Städte des Imperium Romanum*, în „Epigraphische Studien", 9, Bonn, 1972, p. 124, nr. 351.

[5] După Th. Mommsen (*Ges. Sch.*, VI, 200; apud ISM, II, introducere), titlul *Aelium* s-ar referi şi la municipiile create de Antoninus Pius; această părere a fost contestată de O. Bohn (în „Germania", 10, 1926, p. 33, nota 30) şi H.-G. Pflaum (ZPE, 17, 1975, p. 260-262).

[6] CIL, III, 14509 (= ILS, 9105; IMS, II, 55). Vezi: Miroslava Mirković, IMS, II, p. 47, notele 9-10 ("L'opinion, répandue dans l'historiographie de la fin du XIXe et du début du XXe siècle, selon laquelle ces agglomérations seraient les noyaux des futures cités romaines, est à peu près généralement abandonnée et l'on considère actuellement que les *canabae* et les cités pouvaient exister parallèlement. L'une des preuves principales en faveur de cette thèse serait, selon O. Bohn, l'inscription de Viminacium 55, où l'on parle de la reconstruction des *canabae* à l'époque de Septime Sévère et de Caracalla, à une époque où la cité existait déjà. Ce qui signifie que le rang de municipe n'était pas accordé aux *canabae*, mais à l'agglomération indigène". De aceeaşi părere este şi Doina Benea, *Din istoria militară a Moesiei Inferior şi a Daciei. Legiunea a VII-a Claudia şi legiunea a IIII-a Flavia*, Cluj, 1983, p. 52.

paralel cu municipiul; în realitate, inscripţia citată se referă la reconstrucţia barăcilor militare ale castrului la începutul secolului al III-lea..

În ceea ce priveşte Singidunum, inscripţiile nu precizează data când a fost ridicat la rangul de *municipium*[7]. Doar într-o inscripţie (de la Aquincum, Pannonia Inferior) apare un *dec(urio) col(oniae) S[e]pt(imiae) Aq(uinci) item dec(urio) m(unicipii) Sing(iduni)*[8] - ceea ce reprezintă un *terminus ante quem* pentru crearea acestuia; se crede însă că evenimentul a avut loc tot pe timpul lui Hadrian.

Ulterior, poate abia pe timpul lui Gordian III, ambele oraşe vor fi ridicate la rangul de *colonia* [9].Tot pe timpul lui Hadrian au devenit municipiii *Carnuntum, Mogentiana,* eventual şi *Mursella* în Pannonia Superior[10], precum şi *Aquincum* şi *Cibalae* în Pannonia Inferior[11]; de asemenea, *Mursa,* în aceeaşi priovincie, devine *colonia Aelia*[12].

Probabil că Hadrian a ajuns în acest timp şi în zona Drobetei, cu care ocazie a luat o decizie importantă în ceea ce priveşte podul de peste Dunăre, opera arhitectului Apollodor din Damasc. Astfel, istoricul Cassius Dio (LXVIII, 13,1-6), după ce face o descriere amănunţită a podului, încheie: „Traian se temea că, după ce îngheaţă Istrul, să nu se pornească război împotriva romanilor rămaşi dincolo şi construi acest pod, pentru ca transporturile să se facă cu uşurinţă peste el. Dimpotrivă, lui Hadrian i-a fost teamă că barbarii vor birui străjile acestuia şi vor avea trecere lesnicioasă spre Moesia; de aceea, distruse partea de deasupra"[13].

În realitate, situaţia militară de la Dunărea de jos nu ar fi justificat această decizie radicală. Un atac dinspre răsărit era de neconceput: din biografia lui Hadrian aflăm că sarmaţii roxolani au fost repede potoliţi, prin mărirea subvenţiilor (v. mai sus); de altfel, ţinta invaziilor lor a fost totdeauna Dobrogea. Pe de altă parte, un atac al Iazigilor în zona Drobetei era puţin probabil, deoarece *limes*-ul Dunării era apărat de castrele legionare de la Singidunum şi Viminacium (care dispuneau şi de escadre navale), precum şi de numeroasele lagăre auxiliare din zona Porţilor de Fier. Prin urmare, motivul dezafectării podului a fost mai degrabă de natură personală: invidia împăratului pentru geniul ingineresc al lui Apollodor şi duşmănia mai veche faţă de acesta (vezi Cassius Dio, LXIX, 4).

Desigur, acest act de distrugere a unei opere neasemuite a epocii lui Traian[14] – a cărui amintire mai era legată de tăierea drumului în stâncă de la Cazane[15] şi de săparea canalului pentru a ocoli pragurile Dunării de la Porţile de Fier[16] – va fi provocat regretul localnicilor drobetani. Aşa stând lucrurile, împăratul a încercat probabil a

---

[7] Despre acest oraş, vezi introducerea la IMS, I, p. 31-32; pentru inscripţii, vezi IMS, I, 16, 44, 47.

[8] CIL, III, 10495; vezi şi 10496: *dec(urio) col(oniae) Aq(uinci), dec(urio) m(unicipii) [Sin]g(iduni).*

[9] Pe timpul lui Gordian III, provincia Moesia Superior a obţinut dreptul de a bate monedă de bronz, pe al cărei revers figurează legenda *P(rovincia) M(oesia) S(uperior) COL(onia) VIM(inacium).* Pe de altă parte, *col(onia) Sing.* apare în două inscripţii: una nedatată (IMS, I, 45), alta abia din anul 287 (IMS, I, 20).

[10] Vezi B. Galsterer-Kröl, *loc. cit.*, p. 124, nr. 351.

[11] Vezi TIR, L 34 Budapest, 1968 *(s. v.);* A. Mócsy, *Pannonia,* în RE Suppl. IX, col. 599; *The Archaeology of Roman Pannonia* (ed. A. Lengyel - G.T.B. Radan), Budapest 1980, p. 242

[12] Fluss, RE, XVI, col. 674-675; A. Mócsy, RE Suppl. IX, col. 598.

[13] Traducerea este reprodusă după *Izvoare privind istoria României,* I, Bucureşti, 1964, p. 695.

[14] Despre alte realizări ale epocii împăratului Traian, vezi Hist. Aug., *Hadr.* 9, 1-2.

[15] CIL, III, 8267 (= 1699); ILS, 5863.

[16] AE, 1973, 475.

compensa impresia defavorabilă produsă de această decizie, prin ridicarea Drobetei la rangul de oraş: *municipium Aelium Hadrianum Drobetense (Drobetensium)*[17]. Desigur, promovarea Drobetei la această treaptă era justificată de progresele vieţii urbane şi de calitatea corpului cetăţenesc.

După ce iazigii au fost zdrobiţi, Hadrian se îndreaptă spre Roma (unde ajunge în vara anului 118); Dacia este încredinţată lui Turbo (Hist. Aug., *Hadr.* 6,8: *Dacia Turboni credita...*), care pune în aplicare decizia imperială de reorganizare a Daciei. După aceea pleacă şi el la Roma, unde este numit *praefectus praetorio*, comandantul gărzii imperiale[18].

Curând după aceasta, Dacia romană apare cu structuri administrative şi politice modificate. Mai întâi, se constată existenţa unei provincii *Dacia Superior* (conform unei diplome militare, de provenienţă necunoscută, datând din 12 noiembrie 119)[19], cuprinzând bună parte din Dacia traiană. Desemnarea acestei provincii drept „Superioară" („cea de sus") presupune existenţa simultană a unei provincii *Dacia Inferior* (aceasta este atestată pentru prima dată într-o diplomă militară datând din 17 iulie 122[20]; aceasta cuprindea o parte din teritoriile nord-dunărene anexate în 101-102 la Moesia Inferior (estul Olteniei, sud-estul Transilvaniei, orecum şi un mic colţ din nord-vestul Munteniei şi poate un mic teritoriu din sud-vestul acesteia; cea mai mare parte a Munteniei fusese abandonată încă din 117/118). Denumirile celor două Dacii sunt în raport cu cursul Dunării, ca şi în cazul celor două Moesii şi al celor două Pannonii. Apoi, în anul 123, este atestată o a treia provicie, *Dacia Porolissensis*[21], desprinsă din nordul provinciei Dacia: teritoriul aflat la nord de confluenţa râurilor Mureş şi Arieş; dar ea a fost organizată probabil tot în 118, concomitent cu celelate două provincii (*Dacia Superior* şi *Dacia Inferior*)[22].

Probabil tot acum (iar nu cu ocazia unei pretinse vizite a lui Hadrian în Dacia, în anul 124 sau chiar 123[23]) a fost ridicată şi Napoca la rangul de *municipium Hadrianum Napocense*[24]; aici îşi avea reşedinţa procuratorul-guvernator al Daciei Porolissensis. Tot sub Hadrian a fost probabil ridicată la rangul de *municipium* şi *Romula*, în Dacia Inferioară[25].

[17] Vezi referirea la sursele epigrafice în IDR, II, p. 17-18, precum şi în articolul nostru din AO (s.n.), 8, 1993, p. 59-

[18] Despre cariera acestui personaj, a se vedea bibliografia citată la nota 3.

[19] RMD, V, 351 (= ILD, 14)

[20] RMD, V, 361 (= AÉ, 2002, 1742; ILD, 17).

[21] Prima atestare epigrafică: diploma de la Urfa (Turcia) din 14 aprilie 123 (Barbara Pferdehirt, *Römische Militärdiplome und Entlassungsurkunden in der Sammlung des Römisch-Germanischem Museum*, Mainz, 2004, p. 64-70, nr. 22; vezi şi ILD, 20).

[22] Toate datele sunt expuse în cartea noastră *Dacia şi Imperiul Roman*, Bucureşti, 2000, p. 165-166.

[23] D. Tudor, *Călătoriile împăraţilor Hadrian şi Caracalla în Dacia*, Bucureşti, 1987, p. 56 (pentru Drobeta, vezi p. 45).

[24] CIL, III, 6254, 14465.

[25] Prima atestare a unui *municipium Romulensium* datează din timpul lui Marcus Aurelius (CIL, III, 753 = 7429; ILS, 1465; IDRE, II, 319); dar o discuţie în jurul acestei inscripţii ne-a dus la concluzia că ridicarea la această treaptă s-a făcut cu multă probabilitate încă de pe timpul lui Hadrian (C. C. Petolescu, în „Arhivele Olteniei", S. N., 13, 1998, p. 23-26; vezi şi D. Tudor, *Călătoriile*, p. 46).

În Moesia Inferioară, o sursă epigrafică ne informează că aşezarea civilă de pe lângă castrul legiunii *XI Claudia* (la Durostorum, în Moesia Inferior) poartă denumirea de *canabae Aeliae*[26]; mai târziu aici va fiinţa un *municipium Aurelium Durostorum*[27].

Un alt oraş s-a dezvoltat în apropierea complexului de comemorativ de la Adamclisi[28]. Aici, o inscripţie din 115-116 menţionează o comunitate de *Traianenses Tropaeenses*[29]; după o serie de învăţaţi, aceasta ar fi dovada că aşezarea constituită în apropierea complexului de monumente comemorative era de pe atunci *municipium Traianum Tropaeum*[30]. Acest statut este atestat de câteva inscripţii[31]; cea mai veche databilă este totuşi din timpul lui Marcus Aurelius, în care se menţionează un *dec(urio) m(unicipii) deceptus a Castabocos IIvir(atu) suo* (circa a 170)[32].

Dar în zona dunăreană împăratul Traian a creat numai colonii *(Colonia Ulpia Oescus, Colonia Ulpia Ratiaria, Colonia Ulpia Traiana Dacica Sarmizegetusa, Colonia Ulpia Poetovio)*; de asemenea, în Thracia gentiliciul lui Traian însoţeşte numele unor cetăţi (*Ulpia Serdica, Ulpia Pautalia, Ulpia Nicopolis-ad-Nestum, Ulpia Topirus, Ulpia Anchialus, Ulpia Bizye*; vezi şi *Augusta Traiana = Beroe*)[33]. După părerea noastră, exprimarea generală *Traianenses Tropaeenses* şi mai cu seamă omisiunea statutului de *municipium,* într-o dedicaţie de pe baza unei statui a împăratului Traian, pledează mai degrabă pentru faptul că aşezarea avea doar statut peregrin, numindu-se, simplu, *civitas Traiana Tropaeensium.* Pe de altă parte, prezenţa *duumviri*-lor în fruntea viitorului municipiu (vezi mai sus) ar arăta că Tropaeum ar fi devenit *municipium* încă pe timpul lui Hadrian (după exemplul municipiilor din Moesia Superior şi Dacia create de acest împărat); dar *duumviri* sunt atestaţi, cum s-a văzut mai sus, şi în *municipium Aurelium Durostorum*[34]. În aceste condiţii, nu ne rămâne decât a conchide că Tropaeum a primit statutul de *municipium*

Din biografia împăratului Hadrian (21,7) mai aflăm că acest împărat a acordat multor oraşe cetăţenia latină *(Latium multis civitatibus dedit)*[35]. Aceasta ar putea fi şi situaţia oraşelor din provinciile de la Dunărea de Jos[36]; dar împăratul le-a organizat după modelul coloniilor, având în frunte *duumviri.* Ele vor accede la cetăţenia deplină

---

26 CIL, III, 7474.

27 V. Pârvan, *Municipium Aurelium Durostorum,* în „Rivista di Filologia e di Istruzione Classica", Torino, 1924 (extras). Vezi R. Vulpe, *Studia Thracologica,* Bucureşti, 1976, p. 290; vezi şi Emilia Doruţiu-Boilă, în „Dacia" (N. S.), 22, 1978, p. 245-247 (consemnată în AÉ, 1978, 708).

28 R. Vulpe, *Studia Thracologica,* p. 292; întreaga discuţie, de la Gr. Tocilescu până în zilele noastre, este consemnată de Al. Barnea în articolul recent publicat în vol. *Dacia Augusti Provincia. Crearea provinciei,* Bucureşti, 2006, p. 411-415 (edd. Eugen S. Teodor şi Ovidiu Ţentea).

29 CIL, III, 12470.

30 Vezi B. Galsterer-Kroll, *op. cit.*, p. 123, nr. 337.

31 CIL, III, 12473: *bis duumviralis municipii Tropaei*; 14216,6: *duumviralis municipii Tropaei*; vezi şi CIL, III, 12465: *duumviri quinquennales.*

32 Em. Popescu, StCl 6, 1964, p. 192-199 (AÉ, 1964, 252; IDRE, II, 337).

33 Vezi B. Galsterer-Kroll, *op. cit.* Vezi şi articolul nostru *opera del'imperatore Traiano nel Basso Danubio,* în *Studia historica et theologica. Omagiu profesorului Emilian Popescu,* Bucureşti-Iaşi, 1083, p. 100-101.

34 Vezi *supra,* nota 27.

35 Preferinţa împăratului pentru cetăţenia latină rezultă şi dintr-un alt pasaj din biografia acestuia (SHA, *Hadr.,* 19, 1), din care aflăm: „ca împărat, a fost în Etruria pretor, prin oraşele latine dictator, edil şi duumvir (*per Latina oppida dictator et aedilis et duumvir fuit)*...".

36 Vezi Romeo Cîrjan, *Tropaeum Traiani. Un municipe de droit latin en Mésie Inférieure ?,* ED, XII, 2004, 1, p. 37-59. Dar Al. Barnea (*loc. cit.,* p. 413) consideră că oraşul (municipiul) Tropaeum „a fost fundat ca unul roman".

abia mai târziu, după promovarea la rangul de *coloniae* (Napoca încă de la Marcus Aurelius, celelalte abia pe timpul lui Septimiu Sever).

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

AÉ *L'Année épigraphique*, Paris
CIL *Corpus Inscriptionum Latinarum*, Berlin
IDR *Inscripţiile Daciei Romane*, Bucureşti
IDRE C. C. Petolescu, *Inscriptions externes concernant l'histoire de la Dacie*, I-II, Bucureşti, 1996-2000
ILD Idem, *Inscripţii Latine din Dacia*, Bucureşti, 2005
ILS H. Dessau, *Inscriptiones Latinae Selectae*, Berlin
IMS *Inscriptions de la Mésie Supérieure*, Belgrad
PIR *Prosopographia Imperii Romani*, Berlin
RE *Real-Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft*, Berlin
RMD *Roman Military Diplomas*, I-V, Londra
StCl *Studii Clasice*, Bucureşti
TIR *Tabula Imperii Romani*
ZPE *Zeischrift für Papyrologie und Epigraphik*, Bonn

LA POLITIQUE MUNICIPALE DE L'EMPEREUR HADRIEN AU BAS-DANUBE

Résumé

L'auteur présente les villes *(municipia)* créées par l'empereur Hadrien en Mésie Supérieure *(Viminacium, Singidunum)* et en Dacie *(Drobeta* et *Napoca* en Dacie Supérieure, éventuellement aussi *Romula* en Dacie Inférieure). En échanges, les municipes de *Durostorum* et *Tropaeum*, en Mésie Inférieure, sont l'oeuvre de l'empereur Marc Aurèle.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XV**, 2006

DACIA SUB HADRIAN ȘI ANTONINUS PIUS* [1]

VASILE CHRISTESCU [2]

În primele zile ale lunei August din anul 117, Traian, după ce câștigase noi lauri și adăugase Imperiului provinciile mesopotamiene smulse Parților, își dădu obștescul sfârșit la Selinuntul Ciliciei, în brațele soției sale *Plotina* [3]. Pe patul de moarte, el adoptă ca urmaș la tron pe nepotul său, *Hadrian*, care îi fusese tovarăș in toate expedițiile și căruia îi dăduse înalte comandamente, cum a fost acela de guvernator al Pannoniei [4]. Noul împărat fu aclamat de oștire și recunoscut de Senat.

Traian fusese unul din acei împărați soldați trăiți în mijlocul trupelor și în atmosfera vieții de tabără; ca sufletul soldaților era și sufletul lui. Cap limpede, soluționând repede și practic, avea totuși o inimă avântată. Era pătruns de măreția destinului Romei și peste tot a impus respectul numelui roman; dar avid de glorie, ca orice militar, a pornit către Orientul îmbrăcat in mirajul fabulei și al necunoscutului, care totdeauna a atras pe marii cuceritori, de la Alexandru cel Mare încoace. Ca și acesta, voise odinioară marele Caesar să cucerească Imperiul Partic, bariera de pătrundere către India, țara bogățiilor sclipitoare și a vrajei; iar după Traian alți împărați se vor îndrepta pe același drum. În vremurile mai apropiate, același miraj al Orientului va atrage pe cel mai mare cuceritor, pe Napoleon.

Izbânzile militare și bogata activitate constructivă în mai toate părțile Imperiului au ridicat numele lui Traian intr-un nimb glorios, păstrat de-a lungul veacurilor în legendă și în numele locurilor pe unde odinioară au staționat aquilele legionare [5] . Se pare că prestigiul lui fusese deajuns pentru a asigura, în timpul când el pornea spre Eufrat, liniștea la hotarul Dunării. Dar indată ce s-a zvonit moartea marelui împărat, barbarii au început sa se miște.

Un pasagiu din biografia împăratului Hadrian ne înfățișează destul de plastic faptele întâmplate: „Pe când națiunile subjugate de Traian căutau să iasă de sub stăpânirea romană, Maurii hărțuiau, Sarmații porniseră cu războiu, Britanii nu mai puteau fi ținuți sub jugul roman, Egiptul era frământat de răzvrătitori, iar in Licia și Palestina răsculații își întăreau curajul" [6].

Provinciile cucerite de Traian în Mesopotamia erau nesigure și cereau mari forțe armate. Populația se răzvrătise îndată după cucerire și chiar ucisese un general roman [7]. În aceeași vreme, evreii asociau la răscoala lor întreaga regiune din Palestina până în Egipt.

* Vezi notele editorului (C. C. Petolescu) la sfârșitul textului (p. 115 și urm.).

Noul împărat era un om încercat şi cunoştea destul de bine arta războiului; dar era departe de a-şi însuşi spiritul războinic al înaintaşului său, dându-şi poate seama că ar fi însemnat să irosească forţele Imperiului într-un şir de lupte al căror sfârşit nu putea fi prevăzut, el renunţă la provinciile cuprinse de Traian dincolo de Eufrat, stabilind hotarul roman pe acest fluviu. Tot atunci vechiul luptător maur din războaiele cu dacii, Lusius Quietus [8], izbutise să potolească răscoala iudeilor. În Egipt şi în Mauretania, răscoala fu înăbuşită de *Quintus Marcus Turbo* [9], cel mai bun general al lui Hadrian.

După ce asigură hotarul în Asia – din cuceririle lui Traian păstrase Colchida şi Arabia necesare apărării Imperiului – Hadrian, înştiinţat de atacurile iagyzilor şi roxolanilor la Dunăre, se grăbi să plece din Antiohia şi să vină în aceste părţi [10].

În iarna anului 117-118, Hadrian se afla la gurile Dunării şi ducea tratative cu regele Roxolanilor, care atacase Moesia cerând să i se plătească stipendiul acordat mai înainte de către Traian. Împăratul recunoscu înţelegerea roxolanilor cu predecesorul său şi astfel fu înlăturat cu bani şi fără lupta atacul acestor barbari. Se pare că mai târziu regele lor, *Rasparaganus*, a primit cetăţenia romană de la Hadrian şi chiar a venit în Italia, unde a rămas până la moarte. Inscripţia de pomenire a lui a fost găsită la Pola (*CIL, V,* 32); aci el e menţionat cu pronumele şi numele de gintă a lui Hadrian (*Publius Aelius*).

Dintr-o inscripţie găsită de curând la Pergamon [11], ştim că legat al Daciei în acest timp era *C. Iulius Quadratus Bassus*, unul dintre cei mai distinşi generali ai lui Traian, care luase parte la cel de-al doilea războiu cu Decebal. Bucurându-se de deplina încredere a lui Hadrian, a fost trimis guvernator în Dacia, în locul lui *C. Avidius Nigrinus*, spre a face faţă împrejurărilor create de mişcările barbarilor. În această situaţie îl află moartea. Impăratul pierdea preţiosul colaborator într-un moment foarte critic, căci dacă pe roxolani putuse sa-i împace uşor, cu iagyzii din câmpia Tisei a trebuit să poarte un adevărat războiu. Situaţi între Pannonia şi Dacia, ei îşi îndreptau cu îndârjire atacurile asupra acestor provincii. Însăşi capitala Daciei, *Sarmizegetusa*, cum se numea acum, a trecut prin primejdie. Decis să ia măsuri energice, împăratul veni în Dacia, stând chiar şi în capitală. Din Pannonia Inferior şi din Dacia făcu un comandament extraordinar, pe care îl dădu lui Q. Marcius Turbo, chemat din Mauretania să ia locul lui C. Iulius Quadratus Bassus. Conduse personal războiul câtva timp, apoi trebuind să plece la Roma îl lăsă în grija lui Marcius Turbo. Iagyzii luaţi din două părţi fură bătuţi şi siliţi să intre din nou în clientela romană.

În vremea guvernării lui Marcius Turbo, Dacia fu reorganizată. În legătură cu aceasta avem de lămurit două pasagii, unul din istoricul Cassius Dio, celălalt din Eutropius. Ultimul spune că Hadrian avusese intenţia să renunţe la Dacia, aşa cum renunţase şi la posesiunile cucerite de Traian peste Eufrat; dar atrăgându-i-se atenţia de către prieteni că părăsind provincia ar fi însemnat să lase în mâna barbarilor o suma de cetăţeni romani, împăratul a înlăturat acest gând [12]. Cassius Dio, la rândul lui, spune că Hadrian a distrus partea de lemn a podului construit de Traian la Drobeta, pentru ca nu cumva barbarii să năvălească peste el în Moesia [13].

Pe bună dreptate contestă acest pasagiu istoricul nostru Xenopol [14]. Cunoscută fiind activitatea organizatoare a lui Hadrian în Dacia – el este acela care ridică la rangul de municipiu tocmai oraşul Drobeta unde se afla podul – e greu de înţeles cum ar fi putut renunţa la cea mai de seama legătură a Imperiului cu provincia.

Presupunerea lui Xenopol că acest pasagiu este o interpolare a lui Xiphilinus, rezumatorul operei lui Cassius Dio, pare foarte îndreptăţită.

După A. von Premerstein, partea de lemn a podului ar fi fost dărâmată în urma hotărârii luate de împărat de a renunţa la Dacia şi de a o considera numai ca un ţinut clientelar [15].

În ceea ce priveşte această intenţie de a părăsi Dacia, despre care ne vorbeşte Eutropius, trebuie să o interpretăm ca un reflex al opiniei contimporane formată îndată ce s-a văzut că Hadrian renunţă la provinciile partice cucerite de predecesorul său. În mod firesc i se putea atribui o renunţare generală la toate cuceririle lui Traian şi deci şi la Dacia. Dar era prea important din punct de vedere militar platoul transilvan, pentru ca Hadrian, om destul de priceput în chestiunile militare, să-l părăsească aşa de uşor. Istoricul Kornemann crede chiar că sfătuitorul împăratului în această privinţă a fost C. Iulius Quadratus Bassus, care i-ar fi scos în evidenţă importanţa strategică a ţinutului dacic pentru apărarea provinciilor de la Dunăre.

Lectura şi interpretarea mai nouă a două fragmente dintr-o diplomă militară [16], cunoscute mai de mult, a permis lui C. Daicoviciu să arate că sub guvernarea lui Marcius Turbo, în 118-119, Dacia a fost împărţită în două: *Dacia Superior* şi *Dacia Inferior*. Despre hotarele acestor două provincii nu avem ştiri precise. Numai dintr-o diplomă militară din anul 129 [17] rezultă că Dacia Inferioară cuprindea ţinutul de la sud de Carpaţi [18] şi partea sud-estică a Transilvaniei, adică teritoriul dintre Carpaţi şi Oltul ardelean până la Breţcu [19]. Această din urmă ipoteză e întărită de faptul că la *Cinçşor*, pe Olt, s-a identificat lagărul cohortei II Flavia Bessorum [20], pe care diploma de mai sus o menţionează între trupele Daciei Inferioare; tot astfel o inscripţie de la Hoghiz, studiată de Daicoviciu, dar încă nepublicată [21], arată că în castrul de aci îşi avea lagărul cohorta III Gallorum [22], menţionată în aceeaşi diplomă militară. Restul Transilvaniei şi poate şi Banatul alcătuiau Dacia Superioară. [23]

Tot din diploma militară din anul 129 aflăm că Dacia Inferior era pusă sub ascultarea unui *praeses*, guvernator luat din rândul procuratorilor. Dacia Superior primea un guvernator de rang pretorian. Rangul guvernatorilor era determinat şi de reorganizarea militară întreprinsă de Hadrian în Dacia.

A. von Domaszewski, ca şi A. von Premerstein, susţin că procuratorul Daciei Inferior nu era cu totul independent în atribuţiile lui, ci depindea de guvernatorul Daciei Superior. Această părere a fost contestată [24].

Ştirile de până acum arată că guvernatorii Daciei până la Q. Marcius Turbo erau de rang consular. Dintre aceştia se cunosc următorii [25]: *D. Terentius Scaurianus*, primul guvernator al Daciei sub care s-a întemeiat şi capitala provinciei, *C. Avidius Nigrinus*, înlocuit în 117 de *C. Iulius Quadratus Bassus*, mort în acelaşi an. *Q. Marcius Turbo*, deşi din ordinul equestru, a îndeplinit totuşi un comandament excepţional, el cuprinzând, după cum am văzut, Pannonia Inferioară şi Dacia [26]. Sub el s-a desavârşit noua organizare şi împărţirea Daciei în două. În 119, funcţiunea lui încetează, urmând ca Dacia să fie administrată după noua împărţire.

Se ştie că guvernatorii de rang consular erau numiţi numai în provinciile unde se aflau cel puţin două legiuni [27]. În Dacia, până în 114, erau trei legiuni, aşa încât existenţa unui guvernator de rang consular era naturală; dar din 114 provincia rămâne numai cu două legiuni, XIII Gemina la Apulum şi IIII Flavia la Sarmizegetusa, poate cu efectivele reduse din cauza detaşamentelor trimise în războiul cu parţii; cealaltă

legiune, I Adiutrix a fost luată în întregime de Traian în Orient [28]. Sub Marcius Turbo, legiunea IIII Flavia e mutată din nou în Moesia Superior, la Singidunum, iar legiunea I Adiutrix, întoarsă din Asia, își ia reședința în Pannonia, la Brigetio, în locul legiunei XXX Ulpia, trimisă în Germania.

Pe când Dacia Superioară rămânea numai cu legiunea XIII Gemina la Apulum, paza Daciei Inferioare era lăsată în seama trupelor auxiliare. Pentru anul 129, diploma despre care am vorbit menționează ca trupe ale acestei provincii următoarele: *ala I Hispanorum, vexillatio equitum Illyricorum* (corp de trupă alcătuit din soldați aleși din diferitele corpuri de cavalerie ale provinciilor illyrice și rezidând în Dacia din vremea lui Traian); *cohors I Hispanorum veterana, cohors II Flavia Numidarum, cohors II Flavia Bessorum* și *cohors III Gallorum*. Așadar două corpuri de trupă de cavalerie și patru de infanterie [29].

Urmele epigrafice și arheologice însă arată prezența și a altor trupe auxiliare în Dacia Inferioară din timpul lui Hadrian. Astfel la Drobeta avea garnizoană *cohors III Campestris*, însărcinată cu paza podului; în castrul de la Bumbești pe Jiu era o cohortă, credem că tot *IIII Cypria*, rămasă acolo de la Traian. La Olt se aflau detașamente de arcași sirieni *(Suri sagittarii)*, ale căror urme au fost identificate la *Romula* (Reșca) și în castrele de la Bivolari și Rădăcinești. Un detașament de călăreți mauri *(numerus)* stătea în lagărul de la Răcari, nu departe de Craiova. Cu paza drumului militar de-a lungul Oltului era însărcinat un detașament de miliție locală *(numerus burgariorum et veredariorum)*, organizat sub Hadrian, după cât se pare cu rostul de a face poliție și de a îngriji de transporturile poștale [30].

Poate că nu am greși prea mult, dacă, făcând o socoteală aproximativă a efectivului trupelor din Dacia Inferioară pe vremea lui Hadrian, am fixa numărul la circa 3 000 de călăreți și tot pe atâția pedestrași [31]. Toate aceste trupe făceau parte din corpurile auxiliare. Proporția mare de călăreți, ca și prezența arcașilor sirieni, e de pus în legătură cu frontul acestei provincii îndreptat spre câmpia munteană ocupată de triburile getice. Pentru șesul întins, arcașii călareți erau cei mai nimeriți.

Se pare că barbarii care atacaseră Dacia fuseseră potoliți bine, căci numai astfel putea împăratul să reducă armata provinciei; de altfel și în Pannonia se afla acum o legiune mai puțin, deoarece legiunea XV Apollinaris, luată de Traian în Orient în 114, rămăsese în Cappadocia. În provinciile dunărene, cele două Pannonii, cele două Moesii și cele două Dacii se aflau în acest timp numai zece legiuni; Pannonia Inferior, având doar o legiune, a fost întărită cu trupe auxiliare aduse din Dacia. Lagărele acestora se înmulțiseră de-a lungul Dunării, întărind astfel frontiera amenințată.

Un alt fapt de pus în legătură cu reorganizarea Daciei sub Hadrian este stabilirea definitivă a hotarului de nord al provinciei la râul Someș. În castrul de la Cășei, situat lânga acest râu, s-a dat de o diplomă militară din primii ani de domnie ai acestui împărat [32]; ea arătă prezența acolo a unei trupe de arcași palmyrieni, desigur având însărcinarea de a păzi granița față de dacii liberi de la Nord. Orașul Napoca (Cluj), dezvoltat repede ca centru roman, primește de la Hadrian rangul de municipium.

Acest împărat a avut o deosebită grijă față de disciplina și instrucția trupelor, pe care le supunea la tot felul de exerciții, pregătindu-le cât mai temeinic pentru luptă. Inscripțiile din Africa au eternizat în piatră laudele și observațiile făcute de el trupelor de acolo cu ocazia unei inspecții [33]. Pentru a umple mai ușor golurile din legiuni, ca și din corpurile auxiliare, și mai ales pentru a ușura cheltuielile, împăratul luă o măsură,

care până atunci se aplica numai în Egipt: introduse anume în tot Imperiul sistemul de recrutare locală.

După sistemul de recrutare instituit de Augustus, soldaţii unei trupe dintr-o provincie erau recrutaţi în alte provincii ale Imperiului; astfel li se rupea contactul cu mediul lor naţional şi puteau fi mai uşor romanizaţi. Introducerea recrutării locale de Hadrian va avea urmări însemnate, căci armatele romane capătă de acum un caracter tot mai provincial, accentuat şi prin reformele urmaşilor lui, încât acest fapt va fi în secolul al III-lea un factor determinant în izbucnirea anarhiei militare. În Dacia, supusă de curând, se pare că dispoziţiile lui Hadrian nu s-au aplicat, deoarece constatăm că elementele militare continuă să fie aduse din alte provincii [34].

Credincios ideii ce o urmărea de a întări cât mai mult hotarul Imperiului, pe care acum îl voia fixat definitiv, Hadrian desăvârşi sistemul de apărare defensivă prin continuarea şi perfecţionarea operii începută de înaintaşii săi, îndeosebi de Domitian şi Traian. Se poate spune fără exagerare că organizarea *limes*-ului, adică al hotarului prevăzut cu drumul şi lucrările de fortificaţie (vallum, turnuri, castele), e opera lui Hadrian.

Ca şi în Britannia şi la Rin sau în alte părţi ale Imperiului, el avu grijă şi de Dacia, punând la punct şi completând sistemul defensiv de apărare început de Traian. După el aceeaşi grijă o vor purta urmaşii lui la tron, îndeosebi Septimiu Sever.

Acestui sistem defensiv de apărare a Daciei consacrăm un alt capitol [35].

*

* *

După aproape douăzeci şi unu de ani de domnie laborioasă, Hadrian îşi dadu sufletul la 10 Iulie 138. Puţin timp înainte adoptase ca moştenitor pe înţeleptul şi modestul senator *T. Aurelius Antoninus*, cunoscut ca împărat sub numele de *Antoninus Pius* [36].

Domnia acestuia a fost paşnică. Ca fapte de arme, biograful împăratului notează câteva războaie locale, purtate de guvernatorii respectivi, în Britannia, unde poporul barbar al brigantilor a fost respins spre nord, iar stăpânirea romană fixată printr-un zid din glii de iarbă *(murus caespiticius)*, apoi în Mauretania, Germania, Dacia, Iudeea, Achaia şi Egipt [37].

În studiul consacrat împăratului Antoninus Pius, istoricul Lacour-Gayet [38] admite că o răscoală a dacilor din provincia romană ar fi avut loc înainte de anul 145 [39].

Datele autorilor antici sunt foarte sumare, iar dintre inscripţii numai una, dedicată zeiţei Victoria Augusta, pare să fie în legătură cu aceste lupte de supunere a dacilor [40]. E greu să ne închipuim că Antoninus Pius a avut de potolit o răscoală a provincialilor daci, ci cu siguranţă luptele au fost duse împotriva cetelor de daci liberi care atacau provincia. În acest sens ar vorbi şi grămădirea de trupe în colţul de nord-vest al Daciei, care se întâmplă tocmai acum. Privitor la data luptelor, A. von Premerstein socoteşte că ele au avut loc prin anii 157 şi 158, pe când era guvernator *M. Statius Priscus*, unul dintre marii generali ai timpului [41]. Ca o urmare a acestor întâmplări hotarul Daciei a fost împins către nord-vest şi după părerea unora întărit cu un val de pământ, care s-ar identifica cu cel existent azi între Oradea şi Beltiug pe Crasna [42].

Împărţirea în două a Daciei şi întreaga organizare de până atunci înfăţişa probabil unele neajunsuri, scoase în evidenţă mai ales în urma luptelor cu dacii liberi, deoarece vedem că împăratul purcede la o nouă organizare a provinciei.

Dacia Superior mărindu-se prin anexarea unui nou teritoriu în partea de nord-vest, împăratul desprinse acest teritoriu cu o parte până mai în jos de *Potaissa* (Turda) şi creă o provincie nouă, *Dacia Porolissensis* [43], cu centrul la *Porolissum* (Moigrad), care în această vreme devenise un oraş însemnat. O inscripţie găsită acolo ne arată că în timpul lui Antoninus Pius s-a refăcut amfiteatrul năruit din vechime *(CIL, III, 836)*. El era şi un important centru militar, cu deosebire pentru trupele auxiliare garnizonate în această parte a Daciei. Mai târziu, din cauza situaţiei lui prea expuse atacurilor barbare (era cel mai de nord oraş din Dacia romană) şi în legătură cu aducerea unei legiuni la Potaissa, centrul administrativ al Daciei Porolissensis a fost mutat la *Napoca* (Cluj). Restul Daciei transilvane, probabil până la Carpaţi, cu centrul la *Apulum* (Alba Iulia), deveni *Dacia Apulensis*. A treia Dacie e cunoscută sub numele de *Dacia Malvensis*, după numele municipiului şi apoi a coloniei *Malva*, de care ne vorbesc inscripţiile. Acest oraş, bănuit de unii (Tocilescu, Pârvan) prin Oltenia, iar de alţii (C. Patsch, C. Daicoviciu) prin Banat, n-a fost identificat până acum [44].

După A. von Premerstein, A von Domaszewski şi E. Ritterling, aceste trei Dacii erau independente una de alta, *Dacia Porolissensis* şi *Dacia Malvensis* fiind puse fiecare sub conducerea câte unui procurator de caracter praesidial *(cum iure gladii)*, având dreptul de a comanda trupele auxiliare de acolo, aşa cum fusese mai înainte procuratorul Daciei Inferioare. În fruntea *Daciei Apulensis*, care avea o legiune la Apulum (XIII Gemina), era un guvernator de rang pretorian. Fără a putea stabili dacă era vreo legătură de subordonare între cei doi procuratori de caracter praesidial şi guvernatorul pretorian al Daciei, după cum credea Domaszewski că există între procuratorul Daciei Inferioare şi legatul Daciei Superioare, constatăm numai că prin crearea Daciei Porolissensis se alcatuia un fel de *marcă*, provincie de margine, al cărei rost era să se opună barbarilor, care atacau de la nord-vest partea cea mai puţin rezistentă a Daciei. Aşa se şi explică grămădirea numeroaselor trupe auxiliare constatate în această vreme în părţile Daciei Porolissensis. Mai târziu, sub Marcu Aureliu, cele trei Dacii vor fi reunite sub comanda unui guvernator de rang consular[45].

Data împărţirii provinciei în trei e pusă de învăţatul german E. Ritterling în mod sigur înainte de anul 157. El crede chiar că ar fi putut să se întâmple şi înainte de 150. Într-un erudit studiu, A. von Premerstein a demostrat că împărţirea a avut loc între 8 iulie 158 şi 27 septemvrie 159, dată pe care o acceptăm şi noi [46].

Trebuie să accentuăm şi de data aceasta că o exactă socoteală a trupelor din Dacia e greu de făcut. Calculând efectivele după diplomele militare şi după datele epigrafice păstrate, Lacour-Gayet admite că pe la mijlocul secolului al II-lea Dacia era ocupată de aproape 20.000 de soldaţi, dintre care 6 000 legionari – în această vreme o legiune avea 6 000 soldaţi şi în Dacia era legiunea XIII Gemina – 2 000 de călăreţi, iar restul soldaţi de infanterie auxiliară. Noi credem că efectivul era mai numeros. În orice caz numărul soldaţilor de cavalerie trebuie să fi fost mai mare, căci în acest timp îşi mai aveau reşedinţa în Dacia *ala II Pannoniorum*, în castrul de la Gherla, şi *ala I Tungrorum Frontoniana*, în castrul de la Ilişua, trupe care nu au fost trecute în socoteală de Lacour-Gayet [47].

Antoninus Pius, iubitor de pace ca şi predecesorul său, a căutat ca prin măsuri administrative şi de organizare militară defensivă să asigure liniştea provinciilor. Grija de a întări hotarele ameninţate ale Imperiului nu se vede numai din activitatea desfăşurată în Britannia, unde, după ce a respins prin legatul său pe barbari, a construit un nou limes, ci şi din aceea desfăşurată în Dacia, unde a continuat organizarea limesului alutan. O inscripţie din anul 140 *(CIL, III, 13796)* ne aminteşte reconstrucţia castrelor de la Racoviţa-Copăceni pe Olt de către o trupă auxiliară *(numerus burgariorum et veredariorum)*, din ordinul procuratorului Daciei Inferioare, *Aquila Fidus*. În aceeaşi vreme, *ala II Pannoniorum* construia pretoriul în castrul ei de la Gherla, în nordul Daciei *(Jahreshefte*, 1908, Beibl., pag. 207-208 şi *Année epigr.*, 1906, nr. 112*)*[1].

NOTELE EDITORULUI
(Constantin C. Petolescu)

[1] Acest articol a fost publicat în „Convorbiri literare", LXIX, 1936, 11-12, p. 442-451. Cum rezultă din nota finală (de fapt, unica) a autorului, textul este reprodus aproape în întregime după cartea lui V. Christescu, *Istoria militară a Daciei romane,* Bucureşti, 1937, p. 57-70; vezi şi mai jos, nota 35.

[2] *Vasile Christescu* (1922-1939) a fost unul dintre cei mai importanţi arheologi şi istorici români din perioada interbelică. A urmat cursurile Facultăţii de filosofie şi litere (secţia istorie) la Universitatea din Bucureşti (între 1920-1924), încheiate cu o teză de licenţă despre *Elementele orientale în Thracia,* sub îndrumarea lui Vasile Pârvan. A fost numit asistent al magistrului său, iar în curând şi-a trecut examenul de capacitate, fiind clasat primul pe ţară. În anii 1927-1928 a studiat la Universitatea din Berlin, în vederea definitivării tezei sale de doctorat, *Viaţa economică a Daciei romane,* susţinută în 1929 la Universitatea din Bucureşti şi publicată în acelaşi an la Piteşti. În 1930-1931 a fost membru al Şcolii Române din Roma, iar în 1937 a efectuat o călătorie de studii în Grecia. A funcţionat mai întâi ca profesor la Şcoala Normală de Băieţi din Piteşti, apoi la Liceul „Gh. Şincai" din Bucureşti şi a susţinut seminarul de epigrafie latină pe lângă catedra lui Scarlat Lambrino. A efectuat săpături în staţiunile preistorice de la Boian şi Vădastra, în fortificaţia cu val de pământ de la Frumoasa şi în castrul de la Săpata de Jos; rezultatele au fost publicate deîndată sub forma unor rapoarte arheologice. În 1937 a publicat *Istoria militară a Daciei romane,* rămasă până astăzi unica lucrare de sinteză în acest domeniu. Despre viaţa şi opera lui Vasile Christescu, vezi: Vl. Dumitrescu, Dacia, 7-8, 1937-1940 (1941), p. 447-449; C. Şerban; în „Lumea Românească", II, 1997, 19, p. 6-7; vezi de asemenea A. Dragoman, R. Harhoiu, F. Matei-Popescu, C. C. Petolescu, *In memoriam Vasile Christescu 1902-2002,* în „Dacia" (N. S.), 48-49, 2004-2005, p. 481-484 (evocarea a fost iniţial cuprinsă în sumarul acestei reviste, tom. 46-47, 2002-2003).

---

[1] Articolul de mai sus este un fragment din volumul *Istoria militară a Daciei romane*. În acest studiu, aflat sub tipar, fiecare capitol este însoţit de un appendice bibliografic. Aci însă contopind două capitole într-unul singur, pentru mai multă înlesnire a cetitorului, am suprimat atât appendicele bibliografice, cât şi unele pasagii referitoare la socoteala numărului de soldaţi din Dacia. [Vezi notele editorului, n. 24]

[3] Despre împăratul Traian: D. Kienast, *Römische Kaisertabelle. Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie*[2], Darmstadt, 1996, p. 122-124 (cu bibliografia esențială); W. Eck, în Manfred Clauss (ed.), *Împărați romani* (traducere din limba germană de Adolf Armbruster), București, 2001, p. 125-140 Vezi și articolul nostru *Împăratul Traian și casa sa domnitoare*, în „Oltenia. Studii și comunicări", Arheologie - Istorie, 14, 2002-2003, p. 47-51.

[4] Despre împăratul Hadrian: D. Kienast, *op. cit*, p. 128-131 (cu bibliografia esențială); Michael Zahrnt, în *Împărați romani* (v. nota precedentă), p. 141-154.

[5] Vezi C. C. Petolescu, *Opera dell'imperatore Traiano nel Basso Danubio*, în *Studia historica et theologica. Omagiu profesorului Emilian Popescu*, Iași, 2003, p. 97-102.

[6] Pasajul este extras din biografia împăratului Hadrian din Historia Augusta (*Hadr.*, 5, 2): *namdeficientibus nationibus quas Traianus subegerat, Sarmatae bellum inferebant, Britanni teneri sub Romana dicione non poterant, Aegyptus seditionibus urgebatur, Libya denique ac Palaestina rebelle animosefferebant.* Probabiil dintr-o eroare de tipar, în textul lui V. Christescu apare „Licia" în loc de Libia (Lybia).

[7] Pentru sursa acestei afirmații, V. Christescu (în bibliografia din *Istoria militară*, p. 65) trimitea la Fronto, *Principia historiae*, p. 205 (citat după A. von Premerstein, *Das Atentat der Consulare auf Hadrian im J. 118 n.Chr.*, Klio, Beihefte 8, 1908, p.4-6); vezi și J. Bennet, *Traian*, traducere de Vladimir Agrigoroaiei, București, 2006, p. 253, nota 87 (la p. 334) (care citează pe R. Syme, *Tacitus*, Oxford, 1958, p. 239, nota 9).

[8] Despre Lusius Quietus: A. Iordănescu, *Lusius Quietus*, Bibliotheca Istros, 3, București, 1941; H. Devijver, *Prosopographia militiarum equestrium quae fuerunt ab Augusto ad Gallienum*, II, Leuven, 1977, p. 542-543 (L 41)

[9] Despre acest personaj, vezi: C. C. Petolescu, *Notes prosopographiques (V). Q. Marcius Turbo Fronto Publicius Severus*, în „Dacia" (N. S.), 37, 1933, p. 285-290; I. Piso, *Die Prätorianerpräfekt Q. Marcius Turbo und seine Sohne*, în „Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik", 150, 2004, p. 270-280.

[10] O amplă prezentare a evenimentelor și izvoarelor: I. I. Russu, *Dacia și Pannonia Inferior în lumina diplomei militare din anul 123*, București, 1972, p. 38 și urm. (versiune în limba germană: în „Dacia" (N. S.), 18, 1974, p. 155-176).

[11] Pentru inscripția de la Pergam, vezi acum culegerea noastră: *Inscriptions externes concernant l'histoire de la Dacie (IIe-IIIe siècles)*, II, București, 2000, p. 388-391, nr. 381.

[12] Eutropius, *Breviarium ab Urbe condita*, VIII, 6, 2: *Idem de Dacia facere conatum amici deterruerunt, ne multi cives Romani Barbaris traderentur; propterea quod Traianus, victa Dacia, ex toto Orbe Romano infinitas eo copias hominum transtulerat ad agros et urbes collendas*; pentru traducerea acestui pasajul, vezi *Fontes*, II, p. 36.

[13] Cassius Dio, *Istoria romană*, LXVIII, 13, 6; vezi *Fontes*, I, p. 695.

[14] V. Christescu, *Istoria militară*, p. 65 citează (în bibliografia generală de la p. 65): A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, I, ed. III, p. 206-210.

[15] Despre podul peste Dunăre de la Drobeta, vezi D. Tudor, *Podurile romane la Dunărea de Jos*, București, 1971, p. 53-153 (= *Les ponts romains du Bas-Danube*, București, 1974, p. 47-134 (cu toată bibliografia); idem, *Oltenia romană*[4], București,

1968, p. 56-68; vezi încă: Vittorio Galliazzo, *Una meraviglia del mondo antico; il ponte di Traiano sul Danubio a Drobeta, attuale Turnu Severin (România)*, în *1900 ans depuis la construction du pont de Drobeta (103-2003)*. Travaux du Symposiun international de Drobeta Turnu Severin (16-18 mai 2003) (ed. I. Stîngă), Turnu Severin, 2003, p. 9-24. Vezi în această privinţă şi studiul nostru *Drobeta în timpul domniei împăratului Hadrian*, în „Drobeta", 15, 2005, p. 123-129.

[16] C. Daicoviciu, în „Anuarul Institutului de Studii Clasice", 2, 1936, p. 71-74 (= *Dacica*, Cluj, 1970, p. 231-233); IDR, I, 6.

[17] CIL, XVI, 75 (= IDR, I, 10) din 22 martie 129.

[18] În realitate, vestul Olteniei aparţinea Daciei Superioare: C. C. Petolescu, SCIV, 22, 1971, 3, p. 411-422; idem, în „Oltenia. Studii şi comunicări", Arheologie – Istorie, 12, 2000, p. 76-77.

[19] Vezi în această privinţă C. Daicoviciu, *Câteva cuvinte în legătură cu organizarea Daciei* (extras din „Transilvania", 73, 12, Sibiu, 1942), p. 5 şi urm. Discuţiile în legătură cu apartenenţa sud-estului Transilvaniei la provincia Dacia Inferior sunt consemnate în articolul nostru publicat în „Oltenia. Studii şi comunicări", Arheologie – Istorie, 12, 2000, p. 74-76.

[20] Despre *cohors II Flavia Bessorum*: C. C. Petolescu, *Auxilia Daciae*, Bucureşti, 2002, p. 84-85, nr. 20.

[21] C. Daicoviciu, Dacia, 7-8, 1937-1940, p. 315 (= IDR, III/4, 231); vezi şi CIL, III, 955 (= 7721; IDR, III/4, 235).

[22] C. C. Petolescu, *Auxilia Daciae*, p. 106-107, nr. 41.

[23] Vezi încă *supra*, nota 19.

[24] Într-adevăr, mai târziu, pe timpul lui Antoninus Pius, T. Flavius Priscus Gallonius Fronto Q. Marcius Turbo, procuratorul-guvernator al Daciei Inferioare primeşte titlul de *prolegato et praefectus Daciae Inferioris*: titlul de *pro legato* arată că, printr-un mandat special primit de la împărat, deţinea *imperium* şi capacitatea de a conduce efective din legiuni; prin urmare, nu s-a făcut apel la legatul propretor al Daciei Superioare, care nu putea depăşi limitele provinciei sale fără un mandat special din partea împăratului. Vezi C. C. Petolescu, în „Dacia" (N. S.), 26, 1982, p. 167-170.

[25] Seria guvernatorilor Daciei pe timpul lui Traian: I. Piso, *Fasti provinciae Daciae*, I. *Die senatorische Amtsträger*, Bonn, 1993, p. 10-29. În plus faţă de guvernatorii menţionaţi de V. Christescu, mai cunoaştem acum pe *Iulius Sabinus* (diploma de la Ranovać din 14 octombrie 109; RMD, III, 148 = ILD, 10: predecesorul lui D. Terentius Scaurianus), precum şi pe Q. Baebius Macer (două diplomă militare din 3/4 iulie 114: RMD, IV, 225-226; ILD, 12-13).

[26] Remarcabilă intuiţia lui V. Christescu: comandamentul lui Q. Marcius Turbo a cuprins doar Pannonia Inferior (nu amândouă Pannoniile) şi Dacia, aşa cum rezultă din diplomele militare din anul 123 (IDR, I, 7 şi 7 bis).

[27] Vezi totuşi cazul Dalmatiei, rămasă fără legiuni, sau Hispaniei Citerior (Tarraconesis), cu o singură legiune, guvernate de legaţi de rang consular.

[28] În realitate, împăratul Traian a luat în războiul cu parţii doar detaşamente (vexilaţii), din toate cele trei legiuni aflate în Dacia (I Adiutrix, IV Flavia şi XIII Gemina); vezi articolul nostru din „Dacia (N. S.), 33, 1989, p. 253-254.

[29] În prezent, informaţia noastră despre trupele Daciei Inferioare este mult mai bogată; în afară de diploma din anul 129 (vezi *supra*, nota 17), a mai apărut o

diplomă din anul 140 (IDR, I, 13), iar în ultimii ani numeroase altele: vezi în special ILD, 17-18 (a. 122), 25 (= RMD, V, 376; a. 130), 35 (= RMD, IV, 269; a. 146), 45 (= RMD, V, 442; a. 167/168).

[30] Despre trupele auxiliare menţionate de V. Christescu în acest articol, vezi cartea noastră, *Auxilia Daciae*, Bucureşti, 2002, p. 60 şi urm. *(passim)*. Dar vestul Olteniei, unde staţionau cohortele *III Campestris* (la Drobeta) şi *IV Cypria* (la Bumbeşti) aparţineau provinciei Dacia Superior (vezi *supra*, nota 18).

[31] Cum rezultă din diplomele militare citate la nota 22, numărul trupelor auxiliare din Dacia Inferior cunoscute în prezent este mult mai mare; vezi *Auxilia Daciae*, p. 41-42.

[32] V. Christescu se referă la diploma din 29 iunie 120 (IDR, I, 5 = RMD, 17); vezi *supra*, nota 16.

[33] Este vorba despre inscripţia de la Lambaesis CIL, VIII, 2532 = 18042 = ILS, 2487; vezi Marcel Leglay, *Le discours d'Hadrien ŕ Lambčse (128 ap. J.-C.)*, în *Akten des XI. Internationalen Limeskongresses Székesfehérvár 1976* (ed. J. Fitz), Budapesta, 1977, p.

[34] Vezi C. C. Petolescu, *Auxilia Daciae*, p. 43-46.

[35] Textul de până aici se regăseşte în *Istoria militară*, p. 57-64; textul ce urmează, *ibidem*, p. 66-70.

[36] Despre împăratul Antoninus Pius: D. Kienast, *Kaisertabelle*, p. 134-136; Hildegard Temporini, în *Împăraţi romani*, p. 155-163.

[37] Historia Augusta, *Vita Pii*, 5, 4-5: *Per legatos suos plurima bella gessit. Nam et Britannos per Lollium Urbicum vicit legatum alio muro caespiticio summotis barbaris ducto; et Mauros ad pacem postulandam coegit, et Germanos et Dacos et multas gentes atque Iudaeos rebellantes contudit per praesides ac legatos. In Achaia etiam atque Aegypto rebelliones repressit. Alanos molientis saepe refrenavit.*

[38] V. Christescu se referă la lucrarea lui G. Lacour-Gayet, *Antonin le Pieux et son temps*, Paris, 1888, p. 114-116, 127-131 (vezi bibliografia din *Istoria militară*, p. 70).

[39] Despre aceste evenimente, a se vedea articolul nostru *Dacia în timpul lui Antoninus Pius*, în „Thraco-Dacica", 14, 1993, p. 159-162.

[40] CIL, III, 1416 (= IDR, III/3, 276.

[41] Despre legaţia lui M. Statius Priscus: I. Piso, *Fasti provinciae Daciae*, I, p. 66-73, nr. 16.

[42] Vezi Al. Matei, Robert Gindele, *Sistemul defensiv roman din nord-vestul Daciei*, în *Dacia Augusti Provincia. Crearea provinciei* (edd. Eugen S. Teodor, Ovidiu Ţentea), Bucureşti, 2006, p. 181-206

[43] În realitate, *Dacia Porolissensis* exista cel puţin din anul 123: vezi diploma de la Urfa (Turcia) din 14 aprilie 123 (bibliografia: ILD, 20) şi diplomele de la Gherla şi Čovdin din 10 august 123 (IDR, I, 7 şi 7 a).

[44] Toată această discuţie a devenit inutilă încă de prin anul 1960, odată cu descoperirea diplomei de la Gherla din 2 iulie 133 (IDR, I, 11), atestând existenţa provinciei *Dacia Porolissensis* la această dată; vezi şi nota precedentă.

[45] Despre organizarea provincială a Daciei, vezi contribuţiile noastre recente în: „Studii şi articole de istorie", 71, 2006, p. 137-149; *Catalogul expoziţiei Dacia*

Augusti Provincia. Crearea provinciei. Il catalogo della mostra, Bucureşti, 2006, p. 17-26 (text paralel român şi italian).

[46] Demonstraţia este acum desuetă; vezi *supra,* nota 43.

[47] Inventarul trupelor auxiliare din cele trei provincii ale Daciei: C. C. Petolescu, *Auxilia Daciae,* p. 40-41.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE:

CIL *Corpus Inscriptionum Latinarum*, Berlin
IDR *Inscripţiile Daciei romane,* Bucureşti (edd. D. M. Pippidi, I. I. Russu)
ILD C. C. Petolescu, *Inscripţii Latine din Dacia,* Bucureşti, 2005
RMD *Roman Military Diplomas,* I-V, Londra (Margaret M. Roxan, Paul Holder)

DACIA RULED BY HADRIAN AND ANTONINUS PIUS

Abstract

This paper is a reediting of the material published in "Convorbiri literare", LXIX, 1936, 11-12, p. 442-451. Another version of this text was edited by Cristescu in his book, *Istoria militară a Daciei romane,* Bucharest, 1937, p. 57-70.

CONTRIBUŢII LA REPERTORIUL ARHEOLOGIC AL JUDEŢULUI GALAŢI. DESCOPERIRILE DIN SECOLELE VIII-XI

I. A. ADAMESCU*

Numărul foarte mare de descoperiri arheologice şi numismatice datând din secolele VIII-XI, se datorează eforturilor întreprinse de Ion T. Dragomir, Dan Gh. Teodor, Mircea Petrescu-Dâmboviţa, Ghenuţă Coman, Mihalache Brudiu, care au adunat de-a lungul timpului numeroase informaţii privind vestigiile arheologice din regiunea de sud a Moldovei.

Încă din primii ani ai secolului XX, în vechiul judeţ Covurlui, au fost descoperite la Serdaru-Şendreni, printr-o cercetare perieghetică a lui Nicolae Velichi, o necropolă de incineraţie, distrusă apoi de lucrările agricole[1]. În anii 1950-1960, după cercetările arheologice efectuate de Mihalache Brudiu şi Nicolae Zaharia, la Băneasa, a fost descoperit un mormânt de înhumaţie[2]. Tot în această perioadă, la Bereşti au fost descoperite două morminte de înhumaţie izolate[3]. În 1957, pe terasa inferioară a lacului Brateş, în apropiere de Valea lui Tuluc, a fost descoperită o urnă de incineraţie în care s-au găsit oase calcinate, amestecate cu cenuşă[4]. În 1971, în cursul campaniei de săpături din cimitirul hallstattian de la Stoicani, întreprinsă de Mircea Petrescu Dâmboviţa şi Marin Dinu, s-au descoperit şi trei morminte de înhumaţie aparţinând secolelor VIII-IX[5]. O lucrare fundamentală care a repertoriat majoritatea cercetărilor de la est de Carpaţi este aceea elaborată de Nicolae Zaharia, Mircea Dâmboviţa Petrescu, şi Emilia Zaharia, publicată în 1970 şi intitulată *Aşezări din Moldova de la paleolitic până în secolul al XIII-lea*. O altă contribuţie importantă în aceasta direcţie a avut-o şi Mihalache Brudiu, care a adus informaţii noi în ceea ce priveşte regiunea de sud a Moldovei. O realizare utilă specialiştilor, este şi lucrarea lui Dan Gh. Teodor intitulată *Descoperiri arheologice şi numismatice la Est de Carpaţi*, apărută în 1997, unde

* Muzeul Judeţean de Istorie şi Arheologie Prahova.

[1] N. Velichi, *Necropola şi altarul votiv de la Serdaru (Şendreni), Judeţul Covurlui*, în „B. C. M. I.", V, 1912, p. 120-122.

[2] N. Zaharia, M. Petrescu-Dâmboviţa, Em. Zaharia, *Aşezări din Moldova de la Paleolitic până în secolul al XIII-lea*, Bucureşti, 1970, p. 311, fig. CCXL/20.

[3] *Ibidem*, p. 338.

[4] I. T. Dragomir, *Descoperiri arheologice pe actualul teritoriu al Galaţiului din cele mai vechi timpuri şi până la întemeierea oraşului*, în „Danubius", I, 1967, p. 188, fig. 13/3.

[5] M. Petrescu-Dâmboviţa, M. Dinu, *Noi cercetări arheologice la Stoicani, (Judeţul Galaţi)*, în „S.C.I.V.A.", 25, 1974, 1, p. 91-95, fig. 9.

prezintă într-un capitol al lucrării toate descoperirile arheologice din secolele V-XI d. Hr. În 2001 apare lucrarea *Rituri şi ritualuri funerare în spaţiul extracarpatic în secolele VIII-X*, scrisă de Cristian Luca şi Dragoş Măndescu, lucrare în care sunt analizate problemele necropolelor din secolele VIII-X d. Hr.

*

Din punct de vedere geomorfologic principala caracteristică a acestei zone este linia de contact dintre cele două mari unităţi geografice din spaţiul extracarpatic:

- Podişul Moldovenesc este situat în partea de nord-est a ţării, unde este delimitat de valea Moldovei şi de localităţile: Păltinoasa, Cacica, Marginea şi Straja în vest; Mălureni, Nicoreşti, Ţepu, Munteni, Corod, Băleni, Tg. Bujor, Oancea în sud şi valea Prutului în nord şi est[6].

- Câmpia Română cuprinde întreaga zonă joasă care se desfăşoară de-a lungul Dunării inferioare, între Drobeta-Turnu Severin în vest şi Galaţi în est. Către nord, Câmpia Română este delimitată de Câmpia Piemontană Getică până la valea Dâmboviţei, de unde intră direct în contact cu Subcarpaţii; pătrunde ca un golf de-a lungul Siretului şi apoi de la Panciu urmăreşte o linie dreaptă vest-est, până în apropierea localităţii Corod şi apoi Oancea pe Prut[7].

Teritoriul judeţului Galaţi în sine prezintă un relief tabular cu o fragmentare mai accentuată în nord şi mai slabă în sud, distingându-se după altitudine, poziţie şi particularităţi de relief, următoarele unităţi geomorfologice: Colinele Tutovei, Podişul Covurluiului, Câmpia Covurluiului, Câmpia Tecuciului, Lunca Siretului şi Valea Prutului[8].

*

La mai bine de jumătate de secol de la primele descoperiri ale unor astfel de obiective în sudul Moldovei, realizarea unui repertoriu reprezintă o primă evaluare pe care o considerăm necesară. Repertoriul de faţă se doreşte a fi un instrument de lucru, deoarece el catalogheaza rezultatul cercetărilor arheologice sistematice sau de suprafaţă întreprinse pe teritoriul judeţului Galaţi asupra unor obiective plasate cronologic în sec. VIII-XI d. Hr.

Descoperirile sunt grupate pe localităţi, prezentate în ordine alfabetică. Pentru fiecare descoperire s-a trecut unitatea administrativă, toponimul, tipul obiectivului, anul şi autorii descoperiri/cercetării. Precizăm că nu deţinem aceste date pentru toate siturile repertoriate.

CORPUSUL DESCOPERIRILOR:

Aldeşti, com. Bereşti-Meria, jud. Galaţi

1. „*Căuşani*". La sud de satul Aldeşti, la circa 600-700 m pe dealul din apropiere s-au descoperit fragmente ceramice lucrate la roată din pastă nisipoasă de culoare cenuşie şi roşiatică, ornamentate cu striuri orizontale şi în valuri, datând din secolele IX-X[9]. Cercetare de suprafaţă.

---

[6] A. Roşu, *Geografia fizică a României*, Bucureşti, 1980, p. 403.

[7] *Ibidem*, p. 430.

[8] ***, *Judeţul Galaţi*, Bucureşti, 1980, p. 11-18.

[9] Gh. Coman, *Cercetări arheologice cu privire la secolele V-XI în sudul Moldovei (stepa colinară Horincea-Elan-Prut)*, în „Arheologia Moldovei", VI, 1969, p. 278; N. Zaharia, M. Petrescu-Dâmbovița, Em. Zaharia, *op. cit.*, p. 338.

2. *„Pănăşeşti"*. În marginea de nord-est a satului, pe partea stângă a râului Pănăşeşti, se află o altă aşezare aparţinând secolelor IX-X, cu ceramică corespunzătoare culturii Dridu[10]. Cercetare de suprafaţă.
3. *„Cojocari"*. În partea de sud-est a satului, s-au descoperit urme de locuire din secolele VI-VII, VII-VIII şi IX-X. Ceramica secolelor VI-VII şi VII-VIII este de tipul celei încadrabile culturii Hlincea I. Din secolele IX-X provin o serie de fragmente ceramice, din vase lucrate la roata înceată, dintr-o pastă brun-cărămizie[11]. Cercetare de suprafaţă.

Balinteşti, com. Bereşti-Meria, jud. Galaţi
4. *„Marginea de nord"*. La circa 700-800 m de sat, pe pantele dealului din apropiere, s-au descoperit fragmente ceramice lucrate cu mâna şi la roată specifice secolelor VII-VIII şi X-XI[12]. Cercetare de suprafaţă.
5. *„Pechişcani"*. În partea de sud a satului, la circa 300-400 m, s-au descoperit fragmente ceramice databile în secolele IX-X[13]. Cercetare de suprafaţă.

Bălăbăneşti, com. Bălăbăneşti, jud. Galaţi
6. *„Biserica Sf. Neculai"*. În jurul bisericii Sf. Neculai, au fost descoperite fragmente ceramice lucrate la roată datând din secolele X-XI[14]. Cercetare de suprafaţă.
7. *„Căminul Cultural"*. În apropierea căminului cultural, au fost descoperite fragmente ceramice încadrate cronologic în secolele VII-VIII şi VIII-IX[15]. Cercetare de suprafaţă.
8. *„Româneşti"*. La o distanţă de 2 km nord de comună, au fost descoperite fragmente ceramice datând din secolele VIII-IX[16]. Cercetare de suprafaţă.

Băleni, com. Băleni, jud. Galaţi
9. *„Izvorul lui Năstase Lupu"*. În partea de vest a satului Băleni, s-au descoperit resturi ceramice lucrate la roată datând din secolul al X-lea[17]. Cercetare de suprafaţă.

Băneasa, com. Băneasa, jud. Galaţi
10. *„Vatra satului"*. La circa 300 m de Primărie, au fost descoperite fragmente ceramice aparţinând secolelor VIII-IX şi un mormânt de înhumaţie din secolele X-XI. În apropiere de acest punct în săpătura unui beci s-a descoperit un mormânt de înhumaţie, având ca inventar o sabie din fier, fără gardă, caracteristică secolelor X-XI d.Hr.[18]. Descoperire întâmplătoare.

---

[10] Gh. Coman, *Cercetări arheologice în sudul Moldovei cu privire la secolele V-XI*, în „S. C. I. V.", 20, 1969, 2, p. 291.
[11] *Ibidem.*
[12] *Ibidem*, p. 292.
[13] *Ibidem.*
[14] *Ibidem*, p. 288.
[15] *Ibidem.*
[16] *Ibidem.*
[17] M. Brudiu, *Cercetări arheologice în zona valului lui Athanaric*, în „Danubius", VIII-IX, 1979, p. 160; D. Gh. Teodor, *Descoperiri arheologice şi numismatice la est de Carpaţi în secolele V-XI*, Iaşi, 1997, p. 44.
[18] Gh. Coman, în „S.C.I.V", 20, 1969, 2, p. 292; N. Zaharia, M. Petrescu-Dâmboviţa, Em. Zaharia, *op. cit.*, p. 111; D. Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 45; C. Luca, D. Măndescu, *Rituri şi ritualuri funerare în spaţiul extracarpatic în secolele VIII-X*, Brăila, 2001, p. 12, 32.

Bereşti, com. Bereşti, jud. Galaţi

11. *„Râpa Sârbilor"*. La vest de localitate, pe albia râului Chineja s-au descoperit vârfuri de săgeţi din fier şi fragmente ceramice datând din secolele X-XI[19].

12. *„Chirvase"*. La est de localitate pe valea râului Meria s-au descoperit două morminte de înhumaţie izolate, unul având ca inventar un vas, iar celălalt două obiecte vestimentare, datând din secolele X-XI[20]. Cercetare de suprafaţă.

13. *„Sediul I.A.S."*. În partea de nord a localităţii, s-au descoperit fragmente ceramice datând din secolele VIII-IX[21]. Cercetare de suprafaţă.

14. *„Bâzanu"*. Situat la 2 km est-nord-est de oraş, în 1954 s-a descoperit întâmplător, în mantaua unei movile, un mormânt de înhumaţie, orientat vest-est, întins pe spate, cu mâinile pe lângă corp, având drept inventar un vas metalic turtit, care a fost distrus după descoperire[22]. Descoperire întâmplătoare.

Brăhăşeşti, com. Brăhăşeşti, jud. Galaţi

15. *„Izvorul Hanului"*. În partea de sud a comunei, la o distanţă de 500 m, în apropierea izvoarelor pârâului Hanului, au fost descoperite fragmente ceramice aparţinând culturii Dridu, caracteristice secolelor X-XI[23]. Cercetare de suprafaţă.

Bujoru, Târgu Bujor, jud. Galaţi

16. *„Internatul liceului"*. În partea de nord-vest a oraşului, în jurul clădirii internatului, au fost descoperite fragmente ceramice databile în secolele X-XI[24]. Cercetare de suprafaţă.

Cavadineşti, com. Cavadineşti, jud. Galaţi

17. *„Râpa Glodului"*. La 3 km de satul Grăpeni, în malurile surpate s-au descoperit fragmente ceramice, lucrate cu mâna şi la roata înceată, ornamentate cu striuri orizontale şi vălurite, caracteristice secolelor VIII-IX. Dintre acestea se remarcă două fragmente ornate cu „beţişorul înfăşurat", datând din secolele VIII-IX. De asemenea, de pe acelaşi loc provin şi resturi ceramice din pastă grosieră şi cenuşie fină databile sec X-XI[25]. De aici provine şi un vas întregibil (reconstituit), din secolul al X-lea[26]. Cercetare de salvare.

18. *„La Est de sat"*. În partea de est a localităţii, în jurul fostului C.A.P., au fost adunate fragmente ceramice datând din secolele VIII-IX, precum şi din secolele X-XI[27]. Cercetare de suprafaţă.

---

[19] M. Petrescu-Dâmboviţa, *Călătorie de cercetare arheologică în Judeţul Covurlui*, extras din „Orizonturi", III, 1940, 5-9, 1941, p. 13; D. Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 48-49.

[20] D. Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 49.

[21] Gh. Coman, în „S. C. I. V.", 20, 1969, 2, p. 292; D. Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 49.

[22] N. Zaharia, M. Petrescu-Dâmboviţa, Em. Zaharia, *op. cit.*, p. 338; D. Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 98, 167; C. Luca, D. Măndescu, *op. cit.*, p. 12, 32.

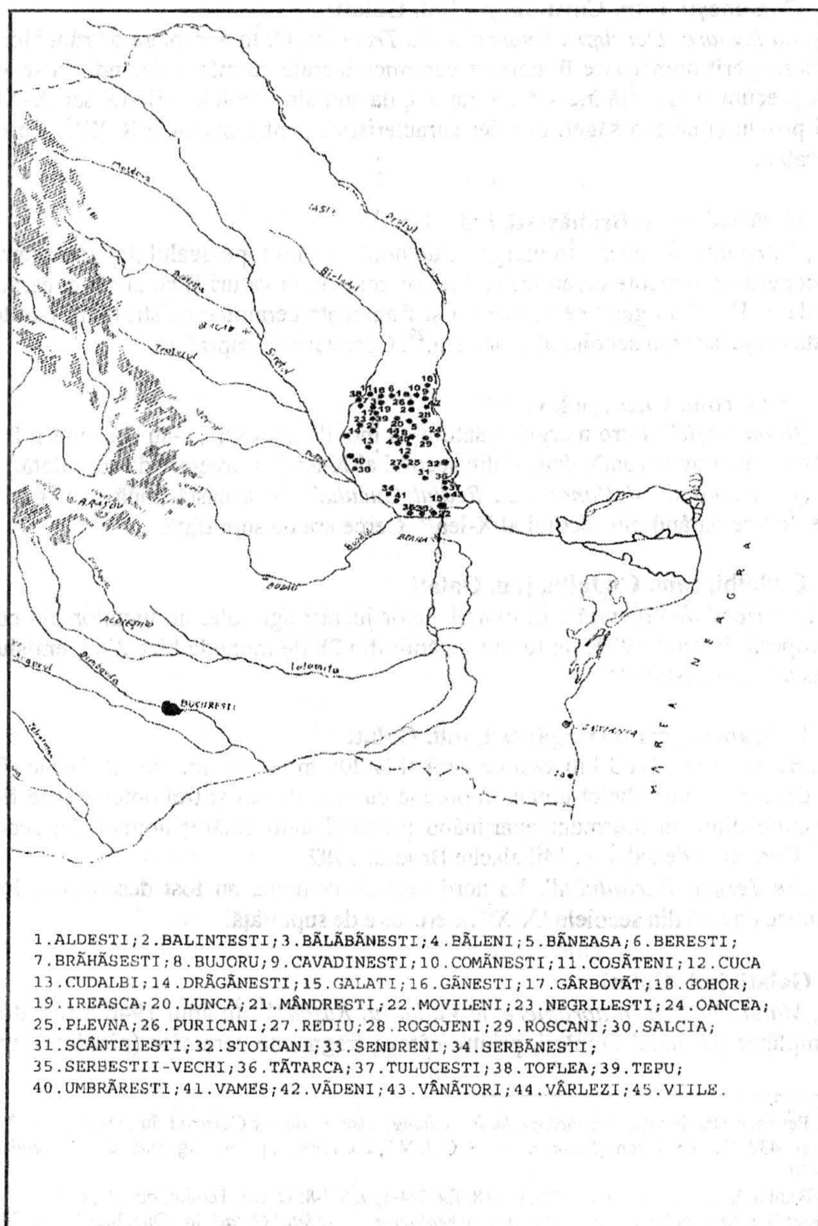
[23] M. Brudiu, *Cercetări perieghetice în sudul Moldovei*, în „M. C. A.", IX, 1970, p. 518, fig. 7/10; D. Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 57.

[24] Gh. Coman, în „S. C. I. V.", 20, 1969, 2, p. 292; D. Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 61.

[25] M. Petrescu-Dâmboviţa, în „Orizonturi", III, 1940, 5-9, p. 15-16; D. Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 61-62.

[26] I. T. Dragomir, *Săpăturile arheologice de la Cavadineşti (r.Bereşti, reg. Galaţi)*, în „M. C. A.", VI, p. 469, fig. 9/9-11.

[27] Gh. Coman, în „S. C. I. V.", 20, 1969, 2, p. 292.

Harta descoperirilor din sec. VIII-XI din județul Galați.

Comăneşti, com. Cavadineşti, jud. Galaţi

19. *„La Izvoare (Deasupra Izvoarelor-La Trei Case)"*. În apropiere de râul Horincea, s-au descoperit numeroase fragmente ceramice lucrate cu mâna, datând din secolele VI-VII, precum şi la roată înceată sau rapidă, datând din secolele VIII-IX sau X-XI. Tot de aici provin şi câteva săgeţi din fier caracteristice pentru secolele X-XI[28]. Cercetare de suprafaţă.

Cosăţeni, com. Brăhăşeşti, jud. Galaţi

20. *„Marginea de nord"*. În marginea de nord a satului, pe dealul din apropiere, au fost descoperite fragmente ceramice cu linii orizontale, în valuri şi cu alveole, caracteristice secolelor IX. S-au găsit de asemenea şi fragmente ceramice cu striaţiuni paralele, care atestă o aşezare din secolul al X-lea e.n.[29]. Cercetare de suprafaţă.

Cuca, com. Cuca, jud. Galaţi

21. *„Râpa Roşie"*. Între marginea satului şi movila „Arcari", s-au descoperit fragmente ceramice lucrate la roată, datând din secolul al X-lea[30]. Cercetare de suprafaţă.

22. *„La Fântâna lui Panait sau Rediul Cucului"*. În această zonă s-au găsit dovezi arheologice datând din secolul al X-lea[31]. Cercetare de suprafaţă.

Cudalbi, com. Cudalbi, jud. Galaţi

23. *„La Nord de comună"*. În timpul unor lucrări agricole, un locuitor din comună a descoperit, în anul 1971, un tezaur alcătuit din 28 de monede bizantine, emisiuni de la Anastasius la Justin I[32].

Drăgăneşti, com. Drăgăneşti, jud. Galaţi

24. *„Bursucărie"*. La 3 km vest de gară şi la 200 m est de linia ferată Tecuci-Făurei, a fost descoperit un schelet uman, împreună cu oase de cal şi trei potcoave de fier, toate provenite dintr-un mormânt aparţinând probabil unui călăreţ nomad din secolele X-XI[33]. Cercetare de salvare, Mihalache Brudiu, 1982.

25. *„Pe Terasa Bârladului"*. La nord vest de comună, au fost descoperite fragmente ceramice datând din secolele IX-X[34]. Cercetare de suprafaţă.

Galaţi, jud. Galaţi

26. *„Malul Dunării în apropiere de Vadul lui Raşcu"*[35]. În anul 1946 a fost descoperit întâmplător pe malul Dunării, printre câteva fragmente ceramice (pierdute), un tezaur

---

[28] M. Petrescu-Dâmboviţa, *Archäologsche Forschungsreise im Bezirk Covurlui*, în „Dacia", VII-VIII, 1937-1940, p. 437, fig. 9/8; Ghenuţă Coman, în „S. C. I. V.", 20, 1969, 2, p. 291, fig. 16/6; D. Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 69-70.

[29] M. Brudiu, în „M. C. A.", IX, 1970, p. 518, fig. 7/4-5, 9, 9/7-8; D. Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 72.

[30] Costel Ilie, Mircea Nicu, *Situri şi puncte arheologice din judeţul Galaţi*, în „Danubius", XX, 2002, p. 17; D. Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 75.

[31] M. Brudiu, în „M. C. A.", 1979, p. 159.

[32] I. Dimian, *Câteva descoperiri monetare bizantine pe teritoriul R.P. R.*, în „S. C. N.", I, 1957, p. 190-191.

[33] D. Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 84.

[34] M. Petrescu-Dâmboviţa, în „Dacia", VII-VIII, 1937-1940, p. 443, fig. 2/25-26.

[35] P. Păltânea, *Câteva date despre începuturile oraşului Galaţi*, în „Anuarul Institutului *A. D. Xenopol* – Iaşi", VI, 1969, p. 143.

monetar compus din 12 monede de argint bizantine datând din secolul al VII-lea, monede emise între anii 613-685 de împăraţii Heraklius, Heraklius-Constantin, Constantin II şi Constantin al IV-lea[36]. Descoperire întâmplătoare.

27. „*Valea lui Tuluc*". Pe marginea terasei de lângă lacul Brateş, pe Valea lui Tuluc în dreptul km 7 de pe traseul liniei ferate Galaţi – Bârlad, s-a descoperit o urnă de incineraţie (conţinând oase calcinate) lucrată la roata înceată şi ornamentată cu benzi de linii vălurite şi orizontale, datând din secolele X-XI. Vasul este lucrat la roată dintr-o pastă ceramică cu impurităţi, de culoare gălbuie-roşcată, cu urme de afumare. Este ornamentat cu benzi de linii incizate orizontal şi vălurat, aplicate alternativ pe aproape întreaga suprafaţă exterioară a vasului. De asemenea, din împrejurimile oraşului provin şi două monede bizantine de bronz, emisiune de la Constantin al IX-lea (1042-1055)[37].

28. „*Cartierul Dunărea*". Situată pe versantul sudic al terasei din cartierul Dunărea, aşezarea a fost distrusă prin excavări[38].

Găneşti, com. Cavadineşti, jud. Galaţi

29. „*Cazanul de Ţuică*". În partea de sud a satului, în jurul cazanului de ţuică şi în grădinile mai multor locuitori, au fost găsite fragmente ceramice datând din secolele IX-X[39]. Cercetare de suprafaţă.

30. „*Cristeşti-sat*". În partea de est a satului, s-au descoperit fragmente ceramice datând din secolele VIII-IX[40]. Cercetare de suprafaţă.

31. „*Cristeşti-nord*". În partea de nord a cartierului Cristeşti s-au găsit fragmente ceramice lucrate la roata înceată specifice secolelor VIII-IX[41]. Cercetare de suprafaţă.

32. „*La Izvoare*". În partea de sud-sud-vest a satului, pe locul denumit „La izvoare" au fost descoperite fragmente ceramice caracteristice secolelor VIII-IX, precum şi altele aparţinând secolelor X-XI[42]. Cercetare de suprafaţă.

33. „*Fântâna Mare*". La cca.500 m de marginea sud-estică a punctului Fântâna Mare au fost descoperite fragmente ceramice din secolele VIII-IX şi secolele X-XI[43]. Cercetare de suprafaţă.

Gârbovăţ, com. Ghidigeni, jud. Galaţi

34. „*Arcaci*". În marginea de vest a satului, într-o zonă de alunecări de straturi, pe locul denumit „Arcaci", s-au descoperit fragmente ceramice din secolele X-XI şi un depozit de unelte şi arme medievale timpurii[44]. Cercetare sistematică.

---

36 I. Dimian, *op. cit.*, 196-197.

37 I. T. Dragomir, în „Danubius", I, 1967, p. 188, fig. 13/3; D. Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 91; C. Luca, D. Măndescu, *op. cit.*, p. 12, 32.

38 M. Brudiu, *Cercetări privind secolele VIII-XI în zona de sud a interfluviului Prut-Siret*, în „Mousaios", V, 1999, p. 119.

39 Gh. Coman, în „S. C. I. V.", 20, 1969, 2, p. 292.

40 N. Zaharia, M. Petrescu-Dâmboviţa, Em. Zaharia, *op. cit.*, p. 342, nr.412 b, menţionat sub numele de Vatra satului; Gh. Coman, în „S. C. I. V.", 20, 1969, 2, p. 292.

41 Gh. Coman, în „Arheologia Moldovei", VI, 1969, p. 280 (menţionat la satul Cristeşti).

42 D. Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 92; Gh. Coman, în „S. C. I. V.", 20, 1969, 2, p. 292.

43 Gh. Coman, în „S. C. I. V.", 20, 1969, 2, p. 292.

44 A. C. Florescu, *Aşezarea din epoca bronzului târziu de la Gârbovăţ (raionul Tecuci, regiunea Galaţi)*, în „Danubius", I, 1967, p. 75; D. Gh. Teodor, *Depozitul de unelte şi arme medievale timpurii de la Gârbovăţ, Jud Galaţi*, în „Memoria Antiquitatis", XXIII, 2004, p. 395; Idem, *Descoperiri...*, p. 92-93.

Gohor, com. Gohor, jud. Galaţi

35. „*Vatra satului*". În jurul izvoarelor din vatra satului au fost descoperite fragmente ceramice aparţinând secolelor VI-VII, VIII-IX şi IX-X[45]. Cercetare de suprafaţă.

Ijdileni, com. Frumuşiţa, jud. Galaţi

36. „*Via lui Ion Ciurea*".Au fost descoperite fragmente ceramice aparţinând culturii Dridu[46]. Cercetare sistematică.

Ireasca, com. Gohor, jud. Galaţi

37. „*Izvoare*". În partea de nord a satului şi la sud-est de locul denumit „Izvoare", s-au descoperit fragmente ceramice lucrate cu roata, provenite din borcane având buza răsfrântă, iar corpul ornamentat cu linii vălurite caracteristice secolelor IX-X[47]. Cercetare de suprafaţă.

Lunca, com. Jorăşti, jud. Galaţi

38. „*Râpa cu oale*". În marginea de sud a satului pe locul denumit „Râpa cu oale", s-a găsit un cuptor din piatra, în jurul căruia au fost descoperite resturi ceramice din secolele X-XI[48]. Cercetare de suprafaţă.

Măndreşti, com. Valea Mărului, jud. Galaţi

39. „*Pe vale la peri*". La cca. 1 km sud-vest de vatra satului, pe locul denumit „Pe vale la peri", în apropierea saivanelor , s-a descoperit un amnar din fier cu braţele lungi, subţiri şi bine arcuite, datând din secolele X-XI[49]. Cercetare de suprafaţă.
40. „*Vatra satului*". În diferite locuri din vatra satului au fost descoperite între anii 1972-1976 vârfuri de săgeţi din fier cu trei muchii, pumnale şi cuţite din fier datând după caracteristicile lor fie din secolele VII-VIII, fie din secolele X-XI[50]. Cercetare de suprafaţă.
41. „*La curături*". În marginea de nord a satului , cca. 50 m de casele locuitorilor Şolea şi Pachiţa, lângă pârâul satului, s-au descoperit fragmente ceramice şi un vas întregibil din secolele VII-VIII[51]. Cercetare de suprafaţă.

Movileni, com. Şendreni, jud. Galaţi

42. „*Marginea satului*". Cu ocazia extinderii triajului C.F.R Bărboşi, între anii 1965-1975, a fost distrusă o aşezare aparţinând secolului al X-lea. Astăzi se mai păstrează doar un martor de terasă, lângă turnul de apă, în jurul căruia se mai păstrează câteva complexe din secolul al X-lea[52].

[45] D. Gh. Teodor, *Descoperiri...*, p. 95.
[46] M. Brudiu, *Cercetări privind hallstattul din sudul Moldovei*, în „S. C. I. V. A.", 1991, 3-4, p. 223.
[47] Idem, în „M. C. A.", IX, 1970, p. 520, fig. 9/1-6,9.
[48] I. T. Dragomir, *Judeţul Galaţi pe scara timpului*, Galaţi, 1972, p. 45.
[49] D. Gh. Teodor, *Descoperiri...*, p. 115.
[50] *Ibidem.*
[51] *Ibidem.*
[52] M. Brudiu, în „Mousaios", V, 1999, p. 119.

Negrileşti, com. Munteni, jud. Galaţi

43. *„Grădina lui Zaharia"*. În curtea şcolii, aflată în vatra satului, pe locul denumit „Grădina lui Zaharia", s-au descoperit fragmente ceramice lucrate cu roata înceată şi ornamentate cu striuri orizontale în val datând din secolele VIII-IX[53]. Cercetare de suprafaţă.

44. *„Confluenţa Bârladului cu pârâul Berheci"*. În apropierea pârâului Berheci, s-au semnalat mai multe morminte de înhumaţie lipsite de inventar, neprecizate cronologic[54]. Cercetare de suprafaţă.

Oancea, com. Oancea, jud. Galaţi

45. *„Podul de pe Prut"*. Pe terasele Prutului, de o parte şi de alta a podului care trece peste Prut, s-au descoperit fragmente ceramice din secolele X-XI[55]. Cercetare de suprafaţă.

Plevna, com. Rediu, jud. Galaţi

46. *„Puţul lui Streaşină"*. La nord de localitate cu ocazia unor săpături de salvare, s-a descoperit o aşezare din secolele VIII-XI[56]. Cercetare de salvare.

Puricani, com. Bereşti-Meria, jud. Galaţi

47. *„Marginea de est a satului"*. În partea de est a satului, la cca. 500 m, s-au descoperit fragmente ceramice lucrate cu roata înceată ornamentate cu benzi vălurite pe buză şi pe umăr, precum şi cu benzi orizontale, caracteristice secolelor X-XI[57]. Cercetare de suprafaţă.

Rediu, com. Rediu, jud. Galaţi

48. *„La Fântâni"*. În marginea de sud-est a localităţii, în zona izvoarelor denumite „La Fântâni", s-au descoperit resturi ceramice lucrate cu roata datând din secolele IX-X[58]. Cercetare de suprafaţă.

Rogojeni, com. Suceveni, jud. Galaţi

49. *„Şipote"*. În marginea de sud a satului, pe locul denumit „Şipote", s-au descoperit resturi ceramice din secolul al X-lea[59]. Cercetare de suprafaţă.

Roşcani, com. Oancea, jud. Galaţi

50. *„Crucişoara"*. În marginea de est a satului, pe locul denumit „Crucişoara", s-au găsit cioburi din secolele VI-VII, secolele VIII-IX, precum şi din secolele X-XI[60]. Cercetare de suprafaţă.

---

53 D. Gh. Teodor, *Descoperiri...*, p. 121.

54 N. Zaharia, M. Petrescu-Dâmboviţa, Em. Zaharia, *op. cit.*, p. 374; E. M. Constantinescu, *Memoria pământului dintre Carpaţi şi Dunăre*, Bibliotheca Mousaios 1, Buzău, 1999, p. 258.

55 Gh. Coman, în „S. C. I. V.", 20, 1969, 2, p. 292.

56 M. Brudiu, în „Mousaios", V, 1999, p. 120.

57 Gh. Coman, în „S. C. I. V.", 20, 1969, 2, p. 291; Idem, în „Arheologia Moldovei", VI, 1969, p. 279.

58 M. Brudiu, în „Danubius", VIII-IX, 1979, p. 159.

59 I. T. Dragomir, *Judeţul Galaţi...*, p. 45.

60 Gh. Coman, în „S. C. I. V.", 20, 1969, 2, p. 293.

Salcia, com. Umbrărești, jud. Galați

51. *„Inărie”*. La cca. 1 km sud de sat, pe locul denumit „Inărie”, a fost descoperită, în anii 1969-1970, o monedă bizantină, rău conservată, emisiune de la împăratul Focas[61]. Cercetare de suprafață.

Scânteiești, com. Scânteiești, jud. Galați

52. *„Izvor”*. În marginea de est a localității, în punctul „Izvor” pe valea Ijdileni, s-a descoperit o așezare din secolul al X-lea. De aici s-au putut recupera fragmente ceramice, unele lucrate cu mâna datând din secolele VI-VII și altele la roată, ornate cu linii orizontale și vălurite incizate, datând din secolul al X-lea[62]. Cercetare de suprafață.

Stoicani, com. Foltești, jud. Galați

53. *„Dealul de pe râpă”*. În urma cercetării necropolei hallstattiene de la Stoicani, au fost descoperite și trei morminte de înhumație orientate vest-nord-vest-est-sud-est, conținând ca inventar mai multe obiecte de podoabă, dintre care se remarcă o brățară tubulară din bronz, mai multe inele de bronz dintre care unul ornamentat pe „chatton” cu o cruce, un cercel de aur ornamentat cu granule, mai multe mărgele din pastă de sticlă, precum și câteva cuțitașe din fier. Tot în zona mormintelor s-au aflat și câteva fragmente ceramice ornamentate cu striuri orizontale și vălurite. După inventarul lor, aceste morminte, care fac probabil parte dintr-o necropolă mai mare, datează, ca și fragmentele ceramice descoperite, din perioada secolelor VIII-IX[63]. Cercetare sistematică.

Suceveni, com. Suceveni, jud. Galați

54. *„Stoborăni”*. Lângă iazul cu același nume, au fost observate urme aparținând secolelor X-XI d.Hr[64].

Șendreni, com. Șendreni, jud. Galați

55. *„Casa lui Secan”*. Pe malul de vest al Bălții Mălina, la cca. 2,5 km nord-est de Șendreni, în punctul denumit „Casa lui Secan”, cu ocazia unui sondaj arheologic întreprins în 1959 de colectivul șantierului arheologic Barboși, au fost descoperite fragmente ceramice datând din secolele X-XI. În 1961 au fost întreprinse săpături arheologice, dezvelindu-se cu această ocazie trei locuințe-bordei, prevăzute cu sobe construite din pietre sau cu cuptor din lut, în interiorul cărora s-a găsit o mare cantitate de ceramică lucrată la roată și bogat ornamentată, câteva unelte și o monedă de bronz, emisiune de la Roman al III-lea Arghyros (1028-1034). Întregul material datează de la sfârșitul secolului X - primele decenii ale secolului ale XI-lea[65]. Cercetare sistematică.

55. *„Dealul Tirighina”*. La sud-est de sat, lângă pepiniera fostului C.A.P. și pe pantele dealului Tirighina de la nordul satului Barboși, s-au descoperit fragmente ceramice din

---

[61] D. Gh. Teodor, *Descoperiri...*, p. 142.

[62] M. Brudiu, în „Danubius”, VIII-IX, 1979, p. 158; D. Gh. Teodor, *Descoperiri...*, p. 145.

[63] M. Petrescu-Dâmbovița, M. Dinu, în „S. C. I. V. A.”, 1974, p. 91-95, fig.7-9; C. Luca, D. Măndescu, *op. cit.*, p. 31.

[64] I. T. Dragomir, *Județul Galați...*, p. 43-44; D. Gh. Teodor, *Descoperiri...*, p. 150.

[65] N. Gostar, *Săpăturile și sondajele de la Șendreni-Barboși (r. Galați)*, în „M. C. A.”, VIII, 1962, p. 506-507; D. Gh. Teodor, *Descoperirile arheologice de la Șendreni-Galați*, în „Danubius”, I, 1967, p. 129.

secolele X-XI[66]. Cercetare de suprafaţă.
56. *„Vatra nord-estică"*. În 1911, pe fosta proprietate a lui C. Tofan, aflată în vatra nord-estică a localităţii, s-a descoperit, cu ocazia unor lucrări agricole, probabil între anii 1910-1911, un cimitir de incineraţie. Vasele, lucrate cu mâna sau la roata înceată, având în compoziţie pietricele şi nisip, erau ornamentate cu striuri orizontale şi în val. După descrierea ceramicii, necropola ar data din secolele IX-X[67].

Şerbăneşti, com. Lieşti, jud. Galaţi
57. *„Vest-sud-vestul satului"*. La vest-sud-vest de satul Şerbăneşti de lângă comuna Lieşti, pe una din terasele Bârladului, în fosta vie a lui I. Mitu, s-au descoperit fragmente ceramice decorate cu linii orizontale şi în val, caracteristice secolelor X-XI[68].

Şerbeştii Vechi, com. Şendreni, jud. Galaţi
58. La 2 km spre vest, în dreptul şoselei Galaţi-Tecuci, se află la gura văii Lozova o aşezare din secolele X-XI[69]. Cercetare de salvare.

Tătarca, com. Tuluceşti, jud. Galaţi
59. *„La Lutărie"*. În partea de sud a cimitirului satului, într-o ruptură de mal, în punctul denumit „Lutărie", s-au descoperit fragmente ceramice caracteristice secolelor IX-X[70]. Cercetare de suprafaţă.

Tuluceşti, com. Tuluceşti, jud. Galaţi
60. *„Râpa Bălaia"*. La punctul numit Râpa Bălaia, s-a găsit o aşezare din secolul al X-lea, de unde au fost adunate fragmente ceramice specifice culturii Dridu[71]. Cercetare de suprafaţă.
61. *„Vatra satului"*. Aici s-au găsit în mod sporadic fragmente ceramice specifice culturii Dridu[72]. Cercetare de suprafaţă.

Toflea, com. Brăhăşeşti, jud. Galaţi
62. *„Dealul Tănăsoaia"*. Pe dealul Tănăsoaia, situat în marginea de sud-vest a satului, cu ocazia săpăturilor întreprinse în aşezarea neolitică şi bronz timpuriu, au fost identificate şi resturi ceramice sporadice din secolele VIII-IX, dintre care se remarcă un vas întregibil[73]. Cercetare sistematică.

Ţepu, com.Ţepu, jud.Galaţi
63. *„Dealul Stâlpilor"*. La vest de punctul Dealul Stâlpilor se află o aşezare din secolul

---

66 I. T. Dragomir, în „Danubius", I, 1967, p. 188.
67 N. Velichi, *op. cit.*, p. 120-122, fig. de la p. 121; D. Gh. Teodor, *Descoperiri...*, p. 150; C. Luca, D. Măndescu, *op. cit.*, p. 11, 32.
68 M. Petrescu-Dâmboviţa, în „Dacia", VII-VIII, 1939-1940, p. 443, fig. 2/17-18.
69 M. Brudiu, în „Mousaios", V, 1999, p. 119-120.
70 Idem, în „M. C. A.", IX, 1970, p. 516.
71 *Ibidem.*
72 *Ibidem*, p. 513, fig. 7/1-3; 6-8.
73 D. Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V-XI*, Iaşi, 1978, p. 81, fig. 48/6.

al X-lea[74]. Cercetare de suprafaţă.

Umbrăreşti, com. Târgu Bujor, jud. Galaţi

64. „*La Sud-sud-est de sat* ". La cca. 2 km sud-sud-est de sat pe o pantă lină de pa stânga pârâului satului, au fost descoperite fragmente ceramice caracteristice secolelor VIII-IX[75]. Cercetare de suprafaţă.

Umbrăreşti, com. Umbrăreşti, jud. Galaţi

65. „*Dealul Bisericii*". În marginea de nord-vest a satului, pe Dealul Bisericii, pe teritoriul fostului sat Tămăşani, au fost descoperite fragmente ceramice datând din secolele X-XI[76]. Cercetare de suprafaţă.

66. „*Nord-est de sat*". În nord-estul satului, s-a descoperit întâmplător un schelet alături de care erau depuse şi patru capete de cal. Din inventar s-a recuperat o zăbală de fier dintr-o tijă cu inele mobile la extremităţi şi mai multe fragmente din fier provenind de la o toartă şi de la cercurile unei căldări de lemn, datând din secolele X-XI[77]. Descoperire izolată.

Vameş, com. Piscu, jud. Galaţi

67. „*Valea Gerului*". În 1936, pe Valea Gerului, s-a descoperit întâmplător o monedă bizantină de bronz, emisiune de la Iustin I şi Sofia (568-579)[78]. Descoperire întâmplătoare.

Vădeni, com. Cavadineşti, jud. Galaţi

68. „*Marginea de est a satului*". Între biserică şi râul Prut, în marginea de est a satului, au fost descoperite fragmente ceramice datând din secolele VI-VII, secolele VIII-IX, şi secolele X-XI. Din secolele VIII-IX provine un vas întregibil[79]. Cercetare de suprafaţă.

Vânători, com. Vânători, jud. Galaţi

69. „*Dealul Admeraru*". La nord de sat pe pantele dealului Admeraru, au fost descoperite fragmente ceramice lucrate la roată, caracteristice secolului al X-lea[80]. Cercetare de suprafaţă

70. „*La Jolică*". Pe terasa inferioară a lacului Brateş, la est de sat, s-au descoperit resturi ceramice datând din secolele X aparţinând culturii Dridu[81]. Cercetare de suprafaţă.

71. „*La nord de sat*". În partea de nord a satului, pe hotarul cu localitatea Tuluceşti, s-au descoperit resturi ceramice datând din secolul al X-lea[82]. Cercetare de suprafaţă.

---

[74] I. Basoc, *Cercetări perieghetice pe teritoriul comunei Ţepu, judeţul Galaţi*, în „Danubius", X, 1981, p. 25, fig 4/10.

[75] Gh. Coman, îm „S. C. I. V.", 20, 1969, 2, p. 292.

[76] D. Gh. Teodor, *Descoperiri...*, p. 161.

[77] *Ibidem*, p. 161; C. Luca, D. Măndescu, *op. cit.*, p. 13.

[78] M. Petrescu-Dâmboviţa, în „Dacia", VII-VIII, 1939-1940, p. 17.

[79] Gh. Coman, în „S. C. I. V.", 20, 1969, 2, p. 292, fig. 6/2; Idem, în „Arheologia Moldovei", VI, 1969, p. 310, fig. 3/6; 4/9; 8/2.

[80] M. Brudiu, în „M. C. A.", IX, 1970, p. 513, fig. 7/1-3.

[81] *Ibidem*.

[82] *Ibidem*, fig. 7/6-8.

72. *„Punct Amiral”*. În anul 1980, s-au descoperit trei bordeie, un cuptor şi şapte gropi, toate aparţinând secolelor X-XI[83]. Cercetare de salvare.

Vârlezi, com. Vârlezi, jud. Galaţi

73. *„Biserica Veche”*. În jurul bisericii vechi, aflată în centrul satului, au fost găsite fragmente ceramice datând din secolele VIII-IX şi din secolele X-XI[84]. Cercetare de suprafaţă.

74. *„Vârleaza”*. La cca. 700-800 m de marginea de sud-sud-est a satului, în punctul denumit „Vârleaza”, au fost descoperite resturi ceramice datând din secolele VI-VII, precum şi din secolele VIII-IX[85]. Cercetare de suprafaţă.

Viile, com. Fârţăneşti, jud. Galaţi

75. *„Dealul Bujorului”*. În marginea de nord-est a satului, lângă sediul fostului I.A.S., pe Dealul Bujorului, s-au găsit fragmente ceramice lucrate cu roata înceată, caracteristice secolelor IX-X[86]. Cercetare de suprafaţă.

76. *„La Nord-nord-est de sat”*. La 1 km de marginea de nord-nord-est a satului, pe o pantă înclinată, s-au descoperit fragmente ceramice caracteristice secolelor V-VI[87]. Cercetare de suprafaţă.

Concluzii. Pe baza cercetărilor arheologice întreprinse până în prezent sunt cunoscute până în momentul de faţă 76 de obiective din perioada secolelor VIII-XI d. Hr. Din punct de vedere geografic, 30 sunt în zona de câmpie şi peste 40 de obiective sunt situate în regiunea de podiş. Din cele 76 de obiective s-au întreprins săpături sistematice sau cercetări mai ample într-un număr de opt aşezări şi necropole, restul descoperirilor fiind rezultatul unor cercetări de suprafaţă.

RÉPERTOIRE ARCHÉOLOGIQUE DE DÉPARTEMENT DE GALAŢI CONCERNANT LES SIÈCLES VII-XI

Résumé

Le répertoire en discussion représente les investigations effectues jusqu'au présent au sud de Moldavie, concernant les VII-XI siècles.

Ce répertoire-ci peut être mis à la disposition de tous ceux qui sont passionnés d'histoire et spécialement d'archéologie. Aussi comme les autres, je n'ai fait autre chose qu'accumuler ces informations et les présenter à ceux qui sont intéressés.

83 M. Brudiu, *Cercetări arheologice de la Vânători (Jud. Galaţi)*, în „M. C. A.” – A XV-a Sesiune de rapoarte, Braşov, 1981, p. 407; Costel Ilie, Mircea Nicu, *op. cit.*, p. 40.

84 Gh. Coman, în „S. C. I. V.”, 20, 1969, 2, p. 292.

85 *Ibidem*.

86 *Ibidem*.

87 *Ibidem*.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XV, 2006

STUDIUL ARHEOZOOLOGIC AL MATERIALULUI ANIMALIER DIN PERIOADA MEDIEVALĂ DE LA SITUL SLON (JUD. PRAHOVA)

SERGIU HAIMOVICI*

Situl arheologic de la Slon, aparținând secolelor VIII-X, este situat lângă satul Slon şi aşezat în mica depresiune cu acelaşi nume. Aceasta, ce se găseşte la o înălțime de circa 800 m, este mărginită către vest de înălțimile de la sud de Munții Ciucaş şi spre est de prelungirea munților Siriu cunoscută şi sub numele de munții Tătarului; toate aceste înălțimi trec cu mult de 1000 m. Depresiunea este traversată de pârâul Drăjnuța Mică ce se varsă în Drajna, afluent al râului Teleajen, care deschide spre sud o frumoasă vale, cunoscută bine de iubitorii de drumeții. Către nord, prin pasul Boncuța, se trece în Transilvania, situl fiind deci situat pe un vechi drum ce lega Ardealul de Muntenia, fiind astfel un important punct strategic. De aceea au fost construite aici între sec. VIII şi X două cetăți, mai întâi din lemn apoi chiar din cărămizi şi blocuri de piatră fasonată. După cum consideră istoricii, „cetățile constituiau un punct de sprijin a unei formațiuni politice autohtone. Presupunem aşadar implicit existența unor stratificări sociale, precum şi o putere economică, militară şi politică considerabilă reprezentând o formațiune stabilă, printre primele, din spațiul românesc" [1].

Iată de ce, deşi cantitatea de resturi animaliere dată nouă este destul de mică considerăm că, prin studiul acestora să aducem unele date (ce nu pot fi evidențiate decât prin arheozoologie) cu privire la caracteristicile economice, dar nu numai, a acelora ce au ridicat cele două cetăți.

Arheologul care ne-a oferit materialul a fost regretata Maria Comşa. Aceasta a făcut săpături în mai mulți ani şi ne-a trimis materialele osteologice în două etape. O parte a acestuia a fost studiat mai de mult şi publicat într-o revistă din Ploieştiîn 1991[2]. Altă cantitate, ceva mai bogată, a fost luată în considerație de noi mai târziu şi a fost ținută în portofoliu. Constatând importanța celor două cetăți pentru istoria medievală, ne-am gândit să adunăm laolaltă resturile faunistice şi să executăm o lucrare care să conțină întregul material arheozoologic provenit din săpătură.

Trebuie să arătăm de la început că arheologul a cules tot materialul osteologic găsit adunând şi cele mai mici fărâme, poate trecându-l chiar prin sită. Iată de ce, din circa 200 de resturi nu am putut duce la o bună determinare decât 160, dintre care 158 provin de la mamifere ce au fost determinate până la rang de specie, iar două au fost

* Universitatea „Al. I. Cuza", Iaşi.
1 *Istoria Românilor*, vol. III, Bucureşti, 2001, p. 89-91.
2 S. Haimovici, în „Anuar Muzeu Arheologie Prahova", 1991, vol. I (9), p. 157-161.

duse până la grup: unul de la peşti şi altul de la păsări. Menţionăm totodată că toate resturile considerate ca nedeterminabile aparţin de fapt tot grupului mamiferelor, putând astfel spune că acestea singure participau din plin la economia animalieră a societăţii umane de la Slon.

Restul de peşte este reprezentat printr-un corp vertebral tăiat sagital, reprezentând deci jumătate dintr-o vertebră; are o mărime de doar 3 mm (se vede cât de bine arheologul a adunat materialul animalier). Evident că nu se poate determina specia; putem doar spune că individul avea o lungime de 10 cm, deci o specie de talie mică sau doar un puiet.

Păsării îi aparţine porţiunea osoasă de la vârful unei aripi drepte. Provine de la o pasăre mai mare decât găina, aproape sigur o specie sălbatică.

Mamifere sunt reprezentate prin zece specii, şase fiind domestice şi patru sălbatice. Ele sunt următoarele: *Bos taurus* (taurine), *Ovicaprinae* cu *Ovis* (ovine) şi *Capra* (caprine), *Sus scrofa domesticus* (porcine), *Equus caballus* (calul), *Asinus domesticus* (măgarul sau asin), ca domestice şi *Sus scrofa ferus* (mistreţul), *Cervus elaphus* (cerbul roşu numit şi carpatin), *Capreolus caprelus* (căpriorul), *Ursus arctos* (ursul) ca sălbatice. De la cele domestice, s-au găsit evident mai multe resturi decât la cele sălbatice.

Tabelul 1

Frecvenţa speciilor de mamifere

Specia	Fragmente		Indivizi	
	nr. abs.	%	nr. abs.	%
Bos taurus	46	29,11	9	29,04
Ovicaprinae (Ovis et Capra)	46	29,11	8	25,80
Sus domesticus	8	5,06	3	9,67
Equus caballus	43	27,22	5	16,12
Asinus domesticus	8	5,06	2	6,45
Sus ferus	2	1,27	1	3,23
Cervus elaphus	2	1,27	1	3,23
Capreolus capreolus	1	0,63	1	3,23
Ursus arctos	2	1,27	1	3,23
Total	**158**		**31**	

Tabelul 2

Frecvenţa pe cele două grupări economice - domestic/ sălbatic

Grupa economică	Fragmente		Indivizi	
	nr. abs.	%	nr. abs.	%
Mamifere domestice	151	95,56	27	87,09
Mamifere sălbatice	7	4,44	4	12,91
Total	**158**		**31**	

În cele ce urmează, vom trece în revistă fiecare specie în parte şi acolo unde a fost posibil adăugând şi măsurătorile executate de noi.

Taurinele sau cornutele mari au frecvenţa cea mai ridicată, ele fiind şi specia cea mai mare şi mai voluminoasă (poate uşor întrecută de cal); cam aceeaşi frecvenţa o are specia respectivă şi în aşezarea de la Bucov[3] , situată la circa 10 km de municipiul Ploieşti, cât şi în alte staţiuni de la începutul evului mediu în S-E Munteniei. Caractere tipologice nu au putut fi stabilite, cât şi nici înălţimea la greabăn, din cauză că resturile animaliere sunt relativ foarte puţine şi foarte sfărâmate aşa cum am arătat. S-au executat însă câteva măsurători pe care le-am trecut în tabelul 3.

Tabelul 3

Măsurători executate la specia *Bos taurus* (în mm)

Segmentul osos	Dimensiunea	
M^3	Lungimea	28; 28
M_3	Lungimea	35
Coxal	Diam. acetab.	57; 57
Tibia	Lărg. epif. inf.	55; 55; 55
Astragal	Lung. max	61
	Lărg. troch. inf.	37
Metacarp	Lărg. epif. inf.	59; 59

Măsurătorile arată un tip de talie relativ mică şi cu dimorfismul sexual destul de şters; situaţia, în această privinţă, este asemănătoare cu cea de la Bucov, unde s-a găsit foarte mult material osos. În ceea ce priveşte vârsta de sacrificate se constată după dinţii jugali că există o eroziune de la medie până la foarte puternică şi totodată că nu s-a evidenţiat nici o vertebră sau vreun rest de os lung cu discul de creştere încă deschis. Apreciem de aceea că sacrificau indivizi ajunşi la maturitate şi chiar unii foarte bătrâni; nu exista deloc tineret.

Ovicaprinele - se ştie că posibilitatea de a despărţi genul *Ovis* de genul *Capra,* mai ales atunci când avem resturi foarte sfărâmate, este foarte grea şi de aceea ele se consideră împreună sub denumirea de ovicaprine. Remarcăm însă că pentru unele segmente osoase, departajarea a fost făcută, încât se constată că ovinele erau cu mult mai numeroase decât caprinele. După cum se vede din tabelul 1 frecvenţa ovicaprinelor este destul de înaltă fiind egală cu cea a taurinelor la fragmente şi apropiată la indivizi. La Bucov ele au, însă, o frecvenţă mai scăzută. Ne punem întrebarea dacă ovinele nu erau cumva abundente în zonă, ele venind la munte „la vărat" şi fiind astfel la îndemână?

Materialul, având în vedere şi mărimea taliei ovicaprinelor, este încă mai fragmentat decât cel al taurinelor, încât nu putem evidenţia caracteristici morfologice ce le-ar aparţine. S-au putut totuşi executa câteva măsurători (vezi tabelul 4).

În ceea ce priveşte vârsta de sacrificare, se pare că situaţia este aceeaşi ca la taurine.

[3] S. Haimovici, în „S.C.I.V.A.", 1979, 30, 2, p. 207.

Tabelul 4
Măsurători executate la *Ovicaprinae* (în mm)
o= Ovis; c = Capra

Segmentul osos	Dimensiunea	
M_3	Lungimea	21; 21
Tibia	Lărg. epif. sup.	43 *(o)*
	Lărg. epif. inf.	26 *(o)*; 27 *(o)*
Calcaneu	Lung. max	55 *(o)*
	Lărg. max	19 *(o)*
Metacarp	Lărg. epif. sup.	22 *(o)*
	Lărg. epif. inf.	24 *(c)*

Porcinele stau ca frecvenţă, cu mult mai jos decât taurinele şi ovicaprinele. Acest fapt ar reprezenta un argument în favoarea existenţei în staţiunea de la Slon a unei populaţii umane autohtone vechi româneşti - se ştie că slavii „iubeau" mult porcul, a cărui frecvenţa în siturile acestora ocupa adesea primul loc. Nu putem da nici o referinţă de morfologia acestei specii; se pare totuşi că porcul avea o mărime medie. Ca măsurători găsim doar pentru trei oase (în mm) – humerus: lărg. epif. inf = 37; 37 - la radius: lărg. epif. sup. = 26. Se constată şi la porc faptul că resturile de la oasele lungi au epifizele cu discul închis, deci se sacrificau adulţi şi maturi nu şi tineret.

Calul are o frecvenţă aproape la fel cu cea a taurinelor şi ovicaprinelor - deci relativ înaltă. S-au găsit mulţi dinţi jugali liberi (circa 19) şi porţiuni mici de maxilare. Există şi o mandibulă mai întreagă la care s-au făcut şi măsurători (în mm): lung. dinţi jugali = 157, lung. premolari = 82, lung. molari = 75. Se pare de asemenea că acest os, ce nu prea are de fapt carne pe el, a fost tăiat astfel încât oarecum, pentru al folosi ca atare, sub forma unui fel de ghioagă, probabil pentru a lovi cu ea. Nu se poate da vreo dată cu privire la caracteristicile morfologice ale indivizilor şi nu a fost posibil a se stabili înălţimea la greabăn, se pare totuşi că indivizii erau de talie mijlocie - sub 1,40 m. După dinţii jugali s-ar găsi exemplare mature şi chiar unele de 15-17 ani – probabil nu se sacrifica tineret.

Asinul este în cantitate relativ mare, faţă de alte situri medievale timpurii, în multe din ele specia lipsind. S-au găsit, ca şi la cal, mulţi dinţi jugali liberi. De origine mediteraneană, acest măgar a ajuns la munte poate o dată cu oile ce au fost aduse „la vărat" sau pur şi simplu datorită faptului că în zonele înalte el este foarte eficient, căci nu se rostogoleşte pe substrat când urcă pe stâncării.

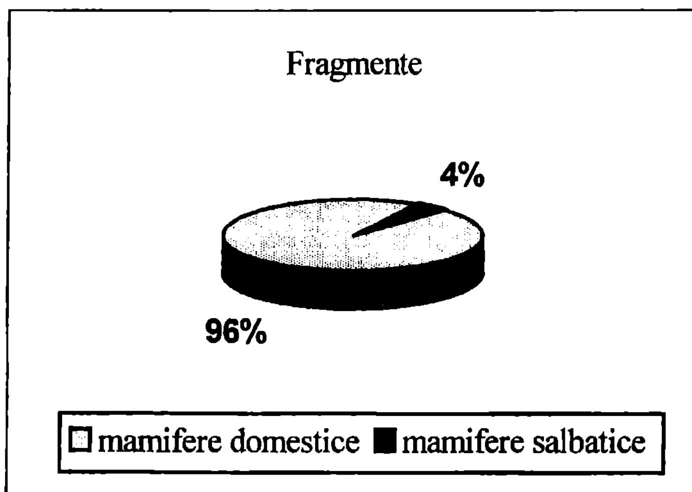
După ce am prezentat pe cele domestice să trecem la sălbăticiuni care în ordine sunt: mistreţul, cerbul, căpriorul şi ursul; trei dintre ele au câte două resturi şi unul - căpriorul - doar unul singur.

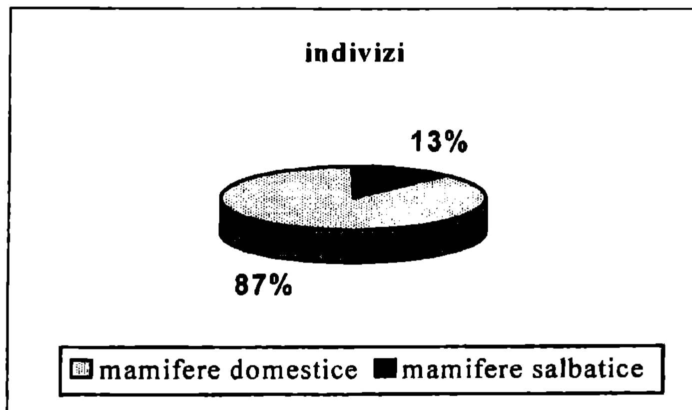
Mistreţul este reprezentat printr-un rest de humerus şi altul din tibie, nemăsurabile, care sunt mari şi masive le-am trecut la mistreţ şi nu la porc.

Cerbul are două resturi mici de corn cioplit, deci reprezintă căzături de la prelucrarea coarnelor pentru a fi transformate în diverse artefacte.

De la căprior s-a găsit un fragment de humerus, cu epifiza inferioară rămasă oarecum intactă; prin măsurătoare acesta are o lărgime de 26 mm.

Grupările economice
(vezi tabelul 2)

Ursului îi aparţine un canin superior căzut şi rupt cât şi un fragment de scapular, la care lărgimea capului este de 27 mm.

Cunoscând cele de mai sus putem să conchidem care era economia animalieră a locuitorilor din cetăţi şi din hinterlandul din care aceştia se aprovizionau. Speciile domestice, poate în afara măgarului, erau cele cinci comune în toate siturile de la începutul evului mediu. Chiar şi frecvenţa, în mare, era aproximativ aceeaşi. De asemenea, toate cele cinci aveau o caracteristică comună: erau reprezentate prin tipuri primitive de o productivitate scăzută; talia lor era în mare măsura joasă iar dimorfismul sexual relativ şters. Toate însă erau polivalente (chiar şi porcul prin grăsimea sa, folosită la diverse scopuri în afară de cel alimentar). Dar aproape că nu se găseau diferenţieri a unei tipologii economice, încât acelaşi individ era folosit în mai multe scopuri, dar evident, în toate cu o productivitate, aşa cum am arătat, joasă. Ameliorarea rasială adusă o dată cu romanii şi pe meleagurile noastre, fiind benefică, s-a şters cu totul, nemaifiind operaţională absolut în toate siturile.

Să trecem acum în revistă importanţa fiecărei specii în folos economic; vom da de asemenea, dacă va fi cazul şi importanţe de alt ordin.

Aşa cum am văzut în tabelul 1 taurinele se aşează pe locul întâi în economia animalieră. Ele erau evident polivalente: dădeau lapte - care putea fi şi industrializat în diferite alte produse, erau folosite la munci diverse şi prin sacrificare erau producătoare mai ales de proteine, prin carnea lor. Starea în care se găseşte materialul osos, cât şi penuria sa, ne face să nu putem distinge prin *sex ratio* frecvenţa femelelor, a masculilor şi a castraţilor (boii). Desigur că existau toţi trei, masculii, cum este cazul, evident în cantitate foarte mică. Este interesant că nu am găsit resturi de la tineret, deşi se ştie că masculii, dacă nu erau castraţi în tinereţe, deveneau de nestăpânit, deci nefolositori pentru munci. Să arate lipsa aceasta a tineretului că populaţia din cetăţi prelua de la cei din hinterland doar vaci şi boi ajunşi cel puţin la stare adultă, apţi pentru a „produce" munci dar şi pentru avea la dispoziţie laptele femelelor? Oricum ar fi, toţi trei (femele, masculi, castraţi) ajungeau să fie sacrificaţi la o anumită dată (cu cât mai târziu ca vârstă, cu atât cu o carne de mai proastă calitate). Convenea oare acest lucru celor ce reprezentau clasa conducătoare la o societate stratificată social aşa cum au arătat istoricii, adică să mănânce carne de la animale bătrâne? Nu putem da nici un răspuns satisfăcător - problema lasă de gândit - noi am arătat doar care era situaţia de fapt. Nu putem de asemenea evalua cât reprezenta munca la care erau puse vitele (la nevoi şi vacile pot servi la aceasta). Însă putem spune cât reprezenta sacrificarea taurinelor în acoperirea necesităţilor de proteine animale - mai bine de 50%.

Ovicaprinele, considerăm mai degrabă doar ovinele (caprinele se găseau într-o cantitate mai mică), sunt şi ele polivalente: lapte prin femele, lână prin ambele sexe şi evident carne prin sacrificare. Având în vedere că talia acestora este mică (un ovin primitiv reprezintă circa 1/9 dintr-un taurin primitiv) cota parte de proteine date de ele este foarte joasă, să spunem cel mult 5%.

Porcinele se consideră în general ca monovalente, dar aşa cum am mai arătat, ele nu dau doar carnea lor ci au şi grăsime care este mai fluidă decât la celelalte mamifere şi era folosită din plin în evul mediu, prin ardere, împreună cu altele pentru a face „lumină". Ca proteine animale comestibile, specia aduce aproximativ 5-6%.

Calul, cu totul polivalent, era folosit la muncă dar eventual, concomitent la călărie iar prin aceasta şi pentru luptă, cavaleria fiind o armă de elită. Este sigur că şi

carnea sa a fost întrebuinţată de locuitorii sitului, după cum o arată caracteristicile pe care le aveau resturile osoase ce au rezultat prin tranşarea ei. Ar reprezenta circa 30% din necesităţi, având în vedere că nu se folosea şi carnea de la caii foarte bătrâni.

Asinul considerăm că era oarecum monovalent, nefiind, credem, comestibil, ci folosit doar la munci, mai ales la cărat diferite baloturi nu prea grele ce erau mai ales samarizate. Aşa cum am arătat, muntele le era cu totul propice.

Se constată că creşterea animalelor domestice era o ocupaţie de bază /sau pentru cei din cetate ca principalul produs de hrană.

În privinţa celor patru sălbătăciuni (trei din ele destul de mari, iar căpriorul cam cât o oaie), acestea sunt comestibile (chiar şi ursul); însumându-le, ar acoperi şi ele poate cu ceva peste 10% din necesităţile de proteine animale. Aşadar, vânatul era o ocupaţie cu totul secundară, sau dat fiindcă existau şi militari în sit, poate una de divertisment.

Toate speciile mai aveau şi alte folosinţe decât cele arătate, căci se întrebuinţau după sacrificare sau doborâre: tocul coarnelor de la cavicorne şi cornul de la cervidee, uneori chiar oase, pentru a se executa diverse obiecte şi unelte de uz casnic (s-au găsit trei resturi osoase cu urme de cioplire, iar cerbul este reprezentat în material de două fragmente de corn cioplite); se foloseau, de asemenea, pieile animalelor pentru îmbrăcăminte şi încălţăminte, dar acestea, împreună cu altele necomestibile reprezentate de către organe moi (intestine, vezica urinară ş.a.) fiind putrescibile, nu lasau urme certe pentru arheologi.

În sfârşit trebuie să arătăm că ambientul din jurul sitului se asemăna cu cel actual: păduri mari chiar foarte dese decât actualmente, neumblate, formate din făgete, amestecate cu conifere. Ele reprezentau pentru acele sălbătăciuni un mediu foarte propice.

L'ÉTUDE ARCHÉOZOOLOGIQUE DU MATÉRIEL ANIMALIER DE LA PÉRIODE MEDIEVALE DU SITE DE SLON (DÉP. PRAHOVA)

Résumé

Les restes fauniques détermines sont seulement 160 et 158 appartiennent aux mammifères en total 10 espèces (voir le tableau 1). On a fait une étude morphologique et biométrique (tableaux 3-4). On discute sur l'économie animalière des habitants.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XV**, 2006

CONSIDERAŢII PRIVIND CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA CÂMPULUNG

GHEORGHE I. CANTACUZINO*

Izvoarele scrise referitoare la perioada de început a Câmpulungului sunt foarte puţine. Aceasta face să crească interesul mărturiilor arheologice. Dar cercetările arheologice nu au avut la Câmpulung amploarea pe care o cerea acest interes. In decursul timpului au fost efectuate săpături la unele ansambluri şi edificii de cult, o parte din ele rămânând inedite. Diferitele cercetări au avut ca obiectiv ansamblul vechii reşedinţe voievodale şi mai multe edificii de cult: Bărăţia, „Cloaşterul", bisericile Fundeni, Sf. Gheorghe - Olari, Sf. Ilie, Sf. Marina, Schei, Valea, Bradul. În prezentarea ce urmează vor fi reluate unele elemente şi probleme care au mai fost ridicate în legătură cu aceste cercetări[1].

Amploarea cea mai mare au avut-o săpăturile efectuate în decursul timpului la ansamblul fostei reşedinţe domneşti. În 1924 au fost întreprinse săpături în interiorul bisericii voievodale, sub conducerea lui Virgil Drăghiceanu, publicate sumar, cu patru decenii mai târziu[2]. Ele au adus date privind refacerea lăcaşului pe vechile fundaţii în timpul lui Matei Basarab şi apoi în secolul al XIX-lea. Impreciziile cercetării şi publicării rezultatelor au lăsat unele semne de întrebare. Mai târziu, în perioada 1960-1969, a fost efectuat un mic sondaj, în 1963, de D. V. Rosetti şi Flaminiu Mîrtzu lângă casa de la SV de biserica voievodală[3]. Anumite observaţii, rămase inedite, au fost prilejuite de unele lucrări de construcţie efectuate în incinta liceului „Dinicu Golescu", care au distrus multe vestigii ale vechiului ansamblu[4], precum şi de lucrări făcute în partea de sud-est a incintei[5].

---

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan", Bucureşti.

1 Gh. I. Cantacuzino, *Săpături arheologice la monumente din Câmpulung*, în curs de publicare în „S. C. I. V.", 2006.

2 V. Drăghiceanu, *Despre mânăstirea Câmpulung. Un document inedit: jurnalul săpăturilor făcute de Comisia Monumentelor Istorice în 1924*, p. 284-322, planul fiind întocmit de serviciul tehnic al Comisiunii Monumentelor Istorice (N. Ghika Budeşti, *Evoluţia arhitecturii în Muntenia*, I, în „B. C. M. I.", 20, 1927, f. 53-54, p. 122, pl. I, fig. 1).

3 In „S. C. I. V.", 15, 1964, 4, p. 566; vezi şi „Dacia", N. S., 8, 1964, p. 402. Despre acest sondaj, Fl. Mîrtzu, *Stiri noi asupra complexului istoric al mânăstirii şi al curţii domneşti din Câmpulung*, în „B. O. R.", 83, 1965, 11-12, p. 1032-1043.

4 Fl. Mîrtzu, *op. cit.*, p. 1040; Idem, în volumul *Câmpulung-Muscel ieri şi azi*, p. 30. Despre un sondaj efectuat în 1969 într-o zonă aflată în afara ansamblului, a fost întocmit de Fl. Mîrtzu un raport succint, însoţit de un profil (Arhiva I. N. M. I ., fond D. M. I., dosar nr. 3283).

5 Fl. Mîrtzu, în *Câmpulung-Muscel ieri şi azi*, p. 21, 65.

Cercetări mai ample în cuprinsul ansamblului arhitectural din jurul vechii biserici voievodale de la Câmpulung au început în 1975 în legătură cu lucrările de restaurare[6]. Plănuite să acopere printr-o rețea de secțiuni întreaga suprafață accesibilă investigării, ele au fost întrerupte după trei campanii şi au fost reluate cu mijloace mai reduse în anii 1981, 1982 şi 1984 şi apoi în 2000-2005[7], fără a putea acoperi decât o mică parte a ansamblului. Au fost descoperite unele materiale hallstattiene şi urme de locuire modeste databile la sfârşitul secolului al XIII-lea şi în prima parte a secolului al XIV-lea. S-a putut cerceta biserica ridicată de Basarab I şi Nicolae Alexandru, prima construcție de zid de pe acel loc, din care se păstrează fundațiile şi prima asiză din blocuri de piatră fățuită. Ea a fost integral refăcută, refolosindu-se piatra din parament, de Matei Basarab şi apoi, din nou, în veacul al XIX-lea. S-au descoperit resturi ale unui zid de piatră care înconjura biserica voievodală în secolul al XIV-lea, iar în partea de sud a întregului ansamblu urmele unui val de pământ şi bolovani, cu şanț la exterior. Biserica voievodală a fost ridicată către mijlocul sec. XIV, fiind, împreună cu alte vestigii contemporane, primele clădiri de zid importante într-un spațiu cu urme de locuire din perioade precedente, inclusiv urme databile în ultima parte a secolului al XIII-lea şi la începutul secolului al XIV-lea, sau aparținând unor amenajări (chiar zidării de proporții reduse) care s-ar putea datora activității constructorilor ansamblului.

În problema de mare interes a localizării vechii case domneşti, cercetările au infirmat ipotezele care căutau să o identifice cu clădirea de la sud-vest de biserică. Urme consistente din secolul al XIV-lea au fost scoase la lumină la est de biserica domnească. Între acestea trebuie remarcată partea de sud unei construcții de mari dimensiuni, aflată la circa 30 m est de biserică, cu ziduri groase de piatră, tencuită, pardosită cu cărămidă; în partea de nord ea este acoperită de construcții moderne, ceea ce lasş nelămurite unele probleme. Ținând seama de dovezile care o arată ca mult anterioară construcțiilor din secolul al XVII-lea şi de descoperirea în interior, deasupra pardoselii, a unei monede emise în 1442, construcția poate fi datată ipotetic în secolul al XIV-lea, chiar în lipsa mai multor materiale concludente din perioada folosirii ei, sau a faptului faptul că resturile s-au păstrat până la o adâncime relativ mică, ar putea

---

[6] Cercetările au fost începute în 1975 prin colaborarea D. P. C. N. cu Muzeul Județean Argeş şi Muzeul Orăşenesc Câmpulung, de un colectiv alcătuit din Gh. I. Cantacuzino (responsabil), Spiridon Cristocea, Teodor Mavrodin, Fl. Mîrtzu şi Şt. Trâmbaciu, fiind continuate în 1976 şi 1977: Gh. I. Cantacuzino, Sp. Cristocea, T. Mavrodin, Şt. Trâmbaciu, *Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice de la fosta curte domnească din Câmpulung din anii 1975-1977*, în „Studii şi cumunicări", Muzeul Câmpulung, I, 1981, p. 23-29; Gh. I. Cantacuzino, *Probleme ale secolelor XIII şi XIV la Câmpulung şi cercetările arheologice la fosta curte domnească*, în „S. C. I. V. A.", 22, 1981, 1, p. 131-139.

[7] Gh. I. Cantacuzino, Sp. Cristocea, Şt. Trâmbaciu, *Cercetări arheologice în zona fostei Curți domneşti din Câmpulung Muscel*, în „Materiale şi cercetări arheologice", Sesiunea anuală de rapoarte, Vaslui, 1982, p. 287-290; Idem, *Cercetările arheologice din zona fostei curți domneşti din Câmpulung, jud. Argeş*, în „Materiale şi cercetări arheologice", Sesiunea anuală de rapoarte, Ploieşti, 1983, II, p. 517-524; Gh. I. Cantacuzino, *Probleme ale cercetării vechii reşedințe domneşti din Câmpulung*, în „Argessis", Seria Istorie, 9, 2000, p. 107-115; Gh. I. Cantacuzino, Şt. Trâmbaciu, *Rezultatele cercetărilor arheologice efectuate în anul 2000 la ansamblul „Negru Vodă" din Câmpulung*, în „Revista de istorie a Muscelului – Studii şi comunicări", Muzeul Câmpulung, 6, 2000, p. 43-61; Gh.I. Cantacuzino, Maria Venera Rădulescu, Şt. Trâmbaciu, *Cercetări arheologice la Câmpulung - 2001*, în „Revista de istorie a Muscelului", 7, 2003, p. 25-37; Gh. I. Cantacuzino, *Vestigii din zona vechii reşedințe voievodale de la Câmpulung*, în „R. M. I.", 72, 2001-2003, p. 41-58.

îndemna la îndoială. Calitatea construcţiei poate îndreptăţi presupunerea că ea ar fi reprezentat una dintre clădirile aparţinând vechii reşedinţe domneşti. Când reşedinţa domnească nu a mai fost folosită, în jurul bisericii au fost înmormântaţi numeroşi locuitori ai oraşului Câmpulung. Pe locul reşedinţei au fost ridicate construcţiile mănăstirii ctitorite de Matei Basarab, care au avut o amplasare în bună parte diferită de cea a clădirilor din secolul al XIV-lea şi au suferit la rândul lor numeroase transformări şi distrugeri.

În afara cercetărilor din zona ansamblului fostei reşedinţe voievodale, au fost întreprinse săpături la mai multe edificii de cult: Bărăţia, „Cloaşterul", biserica Fundeni precum şi în necropolele din jurul bisericilor Sf. Gheorghe - Olari, Sf. Ilie, Sf. Marina, Schei, Valea, Bradul.

Cercetările arheologice la ansamblul Bărăţiei au fost întreprinse în anii 1963-1965, în legătură cu procesul de restaurare, care a determinat şi amplasarea săpăturilor. Principalele rezultate ale săpăturilor arheologice, al căror responsabil a fost Dinu V. Rosetti, rămase inedite, au fost prezentate, împreună cu cercetarea arhitecturii, în articolul arhitectului Ştefan Balş[8] privind restaurarea ansamblului, cu biserica, turnul clopotniţă şi casa parohială[9]. Cercetările au dovedit că biserica existentă reprezintă corul, ridicat în secolul al XV-lea, care a înlocuit corul unui edificiu din a doua jumătate a secolului al XIII-lea. El se ridica în prelungirea navei acestuia, care ulterior a fost dărâmată. Lespedea funerară a comitelui Laurentius cu inscripţia din anul 1300 provenea din edificiul iniţial şi a fost mutată în trei rânduri în construcţia ulterioară; piatra de mormânt a acoperit, într-o fază intermediară, o criptă cu oseminte reînhumate. Fundaţiile corului iniţial şi cele ale navei au fost descoperite prin săpături.

Fosta mănăstire catolică, cunoscută sub denumirea de „Cloaşter", a dispărut fără a fi suficient cercetată. Ea a fost dărâmată după 1646, distrugerea continuând în veacurile următoare[10]. Săpăturile lui Virgil Drăghiceanu a efectuat aici sondaje între 4 şi 10 noiembrie 1924, „câteva şanţuri transversale", căutând urmele fundaţiilor bisericii, care avea trei nave[11]. Nici un plan nu a fost însă publicată. Ion Barnea şi Emil Lăzărescu au întreprins în 1958, în zona din afara bisericii, sondaje cu o întindere

[8] Şt. Balş, *Restaurarea Bărăţiei din Câmpulung Muscel*, în „Monumente istorice. Studii şi lucrări de restaurare", 3, 1969, p. 7-26. Enunţarea rezultatelor în cronicile săpăturilor arheologice din anii 1963 (în „S. C. I. V.", 15, 1964, 3, p. 566), 1964 (în „S. C. I. V.", 16, 1965, 3, p. 602) şi 1965 (în „S. C. I. V.", 17, 1966, 4, p. 722-723).

[9] Rapoarte amănunţite se află în dosarul de restaurare (Arhiva Institutului Naţional al Monumentelor Istorice, fond D. M. I., dosar 3283). Dosarul cuprinde, în afara memoriilor şi avizelor oficiale, însemnările arh. Şt. Balş privind cercetarea arhitecturii monumentelor (38 p.), textele rapoartelor asupra cercetărilor arheologice efectuate între 25 martie - 14 noiembrie 1963, în iunie - noiembrie 1964 şi începând din 15 februarie 1965 (25 p., 11 p. şi 8 p.), semnate de D. V. Rosetti, cu un plan de ansamblu al săpăturilor, însemnări zilnice privind descoperirile, de N. N. Puşcaşu (14 p.), note de şantier de D. V. Rosetti (16 p.), date istorice despre Bărăţia din Câmpulung Muscel, de P. Ş. Năsturel (8 p.), jurnalul de restaurare, consemnând starea monumentului la începerea lucrărilor şi lucrările executate (30 p., întocmit de şeful de lot Gustav Vollrath).

[10] În 1718 ruinele bisericii şi clopotniţei erau văzute de Antonio Maria del Chiaro (*Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia...*, ed. N. Iorga, Vălenii de Munte, 1915, p. 31), iar în 1897 Gr. Tocilescu menţiona ruinele „în grădina lui Căprăruş din str. Matei Vodă" şi existenţa unor pietre cu inscripţii latine în zidurile clădirilor învecinate (*Marele dicţionar geografic al României*, II, Bucureşti, 1899, p. 487).

[11] V. Drăghiceanu, *Despre mânăstirea Câmpulung. Un document inedit: jurnalul săpăturilor făcute de Comisia Monumentelor Istorice în 1924*, în „B. O. R.", 82, 1964, 3-4, p. 328.

redusă, ajungând numai pe mici porţiuni la cele mai vechi depuneri[12]. S-au descoperit resturi ale construcţiilor complexului monastic, precum şi cinci morminte lipsite de inventar. Pe acel loc s-au ridicat clădiri moderne.

La biserica Adormirea Maicii Domnului - Fundeni, după sondajele din anii 1960, când au fost săpate 23 morminte, au fost efectuate în 1988 cercetări arheologice în interiorul lăcaşului. Au fost descoperite fundaţiile vechii biserici, cu plan dreptunghiular, cuprinzând numai naosul şi altarul cu absida decroşată, care a fost datată în al treilea sfert al secolului al XV-lea. În săpătură s-au descoperit 10 morminte. Materialele - monede, inele, cercei, mărgele, vase de sticlă, ceramică - datează din secolele XV-XVIII[13]. Actuala biserică s-a presupus că datează din ultima parte a secolului al XVII-lea. Ancadramentele unor ferestre au fost lucrate din pietre funerare refolosite, cu datele 7066 (1558) şi 7130 (1622), în interior găsindu-se şi o lespede funerară din 7084 (1576)[14].

Săpături şi sondaje arheologice au mai fost efectuate la bisericile Sf. Gheorghe - Olari, Schei, Sf. Ilie, Valea, Bradul, Sf. Marina. Ele s-au concentrat cu precădere asupra cimitirelor organizate în jurul edificiilor de cult, fiind obţinute informaţii privind elemente de ritual funerar şi numeroase obiecte care ilustrează cultura materială din acest centru urban. Numai rezultatele cercetărilor întreprinse din 1988 la biserica Fundeni au fost integral prezentate într-un studiu publicat[15]. În cazul celorlalte biserici, au fost publicate parţial unele date privind ritualul funerar[16], elementele de inventar - monede, obiecte de podoabă, vase de sticlă - şi datarea monumentelor, altele au rămas în mare măsură inedite. Nu a fost publicat şi nu este cunoscut nici un plan al săpăturilor sau vreun profil stratigrafic. Informaţii despre aceste săpături pot fi găsite în notele din cronicile săpăturilor arheologice întreprinse în anii 1963 şi 1967, în volumul privind istoria Câmpulungului apărut în 1974[17], într-un articol privind cronologia bisericii Sf. Marina[18], care cuprinde şi informaţii despre săpăturile de la biserica apropiată Valea, la care se adaugă relatările într-o notă despre un inel sigilar descoperit acolo[19], un altul în legătură cu biserica Sf. Gheorghe[20], diferite referiri fiind cuprinse în alte articole.

---

[12] I. Barnea şi Em. Lăzărescu, *Sondajul de la Câmpulung, punctul Cloaşter*, în „Materiale şi cercetări arheologice", 8, 1962, p. 65-72.

[13] Cercetări arheologice efectuate de Spiridon Cristocea, Flaminiu Mîrtzu, Adrian Băjan (Comisia Naţională de Arheologie, *Situri arheologice cercetate în perioada 1983-1992*, Brăila, 1996, p. 30).

[14] I. Răuţescu, *Câmpulung-Muscel. Monografie istorică*, Câmpulung, 1943, p. 238-239.

[15] Sp. Cristocea, Fl. Mîrtzu, A. Băjan, *Cercetările arheologice de la biserica Fundeni din Câmpulung*, în „Argesis", Seria Istorie, 14, 2005.

[16] Fl. Mîrtzu, *Prezenţe arheologice bogomilice în zona Câmpulung-Muscel, judeţul Argeş*, în „Studii şi comunicări", Muzeul Piteşti, 2, 1969, p. 222 şi fig. 5, p. 221.

[17] Monografia *Câmpulung Muscel ieri şi azi* cuprinde, în capitolele redactate de Fl. Mîrtzu (p. 9-44, 49-76, 86-95, 107-117) numeroase referiri la săpăturile arheologice efectuate în oraş de Muzeul Câmpulung-Muscel.

[18] Fl. Mîrtzu, *Datarea monumentului medieval Marina din Câmpulung-Muscel în lumina controverselor istoriografice şi a atestărilor investigaţiilor arheologice*, în „Studii şi comunicări", Muzeul Câmpulung, 3, 1984, p. 19 şi urm.

[19] Fl. Mîrtzu, *Un sigiliu inelar al unui „judeţ" al Câmpulungului*, în „Revista muzeelor", 7, 1970, 5, p. 436-437.

[20] Fl. Mîrtzu, *Un ecou al Renaşterii, în a doua jumătate a secolului al XV-lea, la Câmpulung Muscel*, în „Revista muzeelor", 5, 1968, 5, p. 449-450.

La biserica Sf. Gheorghe - Olari, monument cu elemente arhitecturale gotice, s-au descoperit 31 morminte, cele mai multe cu monede din a doua jumătate a secolului al XV-lea. Biserica Sf. Ilie, ridicată lângă locul târgului anual, s-au aflat, sub actualul lăcaş din secolul al XVII-lea, urmele unei biserici de lemn, datată, ţinând seama de emisiunile monetare, în a doua jumătate a secolului al XV-lea. Pentru biserica Sf. Marina s-a presupus, pornind de la unele caracteristici arhitecturale şi de la tradiţia locală, o datare care poate urca, dacă nu în secolul al XIII-lea, măcar în cel de al XV-lea. Unul din autorii săpăturilor, cu întindere relativ redusă - din 1965, a considerat că edificiul nu poate fi mai vechi decât secolul al XVI-lea, data celor mai vechi monede din morminte. Biserica dispărută Valea, una din cele mai vechi din oraş, aflată foarte aproape de biserica Sf. Marina, a putut fi datată după obiectele şi monedele da la Sracimir din Vidin în a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Pe locul bisericii dispărute Bradul s-au descoperit morminte din a doua jumătate a secolului al XV-lea. Cât despre sondajele de la biserica Schei, nu a fost publicată decât o informaţie privind particularităţile ritului funerar al unuia din cele 26 morminte săpate.

În atenţia autorului săpăturilor s-au aflat diferite categorii de materiale descoperite în săpăturile din Câmpulung (bisericile Fundeni, Sf. Gheorghe - Olari, Sf. Ilie, Sf. Marina, Schei, Bradul, Valea) şi din zona apropiată (Lereşti) care ilustrează dezvoltarea orfevreriei, diversele tehnici şi variate teme decorative (reprezentarea florii de crin, a pomului vieţii[21], cruci, motive heraldice, animaliere etc.). De asemeni, au constituit obiectul unui studiu vasele funerare de sticlă, provenite din import[22].

Pe baza informaţiilor obţinute prin săpăturile arheologice întreprinse între 1963 şi 1972, a faptului că mormintele cele mai vechi descoperite în săpăturile din jurul bisericilor din Câmpulung datează în cele mai multe cazuri din secolul al XV-lea, iar în cazul bisericii dispărute Valea din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, autorul lor a formulat presupuneri privind încadrarea cronologică a bisericilor din Câmpulung. Ca date ale construcţiilor au fost considerate următoarele: biserica Fundeni, secolul al XV-lea; Sf. Gheorghe - Olari, secolul al XV-lea; Şubeşti, secolul al XVI-lea; Sf. Ilie, secolul al XV-lea; Sf. Marina, secolul al XVI-lea; Schei, secolul al XV-lea; Valea (dispărută), secolul al XIV-lea; Sf. Nicolae - Târg, secolul al XVII-lea; Sf. Nicolae Domnesc, secolul al XVI-lea; Bradul (dispărută), secolul al XV-lea[23]. La bisericile Sf. Ilie şi Fundeni au fost descoperite urme ale unor lăcaşuri anterioare.

Chiar dacă săpăturile arheologice efectuate la cele mai importante edificii medievale din Câmpulung au adus multe informaţii de mare importanţă, o serie de aspecte rămân încă nelămurite, chiar acolo unde săpăturile au fost mai ample. La ansamblul vechii reşedinţe domneşti, grosimea straturilor de nivelare şi de umplutură,

---

21 Fl. Mîrtzu, *Reprezentarea florii de crin pe inele în Ţara Românească în sec. XIV-XVI*, în „S. C. I. A.", 16, 1969, 1, p. 123-129; idem, *Reprezentări ale pomului vieţii pe inele româneşti din sec. XVI*, în „S. C. I. A.", Seria Artă plastică, 17, 1970, 2, p. 297-301.

22 Fl. Mîrtzu, *Ecouri argeşene nevalorificate privind etnogeneza: vasele funerare medievale de sticlă*, „Argessis", Seria Istorie, 7, 1995, p. 45-52. Sunt examinate vasele descoperite în numeroase morminte dintre cele 361 cercetate în Câmpulung şi la Lereşti..

23 În capitolul pe care l-a redactat în monografia privind istoria Câmpulungului, Fl. Mîrtzu presupune, pe baza inventarului „rezervaţiilor funerare" cercetate în perioada 1967-1972 de Muzeul Câmpulung-Muscel), datarea edificiilor de cult care au „preexistat, la foarte mică distanţă în timp…micronecropolelor din fiecare cartier al vechiului oraş" (*Câmpulung Muscel ieri şi azi*, p. 111).

cu multă piatră şi moloz, rezultat al distrugerilor şi transformărilor construcţiilor mănăstireşti în decurs de trei secole, îngreunează cercetarea resturilor de ziduri şi a depunerilor celor mai vechi. În condiţiile unor săpături prin secţiuni, a căror extindere a fost de multe ori limitată, urmele vechilor construcţii au fost descoperite numai fragmentar şi incomplet. Cu privire la planul şi succesiunea cronologică a construcţiilor care îl compuneau pot fi făcute, în cele mai multe cazuri, numai ipoteze. Obţinerea de precizări şi completări privind cronologia şi planul construcţiilor, confirmarea sau infirmarea unor ipoteze, ar fi posibilă printr-o cercetare integrală, care ar putea să fie avută în vedere în viitor, dacă se va urmări, vreodată, o punere în valoare a resturilor edificiilor dispărute.

Una dintre cele mai importante probleme este cea a încadrării cronologice a principalelor biserici. Datările propuse pentru diferitele edificii se bazează pe data celor mai vechi monede găsite în morminte. Acestea constituie un reper cronologic, dar reprezintă totuşi numai un *terminus ante quem*. Semnele de întrebare care rămân se datorează în primul rând modului în care au fost publicate cele mai multe din săpăturile mai vechi. Planuri exacte ale săpăturilor există numai la Bărăţie şi pentru cercetările din 1958 de la „Cloaşter". În cazul altor biserici nu este cunoscută amplasarea sondajelor, dacă şi în ce loc au fost făcute săpături în interiorul edificiilor şi în ce măsură s-a putut verifica peste tot eventualitatea existenţei unor lăcaşuri anterioare, care în unele cazuri nu trebuie exclusă. Aşa cum ne sunt cunoscute rezultatele săpăturilor, vechea biserică voievodală poate fi datată în ultima parte a primei jumătăţi a secolului al XIV-lea, biserica Valea în cea de a doua jumătate a secolului al XIV-lea, iar celelalte biserici ortodoxe în secolul al XV-lea (bisericile Olari, Fundeni, Schei, Sf. Ilie, Bradul), în secolul al XVI-lea (bisericile Sf. Marina, Şubeşti şi Sf. Nicolae - Domnească) sau al XVII-lea (Sf. Nicolae - Târg şi altele). Se poate pune întrebarea dacă la începutul secolului al XIV-lea, înaintea ridicării bisericii voievodale a lui Basarab I, nu a existat în Câmpulung nici o biserică ortodoxă? Se poate presupune fie o vechime mai mare a unuia sau altuia din lăcaşurile menţionate, fie existenţa cel puţin a unei sau a unor biserici, probabil de lemn, încă nedescoperite, aparţinând obştii câmpulungenilor la care documente mai târzii fac aluzie ca existentă aici din timpuri foarte îndepărtate[24]. Între materialele descoperite în cercetările de la ansamblurile Bărăţiei, Cloaşter sau „Negru Vodă", cele din secolul al XIII-lea şi începutul secolului al XIV-lea nu sunt totuşi prea numeroase, depunerile cele mai consistente fiind din veacuri mai târzii. Monede din secolul al XIII-lea nu au fost descoperite, cele mai vechi fiind din ultima parte a secolului al XIV-lea sau din cel următor. La Bărăţie, unde o datare anterioară sfârşitului secolul al XIII-lea este sigură, cea mai veche monedă este din secolul al XV-lea. Poate fi remarcată raritatea urmelor din secolul al XIII-lea şi din prima parte a secolului al XIV-lea descoperite, ceea ce poate indica pentru această perioadă o locuire cu un caracter dispersat, în care nu se observă un strat mai gros pe întreaga arie a aşezării.

Un interes aparte ar prezenta cercetarea arheologică efectuată în diferite puncte ale oraşului, care să permită obţinerea de informaţii privind structura urbană

[24] Hrisovul din 7 mai 1615 în care orăşenii sunt numiţi „moşteni în oraş", - vezi Gh. Pârnuţă, Şt. Trâmbaciu, *Documente şi inscripţii privind istoria oraşului Câmpulung Muşcel*, I, Bucureşti, 1999, p. 160-162; Şt. Olteanu, în „Studii Rev. Ist.", 16, 1963, 6, p. 1277.

precum şi caracteristicile locuinţelor. Cu excepţia unui sondaj de proporţii reduse[25], astfel de lucrări nu s-au efectuat. A lipsit preocuparea de a urmări, în decursul timpului, săpăturile executate pentru fundaţiile unor construcţii sau prilejuite de lucrări edilitare, putându-se astfel verifica eventualitatea existenţei unor vestigii arheologice în acele puncte. Până în prezent, datele cunoscute din săpăturile de la Bărăţie, „Cloaşter" şi din zona reşedinţe domneşti precum şi de la alte şapte biserici reprezintă aproape în întregime informaţia arheologică privind perioada de formare şi de început a oraşului Câmpulung. Diferitele biserici configurau întinderea oraşului, în care probabila creştere a populaţiei în secolele următoare avea să ducă la ridicarea altor lăcaşuri de cult. Privind tabloul descoperirile arheologice, în actualul stadiu al cercetării, par necesare nuanţări în privinţa modului de înţelegere a începuturilor oraşului. Prezenţa la Câmpulung a unui „comes", conducător politic şi militar al saşilor de aici, a cărui importanţă este vădită de calitatea lespezii funerare, proporţiile edificiului în care aceasta se afla, precum şi construcţia unui al doilea edificiu de cult, dovedesc importanţa aşezării la sfârşitul secolului al XIII-lea[26]. Rămâne încă în sarcina unor viitoare cercetări obţinerea datelor arheologice pe baza cărora să se poată preciza raportul între coloniştii saşi şi comunitatea sătească românească care trebuie să se fi aflat aici din timpuri imemoriale, stăpânind munţii, pădurile, prundurile râurilor, izlazul, păşunile, locurile de casă, pe un spaţiu de o mare întindere, a cărui lungime a dat şi numele localităţii. Intrarea Câmpulungului în cuprinderea Ţării Româneşti în timpul lui Basarab I, a cărui autoritate era afirmată prin ridicarea remarcabilei sale ctitorii şi prin stabilirea aici a unei reşedinţe voievodale, a putut avea ca urmare accentuarea trăsăturilor urbane ale aşezării, obştea sătească devenind obşte a moşnenilor orăşeni. În această evoluţie bisericile de zid, centre ale viitoarelor cartiere, constituie repere importante. Dar deocamdată informaţia arheologică existentă permite numai ipoteze în schiţarea aspectelor urbanistice legate de etapele de început ale evoluţiei oraşului.

CONSIDERATIONS CONCERNANT LES FOUILLES ARCHEOLOGIQUES DE CÂMPULUNG

Résumé

Le nombre très réduit des sources écrites concernant la période initiale de l'histoire de Câmpulung augmente l'intérêt des vestiges archéologiques. Les fouilles entrepris dans cette ville au fil des années n'ont pas eu l'ampleur imposée par leur intérêt, et sont restées pour la plupart inédites. Des fouilles ont été entrepris, hors de l'ensemble de l'ancienne résidence des voïvodes, aux plusieurs édifices de culte,

[25] În str. Negru Vodă nr. 76 (Gh. I. Cantacuzino, M. V. Rădulescu, Şt. Trâmbaciu, în „Revista de istorie a Muscelului", 7, 2002, p. 28-30, 35-36).
[26] E. Lăzărescu, *Despre piatra de mormânt a comitelui Laurenţiu şi câteva probleme arheologice şi istorice legate de ea*, în „S. C. I. A.", IV, 1957, 2, p. 109-126, considera Câmpulungul la 1300 „fie oraş liber săsesc, fie, mai probabil, oraş autonom sub suzeranitatea regatului ungar".

catholiques (celle nommées „Bărăţia" et „Cloaşter"), et orthodoxes: celles connues sous le nom de Fundeni, Sf. Gheorghe - Olari, Sf. Ilie, Sf. Marina, Schei, Valea, Bradul.

Les fouilles de l'ensemble Bărăţia ont été entreprises en 1963-1965 en vue de la restauration conduite par l'architecte Ştefan Balş. Les rapports détaillés et le plan des fouilles, signés par Dinu V. Rosetti, se trouvent dans le dossier de restauration. Les recherches ont prouvé que, dans sa forme actuelle, l'église représente le chœur érigé au XVe siècle sur les restes du chœur d'un édifice du XIIIe siècle, duquel provenait la pierre tombale de 1300. On a découvert de nombreux fragments de pierre sculptée, des tessons céramiques des XIII-XIVes siècles et des monnaies, dont la plus ancienne date de la première moitié du XVe siècle.

Aussi insuffisantes ont été les fouilles de „Cloaşter" le monastère bénédictin démoli après 1646. Concernant les sondages exécutés au début de novembre 1924, Virgil Drăghiceanu a publié, très tard, seulement des dates sommaires regardant l'église à trois nefs, sans laisser un plan. Les recherches, d'une étendue réduite, effectuées en 1958 par Ion Barnea et Emil Lăzărescu en dehors de l'église n'ont pas été continués, sur l'emplacement étant érigées des constructions modernes.

Les fouilles les plus nombreuses de Câmpulung ont été effectuées à l'ancienne résidence princière. Virgil Drăghiceanu a entrepris en 1924 des fouilles l'intérieur de l'église voïvodale, qui ont apporté les premières informations sur la reconstruction de Un sondage de dimensions réduites a été effectué en 1963 par Dinu V. Rosetti et Flaminiu Mîrtzu. On doit mentionner la destruction des murs à l'occasion de certains travaux effectués vers le nord de l'ancienne enceinte, en 1968-1969, puis en 1984.. Des fouilles amples ont été commencées en 1975-1977, en vue de la restauration. Interrompues, elles ont été reprises en 1981-1984 et 2000-2005. De toutes ces recherches on peut conclure que l'église voïvodale a été bâtie vers le milieu du XIVe siècle, en étant - ainsi que des restes de construction qu'on peut hypothétiquement attribuer à l'ancienne résidence - érigée sur un terrain avec des traces d'habitation des périodes précédentes, y compris de la fin du XIIIe et du début du XIVe siècle ou appartenant aux certains aménagements dus aux bâtisseurs de la future résidence. L'ensemble a été entièrement modifié au XVIIe siècle, suite à la fondation du monastère. L'église a été rebâtie sur les anciens fondements et les bâtiments monastiques ont été érigés après la démolition des anciennes constructions, qui n'étaient plus utilisées.

Les traces des constructions de différentes périodes, à cause de l'étendue limitée de la surface des fouilles, ont pu être découvertes seulement par fragments. L'image qu'on peut se former sur l'ensemble est subjective et incomplète. En ce qui concerne le plan et la chronologie des constructions on peut formuler seulement des hypothèses. Une recherche intégrale, qui pourrait donner une image d'ensemble sur tous ces vestiges, en confirmant ou en infirmant diverses hypothèses serrait possible un jour, si on envisageait la mise en valeur des restes des édifices disparus.

Le musée de la ville et son ancien directeur Flaminiu Mîrtzu ont effectué des fouilles ou des sondages archéologiques, la plupart entre 1963 et 1972, aux sept des églises de Câmpulung, concentrées sur les nécropoles organisées autour des édifices de culte. Divers aspects tenant du rituel funéraire et des pièces découvertes - monnaies ou objets de parure - ont été traités dans des articles publiés. En même temps on a obtenu

des importants indices concernant la datation des monuments. Malheureusement, les résultats sont restés en grande partie inédits. Les notes contenues dans les chroniques des fouilles archéologiques de 1963 et 1967, un article sur la chronologie de l'église „Sf. Marina", avec quelques informations sur les fouilles de l'église Valea, située dans la proximité (dont un anneau sigillaire est présenté dans une autre note), un article sur une tombe de l'église „Sf. Gheorghe", des mentions dans autres articles et des références dans un volume sur l'histoire de la ville paru en 1974, voila toutes les informations sur ces fouilles. Aucun plan des fouilles et aucune coupe stratigraphique n'ont pas été publiés. Des fouilles aux églises de Câmpulung, seulement celles de 1988 de l'église Fundeni, entreprises par Spiridon Cristocea avec Fl. Mîrtzu, aidés par Adrian Băjan, sont présentées dans un article récemment publié.

Beaucoup des problèmes concernant divers édifices de Câmpulung restent encore à résoudre. Un des plus importants est celui de la chronologie. Les dates de construction présumées pour certaines églises ont pour base les plus anciennes monnaies trouvées dans les tombes. Celles-là représentent vraiment un repère chronologique, mais seulement un *terminus ante quem*. En tenant compte du mode de publication des anciennes fouilles, dont dans la plupart des cas on ne connaît même l'emplacement, certains doutes ne sont pourtant exclus. On ne sait pas où et en quelle mesure a été vérifiée l'existence des traces des édifices de culte antérieurs, dont l'éventualité ne doit pas être exclue. Compte tenu des dates de construction supposées qui ont été mentionnées, on peut se demander si au début du XIVe siècle, avant l'église voïvodale de Basarab Ier, n'existait pas à Câmpulung aucune église de rite orthodoxe? On peut présumer soit une date plus ancienne d'une ou d'autre des églises ait, soit l'existence d'une ou de plusieurs églises en bois, dont les traces n'ont pas encore été découvertes, appartenant a la communauté des habitants de Câmpulung, dont les documents plus tardives suggèrent une très ancienne existence. Parmi les matériaux découverts dans les fouilles de „Bărăţie", „Cloaşter" et „Negru Vodă" ceux pouvant être datés au XIIIe et au début du XIVe siècle sont peu nombreux, les couches plus consistantes étant des siècles suivants. La rareté des découvertes du XIIIe et du début du XIVe siècle peut indiquer pour cette période un habitat d'un caractère dispersé, dont on ne peut pas observer une couche continue sur l'entière surface de la localité.

Afin d'obtenir des informations concernant la structure urbaine et les caractéristiques des habitations, un intérêt à part aurait présenté les recherches archéologiques dans différents points de la ville. De pareilles recherches n'ont pas été effectuées, à l'exception d'un sondage de proportions très réduites, et on doit remarquer l'absence de la préoccupation pour les observations sur les travaux de construction ou édilitaires. Jusqu'au présent, l'information archéologique concernant la période des commencements de la ville de Câmpulung se résume aux résultats des fouilles mentionnées. Les vestiges connus dans le stade actuel de la recherche marquent l'accroissement de l'étendue de la ville. Le tableau des découvertes archéologiques, dans le stade actuel de la recherche, peut montrer la nécessite d'une interprétation plus nuancée du processus de l'évolution urbaine de Câmpulung. L'importance de l'agglomération est prouvée par la pierre tombale du „comes" Laurencius, et par les proportions de l'église qui l'abritait, ainsi que par l'existence d'un deuxième édifice de culte. Les recherches futures devront obtenir des données archéologiques qui pourraient préciser le caractère du rapport entre les colons saxons et la communauté villageoise

roumaine qui dût habiter ici d'un temps immémorial, en possédant les montagnes, forets, vallées des rivières, pâturages, terrains des maisons, sur un espace dont la longueur a donné le nom de la localité. Apres l'inclusion de Câmpulung entre les frontières de la Valachie au temps de Basarab Ier, qui affirma son autorité en érigeant sa magnifique fondation et en établissant ici une de ses résidences, les caractéristiques urbaines de l'agglomération s'accentuèrent, la communauté villageoise se transformant dans une communauté des citadins. Des repères dans cette évolution sont les églises, noyaux des futurs quartiers. L'information archéologique existante permet pour l'instant seulement des hypothèses pour esquisser les aspects urbanistiques des étapes initiales de l'évolution de la ville de Câmpulung.

156 construiri cetă jumătate a s de unde ne fortificația aceasta 14

c a supraveghea drum comercial ită primejdiei enințând cu ma din cele mp record privește militar și invazie e lega ări ul

ISTORIE M.

CONDIȚIILE ISTORICE ALE ÎNTEME.
RĂZBOIUL ALIAȚILOR EUROPEN.
LUDOVIC I DE ANJOU DIN 1375-1377 ȘI
ALE DOMNILOR ȚĂRII ROMÂNEȘTI VL.

CONSTAN

Edificarea cetății Bran[1] nu e învăluită în legendă și nici n. trecut incert, reconstituit prin ipoteze, ca în cazul multor zidiri de acest punctul de plecare al construcției, documentul lui Ludovic I de Anjou, reg. din 19 noiembrie 1377, ne trimite la un început aparent limpede, ușor de des a părut de obicei, de-a lungul vremurilor, multor cercetători și istorici, care au într-un fel sau altul această chestiune. Nu mă refer doar la mulțimea cronicarilo. mai cu seamă brașoveni, cunoscători ai realităților din Țara Bârsei. Căci moldoveanul Nicolae Costin menționa în *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lum. până la 1601*: „*cetatea Terhvara între munți, ce era făcută de Ludovic craiul unguresc și mai apoi lărgită de Ian Huniad craiu, care o stăpâniia pre atunce* (în 1595 - *n.a.*) *brașovenii*“[2]. Cronicarul de la răsărit de Carpați, de altfel un erudit în felul său, știa deci că cetatea Bran a fost ctitorită de Ludovic I de Anjou.

Păreri de-a lungul vremii despre rostul construirii cetății

Asupra motivației de ordin militar a înălțării cetății Bran, la „locul unde munții Bucegi și Piatra Craiului, prin dealurile care îi continuă, se apropie foarte mult, lăsând numai o îngustă poartă de trecere“[3], cercetătorii de orice fel ai problemei sunt unanim de acord. Evident, o astfel de cetate de graniță nu putea să nu aibă rosturi militare. Dar care au fost cele care au determinat construirea ei, și de ce tocmai în 1377? La prima întrebare, chiar dacă răspunsurile nu seamănă întru totul, pe primul plan al motivației, s-a aflat *necesitatea apărării drumului comercial care lega*

Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“, București.

[1] În 2007, când se împlinesc 630 de ani de la întemeierea cetății Bran, socot potrivit să înfățișez în aceste pagini adevăratele cauze și condițiile edificării acestei cetăți, expuse mai întâi într-o comunicare chiar la Bran în 1977, și apoi într-un fragment din istoricul cetății redactat în 1994 la solicitarea lui Ioan Taloș, directorul de atunci al Muzeului Bran, în lumina cercetărilor curente.

[2] Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601*, în *Opere*, ed. C. A. Stoide, I. Lazărescu, Iași, 1976, p. 267.

[3] Ioan Ciurea, *File din istoria Branului de Sus (perioada dependenței feudale de orașul Brașov)*, în „Studii și articole de istorie“, XIV (1969), p. 118.

roumaine qui dût habiter ici d'un temps immémorial, en possédant les montagnes, forets, vallées des rivières, pâturages, terrains des maisons, sur un espace dont la longueur a donné le nom de la localité. Apres l'inclusion de Câmpulung entre les frontières de la Valachie au temps de Basarab Ier, qui affirma son autorité en érigeant sa magnifique fondation et en établissant ici une de ses résidences, les caractéristiques urbaines de l'agglomération s'accentuèrent, la communauté villageoise se transformant dans une communauté des citadins. Des repères dans cette évolution sont les églises, noyaux des futurs quartiers. L'information archéologique existante permet pour l'instant seulement des hypothèses pour esquisser les aspects urbanistiques des étapes initiales de l'évolution de la ville de Câmpulung.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XV**, 2006

ISTORIE MEDIEVALĂ

CONDIŢIILE ISTORICE ALE ÎNTEMEIERII CETĂŢII BRAN (1377). RĂZBOIUL ALIAŢILOR EUROPENI ÎMPOTRIVA LUI LUDOVIC I DE ANJOU DIN 1375-1377 ŞI ACŢIUNILE MILITARE ALE DOMNILOR ŢĂRII ROMÂNEŞTI VLAICU ŞI RADU I

CONSTANTIN REZACHEVICI*

Edificarea cetăţii Bran[1] nu e învăluită în legendă şi nici nu coboară într-un trecut incert, reconstituit prin ipoteze, ca în cazul multor zidiri de acest fel. Dimpotrivă, punctul de plecare al construcţiei, documentul lui Ludovic I de Anjou, regele Ungariei, din 19 noiembrie 1377, ne trimite la un început aparent limpede, uşor de descifrat. Aşa a părut de obicei, de-a lungul vremurilor, multor cercetători şi istorici, care au amintit într-un fel sau altul această chestiune. Nu mă refer doar la mulţimea cronicarilor saşi, mai cu seamă braşoveni, cunoscători ai realităţilor din Ţara Bârsei. Căci şi moldoveanul Nicolae Costin menţiona în *Letopiseţul Ţării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601*: *„cetatea Terhvara între munţi, ce era făcută de Ludovic craiul unguresc şi mai apoi lărgită de Ian Huniad craiu, care o stăpâniia pre atunce* (în 1595 - *n.a.*) *braşovenii*"[2]. Cronicarul de la răsărit de Carpaţi, de altfel un erudit în felul său, ştia deci că cetatea Bran a fost ctitorită de Ludovic I de Anjou.

Păreri de-a lungul vremii despre rostul construirii cetăţii

Asupra motivaţiei de ordin militar a înălţării cetăţii Bran, la „locul unde munţii Bucegi şi Piatra Craiului, prin dealurile care îi continuă, se apropie foarte mult, lăsând numai o îngustă poartă de trecere"[3], cercetătorii de orice fel ai problemei sunt unanim de acord. Evident, o astfel de cetate de graniţă nu putea să nu aibă rosturi militare. Dar care au fost cele care au determinat construirea ei, şi de ce tocmai în 1377? La prima întrebare, chiar dacă răspunsurile nu seamănă întru totul, pe primul plan al motivaţiei, s-a aflat *necesitatea apărării drumului comercial care lega*

---

* Institutul de Istorie „Nicolae Iorga", Bucureşti.

[1] În 2007, când se împlinesc 630 de ani de la întemeierea cetăţii Bran, socot potrivit să înfăţişez în aceste pagini adevăratele cauze şi condiţiile edificării acestei cetăţi, expuse mai întâi într-o comunicare chiar la Bran în 1977, şi apoi într-un fragment din istoricul cetăţii redactat în 1994 la solicitarea lui Ioan Taloş, directorul de atunci al Muzeului Bran, în lumina cercetărilor curente.

[2] Nicolae Costin, *Letopiseţul Ţării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601*, în *Opere*, ed. C. A. Stoide, I. Lăzărescu, Iaşi, 1976, p. 267.

[3] Ioan Ciurea, *File din istoria Branului de Sus (perioada dependenţei feudale de oraşul Braşov)*, în „Studii şi articole de istorie", XIV (1969), p. 118.

Transilvania de Țara Românească, iar în subsidiar, uneori, necesități de apărare în fața primejdiei otomane care se contura la sud de Dunăre. Cât despre a doua întrebare, aceasta a rămas până acum fără răspuns. În fapt nimeni nu a plasat „actul de naștere" al cetății Bran, documentul din 1377, în contextul real al evenimentelor politico-militare din această parte a Europei. Informațiile sale au fost reproduse ca atare, fără a fi conectate cu aceste evenimente, de altfel, niciodată reconstituite în legătură cu întemeierea Branului.

Astfel, stăruind îndeosebi asupra literaturii istorice, referitoare propriu-zis la cetatea Bran, de după primul sfert al veacului XX, pentru a evita mai vechile păreri fanteziste, construcția cetății ne apare, după istoricii sași și germano-austrieci, întotdeauna legată, sub o formă sau alta, de activitatea în Țara Bârsei a cavalerilor teutoni (1211-1225), al căror conducător, „*Landmeister Theodorikus*", ar fi construit o primă fortificație pe „stânca lui Tidrich" (*Dietrichstein*), care îi poartă astfel numele, fortificație ruinată cu prilejul năvălirii mongolo-tătare din 1241. Oricum, și această categorie de istorici e de acord că adevărata istorie a cetății Bran începe după 19 noiembrie 1377[4], subliniind însemnătatea sa pentru apărarea pasului Bran[5].

De altfel și istoricii români ai Branului, de obicei originari din partea locului sau din Brașov, au pornit tot de la acceptarea unei fortificații a cavalerilor teutoni pe locul cetății de la 1377, Ion Moșoiu crezând chiar că aceasta a fost precedată de o cetate dacică sau un castru roman[6]. După acest autor, la 1377 regele Ludovic I ar fi promis brașovenilor unele avantaje cu condiția ca aceștia să refacă „zidurile stricate ale cetății" ridicate de cavalerii teutoni[7] (Fig. 1).

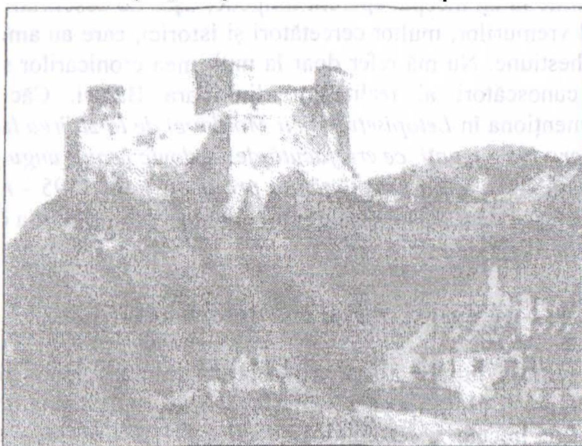

Fig. 1. Cetatea Bran la 1878.

În chip firesc, pentru istoricii de formație militară cetatea Branului a fost construită din rațiuni strategice, pentru a opri pătrunderea în Transilvania a unor inamici dinspre sud. Trecătoarea Bran fiind, după Ermil Cosmuță, „una din porțile Europei prin care pătrundeau invaziile barbare" ale pecenegilor, ungurilor (sic!), cumanilor, la care se adaugă bizantinii[8]. O concepție

[4] „*Die Geschichte des Schlosses Törzburg beginnt jedenfalls erst nacht dem 19. November 1377*" (Fr. Schuster, *Die Geschichte der Törzburg*, în *Das Burzenland*, IV, *Die Dörfer des Burzenlandes*, Brașov, 1929, p. 90).

[5] *Ibidem*, p. 89-90.

[6] Ioan Moșoiu, *Branul și cetatea Branului. Monografie istorică-geografică-turistică-pitorească-descriptivă*, București, 1930, p. 12.

[7] *Ibidem*, p. 13-14.

[8] Ermil Cosmuță, *Cetatea Bran (Törzburg, Törcsvar)*, în „Buletinul Muzeului Militar Național", III (1939-1940), nr. 5-6, p. 71.

asemănătoare, dar într-o viziune mai îngustă, l
voievozii Țării Românești, după victoriile ac
1368, o înfățișează Ion Clinciu, care citea
el - văzând din ce părți ar putea fi prime
Posada (sic) și de la Podul Dâmboviței (?
construirea cetăților de graniță, cum au fost cea
1370; și aceea de la Bran - Törzburg, la 1377 - asup
a fost zidită pentru întâmpinarea pericolului din partea

Pentru Emil Micu, ridicarea unui puternic caste
fost determinată de motive de ordin militar și economic. T
se situează pe primul plan, în concepția sa, în cadrul
construcției Branului: „Deoarece primejdia turcească se apropia
de granițele statului maghiar, iar relațiile cu domnul Țări Român
stabilitate deplină, mai ales după înfrângerea de la Ialomița, Ludo
hotărât să construiască fortificații puternice la Severin și Bran, pe und
puteau pătrunde mai ușor". Ulterior însă, vorbind de însemnătatea drumul
care lega Brașovul de Țara Românească, nu uită să adauge: „Pentru siguran
drum și pentru a avea o puternică fortificație în acest important punct strate
pătrundere a invaziilor dușmane în Țara Bârsei, s-au grăbit brașovenii să construi
această nouă cetate, care le va fi de un real folos în desfășurarea evenimentel
viitoare"[10].

Ana Maria Henegariu, după care „construirea cetății Bran a fost determinată de situația politică din secolul al XIV-lea", pune însă pe primul plan „întărirea Țării Românești în timpul lui Vladislav-Vlaicu (1364-1377), proces ce a dus la o serie de lupte cu regele Ungariei, Ludovic I d'Anjou", iar pe plan secund „dezvoltarea orașelor Transilvaniei în secolul al XIV-lea printre care Brașovul avea unul din cele mai însemnate locuri", sprijinind regalitatea maghiară, se înțelege din context, prin construirea cetății Bran[11].

Preluând îndeosebi afirmațiile lui Emil Micu, Titus Hașdeu considera că „spre sfârșitul secolului al XIV-lea pericolul turcesc pe de o parte și consolidarea statului feudal românesc de la sud de Carpați, pe de alta, îl determină pe Ludovic I de Anjou (1342-1382), regele Ungariei să ia măsuri urgente de fortificare a granițelor de sud-est", dispunând ridicarea cetăților de la Tălmaciu (1370) și Bran (1377), care împreună cu cetatea Severin ar fi alcătuit un cordon de apărare (? - *n.a.*) a hotarului de sud-est al regalității maghiare"[12].

Primejdia otomană a constituit însă și pentru alți autori motivul imediat al

156
construiri cetă
jumătate a s
de unde ne
fortificația
această 14

e a supraveghea
rum comercial
ită primejdiei
eninţând cu
na din cele
np record
priveşte
ilitar şi
nvazie
legă
ări
ul

Ion Clinciu, *Cetatea de deasupra Podului Dâmboviței - zisă și Cetatea Neamțului - numită de inginer G. reber și de W. Horwatt „Rucărsburg"*, ‹I›, în *ibidem*, nr. 7-8, p. 82.

Emil Micu, *Castelul Bran. Scurtă privire istorică*, București, 1957, p. 8, 10.

Ana Maria Henegariu, *Cetatea Bran*, București, 1963, p. 7-8. În același timp, Fr. Pall socotea Branul printre cele mai însemnate cetăți ale Transilvaniei din secolele XIV-XV: „cetate importantă și pentru paza ... și drumului comercial spre Țara Românească" (*Istoria României*, II, București, 1962, p. 281).

Titus Hașdeu, *Cetatea Bran*, București, 1968, p. 7. Reia același text în *Branul poartă în Carpați*, București, 979, p. 16.

Transilvania de Țara Românească, iar în subsidiar, uneori, necesități de apărare în fața primejdiei otomane care se contura la sud de Dunăre. Cât despre a doua întrebare, aceasta a rămas până acum fără răspuns. În fapt nimeni nu a plasat „actul de naștere" al cetății Bran, documentul din 1377, în contextul real al evenimentelor politico-militare din această parte a Europei. Informațiile sale au fost reproduse ca atare, fără a fi conectate cu aceste evenimente, de altfel, niciodată reconstituite în legătură cu întemeierea Branului.

Astfel, stăruind îndeosebi asupra literaturii istorice, referitoare propriu-zis la cetatea Bran, de după primul sfert al veacului XX, pentru a evita mai vechile păreri fanteziste, construcția cetății ne apare, după istoricii sași și germano-austrieci, întotdeauna legată, sub o formă sau alta, de activitatea în Țara Bârsei a cavalerilor teutoni (1211-1225), al căror conducător, „*Landmeister Theodorikus*", ar fi construit o primă fortificație pe „stânca lui Tidrich" (*Dietrichstein*), care îi poartă astfel numele, fortificație ruinată cu prilejul năvălirii mongolo-tătare din 1241. Oricum, și această categorie de istorici e de acord că adevărata istorie a cetății Bran începe după 19 noiembrie 1377[4], subliniind însemnătatea sa pentru apărarea pasului Bran[5].

De altfel și istoricii români ai Branului, de obicei originari din partea locului sau din Brașov, au pornit tot de la acceptarea unei fortificații a cavalerilor teutoni pe locul cetății de la 1377, Ion Moșoiu crezând chiar că aceasta a fost precedată de o cetate dacică sau un castru roman[6]. După acest autor, la 1377 regele Ludovic I ar fi promis brașovenilor unele avantaje cu condiția ca aceștia să refacă „zidurile stricate ale cetății" ridicate de cavalerii teutoni[7] (Fig. 1).

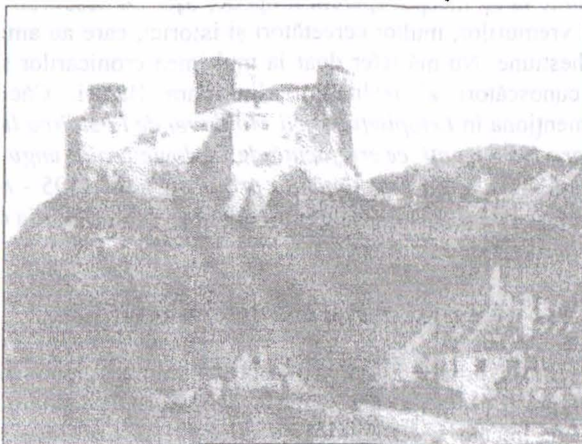

Fig. 1. Cetatea Bran la 1878.

În chip firesc, pentru istoricii de formație militară cetatea Branului a fost construită din rațiuni strategice, pentru a opri pătrunderea în Transilvania a unor inamici dinspre sud. Trecătoarea Bran fiind, după Ermil Cosmuță, „una din porțile Europei prin care pătrundeau invaziile barbare" ale pecenegilor, ungurilor (sic!), cumanilor, la care se adaugă bizantinii[8]. O concepție

---

[4] „*Die Geschichte des Schlosses Törzburg beginnt jedenfalls erst nacht dem 19. November 1377*" (Fr. Schuster, *Die Geschichte der Törzburg*, în *Das Burzenland*, IV, *Die Dörfer des Burzenlandes*, Brașov, 1929 p. 90).

[5] *Ibidem*, p. 89-90.

[6] Ioan Moșoiu, *Branul și cetatea Branului. Monografie istorică-geografică-turistică-pitorească-descriptivă*. București, 1930, p. 12.

[7] *Ibidem*, p. 13-14.

[8] Ermil Cosmuță, *Cetatea Bran (Törzburg, Törcsvar)*, în „Buletinul Muzeului Militar Național", III (1939-1940), nr. 5-6, p. 71.

asemănătoare, dar într-o viziune mai îngustă, limitată la amenințarea reprezentată de voievozii Țării Românești, după victoriile acestora asupra oștilor maghiare din 1330 și 1368, o înfățișează Ion Clinciu, care citează chiar pe Roesler (!) „Regii unguri - credea el - văzând din ce părți ar putea fi primejduită Ungaria, cunoscând dezastrele de la Posada (sic) și de la Podul Dâmboviței (? - n.a.), luară măsuri de apărare, prin construirea cetăților de graniță, cum au fost cea de la Turnu Roșu, pe valea Oltului, la 1370; și aceea de la Bran - Törzburg, la 1377 - asupra căreia se pronunță și Röesler, că a fost zidită pentru întâmpinarea pericolului din partea voievodului Transalpin“[9].

Pentru Emil Micu, ridicarea unui puternic castel în această parte a regiunii a fost determinată de motive de ordin militar și economic. Totuși, amenințarea otomană se situează pe primul plan, în concepția sa, în cadrul complexului motivației construcției Branului: „Deoarece primejdia turcească se apropia din ce în ce mai mult de granițele statului maghiar, iar relațiile cu domnul Țări Românești nu prezentau o stabilitate deplină, mai ales după înfrângerea de la Ialomița, Ludovic cel Mare s-a hotărât să construiască fortificații puternice la Severin și Bran, pe unde oștile străine puteau pătrunde mai ușor“. Ulterior însă, vorbind de însemnătatea drumului comercial care lega Brașovul de Țara Românească, nu uită să adauge: „Pentru siguranța acestui drum și pentru a avea o puternică fortificație în acest important punct strategic de pătrundere a invaziilor dușmane în Țara Bârsei, s-au grăbit brașovenii să construiască această nouă cetate, care le va fi de un real folos în desfășurarea evenimentelor viitoare“[10].

Ana Maria Henegariu, după care „construirea cetății Bran a fost determinată de situația politică din secolul al XIV-lea“, pune însă pe primul plan „întărirea Țării Românești în timpul lui Vladislav-Vlaicu (1364-1377), proces ce a dus la o serie de lupte cu regele Ungariei, Ludovic I d'Anjou“, iar pe plan secund „dezvoltarea orașelor Transilvaniei în secolul al XIV-lea printre care Brașovul avea unul din cele mai însemnate locuri“, sprijinind regalitatea maghiară, se înțelege din context, prin construirea cetății Bran[11].

Preluând îndeosebi afirmațiile lui Emil Micu, Titus Hașdeu considera că „spre sfârșitul secolului al XIV-lea pericolul turcesc pe de o parte și consolidarea statului feudal românesc de la sud de Carpați, pe de alta, îl determină pe Ludovic I de Anjou (1342-1382), regele Ungariei să ia măsuri urgente de fortificare a granițelor de sud-est“, dispunând ridicarea cetăților de la Tălmaciu (1370) și Bran (1377), care împreună cu cetatea Severin ar fi alcătuit un cordon de apărare (? - *n.a.*) a hotarului de sud-est al regalității maghiare“[12].

Primejdia otomană a constituit însă și pentru alți autori motivul imediat al

---

[9] Ion Clinciu, *Cetatea de deasupra Podului Dâmboviței - zisă și Cetatea Neamțului - numită de inginer G. Treiber și de W. Horwatt „Rucărsburg“*, ‹II›, în *ibidem*, nr. 7-8, p. 82.

[10] Emil Micu, *Castelul Bran. Scurtă privire istorică*, București, 1957, p. 8, 10.

[11] Ana Maria Henegariu, *Cetatea Bran*, București, 1963, p. 7-8. În același timp, Fr. Pall socotea Branul printre cele mai însemnate cetăți ale Transilvaniei din secolele XIV-XV: „cetate importantă și pentru paza graniței și drumului comercial spre Țara Românească“ (*Istoria României*, II, București, 1962, p. 281).

[12] Titus Hașdeu, *Cetatea Bran*, București, 1968, p. 7. Reia același text în *Branul poartă în Carpați*, București, 1979, p. 16.

construiri cetății Bran[13]. „Actul de naștere al fortificației de la Bran datează din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, după ce în iureșul lor, otomanii ajunseseră la Dunăre", de unde nelimitându-se la Țara Românească, vor încerca să intre și în Transilvania, fortificația având rostul militar de a apăra cel mai umblat și mai accesibil drum spre aceasta[14] (Fig. 2).

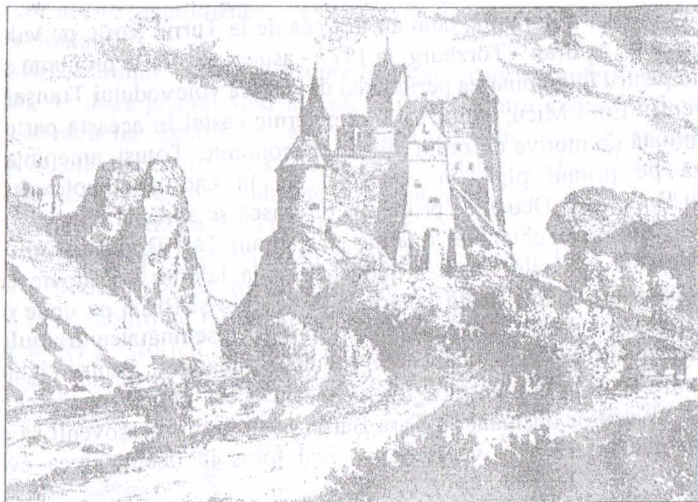

Fig. 2. Castelul Bran spre sfârșitul secolului al XIX-lea, gravură de Carl von Sonnenstein.

În cele din urmă, la sfârșitul deceniului șapte al secolului XX se părea că s-a impus ideea conform căreia cetatea Bran avea mai cu seamă menirea de a apăra drumul comercial care lega Brașovul de Țara Românească. „Acest drum era oarecum (? - *n.a.*) asigurat prin construcția cetății Bran în anul 1377, specificându-se în privilegiul dat de regele Ungariei, Ludovic cel Mare, negustorilor brașoveni *„că aici* - la Bran - *se va da darea obișnuită*"[15]. După opinia lui Vasile Drăguț „castelul" Bran nu era altceva decât „un ansamblu fortificat construit în anii 1377-1378 ca punct de apărare a drumului care lega Brașovul cu Câmpulungul"[16].

---

[13] Francisc Killyen, *Formarea și evoluția comitatului Brașovului*, în „Studii și articole de istorie", VII (1965), p. 21: „Primejdia otomană, devenită mai iminentă în urma supunerii unor părți ale Bulgariei de către sultanul Murad, îl determină pe Ludovic I să întreprindă în primăvara anului 1377 o nouă expediție în Peninsula Balcanică, de data aceasta cu forțe mai însemnate. Ludovic, întorcându-se din această expediție prin Transilvania, consideră drept o necesitate de mare urgență să întărească punctele principale de intrare către Țara Românească [...] Cu ocazia acestor măsuri, Ludovic I emite, la 15 (19 - *n.a.*) noiembrie 1377, din localitatea Zolen (Zvolen - *n.a.*) (Slovacia) documentul cel mai însemnat, atât pentru viitorul comitatului regal, cât și pentru orașul și districtul Brașov".

[14] Gheorghe Săsărman, Gheorghe David, Sanda Voiculescu, *Bran - poartă a Transilvaniei*, în vol. *Șapte cetăți sub soarele gloriei*, București, 1978, p. 86.

[15] Rica Popescu, *Branul în sistemul legăturilor comerciale dintre Brașov și Țara Românească în secolele XIV-XVI*, în „Revista muzeelor", V (1968), nr. 1, p. 62.

[16] Vasile Drăguț, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, București, 1976, p. 65-66.

Ioan Prahoveanu considera şi el că „cetatea (Bran) avea rolul de a supraveghea şi apăra pasul Branului pe unde în Evul Mediu trecea cel mai important drum comercial al Braşovului cu Ţara Românească". Grăbindu-se însă să adauge că „datorită primejdiei pe care o constituie pătrunderea turcilor în Peninsula Balcanică, ameninţând cu cotropirea şi popoarele din centrul Europei, cetatea Bran, ca fortificaţie pe una din cele mai importante căi de invazie în Transilvania, a fost construită într-un timp record pentru acea vreme"[17]. Pentru ca în alt loc să precizeze că „în ceea ce priveşte trecătoarea Bran, fortificarea ei se impunea ca o necesitate de prim ordin militar şi economic, deoarece însemna în acelaşi timp, pe lângă o importantă cale de invazie peste Carpaţi şi unul din cele mai importante drumuri comerciale medievale care lega Transilvania, prin Braşov, de Ţara Românească"[18].

Ideile de mai sus au fost reluate aproape cu aceleaşi cuvinte şi în alte lucrări care ating problema ce a determinat ridicarea cetăţii Bran[19]. Evident, spre sfârşitul deceniului opt al secolului XX motivarea construirii cetăţii Bran se redusese în principal la trei şabloane: pericolul otoman, necesitatea apărării drumului comercial Braşov - Ţara Românească, şi ameninţarea pentru regatul maghiar reprezentată de întărirea statului românesc de la sud de Carpaţi. Nimeni nu părea frământat de realitatea că armatele otomane se aflau încă la mare distanţă în sudul Dunării[20], şi nici pe departe nu ameninţau Transilvania, că un drum comercial de lungimea celui care trecea prin Bran spre Giurgiu sau spre Brăila, nu putea fi apărat (şi nici nu se obişnuia aceasta) de mica garnizoană de 10-12 pedestraşi a Branului, pentru asta existând în segmentul montan categoria de paznici ai hotarelor (mai precis ai drumurilor de trecere dintr-o ţară într-alta) numiţi *plăieşi*[21], în sfârşit, nu văd cum ar fi putut contracara construirea cetăţii Branului, consolidarea pe plan intern a Ţării Româneşti.

Oricum, nu toţi istoricii care s-au preocupat de întemeierea cetăţii Bran au ridicat vreun motiv anume pentru aceasta, mulţumindu-se să consemneze faptul ca atare[22]. Soluţie, de asemenea nu tocmai fericit aleasă, de vreme ce o motivaţie reală şi imediată, dincolo de considerente generale, a existat fără îndoială. Ea nu poate însă ieşi la lumină, decât dintr-o temeinică reconstituire a evenimentelor politico-militare dinaintea şi mai ales din preajma edificării cetăţii.

Am arătat chiar la Bran, încă din 1977 (când se împlineau 600 de ani de la naşterea cetăţii) şi apoi în 1994, care au fost aceste evenimente, la care mă refer pe larg

17 Ioan Prahoveanu, *Cetatea Bran - şase sute de an. de atestare documentară (1377-1977)*, în „Revista muzeelor şi monumentelor", Muzee, 1977, nr. 4, p. 9.

18 Idem, *Cetatea Bran - 600 de ani de atestare documentară*, în „Revista de istorie", XXX (1977), nr. 10, p. 1840 şi în *Castelul Bran*, Braşov, 1998, p. 6.

19 Cf. de pildă, Gheorghe David, *Castelul Bran un „copil" al Braşovului*, în „Magazin istoric", XII (1978), nr. 8, p. 50: „Transilvania [...] ajungea o primă ţintă pentru otomani dacă Ţara Românească ar fi fost învinsă [...] Cetatea avea, aşadar, rosturi militare, dar, în acelaşi timp şi comerciale, căci era aşezată, pe unul din cele mai importante drumuri ce uneau puternicul centru meşteşugăresc şi negustoresc, Braşovul, de principalele oraşe de atunci ale Ţării Româneşti (p. 50).

20 Pentru înaintarea otomană în Balcani, la nivelul anilor 1371-1377, care ne interesează, cf. Constantin Rezachevici, *Rolul românilor în apărarea Europei de expansiunea otomană. Secolele XIV-XVI - Evoluţia unui concept în contextul vremii* -, Bucureşti, 2001, p. 136-138.

21 Francisc Killyen, *op. cit.*, p. 32-33.

22 Gernot Nussbächer, *Bran - cetatea de la poarta Ţării Bârsei. Din cea mai veche istorie documentară a cetăţii*, în *Din cronici şi hrisoave. Contribuţii la istoria Transilvaniei*, Bucureşti, 1987, p. 29.

şi în continuare, consemnând însă explicit în 2001, în legătură cu bătălia din Ţara Bârsei, de la 7 iunie 1377, între oştile lui Radu I şi Ludovic I de Anjou, menţionată de izvoarele italiene ale vremii, că în toamnă „Tocmai luptele cu Radu I l-au determinat pe Ludovic I să ordone braşovenilor ridicarea cetăţii Bran în 1377, pentru închiderea pasului «Turcului» (Cumanului)“[23] (Fig. 3).

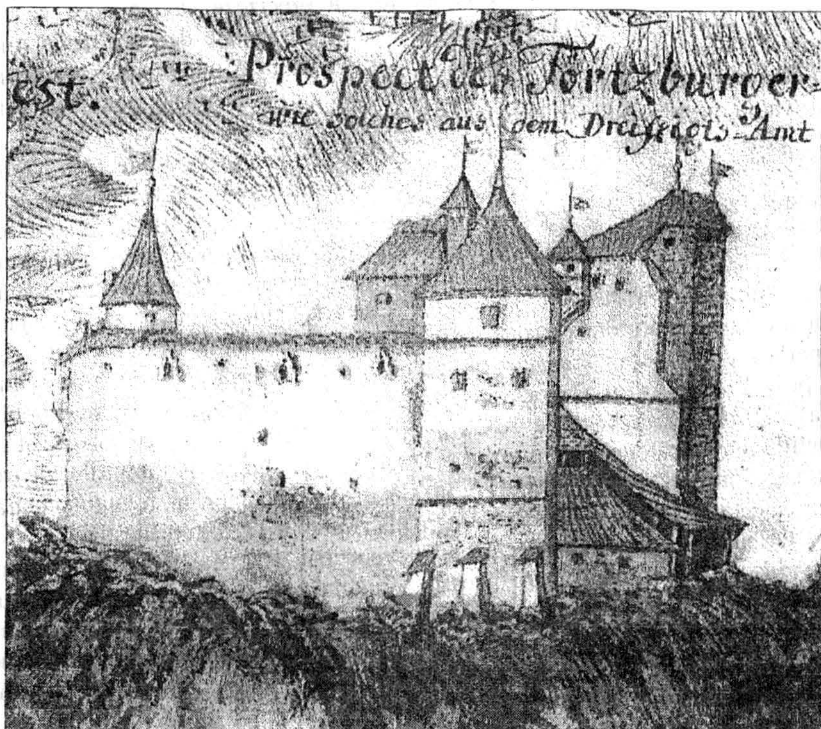

Fig. 3. Castelul Bran, desen austriac de la 1780.

Cei care s-au ocupat ulterior de cetăţile şi fortificaţiile de graniţă ale Transilvaniei au observat preocupările lui Ludovic I de întărire a frontierei sudice a acesteia în deceniul opt al secolului al XIV-lea, amintind astfel în treacăt, şi construirea cetăţii Bran, dar fără a aprofunda, în parte şi datorită specificului lucrărilor lor, contextul politico-militar în care a avut loc aceasta. Ca atare, în menţinerea relaţiilor munteano-ungare ale vremii n-au depăşit nivelul anului 1369 (pierderea Vidinului de către rege), revenind chiar la anacronicul „pericol otoman“. Adrian Andrei Rusu remarca astfel, pe bună dreptate, existenţa „unei politici regale coerente în ceea ce priveşte protejarea frontierelor“, faptul că „Ludovic I a construit (ori întregit?) un sistem în deceniul opt al secolului al XIV-lea prin cetăţile de la Orşova (1372), Tălmaciu (1370) şi Bran (1377). Contextul urma după pierderea Vidinului (1369) şi

[23] Constantin Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor din Ţara Românească şi Moldova a. 1324-1881*, I, Bucureşti, 2001, p. 76.

înfrângerea din Țara Românească (1368). Tot atunci banii de Severin (1376) și-au reluat atestările“[24]. Însă autorul consideră că „nu poate fi vorba nici aici de inovații. Se confirma un sistem, ale cărui puncte slabe erau corijate, în mod evident, datorită creșterii potențialului militar al vecinului sudic, respectiv Țara Românească. În vremea lui (Ludovic I) cetățile au fost baze de atac. De la cele din Banat se dezvoltă atacurile din 1365, asupra Vidinului sau Țării Românești, în 1368“[25]. Sub Ludovic I nu au avut loc războaie interne, consideră autorul amintit, „dar nici despre ingerințe externe grave nu auzim“[26], așa că marele război al coaliției inamicilor regelui Ungariei, la care între 1375 și 1377 participă domnii Țării Românești Vlaicu (Vladislav I) și Radu I, adevărata cauză a începerii construcției cetății Bran în toamna 1377, după înfrângerea lui Ludovic I tocmai în Țara Bârsei, la 7 iunie același an, i-a rămas necunoscut. La fel cum a rămas acesta și pentru Ioan Marian Țiplic, care, deși se ocupă de organizarea defensivă a Transilvaniei în secolele X-XIV, face, în chip ciudat, doar o singură referire la cetatea Bran, atunci când, relatând despre posibila pierdere a „cetății Orația“, sau de la „Orația - Podul Dâmboviței“ (corect „Orății“; cetatea numindu-se de fapt Piatra Craiului!), după înfrângerea oștii ungare de către „comitele“ (de fapt pârcălabul) Dragomir în 1368, „o consecință a acestei stări de fapt a fost construirea, ca urmare a unei hotărâri regale, a cetății de la Bran, în anul 1377, care a preluat atribuțiile de punct vamal pentru cei care intrau sau ieșeau din Transilvania prin această zonă“[27]. Și aceasta în cadrul subcapitolului *Fortificarea sudului Transilvaniei în contextul pericolului otoman*[28], „pericol“ inexistent în zonă la 1377[29]. În plus, simpla lectură a „privilegiului“ lui Ludovic I din 19 noiembrie 1377, despre care va fi vorba mai jos, arată că vama regală era la Rucăr, deci mult mai la sud față de cetatea Piatra Craiului, care se afla în stăpânirea lui Ludovic I. Prin acest act regele promite că după ce Țara Românească va ajunge în stăpânirea sa va muta vama de la Rucăr mult mai la nord, la noua cetate ce urmau să o construiască brașovenii la Bran, ca o favoare față de aceștia, vama de la Bran devenind astfel internă. Se înțelege de aici că Ludovic I se afla în acel moment în război cu Țara Românească, pe care nădăjduia să o supună, dar până atunci brașovenii trebuiau să construiască cetatea care bara valea Turcului, pentru a împiedica oastea domnului muntean să mai pătrundă în Transilvania.

Tocmai la acest război, *cu totul necunoscut autorilor români care s-au ocupat de întemeierea și rostul cetății Bran,* se referă mai nou istoricul Pál Engel, în spiritul destul de obiectiv al istoriografiei științifice maghiare din secolul XIX, arătând că în 1375 Ludovic I a atacat Țara Românească, unde Vlaicu ar fi trecut de partea otomanilor, iar apoi l-a învins pe urmașul acestuia Radu, în amintirea acestei biruințe înălțând o capelă la Mariazell, în Stiria, așa cum se știe în istoriografia maghiară până

24 Adrian Andrei Rusu, *Castelanarea carpatică. Fortificații și cetăți din Transilvania și teritoriile învecinate (sec. XIII-XIV)*, Cluj-Napoca, 2005, p. 310.
25 *Ibidem*, p. 398; cf. și p. 477.
26 *Ibidem*, p. 398.
27 Ioan Marian Țiplic, *Organizarea defensivă a Transilvaniei în Evul Mediu (secolele X-XIV)*, București, 2006, p. 192. Nici măcar nu menționează Branul în Repertoriul fortificațiilor din Transilvania (secolele X-XIV), p. 255-256.
28 *Ibidem*, p. 189.
29 În temeinica sa lucrare Pál Engel, *Regatul Sfântului Ștefan, Istoria Ungariei medievale 895-1526*, Cluj-Napoca, 2006, istoricul maghiar arată foarte limpede că „În politica externă a lui Ludovic, încă nu a deținut nici un rol expansiunea otomană“ (p. 191).

în prezent, deşi, cum vom vedea după izvoarele vremii, lucrurile n-au stat tocmai astfel. „Ţara Românească nu s-a supus însă - continuă Pál Engel -. În anul 1377 Ludovic a considerat necesar ca pentru apărarea unei trecători din Carpaţii Meridionali, să construiască cetatea de hotar Bran, după ce, mai înainte, în anul 1370, a fost ridicată cetatea Tălmaciu la intrarea celeilalte trecători. În anul 1373 a fost reconstruită Orşova, care controla drumul spre Bulgaria. Multiplele construcţii strategice arată clar că hotarul sud-estic al regatului nu era considerat, pe atunci, destul de sigur". Dincolo însă de aceste afirmaţii potrivite pentru lucrarea de sinteză în care au fost făcute[30], rămâne însă necesitatea precizării cauzelor reale şi a împrejurărilor concrete care au dus la construcţia cetăţii Bran.

Actul de naştere al cetăţii Bran şi semnificaţia sa reală

La drept vorbind, chestiunea ar fi nu de ce s-a construit Branul, motivul de ordin strategic, apărarea şi controlul trecătorii, fiind evident, ci de ce aceasta s-a petrecut *abia după mijlocul lui noiembrie 1377*, de vreme ce condiţiile respective existau dintotdeauna, iar în privilegiul de comerţ din 20 ianuarie 1368, acordat de Vlaicu (Vladislav I) braşovenilor şi locuitorilor districtului Braşov, se întăresc legăturile cu mult mai vechi ale acestora cu ţara sa: „toate libertăţile pe care le-au avut ei **din bătrâni** (s.a.) în Ţara noastră Românească", şi „dreapta vamă **de demult**" (s.a.)[31]?

Începutul răspunsului îl aflăm, cum aminteam mai sus, din însuşi textul „privilegiului" lui Ludovic I de Anjou adresat braşovenilor din castelul reşedinţă regală (din 1340) de la Zvolen (Zólyom), în Slovacia, la 19 noiembrie 1377, privitor la construcţia cetăţii Bran.

Iată, aşadar, textul integral al acestui important „*act de naştere*" al cetăţii Branului, al cărui original în limba latină se păstrează şi astăzi în arhivele oraşului Braşov, căruia îi era destinat şi care, în fapt, rareori a fost văzut şi cu adevărat folosit de către cei care îl menţionează după o lucrare sau alta: „Noi Ludovic, din mila lui Dumnezeu regele Ungariei, Poloniei, Dalmaţiei etc., facem cunoscut tuturor care vor vedea această scrisoare că, deoarece credincioşii noştri, bătrânii, juzii, juraţii şi întreaga obşte a saşilor din scaunul Braşovului ne-au făcut nouă şi sfintei noastre coroane, totdeauna şi necurmat, atât de credincioase şi plăcute slujbe, încât din pricina vredniciei slujbelor lor sufletul nostru s-a odihnit întru mare blândeţe, mai ales că acum, nesiliţi şi nemânaţi ‹de nimeni›, ci de bunăvoie şi cu dărnicie au făgăduit cu toţii să ridice o nouă cetate la Bran (*in lapide Tydrici*, corect *pe stânca lui Theodoric* - n.a.), s-o întocmească, pe cheltuiala şi cu osteneala lor, şi să taie, să desrădăcineze şi să netezească, cât vom voi noi, în lăţime şi în lungime, pădurea de acolo, aducând acolo şi îngrijindu-se de ciment, de pietre, de lemne şi de alte lucruri trebuitoare la clădirea acelei cetăţi, şi trimiţând acolo, pe cheltuiala lor, zidari, pietrari şi dulgheri, de aceea şi noi, la rândul nostru, voind a-i răsplăti prin oarecare ocrotire a sprijinului nostru regesc pentru aceste plăcuţe slujbe ale lor, făcute în cinste, ne milostivim ‹a îngădui› ca satele mai jos numite: Ghimbav, Cristian, Râşnov, Vulcan, Codlea, Feldioara, Măgheruş,

---

[30] *Ibidem*, p. 193.

[31] *Documenta Romaniae Historica*, D, I, Bucureşti, 1977, p. 86-87.

Rotbav, Hălchiu, Hărman, Sânpetru, Bod, Prejmer, după cum din vechime până acum au fost alipite acestui oraş al sfintei coroane, tot aşa să rămână alipite şi de acum înainte, iar locuitorii acestor sate să fie datori a ne sluji cu credință împreună cu acel oraş; şi oamenii din acele sate să aibă, după vechiul lor obicei, îndeobşte, folosința pădurilor, apelor, vânatului, pescuitului, a păşunilor şi a câmpurilor aflătoare între adevăratele lor hotare, şi tot aşa, în starea de acum, să se bucure şi de folosința câmpului numit Turchaw, despre care se spune că e aşezat între hotarele numitului oraş. De asemenea, făgăduim că, dacă cu voia lui Dumnezeu, Țara Românească va ajunge, cum tragem nădejde, în mâinile noastre, atunci vom porunci ca vama ce se obişnuieşte să se ia pentru maiestatea noastră la Pomul Roşu (*Ruffam arborem*, adică Rucăr - n.a.), să se ia ‹în viitor› lângă acea nouă cetate. Şi pentru ca credincioşii noştri saşi să simtă şi mai bine că a fost din plin răsplătită truda şi slujbele lor mai sus pomenite, le făgăduim că, după chibzuința noastră, le vom face uşurări în ce priveşte plata vămii pe care o dau în acel oraş pentru maiestatea noastră, dar între timp, până ce numita Țară Românească va ajunge pe mâna noastră, ades numiții credincioşi saşi ai noştri să nu fie datori a plăti - potrivit vechilor lor drepturi şi obiceiuri - nici o altă vamă, decât în pomenitul nostru oraş. Facem totuşi cunoscut că avem şi păstrăm în veac pe seama noastră dreptul de a pune în fruntea pomenitei cetăți noi şi chiar a cetății Hălchiu pe comitele, judele sau castelanul lor, fie ungur, sau sas, sau de alt neam, pe care-l vom voi şi alege noi, şi aceştia vor păstra pe acei credincioşi saşi ai noştri în libertățile şi vechile obiceiuri, mai adăugând pe deasupra că, atunci când se va întâmpla să vină juzii noştri la ei sau în mijlocul lor, ei sunt datori să le dea în fiecare an un prânz, o cină şi un cal, care prețuieşte douăzeci de florini, aşa după cum cere libertatea lor, afară de ce ei sunt datori să dea şi să răspundă în întregime ‹comiților noştri›, la locul şi timpul potrivit, din gloabele de judecată şi din alte drepturi ale acelor comiți ai noştri. Spre mărturia tuturor acestor lucruri am hotărât să dăm această scrisoare, care, când ne va fi înapoiată vom pune să fie dată cu pecetea noastră cea mare.

Dat în Zvolen, la sărbătoarea fericitei Elisabeta, în anul Domnului o mie trei sute şaptezeci şi şapte.

‹Sub pecete, de aceiaşi mână:› Porunca domnului rege, citită de două ori în fața lui, şi darea de seamă a domnului Ioan de Scharfinek, ‹de o altă mână:› şi reînnoită acum, în anul o mie treisute optzeci, în ziua Sfântului Mihail, din pricina excepției că regele poate numi numai un sas drept castelan al lor"[32] (Fig 4).

Aşadar, în toamna anului 1377, trimisul regelui în relațiile cu saşii din scaunele Braşovului şi Sibiului, cavalerul austriac Johann von Scharfenek (Scharfeneck)[33], castelanul cetății de la Tălmaciu (Landskron)[34], a mijlocit înțelegerea dintre Ludovic I de Anjou şi conducerea oraşului Braşov pentru ridicarea unei noi cetăți de graniță, cu rosturi în acelaşi timp vamale, pe stânca lui Theodoric (Tydric). Aceasta aparținea unui *nou rând de cetăți regale*, edificate după constituirea statelor feudale româneşti Țara Românească şi Moldova, *în directă legătură cu noile realități*

---

[32] *Ibidem*, p. 110-112.

[33] Participă la începutul anului 1383 şi la înțelegerea dintre oraşul şi scaunul Sibiului cu românii aşezați în vecinătatea lor (*ibidem*, p. 115-116).

[34] Menționat în această calitate de la 9 noiembrie 1376 (*Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, II, ed. Franz Zimmerman, Carol Werner, Georg Müller, Sibiu, 1897, p. 449, 453, 481-483, 484-486 etc.) Devine apoi, cum vom vedea, şi comite de Braşov, din 1378 (*ibidem*, p. 497).

politice și militare ivite după apariția acestora. Aceste realități făcuseră inutile existența mai multor cetăți-castre regale înălțate în cursul secolului al XIII-lea, care puneau în același timp și probleme legate de existența unor domenii necesare întreținerii lor, și care prin apariția statelor feudale românești extracarpatice deveniseră inutile în condițiile unei alte concepții strategice de apărare a hotarelor de sud și est ale Transilvaniei.

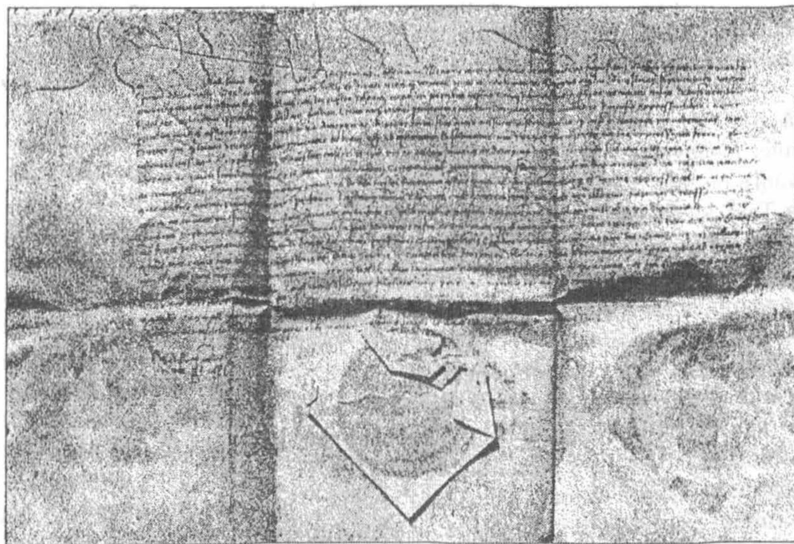

Fig. 4. Porunca lui Ludovic I de Anjou, din 19 noiembrie 1377, către brașoveni, pentru construirea Cetății Bran.

Astfel, după 1324, în urma înfrângerii ultimei rezistențe transilvane împotriva regelui Carol Robert, cea a sașilor din regiunea Sibiului, sub conducerea greavului Ioan de Tălmaciu, și a celor din sud-vestul Ardealului, în frunte cu greavul Henning din Petrești, care ocupaseră și cetatea Rupea[35], în cadrul unei epoci de pace cu Țara Românească și de reconciliere treptată cu scaunele săsești din sudul Transilvaniei, în deceniile trei-opt ale veacului XIV, dispar o seamă de cetăți regale, dezafectate în timp. Între acestea se numără, de pildă, cetatea Salgo, de la Sibiel[36] sau Orlat[37], trecută un

[35] Constantin Rezachevici, *Localizarea bătăliei dintre Basarab I și Carol Robert (1330): în Banatul de Severin (II)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A. D. Xenopol", Iași, XXII[2] (1985), p. 398-399. Heinrich Müller, *Die Repser Burg*, Sibiu, 1909, p. 44.

[36] Aurel Decei, *Cetatea Salgo de la Sibiel (jud. Sibiu)*, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională Cluj" VIII (1938-1942), Sibiu, 1942, p. 337-340; I. Moga, *Voievodatul Transilvaniei - Fapte și interpretări istorice*, Sibiu, 1944, p. 38; Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, I, ed. a II-a, Cluj, 1972, p. 248-249.

[37] Th. Nägler, *Cetățile de la Orlat și continuitatea românilor în sudul Transilvaniei*, în „Studii și comunicări", Muzeul Brukenthal, Sibiu, Arheologie-Istorie, XX (1977), p. 45-47; idem, *Cercetări arheologice în Țara Făgărașului privind feudalismul timpuriu*, în „Academia R. S. România. Memoriile Secției de Științe Istorice", S.IV, t. II (1977), București, 1979, p. 15, nota 25; Adrian Andrei Rusu, *Castelanarea carpatică*, p. 327, 489.

timp de către Carol Robert în posesiunea rudei sale, voievodul Transilvaniei și comite de Sibiu, Toma de Szécsény[38], cetățile Codlea, Glogoveț („Egurwar" = Cetatea Arinilor), „Derguech" (Bologa?), Piatra Craivii sau Rupea, intrată în posesiunea sașilor din marele scaun Rupea documentat semnificativ, tocmai în 1377[39].

Pe de altă parte, deși din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, regalitatea maghiară caută *să atragă pe sași la apărarea hotarului sudic al Transilvaniei*, în parte obligându-i, în parte momindu-i, prin întărirea privilegiilor în vederea constituirii unor noi cetăți regale pentru apărarea principalelor trecători, pe valea Oltului și pe la Bran. Nu este vorba de o transmitere a sarcinilor de apărare a graniței sudice, cum s-a crezut[40], ci de o obligare-cointeresare a sașilor în apărarea acesteia, și mai ales a principalelor trecători, pe unde puteau înaintea de-acum oștiri mai numeroase ca cele ale domnilor Țării Românești.

Astfel, încă înainte de 7 mai 1370, nu numai sașii din orașul Sibiu, cum se afirmă unanim până acum[41], ci cei din toate cele șapte scaune săsești de atunci, practic, firește, în frunte cu sibienii aflați în proximitate geografică, au fost obligați de Ludovic I să construiască cetatea Tălmaciu (*castro Tolmach*), numită *Lanchkron* (*Lands Krohn*), pe unde trecea drumul medieval (nu cel actual) care lega Curtea de Argeș de Sibiu, prin Aref, Sălătruc, Poiana, Titești, Băișoara, Câineni, Tălmaciu[42]. La 7 mai 1370, Ioan vicevoievodul Transilvaniei, împreună cu Wylhelm episcopul de Pécs, comite al capelei și cancelar secretar regal, orânduit ca *„purtător de grijă al facerii acelei cetăți a noastre"*, împreună cu *„obștea sașilor din cele șapte scaune ale Sibiului"*, la care s-au adăugat nobilii care aveau proprietăți între cele ale sașilor, au ținut o primă adunare, din porunca regelui, *„sub cetatea Tălmaciu"* (care exista deci, chiar dacă încă neterminată), cu scopul de a contribui la îndeplinirea poruncii regale[43].

Desigur, obligațiile impuse sașilor în legătură cu construirea cetății regale de hotar, au părut acestora prea împovărătoare, de vreme ce la 2 septembrie același an, pe baza raportului episcopului de Pécs, Ludovic I le-a acordat un *„privilegiu osebit: ca, de aici înainte, să nu mai fie siliți sau mânați de cineva să mai facă încă munci și corvezi la acea cetate a noastră, dacă ar mai rămânea neisprăvite unele ‹lucrări›"*[44]. Oricum, la această dată cetatea Tălmaciu (*Lanchkron*) era în linii mari terminată. Deși e socotită prima cetate din spațiul românesc care „prezintă cea mai simplă formă de flancare cunoscută la noi: două turnuri exterioare de formă rectangulară, dintre care unul este turn de poartă"[45], ea a rămas totuși o cetate elipsoidală simplă, fără mare însemnătate

---

38 Constantin Rezachevici, *loc. cit.*

39 Adrian A. Rusu, *Geneza domeniilor cetăților din Transilvania (sec. XI-XIV)*, în Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca", XXIII (1980), p. 69-70; idem, *Castelanarea carpatică*, p. 514, 516, 530, 548; Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 218; Ioan Marian Țiplic, *Organizarea defensivă a Transilvaniei*, p. 190-192.

40 Teodor Octavian Gheorghiu, *Arhitectura medievală de apărare din România*, București, 1985, p. 110.

41 *Ibidem*; Vasile Drăguț, *Arta românească. Preistorie, Antichitate, Ev mediu, Renaștere*, București, 1982, p. 100.

42 Constantin Rezachevici, *op. cit.*, p. 394.

43 *Documenta Romaniae Historica*, C, XIII, p. 774-776. Cf. și Adrian Andrei Rusu, *Castelanarea* carpatică, p. 310; Ioan Marian Țiplic, *op. cit.*, p. 191.

44 *D.R.H.*, C, XIII, p. 824-828.

45 Gheorghe Anghel, *Cetăți medievale din Transilvania*, București, 1972, p. 55. Prin flancare se înțelege controlarea zidurilor de incintă, a curtinelor unor cetăți, pentru eliminarea unghiurilor moarte de tragere, cu

strategică[46], astfel că ulterior, deşi exista în apropiere cetatea Turnu Roşu, s-a simţit nevoia construirii mai la sud a unei alte cetăţi, Turnu Spart (ridicată după 1501), care să închidă valea Oltului cu ziduri[47], după modelul celei de la Bran.

Menirea cetăţii de la Tălmaciu era doar aceea de a controla trecătoarea Oltului de la Câineni, spre nord (la data construcţiei ei, foarte probabil pentru a supraveghea dinspre partea saşilor legăturile lui Vlaicu, domnul Ţării Româneşti, cu feuda sa Făgăraşul, aceasta fiind aşadar, cauza imediată a edificării ei în acel loc anume), căci straja la hotarul din munţi, adică paza drumurilor de plai, după obiceiul medieval, era asigurată de ţăranii români din partea locurilor respective, ulterior încadraţi în instituţia plăieşilor. La 13 ianuarie 1383, în localitatea Cristian, judele şi obştea scaunului Sibiului menţionează între punctele înţelegerii cu românii *„aşezaţi împrejurul nostru"*: *„că zişii români s-au legat să facă de strajă pe toţi munţii de la Tălmaciu până la Sălişte"*[48]. La fel stăteau lucrurile şi în cazul cetăţii Bran, menită doar să închidă trecătoarea cu acelaşi nume de pe valea râului Turcu, pe drumul de la Câmpulung sau Târgovişte, spre Braşov. Numai că asemănările se opreau aici, în planul amplasării strategice. Cetatea Bran a fost dintru început mult mai elaborată, şi prin comparaţie, efortul pentru ridicarea ei trebuie să fi fost pentru braşoveni, de fapt singuri în cadrul lui, cu mult mai mare decât cel depus de sibieni la înălţarea cetăţii de la Tălmaciu. Fapt de altfel reflectat în actul lui Ludovic I din 19 noiembrie 1377.

Deşi regele caută să impună părerea că în toamna lui 1377 întreaga obşte a saşilor din scaunul Braşovului *„nesiliţi şi nemânaţi ‹de nimeni›, ci de bunăvoie şi cu dărnicie au făgăduit cu toţii să ridice o nouă cetate"* pe stânca lui Tydric, şi s-o amenajeze pe cheltuiala lor, simpla înşiruire a obligaţiilor contractate, lasă să se înţeleagă că astfel de obligaţii nu puteau fi asumate cu dragă inimă. Braşovenii trebuiau, aşadar, pe lângă construcţia propriu-zisă a fortificaţiei, să taie pădurea din jur, să scoată rădăcinile arborilor şi să netezească locul, pe distanţa pe care urma s-o stabilească regele, măsură de ordin militar de altfel, firească, menită să împiedice apropierea inamicului de cetate la adăpostul pădurii, dar extrem de obositoare şi costisitoare. Ei trebuiau să procure şi să transporte cu mijloace proprii cimentul, pietrele, lemnele şi tot ce alte materiale erau necesare la construirea cetăţii; de asemenea să trimită acolo şi să plătească zidarii, pietrarii şi dulgherii care urmau să le folosească.

În schimbul acestui mare efort, mult mai însemnat decât cel care provocase cu aproape opt ani în urmă protestul saşilor care construiseră cetatea de la Tălmaciu, Ludovic I oferă doar recunoaşterea unei stări de fapt (menţinerea dreptului de folosinţă comună a pădurilor, apelor, a păşunilor şi câmpurilor aflate *„între adevăratele lor hotare"* şi pe baza *„vechiului lor obicei"*, celor 13 sate din jur alipite Braşovului)[49], şi

ajutorul unor turnuri exterioare, faţă de traseul incintei (*ibidem*, p. 54). Cf. şi P. Munteanu - Beşliu, *Cetăţi dispărute sau în curs de dispariţie*, în „Dimineaţa", Sibiu, I (1990), nr. 111, 23 mai, p. 1-2.

[46] Teodor Octavian Gheorghiu, *loc. cit.*

[47] Constantin Rezachevici, *Turnu: localităţi şi monumente medievale*, în „Magazin istoric", VII (1973), nr. 11, p. 73. Cetatea Turnu Roşu fusese ridicată în prima jumătate a secolului al XIV-lea, ca cetate regală, amintită la 1396 (Adrian Andrei Rusu, *op. cit.*, p. 540).

[48] *D.R.H.*, D, I, p. 115-116.

[49] O altă interpretare acestei prevederi la Francisc Kyllien, *Formarea şi evoluţia comitatului Braşovului*, p. 21.

promisiunea că atunci când va supune Țara Românească va muta vama de la Rucăr lângă noua cetate, şi până atunci le va uşura vama plătită de ei la vechiul loc. Aparent, cam puţin, cu atât mai mult cu cât supunerea Țări Româneşti, în condiţiile din 1377, cum vom vedea, constituia o perspectivă foarte nesigură.

Totuşi, să nu uităm, regele Ungariei acordase deja Braşovului, la 10 iunie 1364 toate privilegiile şi drepturile oraşelor libere[50], iar prin actul din 1377 i se *recunoştea în fapt* conducerea asupra districtului care-i purta deja numele.

Peste toate, Ludovic I de Anjou îşi păstra, însă, dreptul de a numi în fruntea noii cetăţi ce urma să se construiască pe stânca lui Theodorich, ca şi a celei de la Hălchiu, aflată la nord-vest de Braşov, pe comitele, judele sau castelanul dorit de el, fie ungur, sas, sau de alt neam, şi stabilea obligaţiile saşilor din scaunul Braşovului faţă de juzii săi, pe care urma să-i trimită periodic în mijlocul lor[51].

Se pare că prevederea privind numirea de către rege a castelanului noii cetăţi, ca şi a celui din Hălchiu, a nemulţumit cel mai mult pe braşoveni, care au luptat vreme de aproape trei ani pentru schimbarea ei, izbutind în cele din urmă la 29 septembrie 1380 să introducă în document, cu prilejul reconfirmării lui (căci un alt act nu s-a mai făcut) clauza „*că regele poate numi numai un sas drept castelan al lor*" (al cetăţilor Bran şi Hălchiu)[52].

Oricum, împotrivirea scaunului Braşovului la porunca, în fapt (chiar dacă negociată), regelui pentru construirea noii cetăţi de la Bran, a fost mai mică decât ne-am fi aşteptat, prin comparaţie cu cea a celor şapte scaune săseşti în frunte cu sibienii la înălţarea cetăţii de la Tălmaciu. Probabil că braşovenii au înţeles avantajul pe care-l vor avea din controlul asupra vămii regale mutate sub autoritatea unui castelan al lor, cât şi din scăderea vămii plătite de ei la ieşirea din Transilvania spre Ţara Românească. Altfel nu se poate explica lipsa unei rezistenţe mai temeinice la edificarea unei cetăţi atât de complexe, socotită în vremea noastră „*cel mai frumos exemplu de arhitectură rezidenţială fortificată ce s-a păstrat din secolul al XIV-lea în ţările române*"[53]. Este posibil chiar ca braşovenii să fi apreciat deosebita însemnătate militară a cetăţii pentru apărarea pasului Bran, într-o vreme când fortificarea Braşovului (permisă înainte de 1382, dar începută doar din 1395) nu era temeinic închegată[54], aşezarea numindu-se încă „*civitas*" (oraş)[55] nu cetate (*castrum*), spre deosebire de Sibiu, care încă de la 1366 dispunea deja de două centuri de ziduri de piatră şi cărămidă[56].

Toate acestea sunt însă simple ipoteze. În fapt, la 1377, „*obştea saşilor din scaunul Braşovului*" nu avea un interes deosebit pentru a executa o lucrare atât de grea şi costisitoare, şi încă nesilită, ci chiar „*de bunăvoie şi cu dăruire*", cum afirmă ipocrit actul regelui Ludovic I. Cu atât mai mult cu cât noua cetate de pe stânca lui Theodorich

---

50 *Urkundenbuch*, II, p. 212-213.
51 *D.R.H.*, D, I, p. 110-112.
52 *Ibidem*, p. 111-112.
53 Vasile Drăguţ, *loc. cit.*
54 P. Niedermaier, *Dezvoltarea urbanistică şi arhitectonică a unor oraşe transilvănene din secolul al XII-lea până în secolul al XVI-lea*, în *Studii de istorie a naţionalităţii germane şi a înfrăţirii ei cu naţiunea română*, I, Bucureşti, 1976, p. 155-156, 158-159; Ştefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, II, Cluj-Napoca, 1979, p. 169-170.
55 Act emis la 8 august 1378, „*in civitate Brassow*" (*Urkundenbuch*, II, p. 497-498).
56 Vasile Drăguţ, *loc. cit.*; Ştefan Pascu, *op. cit.*, p. 167-168; Herman Fabiani, *Sibiul vechi. Evoluţia oraşului oglindită în reprezentări grafice*, Sibiu, 1983, p. 11-14.

nici măcar nu urma să le aparţină, fiind proprietate regală, situată pe teritoriul comitatului regal al Braşovului, în afara „*districtului*" (sau „*provinciei*") aflat sub conducerea directă a oraşului Braşov. S-a propus chiar, că odată cu ridicarea cetăţii Bran, „sediul comitatului se mută în acest castel (sic)"[57]. Oricum, în această vreme orice cetate a regatului era proprietate regală, indiferent de cine o construia, rămânând astfel chiar dacă regele o încredinţa cuiva[58].

De obicei actul din 19 noiembrie 1377 e interpretat ca un „privilegiu"[59], un „drept"[60], sau un „apanaj"[61] (! - termen cu totul nepotrivit), acordat braşovenilor pentru ridicarea cetăţii, poate şi ca reflex al faptului că documentul se păstrează în fondul „Privilegii" (nr. 9) al Arhivelor Statului din Braşov, iar în veacurile următoare întemeierii cetatea a aparţinut într-adevăr oraşului Braşov, aducându-i chiar venituri. În 1377 însă lucrurile nu stăteau astfel şi aparenţa voită de „privilegiu" pe care i-a dat-o Ludovic I nu trebuie să ne înşele; în această „capcană diplomatică", în sensul propriu, căzând majoritatea celor care s-au ocupat de întemeierea cetăţii Bran. Fără îndoială, **obştea saşilor din scaunul Braşovului a fost obligată să înalţe cetatea!**

Relaţiile ei cu domnul Ţării Româneşti, Vlaicu (Vladislav I) fuseseră întotdeauna foarte bune. În privilegiul acestuia acordat orăşenilor şi locuitorilor districtului („provinciei") Braşov din 20 ianuarie 1368, chiar *în forma redactată în cancelaria maghiară*, se aminteşte de misiunea magistrului Dumitru zis Lepeş, cavaler al curţii lui Ludovic I, trimis „pentru a rândui şi pentru a întări legământul unei **păci veşnice** (- s.a.) între noi, pe de o parte, şi toţi orăşenii şi locuitorii provinciei Braşov, vecinii şi prietenii noştri preascumpi, pe de altă parte". Pe lângă această „pace veşnică", aflată nestrămutat în vigoare până în vremea lui Mircea cel Bătrân, Vlaicu a acceptat să întărească libertăţile (privilegiile) braşovenilor şi locuitorilor districtului Braşov „pe care le-au avut ei din bătrâni (*ab antiquis*) în Ţara noastră Românească" şi dreapta lor „vamă de demult" (*antiquum tributum*)[62].

Cavalerii teutoni şi prima fortificaţie de la Bran.

Pornindu-se de la apelativul „nouă" (*novum*) sub care e amintită de două ori în actul lui Ludovic I din 1377 cetatea pe care urmau s-o ridice braşovenii şi ceilalţi saşi din scaunul Braşovului pe „*stânca lui Tydrich*", se poate presupune fie că este vorba de o „nouă cetate" în sensul propriu al cuvântului, fie că apelativul amintit indică, prin opoziţie, existenţa unei fortificaţii anterioare, aceasta fiind o regulă obişnuită în toponimia medievală.

Desigur, cetatea întemeiată în urma actului din 1377 era *nouă*, în sensul că a fost construită pe loc gol[63]. Nici un izvor scris nu aminteşte existenţa în acest loc a vreunei cetăţi anterioare. În schimb, cum am mai menţionat, istoricii saşi şi cei germani sau austrieci, dar şi unii dintre cei români, opinează de multă vreme, cu argumente mai

[57] Francisc Killyen, *op. cit.*, p. 23.
[58] Aurel Decei, *Cetatea Salgo de la Sibiel (jud. Sibiu)*, p. 324-326, 330-331, 340, nota 7.
[59] Ana Maria Henegariu, *Cetatea Bran*, p. 8.
[60] Titus Haşdeu, *Cetatea Bran*, p. 7 (ed. a II-a, Bucureşti, 1971, p. 5).
[61] Idem, *Branul poartă în Carpaţi*, p. 17.
[62] *D.R.H.*, D, I, p. 86-87.
[63] Gernot Nussbächer, *Bran - cetatea de la poarta Ţării Bârsei*, p. 29.

mult sau mai puțin științifice, pentru existența pe stânca amintită, sau undeva în apropierea ei, a unei fortificații de piatră, eventual de lemn, sau măcar a unui turn de pază și de observare, datând din vremea stăpânirii Țării Bârsei de către cavalerii teutoni la începutul secolului al XIV-lea și purtând numele unui anume „Dietrich" (*Tydric*). Însă cu toții recunosc, într-o formă sau alta, că nici un document nu se referă explicit la o cetate teutonă în acest loc, fie ea de lemn sau de piatră[64].

Adevărul este că în vremea de început a stăpânirii cavalerilor teutoni („cavalerii spitalului Sfânta Maria de Acra" retrași din Ierusalim, sau „Ordinul Ospitalierilor Sfintei Marii de Acra", cum erau numiți la acea vreme)[65] în Țara Bârsei (1211-1225), așezați aici de către regele Ungariei Andrei II (1205-1235)[66], „fratele cruciat Theodoric" („*fratis Theodorici, cruciferi hospitalis sancte Marie*"), cu statut de magistru, a existat cu adevărat, el fiind chiar comandantul grupului de cavaleri sosiți în Țara Bârsei, al cărui centru de comandă și sediu al marelui magistru al ordinului era pe atunci la Veneția. Fratele Theodoric a obținut după 7 mai 1212 direct de la regele Ungariei un important privilegiu fiscal în favoarea cavalerilor teutoni stabiliți în Țara Bârsei[67]. Cum principala îndatorire a acestora era de natură militară, aceea de a opri pătrunderea prin trecători a cumanilor din spațiul extracarpatic (fiind „*așezați la acea margine de țară ca un nou răsad și nu se tem să înfrunte pentru regat necontenitele năvăliri ale cumanilor, ca un scut neclintit, înfruntând moartea în fiecare zi*"[68]), este limpede că ei au trebuit să acorde o importanță deosebită trecătorii de pe râul Turcu, cea mai importantă cale de legătură cu ținuturile de la sud de Carpați. Numele comandantului teuton, păstrat semnificativ, de stânca pe care după noiembrie 1377 se va înălța noua cetate de la Bran, dovedește destul de limpede o legătură a cavalerilor cu pasul Bran, stabilită încă din faza inițială (1211-1212) așezării lor în Țara Bârsei. Cum foarte curând ei s-au întins și dincolo de munții Carpați, poate că una din cele cinci „cetăți" a căror construcție li se atribuie[69] a fost chiar pe „*stânca lui Theodoric*", numire devenită peste un veac și jumătate „*lapiide Tydrici*". Deoarece privilegiul pentru teutoni și scrisorile papei Honoriu III din 1223-1225 arată limpede că frații

---

64 E. A. Bielz, *Die Burgen und Ruinen in Siebenburgen*, în „Jahrbuch des Siebenbürger Karpathenvereins", 1899; Fr. Schuster, *Die Geschichte der Törzburg*, p. 90; Ioan Moșoiu, *Branul și cetatea Branului*, p. 13-14; Emil Cosmuță, *Cetatea Bran*, p. 71-72; Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 217, 298.

65 *Documente privind istoria României*, C, XI, XII, și XIII - 1, București, 1951, p. 150-151, 154, 369-371.

66 Maria Holban, *Despre aria de întindere a cavalerilor teutoni din Țara Bârsei (1221-1225)*, în *Din cronica relațiilor româno-ungare în secolele XIII-XIV*, București, 1981, p. 9-48; Thomas Nägler, *Așezarea sașilor în Transilvania și aportul lor la dezvoltarea societăți feudale românești*, în *Studii de istorie a naționalității germane*, p. 61-62; idem, *Așezarea sașilor în Transilvania*, București, 1981, p. 185-196; Géza Bakó, *Cavalerii teutoni în Țara Bârsei*, în „Studii", X (1957), nr. 1, p. 143-160; Gernot Nussbächer, *Contribuții privind așezarea sașilor în Țara Bârsei*, în *Din cronici și hrisoave*, p. 20-22; Ioan Marian Țiplic, *Organizarea defensivă a Transilvaniei*, p. 82-89; Pál Engel, *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei medievale 895-1526*, Cluj-Napoca, 2006, p. 117.

67 *D.I.R.*, C, XI, XII și XIII - 1, p. 154, 371; Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria României*, I[1], București, 1887, p. 58-59; cf. și Maria Holban, *op. cit.*, p. 9-10, 29; Thomas Nägler, *Așezarea sașilor în Transilvania*, p. 185-187. Marele magistru al cavalerilor teutoni era atunci Herman von Salza, rămas în Țara Sfântă ca om de credință al împăratului Frederic II de Hohenstaufen (René Grousset, *Istoria secretă a cruciadelor*, București, 2007, p. 230-231, 248).

68 *D.I.R.*, C, XI, XII și XIII - 1, *loc. cit.*

69 A. Prox, *Die Burgen des Burzenlandes*, în „Siebenbürgische Archiv", I (1962), p. 29-62; Pavel Binder, *Contribuții la localizarea Cruceburgului și unele probleme legate de ea*, în „Culegere de studii și cercetări", Brașov, I (1967), p. 123-128.

cavaleri ai ordinului „au început să locuiască Ţara Bârsei **şi dincolo de munţii Carpaţi**", cerând ca „Ţara Bârsei cu cea de **dincolo de munţii Carpaţi**" să fie supuse direct Scaunului Apostolic, ceea ce papa a şi acceptat[70], este sigur că teutonii controlau pasul de pe râul Turcu, ceea ce presupune existenţa unei fortificaţii, chiar dacă aceasta, poate de lemn, nu a lăsat peste mai bine de un secol şi jumătate nici o urmă.

Cercetările arheologice din ultimele decenii arată chiar că primele colonizări cu populaţie săsească în Ţara Bârsei au fost anterioare venirii cavalerilor teutoni şi mai timpurii cu peste jumătate de veac decât se accepta până nu demult, astfel că însăşi extinderea graniţei regatului maghiar până la Carpaţii Meridionali trebuie să fi fost o realitate spre mijlocul veacului al XII-lea, chiar din vremea lui Geza II (1141-1162)[71]. În lumina acestor constatări trebuie repusă în discuţie şi data 1203, ca an de întemeiere a Braşovului, după cronicile din secolul al XVII-lea, socotită până acum greşită[72].

Aşadar, la începutul secolului al XIII-lea, cavalerii teutoni nu au fost aduşi în Ţara Bârsei, iniţial cu dreptul de a-şi construi doar cetăţi şi aşezări de lemn, îndeosebi în vederea sprijinirii începutului colonizării aici a germanilor proveniţi, în parte, chiar din alte posesiuni europene ale teutonilor (de pe malul stâng al Rinului[73]), ci, aşa cum arată documentele regale şi papale autentice, care îi privesc pe cavaleri, pentru a pune stavilă năvălirilor *„păgânilor"* de peste Carpaţi. Tocmai aceste *năvăliri de la începutul veacului al XIII-lea* au făcut ca Ţara Bârsei să fie *„pustie şi deşartă până acum din pricina năvalei păgânilor"*[74]. Documentele papale din 12 decembrie 1223 şi 30 aprilie 1224, leagă această pustiire şi deşertare de locuitori, adică fuga firească a acestora, de năvălirile *„păgânilor"* şi luptele lor cu cavalerii teutoni (Ţara Bârsei *„care din pricina năvălirilor păgânilor până acum în timpurile din urmă rămăsese pustie şi deşartă, după ce năvălirile păgânilor au fost înfrânte nu cu puţină primejdie ‹a fraţilor›"* teutoni[75]). Nu este deci vorba de faptul că Ţara Bârsei ar fi fost pustie şi nelocuită în general până la venirea cavalerilor teutoni, aşa cum se interpretează de regulă, eronat şi exagerat, până în zilele noastre, documentele privitoare la activitatea acestora, începând cu diploma din 1211[76], ci de o pustiire de moment, urmată de fuga explicabilă a populaţiei locale din cauza năvălirilor *„păgânilor"* şi apoi la luptele acestora cu cavalerii teutoni de la începutul secolului al XIII-lea. Cu atât mai mult cu cât se ştie că în Ţara Bârsei înaintea acestui moment exista o populaţie românească autohtonă,

---

[70] *D.R.H.*, D, I, p. 7-14 (- s.a.). În răstimpul „12 ianuarie - 12 decembrie 1223 - a avut loc recunoaşterea oficială a stăpânirii cavalerilor şi dincolo de munţi" (Maria Holban, *op. cit.*, p. 11-12). Diplomele regală şi pontificală din 1222 ‹înainte de 7 mai›, respectiv 19 decembrie (*D.R.H.*, D, I, p. 1-6), deşi utilizate până în ultimul timp, sunt socotite false (Maria Holban, *op. cit.*, p. 31-47).

[71] Adrian Ioniţă, *Date noi privind colonizarea germană în Ţara Bârsei şi graniţa de est a regatului maghiar în cea de-a doua jumătate a secolului al XII-lea*, în „Revista istorică", V (1994), nr. 3-4, p. 275-280.

[72] Cf. şi Gernot Nussbächer, *Când a fost întemeiată „Corona"?*, în *Din cronici şi hrisoave*, p. 24-26 (cu bibliografia problemei).

[73] Idem, *Contribuţii privind aşezarea saşilor în Ţara Bârsei*, p. 20-22.

[74] *D.R.H.*, D, I, p. 9.

[75] *Ibidem*, p. 7-8.

[76] Cf. şi o altă explicaţie care nu poate fi acceptată, la Gernot Nussbächer, *op. cit.*, p. 20 („Astfel termenii «pustiu şi nelocuit» trebuie interpretaţi ca o simplă formulă juridică, ce trebuie să legitimeze donaţia" Ţării Bârsei către cavalerii teutoni). Tot „o formulare de cancelarie care încearcă să preîntâmpine din punct de vedere juridic, prin declararea oficială a unui teritoriu ca fiind «deserta», conflictele ce ar putea izbucni între noii veniţi şi mai vechii locuitori, pe tema drepturilor asupra pământului", propune şi Adrian Ioniţă, *op. cit.*, p. 277.

atestată de toponimie și cercetările arheologice[77], pe lângă care se așezaseră, cum am văzut, chiar și primii coloniști germani.

„Păgânii" la care se referă documentele privitoare la cavalerii teutoni, cu care aceștia din urmă au luptat în Țara Bârsei și dincolo de Carpați, sunt *cumanii de neam turc*. Numele râului Turcu, care curge prin trecătoarea care ne interesează de la sud spre nord, din direcția de pătrundere a cumanilor în Țara Bârsei, și care a dat primul nume al cetății construită pe malul său după 1377, mult folosit mai apoi, în limbile germană și maghiară (*Törcz*, *Turcs*, *Turcz*, *Thwerch*, *Turzburg*, *Torzburg*, *Törzburg*, *Turcsfest*, *Törcsvár*, adică *Turcu* sau *Cetatea Turcu* - a Turcului) adică de pe râul cu acest nume, amintește tocmai pe acești cumani de neam turc, poate și pe predecesorii lor, de același neam, pecenegii.

Cumanii, ca și pecenegii, au lăsat numeroase urme în toponimia românească, atât de la numele lor generic (cumani < grec. *cum* = om de stepă) cât și de la cel al diferitelor lor triburi, uniuni de triburi și chiar persoane[78]. Aceste urme toponimice indică nu doar năvăliri, ci chiar așezări. Carpații Meridionali, pe ambele versante, Țara Făgărașului, zona Branului și Țara Loviștei, cuprind multe numiri pecenego-cumane. Limitându-ne aici strict la culoarul Rucăr-Bran, amintesc munții Pecineagu și Dracsin, la apus de Tămaș, localitatea Tohan, apa și dealul Tohonița (< turc. *dogan* = șoim), râul amintit, care, după ce trecea pe sub stânca cetății, se vărsa în râul Bârsa la răsărit de Tohan, și, în sfârșit, satul Turcu, existent, cum vom vedea, dinainte de 1367 și până în 1447, pe locul actualei așezări Bran[79].

Concentrarea atâtor uniuni turce (pecenego-cumane) în zona Branului, între care satele Turcu și Tohan indică nu doar o trecere, ci chiar o așezare a cumanilor, ulterior asimilați, ca și în Făgăraș, de românii autohtoni, arată că pe aici era foarte probabil principalul loc de pătrundere al cumanilor în Țara Bârsei, fapt care nu putea scăpa cavalerilor teutoni. Însăși numele Țării Bârsei („terra Borza" la 1211)[80] ar veni, se pare, de la cel al tribului cuman al „borcenilor", de la care provine cu siguranță și antroponimul Borcea, sau numele cunoscutului braț al Dunării, în aval de Călărași[81].

Interesantă este și legătura care se poate face între brațul Borcea al Dunării, ca loc de așezare (mai cu seamă de iernare, fiind păstori) al cumanilor borceni, de la care au pornit atacurile lor spre Țara Bârsei (ca și deplasările pentru văratecul acolo al turmelor lor) și privilegiul lui Ludovic I, regele Ungariei, pentru brașoveni, din 28 iunie

---

[77] Ioan Pop, *Date arheologice privitoare la istoria Brașovului în secolele IX-XII*, în „Cumidava", Brașov, II (1968), p. 9-26; Géza Bakó, *op. cit.*, p. 143-160; Gernot Nussbächer, *op. cit.*, p. 20; *Istoria României*, II, București, 1962, p. 80.

[78] Cf. I. Conea și I. Donat, *Contribution à l'étude de la toponymie pétchénègue-comane de la plaine roumaine du Bas - Danube*, în *Contributions onomastiques publiées à l'occasion du VI Congrès International des Sciences onomastiques à Munich du 21 au 28 août 1958*, București, 1958, p. 139-169; Petre Diaconu, *Cumanii și originea familiei lui Dobrotiță*, în „Revista istorică", V (1994), nr. 3-4, p. 286-287; Andrei Pandrea, *Pecenegii și cumanii în Țara Loviștei*, în *Etnologice*, București, 2006, p. 131-149.

[79] Constantin Rezachevici, *Constantin Brâncoveanu - Zărnești 1690 -*, București, 1989, p. 178. Alte toponimice privitoare la „turci" pe ambele versante ale Tămașului Mare până la Bârsa Groșetului se referă însă la oștile turcești otomane care au trecut pe acest neobișnuit drum de oaste alături de Constantin Brâncoveanu, înaintea bătăliei de la Zărnești cu imperialii, din august 1690.

[80] *D.I.R.*, C, XI, XII, XIII - 1, p. 150-151.

[81] I. Conea și I. Donat, *op. cit.*, p. 169 și harta anexă. În numele Borza - Bârsa pare să se fi produs o contopire între v. rom. (de substrat) bâr, bâră = oaie (Andrei Pandea, *op. cit.*, p. 139) și apelativul tribului cuman al borcenilor.

1358, prin care le îngăduie acestora din urmă să treacă netulburați prin porțiunea de teren cuprinsă între râurile Prahova-Ialomița și Buzău-Siret, până la vărsarea lor în Dunăre[82], așadar pe străvechiul drum al oierilor, ulterior zis al Brăilei. Un statut special au și negustorii brașoveni care urmează *„drumul Brăilei"* în privilegiul lui Vlaicu din 20 ianuarie 1368[83], dar faptul se explică prin aceea că actul gata redactat i-a fost trimis domnului muntean spre a-l semna, de către Ludovic I, într-o vreme când Vlaicu acceptase de circumstanță suzeranitatea regelui[84]. Ambele acte, dintre care primul emis într-o vreme când Nicolae Alexandru, tatăl și predecesorul lui Vlaicu, nici măcar nu recunoștea suzeranitatea lui Ludovic I, reflectă de fapt încercarea regelui de a-și impune, fie și teoretic, nu atât dreptul de stăpânire asupra fostei episcopii a cumanilor, aflată, s-a susținut, în teritoriul amintit[85], cât mai cu seamă perimatul titlu de rege al Cumaniei, moștenit de la regii arpadieni, la care Ludovic I n-a renunțat întreaga sa viață. „Cumania", care în diplomatica maghiară indica întreg teritoriul viitoarei Țări Românești, își avea desigur un nucleu tocmai în regiunea amintită dintre brațul Borcea și Țara Bârsei, iar trecătoarea „Turcului" (Branului) era, cum am amintit, una din căile principale de pătrundere a cumanilor în Bârsa. La 26 aprilie 1231 papa Grigore IX cerea lui Bela, fiul regelui Andrei II, să redea cavalerilor teutoni locurile de unde aceștia fuseseră alungați pentru că refuzaseră să se supună dispozițiilor regale, adică Țara Bârsei: *„prin care cumanii, ce tulburau adesea regatul Ungariei, își avuseseră în multe rânduri locul lor de intrare și de ieșire"*, cu atât mai mult, cu cât cavalerii ar fi ridicat aici *„cinci cetăți puternice"*, în afara uneia *„foarte întărită"*, reclădită peste Carpați[86].

E greu de crezut că teutonii care își extinseseră autoritatea dincolo de Carpați, ar fi lăsat neîntărită tocmai vulnerabila „poartă" de la Bran, care lega posesiunile dobândite în Țara Bârsei de cele cucerite la sud de Carpați, cu atât mai mult cu cât puterea lor militară nu era chiar atât de însemnată, cum se crede îndeobște, scăpându-se din vedere că în Țara Bârsei nu a venit, subliniez, decât o parte a ordinului, altfel nu ar fi fost înlăturați relativ ușor, în 1225, de oastea regală maghiară, retrăgându-se laolaltă cu restul ordinului, pe domeniile oferite de cneazul Conrad de Mazovia pentru a lupta împotriva prușilor păgâni[87]. Oricum, foarte probabil, năvălirea mongolo-tătară de la 1241 a șters urmele oricărei eventuale fortificații din capătul de nord al pasului Turcu (Bran), care a devenit încă mai ușor de penetrat dinspre sud.

---

[82] *D.R.H.*, D, I, p. 72.

[83] *Ibidem*, p. 86-87.

[84] Maria Holban, *Contribuții la studiul raporturilor dintre Țara Românească și Ungaria angevină (Problema stăpânirii efective a Severinului și a suzeranității în legătură cu drumul Brăilei)*, în *Din cronica relațiilor româno-ungare*, p. 151-152.

[85] *Ibidem*, p. 151. Episcopia cumanilor cuprindea și Țara Bârsei (Pavel Binder, *Unele probleme referitoare la prima mențiune a Brașovului*, în „Cumidava", III (1969), p. 130).

[86] *D.R.H.*, D, I, p. 16-17. Cf. și documentul din 31 august 1232 (*ibidem*, p. 17-19). Pentru localizarea cetății foarte întărite (Cruceburg) de peste Carpați, cf. istoriografia problemei la Ion Nania, *Cruceburg - episcopatul Cumaniei - Cetatea Dâmboviței - Cetățeni*, în „Archiva Valachica", Târgoviște, VIII (1976), p. 82-84; și Gernot Nussbächer, *Contribuții privind așezarea sașilor în Țara Bârsei*, p. 23.

[87] Constantin Rezachevici, *Istoria popoarelor vecine și neamul românesc în Evul Mediu*, București, 1998, p. 64-65.

Satul Turcu (Bran) (1367-1447) și noua cetate „de trecătoare" Turcu (Bran), înălțată după 1377

În lunga perioadă care desparte plecarea teutonilor la hotarele Prusiei păgâne, și până la edificarea în piatră a noii cetăți de pe stânca lui Tydrich (Theodoric), după 19 noiembrie 1377, nu avem nici o știre despre existența vreunei fortificații în acest loc sau în împrejurimile sale. În istoriografia problemei s-a răspândit însă părerea că la 1342 Ludovic I ar fi refăcut cetatea Bran[88]. A fost pomenită o cronică germană păstrată în cetatea Făgăraș, care ar afirma că aceasta din urmă și cu Branul au fost întărite în amintitul an[89].

În realitate, anul 1342, al începutului domniei lui Ludovic I, este și cel al răscoalei sașilor împotriva regalității maghiare. Aceste împrejurări au fost puse de către cronicarii sași, începând din secolul al XVI-lea, în legătură cu conflictele lui Ludovic I cu domnii Țării Românești, Nicolae Alexandru și Vlaicu, de care se leagă și înălțarea cetății Bran, pe fondul unei confuzii cronologice, extinse și în domeniul toponimic, Branul (*Törzburg*) fiind astfel confundat în limba germană cu Târgoviște (*Terviș*)[90]. În sfârșit, după o cronică anonimă săsească, construcția Branului ar fi avut loc în anul 1358 din pricina unei răscoale a sașilor și a românilor[91].

O altă confuzie, de data aceasta aparținând istoriografiei române din veacul XX, apare între numele unguresc al Branului și cel al satului Turcheș (în orașul Săcele). Aceasta îl face pe N. Iorga, și după el și pe alții[92], să menționeze la 1366 pe „contele Stanislau", care îi pare a fi un refugiat din Țara Românească, dăruit de regele Ludovic I, cu „Satu-Lung, Cernatul, Branul și «Zlanfalua»"[93]. În realitate, la 16 mai 1366 regele poruncește trecerea în stăpânirea comitelui Stanislau și a unui Petru cu moștenitorii săi, a moșiilor Satulung, Cernat, Turcheș și Zlanfalva (?), aflate între râurile Timiș și Târlungeni, în districtul (provincia) Brașovului[94]; satul Turcheș semănând oarecum la nume cu cel al Branului (Terch).

Pe aceiași linie, în fapt a rășluirilor din domeniul regal al comitatului Brașovului, sporită din 1361 de danii ale regelui către diferiți nobili[95], la 4 ianuarie 1367, vicevoievodul Transilvaniei Petru i-a măsuri pentru punerea în stăpânirea magistrului Iacob Wynaud zis de Brașov, nobil de Drag (din familia maramureșeană

---

[88] Ioan Moșoiu, *Branul și cetatea Branului*, p. 13.

[89] Octavian Popa, *Făgărașul sub domnii munteni*, Făgăraș, 1935, p. 33.

[90] Adolf Armbruster, *Dacoromano-Saxonica*, București, 1980, p. 177. În *Cosmografia* lui Sebastian Münster, care începe să fie tipărită din 1544 se menționează: „Târgoviște, în vorbirea obișnuită Tervis, capitala Țării Românești". În același text cetatea Bran e numită „Turzfest" (*Călători străini despre Țările Române*, I, București, 1968, p. 504).

[91] Adolf Armbruster, *loc. cit.*

[92] Ioan Moșoiu, *loc. cit.* („între care și Turtsfalva (probabil Bran)").

[93] N. Iorga, *Lupta pentru stăpânirea Vidinului în 1365-1369 și politica lui Vladislav-Vodă față de unguri*, în *Studii asupra Evului Mediu românesc*, București, 1984, p. 125, nota 59.

[94] *D.R.H.*, C, XIII, p. 101-102; Francisc Kyllien, *Formarea și evoluția comitatului Brașovului*, p. 19, consideră pe comitele Stanislau ca provenind din comitatul Maramureș.

[95] Francisc Kyllien, *op. cit.*, p. 18-19; Pavel Binder, *Contribuții la localizarea Cruceburgului*, p. 130. Restrângerea proprietăților regale în veacul al XIV-lea și în Transilvania se încadra în desfășurarea acestui proces în întreg regatul maghiar [Adrian A. Rusu, *Geneza domeniilor cetăților din Transilvania (sec. XI-XIV)*, p. 71].

Dragoş, Drágffy?) a unor părţi de moşie din Budila, Zizin, Domonkushaza, Puthna, Bran (Terch), Tohan şi Zărneşti şi a unor dijme din Cristian, toate din districtul Braşov, în temeiul dreptului de moştenire[96]. Aceasta este prima menţiune documentară a satului Turcu (*Terch*), adică Bran, şi el apare în posesiunea lui Iacob de Braşov, s-a presupus, în urma unei legături de rudenie cu familia Zsombor, originară din Transilvania de nord, care într-adevăr, a dat mai mulţi comiţi de Braşov din a doua jumătate a secolului al XIII-lea[97].

Oricum, un sfert din satul „*Turcz*" (Bran) e încă amintit la 1 septembrie 1373 în posesiune nobiliară[98] şi continuă să fiinţeze şi după întemeierea cetăţii peste patru ani, fiind documentat şapte decenii, mai târziu, către mijlocul veacului al XV-lea, când însă, la 19 februarie 1447 localitatea „Thercz" apare ca lipsită de locuitori[99], dispărând astfel până la data menţionată. Fiind în posesie nobiliară acest sat nu va intra în domeniul noii cetăţi de la Bran, deşi era chiar în vecinătatea acesteia. În virtutea aceluiaşi fapt, foarte probabil nici nu a fost obligat să participe la construcţia cetăţii, începută desigur în primăvara anului 1378. Lipsită deocamdată de un domeniu edificarea acesteia a revenit exclusiv pe seama Braşovului şi a districtului său. Nu ştim exact data de încheiere a lucrărilor la fortificaţia de pe stâncă. De obicei se presupune că acestea au durat câţiva ani[100], în orice caz fiind terminate înainte de moartea lui Ludovic I, în 1382[101]. Mai probabil însă, construcţia a fost finalizată înainte de 29 septembrie 1380, când actul lui Ludovic I din 1377 a fost reînnoit după acceptarea noii clauze prin care regele putea numi doar un castelan sas la Bran[102]. Oricum, aşa cum vom vedea, regele a avut destul timp să trimită în cetatea terminată un corp de oaste şi mercenari străini, înainte de a închide ochii în 1382.

Cum arăta noua cetate la 1380 nu e tocmai uşor de reconstituit. Multe s-au schimbat de atunci în interior, ca şi în exterior. Terenul din jurul stâncii a fost desigur despădurit, cum prevedea actul din 1377, pădurea fiind tăiată şi pe feţele dinspre cetate ale celor două înălţimi care domină fortificaţia: Dealul Cetăţii la răsărit şi Măgura la apus. Până către sfârşitul secolului XIX şi începutul veacului XX, imaginile fotografice ale cetăţii arată că pădurea nu a fost lăsată să crească, pentru a nu îngădui inamicului să se apropie de cetate la adăpostul ei. Stânca de pe latura nordică, din partea stângă a donjonului a fost scobită, dând aparenţa unei peşteri naturale[103], rămânând intactă doar partea superioară, ieşită în afară, această lucrare dificilă fiind menită să oprească un eventual asediator de a folosi ieşindurile stâncii pentru a ajunge la ziduri. Vârful conic al înălţimii de piatră a fost păstrat fiind înglobat în chip foarte iscusit în corpul

96 *D.R.H.*, *C*, XIII, p. 299-300.

97 Francisc Kyllien, *op. cit.*, p. 19. Este însă fantezistă afirmaţia că Stoica şi Voicu „doi feudali români maramureşeni" erau familiarii, reprezentanţii, lui Iacob de Braşov, în satul Bran, conform actului din 12 mai 1370 (*ibidem*, p. 19-20). În realitate, după actul respectiv, cei doi erau iobagii unui oarecare Francisc, gazde de hoţi, „*locuind în satul Ters*", localitate dispărută din judeţul Caraş-Severin (*D.R.H.*, C, XIII, p. 771-772), care nu are nici o legătură cu Branul.

98 *Urkundenbuch*, II, p. 407.

99 *Ibidem*, V, Bucureşti, 1975, p. 187-188.

100 Gernot Nussbächer, *Bran - cetatea de la poarta Ţării Bârsei*, p. 29.

101 Titus N. Haşdeu, *Branul poartă în Carpaţi*, p. 18; Ioan Prahoveanu, *Cetatea Bran*, în „Revista de istorie", XXX (1977), nr. 10, p. 1840.

102 *D.R.H.*, D, I, p. 111-112.

103 În prezent a fost zidită cu blocuri de piatră pentru a consolida baza cetăţii.

donjonului, sporindu-i trăinicia.

Cum cetatea a fost construită pe o prelungire spre răsărit a Dealului Cetății, cu care făcea corp comun, o altă lucrare deosebit de grea a fost scobirea unei breşe adânci în stâncă, pentru a separa partea care susținea cetatea, devenită astfel o stâncă izolată de restul dealului. Între cele două părți astfel rezultate a funcționat, după obiceiul unor astfel de construcții, un pod de lemn, având la partea sprijinită pe Dealul Cetății foarte probabil o mică întăritură, şi această parte a stâncii de dincolo de breşă fiind evident prelucrată. Intrarea în cetate se făcea fie frontal, pe latura de est, peste podul de lemn, fie eventual, după dezafectarea acestuia, pe poarta de pe latura sudică, cu ajutorul unei scări de lemn mobile[104], despre care, cum vom vedea, există mărturii din veacul al XVI-lea (Fig. 5).

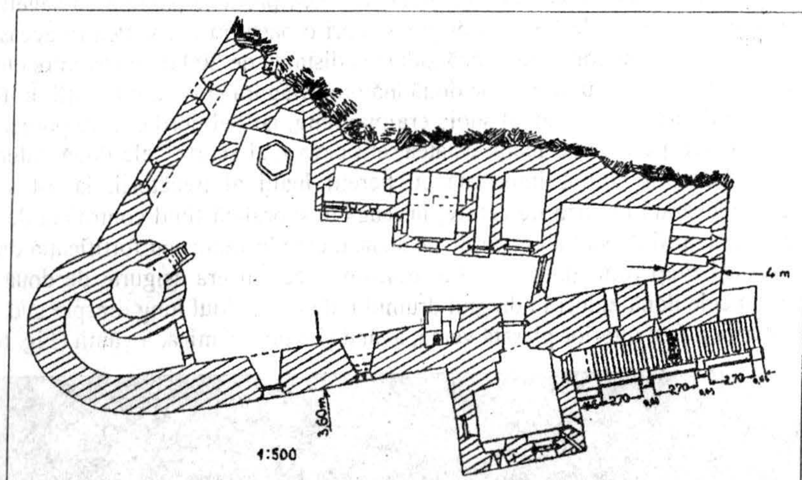

Fig. 5. Planul Castelului Bran, înainte de prima restaurare din secolul al XX-lea.

În faza inițială, din veacul al XIV-lea, cetatea Bran dispunea de o incintă simplă, înaltă, de forma unui patrulater neregulat, alungit pe axa est-vest, folosind cu iscusință avantajele oferite de teren, ceea ce nu înseamnă că prin aceasta ar fi devenit, cum s-a opinat, „un castel tipic de munte"[105]. Având un donjon cu baza pătrată, pe latura nordică, cu un acoperiş simplu, un turn (refăcut în formă cilindrică după 1593)[106]

---

[104] Sistemul de intrare în cetate, cu ajutorul unei scări mobile de lemn, care ducea la podul de lemn întins peste scobitura stâncii, imaginat de Emil Micu, *Castelul Bran*, p. 10, este neverosimil. Autorul amintit mai crede că „orificiile lanțului de tragere a podului se mai văd şi astăzi deasupra uşii coridorului de intrare spre curtea interioară a castelului" (p. 11). În realitate, urmele respective, astupate acum, sunt cele ale locului pe unde culisa *hersa* porții. Iar aceasta, orientată spre sud, nu putea servi podul de lemn, care avea direcția est-vest. În locul podului de lemn, Titus Haşdeu, *Branul poartă în Carpați*, p. 17, presupune existența „unei galerii, drum de strajă suspendat pe arcade, ce lega partea de est cu stânca, uşurând astfel observația la mare distanță", ceea ce, de asemenea, nu poate fi acceptat. Un astfel de sistem se întâlneşte doar la castelul Huniazilor, în cu totul alte condiții de teren şi arhitectonice.

[105] Vasile Drăguț, *Arta românească*, p. 100.

[106] Adrian Andrei Rusu, *Castelanarea carpatică*, p. 506. Pentru construcția întregii cetăți de la Bran s-a folosit calcarul din preajma cetății (p. 110).

la colțul de sud-est, și un altul dreptunghiular, al porții, cu acoperiș, se pare, ascuțit, în partea opusă, astfel trebuie să se fi înfățișat „cetatea Turcu“ (Bran) pe la 1380.

Pantele repezi ale stâncii, și configurația acesteia, laolaltă cu spațiul limitat, făceau imposibilă, dar și inutilă, flancarea (scoaterea turnurilor în afara curtinei, pentru controlul unghiurilor moarte), care, de altfel, abia începea să se practice în Transilvania. Se pare însă că la poalele stâncii, pe latura de nord, a fost săpat un șanț de apărare, al cărui traseu poate fi detectat și astăzi.

Astfel edificată, cetatea Turcu (Bran) putea domina trecătoarea, de la înălțimea celor 60 de metri ai stâncii, *având gurile de tragere orientate exclusiv spre sud, asupra văii râului Turcu*, pe lângă care șerpuia drumul ce lega Țara Bârsei de Țara Românească, dar nu putea închide trecătoarea. Putea produce pagube cu săgețile sau proiectilele armelor sale de foc, dar nu putea opri o oaste în marș. Pentru aceasta, nu peste mult timp, au fost construite două ziduri la distanță de 200 de metri între ele, care zăvorau valea râului Turcu, între cele două înălțimi Măgura și Dealul Cetății. În funcție de depărtarea dintre acestea, zidul sudic era mai lung, iar cel nordic, care pornea chiar de la baza stâncii pe care se înălța cetatea, era ceva mai scurt. Cele două ziduri care treceau pe deasupra râului, împreună cu pereții înalți ai trecătorii, la est și vest, alcătuiau o adevărată **incintă de cetate**, întreaga ei suprafață fiind controlată de gurile de tragere ale laturii de sud a cetății de pe stâncă, care în raport cu fortificația din vale juca în același timp rolul unui adevărat **donjon**. Accesul era asigurat de două porți, practicate în cele două ziduri în dreptul drumului de care; zidul lung dinspre sud, lângă care în interior a fost ulterior plasată vama, având și o poartă mică, a vămii (Fig. 6).

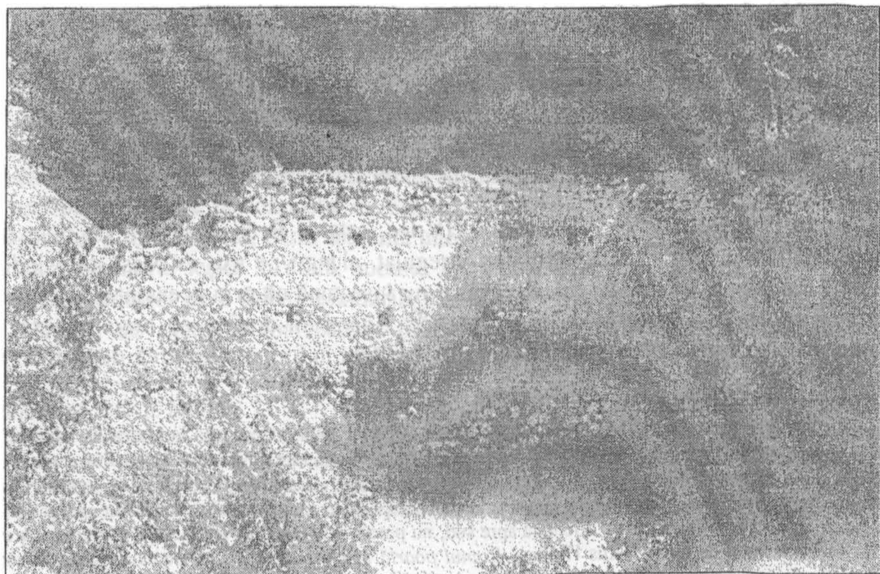

Fig. 6. Zidul sudic al Cetății Bran, cu poarta mică a vămii, spre Țara Românească, care închidea valea pârâului Turcu.

Deşi în lucrările dedicate istoriei cetăţii sau „castelului" (termen potrivit doar fortificaţiei de pe stâncă!) Bran, aceste **ziduri de cetate** sunt de obicei trecute cu vederea, rareori fiind menţionate, fără a li se explica rostul, mai mult pentru a indica plasarea clădirii vămii între ele[107], **lor, subliniez aceasta, li se datora practic închiderea trecătorii obligatorii, adică a „Porţii" (= Bran) cum era numită în Evul Mediu, iar nu castelului de pe stâncă, cum se crede de obicei, datorită aspectului spectaculos şi bine păstrat al acestuia**, care putea adăposti doar o garnizoană redusă, ale cărei proiectile, (după orientarea ferestrelor de tragere) puteau lovi, semnificativ, interiorul incintei de la poale. Cât de important era rostul acestor ziduri, mai precis a întregii incinte de la baza stâncii, s-a văzut poate cel mai bine în august 1690, în zorii Epocii Moderne, când o puternică oaste munteano-turco-tătară, venită să recucerească Transilvania de la imperiali, având în frunte, între alţii, pe Constantin Brâncoveanu şi Imre Thökoly, a fost oprită şi nevoită să se întoarcă până la Podu Dâmboviţei, spre a lua un alt drum de pătrundere în Ţara Bârsei, pe valea Dâmboviţei şi muntele Tămaşu Mare (1735 m), pentru a ieşi la Zărneşti, unde s-a dat bătălia hotărâtoare, tocmai *din pricina incintei formată de aceste ziduri cu pereţii dealurilor trecătorii*, apărate de imperiali[108] (Fig. 7).

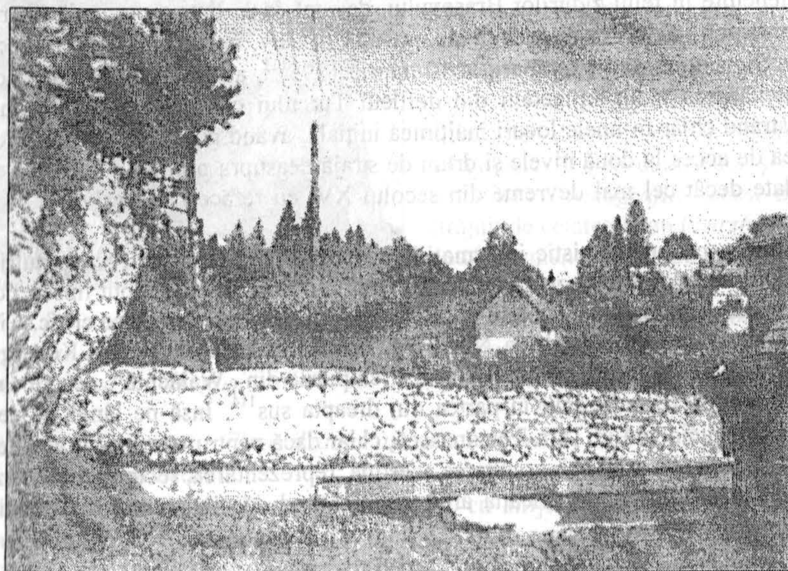

Fig. 7. Partea păstrată din zidul nordic al Cetăţii Bran, care închidea valea pârâului Turcu spre Transilvania, foto 1989.

[107] Emil Micu, *op. cit.*, p. 11, fig. 5, 6 şi harta anexă; Ana Maria Henegariu, *Cetatea Bran*, p. 26-27; Titus Hașdeu, *Cetatea Bran*, ed. I, p. 6 (plan de situaţie, după Emil Micu).

[108] Constantin Rezachevici, *Constantin Brâncoveanu - Zărneşti 1690 -*, p. 123-125. Fotografiile ilustraţii din anul 1989 ale zidurilor care închideau trecătoarea rămân o mărturie a acestora, în următoarele două decenii zidurile deteriorându-se vizibil, din ignoranţa autorităţilor locale, care au acordat atenţie doar clădirii de pe deal.

De fapt, **cetatea Bran înseamnă nu doar fortificaţia de pe stâncă, ci şi incinta din trecătoare, cu care formează o singură unitate tactică**. Mai cu seamă în Evul Mediu cele două elemente nu pot fi separate, decât cu riscul de a nu le înţelege adevărata menire. Acest tip de cetate complexă (fortificaţia de pe deal şi incinta cu ziduri şi porţi de la poale, care închidea valea) pe care o voi numi „**de trecătoare**" se întâlneşte, în condiţii similare şi în Ţara Românească, nu prea departe, la Cetăţeni, pe cursul superior al Dâmboviţei, fapt interesant, pe acelaşi drum care lega în trecut Braşovul, pe la Bran-Rucăr, de Câmpulung şi Târgovişte. Aici „Cetatea lui Negru Vodă" (urmaşă a unei puternice fortificaţii geto-dacice)[109], domina în secolele XIII-XV valea Dâmboviţei, barată la sud de ea de un zid gros de până la 6 m, demantelat complet abia în 1890, odată cu construirea şoselei moderne[110].

În sfârşit la începutul veacului al XVI-lea, cum am văzut mai sus, valea Oltului a fost zăvorâtă la sud de Turnu Roşu prin cetatea numită mai apoi Turnu Spart, care închidea defileul cu ajutorul unui puternic zid de piatră, în parte păstrat până în vremea noastră, după acelaşi principiu întâlnit la Cetăţeni şi Bran.

Când au fost însă construite zidurile din valea râului Turcu? Foarte probabil odată cu cetatea de pe stâncă au fost înălţate şi fortificaţii de lemn aferente, pentru închiderea defileului. Cele care se văd astăzi, construite din bolovani şi cărămidă subţire, tencuite în felul zidurilor Braşovului, datează însă dintr-o perioadă ulterioară. Însăşi construcţia zidurilor de incintă ale oraşului Braşov, în baza privilegiului acordat de regele Sigismund de Luxemburg la 10 martie 1395[111], au fost înălţate după această dată. Asemănarea zidurilor cetăţii din defileul Turcului cu cele ale Braşovului, cel sudic păstrând chiar în unele locuri înălţimea iniţială, având gurile de tragere orientate spre calea de acces la două nivele şi drum de strajă deasupra primului[112], indică că ele nu pot date decât cel mai devreme din secolul XV, cu refaceri succesive în secolele următoare.

Sub aspectul imagistic informaţiile concordă în general cu reconstituirile de mai sus. Din nefericire reprezentările cetăţii Bran din faza sa de început lipsesc, dar şi din perioadele următoare sunt foarte puţine şi încă mai trebuie restrânse critic. Circulă astfel o gravură din cronica de la Nürnberg, tipărită la 1493 de Anton Koberger[113], înfăţişând un peisaj citadin, cu totul fantezist, chipurile din „Walachia", despre care se afirmă că ar reprezenta Branul în partea din dreapta sus[114]. Însă pe lângă că cetatea Bran nu a fost niciodată în Ţara Românească, chiar dacă pentru un timp, în vremea lui Mircea cel Bătrân s-a aflat sub ascultarea acestuia, reprezentarea, recunoscut fantezistă, nu are nici o legătură cu fortificaţia amintită, trebuind deci înlăturată din imagistica acesteia.

---

[109] Dragoş Măndescu, *Cetăţeni, staţiunea geto-dacă de pe valea Dâmboviţei Superioare*, Brăila, 2006, p. 27-28.

[110] Gheorghe I. Cantacuzino, *Cetăţi medievale din Ţara Românească. Secolele XIII-XVI*, Bucureşti, 1981, p. 114-119. Cf. şi Lucian Chiţescu, *Cercetări arheologice la Cetăţeni, judeţul Argeş*, în „Cercetări arheologice", Bucureşti, II (1976), p. 160-170; Adrian Andrei Rusu, *op. cit.*, p. 489-490.

[111] *Urkundenbuch*, III, Sibiu, 1902, p. 141-142.

[112] Cf. înfăţişarea actuală (1989) a acestor ziduri, la Constantin Rezachevici, *op. cit.*, ilustraţiile dintre p. 96-97.

[113] D. S. Ion, *Pagini din istoria poporului român: Cronica de la Nürnberg*, în „Mitropolia Banatului", XXVII (1977), nr. 7-9, p. 554-560.

[114] Titus N. Haşdeu, *Branul poartă în Carpaţi*, ilustraţii la p. 33.

Astfel că cea dintâi reprezentare a cetății Bran, care este totodată și cea mai veche înfățișare reală a unei cetăți din Transilvania, cunoscută[115], apare abia la 1533, în partea stângă a tabloului pe lemn al lui Gregorius dedicat reprezentării castelanului Lukas Hirscher. Se distinge cu ușurință imaginea laturii de nord, dinspre Transilvania, a fortificației de pe stâncă, cu tunul porții la est, zidul acoperit dintre acestea și donjonul cu acoperiș încă modest, precum și turnul cilindric cu acoperământ ascuțit, deci partea de sud-vest a incintei[116] (Fig. 8).

Fig. 8. Lucas Hirscher, castelan al Branului, cu reprezentarea castelului, după tabloul lui Gregorius din 1533.

Cea de-a doua imagine a cetății Bran apare în *Cosmografia* lui Sebastian Münster (1489-1552), tipărită în mai multe ediții, în diferite limbi, începând din 1544. Ea reprezintă cetatea de pe stâncă, văzută dinspre latura de est, *mult stilizată*, după amintirile autorului sau mărturiile unor călători străini. Se distinge turnul porții, zidul de incintă acoperit, de pe latura sudică și turnul din partea apuseană, de asemenea breșa în stâncă din fața intrării. Deși în lucrarea lui Sebastian Münster această imagine e atribuită orașului Brașov, ea înfățișează mult mai probabil cetatea Bran[117].

Misiunea militară a acesteia din urmă pe drumul de la Brașov spre Târgoviște îi este cunoscută și autorului renumitei *Cosmografii*: „acest drum este străjuit de cetatea Bran (*Turzfest*), ca să nu poată dușmanul pătrunde ușor"[118].

Nicolae Olahus (1493-1568), care a cunoscut desigur personal complexa fortificație, este și mai categoric în aprecierea rostului său strategic, socotind „*cetatea Bran nespus de tare și ca o închizătoare și poartă a Transilvania așezată într-un loc foarte abrupt prin care se intră în Țara Românească*"[119].

Menirea cetății Bran de a zăvorî cu mijloace armate trecătoarea cu același nume a fost concepută astfel încă de la întemeierea ei. Nu era vorba deci de o supraveghere a unui drum comercial, pentru protecția negustorilor din ambele țări, de la nord și sud de Carpați, și nici măcar de o funcție de observare a împrejurimilor, de vreme ce cetatea de pe stâncă era depășită în altitudine de punctele de cercetare de pe

[115] Adrian Andrei Rusu, *Castelanarea carpatică*, p. 37.
[116] Tablou pe lemn la cetatea Bran; reproducere la Titus Hașdeu, *Cetatea Bran*, ed. 1968, anexă, il. 11.
[117] *Călători străini*, I, p. 223 (ilustrație din *Cosmografia* lui Sebastian Münster, Basel, 1598, p. 1262).
[118] *Ibidem*, p. 504.
[119] *Ibidem*, p. 492.

cele două înălţimi care o dominau, Dealul Cetăţii şi Măgura. Biograful regelui Ludovic I de Anjou, duhovnicul de curte, arhidiaconul de Târnave (Küküllői), Ioan Tótsolymocsi, cunoscut pe scurt ca Ioan de Târnave, arată textual pe la 1390, că regele a ridicat „prea puternica cetate braşoveană numită Terch, lângă hotarele Ţării Româneşti şi înzestrând-o cu oaste bine înarmată, cu briganzi[120] şi balistari[121] englezi şi-a ţinut pe seama sa paza cetăţii" (*castrum in Brasso fortissimum Therch vocatum, circa terminos transalpinos aedificavit, gente armata, brigantiis et balestariis anglicis, custodiam castri muniendo, in potestate sua reservavit*)[122]. Indiferent însă de contextul în care apare această formulare[123], cronicarul indică pe rege drept adevăratul ctitor, beneficiar şi stăpân, neamintind efortul de constructori al braşovenilor decât prin expresia aluzivă „cetate braşoveană", care nu spune prea mult lectorului neavizat. Este însă limpede că garnizoana bine înarmată, formată din categoriile de mercenari străini[124], briganzi şi arbaletieri englezi (*este prima menţiune a unor arbaletieri în Transilvania*[125], ceea ce explică aducerea acestei categorii de militari străini!), alcătuind o oaste plătită de rege (domeniul cetăţii Bran e menţionat, de altfel, doar spre sfârşitul secolului al XIV-lea[126]) avea sarcina să apere *întreg ansamblul cetăţii* (incinta din valea pârâului Turcu şi castelul de pe stâncă) cu un prilej special, adică în **stare de război**. În vreme de pace nimeni nu cheltuia fără un scop important de moment sume însemnate de bani pentru întreţinerea unei oşti bine înarmate şi plata, desigur ridicată, a unor mercenari de elită englezi, amintiţi în chip deosebit de Ioan de Târnave. Altfel garnizoana Branului, ca şi cea a altor cetăţi de aceeaşi mărime, cuprindea, ulterior, în vreme de pace, până la 12 pedestraşi, ceea ce nu trebuie să ne mire, de vreme ce chiar în timp de război, garnizoana unei cetăţi mari precum Hotinul din Moldova, adăpostea, după mărturia lui Miron Costin, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, nu mai mult de 30 de „sineţaşi" (puşcaşi), iar cu prilejul asediului Cetăţii Neamţului din 1691, de către oastea regelui polon Jan Sobieski, numărul apărătorilor se ridica la circa 100 de oameni, după mărturia lui Cazimir Sarnecki, ceea ce ar corespunde efectivelor steagului de „puşcari", care în timp de pace locuiau nu în cetate, ci în târgul Neamţ de la poalele ei[127].

Aşadar, referirea cronicarului Ioan de Târnave nu priveşte o garnizoană obişnuită de cetate, cum se crede de obicei[128], din necunoaşterea împrejurărilor militare

[120] E vorba de lefegii, de regulă francezi, care se numeau astfel după semiarmura numită brigantină pe care o purtau de obicei. Deoarece jefuiau pe unde călcau, numele lor, ca şi în cazul altor categorii de mercenari, a devenit cu timpul sinonim cu cel de tâlhar (Constantin Rezachevici, *Mercenarii în oştile româneşti în Evul Mediu*, în „Revista de istorie", XXXIV (1981), nr. 1, p. 37-38). După textul lui Ioan de Târnave, briganzii sunt însă mercenari englezi în slujba lui Ludovic I.

[121] În acest caz, fiind vorba de garnizoana unei cetăţi, cronicarul se referă la arbaletieri.

[122] Ioan de Târnave, *Vita Ludovici*, ed Schwandtner, în *Scriptores Rerum Hungaricarum*, Viena, 1746, p. 193.

[123] Cf. Maria Holban, *În jurul cronicii arhidiaconului Ioan de Târnave. Informaţii privind pe români*, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie A. D. Xenopol", XXI (1984), p. 96-97.

[124] Pál Engel, *Regatul Sfântului Ştefan*, p. 212, subliniază calitatea militară deosebită a acestor mercenari în cuprinsul oştii maghiare, care luptau de obicei în războaiele lui Ludovic I din Italia.

[125] Adrian Andrei Rusu, *Castelanarea carpatică*, p. 376.

[126] Gernot Nussbächer, *Bran, cetatea de la poarta Ţării Bârsei*, în *Din cronici şi* hrisoave, p. 30.

[127] Constantin Rezachevici, *Considerente privind apărătorii Cetăţii Neamţului în timpul asediului polon din 1691*, în „Revista de istorie a Moldovei", Chişinău, V (1994), nr. 3-4, p. 24.

[128] De pildă, Fr. Pall afirmă în *Istoria României*, II, ed. 1962, p. 278: „Poate şi sub influenţa victoriilor engleze din războiul de o sută de ani, Ludovic instalează arbaletieri englezi în noua cetate de la Bran, ridicată

concrete din jurul anului 1377, ci stabilirea temporară a unui corp de oaste, în vreme de război, pentru apărarea (cam în felul cum se vor petrece lucrurile şi la 1690) unui tip deosebit de cetate, pe care am numit-o *„de trecătoare“*. De altfel, ulterior evenimentelor care au făcut necesară construirea cetăţii Bran şi stabilirea temporară aici a unui corp de oaste de către Ludovic I de Anjou, nici un izvor nu mai pomeneşte despre vreo armată regală şi mercenari străini drept „garnizoană“ a cetăţii!

Războiul alianţei europene împotriva lui Ludovic I de Anjou (1375-1377) şi problema construirii cetăţii Bran

În actul regelui Ungariei şi Poloniei Ludovic I de Anjou din 19 noiembrie 1377 acesta condiţionează îndeplinirea promisiunilor (!) sale de a muta vama de la Rucăr la noua cetate pe care urmau să o edifice braşovenii de faptul **„dacă, cu voia lui Dumnezeu, Ţara Românească va ajunge, cum tragem nădejde, în mâinile noastre“**, între timp aceştia urmând să plătească tot vechea vamă de la Rucăr, **„până ce numita Ţară Românească va ajunge în mâna noastră“**[129]! Cu doar trei săptămâni în urmă, la 30 octombrie 1377, din acelaşi castel reşedinţă de la Zvolen, Ludovic I făgăduise (!) şi magistrului Benedict Himfy, fostul „ban al Bulgariei“ de la Vidin, o moşie fără stăpânitor, când se va ivi ocazia, pentru slujbele sale, dar mai ales „pentru moartea fostului magistru Petru, fratele său, care şi-a sfârşit viaţa lui vremelnică, **fiind ucis în slujba noastră în războiul pornit de noi împotriva românilor din Ţara Românească, care de mult timp ne erau necredincioşi**“[130]. În acelaşi an, 1377, regele Ungariei scoate din starea de şerbie şi de iobăgie pe un anume Nicolae cu fraţii săi, trecându-l în rândul nobililor care merg la oaste sub steagul său, **„datorită credincioaselor slujbe din ţara lui Basarab şi a acelora ‹din războiul› împotriva lituanilor“**[131].

Toate acestea dovedesc că în noiembrie 1377, când Ludovic cerea saşilor din scaunul Braşovului să ridice noua cetate de la Bran, regatul maghiar se afla *de mai mult timp* într-un sângeros război cu Ţara Românească a lui Vlaicu şi a fratelui său Radu I, dar şi cu alte popoare, cum vom vedea, de la sud şi de la nord de aceasta. Război soldat cu pierderi de vieţi notabile, şi în cadrul căruia însuşi Vlaicu a dispărut, foarte probabil căzut în luptă pentru apărarea neatârnării ţării sale, pe care Ludovic I *„trăgea nădejde“* să o supună. *Trecătoarea Bran era implicată în acest conflict, ajuns la apogeu în vara anului 1377, şi fortificarea ei se dovedea o necesitate cu cauze imediate.*

Condiţiile istorice în care s-a întemeiat cetatea Bran nu trebuie însă privite într-o perspectivă limitat-locală, dar nici într-o viziune vag-generală. Ele se înscriu în contextul politicii orientale a lui Ludovic I de Anjou, întretăiată în ceea ce ne interesează cu domniile muntene ale lui Vlaicu (1364-1376/1377) şi fratelui său Radu I (1376/1377-1385)[132] şi influenţată de marele război în plină desfăşurare la 1377 al

---

în ultimii ani ai stăpânirii sale“. Observ însă că în Războiul de o sută de ani s-au ilustrat nu arbaletierii ci arcaşii englezi, pedestraşi cu arcuri lungi simple.

[129] *D.R.H.*, D, I, p. 111-112.

[130] *Ibidem*, p. 109-110; s.a.

[131] *Ibidem*, p. 109.

[132] Constantin Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor*, I, p. 73-77.

statelor amenințate de politica agresivă a regelui Ungariei, pentru care războiul constituia „distracția sa favorită“[133].

Studiul tot mai aprofundat al domniilor celor doi Angevini, Carol Robert și fiul său Ludovic I, impune evident concluzia că Țara Românească și Moldova s-au constituit în forme statale cu îndreptare spre legitimitate imperial bizantină[134], tocmai ca o reacție de apărare împotriva presiunii și încercărilor regalității angevine de a încadra spațiul lor în sistemul feudal de tip occidental impus de ea în Ungaria (Fig. 9).

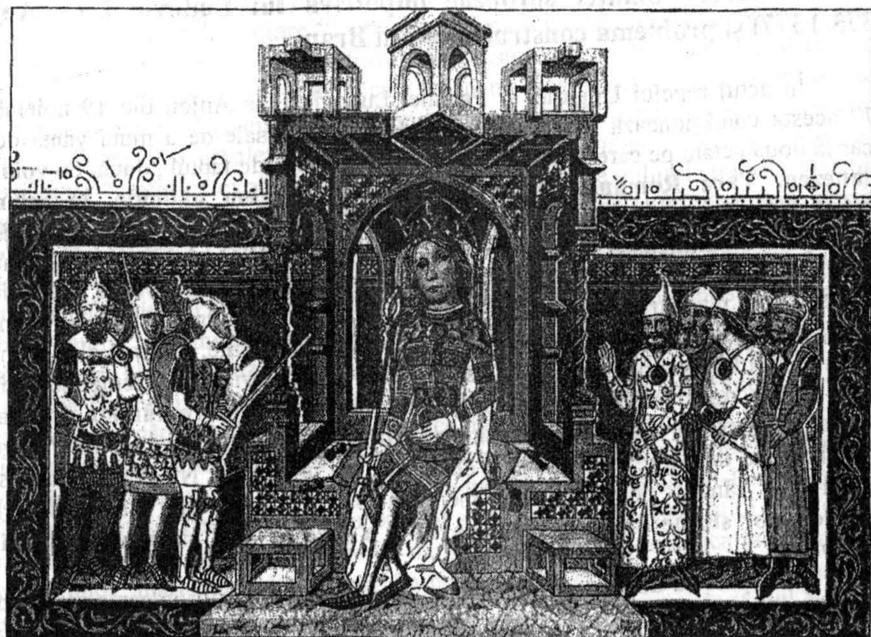

Fig. 9. Ludovic I de Anjou, între nobilii unguri și căpetenii cumane, miniatură din Cronica pictată de pe la 1370.

Ludovic I de Anjou, numit de istoricii maghiari și apuseni „cel Mare“, „regele cavaler“, francez după tată și polonez după mamă, a încercat și în parte a izbutit, cu prețul unor mari eforturi, în cursul unei domnii de patru decenii, considerată de istoricii maghiari „epoca apogeului puterii Ungariei“[135], să creeze, nu atât un imperiu adriatic, ungaro-italiano-balcanic, cum și-a dorit inițial, ci chiar un adevărat imperiu multinațional, „angevin“, întins tocmai în perioada care ne interesează de la Marea Adriatică până la teritoriile baltice ale cavalerilor teutoni[136]. Căci din 1370 când a

[133] Pál Engel, *Regatul Sfântului Ștefan*, p. 186.

[134] Șerban Papacostea, *Întemeierea Țării Românești și a Moldovei și românii din Transilvania: un nou izvor*, în *Geneza statului în Evul Mediu românesc*, Cluj-Napoca, 1988, p. 77 și urm.

[135] Pál Engel, *op. cit.*, p. 187, 195.

[136] Pentru politica lui Ludovic I de Anjou, cf. Hóman Balint, *A magyar nagyhatalom (Imperiul maghiar)*, la Hóman Balint, Szekfü Gyula, *Magyar története (Istoria maghiarilor)*, III, Budapesta, f.a., p. 7-112. Autorul,

moştenit coroana unchiului său, Cazimir III cel Mare, el a devenit şi rege al Poloniei (1370-1382), alt stat multinaţional, care la 1366 tocmai terminase ocuparea de la cnezii lituani a unor imense teritorii, întinse la est până în Podolia apuseană, iar la sud până în Pocuţia[137]. Dincolo de războaiele din Italia pentru moştenirea regatului Neapolului, sau de cele cu Veneţia pentru stăpânirea Dalmaţiei (1347-1368), care au consumat o bună parte din forţele maghiare[138], Ludovic I a acordat o atenţie deosebită expansiunii în Balcani, în Bosnia şi Serbia, îndeosebi între 1358 şi 1368 şi impunerii stăpânirii sale în Ţările Române, pe care întinsa sa stăpânire ungaro-polonă le încadra în bună parte. După cum recunosc istoricii maghiari, în ciuda evidentei ameninţă turceşti la sud de Dunăre, după 1354, el nu a luat iniţiativa luptei antiotomane în Balcani, cuceririle sale de aici făcându-se exclusiv în folosul propriu[139]. În van s-au făurit în deceniul şapte al veacului al XIV-lea proiecte de cruciadă împotriva turcilor şi s-au rostit cuvântări înflăcărate la congresul de la Cracovia, în septembrie 1364, care a întrunit mai multe capete încoronate din Europa Centrală şi nordică, împăratul Carol IV de Luxemburg, suveranii Ungariei şi Danemarcei, şi chiar pe regele Ciprului Petru de Lusignan, în favoarea căruia trebuia să se organizeze prima expediţie, singurul rezultat a fost luarea unor decizii privind extinderea catolicismului[140], ceea ce lovea nu pe turci ci popoarele ortodoxe.

Nu e de mirare că sub pavăza „cruciadei", Ludovic I a ridicat în ianuarie 1365 steagul luptei împotriva lui Vlaicu, la mai puţin de două luni după alegerea acestuia ca domn al Ţării Româneşti. Că regele angevin considera această ţară ce pe o provincie de margine supusă stăpânirii sale, ca şi Transilvania, o dovedeşte proclamaţia sa de război din 5 ianuarie 1365, în care afirma: „suntem siliţi şi datori să redobândim hotarele şi ţinuturile de margine ale acestui regat al nostru din ghearele oricăror răzvrătiţi, ce s-ar răzvrăti, şi să le alipim din nou la acest regat al nostru"[141]. De altfel, recuperarea provinciilor foste vasale ale Coroanei ungare a fost unul din ţelurile principale ale politicii externe a lui Ludovic I[142].

Ca atare, întreaga domnie a lui Vlaicu a însemnat, în raport cu pretenţiile lui

---

care socoteşte domnia lui Ludovic I cea mai glorioasă epocă din istoria Ungariei, exagerează totuşi, numind statul lui Ludovic I „un imperiu medieval maghiar" (p. 105), la fel de mare ca cel romano-german sau ca regatul Franţei, cu care putea rivaliza ca forţă (p. 112). Hóman Bàlint, *Gli Angiovini di Napoli in Ungheria 1290-1403*, Roma, 1938; Pór Antal, *Az Anjouk kora (Epoca angevină)*, în *A magyar nemzet története* (*Istoria neamului maghiar*), III, Budapesta, 1895, p. 151 şi urm. Caracterizare mai moderată a lui Ludovic I, la László Makkai, în *Histoire de la Hongrie des origines à nos jours*, Budapesta, 1974, p. 101 şi în *A magyar nép története. Rönd áttekintés (Istoria poporului maghiar. Scurtă privire)*, Budapesta, 1953, p. 65-66, şi o prezentare temeinică la Pál Engel, *op. cit.*, p. 185-221.

[137] *Histoire de Pologne*, Varşovia, 1972, p. 143; O. Halecki, *La Pologne de 963 à 1914*, Paris, 1933, p. 72-73; Pál Engel, *op. cit.*, p. 195-196.

[138] Émile G. Léonard, *Les Angevins de Naples*, Paris, 1954, p. 348-365, 440-446, 459-462; Pór Antal, *op. cit.*, p. 172 şi urm; Edward Sayous, *Histoire générale des Hongrois*, Budapesta, Paris, 1900, p. 174 şi urm.; Hóman Balint, *A magyar nagyhatalom*, p. 28 şi urm.; L. de Voinovitch, *Histoire de Dalmatie*, I, Paris, 1934, p. 429-467; László Makkai, în *Histoire de la Hongrie*, p. 100-101; Pál Engel, *op. cit.*, p. 187-190.

[139] László Makkai, *op. cit.*, p. 101; *A magyar nép története*, p. 65; *Magyarország története* (*Istoria Ungariei*), Budapesta, 1964, p. 108; Pál Engel, *op. cit.*, p. 191-192.

[140] O. Halecki, *op. cit.*, p. 75; idem, *The Millenium of Europe*, f. l., 1963, p. 188-189; Nicolae Constantinescu, *Vladislav I 1364-1377*, Bucureşti, 1979, p. 92; Pál Engel, *op. cit.*, p. 191.

[141] *D.R.H.*, D, I, p. 78-79; cf. şi N. Iorga, *Lupta pentru stăpânirea Vidinului în 1365-1369 şi politica lui Vladislav-Vodă faţă de unguri*, în *Studii asupra Evului Mediu românesc*, p. 126-127.

[142] Hóman Balint, *A magyar nagyhatalom*, p. 107.

Ludovic I de Anjou o lungă alternare de înfruntări şi momente de echilibru, de lupte şi înţelegeri sau expectative armate. Domnul muntean a asistat la temporarul succes al regelui asupra ţaratului de Vidin şi la crearea efemerului banat unguresc al Bulgariei (1366-1369)[143], care, întinzându-se până la Timişoara[144] sporea ameninţarea asupra Ţării Româneşti, s-a împăcat cu Ludovic în 1366[145], an de mari presiuni politice şi confesionale atât asupra Ţării Româneşti cât şi asupra românilor din Transilvania[146], a respins în iarna 1368-1369 atacul concentrat al regelui spre Severin şi al voievodului Transilvaniei, Nicolae Láckfy, care şi-a pierdut viaţa în luptă cu Dragomir, pârcălabul cetăţii Dâmboviţa, iar apoi a ocupat chiar Vidinul[147]. În sfârşit, în toamna 1369, semnând pacea în condiţii favorabile, Vlaicu a recunoscut din nou suzeranitatea lui Ludovic I în schimbul stăpânirii feudelor Severin şi Făgăraş[148].

Dar amânat un timp, conflictul decisiv cu domnul Ţării Româneşti a izbucnit în cadrul războiului din 1375-1377, de care se leagă şi edificarea cetăţii Bran. Norii prevestitori de furtună s-au adunat treptat. În 1370 fusese construită cetatea de la Tălmaciu, care, cum am văzut, controla drumul pe valea Oltului spre posesiunea făgărăşană a lui Vlaicu. În 1371-1372 comitele de Timiş reface cu forţe însemnate şanţul cetăţii Orşova[149] (ceea ce indică clar pregătiri de război), cetate de unde era supravegheată partea răsăriteană a banatului de Severin, cealaltă feudă a drumului Ţării Româneşti. În martie 1373 regele Ludovic I interzice importul în Ungaria de sare din Ţara Românească[150], iar în anul următor, când conflictul era gata să izbucnească, organizează o „premobilizare" în comitatul Timiş, la hotarul banatului de Severin[151].

În paralel, papa Grigore XI, desigur la insistenţele regelui Ungariei, interzice în mai 1373 vânzarea către turci şi românii schismatici a armelor, fierului şi altor mărfuri, care serveau pregătirilor de război[152], aflate atunci, desigur, în plină desfăşurare de ambele părţi. Practic interzicerea lovea în bună măsură pe braşoveni, vecini atât cu Ţara Românească cât şi cu Făgăraşul stăpânit de Vlaicu.

Dar o puternică contralovitură se pregătea împotriva lui Ludovic I de Anjou (cunoscut pentru zelul său religios transmis de mama sa, influenta Elisabeta, sora

[143] Maria Holban, *Contribuţii la studiul raporturilor dintre Ţara Românească şi Ungaria angevină (rolul lui Benedict Himfy în legătură cu problema Vidinului)*, în *Din cronica relaţiilor româno-ungare*, p. 161 şi urm., Nicolae Constantinescu, *op. cit.*, p. 98-103.
[144] Pál Engel, *op. cit.*, p. 193.
[145] *D.R.H.*, D, I, p. 83-84.
[146] Şerban Papacostea, *op. cit.*, p. 81 şi urm.; Pál Engel, *op. cit.*, p. 200; cf. şi Ioan Aurel Pop, *Un privilegiu solemn de la 1366 şi implicaţiile sale*, în „Mediaevalia Transilvanica", Satu Mare, I (1997), p. 69-86.
[147] G. I. Brătianu, *L'expédition de Louis I de Hongrie contre le prince de Valachie Radu I-er Basaraben 1377*, în „Revue historique du Sud-Est Europeen", II (1925), nr. 4-6, p. 79; Maria Holban, *op. cit.*, p. 192-198; Nicolae Constantinescu, *op. cit.*, p. 103-120; N. Iorga, *op. cit.*, p. 129-130; Emil Lăzărescu, *Nicodim de la Tismana şi rolul său în cultura veche românească*, în „Romanoslavica", Bucureşti, XI (1965), Istorie, p. 259-261; Pál Engel, *loc. cit.*
[148] Şerban Papacostea, *Triumful luptei pentru neatârnare: întemeierea Moldovei şi consolidarea statelor feudale româneşti*, în *Geneza statului în Evul Mediu românesc*, p. 55-56; Maria Holban, *Du caractère du dialogue entre les trois premiers princes de la Valachie et les rois Angevins de Hongrie*, în *Nouvelles études d'histoire*, VI^1, Bucureşti, 1980, p. 113-114.
[149] *D.R.H.*, D, I, p. 100-102.
[150] *Ibidem*, p. 106.
[151] Hurmuzaki, I^2, p. 218.
[152] *Ibidem*, p. 207.

regelui polon Cazimir III)[153], ca reacţie la politica sa dură de catolicizare forţată, fără precedent în Europa acelei vremi, întinsă pe un larg spaţiu geografic, în interiorul (Transilvania, Serbia) şi în vecinătatea „imperiului angevin" ungaro-polon, ascunzând de fapt, în orice caz implicând, intenţii de dominaţie teritorială. Politică resimţită din plin de românii din Transilvania şi Banat, dar şi de cei din Ţara Românească şi Moldova, precum şi de către popoarele ortodoxe din Balcani şi din spaţiul polon[154]. Pe plan spiritual - acesta având în Evul Mediu o mare forţă - patriarhia de Constantinopol a organizat legătura cu bisericile sârbă, bulgară, din Rusia (Halici-Volânia) şi Lituania (teritoriile slave cucerite de lituani), pentru închegarea unei rezistenţe ortodoxe[155].

Au urmat lovituri politice şi militare împotriva stăpânirilor lui Ludovic I, din Balcani până la hotarele Lituaniei. Toţi adversarii acestuia: emirul otoman Murad I, ţarul bulgar de la Târnovo Ivan Şişman, împăratul bizantin Ioan V Paleologul, domnul muntean Vlaicu şi cel moldovean Laţcu (1368-1375), banul, apoi regele Bosniei Tvrtko, dinaşti sârbi, răsculaţi poloni, cnezi lituani, în sfârşit veneţienii, care trimit adversarilor balcanici ai lui Ludovic I 10.000 de armuri (cămăşi de zale)[156], s-au coalizat treptat între 1375 şi 1377 împotriva regelui Ungariei[157]. Nu a fost o coaliţie în sensul modern, bazată pe tratate, ci o însumare în fapt a unor eforturi militare mai mult sau mai puţin izolate, canalizate însă în decursul celor trei ani în vederea aceluiaşi scop: înlăturarea ameninţării sau a stăpânirii lui Ludovic I de Anjou.

Încordarea dintre regele Ungariei şi domnul Ţării Româneşti s-a agravat la începutul lui iulie 1374, când la curtea de la Zvolen s-au refugiat o seamă de boieri ai lui Vlaicu, despre care Ludovic I auzise că *„s-a aşezat la Nicopole"* şi s-ar fi *„unit"* cu turcii. Regele Ungariei se temea încă de reacţia lui Vlaicu[158], deci conflictul armat a izbucnit abia spre sfârşitul anului, sigur însă în 1375. Căci după 13 octombrie 1374 şi înainte de 28 aprilie 1375 s-a desfăşurat, foarte probabil, expediţia asupra Moldovei a lui Vladislav de Opole, fostul palatin al Ungariei (1367-1372), din 1372 până în 1378 numit de Ludovic I stăpânitor al Rusiei (Haliciului)[159]. Expediţia poruncită de rege pentru readucerea Moldovei condusă de Laţcu, care revenise desigur de la catolicism la ortodoxie[160], sub autoritatea lui Ludovic I, pare să fi constituit începutul marelui război din 1375-1377.

Cum expediţia din Moldova a fost desigur un eşec, deoarece Laţcu continuă să domnească, Ludovic I însuşi vine în Transilvania în iunie 1375, foarte probabil, pentru

---

153 Pál Engel, *op. cit.*, p. 199-201.

154 Şerban Papacostea, *Domni români şi regi angevini: înfruntarea finală (1370-1382)*, în *Geneza statului în Evul Mediu românesc*, p. 114-116.

155 *Ibidem*, p. 116-118; idem, *Triumful luptei pentru neatârnare*, p. 59-60.

156 G. I. Brătianu, *Les rois de Hongrie et les Principautés Roumaines au XIV-e siècle*, în „Academie Roumaine. Bulletin de la Section Historique", XXVIII[1] (1947), p. 95.

157 A. Huber, *Ludwig I. von Ungarn und die Ungarischen Vassallenländer*, in „Archiv fiu Osterreichische Geschichte", XXXVI (1985), nr. 1-2, p. 43-44; Şerban Papacostea, *Triumful luptei pentru neatârnare*, p. 60-61; idem, *Întemeierea Ţării Româneşti şi a Moldovei*, p. 81-82. Despre adversitatea sârbilor mărturiseşte chiar Ludovic I (*D.R.H.*, D, I, p. 108-109).

158 *D.R.H.*, D, I, p. 107-108. Pentru boierii munteni aflaţi la curtea lui Ludovic I, cf. N. Iorga, *Istoria românilor*, III, Bucureşti, 1937, p. 246.

159 Şerban Papacostea, *Domni români şi regi angevini*, p. 118-119; Pál Engel, *Regatul Sfântului Ştefan*, p. 195.

160 Şerban Papacostea, *op. cit.*, p. 119.

a supraveghea operaţiile militare, de data aceasta împotriva Ţării Româneşti. Înainte de 25 iunie 1375 se afla deja la Jimbor[161], la sud-est de Odorheiul Secuiesc, pe drumul care prin Rupea, Hoghiz, Măieruş, Feldioara, ducea la Braşov. De aici la data amintită răspunde unei misive trimisă anterior de episcopii Dimitrie al Transilvaniei şi Ioan de Wacz şi magistrul Nicolae de Zeech, conducătorii unei oşti regale care acţiona împotriva lui Vlaicu. Cei trei îl înştiinţaseră pe rege că saşii s-au retras din această oaste, *„de aceea ar fi mai bine pentru noi* - relatează Ludovic I - *să ne mutăm într-un loc mai apărat şi mai sigur; în care privinţă, ca şi în altele, aprobăm sfatul vostru*". La rândul său, regele îi roagă pe cei trei *„ca, de dragul nostru, să păziţi şi să ţineţi acel loc şi cât veţi putea mai bine trimiteţi acolo serviciile noastre, păzind înainte de toate onoarea noastră, ca nu cumva onoarea şi faima noastră să ajungă în pericol...*"[162].

Ţinând seama de amplasarea taberei de la Jimbor, *„acel loc*" pe care stăruia regele să-l apere cei trei comandanţi ai oastei sale era foarte probabil chiar locul pe care va începe peste încă doi ani construcţia cetăţii Bran, „piatra lui Theodoric" (*lapide Tydrici*), din porunca lui Ludovic I, sensibilizat tocmai de aceste evenimente[163]. Retragerea saşilor din oastea regală făcuse apărarea principalei trecători din această zonă dintre Ţara Românească şi Transilvania nesigură, astfel încât regele a fost sfătuit chiar de către apărătorii ei să-şi mute tabăra într-un loc *„mai apărat şi mai sigur*". Cum Jimbor, aflat la nord de Olt, deci dincolo de Ţara Bârsei, se găsea destul de departe de Bran, este limpede că cei trei comandanţi ai oastei maghiare se aşteptau nu la o diversiune ci la un puternic atac al oştii muntene, care ar fi putut pune în primejdie persoana regelui, chiar în inima Transilvaniei. Ameninţare pe care acesta a luat-o foarte în serios, de vreme ce patru zile mai târziu, la 29 iunie 1375, se afla deja instalat în cetatea Sibiului[164], încă de pe atunci cea mai puternică fortificaţie din Transilvania.

Este semnificativ că în iunie 1375 Ludovic I de Anjou a ales ca loc de observare tocmai zona de la nord de Bran, socotită front principal, deşi în acelaşi timp, cum rezultă din amintita scrisoare a sa, din 25 iunie 1375, o a doua oaste regală acţiona, obţinând chiar succese, pe alt front, identificat cu regiunea Banatului de astăzi[165].

La sfârşitul anului 1375 sau începutul lui 1376 în lupta împotriva lui Ludovic I intră sârbii şi bulgarii[166]. În 1376 banul Tvrtko se proclamă rege al Bosniei, ieşind de sub autoritatea regelui Ungariei[167]. În primele trei luni le aceluiaşi an, oastea maghiară condusă de Nicolae de Gara, banul de Mačva, trece Dunărea de pe teritoriul bulgar, pe

---

[161] *Ibidem*, p. 120-121. Se poate observa însă că actul la care se referă autorul este dat de Ludovic I „în ziua Sfântului Iacob Apostolul", care după calendarul catolic cade în ziua de 25 iunie (*D.I.R.*, *Introducere*, I, Bucureşti, 1956, p. 538). Iar la 29 iunie 1375 regele se afla deja la Sibiu (*Urkundenbuch*, II, p. 436-437). Deci părerea autorului, care nu verifică data documentului pe care îl republică, dar afirmă că „timp de aproximativ o lună, între începutul lui iulie şi începutul lui august 1375, regele s-a aflat la Jimbor [...] Aici i-a sosit la 25 iulie 1375 ştafeta trimisă prin Nicolae Lackfi..." (*ibidem*), nu ştiu pe ce se bazează în fapt, căci actul respectiv este din 25 iunie, nu din 25 iulie 1375.

[162] Şerban Papacostea, *op. cit.*, p. 121.

[163] *Ibidem*, p. 124, nota 38.

[164] *Urkundenbuch*, II, *loc. cit.* De la Sibiu, Ludovic I se retrage la Cluj (12-14 august 1375), iar la 6 decembrie 1375 se afla la Vişegrad (*ibidem*, p. 437-440).

[165] Şerban Papacostea, *op. cit.*, p. 122; Maria Holban, *op. cit.*, p. 116.

[166] *D.R.H.*, D, I, p. 108-109.

[167] După Hóman Balint, *op. cit.*, p. 86, Tvrtko ar fi fi luat titlul de „rege al Serbiei, Bosniei şi Primoriei". Era aliat cu Ivan Straţimir, care îi era socru, şi cu Radu I, domnul Ţării Româneşti.

corăbii întărite, şi împreună cu castelanul de Orşova, Petru Himfy, care şi-a pierdut viaţa în luptă, înfrânge oastea lui Vlaicu, cucerind cetatea şi ţinutul Severinului[168]. Este acţiunea pe care descriind-o, cronicarul Ioan de Târnave adaugă că regele Ungariei a refăcut cetatea Severinului, desigur afectată de asediu *„într-o primă etapă"* şi leagă această acţiune de ridicarea *„după câţiva ani"*, se înţelege, într-o a doua etapă, a *„prea puternicei cetăţi braşovene numită Terch* (Bran - n.a.), *lângă hotarele Ţării Româneşti"*. Nu e vorba de nici o „confuzie", cum s-a afirmat dintr-un exces critic, socotindu-se că nu puteau trece câţiva ani între redobândirea Severinului de către unguri în 1376 şi clădirea cetăţii Bran în 1377[169]. În realitate, Severinul a fost ocupat la începutul lui 1376 şi restaurarea cetăţii nu putea dura prea mult, iar construirea cetăţii Bran a fost încheiată cel mai devreme în toamna lui 1380, cum aminteam mai sus, doar actul pentru începerea lucrărilor fiind emis la 19 noiembrie 1377, astfel că între datele lucrărilor la cele două cetăţi au trecut într-adevăr câţiva ani. Important este că biograful regelui Ludovic I leagă cele două evenimente, ca parte a războiului purtat de regele Ungariei cu Ţara Românească. Iar relatarea sa despre ocuparea Severinului este ultima menţiune a voievodului Vlaicu (*Layk Wayvode*) în viaţă. Probabil acesta s-a stins chiar cu prilejul luptelor pentru apărarea Severinului, de la începutul lui 1376, sau îndată după aceea (împrejurările nu ne sunt cu adevărat cunoscute) de vreme ce baladele bulgare se referă la necazul urmaşului său, Radu I, pentru pierderea *„albei cetăţi a Severinului"*[170] (Fig. 10). *„Războiul pornit de noi* (Ludovic I - s.a.) *împotriva românilor din Ţara Românească, care de mult timp ne erau necredincioşi"*[171], a continuat însă chiar *„în ţara lui Basarab"*[172], dar Radu I, singurul domn român reprezentat pe monedele sale în armura completă a timpului, de cavaler de tip occidental[173], cel care obţine de la Veneţia tocmai în această vreme, 10.000 de armuri de cavaleri (*„Xm. Armadure da cavallo"*), pentru oastea sa şi aliaţii săi balcanici, care aveau să-l înfrunte pe Ludovic I de Anjou[174], a continuat cu succes războiul. Aceasta a şi făcut probabil pe regele Ungariei să nu intervină direct împotriva acţiunilor pornite în acelaşi an, 1376, de lituanii păgâni, contra Poloniei, al cărei rege era Ludovic I, cum am văzut, din 1370.

Profitând de nemulţumirile şi mişcările nobilimii, îndeosebi a celei din Polonia Mare, mai cu seamă împotriva mamei regelui, Elisabeta, care fiind poloneză (sora lui Cazimir cel Mare) a fost lăsată de Ludovic, ce se simţea străin, la conducerea regatului polon[175], oastea lituană, condusă de Algierdas (Olgierd) şi Lubart, a înaintat cu vigoare, ajungând la porţile Cracoviei, invadând în acelaşi timp Rusia Roşie şi cea a Haliciului. Reşedinţa regală rezistă, dar regina Elisabeta e nevoită la sfârşitul anului

---

[168] *D.R.H.*, D, I, p. 108-110; Maria Holban, *Contribuţii la studiul raporturilor dintre Ţara Românească şi Ungaria angevină*, p. 207-208; Nicolae Constantinescu, *Vladislav I*, p. 148-151.

[169] Maria Holban, *În jurul cronicii arhidiaconului Ioan de Târnave*, p. 97; idem, în „Revue des études sud-est européennes", XVIII (1980), nr. 3, p. 451.

[170] Al. Iordan, *Les relations culturelles entre les roumains et les slaves du sud*, Bucureşti, f.a., p. 29-30; cf. şi G. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 92.

[171] *D.R.H.*, D, I, p. 109-110.

[172] *Ibidem*, p. 109.

[173] Pavel Chihaia, *Efigiile monetare ale voievozilor Radu I şi Mircea cel Bătrân*, în *Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti*, Bucureşti, 1974, p. 161-178 şi fig. 70-72, 76-78.

[174] Informaţie din *Cronaca Carrarese*, sub anul 1377, reprodusă în *Apendice* la G. I. Brătianu, *L'expédition de Louis I-er*, p. 82.

[175] Hóman Balint, *A magyar nagyhatalom*, p. 81; Pál Engel, *Regatul Sfântului Ştefan*, p. 195.

1376 să se retragă în Ungaria, din pricina răscoalei nobilimii polone din Cracovia[176]. Anul 1377 se vădea aşadar, extrem de dificil pentru Ludovic I. Ameninţat la sudul Dunării de turci, de sârbi şi bulgari, în luptă cu Radu I, domnul Ţării Româneşti, aliatul celor dintâi, având înainte o Moldovă desigur ostilă la sfârşitul domniei lui Laţcu, care revenise de la catolicism la ortodoxie[177], şi atacat de lituani, care înaintaseră, cum am văzut până în Polonia Mică, regele Ungariei trebuia să intervină pe mai multe fronturi.

Fig. 10. Ludovic I şi Elisabeta, reprezentare din biserica Sf. Maria din Zell (Stiria).

El personal a ales pe cel împotriva lui Radu I şi s-a îndreptat spre Transilvania, de undea foarte probabil a pornit oastea maghiară asupra Ţării Româneşti. La 29 decembrie 1376 se afla în cetatea Diosig din Bihor[178], de unde s-a deplasat la Turda (20 aprilie - 1 mai 1377)[179]. Trece apoi prin Cluj (9 mai), Bistriţa (18 mai) şi Târgu Secuiesc (21-24 mai 1377)[180], cel mai apropiat punct de hotarul Ţării Româneşti al itinerariului lui Ludovic I în 1377, de unde acesta putea supraveghea şi Moldova prin trecătoarea Oituzului. De aici oştile sale au pornit asupra lui Radu I în jurul datei de 24 mai 1377, năzuind să treacă hotarul pe la Bran, singurul loc pe unde străbătea drumul principal, direct spre Câmpulung şi Curtea de Argeş. Prudent, Ludovic I, care spre deosebire de tatăl său, Carol Robert, nu participa personal la bătălii, cu toate că era mare amator de războaie, s-a înapoiat de îndată în cetatea Diosig, unde se afla la 1 iunie 1377[181]. Ce-l va fi făcut să se retragă tocmai spre capătul opus al Transilvaniei, înaintea bătăliei hotărâtoare? Fireşte, numai o ameninţare iminentă! Iar aceasta nu putea veni decât din partea domnului Ţării Româneşti, foarte probabil dinspre aceeaşi trecătoare a Branului (Fig. 11).

Cronicile italiene - padovano-carrarense - în virtutea strânselor relaţii de alianţă militară împotriva Veneţiei, şi chiar de prietenie personală dintre Ludovic I şi seniorul Padovei, Francesco de Carrara[182], au consemnat date interesante despre

---

[176] Hóman Balint, *op. cit.*, p. 82; Jan Dabrowski, *Ostatnie lata Ludwika Wielkiego 1370-1382 (Ultimii ani ai lui Ludovic cel Mare 1370-1382)*, Cracovia, 1918, p. 303-306.
[177] Şerban Papacostea, *Triumful luptei pentru neatârnare*, p. 61.
[178] *Urkundenbuch*, II, p. 453-454.
[179] *Ibidem*, p. 456-460.
[180] *Ibidem*, p. 460-471.
[181] *Ibidem*, p. 471.
[182] Émile G. Léonard, *Les Angevins de Naples*, p. 444; Pál Engel, *Regatul Sfântului Ştefan*, p. 190.

înfruntarea dintre oastea regelui Ungariei şi cea condusă de domnul Ţării Româneşti. Cercetarea critică a acestor izvoare arată că „foarte marea bătălie" (*grandenisima bataglia*) între oastea regelui Ludovic şi cea a principelui Radu, în sprijinul căruia veniseră turcii trimişi de emirul Murad şi bulgarii lui Ivan Şişman, a avut loc la 7 iunie 1377, „în părţile Ungariei" (*nele parte d'Ongaria*)[183], adică undeva într-o zonă de hotar a Transilvaniei. Ţinând seama de înaintarea lui Ludovic I cel puţin până la Târgu Secuiesc, iar nu spre Severin, şi de faptul că la 1377 hotarul transilvănean era la Rucăr, este foarte probabil ca marea bătălie desfăşurată dincolo de acesta să fi avut loc fie în culoarul Rucăr-Bran, fie chiar în Ţara Bârsei.

Fig. 11. Radu I, domnul Ţării Româneşti, de pe o monedă a sa.

Cronaca Carrarese în redacţia lui Galeozzo şi Bartolomeo Gatari adaugă că de fiecare parte au luptat câte 40.000 de oameni, şi dintre aceştia mulţi au fost ucişi, îndeosebi din partea „*infidelilor*" (în sens feudal, adică oastea inamicilor regelui). În scrisoarea („*comunicat*") trimisă după bătălie de Ludovic I prietenului său, seniorul de Padova, regele Ungariei vorbeşte de o victorie *in extremis*, pe care o pune pe seama „*ajutorului lui Dumnezeu*". Aceasta deoarece Signioria veneţiană (inamica regelui şi a lui Francesco de Padova) ar fi dat „*infidelilor*" (Radu I şi aliaţilor săi) 10.000 de armuri de cavaleri (din plăci metalice şi cămăşi de zale pe atunci), cei astfel înarmaţi fiind cât pe ce să-l captureze pe rege, dacă nu ar fi intervenit ajutorul lui Dumnezeu, care a dat putere şi biruinţă regelui Ludovic, astfel că toţi „*infidelii*" au fost înfrânţi, omorâţi şi prinşi[184].

Procedeul e obişnuit în Evul Mediu: ajutorul lui Dumnezeu salvează o situaţie dezastruoasă şi aduce victoria. Ludovic I nu e singurul rege al Ungariei care a dat un astfel de comunicat fals[185]. El a putut lua parte la bătălia din 7 iunie 1377, de vreme ce la 1 a lunii se afla la Diosig, iar la 16 iunie se retrăsese înfrânt la Turda (altfel şi-ar fi continuat campania în Ţara Românească), pentru ca două zile mai târziu să ajungă la Cluj, de unde a luat drumul Caşoviei (Košice în Slovacia), unde se găsea deja la 28 iunie 1377[186]. În sfârşit, la 5 iulie ajunsese la reşedinţa regală de la Vişegrad[187]. Evident, campania împotriva lui Radu I şi a aliaţilor acestuia luase sfârşit la mijlocul lui iunie 1377[188].

---

[183] *Rerum Italicarum Scriptores*, ed. Giosue Carducci şi Vittorio Fiorini, XVII[1], fasc. 1 (82), Città di Castello 1910, p. 145; *Additamentum secundum ad Chronicon Cortusianorum* în *Rerum Italicarum Scriptores*, XII, ed. L. A. Muratori, Milano, 1728, p. 984; cf. şi G. I. Brătianu, *L'expédition de Louis I-er*, p. 76-82; idem, *Les rois de Hongrie*, p. 92-97; N. Iorga, *Istoria românilor*, III, ed. I, p. 249; Spandugino, la Şerban Papacostea, *op. cit.*, p. 61, nota 87; Nicolae Constantinescu, *op. cit.*, p. 155 (crede însă eronat că Vlaicu mai trăia la acea dată şi Radu e menţionat de cronica italiană a fraţilor Gatari doar ca asociat la domnie).

[184] *Rerum Italicarum Scriptores*, XVII[1], fasc. 1 (82), *loc. cit.*

[185] G. I. Brătianu, *L'expédition de Louis I-er de Hongrie*, p. 76, 80-81.

[186] *Urkundenbuch*, II, p. 472-476.

[187] G. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 76.

[188] În lumina itinerariului lui Ludovic I din prima jumătate a anului 1377, pe care l-am reconstituit pentru prima dată după documentele vremii, nu are nici un suport părerea lui G. I. Brătianu *Les rois de Hongrie*, p.

Biograful regelui, Ioan de Târnave, gata întotdeauna să consemneze orice umbră de succes a acestuia, de data aceasta, semnificativ, nu suflă nici un cuvânt despre aşa-zisa „victorie" a lui Ludovic I din 7 iunie 1377. După cum nu spune nimic nici despre recucerirea de către Radu I a cetăţii Severinului, în cadrul aceleiaşi campanii din prima jumătate a anului 1377[189]. De fapt, singurul care pomeneşte de o victorie împotriva lui Radu I şi a aliaţilor săi turci şi bulgari este doar Ludovic I de Anjou.

Desigur că, în realitate, salvarea oastei maghiare de la un dezastru iminent, recunoscut de altfel şi de cronica fraţilor Gatari, i-a părut regelui Ungariei o minune, pe care după obiceiul medieval, a pus-o pe seama ajutorului lui Dumnezeu, socotind-o în cele din urmă o victorie! De altfel, îndată după luptă s-a grăbit să facă danii preţioase bisericii mănăstirii Sf. Maria din localitatea Zell din Stiria (Austria), cu semnificaţia clară a manifestării recunoştinţei pentru salvarea sa dintr-o mare primejdie[190], prezentând bătălia amintită ca pe o biruinţă doar împotriva turcilor, obţinută cu ajutorul Sf. Fecioare din Zell. Aceasta, devenită apoi o adevărată legendă, consemnată un veac mai târziu în cronica lui Johann Mannesdorfer din Viena (1487)[191], a fost preluată îndeosebi de istoriografia universală a problemei, care se referă de obicei la Murad, sau cel mult la Ivan Şişman, dar trece sub tăcere nejustificat pe mai puţin cunoscutul Radu I, domnul Ţării Româneşti[192], atunci când nu afirmă de-a dreptul că acesta din urmă a fost „învins"[193] (Fig. 12).

Interesant este că în compilaţia târzie de cronici braşovene s-a păstrat, sub anul 1377, informaţia despre invazia lui Vlaicu, fiul lui Alexandru (Nicolae Alexandru), socotit voievodul Moldovei (sic) cu o „*armată foarte mare*" în Ţara Bârsei (evident o confuzie cu evenimentele din vremea fratelui său Radu I), unde ar fi fost nevoit să ceară pace, în vreme ce tătarii ar fi pătruns şi ei în Transilvania, iar braşovenii nesiliţi de nimeni ar fi promis să construiască „cetatea Bran" (*arcem Teőrcz*)[194], un ecou confuz al poziţiei oficiale răspândite în Ardeal de autorităţile din vremea lui Ludovic I.

În realitate, biruinţa din 7 iunie 1377 i-a aparţinut lui Radu I, singura căpetenie dintre adversarii regelui Ungariei menţionată nominal de cronicile padovane, iar Ludovic I a trebuit să se mulţumească în noiembrie doar cu nădejdea (niciodată

96, că bătălia dintre oştile lui Ludovic I şi cele ale lui Radu I „a avut loc în Banatul de Severin, şi probabil în luna aprilie".

[189] După 19 iunie 1376, banul de Severin Ioan Treutel de Neuna (Hurmuzaki, I², p. 236) dispare, pentru ca un alt asemenea dregător al regelui Ungariei să apară abia în 1387 (*ibidem*, p. 92, 97).

[190] Steinherz, *König Ludwig I. von Ungarn und seine Weihgeschenke für Maria Zell*, în „Mittheilungen des historische Vereins für Steiermark", XXXV (1887), p. 101; G. I. Brătianu, *L'expédition de Louis I-er*, p. 73-74.

[191] G. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 73-75. Şi această cronică indică 1377 ca an al bătăliei.

[192] Hóman Balint, *op. cit.*, p. 87-88, 91; idem, *Gli Angioini di Napoli in Ungheria, 1290-1403*, p. 404-405; Pór Antal, *Az Anjouk kora*, p. 276; Émil G. Léonard, *op. cit.*, p. 460. În chip ciudat şi Şerban Papacostea acceptă ca o „problemă deschisă", că forma „Radeno" a cronicilor italiene se referă la Radu I sau e „o eroare de transcriere pentru Murad" (! - sic), sau afirmă tranşant că în 1377 Ludovic I a luptat în Peninsula Balcanică „cu turcii şi bulgarii din Târnovo" (*Geneza statului în Evul Mediu românesc*, p. 61, nota 87, p. 82).

[193] Cf. ultima sinteză a istoriei Ungariei, Pál Engel, *Regatul Sfântului Ştefan*, p. 193.

[194] *Auszug aus der Chronik von Simon Massa, Marcus Fuchs u. A.*, în *Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó*, IV, Braşov, 1903, p. 74; *Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum*, I, ed. Josephus Trausch, Braşov, 1847, p. 20.

împlinită) că Țara Românească va ajunge cândva în mâinile sale, cum amintea în actul referitor la înălțarea cetății Bran de către brașoveni[195], acțiune care mărturisea însă clar teama regelui de o repetare a expediției domnului Țării Românești în Transilvania.

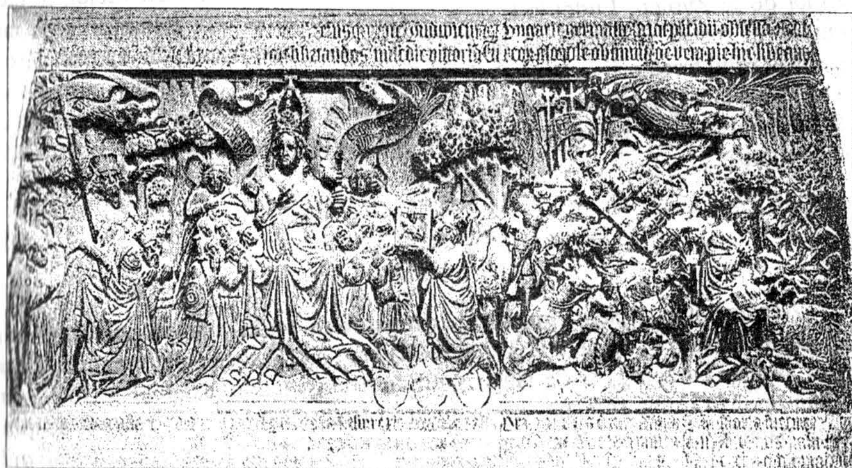

Fig. 12. Bătălia din 7 iunie 1377 și minunea Sfintei Fecioare, basorelief în biserica Sf. Maria din Zell.

Cronicile padovano-carrarense, care își trag informațiile chiar din scrisoarea adresată de Ludovic I lui Francesco de Carrara după bătălie, arată că aceasta a fost „*foarte mare*", și că regele era cât pe ce să fie înfrânt („*eses el re quasi rotto da infedelli*"); atacul celor 10.000 (cifră poate exagerată) de cavaleri cu armuri de tip apusean (așa cum e reprezentat Radu I pe monedele sale), îndreptat „*asupra persoanei regelui Ludovic și aceasta pentru a-l zdrobi*""[196], semănând foarte mult cu atacurile cavalerilor lui Basarab I asupra tatălui său, Carol Robert, în bătălia din noiembrie 1330, amintite în actele de danie ale acestuia pentru cei care l-au apărat atunci cu mari sacrificii[197].

Ulterior, în vara și începutul toamnei aceluiași an, 1377, regele Ungariei a reușit cu prețul unui alt mare efort miliar, folosind și oastea regatului polon, să restabilească autoritatea sa în Rusia Haliciului, Vladimir și Podolia, învingând pe lituani și acordând cnezatul Podoliei ca feud fraților Alexandru și Boris Koriatovici, iar pe cel al Vladimirului lui Lubard Gediminovici. La 29 septembrie 1377, aflat la Buda[198], Ludovic I își informa prietenul, pe Francesco de Carrara, despre aceste noi desfășurări[199], în același an trecând în rândul nobililor din steagul condus de el însuși

---

[195] *D.R.H.*, D, I, p. 111-112.
[196] G. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 82.
[197] Constantin Rezachevici, *Caracterul bătăliei din 1330 între Basarab I și Carol Robert: țărani neînarmați sau cavaleri de tip apusean?*, în „Argesis", Pitești, XIII, 2004, p. 172-175.
[198] Într-adevăr e documentat la 30 septembrie 1377 la Buda (*Urkundenbuch*, II, p. 478).
[199] *Rerum Italicarum Scriptores*, XVII[1], p. 146; G. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 77; Cf. și Hóman Balint, *A magyar királyhatalom*, p. 82; Ștefan S. Gorovei, *Poziția internațională a Moldovei în a doua jumătate a veacului al*

câţiva iobagi, cum am mai amintit, drept răsplată pentru slujbe credincioase făcute în războiul „*din ţara lui Basarab*“ şi în cel „*împotriva lituanilor*“[200].

În sfârşit, în octombrie-noiembrie 1377, retras în munţii Slovaciei, în castelul reşedinţă de la Zvolen, Ludovic I, care, desigur, nu putea uita primejdiile pe care le înfruntase el însuşi şi oastea sa la 1375-1377 în Transilvania, în cadrul cărora se evidenţiase rolul trecătorii controlată de „stânca lui Teodoric“, s-a decis, cum am văzut, după tratative cu saşii din scaunul Braşovului, purtate prin Ioan de Scharfenek să emită la 19 noiembrie 1377 porunca către aceştia pentru construirea unei „*noi cetăţi*“ pe amintita stâncă.

Acestea sunt, aşadar, **împrejurările istorice reale** care au dus la edificarea **cetăţii „de trecătoare“** de pe apa Turcu (de la care şi-a luat numele maghiar, Törzvár şi pe cel săsesc Törzburg) şi de lângă satul cu acelaşi nume, existent la 1377, cetate cunoscută apoi în limba română sub numele de Bran (Poartă). Am zăbovit asupra lor deoarece până acum nu au fost cunoscute, cum nu a fost înţeles nici rostul militar *iniţial* (*dar păstrat şi peste veacuri în vreme de război*) al acestei cetăţi, menită, subliniez din nou, să închidă capătul de nord al trecătorii Rucăr-Bran, principala cale de legătură dintre Transilvania de sud-est şi Ţara Românească, **prin întregul complex al fortificaţiei, din vale şi de pe stâncă, cu ajutorul unui corp de oaste**, iar nu cu cel al micii garnizoane din timp de pace.

Subliniez încă o dată că întemeierea cetăţii Bran nu se leagă de paza unui drum comercial sau de relaţii între Ţările Române, cum se afirmă până acum în istoriografia problemei, ci de un moment militar important, dar atât de puţin cunoscut al relaţiilor româno-ungare, cel al războiului sângeros din 1375-1377, care a evidenţiat din plin rostul strategic al trecătorii Branului, război în care Ţara Românească a jucat un rol important, pe linia biruinţelor antiangevine din 1330 şi 1368 ale lui Basarab I şi nepotului său Vlaicu.

Până acum nu s-a observat că regii Ungariei, care îşi adăugau imediat în titlul regal numele oricărei ţări sau provincii asupra căreia aveau cea mai mică tentativă de stăpânire, chiar dacă aceasta nici nu se materializa[201], **în chip cu totul neobişnuit nu şi-au luat niciodată pe cel de rege sau stăpânitor al Ţării Româneşti sau Moldovei**, deşi asupra acestora au avut lungi perioade de suzeranitate, şi chiar încercări de impunere cu forţa a dominaţiei, în secolele XIV-XVI. Fără îndoială aceasta este o urmare a luptelor îndârjite, uneori cu accente ofensive, purtate de domnii români cu

XIV-lea, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie A. D. Xenopol“, Iaşi, XVI (1979), p. 198, 206-209; Şerban Papacostea *op. cit.*, p. 82, 124; A. Sacerdoţeanu, *Lupta moldovenilor cu lituanii în 1377*, în *Fraţilor Alexandru şi Ion I. Lăpedatu*, Bucureşti, 1936, p. 775-778.

[200] *D.R.H.*, D, I, p. 109. Ulterior, la sfârşitul anului 1378 şi începutul lui 1379 Ludovic I a alipit ţinuturile fostelor cnezate ruseşti la Coroana maghiară, scoţându-le de sub autoritatea celei polone (G. Rhode, *Die Ostgrenze Polens*, I, Köln, Graz, 1955, p. 235-236).

[201] „În secolul al XIII-lea, Arpadienii se intitulau ca regi a nu mai puţin de opt ţări vecine, şi acestea toate au rămas părţi componente nominale ale Coroanei maghiare până în 1918“ (Pál Engel, *Regatul Sfântului Ştefan*, p. 65).

regalitatea ungară, între care un loc aparte, ce se cuvine mai bine cunoscut, ocupă războiul din 1375-1377, de care se leagă nemijlocit construcţia, după noiembrie 1377, a cetăţii regale a Branului.

THE HISTORICAL CIRCUMSTANCES
OF BRAN FORTRESS FOUNDATION 1377.
THE EUROPEAN ALLIES WAR AGAINST LOUIS I OF ANJOU FROM 1375-1377 AND THE MILITARY ACTIONS OF THE WALACHIA'S RULERS VLAICU AND RADU

Abstract

Though it is known that Bran fortress was built by the Transylvania Saxon town Braşov as a consequence of Louis I of Anjou's order (the king of Hungary and Poland) from the 19th of November 1377, the opinions of those who have discussed the meaning of this building differs from one to another.

Usually this foundation was considered important because it was a point of guard on the trade way between Transylvania and Walachia. Another opinion was that of the foundation of this fortress as a defensive military point against the danger represented by the Ottoman Empire, but such a danger was out-dated.

Actually, Louis I did not justify his orders.

Probably this fortress was preceded by another one made of wood and built by a group of Teutonic Knights.

The building of this strong mountain pass fortress it is actually due to a circumstance unknown till now to the historians of Bran Fortress.

The author of this paper reconstitutes for the first time the real contest of the building of Bran Fortress after the 19th of November 1377 during the war between the king of Hungary Louis I of Anjou and the coalition of his enemies, from the Balkans to Latvia. Among them an important role had the rulers of Walachia Vlaicu (1364-1376/1377), who was at variance with Louis I since 1365 and who probably fell in the fights for the defending of the Severin Fortress in 1376, and Radu I (1376/1377-1385) who attacked Transylvania in the summer of 1377 passing the Bran mountain pass Louis I was defeated in Ţara Bârsei, in the North of Bran mountain pass by the army of Radu I, as the Carrarese Chronicle from Padua on the 7th of June 1377 reveals.

This defeat was that which revealed to Louis I the military importance of Bran mountain pass and thus he decided to build a fortress there.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XV**, 2006

VLAD ŢEPEŞ ŞI ARGEŞUL

RADU ŞTEFAN VERGATTI*

Auzirea numelui de Vlad Ţepeş vodă face ca orice român să se gândească involuntar la faptele pline de măreţie ale domnului din cel de-al XV-lea veac. Dar, dacă se merge mai departe şi i se alătură şi supranumele Dracula sub care este cunoscut pe plan universal de toţi oamenii de cultură medie, atunci imaginea i se modifică. Lumea din afara graniţelor României îşi aduce aminte, în primul rând, de vampirul creat de Bram Stoker[1], propagat ca atare prin scurte povestiri, filme, piese de teatru etc.[2]. Este un chip care nu se apropie de ceea ce a reprezentat adevăratul Vlad Ţepeş. Această ultimă imagine denaturată a fost acceptată de mass-media şi literatura Occidentală, promovată de creatorii textelor izvorâte din fantezie.

Nu mă voi referi la acest ultim aspect, ci la modul cum a rămas Vlad Ţepeş în istorie, în mintea şi în inima poporului român: imaginea domnului iubitor de dreptate şi de ţară. Nu greşesc dacă afirm, acum, în 2006, când se împlinesc 550 de ani de la urcarea lui a doua oară pe tron, că zona Ţării Româneşti unde i s-a păstrat amintirea cea mai vie este Argeşul.

În acest ţinut, în sensul istoric şi geografic cel mai larg, memoria domnului s-a conservat în povestiri transmise de la gură la ureche şi apoi transpuse în scris în legende româneşti şi cronici şi în monumente ridicate din porunca şi în vremea lui.

Cercetările istoricilor literaturii au ajuns la concluzia că toate legendele despre Vlad Ţepeş au un nucleu arhetipal unic[3]. Acesta a fost prelucrat în forme deosebite în variantele germane, slave şi româneşti ale povestirilor, în funcţie de interesele comanditarilor. Pe lângă acestea au mai circulat legende şi povestiri vehiculate prin viu grai în zona Peninsulei Balcanice. Unele dintre ele subzistă în forme asemănătoare pe ambele maluri ale Dunării, până în apropierea zilelor noastre. La sfârşitul secolului al XIX-lea, în anul 1871, în „Chestionarul Arheologic" alcătuit din iniţiativa lui Alexandru Odobescu s-a înregistrat afirmaţia ţăranilor din satul Corbeni-Căpăţâneni că

---

* Universitatea „Valahia", Târgovişte.

[1] Bram Stoker, *Dracula. Le véritable chef-d'œuvre de l'épouvante*, Ed. Gérard & C°, Verviers (Belgique), 1963.

[2] A se vedea, în acest sens, comentariile din N. Stoicescu, *Vlad Ţepeş*, Bucureşti, 1976, passim; Şt. Andreescu, *Vlad Ţepeş (Dracula). Între legendă şi adevăr istoric*, Bucureşti, 1976, passim; R. Şt. Vergatti (Ciobanu), *Pe urmele lui Vlad Ţepeş*, Bucureşti, 1978, passim; Idem, *Vlad Ţepeş Dracula. Viaţa şi faptele domnului roman şi ecoul lor în timp*, Bucureşti, 1996, passim; R. R. Florescu, R. T. McNally, *Dracula. Prince of Many Faces. His Life and His Times*, Little Brown&Co, 1989, passim.

[3] Ion Stăvăruş, *Povestiri medievale despre Vlad Ţepeş-Dracula*, Bucureşti, 1978, p. 57 şi urm.

Cetatea Poienari a fost ridicată din porunca lui Vlad Ţepeş[4]. Astfel, prin tradiţie, se confirmă legenda inserată de autorii cronicilor Ţării Româneşti în secolul al XVII-lea – Letopiseţul Cantacuzinilor[5] şi Istoria domnilor Ţării Româneşti[6], precum şi cele consemnate de mitropolitul Neofit în 1741, în relaţia lui de călătorie.

Tradiţia orală de largă circulaţie spaţială şi temporală a păstrat amintirea pedepsei cumplite la care au fost supuşi târgoviştenii în duminica Paştelui, adică la 17 aprilie 1457[7]. M-am oprit asupra anului 1457 deoarece a fost singurul din a doua domnie când Vlad Ţepeş a fost în Târgovişte în timpul sărbătorilor pascale[8].

Important este că în mintea oamenilor de rând pedepsirea târgoviştenilor din facţiunea Dăneştilor a fost un act de justiţie, nu unul de cruzime. Totdeauna s-a arătat în legendă că au fost aduşi să lucreze la Cetatea Poienari o parte a locuitorilor oraşului Târgovişte care se închinau la o anume biserică. Acolo se găseau cei care pricinuiseră „un necaz mare" unui frate al domnului. Aici este o referire clară la uciderea fratelui major al lui Ţepeş, principele Mircea, în decembrie 1447, când oraşul a fost invadat de cavaleria lui Iancu de Hunedoara, care a beneficiat de ajutorul unei părţi a orăşenilor.

Actul de justiţie al domnului s-a înscris în principiile şi metodele timpului. El trebuia să fie atât de cumplit, încât să provoace groaza tuturor celor ce-l auzeau povestit şi, ca urmare, să nu se îndrăznească, măcar, să fie repetat. Ţepeş şi-a atins scopul. Nici un orăşean nu a mai îndrăznit să se ridice împotriva lui, iar povestirea pedepsei s-a perpetuat secole în şir.

Cetatea Poienari, prin poziţia ei, arată că avea menirea de adăpost al tezaurului, de loc de refugiu şi de închisoare pentru duşmanii domniei[9]. Locul ei fusese ales de străbunii lui Vlad, probabil de Basarab I Întemeietorul[10]. Poziţia fortificaţiilor, în special a donjonului, arată clar că se putea stabili o legătură luminoasă cu turla clopotniţei bisericii Sân Nicoară din Curtea de Argeş. Experienţe repetate au arătat că dacă în timpul nopţii se aprinde o faclă, o lumină, la o fereastră a turlei bisericii, ea poate fi bine văzută din donjonul cetăţii. Era o formă de semnalizare a unui pericol[11]. Domnul trebuie să fi avut încredere deosebită în locuitorii din Curtea de Argeş dacă a ales Cetatea Poienari ca loc de refugiu în anul 1462, cel al luptei cu sultanul Mehmet al II-lea El Fatîh[12].

O dată cu refacerea Cetăţii Poienari, singura fortificaţie rămasă de la Ţepeş, domnul a acordat mare atenţie orăşenilor. A procedat astfel deoarece de la ei putea

[4] AL. Odobescu, *Chestionarul arheologic al României din 1871-1873*, manuscris, Biblioteca Academiei Secţia Manuscrise româneşti, nr. 223, f. 245-245v .

[5] *Istoria Ţării Româneşti de când au descălecat pravoslavnicii creştini* (*Letopiseţul Cantacuzinesc*), în *Cronicari munteni*, ediţia M. Gregorian, vol. I, Bucureşti, 1961, p. 85.

[6] Radu Popescu, *Istoriile domnilor Ţării Româneşti*, în *Cronicari munteni*, vol. I, ed. M. Gregorian, Bucureşti, 1961, p. 242.

[7] Maria Vergatti (Ciobanu), Nicolae Stoicescu, Radu Ştefan Vergatti (Ciobanu), *Cetatea Poienari*, Bucureşti, 1984, p. 70, 71.

[8] *Documenta Romaniae Historica*, B. *Ţara Românească*, vol. I, Bucureşti, 1966, p. 198-200, doc. nr. 115; prin acest hrisov la data de 16 aprilie 1457 din Târgovişte Vlad Ţepeş face o danie Mănăstirii Cozia asupra satului Troianeşti, deci, logic, şi a doua zi s-a aflat tot în capitala ţării.

[9] Maria Vergatti (Ciobanu), Nicolae Stoicescu, Radu Ştefan Vergatti (Ciobanu), *op. cit.*, p. 79 şi urm.

[10] Idem, p. 44 şi urm.

[11] Idem, p. 79 şi urm.

[12] R. Şt. Vergatti, *Vlad Ţepeş-Dracula. Viaţa şi faptele domnului român...*, ed. cit., p. 164 şi urm.

obţine mai uşor banii necesari ducerii politicii sale[13]. Câmpulung Muscel a fost unul dintre cele trei oraşe ale Ţării Româneşti, alături de Târgşor şi Târgovişte, care s-a bucurat de privilegiile de târg acordate de domnie. Dintr-un act datat 7 octombrie 1476 rezultă că s-au dat locuitorilor din Câmpulung Muscel dreptul la „scală"[14], *jus stapulae, jus emporium* şi *jus depositarium*[15]. Această situaţie dădea câmpulungenilor dreptul de preemţiune în cumpărarea mărfurilor aduse din oraşele hanseatice Braşov şi Sibiu[16].

Concomitent, a luat dreptul de a percepe vamă la Rucăr marilor negustori sibieni Peter Gereb şi Peterman[17]. Deoarece reacţia patriciatului sibian a fost dură, Ţepeş a fost obligat ca, în iarna 1456-1457, să întreprindă o razie de represalii pe Valea Hârtibaciului, unde se găseau moşiile lui Peter Gereb[18]. Practic, a fost o acţiune de apărare a negustorilor săi din Câmpulung Muscel care preluaseră comerţul cu ridicata şi schimburile cu sudul Dunării.

Domnul a adus bogăţia în Câmpulung Muscel. Dovadă în acest sens este posibilitatea ca negustorii şi meşteşugarii din comunitatea ortodoxă să ridice Biserica Sf. Gheorghe Olari, iar cei din cea catolică să refacă Mănăstirea Elisabeta, numită şi Cloaşter[19].

Amintirea domnului s-a păstrat şi în localităţile rurale, în povestirile ţăranilor argeşeni. Astfel, la începutul secolului al XX-lea, ţăranii din satul Vlădaia ştiau că numele aşezării lor provine de la Vlad vodă Ţepeş[20].

Memoria colectivă din satul Beleţi a reţinut că în marginea localităţii se găsea o casă de judecată, ridicată din porunca lui Ţepeş. De obicei judecăţile se terminau cu osândă la moarte, pedeapsă executată prin tragere în ţeapă[21].

Cercetătoarea Georgeta Ene, în urma unor investigaţii de teren în comuna Aref, a reuşit să strângă 20 de legende despre Ţepeş, care circulau oral[22]. Poate cea mai

---

[13] El şi-a formulat programul politic într-o scrisoare adresată braşovenilor la 10 septembrie 1456: „...Şi să vă gândiţi că atunci când un om, sau un domn, este tare sau puternic, atunci va putea face pace cum va vrea; dar când este fără putere, unul mai tare va veni asupra lui şi va face ce va voi" Gustav Gündisch, *Cu privire la relaţiile lui Vlad Ţepeş cu Transilvania în anii 1456-1458*, în Studii, t. XVI (1963), nr. 3, p. 683 şi urm. o traducere a scrisorii şi la N. Iorga, *Scrisori de boieri - Scrisori de domni*, ed. III, Vălenii de Munte, 1932, p. 161-163.

[14] Termenul medieval care indică, pentru oraşe, dreptul de târg, dreptul de etapă, dreptul de depozitare şi dreptul de vamă (G. Gündisch, *op. cit.*, loc. cit.).

[15] Ion Bogdan, *Relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească*, Bucureşti, 1905, p. 95-97.

[16] Radu Manolescu, *Comerţul Ţării Româneşti şi Moldovei cu Braşovul (secolele XIV-XVI)*, vol. I, Bucureşti, 1965, p. 54-58.

[17] *Ibidem*; Pavel Binder, *Itinerarul transilvănean al lui Vlad Ţepeş*, în Revista de istorie, t. 27 (1974), nr. 10, p. 1538-1540.

[18] *Ibidem*; G. Gündisch, *op. cit.*, loc. cit.; regretatul prof. Radu Manolescu consideră că expediţia a avut loc în iarna 1459-1460; rămân la datarea expediţiei lui Vlad Ţepeş pe Valea Hârtibaciului în iarna 1456-1457, deoarece astfel este indicată de documentele săseşti.

[19] Cf. Pavel Chihaia, *Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti*, Bucureşti, 1974, p. 306 şi urm.; autorul a demonstrat că Biserica Sf. Gheorghe Olari nu a fost niciodată obedientă faţă de confesiunea catolică. El a arătat în mod convingător că numai au fost folosite materiale de la prima fază de construcţie a Cloaşterului pentru înălţarea, la mijlocul secolului al XV-lea, a bisericii de confesiune ortodoxă Sf. Gheorghe Olari.

[20] Cf. Rădulescu-Codin, Legende, tradiţii şi amintiri istorice adunate din Oltenia şi din Muscel, Bucureşti, 1910, p. 64-65.

[21] *Ibidem.*

[22] Georgeta Ene, *Romanian Folklore about Vlad Ţepeş*, în „Revue des études sud-est européennes", XIV (1976), nr. 4., p. 190.

însemnată este cea a celor şapte fraţi fierari din neamul Dobrin. Despre ei se spune că l-au ajutat pe domn, probabil în 1462, să fugă din calea turcilor. Domnul, aflat la Poienari, a fost anunţat despre apariţia pericolului. Fierarii au potcovit caii domnului şi ai gărzii sale punând potcoavele invers. Astfel, urmăritorii au fost înşelaţi asupra direcţiei de mers. Domnul a putut să se salveze. Drept recunoştinţă le-a dat fraţilor fierari Dobrin pământul pe care se întinde astăzi satul Aref[23].

Legenda, asemănătoare cu cea a Vrâncioaiei, datând din aceeaşi epocă, făcând apel tot la cifra fatidică şapte, s-ar putea să aibă mai mult decât un miez de adevăr, dacă se ţine seama de data la care apare Areful în documente.

O altă legendă care circulă în mod obişnuit între sătenii vârstnici din Aref este cea a doamnei lui Vlad Ţepeş[24]. În ea este vorba despre prima soţie a lui Ţepeş, probabil nenominalizata fiică a lui Drăcea Armaşul, mama lui Mihnea cel Rău[25]. Despre ea, legenda spune că l-ar fi trădat pe domn, înţelegându-se cu turcii. Atunci ea ar fi fost silită de Ţepeş să se sinucidă aruncându-se de pe zidurile Cetăţii Poienari în apele râului care curge jos, la poalele dealului unde se înalţă fortificaţia. Imaginaţia sătenilor a făcut să se spună că nişte pietre din apa râului, roşii din cauza piritei de fier, ar fi pătate de sângele doamnei care ar fi murit acolo[26].

Altă variantă a aceleiaşi legende este mult mai prozaică. Ţepeş vodă ar fi tăiat capul doamnei hiclene, punând astfel cap unei legături periculoase pentru el[27].

În fine, ultima relaţie a lui Vlad Ţepeş cu Argeşul este legată de sfârşitul celei de-a doua domnii. După 8 septembrie 1462[28] Ţepeş vodă a fost chemat de căpitanul de mercenari Jan Žižkra să se întâlnească cu el. Husitul ceh venea ca mesager al regelui Ungariei, Matei Corvin (1458-1490). El l-a chemat pe domnul român în apropiere de Câmpulung Muscel, în locul numit de Mihail Beheim Königstein sau Kungstein[29], adică Piatra Craiului. Acolo, l-a atras pe domnul român într-o cursă şi, după o scurtă luptă, l-a arestat. Astfel a executat ordinul lui Matei Corvin[30].

Probabil, orăşenii din Câmpulung Muscel nu au bănuit care era misiunea reală a lui Jan Žižkra. În cazul în care ar fi intuit ce se punea la cale împotriva lui Ţepeş, l-ar fi apărat, căci domnul le făcuse mult bine, iar pentru ei haina recunoştinţei nu a fost niciodată prea grea.

Fapta reprobabilă a lui Jan Žižkra, urmare a ordinului regelui Matei Corvin, care-l acuza de trădare pe Ţepeş pentru a justifica însuşirea incorectă a banilor trimişi de Vatican pentru susţinerea cruciadei antiotomane, a încercat să fie susţinută de acţiunile propagandistice ordonate de curtea regală din Buda. În întreaga Europă au fost

---

[23] M. Vergatti (Ciobanu), N. Moisescu, R. Şt. Vergatti (Ciobanu), *op. cit.*, p. 78.
[24] G. Ene, *op. cit.*, loc. cit., p. 195.
[25] Dan Pleşia, *Genealogia Basarabilor*, Bucureşti, 1983.
[26] M. Vergatti (Ciobanu), N. Moisescu, R. Şt. Vergatti (Ciobanu), *op. cit.*, p. 77; o altă variantă înregistrată de noi, din poveştile ţăranilor, este aceea că însăşi doamna s-ar fi sinucis pentru a nu ajunge roabă a turcilor (*Ibidem*).
[27] G. Ene, *op. cit.*, loc. cit., p. 194.
[28] La această dată a fost ultima bătălie dată de Vlad Ţepeş împotriva boierilor hicleni şi a turcilor, cf. R. Şt. Vergatti, *Vlad Ţepeş-Dracula. Viaţa şi faptele...*, ed. cit., p. 234 şi urm.).
[29] *Michael Beheims Gedicht über den Woiwoden Wlad II Drakul*, publ. cu comentarii critice istorice de Gr. C. Conduratu, Bucureşti, 1903, passim.
[30] Pentru condiţiile arestării lui Vlad Ţepeş v. Mihail Dan, *Cehi, slovaci şi români în veacurile XIII-XVI*, Sibiu, 1944, p. 164-170.

răspândite incunabule justificatoare pentru regele Matei Corvin, acuzatoare la adresa lui Vlad Ţepeş, dar neconvingătoare în urma unei analize atente şi profunde[31].

Sunt dovezi suficiente pentru a demonstra încercarea lui Matei Corvin de a se apăra în faţa opiniei publice europene, uimite şi reprobatoare pentru gestul său.

Mai trebuie să amintesc că cercetătorul din USA, Raymond T. McNally, a vizitat comuna Aref pentru a vedea dacă este o legătură între Vlad Ţepeş domnul şi Dracula vampirul. Uşor a constatat că nu apărea în poveştile ţăranilor argeşeni o asemenea relaţie. A conchis că legenda vampirului este numai o fantezie comercială[32]. Acelaşi punct de vedere l-a exprimat şi cercetătoarea canadiană Elizabeth Miller. Ea chiar i-a criticat cu asprime pe Radu Florescu şi Raymond T. McNally care din spirit arghirofil au propagat mitul lui Dracula vampirul şi nu chipul păstrat în inima ţăranilor argeşeni[33].

Cred că pot conchide cum am început, nu din calcul ştiinţific, ci îndemnat de realităţile rezultate din documente. Pot spune că Argeşul, prin pietrele care vorbesc singure la Cetatea Poienari, prin documentele scrise, prin legende, se dovedeşte a fi regiunea care a păstrat în culorile cele mai vii şi mai reale imaginea lui Vlad Ţepeş. Este foarte posibil ca ea să se datoreze bunelor raporturi cu locuitorii zonei, cu care nu a avut niciodată nici un conflict.

VLAD THE IMPALER AND ARGEŞ

Abstract

The author evokes the way Vlad the Impaler remains in the history, as well as in the heart and mind of Romanians: the image of a ruler who loves the justice and its country. It is said that Argeş is the area where the ruler is most vividly remembered

In this area the memory of the ruler was kept alive due to oral stories that later were written, so that they become legends and chronicles. Vlad the Impaler also ordered the building of some monuments.

The stones from the Fortress Poienari, the written documents and the legends talk about the real image of Vlad the Impaler as it is kept in Argeş. This was possible because the ruler and the population had a good relationship, without any conflict.

[31] Ş. Papacostea, *Geneza şi răspândirea povestirilor despre Ţepeş*, în „Romanoslavica“, XIII, 1966, p. 162.

[32] R. R. Florescu, R. T. McNally, *op. cit.*, passim.

[33] Elizabeth Miller, *Dracula. Sense & Nonsense*, Desert Island Books Limited, 2000, p. 141, 154, 159-160 etc.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XV**, 2006

RELAŢIILE DRĂCULEŞTILOR CU TRANSILVANIA ŞI UNGARIA ÎN VEACUL AL XV-LEA

LUCIAN CONSTANTIN PALADE*

Înainte de 8 februarie 1431, Vlad Dracul a fost chemat la Nürnberg de către Sigismund de Luxemburg, care-l investeşte cu domnia Ţării Româneşti[1]. Apoi s-a întors în Transilvania, stabilindu-se la Sighişoara (înainte de 1435)[2].

După 6 septembrie 1436, Vlad Dracul pătrunde cu oşti regale în Ţara Românească, pe la Turnu Roşu[3] şi ocupă tronul în decembrie 1436[4].

După ce ajunge voievod al Ţării Româneşti şi braşovenii din cetatea Branului ucid pe Zanvel din Târgovişte pentru a-l jefui de tot ce avea asupra lui, Vlad Dracul îi ameninţă astfel: „...bine ştiţi cum eu v-am apărat până acum de turci şi capul îmi pun şi avutul mi-l dau ca să nu vă fie vouă rău. Şi încă iarăşi mă muncesc şi de acum înainte; asijderea gândesc domnului meu craiul, să fiu drept, iar voi vă munciţi cu răutate asupra mea"[5].

Într-o altă scrisoare în care se plânge braşovenilor de o serie de nedreptăţi făcute supuşilor săi de aceeaşi pârcălabi din cetatea Branului, Vlad Dracul revine asupra aceloraşi mărturisiri de credinţă: „... să mă înţelegeţi, că eu mi-am lăsat copiii să se înjunghie pentru pacea creştinească şi pentru ca eu să fiu şi ţara mea ai domnului craiul (...). Vă rog dar ca pe nişte prieteni, spuneţi pârcălabilor, dacă sunt prietenii mei, să-i povăţuiască Dumnezeu şi să nu mă despart de stăpânul meu craiul şi de Sf. Coroană, deoarece asta n-ar fi dorinţa mea"[6].

Cele două obiective politice care se desprind din fragmentele de mai sus - încadrarea în marea cruciadă creştină antiotomană şi fidelitatea faţă de Sigismund - corespunzând celor două comandamente majore ale Ordinului Dragonului, vădesc nu numai că Vlad Dracul făcea parte din acest ordin, dar şi că îşi propusese să se conformeze obiectivelor lui. După cum observa N. Iorga, Vlad „a fost un reprezentant

---

* Câmpulung-Muscel, judeţul Argeş.

1 *Documenta Romaniae Historica* (în continuare *D.R.H.*), D, *Relaţiile între Ţările Române,* vol. I (1222-1456), Editura Academiei, Bucureşti, 1977, p. 280-281.

2 *Ibidem*, p. 284-290.

3 *Ibidem*, p. 326-328.

4 Ilie Minea, *Principatele române şi politica orientală a împăratului Sigismund,* Bucureşti,1915, p. 221-224; 240-244.

5 Apud Pavel Chihaia, *Vlad Dracul voievod al Ţării Româneşti şi cavaler al Ordinului Dragonului,* în *Tradiţii răsăritene şi influenţe occidentale în Ţara Românească*, Editura Sfintei Arhiepiscopii a Bucureştilor, Bucureşti, 1993, p. 72.

6 *Ibidem.*

al politicei de cruciadă pe care o făcea marele ambițios Sigismund"[7].

Remarcăm, totodată, că vasalitatea voievodului muntean nu era necondiționată, el avertizează pe brașoveni că raporturile cu împăratul pot fi compromise din cauza purtării lor.

La sfârșitul anului 1437, Vlad Dracul a luat legătura cu noul rege al Ungariei[8], Albert de Austria, care la începutul anului următor i-a încredințat paza Brașovului și a Țării Bârsei. Actul de la 14 februarie 1438 prin care regele Ungariei înștiința pe brașoveni că i-a cerut lui Vlad Dracul să-i păzească „de năvălirile prea sălbaticilor turci", reflecta rolul atribuit în această vreme domnului Țării Românești în apărarea Transilvaniei[9].

Pentru Ungaria, Țara Românească reprezenta „cheia" apărării sale în fața pericolului otoman. Dacă voievodul muntean era un aliat al Ungariei, coroana maghiară putea fi mult mai liniștită în ceea ce privește securitatea teritoriului său. Dacă domnul Țării Românești ar fi gravitat în jurul Porții, atunci oștile otomane puteau începe atacarea Transilvaniei și Ungariei de pe înălțimile Carpaților.

În prima parte a domniei lui Vlad Dracul funcționează raporturile de vasalitate față de împăratul Germaniei și regele Ungariei, decurgând din calitatea sa de cavaler al Ordinului Dragonului, cel puțin până în jurul datei de 27 octombrie 1439, când lângă Strigoniu moare Albert, ginerele lui Sigismund de Luxemburg[10].

Domnul muntean ar fi fost scos din domnie în urma intervenției lui Iancu de Hunedoara (martie-septembrie 1442)[11], domn al Țării Românești devenind Basarab al II-lea, fiul lui Dan al II-lea[12].

După Matei Cazacu, Iancu de Hunedoara ar fi înlăturat de la tron și pe fiul lui Vlad Dracul, Mircea - vodă[13]. Constantin A. Stoide infirmă acest lucru, prin apelul la sursele epocii[14].

Cea de-a doua parte a domniei lui Vlad Dracul, care începe în primăvara anului 1443, este pusă încă de la început sub steagul triumfător al lui Iancu de Hunedoara, devenit nu numai voievod al Transilvaniei din anul 1441, ci și factorul mobilizator al acestor trei țări: Transilvania, Țara Românească și Moldova[15].

În cadrul evenimentelor care au avut loc între 1443 și 1447, activitatea cruciată al lui Vlad Dracul s-a purtat sub suzeranitatea lui Iancu de Hunedoara care punea pe primul plan nu ideea imperială, ideea de protejare și promovare a imperiului, ci aceea de libertate a popoarelor supuse de turci din sudul și nordul Dunării. Iată de ce ideea de cruciadă nu se stinge niciun moment la Vlad Dracul (dimpotrivă, ea apare și mai clară în partea a doua a domniei sale), dependența de coroana imperială nu mai

---

[7] *Ibidem*, p. 73.

[8] La 9 decembrie 1437, Sigismund de Luxemburg încetase din viață în localitatea Znaim.

[9] Constantin Rezachevici, *Rolul românilor în apărarea Europei de expansiunea otomană (secolele XIV-XVI)*, Editura Albatros, București, 2001, p. 191.

[10] Pavel Chihaia, *op.cit.* în *loc. cit.*, p. 79.

[11] *D.R.H.*, D, I, p. 372-373.

[12] Camil Mureșean, *Iancu de Hunedoara*, Editura Științifică, București, 1968, p. 78.

[13] Matei Cazacu, *Precizări privind cronologia domnilor munteni din deceniul 5 al secolului XV* în „Studii. Revistă de istorie", XXIII (1970), nr. 3, p. 608.

[14] Vezi Constantin A. Stoide, *Basarab al II-lea (1442- 1444)* în Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol", Iași, XVII, (1980), p. 284-290.

[15] Pavel Chihaia, *op.cit.* în *loc. cit.*, p. 79.

este afirmată nicăieri[16].

În vara anului 1447, Vlad Dracul a restabilit pacea cu turcii, această atitudine având explicaţia sa având în vedere contextul în care s-a produs: prin pacea semnată cu Bizanţul, sultanul Murad al II-lea neutralizase Imperiul Bizantin; Genova făcea jocul Porţii din interese comerciale; Ungaria era condusă de un copilandru pe nume Ladislau Postumul care era un simplu instrument în mâna magnaţilor[17]. Într-o asemenea conjunctură, Vlad Dracul a căutat, în interesul păstrării fiinţei Ţării Româneşti, să adopte o poziţie realistă, restabilind relaţii bune cu Poarta.

Astfel, el a intrat în conflict cu Iancu de Hunedoara care, în noiembrie 1447 intervenea din nou împotriva „nelegiuitului Vlad" voievodul Ţării Româneşti[18]; acesta fiind prins conform unui act din 3 aprilie 1534[19], „la satul Bălteni" (judeţul Dâmboviţa)[20].

După Sergiu Columbeanu şi Radu Valentin, Vlad Dracul împreună cu fiul său, Mircea, au fost ucişi în satul Bălteni din judeţul Ilfov[21].

Înlăturarea lui Vlad Dracul a reprezentat „pentru Iancu o mare greşeală politică, iar pentru creştinătate o grea pierdere"[22].

Prima domnie a lui Vlad Ţepeş a avut loc între 31 octombrie – 15 noiembrie 1448[23].

Alungat din domnie de către Vladislav al II-lea (noiembrie 1448), Vlad Ţepeş se refugiază în Moldova, unde stă până după asasinarea lui Bogdan al II-lea (1451), după care, împreună cu vărul său, Ştefan, trece în Transilvania[24].

Revine la tron, cu sprijin transilvănean după 15 aprilie 1456[25].

Relaţiile cu Transilvania şi Ungaria au format unul din principalele aspecte ale politicii externe a lui Vlad Ţepeş, cu implicaţii şi în politica sa internă.

Hotărât să rămână alături de Ungaria şi Transilvania, în speranţa că acestea îi vor da ajutor în lupta contra turcilor, Vlad Ţepeş a încheiat un tratat cu regele Ungariei, Ladislau, la 6 septembrie 1456[26]. Prin acest act domnul muntean arăta că acceptă „protecţia regelui Ladislau de teama turcilor"; actul cuprindea şi textul unei înţelegeri mai concrete încheiate de Vlad Ţepeş cu reprezentanţii Braşovului şi Ţării Bârsei, trimişi special la Târgovişte în acest scop, prin care cele două părţi se asigurau de sprijin reciproc împotriva turcilor: domnul muntean promitea să apere pe braşoveni de turci şi de alţi duşmani ai lor, iar braşovenii făgăduiau ajutor şi drept de azil dacă

---

16 *Ibidem*, p. 80.
17 Sergiu Columbeanu, Radu Valentin, *Vlad Dracul (1436-1442; 1443-1447)*, Editura Militară, Bucureşti, 1978, p. 117.
18 *D.R.H.*, D, I, p. 394.
19 *D.R.H.*, B, III, p. 289.
20 Cf. Constantin Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor din Ţara Românească şi Moldova*, a. 1324-1881, vol. I, Secolele XIV-XVI, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2001, p. 97.
21 Sergiu Columbeanu, Radu Valentin, *op.cit.*, p. 118.
22 Apud Ştefan Ştefănescu, *Ţara Românească de la Mircea cel Bătrân până la Vlad Ţepeş (1418-1456)*, în *Istoria Românilor*, vol. IV, De la universalitatea creştină către Europa «patriilor» Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2001, p. 314.
23 Constantin Rezachevici, *op.cit.*, p. 102.
24 *Ibidem*, p. 103.
25 *Ibidem*.
26 Nicolae Stoicescu, *Vlad Ţepeş*, Editura Academiei, Bucureşti, 1976, p. 65-66.

domnul ar fi fost silit de otomani sau de duşmanii săi din ţară să-şi părăsească tronul.

În primele luni de domnie, când Ţepeş nu-şi consolidase încă tronul şi se temea de turci, relaţiile noului domn cu Transilvania şi Ungaria au fost foarte bune.

Cu toate acestea, la 16 decembrie 1456, regele Ladislau al Ungariei, împreună cu Ladislau de Hunedoara, căpitanul general al regatului, sprijineau împotriva lui Vlad Ţepeş pe pretendentul Dan, cerând saşilor din Braşov şi Ţara Bârsei să ajute cu bani şi oameni pe amintitul pretendent[27]. Relaţiile oraşelor transilvănene Braşov şi Sibiu cu domnul Ţării Româneşti s-au deteriorat şi ca urmare a primelor măsuri de apărare a negustorilor din Ţara Românească, întreprinse de domn, măsuri ce se vor concretiza mai târziu în interdicţia pentru negustorii ardeleni de a-şi desface produsele în interiorul ţării[28].

Încă din 14 martie 1457, într-o epistolă, Ţepeş dădea un avertisment Sibiului în legătură cu un pretendent, un „popă" al românilor – care a fost identificat cu viitorul domn Vlad Călugărul (1481; 1482-1495), un frate vitreg al lui Ţepeş – care se adăpostea în Amlaş, fosta posesiune a domnilor Ţării Româneşti[29]. Deoarece oraşul Sibiu nu a ţinut seamă de avertismentul dat de Ţepeş, oastea domnului muntean a pătruns prin pasul Turnu Roşu în sudul Transilvaniei, înaintând pe cursul inferior al Hârtibaciului, atacând şi incendiind satele Caşolţ, Hosman şi Satul Nou (aprilie sau mai 1457)[30].

La 23 noiembrie 1457 s-a încheiat un armistiţiu la Sighişoara, negociat cu Mihail Szilágyi de Albert, vicecancelar regal şi preposit al episcopiei Eger[31]. La tratative a participat şi o solie a lui Vlad Ţepeş, compusă din boierii Stoica paharnic, Stan al lui Negrea şi Dan. Astfel s-a ajuns şi la o convenţie paralelă între Braşov şi domnul Ţării Româneşti, în temeiul căreia cetatea îşi asuma obligaţia de a îndepărta pe pretendentul Dan şi de a respecta armistiţiul încheiat, până la noi dispoziţii din partea regelui.

Relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul au fost restabilite, judecând după scrisorile pe care Vlad vodă le-a trimis acestei cetăţi la 25 mai 1458, din Gherghiţa, şi la 13 iunie 1458,de „lângă Dâmboviţa"[32].

Întrucât domnul nu reuşise să obţină o normalizare a relaţiilor sale cu Sibiul, la 3 şi 6 martie 1458, noul rege al Ungariei, Matia Corvin[33] şi unchiul său, guvernatorul Szilágyi le-au adresat sibienilor două scrisori cu conţinut asemănător în care cereau să înceteze provocările şi să facă pace cu domnul Ţării Româneşti.

În martie-aprilie 1460, Dan a pătruns în Ţara Românească încercând să-l răstoarne pe Ţepeş, iar la 22 aprilie 1460, la Pesta, se ştia că pretendentul fusese înfrânt şi decapitat[34]. Iată cum era consemnată ştirea: „E adevărat şi aceea că voievodul căruia

---

[27] *Ibidem*, p. 68.
[28] *Ibidem*, p. 69.
[29] Ştefan Andreescu, *Vlad Ţepeş (Dracula). Între legendă şi adevăr istoric*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1998, p. 72-73.
[30] *Ibidem*, p. 73-74.
[31] *Ibidem* ,p. 78.
[32] *Ibidem*, p. 79.
[33] După moartea regelui Ungariei Ladislau al V-lea Postumul (Praga, 23 noiembrie 1457), a urmat un interregn în cadrul căruia Mihail Szilágyi a pregătit înălţarea pe tronul Ungariei a nepotului său, Matia de Hunedoara, eveniment ce a avut loc la 24 ianuarie 1458.
[34] Ştefan Andreescu, *op. cit.*, p. 82.

îi zic Drăculea a avut chiar în zilele acestea o luptă cu voievodul ce-i zic Dan. Şi adică astfel încât, dintre oamenii voievodului Dan, numai şapte au scăpat de cea mai ticăloasă moarte şi, Dan însuşi căzând în robie, Drăculea acela a pus să-i taie capul. De asemenea, pentru grozăvia lui, Drăculea acela a pus îndată să tragă în ţeapă pe oamenii lui Dan voievod care căzuseră în luptă. Pe urmă, pe câte femei le-a putut prinde, le-a tras şi pe ele în ţeapă, legându-le copiii la sân. Şi acestea pentru străşnicia lui..."[35].

Unele detalii despre moartea lui Dan aflăm din naraţiunile săseşti şi din poemul lui Beheim, conform căruia răzbunarea lui Ţepeş a fost cumplită: celui prins i s-a slujit slujba de înmormântare fiind încă în viaţă, după care i s-a săpat groapa şi i s-a tăiat capul[36]. De pe urma lui Dan au rămas doi fii: Albert şi Petru care s-au stabilit în Transilvania[37].

Se pare că, la aflarea veştii înfrângerii lui Dan, braşovenii au trimis o solie la domnul Ţării Româneşti, care să preîntâmpine represaliile acestuia. Cu toate acestuia, Vlad Ţepeş nu a renunţat la răzbunare, la 28 aprilie 1460 ştiindu-se că el este gata de năvală în Transilvania[38].

Probabil că incursiunea de pedeapsă în Ţara Bârsei a avut loc în cursul lunii mai. Cu acest prilej au fost prădate şi arse nu numai satele întâlnite în cale, dar a fost atacată însăşi cetatea Braşovului, fiind incendiată suburbia Braşovului vechi cu biserica Sf. Bartolomeu. Tot acum a fost atacată şi Codlea, însă fără succes, datorită puternicei rezistenţe întâmpinate.

Despre atacurile asupra oraşelor transilvane iată ce se consemnează: „... merse în Ţara Bârsei şi distruse grânele şi toate cerealele, porunci să fie arse şi porunci prinderea populaţiei şi o duse în afara Braşovului, aşa numit; astfel a lucrat Dracula la capela Sf.Iacob. El a poruncit să se ardă mahalaua oraşului şi, pe când se făcu dimineaţă în ziua următoare, porunci tragerea în ţeapă lângă capelă, sub munte, a femeilor şi bărbaţilor, tinerilor şi bătrânilor şi s-a aşezat la mijloc printre ei şi a luat cu bucurie masa de dimineaţă"[39]. „Apoi a poruncit arderea bisericii Sf. Bartolomeu şi toate podoabele şi potirele dinlăuntru le-a luat acasă"[40].

După această cumplită expediţie de pedepsire, Vlad Ţepeş a primit să restabilească pacea cu Braşovul. La 4 iunie 1460, din cetatea Dâmboviţei, însărcina pe boierul său, Voicu Dobriţa, să meargă la Braşov unde, în prezenţa lui, pribegii ce se mai aflau în cetate să fie izgoniţi sau daţi pe mâna lui[41].

A doua mare acţiune militară din cursul anului 1460 a domnului Ţării Româneşti a fost îndreptată contra feudelor sale transilvănene, Amlaşul şi Făgăraşul[42]. Această acţiune urmărea pedepsirea nesupunerii presiunilor sale, care, în contextul crizei relaţiilor cu Sibiul şi Braşovul, îi ieşiseră complet de sub ascultare adăpostind

---

35 *Ibidem.*

36 Apud Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 80.

37 *Ibidem.*

38 Ştefan Andreescu, *op. cit*, p. 83.

39 *Relatări germane*, în Radu Florescu, Raymond T. Mc. Nally, *În căutarea lui Dracula. O istorie adevărată a lui Dracula şi a legendelor cu vampiri*, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1992, Anexele III, nr. 8, p. 154-155.

40 *Ibidem, nr. 9*, p. 155.

41 Ştefan Andreescu, *op. cit*, p. 84.

42 *Ibidem.*

cutare pretendent şi refuzând să mai achite datoriile faţă de vistieria domnească.

În toamna anului 1460 s-au purtat tratative pentru o pace generală între Vlad Ţepeş, pe de o parte, şi saşii din Braşov şi Sibiu, cu ţinuturile lor, precum şi cu secuii, pe de alta[43]. În fapt era vorba de asigurarea spatelui Ţării Româneşti în preziua confruntării cu turcii, pentru care Vlad Ţepeş, prin neplata repetată a tributului dăduse semnalul. Domnul condiţiona înţelegerea cu saşii şi secuii din Transilvania între care cel mai important era acela ca, în cazul unui atac otoman sau moldovenesc, să beneficieze de sprijinul a patru mii de oameni înarmaţi. Concomitent, reînnoia făgăduiala că va rezista atât turcilor, cât şi altor inamici care vor încerca să treacă prin Ţara Românească spre Transilvania.

În octombrie şi noiembrie 1462, Vlad Ţepeş se afla la Sibiu şi Braşov, unde discută cu Matia Corvin, care, pe baza unor scrisori false şi a unui raport datat 7 noiembrie 1462 şi aparţinând parohului Johann Reudel de la Biserica Neagră din Braşov, îl arestează prin intermediul condotierului boem Jan Jiška de Brandys[44].

Conform istoricului Constantin Rezachevici, Vlad Ţepeş ar fi stat întemniţat la castelul Vişegrad (1462-1475); în ultimul timp se crede că ar fi stat aici doar patru ani, fiind apoi mutat la Pesta[45]. Iată ce se relatează în acest sens în „Povestirile despre Dracula voievod": „Craiul unguresc Matiaş a pornit cu oaste asupra lui Dracul şi l-a prins viu, deoarece a fost predat de ai săi, din cauza răscoalei". Fostul domn a fost aruncat în temniţă la „Vişegrad pe Dunăre, mai sus de Budin", unde a stat doisprezece ani. Regele a pus în „Ţara Muntenească un alt voievod", nenumit[46].

În noiembrie 1462, după ce a prestat actul de omagiu lui Matia Corvin, Radu cel Frumos a fost recunoscut de regele Ungariei ca domn al Ţării Româneşti[47]. Bunele relaţii întreţinute de domnul muntean cu acesta erau determinate, foarte probabil, într-o anumită măsură, de adversitatea lor comună împotriva domnului Moldovei, Ştefan cel Mare. Aceste bune relaţii sunt ilustrate de încercarea lui Matia Corvin, în cursul tratativelor purtate cu Imperiul Otoman, de a include printre vasalii săi şi pe Radu cel Frumos, deşi acesta rămăsese în afara conflictului. Această nouă politică externă de oarecare echilibru între Imperiul Otoman şi regatul maghiar, diferită de aceea dusă de Ţepeş, pare a fi întrunit o largă adeziune a boierimii muntene, ceea ce explică stabilitatea domniei lui Radu cel Frumos[48].

Cu braşovenii şi sibienii, raporturile domnului muntean au fost mai mult reci. Avem o serie de scrisori care se referă la greutăţile pe care le întâmpinau negustorii, şi de o parte, şi de alta, şi la pribegii care-şi găseau adăpostul în cetăţile săseşti. Interesantă e scrisoarea din 8 februarie 1470 prin care regele Matia Corvin dă ordin să se interzică exportul de grâu, mei, ovăz şi orz spre Ţara Românească, deoarece aceasta provoacă scumpete şi chiar lipsă în Transilvania[49].

Raporturile domnului Ţării Româneşti, Vlad Călugărul (1481; 1482-1495) cu

---

[43] *Ibidem*, p. 85.
[44] Mihail P. Dan, *Cehi, slovaci şi români în veacurile XIII- XVI*, Sibiu, 1944, p. 167-170.
[45] Constantin Rezachevici, *Vlad Ţepeş*, în „Revista de istorie" tom 29, nr. 11,Editura Academiei, Bucureşti, 1976, p. 1752.
[46] Apud, Ştefan Andreescu, *op. cit*, p. 212.
[47] Nicolae Stoicescu, *op. cit*, p. 137.
[48] *Ibidem*, p. 138.
[49] Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. II, Editura All Educational, Bucureşti, 2003, p. 86.

Transilvania au fost cordiale până la începutul anului 1493, la 30 decembrie 1492, voievodul anunţând pe sibieni de schimbările de la Dunăre şi de intenţia turcilor de a călca pacea, atacând Transilvania[50].

Începând din primăvara anului 1493 tonul scrisorilor se schimbă, voievodul fiind supărat de relele pe care i le fac „hoţii" de castelani de la Bran, din această cauză închizând drumurile prin munţi. Mai mult chiar, îngăduie unor cete de turci să treacă prin ţară şi să atace ţinutul Bârsei (15 octombrie), nefiind exclus ca la această operaţie să fi participat şi ostaşi munteni[51].

Iată o scrisoare scrisă de Vlad Călugărul către judele din Braşov pentru o judecată strâmbă făcută de ei lui Rădilă din Câmpulung: „... Scrie domnia mea multă sănătate şi drăgăstoasă închinăciune la ai mei buni şi dulci prieteni ai domniei mele, judeţul şi pârgarilor din Braşov. Şi aşa dau o ştire domniei-voastre despre afacerea lui Rădilă din Câmpulung, căci domnia-voastră i-aţi făcut lege strâmbă, căci aţi ascultat de Bărbat şi Coman şi aţi judecat strâmb pe omul domniei mele, fiindcă voi bine ştiţi pe Coman şi pe Bărbat ce fel de oameni sunt, nedrepţi şi fără suflet, că sunt nişte hoţi, iar de ar fi fost oameni buni, nu ar fi scrişi la poarta Sibiului, unde vor să-i prindă, iar sibienii să-i piardă. Iar voi aţi crezut bârfele lor, apoi aţi făcut strâmbătate unui om drept. Căci, vezi, Rădilă n-a fost chezaş acelui turc numai cât a fost gazdă turcului, iar altă treabă Rădilă n-a avut cu turcul, căci chezaş n-a fost.

Aşa vă rog, să povăţuiască Dumnezeu, să-i faceţi lui judecată dreaptă, să i se întoarcă acei 40 de florinţi sau să trimiteţi pe sasul la domnia mea ca să stea înaintea domniei mele faţă cu Rădilă şi cu turcul. Eu le voi face lege cu turcul, iar Rădilă n-a fost chezaş, ci lui i-aţi făcut năpaste.

Drept acela, întorceţi-i lui, căci dacă nu veţi întoarce, şi eu voi opri pe un om drept al vostru, cum a fost şi Rădilă şi voi lua de la dânsul şi voi da lui Rădilă. Ci ar fi mai bine să nu aibă scandal oameni drepţi..."[52].

În anul 1494, raporturile lui Vlad Călugărul cu Transilvania rămân încordate datorită prezenţei pretendentului Mihnea, fiul lui Vlad Ţepeş, în părţile Sibiului[53].

THE RELATIONSHIP OF THE DRĂCULESCS WITH TRANSYLVANIA AND HUNGARY IN THE 15TH CENTURY

Abstract

The two commandments of the Dragoon Order were: the great Christian crusade against the Ottomans and the fidelity to Sigismund. Vlad Dracul belonged to the Dragoon Order and decided to conform himself to the objectives of the Order. Although his vassalage was not unconditioned.

Vlad Dracul had a rather could relationship with the inhabitants of Braşov and Sibiu. Some letters refers to the difficulties that the merchants had in this two cities.

---

50 *Ibidem*, p. 89.
51 *Ibidem*, p. 90.
52 Gheorghe Pârnuţă, Ştefan Trâmbaciu, *Documente şi inscripţii privind istoria oraşului Câmpulung-Muscel*, vol. I (1215-1699), Editura Semne, Bucureşti, 1999, doc. 17, p. 146.
53 Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 90.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, STUDII ȘI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XV**, 2006

REȘEDINȚELE DOMNEȘTI DE LA TÂRGOVIȘTE ȘI BUCUREȘTI ÎN SECOLELE XV-XVI. ASPECTE DEMOGRAFICE, ECONOMICE ȘI SOCIALE

IONUȚ STANCIU*

Spre deosebire de Transilvania, Țările Române sunt extrem de deficitare, cel puțin până la sfârșitul secolului XVI, în privința surselor documentare care să permită o evaluare numerică a populației din mediul urban[1].

În evoluția celor două reședințe domnești, pe parcursul secolelor XV-XVI, au existat perioade de creștere, de stagnare sau de regres ale numărului de locuitori. Vom căuta, în cele ce urmează, pe baza unei analize exhaustive a factorilor demografici care au influențat, într-o măsură mai mare sau mai mică, evoluția numerică, dar și confesională, a populației târgoviștene și bucureștene.

Spre deosebire de vechile capitale ale Țării Românești, Câmpulung și Curtea de Argeș[2], Târgoviștea a cunoscut o ascensiune ceva mai târzie. Din târg negustoresc și loc de popas pentru călătorii de pretutindeni, Târgoviștea a devenit, sub Mircea cel Bătrân (1386-1418), „oraș domnesc". Potrivit călătorului german Johan Schiltberger, la 1396 cele două capitale ale Țării Românești erau Argeșul și Târgoviștea[3].

Date clare care să certifice însă statutul privilegiat al Târgoviștei le aveam abia din deceniile doi și trei ale secolului XV. Între anii 1424 și 1431, Dan al II-lea, domnul Țării Românești, vorbea într-un privilegiu acordat târgoviștenilor de „orașul domniei mele"[4]. Din vremea lui Alexandru Aldea, mai precis de la 25 iunie 1436, se vorbește de „scaunul domniei" de la Târgoviște[5]. Stabilirea definitivă a reședinței domnești la Târgoviște s-a produs în timpul primei domnii a lui Vlad Dracul (1436-1441), ca

---

* Topoloveni, județul Argeș.
1 Paul Niedermaier, *Un model pentru stabilirea evoluției ordinului de mărime a numărului de locuitori din orașe și târguri*, în volumul *Identitate națională și spirit european. Academicianul Dan Berindei la 80 de ani*, îngrijit de Șt. Ștefănescu, Fl. Constantiniu și Dorina N. Rusu, Editura Enciclopedică, București, f. a., p. 73.
2 Despre problema istorică a „întâietății" uneia sau alteia vezi la Radu Ștefan Ciobanu, *Curtea de Argeș și Câmpulung-Muscel reședințe domnești în raport de anterioritate sau contemporaneitate*, în „Studii și comunicări", V, Câmpulung Muscel, 1989, p. 3-9.
3 Johan Schiltberger, *Țara Românească, Moldova și Transilvania*, în *Călători străini despre Țările Române*, vol. I, îngrijit de Maria Holban, Editura Științifică, București, 1968, p. 30.
4 *Documenta Romaniae Historica* (în continuare *D.R.H.*), B, *Țara Românească*, vol. I (1247-1500), întocmit de Petre P. Panaitescu și Damaschin Mioc, Editura Academiei R. S. R., București, 1966, doc. 55, p. 109.
5 *Ibidem*, doc. 77, p. 140.

dovadă cele 12 documente emise aici[6]. La 1437, Târgoviştea era deopotrivă „cetate de scaun"[7] şi „oraş al domniei"[8].

Bucureştiul şi-a făcut apariţia la jumătatea veacului XV ca un punct fortificat, strategic şi militar, „cetatea Bucureşti" (20 septembrie 1459)[9], într-o vreme în care presiunea otomană asupra Ţării Româneşti devenise tot mai mare. Căderea cetăţilor dunărene Turnu şi Giurgiu în mâinile turcilor (1417) au adus Ţara Românească într-o permanentă „stare de asediu"[10]. Aşadar, rolul „cetăţii" de la Bucureşti nu putea fi decât acela de bastion de apărare al reşedinţei de scaun de la Târgovişte în eventualitatea unui atac otoman[11].

Săpăturile arheologice au dovedit însă existenţa unor aşezări rurale în regiunea Bucureştilor încă de la sfârşitul secolului XIV şi începutul secolului XV[12]. Una dintre acestea şi-a dublat funcţia agro-pastorală cu cea meşteşugărească-comercială, printr-un târg periodic. Aşadar, Bucureştii s-au născut, cum pe bună dreptate afirma Paul Cernovodeanu, „ca o aşezare de meşteşugari şi neguţători în jurul unui târg, la intersecţia drumurilor ce luau diferite direcţii spre curţile domneşti de la Câmpulung, Argeş sau Târgovişte"[13]. Apariţia unei cetăţi domneşti în 1459 a impulsionat dezvoltarea aşezării de aici şi evident extinderea ei[14]. Că aşezarea de la Bucureşti era importantă la acea vreme o dovedeşte o scrisoare domnească în limba latină emisă la 13 iunie 1458 „lângă râul apei Dâmboviţa" (*iuxta fluvium aque Domboviche*) şi adresată braşovenilor[15]. Ascensiunea acestei aşezări a fost extrem de rapidă: de la o simplă „cetate" (20 septembrie 1459)[16], la „cetatea de scaun Bucureşti" (14 octombrie 1465)[17] şi respectiv „oraşul Bucureşti" (25 august 1469)[18]. Atenţia deosebită acordată noii aşezări, măsurile economice şi edilitare adoptate de către domnii munteni din a doua jumătate a secolului XV au jucat un rol important în acest sens[19].

---

[6] *Ibidem*, doc. 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 93, 94, 95.

[7] *D.R.H.*, D, *Relaţiile dintre Ţările Române*, vol. I (1222-1456), întocmit de Şt. Pascu, Constantin Cihodaru, Konrad G. Gündisch, Damaschin Mioc, Viorica Pervain, Editura Academiei R. S. R., Bucureşti, 1977, doc 243, p. 341.

[8] *D.R.H.*, *B*, *Ţara Românească*, vol. I (1247-1500), doc. 81, p. 145.

[9] *Ibidem*, doc. 118, p. 204.

[10] Această stare s-a perpetuat şi în secolul următor. Pe la 1539, călătorul şi diplomatul Ieronim Laski relata următoarele: „Această Ţară Românească se clatină mult şi se teme să nu fie ocupată în întregime de turc..." (în *Călători străini*, vol. I, p. 236.).

[11] Petre Ş. Năsturel, *Cetatea Bucureşti în veacul al XV-lea*, în „Materiale de istorie şi muzeografie", I, Muzeul de Istorie a oraşului Bucureşti, 1964, p. 144.

[12] Vezi Nicolae Ghinea, *Aşezări săteşti din sec. XV-XIX pe teritoriul oraşului Bucureşti*, în „Bucureşti. Materiale de istorie şi muzeografie", VII, 1969, p. 238.

[13] Paul I. Cernovodeanu, *Consideraţii privitoare la organizarea administrativă a oraşului Bucureşti în secolele XVI-XVII*, în „Materiale de istorie şi muzeografie", I, Muzeul de Istorie a oraşului Bucureşti, 1964, p. 159.

[14] Petre Ş. Năsturel, *Cetatea Bucureşti în veacul al XV-lea*, în loc. cit., p. 145-146.

[15] Ioan Bogdan, *Documente privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească în sec. XV şi XVI*, vol. I, Bucureşti, 1905, p. 320.

[16] *D.R.H.*, *B*, *Ţara Românească*, vol. I (1247-1500), p. 118.

[17] *Ibidem*, doc. 128, p. 220.

[18] *Ibidem*, doc. 135, p. 229.

[19] Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureştilor*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1979, p. 50.

Cu jumătatea secolului XIV centrele meşteşugăreşti şi comerciale româneşti din Transilvania şi Ţările Române au cunoscut, asemeni celor occidentale[20], o dezvoltare rapidă, care a dus evident şi la o creştere demografică[21].

În cazul primei reşedinţe domneşti de la Târgovişte, secolele XV-XVI au reprezentat perioada de maximă dezvoltare sub toate aspectele[22]. Aspectul demografic se va afla, în cele ce urmează, în atenţia noastră.

Atenţia acordată Târgoviştei, începând cu domnia lui Mircea cel Bătrân şi continuând cu cea a urmaşilor săi, din raţiuni economice şi comerciale[23], a impulsionat dezvoltarea acestei aşezări. Permanentizarea târgului şi stabilirea definitivă a reşedinţei domneşti aici, în 1436, sub Alexandru Aldea[24], au dus fără îndoială la extinderea aşezării şi la creşterea numărului de locuitori. Aflat mai aproape de munţi, pe un important drum comercial, *marele drum muntenesc*, care făcea legătura între oraşele săseşti din Transilvania, în special cu Braşovul, şi oraşele de la Dunăre şi Marea Neagră[25], „târgul" de la Târgovişte aduna în secolele XV-XVI negustori munteni, saşi, greci şi turci[26]. Dintre aceştia, saşii au fost cei mai favorizaţi, cel puţin pentru prima jumătate a secolului XV, ca dovadă privilegiile acordate acestora începând cu Mircea cel Bătrân (6 august 1413)[27] şi continuând cu Radu Praznaglava (21 noiembrie 1421)[28], Dan al II-lea (23 octombrie 1422, 10 noiembrie 1424 şi 28 ianuarie 1431)[29] şi Vlad Dracul (8 aprilie 1437 şi 7 august 1444)[30].

Datorită dezvoltării meşteşugurilor şi angrenării comerţului local la cel regional[31], în a doua jumătate a secolului XV. Târgoviştea a căpătat tot mai mult profilul unei aşezări de tip urban[32]. La începutul veacului XVI Târgoviştea constituia „una din pieţele cele mai însemnate de desfacere a produselor aduse în ţară de negustorii braşoveni"[33]. În 1503 oraşul participa cu 560.000 de aspri, respectiv 13% din

20 Vezi pe larg la Fernand Braudel, *Timpul lumii*, vol. I, traducere şi postfaţă de Adrian Riza, Editura Meridiane, Bucureşti, 1989.

21 Paul Niedermaier, *op. cit.*, în loc. cit., p. 74.

22 Vezi Radu Manolescu, *Comerţul Ţării Româneşti şi Moldovei cu Braşovul (secolele XIV-XVI)*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1965, p. 204-209.

23 Pavel Chihaia, *Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1974, p. 352.

24 *D.R.H.*, B, *Ţara Românească*, vol. I (1247-1500), doc. 77, p. 140.

25 Vezi pe larg la Costin Murgescu, *Drumurile unităţii româneşti. Drumul oilor. Drumurile negustoreşti*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1996, p. 107-123.

26 Sebastian Münster, *Cosmografia, 1544*, în *Călători străini*, vol. I, p. 501, 504.

27 *D.R.H.*, D, *Relaţiile dintre ţările române*, vol. I (1222-1456), doc. 120, p. 197-198.

28 *Ibidem*, doc. 134, p. 219-220.

29 *Ibidem*, doc. 136, p. 221-222; doc. 141, p. 228-230; doc. 174, p. 275.

30 *Ibidem*, doc. 243, p. 341; doc. 275, p. 383-384.

31 Asemeni comerţului câmpulungean (vezi Ştefan Trâmbaciu, *Câteva date privind comerţul dintre Câmpulung, Braşov şi Sibiu în secolele XIV-XV*, în „Studii şi comunicări", I, Câmpulung Muscel, 1981, p. 37-41), cel târgoviştean a fost unul regional şi inter-regional cu produse de larg consum, un comerţ „la distanţă medie" (vezi Bogdan Murgescu, *Istorie românească-istorie universală 600-1800*, ediţie rev. şi adăug., Editura All, Bucureşti, 1999, p. 43-44).

32 Nicolae Stoicescu, Cristian Moisescu, *Târgoviştea şi monumentele sale*, Editura Litera, Bucureşti, 1976, p. 10-11. Cei doi istorici consideră exagerată opinia lui G. Cantacuzino potrivit căreia încă de la sfârşitul secolului al XIV-lea ar fi apărut la Târgovişte „forme mature ale vieţii urbane" (*Probleme ale raportului dintre începuturile aşezărilor urbane medievale şi curţile domneşti din Ţara Românească*, în „Studia Valachica", Târgovişte, 1970, p. 102).

33 Nicolae Stoicescu, Cristian Moisescu, *op. cit.*, p. 14-15.

totalul comerţului Ţării Româneşti cu Braşovul. Cota maximă de participare, atinsă în 1542, avea să se ridice la 1.122.440 de aspri, respectiv 37%[34].

Până la jumătatea secolului XVI, Târgoviştea a fost cel mai însemnat oraş şi reşedinţa de scaun a Ţării Româneşti[35]. Cu prima domnie a lui Mircea Ciobanul (1545-1552) însă, Bucureştiul trece pe primul loc. Înăsprirea dominaţiei otomane asupra Ţării Româneşti, în a doua jumătate a secolului XVI, a impus stabilirea reşedinţei domneşti la Bucureşti, „pentru a fi mai aproape de hotarul turcesc"[36]. Din punct de vedere demografic, acest lucru a avut urmări negative credem noi, în condiţiile în care majoritatea boierilor şi curtenilor, dar şi un număr mare de negustori şi meşteşugari s-au deplasat de la Târgovişte la Bucureşti.

Cu domnia lui Mircea Ciobanul, Bucureştii au cunoscut o extindere atât pe orizontală, cât şi pe verticală[37]. După ce a delimitat hotarele noii reşedinţe[38], în fapt a propriei sale moşii domneşti[39], prin ridicarea de ziduri „făcute din trunchiuri mari de copac înfipte în pământ, unul lângă altul, şi legate prin grinzi de-a curmezişul"[40], Mircea Ciobanul a trecut la o susţinută politică edilitară[41], refăcând Curtea Veche şi podind oraşul „cu trunchiuri de copaci"[42]. Aceste măsuri au dus, fără îndoială, şi la o creştere a numărului de locuitori,pe care din păcate însă, nu o putem certifica documentar. Ele au fost continuate apoi de Mihneşti: Alexandru al II-lea Mircea a ctitorit biserica Sf. Troiţă şi a ridicat o nouă biserică mitropolitană (1577)[43], iar fiul său, Mihnea al II-lea a făcut băi[44] şi o curte nouă (1582-1583 ?)[45].

Târgovişea revine, pentru scurtă vreme, în atenţia domniei sub Petru Cercel (1583-1585). În februarie 1584, Petru-vodă a mutat reşedinţa aici, unde pe vremuri fusese reşedinţa principilor valahi[46]. Locul era „mult mai ales", aşa după cum ne spune secretarul principelui, italianul Franco Sivori. Spre deosebire de Bucureşti, aici, la Târgovişte, găseai „locuinţe mult mai bune şi mai mândre, o mai mare îmbelşugare de

---

[34] *Ibidem*, p. 16.

[35] Anton Verancsics, *Descrierea Transilvaniei, Moldovei şi Ţării Româneşti ‹după 1549›*, în *Călători străini*, I, p. 404; Sebastian Münster, *Cosmografia, 1544*, în *Ibidem*, p. 504.

[36] Franco Sivori, în *Călători străini*, vol. III, Bucureşti, 1971, p. 8. O *descriere anonimă* polonă de la 1636 arată că la acea vreme domnii Ţării Româneşti obişnuiau să se retragă la Târgovişte „mai ales la vreme de primejdie turcească" (*Călători străini*, vol. V, Bucureşti, 1973, p. 119). La începutul secolului al XVIII-lea, Anton Maria del Chiaro relata următoarele: „Târgoviştea a fost mai demult reşedinţa domnului, în vremea când nu le era aşa de teamă de turci, dar pe urmă *au început să locuiască la Bucureşti, ca fiind mai aproape de hotarul cu turcii şi de Dunăre* (s. ns.)" (*Călători străini*, vol. VIII, Bucureşti, 1983, p. 374).

[37] Panait I. Panait, *Evoluţia perimetrului Curţii Vechi în lumina descoperirilor arheologice (sec. XVI-XVIII)*, în „Materiale de istorie şi muzeografie", VIII, Muzeul de Istorie a oraşului Bucureşti, 1971, p. 85-87.

[38] G. I. Ionescu-Gion, *Istoria Bucurescilor*, Stabilimentul Grafic I. V. Socecu, Bucureşti, 1899, p. 39.

[39] Paul Cernovodeanu, *Consideraţii privitoare la organizarea administrativă a oraşului Bucureşti în secolele XVI-XVII*, în „Materiale de istorie şi muzeografie", I, Muzeul de Istorie a oraşului Bucureşti, 1964, p. 161.

[40] Pierre Lescalopier, *Călătoria în Ţara Românească şi Transilvania, 16 iun. – 16 aug. 1574*, în *Călători străini*, vol. II, Bucureşti, 1970, p. 426.

[41] Vezi Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din Bucureşti*, Bucureşti, 1961, p. 27-35.

[42] Pierre Lescalopier, *Călătoria în Ţara Românească* ..., în loc. cit., p. 426.

[43] Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 59-60.

[44] *Ibidem*, p. 60.

[45] G. I. Ionescu-Gion, *op. cit.*, p. 108.

[46] Franco Sivori, *[Sosirea în Ţara Românească]*, în *Călători străini*, vol. III, p. 8.

lucruri trebuitoare şi o aşezare mult mai frumoasă şi plăcută, bine şi bogat populată"[47]. Vechiul palat domnesc de la Târgovişte[48], care era „de proporţii mari" şi cu „o arhitectură îngrijită", a fost mărit, Petru-vodă adăugându-i „camere frumoase şi mândre"[49]. Palatul domnesc de la Bucureşti - aflăm din relatările lui Pierre Lescalopier - ceva mai modest, „era făcut din lemnărie umplută cu chirpici de pământ amestecat cu paie tocate"[50].

Cum era şi firesc „toţi boierii cei mari s-au apucat apoi, urmând principelui, să ridice o clădire" în vechea cetate de scaun a ţării[51]. Meşteşugarii şi negustorii le-au urmat exemplul[52], astfel încât aşezarea a devenit extrem de populată. Aşadar, din punct de vedere demografic, reşedinţa domnească de la Târgovişte era mult mai însemnată decât cea de la Bucureşti. O dovedeşte relatarea călugărului franciscan Ieronim Arsegno, cu ocazia „vizitaţiei apostolice"din anul 1581. La acea vreme erau la Târgovişte 1.000 de case de români ortodocşi, adică în jur de 5 000 de suflete[53] şi 22 de case aparţinând saşilor catolici, respectiv 130 de suflete[54]. Aşadar, populaţia oraşului Târgovişte se ridica la 5.130 de suflete, fără să mai punem la socoteală numărul de boieri, curteni şi slujitori, precum şi străini care stăteau aici pentru o perioada mai lungă sau mai scurtă de timp. Mai mult ca sigur populaţia Bucureştilor era ceva mai puţin numeroasă, aceasta şi ca urmare a unor factor demografici care au influenţat negativ evoluţia numerică a populaţiei bucureştene pe parcursul secolelor XV-XVI.

Dezvoltarea meşteşugurilor şi intensificarea schimburilor în a doua jumătate a secolului XV au transformat aşezarea de la Bucureşti într-un „însemnat centru comercial balcanic"[55]. Dacă la 1503, Bucureştiul ocupa, în relaţiile comerciale cu Braşovul, locul VI, în anii 1529-1530, el ajungea pe locul III[56]. Stabilirea reşedinţei domneşti aici, în 1465[57], a transformat Bucureştiul în principalul centru politic al ţării. Toate acestea au impus, fără îndoială, o creştere demografică şi o extindere a oraşului. Cu toate acestea însă, Bucureştiul, spre deosebire de Târgovişte, a fost mult mai expus. La scurtă vreme de la menţionarea sa în documente (1459), cetatea domnească de la Bucureşti a fost supusă asediului în timpul campaniei otomane din 1462[58]. Apoi, ea a

---

[47] *Ibidem*, p. 11-12.
[48] Construit de Vlad Ţepeş (1456-1462) şi refăcut între 1476-1480 de Laiotă Basarab şi Ţepeluş Basarab; vezi Petre Ş. Năsturel, *Cetatea Bucureşti în veacul al XV-lea*, în loc. cit., p. 153-155.
[49] Franco Sivori, *[Sosirea în Ţara Românească]*, în *Călători străini*, vol. III, p. 12.
[50] Pierre Lescalopier, *Călătoria în Ţara Românească...*, în *Călători străini*, vol. II, p. 426.
[51] Franco Sivori, *[Sosirea în Ţara Românească]*, în *Călători străini*, vol. III, p. 13.
[52] Aici, la Târgovişte, îşi găsiseră refugiu nişte negustori genovezi din Chios, insulă ce căzuse în stăpânirea turcilor la 1566; Pierre Lescalopier, *Călătoria în Ţara Românească...*, în *Călători străini*, vol. II, p. 428, n. 85.
[53] Am aplicat coeficientul demografic 5, acceptat în genere de istorici (Ştefan Ştefănescu, *Demografia, dimensiune a istoriei*, Bucureşti, 1974, p. 132), deşi în practică nu este general valabil (vezi Claudiu Neagoe, *Evoluţia demografică a oraşului Câmpulung-Muscel, secolele XVI-XVIII*, în „Argesis. Studii şi comunicări", seria Istorie, XIII, Piteşti, 2004, p. 204, n. 14).
[54] În acest caz coeficientul demografic aplicat este 5, 9.
[55] Panait I. Panait, *Rolul Bucureştilor în stimularea relaţiilor dintre ţările române în epoca feudală*, în „Bucureşti. Materiale de istorie şi muzeografie", VII, Muzeul de Istorie a Municipiului Bucureşti, 1969, p. 44.
[56] Vezi Radu Manolescu, *Schimbul de mărfuri dintre Ţara Românească şi Braşov în prima jumătate a secolului al XVI-lea*, în „Studii şi materiale de istorie medie", II, 1957, p. 185-188.
[57] *D.R.H.*, B, *Ţara Românească*, vol. I (1247-1500), doc. 128, p. 220.
[58] Petre Ş. Năsturel, *Cetatea Bucureşti în veacul al XV-lea*, în loc. cit., p. 149.

fost ocupată în cursul campaniilor lui Ştefan cel Mare, domnul Moldovei, în Ţara Românească[59]. Iar, în veacul XVI a fost şi mai vitregită, fiind ocupată în mai multe rânduri de oştile turceşti: mai întâi de oştile lui Mehemet bey de Nicopole (1512, 1522)[60], apoi de cele conduse de marele vizir Sinan Paşa (1595)[61]. S-au adăugat la acestea epidemiile de ciumă (1552-1554, 1574-1577), de foamete (1574-1575, 1595-1597) şi puternice incendii (1554, 1574, 1595)[62]. Toate acestea au avut efecte negative sub aspect demografic, făcând ca oraşul Bucureşti să nu mai poată fi locuibil[63]. Aşa se explică de ce Mihai Viteazul şi urmaşul său, Radu Şerban (1601, 1602-1611) s-au retras în cetatea de scaun a Târgoviştei, mai bine păstrată şi mai uşor de apărat, lăsând Bucureştii într-o adevărată ruină[64].

THE LORDLY RESIDENCES FROM TÂRGOVIŞTE AND BUCUREŞTI IN THE 15TH AND THE 16TH CENTURIES. DEMOGRAPHIC, ECONOMIC AND SOCIAL ASPECTS

Abstract

Unlike Transylvania, the other Romanian Countries are extremely scanty at least until the end of the 16th century, regarding the documentary sources which could permit a numerical assessment of the urban population.

In the evolution of the two lordly residences during the 15th and the 16th centuries, the population grew, stagnated and decreased numerically. In the present paper the author tries to clarify the numerical and confessional evolution of the population of Târgovişte and Bucharest.

[59] *Ibidem*, p. 153-155.

[60] Vezi *Istoria Ţării Româneşti 1290-1690. Letopiseţul cantacuzinesc*, ed. C. Grecescu şi D. Simonescu, Editura Academiei R. P. R., Bucureşti, 1960, p. 22, 44-45. Despre încercările lui Mehmet bey de a se înstăpâni asupra Ţării Româneşti vezi Claudiu Neagoe, *Prima încercare de transformare în paşalâc a Ţării Româneşti: episodul Mehmed Bey (1522)*, în „Danubius", XXII, Galaţi, 2004, p. 25-32.

[61] *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 62-63. Vezi şi Diego Galan, *Relaţia expediţiei lui Sinan Paşa în Ţara Românească*, în *Călători străini*, vol. III, p. 477-478.

[62] Paul Cernovodeanu, Paul Binder, *Cavalerii Apocalipsului. Calamităţile naturale din trecutul României (până la 1800)*, casa de Editură, Presă şi Impresariat SILEX S. R. L., Bucureşti, 1993, p. 46.

[63] G. I. Ionescu-Gion, *op. cit.*, p. 568.

[64] Nicolae Iorga, *Istoria Bucureştilor*, Bucureşti, 1939, p. 60.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, STUDII ȘI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XV**, 2006

DOUĂ HRISOAVE DOMNEȘTI INEDITE DIN SECOLUL AL XVII-LEA, DE LA MATEI BASARAB ȘI GRIGORE GHICA

SPIRIDON CRISTOCEA*

Hrisoavele pe care le prezentăm în materialul de față se află în posesia inginerului Octavian Dejan care le-a moștenit de la tatăl său, Constantin Dejan, preot și protopop al Protoieriei Pitești. Îi mulțumim și pe această cale d-lui Octavian Dejan pentru amabilitatea de a ni le pune la dispoziție în vederea publicării lor.

Atât primul hrisov, păstrat în copie, cât și cel de al doilea, păstrat în original, se referă la stăpânirea unei moșii din Vâlcelele, județul Argeș. Din păcate, primul hrisov, de la Matei Basarab, nu se păstrează în întregime, lipsind din el partea finală care cuprindea și datarea. Din lectura textului și după aspectul grafic al scrisului se poate constata că cel care a copiat hrisovul nu era un expert în această îndeletnicire. Cu toate acestea, în lipsa originalului, această copie, chiar dacă nu este întreagă, este cu atât mai importantă pentru cunoașterea unui aspect al istoriei Argeșului din secolul al XVII-lea. Cel de al doilea hrisov, este un original semnat de Grigore Ghica, datând din 1662 aprilie 7.

Întrucât le redăm în întregime, nu vom mai face comentarii pe marginea lor, urmând ca cei interesați să le folosească în măsura în care le consideră importante pentru lucrările lor.

În transcrierea hrisoavelor, am întregit între paranteze unghiulare toate prescurtările, chiar și pe cele care nu erau susceptibile de mai multe soluții.

ANEXE

<1645- înainte de 1647 martie 12>

Matei Basarab voievod întărește lui Stepan stolnicul, fecior lui Voico și nepot Tatului din Merișani, moșie la Vîlcelele, județul Argeș.

Copie întocmai du‹pă› cea adevărat‹ă›

Cu mila lui D<u>mnezeu, Io Matei Basarab voivod d<o>mn a to<a>t<ă> Țara Ungrovlahi<i>. Dat-au d<o>mniia mea această poruncă a d<o>mnii lui slugi<i> d<o>mnii lui Stepan stolnicul, fecior lui Voico, nepot Tatului ot Merișani, și a

* Muzeul Județean Argeș, Pitești.

Copia hrisovului voievodului Matei Basarab din 1645- înainte de 1647 martie 12

feciorilor lui, câţi D<u>mnezău îi va dărui, cum le-au dat moşie ot Vâlcele[1], ot sud Argeşi, cât au fost partea lui Stan Tărăbuţă toat‹ă›.

Şi iară partea lui Dragomir Ciocârlie toat‹ă›.

Şi iarăşi partea frati-său Fota[2] Cherani[2] toat‹ă› şi a tuturor fraţilor lui de moşie de peste tot hotarul, pe jumătate, din câmp şi din pădure şi din apă şi din siliştea satului, peste tot, veri cât s-ar alege pe jumătate.

Pentru că această moşie, ce este mai sus zisă, din Vălcele[3], au fost de la strămoşi<i> lui, Stepan stolnicu şi a fraţilor lui de moşie, carei sânt mai sus zişi, de la strămoşul său Tatu ot Merişani, încă mai dinnainte vreme, în zilili altor d<o>mni, au fost această moşie înpresurat şi zalojit şi dat de pom‹eană›, anume popi<i> Stoica ot Buneşti.

Iară când au fost în zilile răposatului Şărban voievod, întâmplându-i lui Stepan stolnicu ot Vălcele robire dăpărtat, după aceia, când au fost în zilili lui Alecsandru voivod Iliiaş, în domniia dintâi, leat 714[4]6, iară Stepan stolnicu acela au fost venit de la robie, aici la pământul său. Şi aflând Stepan stolnicul toţi moşnenii din Merişani şi din Vălcele, întrebând şi jăluind pentru moşiia din Bădeşti[5], aceia au fost dat de strămoşul său, Tatul, de pomană popi<i> Stoicăi ot Buneşti[6].

După aceiia, ailalţi fraţi de moşie a lui Stepan stolnicu acum, neputând ca să dea bani ca să răscumpere această moşie, ce este mai sus zisă, ci i-au dat numai singur Stepan stolnicu lei 60 dă au răscumpărat această moşie după unde au fost pusă şi zalojită şi dat<ă> de poman<ă>.

Apoi şi ceilalţi fraţi de moşie, care mai sus sânt zişi, şi aceia, toţi de a lor bun‹ă› voe, au dat acel hotar de la strămoşii din Vălcele lui Stepan stolnicul, în preţi drept 60, să să hrănească pre dânsa, cum mai sus i-am zis ca să-i fie lui stă‹tă›toare în veci şi cu zapis de la mâna lui Stan Tărăbuţă şi a fraţilor lui de moşie la mâna lui Stepan stolnecu, de când au fost cursul anilor 7154 (1645-1646).

Atunci au fost puşi şi mărturii, anume mulţi oameni buni scrişi în zapis, anume: popa Dumitru din Boari[7], Dragomir Pătru o‹t› tam, i Vlaicu croitoru ot Bădiceni[8], şi Albu diaconul ot Argeşu, i Ivan ot Buneşti, i Vladul Stan ot Zărneşti[9], i Oprea o‹t› tam. Şi de atunci încoaci, tot au ţinut Stepan stolnicu această moşie, ce este mai sus zisă, cu bună pace şi de către nimini un val n-au avut.

---

[*] Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti.
[1] Vâlcelele, sat, com. Merişani, jud. Argeş.
[2] Descifrare posibilă.
[3] La 12 martie 1647, Stan, nepotul lui Tatul din Merişani, închină moşia de la Vâlcelele egumenului Ioanichie de la mănăstirea Tutana, jud. Argeş (*D.R.H.*, B, *Ţara Românească*, vol. XXXII, nr. 75, p. 86-87.) Acelaşi Stan din Merişani, închină, la 10 februarie 1647, egumenului mănăstirii Tutana apa din hotarul Bădeştilor şi Vâlcelilor, iar la 13 februarie 1647 dă un zapis egumenului mănăstirii Argeş, Leontiia, pentru o tocmeală între ei (*D.R.H.*, B., *Ţara Românească*, vol. XXXII, nr. 45, p. 48-49, nr. 48, p. 53).
[4] Cifra zecilor a fost transformată în „40“, astfel că leatul 7146 (1637-1638) nu mai corespunde primei domnii a lui Alexandru Iliaş (octombrie 1616 - iunie 1618).
[5] Bădeşti, sat <jud. Argeş>.
[6] Buneşti, sat, com. Mălureni, jud. Argeş.
[7] Boari, sat desfiinţat, înglobat la satul Mălureni, com. Mălureni, jud. Argeş.
[8] Bădiceni, sat defiinţat, înglobat la satul Mălureni, com. Mălureni, jud. Argeş.
[9] Zărneşti, sat, com. Mălureni, jud. Argeş.

Iară când au fost acum, în zilili domnii mele, iar Stan Tărăbuţă, ce este mai sus scris, acela s-au călugărit şi au dat partea lui de moşie din Bădeşti sfintei mănăstiri Tutana, care este hramul Sf. Athanasie, pentru pomană.

Apoi, mai pe urmă, după ce au murit Stan Tărăbuţă, iară călugărul Ionichie, egumenul de la mănăstirea Tutana, n-au vrut să ţie numai partea lui Stan monaful din Bădeşti, cât i s-ar alege, ce au fost zis călugări<i> că au fost dat de au fost închinat Stan T‹ă›răbuţă monaful sfintei mănăstiri Tutana şi partea lui de moşie din Vălcele, care au fost scoasă de Stepan stolnicu de moşie.

Decii, au venit Stepan stolnicu aicea, înnaintea domnii mele, de s-au pârât la marile Divan de faţă cu egumenu Ionichie pentru ocina de la Vălcele.

Şi drept aceia, domniia mea am căutat şi am judecat pe dreptate şi pă lege....[10].

Copie românească, hârtie (37,3 mm x 22, 5 mm), lipsă din text, în posesia lui Octavian Dejan, din Piteşti

Datat după conţinut şi documentul din 12 martie 1647 (D.R.H., B, Ţara Românească, vol. XXXII, nr. 75, p. 86-87).

2

1662 (7170) aprilie 7

Grigore Ghica voievod numeşte boierii adeveritori ai moşiei Vâlcelele din judeţul Argeş.

† Să să ştie adev‹ă›rătorii călug‹ă›rilor de la măn‹ă›stirea Tut‹a›na şi ai feciorilor lu Stepan sto<lni>c de Vălceale, anume: ot Bădeşti Tudosie i Ţalapie ot tam, i Stan ot tam, i Pătru ot tam, i ot Buneşti Robe i Micul Drăgnescul, i ot Priboiani[11] Vladul, i ot Boari Drag‹o›mir, ot Buneşti Neanul, i ot Bădiceani Măldarie, i ot Borleşti[12] Stan, i ot Bădeşti Stanciul.

Ca să caute aceşti 12 boeri şi să adev‹e›rez‹e› pentru moşie den Vălceale, care o au fost cumpărat Stepan stol<nic> de la Stan Tărbuţ<ă>, să adev‹e›rez‹e› fostu-o-au cumpărat pre ban‹i› gata .... [13] au luatu-o-au pentru vreo dat‹o›rie şi iaste zapisul derept au minci<no>s, cum vor adev‹e›ra aceşti 12 boiari cu sufletel‹e› lor.

I is<pravnic> vt<ori> port<ar>.

Pis ap<rilie> 7 dni, 7170 (1662).

Io Gligorie Ghica voevod, mi<lo>stiu b<o>jiu.

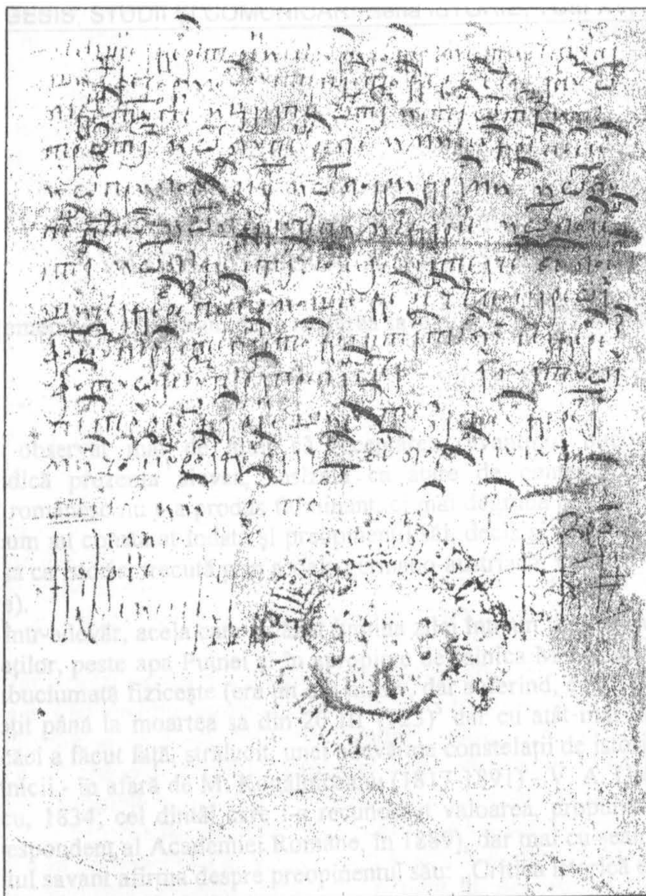
Orig. românesc, hârtie (19 mm x 14,1 mm), pecete aplicată, în posesia lui Octavian Dejan din Piteşti.

[10] Lipsă textul final.

[11] Priboieni, sat, probabil, com. Priboieni, jud. Argeş.

[12] Borleşti, sat, com. Merişani, jud. Argeş.

[13] Loc alb.

Hrisovul domnitorului Grigore Ghica din 7 aprilie 1662

TWO INEDITED 17TH CENTURY LORDLY MUNIMENTS FROM MATEI BASARAB AND GRIGORE GHICA

Abstract

The muniments refer to the Vâlcelele Estate from Argeş County.

The muniment from Matei Basarab (from 1645 to the 12th of March 1647) is preserved as a copy, while the one from Grigore Ghica (from the 7th of April 1667) is the original one.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, STUDII ȘI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XV**, 2006

O EVOCARE: DIMITRE ONCIUL ȘI VATRA ISTORICĂ A ARGEȘULUI

Remember: 150 de ani de la nașterea savantului (26 X/7 XI 1856)

NICOLAE CONSTANTINESCU*

S-a observat mai de mult că receptarea savantului bucovinean Dimitre Onciul[1] - adică prezența aievea, sesizată ca atare de contemporani, în câmpul istoriografic românesc nu s-a produs fulminant, ci mai degrabă pe încetul, în pas deloc alert - dar, cum au constatat îndată și preopinenții săi, decis și metodic (în consonanță cu formația sa ca istoric, trecută prin școala germano-austriacă, vieneză - în scurt: Geist und Methode).

Și, într-adevăr, acela care a văzut lumina zilei într-un ținut curat românesc - în Straja Rădăuților, peste apa Putnei și în apropiere de falnica Mănăstire[2] și-a încrucișat traiectoria, zbuciumată fizicește (era un om masiv, dar suferind, cu un beteșug la picior care l-a însoțit până la moartea sa din 20 III 1923)[3] dar cu atât mai impresionantă în plan uman, căci a făcut față, strălucit, unei adevărate constelații de istorici. Și era vorba de mai vârstnicii - în afară de M. Kogălniceanu (1817-1891) - V. A. Urechia (n. 1834), Al. Odobescu, 1834; cel dintâi care i-a recunoscut valoarea, propunându-l pe Onciul membru corespondent al Academiei Române, în 1889), dar mai cu seamă B. P. Hasdeu (1838; eruditul savant afirma despre preopinentul său: „Critica istorică e reprezentată în

---

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan", București.

[1] Informații ample și considerații în remarcabila culegere Dimitre Onciul, *Scrieri istorice*. Ediție critică, îngrijită de Aurelian Sacerdoțeanu, vol. I-II, Editura Științifică, București, 1968; de asemenea, în micul volum Dimitre Onciul *Studii de istorie*, ed. A. Sacerdoțceanu, Albatros, București, 1971 (col. Lyceum), Editorul, spre deosebire de uzul onomasticii obișnuite din istoriografie - a respectat localismul bucovinean în materie, redând (ca și Onciul însuși) prenumele Dimitre, în loc de un Dumitru sau Dimitrie (ultimul, cel puțin, folosit de Cantemir...).

[2] N. Iorga, Neamul românesc în Bucovina, București, 1915, p. 148, 154 („Straja... comună bucovineană model", casa lui Onciul etc.).

[3] În tușe ușor îngroșate, vag-ironice dar pline de simțământ uman - evocările lui N. Iorga - despre A. D. Xenopol: „... am urmărit la Copoii pe omul mărunt și pătrat, cu fața rasă între lungile favorite roșcate, cu ochii clipitori și șterși, care, tremurând din picioarele bolnave, suia dealul..."; sau despre D. Onciul: venit din «Pedagogiul» lui de la Cernăuți, unde-și istovea puterile unui trup masiv, dar bolnăvicios și infirm", vezi *O viață de om așa cum a fost*, ed. Sanda și Valeriu Râpeanu, Minerva, București, 1972, p. 141, 242. Impresionante mărturii despre magistrul „încruntat, dur, violent, hirsut, tunând în explozii de indignare tragică pentru o virgulă uitată de speriații învățăcei" (V. Pârvan, *Memoriale*, București, 1923, p. 87), dar atent totuși cu cei la care constata „aurul noutății" (ibidem - v. infra, n. 6), la A, Sacerdoțeanu, ed. cit., I, p. 12 și urm.

Bucovina cu multă demnitate de tânărul român Onciul")[4], şi mai apropiat ca vârstă, Gr. G. Tocilescu (1850) - ca să nu mai vorbim de Al. D. Xenopol (n. în 1847; adversar redutabil ale cărui opinii vor fi pe primul plan în preocupările lui Onciul, de unde şi ranchiuna perpetuă faţă de acesta din urmă, exprimată între altele prin întârzierea accederii ca membru plin la Academie, întâmplată abia în 1905, după două tururi de scrutin...). Dar mai era şi generaţia de aur, adevăraţi lupi-tineri iviţi în aceeaşi constelaţie în ultimul sfert al veacului 19 - după N. Iorga (n. în 1871) şi I. Bogdan (1864): I. Ursu şi C. Giurescu (ambii n. în 1875), Alex. Lapedatu: (1876), I. C. Filitti (1879) şi, desigur nu pe ultimul loc. Ilie Minea (1881) - toţi aceştia însoţindu-l pe Dimitre Onciul în veacul abia trecut, savant în fine recunoscut, ajuns după Primul Război Mondial Preşedinte al Academiei, al Comisiunii Monumentelor Istorice, director al Arhivelor Statului (1900-1923) profesor universitar de renume[5] etc. îl va însoţi, ca fost student, şi chiar până la mormântul magistrului un savant, istoric şi arheolog, de talia lui Vasile Pârvan (n. în 1882) - acela care în acea zi de 23 III 1923, la cimitirul Bellu, va rosti despre Onciul: „Când cel acum adormit a fost să-şi aleagă piatra de încercare a talentului său de cetitor în cărţile sybilline ale istoriei, el nu a întârziat la întrebări uşoare, la rezumări de documente limpezi, ci, în romantică îndrăzneală, a atacat problema cea unică; misterul originei noastre în ţările de azi. Şi cuminţenia sa, tactul său, învăţătura sa, n-au fost mai prejos de îndrăzneala sa. El a înţeles că problema era mai mare decât marginile unei singure vieţi omeneşti şi de aceea a dăruit tot ce avea în puterile sale statornicia întregii sale vieţi întru lupta cu sfinxul"[6].

Cum şi cât anume din astfel de interogaţii din partea istoricului medievist D. Onciul - înainte încă de contactul său cu ambianţa universitară ieşeană şi apoi bucureşteană (dominată în pragul anilor 1899-1900 de două personalităţi marcante: „Titu Maiorescu în amurg şi N. Iorga în auroră", potrivit evocării din 1942 a nu mai puţin reputatului critic-literat E. Lovinescu, cf. Anonymus Notarius) - se raportează, prin opiniile şi direcţiile sale de interpretare, la vatra istorică a Argeşului?

De reţinut, înainte de toate, că opera scrisă de D. Onciul nu este voluminoasă - necum să umple rafturi; este în schimb - au recunoscut-o şi adversarii săi - solidă în idei şi formă, deci fundamentală în plan istoric deschizătoare de drumuri. Pe de altă parte, în completare a faţetelor ei exemplare: în plan metodic şi expozitiv, scrierile lui D. Onciul se remarcă prin precizia frazei, a exprimării - fără înflorituri de prisos, fapt ce se explică şi prin seriozitatea cu care a folosit sursele istorice, de tot felul (fără a le absolutiza ca valoare informativă, de unde şi enunţurile ipotetice presărate în opera sa). Antologică în istoriografia problemei rămâne fraza de încheiere a studiului său atât de meticulos întocmit, despre Radu vodă Negru, despre valenţele tradiţiei istorice cu privire la „descălecatul" din Făgăraş tăgăduit ca fapt istoric real de Onciul şi pe bună dreptate: „Modul cum s-a format această tradiţie e unul din cele mai interesante fenomene în istoria basmelor istorice: tot, afară de data întemeierii - statului muntean,

---

[4] A. Sacerdoţeanu, ed. cit., I, p. 15 (n. 2).
[5] *Ibidem*, p. 19 şi urm.; v. şi D. Onciul, *Studii istorice*, ed. cit., p. 5 şi urm., 272-280 (Cronica).
[6] V. Pârvan, *op. cit.*, p. 85-90 *(In memoriam. La moartea lui Dimitre Onciul)*.

n.n., este, în oarecare înţeles, adevărat în ea, nimic însă în legătura în care e dat"[7]. Autorul studiului, să amintim, era atunci un simplu profesor de gimnaziu cernăuţean…; abia în urma concursului din toamna anului 1895 (la Iaşi) şi susţinut - interesant! - de A. D. Xenopol, preia din februarie 1896 catedra universitară din Bucureşti[8]. Am anticipat însă, astfel că e cazul să revin la preocupările lui D. Onciul, ca istoric al Evului Mediu românesc şi al locului ocupat de Argeşul istoric.

Toate aceste preocupări - ţinte/teme în plan istoriografic - au un punct de pornire: teza de doctorat intitulată *Ueber die Anfänge des romänischen Staatswesens I Despre începuturile existenţei statale româneşti,* redactată sub conducerea profesorilor J. Loserth şi F. Zieglauer (Univ. din Cernăuţi), după un stagiu de student pe care Onciul îl trecuse cu bine la Universitatea din Viena (1879-1881) - teza susţinută la 27 VI 1884; lucrare pierdută, din păcate (adică nepublicată vreodată de Onciul, dar conţinutul ei a fost cunoscut de Teodor Bălan - editorul de mai târziu al celor şase volume de documente câmpulungene din Moldova, cel care ne redă concluziile principale formulate în Teză)[9]. De reţinut: ca abordare tematică din partea lui Onciul (impulsionat evident de profesorii menţionaţi), momentul istoriografie central-european era într-un fel captat, şi încă în mod serios, de teoriile lui Roesler (care ducea mai departe, sistematizând şi scriind cu totul altfel decât predecesorii Sulzer, Engel şi Eder) privitoare la „imigrarea" târzie a romanilor la nord de Dunăre şi la faimosul *argumentum a silentio* - „tăcerea" („impresionantă" - v. F. Lot şi răspunsul doct al lui Gh. I. Brătianu…) cu referire la prezenţa românilor în izvoarele primului mileniu p. Chr. De altfel, să amintim, R. Roesler a publicat încă înainte de cea mai cunoscută lucrare a sa - *Romänische Studien. Untersuchungen zur älteren Geschichte Romäniens,* Leipzig, 1871 - o broşură pregătitoare, cu un titlu care aproape că îl anunţa pe acela al lui Onciul: *Die Anfänge des walachischen Fürstenthums,* Viena 1867; se prefigurau aici punctele de vedere din cea următoare, cu particularitatea că, în chip oarecum inexplicabil, Roesler îl ataca pe M. Kogălniceanu, care credea că splendida ctitorie - zisă a lui Negru Vodă - de la Curtea de Argeş, adică Mănăstirea lui Neagoe Basarab, este chiar opera lui Radul Negru Vv. (o şi descrie, citându-l pe Wilkinson etc.); explicabil, în schimb, de ce Roesler, intrat şi el într-o penibilă confuzie (şi neinformat suficient, căci nu ştia de existenţa Bisericii Domneşti Sf. Nicolae!), jubila: „Cum însă Radu Negru a clădit o biserică în Argeş, care trebuie socotită şi azi drept cea mai frumoasă operă arhitectonică din Valahia, ne putem totuşi îndoi de personalitatea lui? Afirmaţia lui Kogălniceanu şi a înaintaşilor săi este, în faţa oricărui examen, îndoielnică, întrucât nu există încă în Valahia vreo clădire, care să fie în chip doveditor mai veche decât secolul al XV-lea (weil es in der Walachei wohl kein Gebäude gibt, das nachweisbar älter ist, als das 15. Jahrhundert). „Pentru a ne linişti - continuă Roesler - suntem în situaţia de a poseda chiar în legătura cu biserica din Argeş informaţii mai precise asupra altor construcţii ale Principatului. Ctitorul actualei biserici mănăstireşti s-a pomenit, el însuşi" etc. Roesler stabilind că este nimeni altul

[7] D. Onciul, *Radul Negru şi originile Principatului Ţării Româneşti,* 1891, ed. cit., I, p. 428; uşor modificată, aceeaşi concluzie în *Originile Principatelor Române,* 1899, ed. cit., I, p. 672.

[8] A. Sacerdoţeanu, ed. cit., I, p. 22-23 (precizez abia aici: este vorba de nepreţuitul studiu al regretatului profesor şi arhivist (a condus ani în şir Arhivele Statului), *Viaţa şi opera lui Dimitre Onciul,* ca *Introducere* la vol. I (p. 11-86). Prezenţă memorabilă la Sesiunile Muzeului Judeţean Argeş.

[9] A. Sacerdoţeanu, ed. cit., I, p. 21-22 şi precizarea din n. 20 (p. 23).

decât Neagoe Vv[10].

De reținut, în sfârșit: cele două lucrări ale lui Roesler, precum și cele două ediții (din 1837 și 1854) ale lui M. Kogălniceanu erau cunoscute lui D. Onciul încă din etapa susținerii Tezei sale de doctorat (v. serialul din Conv. Lit. XIX (1885), nr. 1 p. 60 și urm. până la nr. 7, p. 589 și urm. - resp. ed. Sacerdoțeanu, I.,1968, p. 131 și urm., fiind vorba de ampla recenzie la Teoria lui Roesler... de A. D. Xenopol (1884, Iași, 300 p.); dar, cu certitudine, savantul bucovinean probabil că nu era încă familiarizat cu realitățile argeșene - cel puțin *de visu* -, dovadă că nici măcar în 1891, când încă mai era la Cernăuți și întocmea întinsul studiu despre *Radu Negru voievod* el nu se pronunța în privința confuziei menționate referitoare la Mănăstirea Argeșului.

Într-adevăr, se vădește în acest studiu o elaborare de cabinet - o întinsă și subtilă confruntare de opinii (și autori) cu spusa documentelor, a izvoarelor în general, a celor autohtone în particular. „După zisa cronicilor noastre se împlinesc acum șase secoli de la întemeierea Principatului Țării Românești prin Radul Negru. în contra autorității cronicarilor s-au ivit însă, chiar la cele dintâi cercetări *cuvinte de îndoială* și istoria n-a spus încă cuvântul de pe urmă în această chestiune. întrebarea ce ne propunem a discuta are astăzi, pe lângă interesul științific, întrucâtva și un interes actual, întrucât poate fi vorba de aniversarea seculară a întemeierii. Dar pentru a ne pronunța asupra ei, să vedem mai întâi ce spun cronicile"[11], (subl. n., N.C.). Urmează, pe parcursul a c. 100 de pagini, o analiză nemaiîntâlnită în istoriografia noastră, într-atât de diversificată și de deschizătoare de drumuri s-a dovedit ulterior (unii istorici au și considerat demersul drept „hipercritic"[12]. Deocamdată, însă, deși e vorba aici de Seneslau și de Diploma ioaniților / 1247, de Băsărăbeștii de peste Olt și închinarea acestora față de Radul Negru, de Câmpulung (se insistă mai ales în legătură cu această primă etapă a pretinsului „descălecat") - Argeșul rămâne în oarecare umbră. Fapt este că fraza de început a studiului (v. supra) este completată de începutul părții a doua, în formularea explicită (și consecventă, ca opinie) a lui Onciul: „Tradiția despre descălecatul lui Radul Negru nu află adeverire în mărturiile contemporane, precum se știe despre descălecatul Moldovei. Din contră, ele arată că statul român din stânga Dunării are ființă înainte de data cronicelor 1290, mai întâi în forma de două voievodate, unul în dreapta și altul în stânga Oltului, adeverite îndată după invazia tătarilor de la 1241 ca dependințe de coroana Ungariei". Iar mai departe după momentul de la începutul domniei regelui Ladislau IV Cumanul - episodul Litovoi/Bărbat, când primul a încercat o desprindere din suveranitatea ungară, dar cade în luptă cu magistrul Gheorghe (potrivit diplomelor din 1285, și 1288)[13] -, Onciul se pronunță: „De acum înainte nu se mai află două voievodate în Țara Românească, ci un singur stat sub dinastia Basarabilor originari din Oltenia"[14]. în această ultimă privință,

[10] R. Roesler, *Die Anfänge* (1867), p. 13-14 (a folosit ed. 1854, Berlin a lucrării lui M. Kogălniceanu, *Histoire de Dacie*... etc.) - cf. și lucrarea subsemnatului, *Curtea de Argeș (1200-1400). Asupra începuturilor Țării Românești*, Ed. Academiei, București, 1984, p. 15-16.

[11] *Radul Negru...*, ed. cit., I, p. 328.

[12] A. Sacerdoțeanu, *Comentarii. Studiile lui D. Onciul*, ed. cit., II, p. 386.

[13] „Pro se occuparet", - faimoasa incriminare din actul regelui arpadian (D.R.H., D-I, p. 30-34, orig. lat.), vezi opinia subsemnatului în *Istoria Românilor*, III, *Genezele românești*, coord. St. Pascu, R. Theodorescu, Ed Enciclopedică, București, 2001, p. 564 și urm.

[14] *Radul Negru...*, ed. cit, I, p. 343-44, 354-55.

este vădit că istoricul a dat la rându-i credit tradiţiei endogene cu privire la „Basarabeştii de peste Olt".

De fapt, tocmai cu referire la aceştia din urmă s-a poticnit D. Onciul căci izvoarele şi stadiul istoriografie al vremii nu i-au permis să se pronunţe mai limpede. Şi, într-adevăr, totul părea o sumedenie de confuzii ţesute şi sedimentate - respectiv în istoriografiile din jurul Ţării Româneşti, cu referire la perioada primilor şi adevăraţilor dinaşti ai acestei ţări. Se explică de ce Onciul a trebuit să ţină seama de apariţia pe scena istorică a lui Basarab Vv („Ivanko Basarab" în diplomatica sud-dunăreană, socru al lui Ivan Alexandru de la Târnovo, participant la lupta de la Velbujd (1330), menţionat în diplomatica ungară încă din 1324: „Basarab Woyvoda noster Transalpinus" etc.), fiu al lui Tihomir (Tugomir - potrivit ortografierii constante din partea lui Onciul) potrivit menţiunii din doc. angevin datat 26 XI 1332: „Per Bazarab, filium Thocomerii, scismaticum"[15]. Cu toate acestea, în 1891, D. Onciul considera că Alexandru Basarab este învingătorul lui Carol Robert în ţinutul argeşean (la „5-9 noiembrie" 1330, în loc de 9-12 noiembrie, potrivit Cronicii Pictate), postulând totuşi corect; Tugomir; tatăl învingătorului din 1330, a fost „şi predecesorul în domnie al acestuia[16]. Fatalitate, în plan onomastic şi, cert, in acela de ordin cronologic! Dimitre Onciul - şi alături de el istoriografia europeană - au trebuit să mai aştepte 29 de ani pentru a lua cunoştinţă despre un reper cronologic cardinal din istoria Ţării Româneşti şi a ţinutului argeşean…

Între timp, cum am precizat mai înainte, odată cu anul 1896 cariera lui Dimitre Onciul e ancorată tot mai strâns de capitala Vechiului Regat (la finele lui ianuarie din acel an bucovinenii sărbătoresc în toată regula plecarea spre Bucureşti…). Trei ani încheiaţi şi istoricul medievist publica o *Istorie a Bucovinei* (1899), aproape simultan cu *Originile Principalelor Române.* Stabilimentul de arte grafice „Elzevir", /Bucureşti/, Pasajul Român, 12, 1899, în ed. Sacerdoţeanu, I, 1968, p. 560-715 prima lucrare a lui Onciul de sine stătător tipărită. Una fundamentală, întrucât priveşte geneza statelor feudale Ţara Românească şi Ţara Moldovei, în conexiune cu spaţiul românesc intracarpatic, inclusiv bucovinean/dobrogean şi sud-dunărean.

În linii generale, s-ar putea spune că el îşi păstrează direcţiile asupra cărora îşi îndreaptă atenţia, dar nuanţări şi corecturi intervin - în special cu privire la realităţile veacului al XIV-lea. Ce-i drept, îşi menţine opinia că Basarabii se leagă de Oltenia, ca o clasă conducătoare dominantă - încă mai admite că Litovoi (Lython la Onciul) a condus „ţara transalpină (Muntenia)", urmat la domnie de fratele său, Bărbat Vv. („pe la 1279" - *Originile,* 1899, p. 52; ed. Sacerdoţeanu, I, p. 654), urmat de Tugomir („până pe la 1310, tatăl „marelui Basaraba Voievod" care are celebrul război cu regele Ungariei etc. - ibidem). Onciul se lămurise asupra descendenţei Tihomir-Basarab-Alexandru, pagini întregi din acest studiu fiind dedicate acestei probleme (ed. 1899, p. 33-55; ed. Sacerdoţeanu I, 1968, p. 635-645), epitetul ce însoţeşte numele lui Basarab

[15] D.R.H., D-I, p. 50-51 (orig. lat.), în Arhiva Naţională Ungară - MOL 2733; posed o copie-foto, prin amabilitatea prof. G. Gyorffy. Despre menţionarea - cu totul întâmplătoare! - a lui Tihomir Vv. în acest act-privilegiu (care adună la un loc alte cinci, *litterae patentes,* fără vreo astfel de menţiune), v. N. Constantinescu, *Basarab I şi contribuţia sa la consolidarea Ţării Româneşti,* în Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie, „A. D. Xenopol", Iaşi, XXIII/2, 1986, p. 561 (n. 43-44); idem, în Istoria Românilor, ed. II, p. 568 şi în special p. 577.

[16] *Radul Negru*…, ed. cit., I, p. 358.

(„mare voievod") preluându-l neîndoielnic din inscripţia de pe mormântul lui Nicolae Alexandru Vv. de la Câmpulung (decedat la 16 XI 1364)[17].

Odată cu începutul sec. XX, se vede că activitatea ştiinţifică a lui D. Onciul tinde să se fărâmiţeze - să nu scăpăm din vedere, că din 1900 a preluat Direcţia Arhivelor Statului, instituţie reorganizată de el şi care l-a absorbit apoi până la moarte; se adaugă catedra universitară (iar în această privinţă memoriile lui Al. Lapedatu sunt de nepreţuit, ca şi ale altor foşti studenţi ai săi)[18]. Legat în continuare de revista junimistă „Convorbiri Literare" (strămutată din Iaşi la Bucureşti, în 1885), Onciul îşi îndreaptă atenţia specială asupra unui descendent al lui Basarab I, fiind vorba de răstrănepotul Mircea cel Bătrân - un studiu din păcate neterminat, dar în care regăsim toate ideile directoare, anterioare, privind istoria Ţării Româneşti în veacurile XIII-XIV. Pentru întâia oară,cu referire la *tema-Lovişte* (Loysta, în diplomatica ungară), Onciul remarcă: geografic, Loviştea ţine de dreapta Oltului, adică de nordul judeţului Vâlcea până la gura Lotrului - dar şi de judeţul Argeşului; odinioară, cum constata banul Minai Cantacuzino în *Istoria Ţării Româneşti* (1774), judeţul Argeşului ajungea (prin Lovişte) până în judeţul Gorjului, „Faptul că partea de peste Olt a Loviştei - comentează Onciul - aparţinea judeţului Argeş, iar nu Olteniei, din care geograficeşte face parte, este un semn incontestabil că Loviştea de lângă Lotru în 1233-1311 arătată în stăpânirea ungurilor, a fost anexată de Ţara Românească după întemeierea Principatului, *adică după unirea voievodatului din Oltenia cu cel din stânga Oltului într-un singur stat al cărui punct de gravitaţie era în Argeş, judeţul cu capitala* ţării"[19] (Subl. N.C.).

Bineînţeles, abordând domnia lui Mircea cel Bătrân în paginile „Convorbirilor Literare" din 1901, D. Onciul era la curent deja că într-un număr anterior elenistul C. Litzica, preluând datarea mai veche a lui B. P. Hasdeu, considera că lupta decisivă dintre Mircea şi Baiazid (momentul - Rovine) a avut loc de fapt la 17 V 1395, când Mircea e victorios dar mai avusese loc o bătălie, la/pe Argeş, în 10 X 1394, voievodul fiind învins şi silit să se retragă în Transilvania (pe tronul din Argeş se iveşte, pus de turci, Vlad I)[20]. Desfăşurările acelui moment dramatic din istoria Ţării Româneşti sunt altfel privite de D. Onciul: în faţa lui Baiazid, „Mircea trebui să ţină piept el singur, învingător la Rovine (lângă Craiova) în 10 octombrie 1394, el pierdu apoi lupta la Argeş, şi fu nevoit să se retragă în Transilvania" (unde va încheia cu Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei, tratatul de alianţă de la Braşov / 7 III 1395). Dar opinia reală a lui Onciul se întrevede în întinsa notă de subsol ce urmează, unde savantul prezintă documentele vremii de atunci şi interpretarea lor, neocolind nici opinia lui

[17] O va face şi în ultimul articol, publicat postum - infra n. 29.

[18] Al. Lapedatu, *Scrieri alese. Articole. Cuvântări. Amintiri,* Prefaţă, ediţie îngrijită, note şi comentarii de Ioan Opriş, Dacia, Cluj-Napoca, p. 165 (ca student al lui D. Onciul - „Cel mai documentat şi temeinic argumentat era însă, cursul prof. D. Onciul), 166 (Onciul, „ca metodă şi disciplină ştiinţifică..."), 176 (în consonanţă cu Pârvan, supra n. 3: „M-a cunoscut şi recunoscut chiar din prima şedinţă de seminar din niște reflecţii mai judicioase ce făcusem..." etc.).

[19] *Titlul lui Mircea şi posesiunile lui,* 1901-1903, ed. cit., 11, p. 82, Ulterior s-a dovedit falsitatea actului din 1311, cu referire la cel din 1233 şi la cornițele Corlard de Talmaciu - v. A. Sacerdoţeanu, *Andreanum şi alte acte,* 1935.

[20] C. Litzica, în „Convorbiri literare", 35 (1901), 4 p. 382-83. Am demontat întreg eşafodajul cronologic şi faptic în „Revista Istorică" s. n., 1/1990, 7-8, p. 782-802, iar mai nou, în „Argesis", Istorie, XIII, 2004, p. 177-194 şi XIV, 2005, p. 301-314.

Litzica - în scurt, credea Onciul, „După aceste date trebuie să admitem o victorie a lui Mircea la Rovine (10 octombrie 1394 unde a căzut Marco Cralevici; apoi o înfrângere la Argeş, după care Mircea s-a retras în Transilvania; în fine o victorie a lui Mircea în unire cu ungurii la 17 mai 1395, când au murit Constantin şi Dragaş“[21].

În sfârşit, de ce nu am evoca, aici şi acum, legătura mai strânsă ivită în activitatea multilaterală a lui Dimitre Onciul - cu vatra propriu-zisă a Argeşului, cu vestigiile voievodale de acolo, din vechiul cuib al descendenţilor lui Tihomir Vv.? Indiscutabil, savantul istoric avusese ocazii destule să viziteze Curtea de Argeş (deşi nu am probe documentare, el era un demnitar, ca Director al Arhivelor Statului, astfel încât va fi participat la înmormântările regale, din 1908 şi 1914 (regina Elisabeta, respectiv Carol I). De asemenea, ca membru al Academiei Române, însărcinat de aceasta, Onciul se pronunţa - alături de I. Bogdan, apoi cu adeziunea lui N. Iorga - în privinţa semnificaţilor oferite de „inscripţiile pe care Orest Tafrali le depistase anterior în anumite locuri din pictura Bisericii Domneşti Sf. Nicolaie, tot astfel şi în legătură cu identificarea unor „chipuri“ pictate[22]. Se ştie, în anul 1911, prin Comisiunea Monumentelor Istorice, arh. Grigore Cerchez în colaborare cu arh. Ghica-Budeşti şi arh. Iancovici „s-a încumetat“ (după propria-i afirmaţie) să procedeze la restaurarea Bisericii Domneşti - aflată atunci într-o inimaginabilă stare de degradare; operaţie care a implicat, evident, şi lucrări interioare, inclusiv de spălare/restaurare a splendidei picturi murale în stilul Renaşterii Paleologilor, sarcina din urmă revenind pictorului localnic Dimitrie Norocea, agreat de Comisiune. Astfel se explică şi interesul manifestat de istoricul de artă ieşean O. Tafrali, care - crezând în continuare în descifrarea inscripţiei de pe un veşmânt de sfânt „12 noiembrie 6771/1272“ - a ripostat concluziilor negative din Raportul menţionat, coborând sau reconsiderând astfel vechimea locaşului domnesc[23].

Dar Onciul nu s-a mulţumit cu redactarea acestui Raport, dimpotrivă incitat de aserţiunile-Tafrali şi mai ales de noua faţă a monumentului argeşean, ca rezultat al restaurării-Cerchez, el se apleacă în mod special asupra problematicei istorice rezultate din analiza monumentului.

Astfel apare - în 1916 - articolul *în chestiunea Bisericii Domneşti de la Curtea-de-Argeş*. De înţeles, reia discuţia despre amintita „inscripţie“, disecând până şi aspectele grafiei închipuite de Tafrali - concluzionând: „nu sunt decât nişte ornamente de bordură“. Stăruie apoi: „Data conjecturată 1262 ar fi, se crede (în cercuri insuficient informate), o dovadă pentru vechimea voievodatului român în regiunea Argeşului, a cărui „descălecare“ cronicile noastre (din secolul al XVII-lea) o pun în 1290. Contrar tradiţiei cronicilor (a căror dată a „descălecatului“ - subl. D. O. - e dovedită de mult greşită), vechimea voievodatului muntenesc (în partea de răsărit de Olt) înainte de 1290 este bine constatată / prin documente contemporane, care încă de la 1247 arată la răsărit de râul Olt şi la miazăzi de Alpii Transilvani, cuprinzând deci regiunea Argeşului (unde apoi se găseşte prima capitală a Ţării Româneşti - subl. n., N. C), un voievodat român

[21] D. Onciul *op. cit.*, p. 126-27. Ciudat, Onciul ignoră contribuţia lui N. Iorga - decisivă - cu privire la comemorarea din octombrie 1395 a lui Constantin Dejanovici, cf. „Conv. Lit“, 35/1901, 5, p. 473-76.
[22] B.C.M.I., VIII/1915, p. 141-43 (în ed. Sacerdoţeanu II, p. 221-25).
[23] O. Tafrali, în „Noua Revistă Română“, XVIII/1916, p. 5 şi urm.

care exista acolo de mai înainte, ca şi altul în Oltenia[24].

Altminteri, acest studiu, mai cu seamă, ne prezintă (alături de Raportul/1915) două concluzii - sau mai degrabă: direcţionări de interpretare - care vor capta curând şi cursul istoriografie de profil de la noi; în plan artistic, asocierea reprezentărilor picturale din biserica Sf. Nicolae cu reprezentări în mozaic de la M-rea Chora /Kahryc Djami/ din Constantinopol, ctitorie a lui Theodor Metochites, datate c. 1310-1320 - un indiciu că la Argeş avem de-a face mai degrabă cu imitaţii ulterioare; în plan strict cronologic, dar şi cu referire la atribuirea ctitoricească, locaşul s-ar lega de domniile lui Basarab I sau ale urmaşilor, până la Radu I. Ieşind din ezitările de moment, D. Onciul se pronunţă totuşi: „Basarab, întemeietor al principatului şi dinastiei, este cel dintâi domn care poate fi admis ca fondatorul Bisericii Domneşti din capitala sa Argeş, atribuită de tradiţie descălecătorului /Radu/ Negru-Vodă"[25]. Abstracţie făcând, de o aşa regretabilă eroare de atribuire - în epocă -, un amănunt (şi tot din unghi cronologic) îi mai trebuia lui Onciul spre a fi zdruncinat deplin în credinţa sa despre rolul lui Basarab I în edificarea Bisericii Domneşti: când anume s-a stins din viaţă Marele Voievod?

Acest lucru îl va afla peste patru ani şi merită a fi redate aici impresiile sale, din vara anului 1920, când a luat cunoştinţă de celebrul grafit de pe peretele de nord al bisericii: „Leat 6860/1351-52 la Câmpulung, a murit Marele Basarab Voievod" (descoperirea lui D. Norocea).

Era dată peste cap aproape toată cronologia primei jumătăţi a veacului al XIV-lea şi nu numai - iată mărturia lui D. Norocea, transmisă prin părintele-scriitor şi teolog, Gala Galaction:

„Duminică 25 august 1935. (împreună cu arh. Robert Mihăescu şi «pretorul» /sic? pictorul? - n. N. C./ la Curtea de Argeş).

„Norocea are în vechiul târg domnesc o vilă originală, sub Sf. Nicolae Domnesc şi deasupra zăvoaielor Argeşului" [...] (Norocea urma să primească 50.000 lei pentru lucrările la catedrala din Sulina). „Am revăzut Curtea de Argeş cu vechea încântare de acum un sfert de veac şi de acum douăzeci de ani şi zece ani. Am cercetat arhaicul tezaur al catedralei Sf. Nicolae Domnesc. Aici l-am cunoscut pe Norocea, acum douăzeci de ani (deci în 1915, n. N.C.), urcat pe schele şi dezmormântând vechea pictură a bisericii voievodale. Norocea îmi spunea despre celebrul grafitto slavonesc de pe peretele nordic: «*Când l-am scos la iveală, primul care a venit să-l studieze a fost Profesorul Onciul. O după-amiază întreagă s-a plimbat în sus şi în jos pe dinaintea revelatoarei însemnări murale, gesticulând şi trecându-şi mâinile prin păr. Deocamdată, această notiţă i s-a părut inacceptabilă. De-abia a doua zi, probabil după o noapte de friguri, a capitulat şi a acceptat învăţăturii zidarului din veacul al patrusprezecelea*». Am fost şi la ctitoria lui Neagoe... etc."[26].

Să reamintesc aici că descoperirea grafitului slavonesc a avut loc exact la încheierea cercetărilor arheologice din interiorul Bisericii Domneşti - începute de către Virgiliu N. Drăghiceanu, „Miercuri, 20 iulie 1920 -, mai exact, în prima decadă a lunii

[24] Ed. Sacerdoţeanu II, p. 22.

[25] *Ibidem*, p. 237.

[26] Gala Galaction, *Jurnal*, ed. Teodor Vârgolici, Minerva, Bucureşti, 1977. p. 182. (Observaţie: Norocea îi va fi comunicat vizitatorului cele redate aici, ori în 1935, ori cu prilejul vizitei anterioare, aceea de acum „zece ani", deci din 1925; aşadar, nu în 1915. când e cunoscut de Gala Galaction şi când - evident - grafitul era necunoscut ca atare).

septembrie 1920"; Drăghiceanu, lapidar în însemnările sale publicate, menţiona: „10 septembrie. Se termină săpăturile din Biserica Domnească şi se încep săpăturile din biserica Sf. Nicoară. Lucrările sfârşite fură încununate de descoperirea inscripţiei morţii lui Basarab, datorită d-lui Norocea şi ajutoarelor sale, d-nii Mihail şi Teodorescu"[27].

Într-adevăr, memorabil eveniment informaţional!

Dimitre Onciul, de înţeles, s-a ocupat de această descoperire senzaţională chiar odată cu deschiderea cursului universitar de *Istoria Românilor,* la 10 noiembrie 1920, anunţând studenţilor că va continua expunerea propusă anterior şi oprită la anul 1374 (moartea lui Vladislav I - Vlaicu - potrivit datărilor curente în istoriografia vremii; Vlaicu, însă, a murit mai probabil în luptă, la Severin în 1377). Citatele ce urmează sunt ale unui student, care a notat (cu câteva erori) spusele magistrului (de fapt întreaga lecţie inaugurală din acel an): „înainte de a trece la subiectul enunţat, ţin să vă comunic ceva cu privire la ultimele săpături făcute la Argeş. [...] Săpăturile făcute la Biserica domnească [...] au scos la iveală rezultate surprinzătoare şi hotărâtoare [...]. Basarab e cel care a zidit biserica, pictura a fost făcută sub Alexandru şi probabil terminată sub Radu. Această concluzie se confirmă pe deplin prin descoperirea de la Argeş. În biserică, spre nord, pe perete s-a descoperit o inscripţie făcută cu un obiect ascuţit în tencuiala proaspătă (grafit, înainte de zugrăvire etc. etc."[28].

Va relua el însuşi firul interpretativ pe marginea însemnării în cele câteva pagini - adevărat cântec de lebădă, căci au apărut postum reunite sub titlul: *Anul morţii Marelui Basarab Voievod.* „Această mărturie - recunoştea cu probitate - modifică părerile emise până acum cu privire la durata domniei lui Basarab"; „Acest grafit mai dovedeşte că primul ctitor al Bisericii domneşti a fost Basarab, cum am susţinut [...] şi că la moartea lui biserica încă nu era terminată, iar zugrăvirea ei nici măcar începută, grafitul fiind făcut în cărămida netencuită. Zidirea a fost terminată sub Nicolae Alexandru (1352-1364), întemeietorul mitropoliei de Argeş (1359), în a cărui domnie biserica, închinată hramului Sf. Nicolae a şi fost negreşit sfinţită. Zugrăvirea ei nu s-a terminat însă decât în domnia lui Radu (1374-1384) [...] care Radu e înfăţişat ca ctitor, atât în tradiţie cât şi în pictura bisericii. Ultimele descoperiri confirmă această părere"[29].

Astfel a fost direcţionat cursul istoriografie - decenii întregi, inclusiv în sânul istoricilor de artă şi al arhitecţilor - de încheierile lui Onciul. Dar tocmai noi descoperiri (în parte, datorate echipei conduse de Drăghiceanu dar evident disimulate, cazul locaşului de cult existent anterior celei păstrate în picioare şi al incintei aferente, reconsiderate în vremea noastră) au dus la alte încheieri, de asemenea în concordantă cu alte probe documentare care ni-l arată nu pe Basarab I, ci pe nepotul său, Vladislav I Vlaicu Vv. ca adevărat şi unic ctitor al Bisericii Domneşti din Curtea de Argeş. Am demonstrat toate acestea, cu argumente de nedezminţit, la timpul cuvenit, fără a ştirbi în vreun fel memoria marelui savant care a fost Dimitre Onciul.

---

[27] Virgiliu N. Drăghiceanu, Jurnalul Săpăturilor, în Curtea, Domnească din Argeş - B.C.M.I., X-XVI/1917 - 1923 - Bucureşti, 1923, p. 134 şi 147, Volumul era îndoliat de pagina cernită dedicată stingerii din viaţă a lui Dimitre Onciul (20 III 1923) - Lămuritorul Originilor Principatelor Române.

[28] Studii de istorie, 1971, p. 267-68.

[29] Curtea domnească din Argeş, 1923, p. 101-104, şi ed. Sacerdoţeanu, II, p. 326-29.

UNE EVOCATION. DIMITRE ONCIUL ET LE FOYER HISTORIQUE, D'ARGES

Remember: 150 ans de sa naissance (26 X/7 XI 1856)

Résume

Le futur historien naquit à Straja, près du monastère de Poutna, en Bucovine, alors une province de l'Autriche-Hongrie. Etudiant d'Université à Cernăuţi, il continua à Vienne et Berlin un stage pour sa thèse de Doctorat - en 1884 présentée à Cernăuţi, et où ensuite est nommé professeur de lycée, en commençant toutefois publier des études immédiatement se remarquant par leur niveau scientifique, par ex, *Radu le Noir et les origines de la Principauté de Valachie* (1891-92) - une étude qui, sans doute, couronnait sa thèse de Doctorat (restée inédite, ensuite perdue!). Son talent de chercheur, et méthodicien, son sérieux du travail firent d'appeler D. Onciul à la chaire d'Histoire des Roumains à l'Université de Bucarest (en 1896). Plus tard, il reçut une charge administrative - mais parfaitement s'accordant avec sa propension pour l'analyse des documents: celle de Directeur général des Archives de l'État (1900-1923). Membre de l'Académie Roumaine (correspondant - 1889, plein - 1905), et Président (1920-1923), se remarque aussi dans la Commission des Monuments Historiques, dont le Président devient en 1919. Il décédait à Bucarest, le 20 Mars 1923, marqué toute sa vie par une impitoyable souffrance physique.

L'étude présente poursuit, même de façon sélective, les opinions du savant médiéviste sur les commencements de la vie d'état entre Carpates et le Danube, notamment sur la Valachie et, spécialement, sur le foyer historique - le nid proprement dit - qui se constituait autour de la contrée homonyme d'Argeş, avec le centre historique homonyme, aux XIII-e - XIV-e siècles, et d'ou provint les dynastes, connus historiquement comme des „Basarabs" (en commençant avec Seneslau / env. 1241-47 et suiv., Tihomir /, env. 1290-1310 et son fils le vrai Basarab I-er, env. 1310-1351/52 etc.).

C'est pour lui, et spécialement, pour ses déterminations chronologiques vis-à-vis de la tradition historique et l'évolution de l'état de Valachie, q'une chance exceptionnelle s'apparaît en 1920, par une inattendue découverte: Basarab I-er mourut à Câmpulung en 6860/1351-52... ce qui changeait tout â coup la chronologie du XIV-e siècle.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XV**, 2006

OPINII ISTORIOGRAFICE PRIVIND DEFINIŢIA MOŞNENILOR

DINICĂ CIOBOTEA*

Numeroşi au fost termenii pentru moşneni. În actele de limbă medio-slavă, folosită de cancelariile domnitorilor Ţării Româneşti până la jumătatea secolului al XVII-lea, în pătura socială a cultivatorilor agricoli liberi erau consemnaţi *naseldniţi*, *meghiaşi* şi *cnezii*. În documentele de limbă română aceiaşi erau numiţi megiaşi, cnezi, judeci şi moşneni[1]. Tocmai folosirea atât a limbii slavone cât şi a celei române a determinat greutăţi în a fixa cu exactitate prima menţiune (atestare) a termenului de moşnean. Istoricii care au alcătuit marea colecţie de documente medievale româneşti *Documenta Romaniae Historica* au considerat termenul *neasleaduiţi* din 1512[2] ca desemnând moşneni. Termenul, în forma lui încetăţenită istoriografic, a devenit frecvent după 1582. În prima parte a secolului XVII, termenul cel mai des folosit era cel de megiaş, iar în cea de a doua de moşnean. Aceşti doi termeni se vor regăsi, apoi, separat sau concomitent în documente, încă un secol şi jumătate, adică până la jumătatea secolului XIX, limbajul social cât şi al înscrisurilor dând preferinţă, în timp, termenului de moşnean.

Cel mai important studiu din istoriografia românească despre moşneni, scris cu opt decenii în urmă de istoricul Constantin Giurescu, a pus în relaţie denumirea de moşneni de calitatea de mici proprietari.

În documentele medievale româneşti, slavone şi româneşti, noţiunea de proprietate asupra pământului avea la început înţelesul de moştenire. Atât termenii de ДѢДИНА (dedina), ОЧИНА (ocina) cât şi БАШТИНА (baştina) însemnau moştenire părintească (de la moşi sau de la părinţi). Cum partea esenţială a oricărei averi şi moşteniri era moşia, aceasta a primit şi sfera de definiţie, devenind moşie de moştenire, indiferent că era transmisă urmaşilor, cumpărată, înfrăţită ori închinată[3].

---

* Universitatea din Craiova.

[1] Ştefan Ştefănescu, *Istoria românilor. De la Mihai Viteazul la Constantin Brâncoveanu*, Editura Universităţii din Bucureşti, 1996, p. 19.

[2] *DRH*, B, *Ţara Românească*, vol. 2, p. 175.

[3] Din slavoneşte – scria Constantin Giurescu – ocina şi baştina au trecut şi în limba română, cu înţelesul de moşie de moştenire. În ceea ce priveşte ideea exprimată prin dedina, limba română poseda cuvântul moşie, derivat din moş, care reda întocmai înţelesul cuvântului slavon. Ca şi dedina, moşie însemnase la început moştenire; Constantin Giurescu, *Studii de istorie*. Antologie, îngrijire de ediţie şi introducere de Dinu C. Giurescu, Editura Eminescu, Bucureşti, 1993, p. 433-434.

În legătură cu denumirea moşiei ca moştenire stă unul din numele cele mai răspândite sub care erau cunoscuţi proprietarii (stăpânii de pământ)[4]. În documentele slavone, ei sunt deseori numiţi dedi, dedini şi naslednişi, ceea ce presupunea oamenii cu moştenire sau moştenitori. Cuvintele româneşti care exprimau aceeaşi noţiune erau moştean, moştnean şi moşnean, fără nici o deosebire de sens între ele. Istoricul Constantin Giurescu[5] a apreciat că termenii de moştean şi moşnean au fost întrebuinţaţi deopotrivă până către sfârşitul secolului XVIII, iar după aceea, moştean s-a folosit mai puţin în comparaţie cu moşnean.

Moşnenii erau stăpâni deplini pe moşia lor şi pe persoana lor. Moşia lor[6] purta în acte numele de „moşnenească", şi, cel mai adesea, „megieşească".

Situaţia din secolul XVII a îndrituit pe istorici să observe că numele de moşneni (naslednişi) se aplica atât boierilor, care stăpâneau moşii de sate în calitate de moştenitori, cât şi foştilor rumâni care, redobândindu-şi moşiile, deveneau liberi şi stăpâni de moşie. Acest fapt l-a determinat pe Constantin Giurescu să afirme că „titlul acesta constituia... o denumire generală pentru toţi proprietarii, ori care ar fi fost întinderea ori provenienţa moşiei lor. Ea era sinonimă cu aceea de megiaş, în înţelesul primitiv, cel larg, al acestui cuvânt. Orice moşnean era megiaş şi orice megiaş era moşnean" (s. n.)[7]. Ei se intitulează când într-un fel, când în altul, după situaţia în care apar. Distincţia între o calitate şi alta se face mai ales cu prilejul stabilirii dreptului de preferinţă la vânzarea unei moşii. Aici moşneanul trece înaintea megiaşului. Proprietarul prin moştenire sau cumpărătorul mai vechi are precădere asupra celui de origine mai recentă. Fiind „mostean" sau „mai moştean", el este mai volnic să cumpere[8].

În secolul XVIII, majoritatea moşnenilor trăiau în devălmăşie, păstrându-se organizarea comunitară[9]. Moşnenii, ca şi răzeşii din Moldova, erau supuşi jurisdicţiei domneşti, ca orice om liber. Ei erau obligaţi la plata tuturor dărilor, de repartiţie, ca şi de cotitate, precum şi la prestarea muncilor şi slujbelor către domnie. Poziţia aceasta în societatea românească, anterioară formării statelor feudale româneşti, s-a perpetuat ca o caracteristică a feudalismului românesc. De aceea concluzia academicianului Ştefan Ştefănescu cum că „Ţărănimea liberă a constituit baza fiscală a statului şi principala sa forţă militară"[10] este o nuanţare aparte privind formarea relaţiilor feudale şi ale domeniilor în istoria noastră.

---

[4] Despre originea moşnenilor sunt diverse teorii: iliro-tracă (G. Fotino), romană (A. D. Xenopol, T. Olănescu, Gr. Tocilescu), indigenă militară (S. Radovici), indigenă socială sau boierească (Radu Rosetti, I. N Angelescu), alodială (N. Iorga), socio-familială (Emerit). Vezi *Instituţii feudale din Ţările Române Dicţionar* (Coordonatori Ovid Sachelarie şi Nicolae Stoicescu), Editura Academiei Române, Bucureşti, 1988, s.v.; Există şi o teorie etnică potrivit căreia originea cuvântului răzeş (= moşnean) ar fi maghiară (din ung. Reszes – copropriétaire, copartageant, teilhalber). T. A. Stoianovici, *O teorie maghiară asupra răzeşiei*, în „Geopolitica şi Geoistoria", an II, 1942, nr. 1, p. 37-44.

[5] C. Giurescu, *op. cit.*, p. 435. Totuşi, documentele din secolul al XIX-lea abundă în folosirea cuvintelor *moştean, moştenesc*. Pe lângă cuvântul *moşnean* se folosea şi cel de *mojnean*, cu acelaşi înţeles.

[6] Faptul că moşia cumpărată se numea tot moştenire, dădea calitatea de moşnean oricărui intra, pe orice cale, în stăpânirea unei moşii.

[7] C. Giurescu, *op. cit.*, p. 436.

[8] *Ibidem.*

[9] Ştefan Ştefănescu, *Istoria românilor...*, p. 20.

[10] *Ibidem.*

După un secol de recuperări din partea moşnenilor a poziţiei lor social-juridice avute înainte de Aşezământul lui Mihai Viteazul moşnenii apar ca o forţă socială deosebită la începutul secolului XVIII, într-o primă statistică făcută de stăpânitorii vremelnici ai Olteniei, austriecii. Din documentele oficiale austriece extragem prima definiţie dată moşnenilor: „mediasch, id est possessionatus liber rusticus". Prin urmare, austriecii considerau pe moşneni sau megieşi, pentru care foloseau termenii *libertini*, *freie Bauern*, *freie Leute*, drept „ţărani stăpâni de pământ" (sau „ţărani liberi stăpâni de pământ"), implicând, în toate cazurile, calitatea de oameni liberi[11].

Istoricul Dan Lăzărescu, într-o sinteză despre „moşnean" remarca faptul că în unele documente ale ocupanţilor apare şi termenul folosit în terminologia socio-juridică maghiară de *possessionati rustici*, specifică treptei celei mai de jos a păturii privilegiate[12].

Totuşi, administraţia provinciei a sesizat poziţia contrastantă în societate a moşnenilor vis-a-vis de ţăranii dependenţi zişi rumâni şi chiar faţă de ţăranii zişi „liberi" de pe domeniile mănăstireşti şi boiereşti. În contrast cu autorităţile camerale, care, din interese fiscale, nu includea pe moşneni în categoriile privilegiate, confundându-i cu marea masă a populaţiei rurale, a contribuabililor de rând, generalul Königsegg, bine informat în această privinţă, susţinea că moşnenii sunt „oameni liberi, cum o arată apelativul megiaşi în limba lor şi e de notorietate publică faptul că ei nu au fost supuşi niciodată la daturi şi servituţi în favoarea nimănui, exceptând birul sau contribuţia ţării, precum şi oieritul, dijmăritul şi celelalte impuneri; dar niciodată ei nu au plătit domnului sau cămării ca unui stăpân de moşie dijmă, şi nici nu au prestat clacă sau alte sarcini servile", singura lor îndatorire fiind prestarea serviciului militar cu calul[13].

Diferenţa dintre ceea ce voiau austriecii şi realitatea socială sesizată chiar de unii reprezentanţi ai lor, pe de o parte, şi dintre dorinţele boierilor mari de a deplasa asupra moşnenilor greul sarcinilor fiscale şi de a-şi „proteja" ţăranii dependenţi, pe de altă parte, poate fi descifrată din modul cum a fost alcătuită *conscripţia virmondiană* de autorităţile ocupante cu ajutorul marilor boieri locali.

Catastihele întocmite de boierii olteni pe judeţe au consemnat în rubricile lor existenţa oamenilor cu moşii şi a celor fără moşii. Prima categorie apare, în aproape toate cazurile, în satele cu moşneni zise megieşeşti, pe când cea de-a doua categorie aparţinea cu precădere satelor stăpânite de boieri şi de mănăstiri, dar şi satelor moşneneşti[14].

Istoricul Şerban Papacostea, pornind de la definiţiile de mai sus, şi-a afirmat totalul său dezacord cu concepţia lui Constantin Giurescu privind moşnenii în secolul

---

[11] C. Giurescu, *Material pentru istoria Olteniei supt austriaci*, II, Bucureşti, 1944, p. 291-292.

[12] *Instituţii feudale din Ţările Române. Dicţionar...*, p. 305.

[13] C. Giurescu, *Material...*, I, p. 635-638. Îndatorirea moşnenilor de a presta domniei serviciu militar s-a păstrat aşadar intactă şi la începutul veacului XVIII. Vezi Şerban Papacostea, *Oltenia sub stăpânire austriacă (1718-1739)*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1971, p. 213.

[14] S-au păstrat doar trei asemenea documente, pentru judeţele Mehedinţi, Gorj şi Vâlcea, care surprind şi o categorie aparte între moşneni, *aleşii*. Vezi Nicolae Chipurici, *Judeţul Mehedinţi într-o conscripţie de la începutul secolului al XVIII-lea*, în „Drobeta", Drobeta Turnu Severin, 1978, p. 138-143; Dinică Ciobotea, Adina Berciu-Drăghicescu, *Structuri administrative, fiscale şi socio-demografice în Oltenia la începutul secolului al XVIII-lea*, în „Analele Universităţii din Bucureşti Istorie", an XXXVII, 1988, p. 81-90; Dinică Ciobotea, *Judeţul Gorj într-un document statistic din 1727*, în „Arhivele Olteniei", s.n., 6, 1989, p. 128-140.

XVII, concepţie pe care o consideră „complet eronată" deoarece moşnenii se deosebeau de boieri prin chipul diferit de exploatare a pământului, cei din urmă trăgându-şi veniturile din pământ, prin utilizarea sistematică şi masivă a forţei de muncă a ţărănimii dependente, pe când moşnenii îşi munceau, în regulă generală, singuri pământul, chiar dacă o parte din ei foloseau şi ei munca altor oameni, impunându-le şi prestări de dijmă şi clacă[15].

Alte mărturii din secolul XVIII ale unor străini care au ajuns să cunoască realităţile sociale româneşti şi să le compare par să dea dreptate tezelor istoriografice ale lui Constantin Giurescu. Pe fondul unor coordonate ale poziţiei social-juridice a moşnenilor în secolul XVII, reconfirmate parţial de documentele administraţiei austriece, domnitorul C. Mavrocordat a încercat – prin reforma sa din 1746 – să câştige de partea sa o parte din moşneni, reconsiderând rangurile boiereşti din perspectiva limitării privilegiilor claselor superioare[16].

Ceea ce a surprins C. Giurescu, prin analiza documentelor din partea de sfârşit a secolului XVII şi din primele decenii ale secolului XVIII, cum că „înţelesul cuvântului *moşnean* a suferit cu timpul aceeaşi modificare ca şi înţelesul lui *megiaş* şi că dintr-o denumire generală pentru toţi proprietarii ajunge să se aplice numai unei părţi dintre ei şi anume celor rămaşi în devălmăşie"[17], trebuie să precizăm că aceste mutaţii s-au perpetuat şi cu mai mare profunzime începând cu a doua jumătate a secolului XVIII. Dregătorii şi marii proprietari (cei cu moşii hotărnicite, zise şi alese) fiind numiţi în mod obişnuit *boieri*, tilul cel mai cuprinzător şi mai de cinste din câte se dăduseră proprietarilor, ei nu se mai intitulează decât rareori moşneni. Epitetul mai cu vază făcea de prisos folosirea celui mai mic. Dintre *moşneni* îşi păstrează, aşadar, şi poartă acest titlu numai cei rămaşi în devălmăşie; ceilalţi erau boieri[18].

Împărtăşind această teză a istoricului C. Giurescu, mai ales pentru secolele XVII-XVIII, mai remarcăm că acesta a folosit în studiile sale *Despre boieri* termenul de *titlu de moşnenan*, cel care, cel puţin până la mijlocul secolului XVIII, servea micilor proprietari ca un epitet de distincţie socială. „Titlul care o exprima (stăpânirea unei moşii – n. D.C.) putea fi considerat ca un *titlu nobiliar*" (subl. n.)[19].

Un document din anul 1879 a adus în discuţie titlul de moşnean, punându-l în relaţie nu numai cu moşia, dar şi cu funcţia administrativă pe care numai un moşnean putea să o ocupe şi să garanteze pentru ea, lucru imposibil ţăranului (clăcaşului) dispensat prin lege de acest drept[20].

Pentru secolul XIX, istoriografia a încercat să definească moşnenii mai mult insistând pe contrastul dintre aceştia şi boier sau ţărani.

---

[15] Ş. Papacostea, *op. cit.*, p. 211, n. 234.
[16] *Instituţii feudale din Ţările Române. Dicţionar*..., p. 305.
[17] C. Giurescu, *op.cit.*, p. 437.
[18] *Ibidem*.
[19] *Ibidem*, p. 438.
[20] D. Ciobotea, T. Sâmbrian, *Structura şi capacitatea juridică a moşnenilor*, în „Analele Universităţii din Craiova, Seria Istorie", anul I, nr. 1/1996, p. 79-88 şi anexa.

Până la 1864, aceşti mici proprietari aveau pe pământurile lor clăcaşi[21], fapt care-i despărţea fundamental de cei din urmă. Din această cauză, în 1862, Barbu Catargiu, cunoscător al problematicii sociale în calitatea sa de director al Departamentului Dreptăţii între 1842-1856 sau de ministru între 1859-1862, remarca rezistenţa moşnenilor în faţa încercărilor de a li se ştirbi proprietăţile. Lupta lor – zicea el – s-a desfăşurat „înaintea tribunalelor mai multe zeci de ani pentru un clăcaş sau pentru un stânjen de pământ"[22].

Încrâncenarea cu care se judecau moşnenii era o latură a demnităţii lor în societate şi tăria libertăţii moştenite. De aceea titlul (numirea) de moşnean era râvnit de clăcaşi. Când, în 1865, foştii clăcaşi (ţărani) din Călimăneşti, nedreptăţiţi în delimitarea împroprietăririlor, s-au jeluit prefectului judeţului Vâlcea cu o expresie uimitoare pentru ceea ce înţelegeau ei prin „îmbunătăţirea soartei", pentru care se face menţiune în noua lege rurală: „Să crede că nu vom mai putea fi mojneni pe ogoare niciodată"[23]. Aşadar, pentru clăcaşi, legea rurală din 1864 însemna emancipare socială, câştigarea calităţii de moşnean, de om liber cu proprietate şi cu obligaţii numai faţă de stat.

Exprimarea clăcaşilor că voiau să se răscumpere, „să nu mai fim ai nimănui, să fim numai ai ţării şi să avem şi noi o ţară" permite să descoperim o valoare socială complementară către care tindeau aceştia. Este vorba de acea parte a populaţiei ţării stăpână de moşii în baza drepturilor strămoşeşti, fără nici un fel de dări către mănăstiri sau proprietăţile vecine, adică de moşneni[24].

Într-adevăr, moşnenii nu se confundau cu ţăranii (clăcaşii), dar nici cu marii boieri. Ei formau o clasă socială de mijloc, tradiţională, caracteristică structurilor sociale româneşti. Poziţia lor în societate era surprinsă de o definiţie de epocă, descoperită de noi cu expresia documentelor de arhivă. Potrivit acesteia „prin răzeşi (moşneni) nu înţelegem nici pe clăcaşi, nici pe însurăţei, nici pe cumpărători de loturi sau bunuri mici, nici pe foştii embaticari şi ostaşnicari care şi-au răscumpărat sau sunt în drept a-şi răscumpăra viile sau sădirile de la stat, ci prin moşneni (răzeşi) înţelegem pe proprietarii anteriori legii din 1864 care şi-au stăpânit şi-şi stăpânesc azi moşiile în baza drepturilor strămoşeşti, fără nici un fel de dări către monastiri sau proprietăţile cu care sunt învecinaţi, sau în care chiar sunt înglobaţi". Între moşneni intrau alături de băştinaşi, străini de localitate care stăpâneau un oarecare număr de stânjeni cumpăraţi sau dobândiţi prin judecată, ori moşteniţi de la moşneni[25].

---

[21] Istoriografia încă nu are un documentar relevant în privinţa acestei probleme de netăgăduit. Exemplificăm această relaţie de proprietate prin informaţiile cuprinse într-un document inedit deosebit din ianuarie 1832 prin care se înregistrau de către autorităţile locale, în secret, din dispoziţia Marii Vornicii din Lăuntru, diferitele moduri în care răspundeau clăcaşii către proprietari înainte de 1831. Arh. Naţ. Craiova, Pref. J. Dolj, Dos. 30/1832, 89 f; Arh. Naţ. Drobeta Turnu Severin, Pref. j. Mehedinţi, dos. 17 (1847)/1831, f. 20 şi urm., etc.

[22] Apud Stelian Neagoe, *Cazul Barbu Catargiu. O crimă aproape perfectă*, Editura Scripta, Bucureşti, 1992, p. 187.

[23] Această admirabilă expresie, chintesenţă a realităţilor sociale româneşti din secolele XVIII-XIX, la Dinică Ciobotea, *Istoria moşnenilor*, I/1, *1829-1912*, Editura Universitaria, Craiova, 1999.

[24] Clăcaşii năzuiau să câştige titlul de moşneni care le conferea o altă condiţie social-juridică, căci până la 1864 clăcaşul „era mai mult decât şerb, decât locatar, decât un uzufructuar, decât un colon parţiar, dar era mai puţin decât un om liber, decât un emfiteot, decât un coproprietar", adică decât un moşnean. Vasile Boerescu, *La Roumanie après le traité de Paris, 1856*. (Apud Ioan C. Filitti, *Proprietatea solului în Principatele Române până la 1864*, Bucureşti, 1935, p. 235).

[25] Arh. Naţ. Bucureşti, Dir. Gen. Statistică, dos. 1968/1899, f. 1 şi 33.

Această definiţie, după documente, alăturată celei din 1721, redimensionează părerile istoriografice de până acum şi nuanţează procesele social-istorice din societatea românească înainte de restructurarea şi modernizarea acesteia. Din punctul nostru de vedere, al problematicii sociale din secolele XVIII-XIX, definiţiile date moşnenilor permit istoricilor să individualizeze această clasă specială prea puţin reţinută de istoriografie.

HISTORIOGRAPHICAL OPINIONS REGARDING THE DEFINITION OF FREEHOLDER

Abstract

The freeholders were neither peasants (socmen) nor boyars. They were a traditional middle class, characteristic for all the social Romanian structures. The freeholders were both natives and strangers who Holden a certain number of fathoms that they bought or obtain as a trial result or inherited from the freeholders.

The study of the documents redimention the historiographical points of view and shades the socio-historical processes of the Romania society before its reorganization and modernization. Our point of view regarding the social situation of the 18th-19th centuries is that the definitions given to the freeholders permit to the scholars to individualize this particular social class not much studied.

EPRAXIA STAREŢA „PUNTE DE LEGĂTURĂ" ÎNTRE SCHITUL VALEA MARE-PODGORIA ŞI BISERICA „SF. NICOLAE" DIN PISCANI-ARGEŞ

ROXANA DOROBANŢU-DINA*

Argeşul este o veche vatră de istorie şi cultură, cu zone de mare pitoresc natural, cu monumente istorice şi de artă, deosebite, ce pot fi întâlnite la tot pasul în fiecare localitate rurală sau urbană.

În satul Valea Mare-Podgoria (comuna Ştefăneşti-Argeş) se păstrează încă biserica unui vechi aşezământ monahal, cunoscut în timp sub denumirea de „Schitul de maici Valea Mare", veche ctitorie a boierilor Goleşti.

„Purcezând sprinten din masivele păduroase din sus, pârâul Valea Mare îşi adună apele formate din bogatele izvoare ce răsar la tot pasul, pe o parte şi pe alta, croindu-şi un drum aproape drept, de la est la vest, printr-o vale mult adâncită şi răcoroasă până se uneşte cu Râul Doamnei lângă Piteşti..."*.

Pe tot cursul său - se întinde pe o distanţă de circa 9-10 km - pârâul Valea Mare este însoţit de numeroase poieni şi platouri întinse şi creste împădurite care formează relieful atât de specific al acestei localităţi. Paralel cu pârâul Valea Mare şi depărtate între ele de dealuri semeţe, îşi taie drum prin pădurea seculară, printre vii şi livezi, văile Izvoranilor, Ştefăneştilor şi Cârcinovului care, împreună cu Valea Mare, alcătuiau din timpuri străvechi vestita podgorie a Piteştilor. Valea Mare, ca de altfel toate celelalte văi, din această zonă geografică a Argeşului, este plină de legende şi locuri tainice. Aici şi-au găsit liniştea călugări şi călugăriţe, pentru rugă şi meditaţie spirituală şi tot aici şi-au aflat refugiu în vremuri aspre de bejenie boieri şi orăşeni, negustori sau simpli truditori ai pământului, în timpul deselor incursiuni prădalnice cărora le erau expuşi.

Valea Mare „ascunde" întinderi considerabile de teren pe care s-a putut dezvolta în decursul timpului cultura viţei de vie, agricultura şi pomicultura, toate celelalte văi din zonă fiind cunoscute pentru valoarea lor economică şi socială. Ele vor apărea în lumina documentelor, în toată perioada medievală a istoriei noastre, în legătură cu viile,livezile, proprietăţile domneşti şi mânăstireşti aflate în hotarele lor.

---

* Şcoala generală Ţiţeşti, judeţul Argeş.

* Aduc şi pe această cale un modest omagiu şi un sincer prinos de recunoştinţă, celui care a fost C. S. Preotul Constantin Dejan, fost protoiereu de Piteşti, care a avut amabilitatea de a ne încredinţa spre cercetare documente (în copii) privind „Vechile ctitorii ale Goleştilor" în cursul lunilor mai-iunie 1995.

Pârâul Valea Mare are o semnificaţie deosebită, mai ales prin faptul de a adăposti în jurul său un mare număr de aşezări monastice, cunoscute documentar încă din secolul al XVI-lea. Nu mai puţin de cinci mânăstiri şi schituri se înşirau pe cursul său, sau în imediata apropiere; Mânăstirea Vieroş, Schitul din Fundul Văii, Schitul de mijloc „de maici", Schitul de piatră din Gura Văii şi Schitul Valea Popii. Două din aceste vechi aşezăminte călugăreşti (Vieroşul şi Schitul de mijloc) au fost, prin ctitorirea şi înzestrarea lor, legate de marea familie a boierilor Goleşti. Dacă ctitorirea mânăstirii Vieroş (1573) de către fraţii Ivaşcu şi Albu Golescu, fiii lui Baldovin pârcălabul şi al Magdalinei monahia, este bine cunoscută documentar, în schimb, Schitul Valea Mare („de maici") puţin cunoscut în literatura istorică, a rămas învăluit în mister şi confuzie. De cele mai multe ori această ctitorie „de maici" din Valea Mare se confundă, în perioada de început, cu Mânăstirea Valea, ctitoria domnitorului Radu Paisie (1535), sau cu celelalte schituri de pe această tainică vale, menţionate deja mai înainte.

Atribuit într-o epocă mai târzie uneori lui Şerban Cantacuzino, alteori lui Scarlat Ghica (domnitori ai Ţării Româneşti) vechea ctitorie din mijlocul Văii Mari, încă puţin cunoscută, deschide lunga serie de ctitorii religioase şi laice cu care bogata familie a Goleştilor avea să întregească patrimoniul cultural şi spiritual al poporului nostru.

Mai multe etape se pot descifra în trecutul multisecular al schitului Valea Mare, a cărui bisericuţă, singura mărturie peste veacuri, se păstrează astăzi în cimitirul satului Valea Mare-Podgoria, toate fiind atestate de documente şi izvoare de informare (unele destul de confuze!) care s-au păstrat şi din care unele abia în ultimii ani au putut fi cunoscute. Începuturile lui, într-o perioadă nedefinită istoric, din cauza confuziei cu „omonima" sa Mânăstirea Valea, dar puternic influenţată de tradiţia păstrată peste timp, pun în evidenţă contribuţia deosebită a Mariei din Goleşti, soţia lui Baldovin pârcălab (călugărită sub numele de Magdalina-Anghelina) considerată ctitoră înainte chiar de a se călugări, care îi face danii mai multe proprietăţi, precum şi unele sălaşe de ţigani robi[1].

Documentar, existenţa unei mânăstiri de călugăriţe pe actuala vatră, unde se păstrează încă biserica din cimitirul satului Valea Mare, este menţionată pentru prima dată în hrisovul dat de Mihai Viteazul în anul 1597, la Târgovişte, când îi este menţionat şi hramul; „Sf. Ioan Bogoslav" şi numele ctitorului, jupâneasa Caplea din Goleşti.

Redăm integral conţinutul hrisovului lui Mihai Viteazul: „†Din mila lui Dumnezeu, Io Mihail voievod şi domn a toată Ungro-Vlahia, fiul marelui şi prea bunului, răposatului Io Pătraşcu voievod. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele sfintei mânăstiri ce se chiamă Valea Mare, unde este hramul sf. Ioan Bogoslav, ca să-i fie sfintei mânăstiri ocină în Valea Mare, însă partea jupaniţei Neacşa, fiica jupaniţei Caplea din Goleşti. Pentru că acea ocină a fost dată jupaniţei Neacşa zestre de mătuşa ei, jupaniţa Sara. Iar mama jupaniţei Neacşa, jupaniţa Caplea, ea a făcut acea sf.

---

[1] *Documente privind istoria României* (în continuare *D.I.R.*) B, sec. XVI, vol. I, doc. nr. 36, din 1 sept. 1506. Vezi şi *Documenta Romaniae Historica* (în continuare *D.R.H.*) B, vol. III, doc. nr. 32. p. 55, testamentul călugăriţei Magdalina prin îşi care lasă averile fiului său Ivaşcu şi nepoatelor Maria, Caplea şi Velica, din data de 29 august 1526.

mănăstire care este mai sus scrisă, pe locul fiicei sale, jupaniţa Neacşa.

Iar după aceea, jupaniţa Neacşa ea a dat şi a miluit şi a întărit sf. mănăstire cu acea ocină, ca să-i fie pomană, iar sfintei mânăstiri hrană. Însă se se ştie şi hotarul sfintei mânăstiri pe unde este; de la chilia lui Tanasie, 2 pomi în jos, până la mănăstire, şi de la mănăstire până în culme şi până în apă, şi de la mănăstire în jos până în gura Văii Mari, Fundeiul jumătate, până la apa Argeşului, şi via lui Unasie din coasta câmpului şi cu doi vecini (rumâni, n.n.) din Izvorani şi cu un vad de moară pe apa Argeşului.

Şi a dat jupaniţa Neacşa acea ocină şi cu pometul şi cu vadul de moară, de bună voia ei, care este mai sus scrisă, Valea Mare, ca să-i fie pomană ei şi părinţilor ei. Şi a dat această ocină cu ştirea tuturor megiaşilor dimprejurul locului şi dinaintea domniei mele. Încă şi blestem a pus jupaniţa Neacşa ca oricare om, din rudele ei sau din alţi oameni ce se va ispiti, să fie blestemat şi anatema de cei 318 părinţi care au fost la Nicheia, şi să aibă parte cu Iuda şi cu Arie la înfricoşata judecată.

De aceea am dat si domnia mea acea ocină care s-a zis mai sus, sfintei mănăstiri mai sus-zise Valea Mare, ca să-i fie de ocină şi de ohabă şi de nimeni neclintit după porunca domniei mele. Iată şi martori am pus domnia mea: jupan Dumitru mare vornic şi jupan Teodosie mare logofăt şi Negrea spătar şi Stoichiţă vistier şi Stroe stolnic şi Radu comis (...) paharnic şi jupan Preda mare postelnic. Şi ispravnic Teodosie mare logofăt[2].

Şi am scris eu Eremia în cetatea de scaun Târgovişte, de la Adam până acum cursul anilor, în anul 7106 (1597-1598)”.

Despre ctitora acestui aşezământ monahal cunoscut în timpul domniei lui Mihai Viteazul sub denumirea de „Mânăstirea Valea Mare”, cunoaştem că era unica fiică a lui Ivaşcu I Golescu, nepoata de fiu a lui Baldovin pârcălabul (întemeietorul familiei Goleştilor) şi a călugăriţei Magdalina. Jupaniţa Caplea a fost căsătorită cu Radu Furcovici, mare vistier în ultima parte a domniei lui Radu Paisie, când salvează tezaurul acestuia în timpul bătăliei de la Fântâna Ţiganului cu pretendentul Laiotă Basarab[3].

Bunicul său, Baldovin pârcălabul cetăţii Poenari, stăpânea încă de la sfârşitul secolului al XV-lea câteva moşii în fostul judeţ Muscel, iar în timpul domniei lui Radu cel Mare (1495-1508) era deja în posesia unei jumătăţi din domeniul Goleştilor[4].

Dintr-un hrisov dat de Radu de la Afumaţi la 2 septembrie 1528, rezultă că Baldovin a dobândit averile din Vieroş, Goleşti şi Mărăcineni „cu slujbă dreaptă şi credincioasă de la bunicul şi de la părintele domniei mele”, adică de la Vlad Călugărul şi de la Radu cel Mare.

Pierit în luptele cu turcii pentru susţinerea domniei lui Radu de la Afumaţi, în 1524, Baldovin pârcălabul lăsa urmaşilor săi o avere considerabilă. După obiceiul timpului, în urma trecerii sale în nefiinţă, trebuia asigurată o întărire domnească pentru moştenitorii defunctului. Şi astfel, la 24 iulie 1525, Radu de la Afumaţi întărea văduvei pârcălabului, fiului său Ivaşcu şi urmaşilor săi domeniile; Goleşti, Mărăcineni, Vieroş

---

[2] D.I.R. B, sec. XVI, vol. VI, nr. 300. p. 288. Transcris la Biblioteca Judeţeană Piteşti pe data de 17 iunie 1995

[3] Anastase Iordache, *Pe urmele Goleştilor*, Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1982, p. 29.

[4] *Ibidem*, p. 23.

şi Bâlteni în întregime, precum şi părţi însemnate din Dobreşti, Prodileşti, Slănic, Topliceni şi altele, precum şi numeroase sălaşe de ţigani robi. Din toate aceste proprietăţi văduva pârcălabului (Magdalina monahia) îşi luase partea sa de care putea dispune liber, dând fiicei sale Calea (călugăriţă Epraxia) satul Bâlteni în întregime, cu robi ţigani şi o vie în Dealul Goleştilor[5].

Altei fiice, Velica (călugăriţă Sara, n.n.) i-a dat zestre partea lui Stan, un fiu decedat, din Dobreşti, cu sălaşele de ţigani aferente. Nepoatei sale Maria, fiica decedatului Stan, i-a dat zestre părţile din Slănic, iar când se va căsători, unchiul său Ivaşcu se angaja să-i cumpere o vie în Dealul Goleştilor. Toate celelalte bunuri (şi nu erau puţine!) rămâneau (potrivit testamentului, n.n.) în stăpânirea lui Ivaşcu Golescu şi a urmaşilor săi, ci numai dacă nu va avea urmaşi, aceste averi aveau să intre în stăpânirea surorilor sale Calea şi Velica.

Revenind la hrisovul lui Mihai Viteazul din 1597/1598, document de referinţă prin care se atestă cert existenţa „mânăstirii" Valea Mare ctitorită de Caplea din Goleşti, chiar pe firul văii cu acelaşi nume, suntem tentaţi să admitem că bogata ctitoră a ridicat „din temelii" o nouă aşezare monahală unde exista deja un aşezământ (evident mai modest, probabil din lemn) de călugăriţe, pe care tradiţia (foarte bogată în imaginaţie!) îl atribuie monahiei Magdalina, bunica sa.

Ocrotită de familia ctitorilor, a cărui influenţă era în ascensiune, prin rolul politic pe care aceasta îl avea pe lângă domnie, „mânăstirea" din Valea Mare a dăinuit timp de aproape un secol fără a-i fi descoperite documente care să ilustreze fapte sau întâmplări deosebite din trecutul său. Lipsindu-ne pentru o perioadă îndelungată de timp informaţiile documentare despre existenţa ei (între timp a devenit schit, metoh al mânăstirii Vieroş) nu putem găsi o explicaţie certă pe baza documentelor de care dispunem, de ce între portretele ctitorilor din biserica schitului este reprezentat domnitorul Şerban Cantacuzino (1678-1688), când şi cu ce prilej a devenit el ctitor al acesteia[6].

Cunoscute fiind legăturile lui Şerban Cantacuzino cu oraşul Piteşti, cu viile din jurul său şi cu desele sale şederi în acest oraş şi la proprietăţile pe care le avea în „Podgoria Piteştilor", putem admite că domnitorul va fi contribuit substanţial (chiar dacă documentele ne lipsesc) la renovarea schitului, sau la restaurarea bisericii acestuia, fapt pentru care va fi fost trecut în rândul principalilor ctitori, fără însă a diminua prestigiul ctitorilor iniţiali din familia Goleştilor[7]. De menţionat că alături de domnitorul Şerban Cantacuzino în tabloul ctitorilor este reprezentat şi domnitorul (fanariot!) Scarlat Ghica (1758-1761 şi 1765-1766) împreună cu soţia sa Doamna Luxandra.

Rectitorirea bisericii schitului (păstrată încă în cimitirul actual al satului Valea

[5] Calea din Goleşti, călugăriţă Epraxia, a fost căsătorită cu Borcea şetrar. Acesta împreună cu Radu Furcovici vistier, soţul Caplei, sunt întăriţi la 29 aprilie (1541-1546) în stăpânirea satelor Vieroş şi Mărăcineni de către Radu vodă Paisie ca să ţină ei toate proprietăţile pe care le-a avut acolo Vlaicu logofăt din Piscani, ucis pentru trădare de acelaşi Radu Paisie la 1 octombrie 1544.

[6] Preotul Constantin Dejan, de la care deţinem informaţiile istorice, bazate pe documente de arhivă, care a cercetat „pipăibil" frescele bisericii din cimitirul Valea Mare-Podgoria, menţionează că domnitorul Şerban Cantacuzino „este reprezentat împreună cu soţia sa Ruxandra..."(corect, Maria, n.n. R.D.D).

[7] Cristian Moisescu, *O ctitorie necunoscută din vremea domniei lui Şerban Cantacuzino: biserica din Valea Mare-Podgoria*, în ARGESSIS, Studii si comunicări, Tom. IX, 2000, p. 241-246.

Mare-Podgoria) de către domnitorul Scarlat Ghica, marchează şi ultima etapă a existenţei acestui enigmatic edificiu. Din documentele păstrate (puţine şi destul de confuze, având în vedere numărul mare de aşezări monastice în zona Văii Mari) din pisania în piatră de Albeşti şi din tabloul ctitorilor înfăţişaţi pe pereţii interiori ai pronaosului bisericii schitului, se confirmă că într-adevăr domnitorul Scarlat Ghica este ctitorul acesteia, restaurată cu sprijinul său financiar, şi nu mai puţin, cu „osârdia” stareţei din acel timp, Epraxia Mateiasca, care a fost, de fapt, „sufletul” acestei nobile acţiuni[8].

Redăm integral textul pisaniei păstrat în biserica schitului: „Ridicatu-s-a acest sfânt schit din temelie, precum se vede, cu hramul sf. Ioan Bogoslav şi sf. Nicolae, în zilele prea luminatului nostru Domn Scarlat Ghica vv. si Nichifor arhimandrit, Nicodim arhimandrit, Grigoraşcu Ipsilant, Manole şi alţii, care s-au ostenit de au zugrăvit acest schit; Daniil ieromonahul, Bogoslav ieromonahul, Vasile, Epraxia stareţa fiind ostenitoare cu celelalte maici; jupâneasa Caplea, Neacşa. Leat (...) iunie, ziua 7[9].

Analizând textul pisaniei, precum şi documentele de care dispunem, se constată că în deceniul 1755-1765 a avut loc o restaurare a întregului ansamblu al schitului Valea Mare, cu sprijinul financiar al domnitorului Scarlat Ghica, dar si al unor arhimandriţi şi monahi de la mânăstirea Vieroş, un rol deosebit având stareţa Epraxia care va fi făcut demersurile necesare în vederea deschiderii lucrărilor ce urmau să aibă loc, pe lângă ispravnicul de Muscel (prefectul!), cămăraşul Grigore Ipsilant, rudă cu soţia domnitorului. Acesta va fi intervenit pe lângă Scarlat Ghica şi va fi obţinut fondurile necesare reconstrucţiei schitului, fapt pentru care a şi fost înscris în rândul ctitorilor[10].

Fondurile obţinute din donaţii trebuie să fi fost considerabile. O parte însemnată dintre acestea credem că au fost folosite pentru ctitoria de la Piscani (1773-1777) unde Epraxia împreună cu fraţii săi au reconstruit „din temelie” vechea biserică din secolul al XVI-lea, ctitoria lui Vlaicu mare logofăt Piscanul. Nu excludem posibilitatea ca pioasa călugăriţă să fi avut intenţia de a înfiinţa la Piscani un schit de călugăriţe, poate chiar o mănăstire „de maici”, cum a rămas în tradiţia păstrată printre bătrânii satului, precum şi dintr-o însemnare autografă a Epraxiei, pe o Evanghelie aflată în colecţia bisericii din satul Lăpuşani (Com. Coşeşti-Argeş) din care reţinem: „Această Evanghelie iaste dată de mine, stariţa Epraxia de la sf .mănăstire ot Piscani: Constantin si Marica, Matei si Bogoslav,cu tot neamul lor”. Însemnarea este nedatată dar e sigur din perioada de construcţie a bisericii, respectiv dintre anii 1773-1777[11].

În tabloul ctitorilor din biserica Sf. Nicolae din Piscani, ctitoria boierului Constantin Potoceanu (nu Plângeanu! cum citām din „Mica enciclopedie, Judeţul Argeş, mileniul III, anul I, p. 164-165”) Epraxia este reprezentată „iconografic” alături de fratele său Constantin şi de soţia acestuia Maria, ţinând în mâini macheta bisericii în forma sa iniţială, cu turlă din zid deasupra pronaosului, ceea ce ne obligă să admitem că

8 Epraxia stareţa a fost sora ctitorului bisericii Sf. Nicolae din Piscani-Argeş, Constantin Potoceanu, fiul lui Matei slujer.

9 Părintele Dejan a consemnat în notele d-sale data de 7 iunie 1733, dată care nu corespunde cu domnia lui Scarlat Ghica în Ţara Românească(1758-1761 şi 1765-1766).Considerăm potrivită data de 7 iunie 1760.

10 Soţia lui Scarlat Ghica, Doamna Luxandra, era fiica lui Gheorghe Moruzi şi a Zmarandei Ipsilant. Vezi, C. Gane, *Trecute vieţi de doamne şi domniţe*, Editura Junimea, Bucureşti, 1972, vol. II. p. 199.

11 Însemnarea cercetată la biserica din Lăpuşani de părintele Constantin Dejan.

a avut un rol deosebit alături de aceştia. O altă însemnare pe o Evanghelie, ediţia Rm Vâlcea 1746, aflată în colecţia bisericii din satul Purcăreni (com. Miceşti-Argeş) confirmă cât se poate de clar rolul Epraxiei la reconstrucţia bisericii din Piscani; „Să se ştie că această sf. Evanghelie este cumpărată de Chiriac, robul lui Dumnezeu,177 septembrie 18, cu taleri 15. Şi a dăruit-o bisericii pe care a făcut-o verişoara maica stariţa Epraxia în Piscani".

O a treia însemnare, postumă, ne lămureşte mai profund despre rolul Epraxiei stareţa la ctitorirea bisericii din Piscani: „Această sf. Evanghelie am cumpărat-o eu, Filoftei ieromonah, duhovnicul poreclit Frăţilescu. Şi această biserică (din Piscani, n.n.) din temelie am făcut-o eu şi dumnealui Constantin Potoceanu şi cu soru-sa Epraxia stariţa, cu ajutorul marelui ierarh Nicolae. Şi după vremi să se pomenească aceste nume: Constantin Potoceanu, Marica, Filoftei ieromonahul, Epraxia monahia, Stoica, Maria, Şerban ierodiacon, Mihail, Anca diaconeasa, Dina, Despa, Stanca prezbitera, Frăţila, Magdalena monahia, Neagoe, Gheorghe, Maria, Constantin". August 3, 1787[12].

Contribuţia stareţei Epraxia la reconstrucţia bisericii din Piscani (poate cu fonduri din venitul schitului Valea Mare) îi va determina pe ctitorii Potoceni, (de altfel, morţi fără urmaşi) să doneze schitului Valea Mare moşia „Potoceanca" lăsată bisericii „pentru meremetisirea ei şi pentru hrana preoţilor". Suntem tentaţi să credem că aceasta nu s-ar fi întâmplat dacă Epraxia nu ar fi avut o contribuţie deosebită la reconstrucţia bisericii din Piscani.

Revenind la schitul (de mijloc) Valea Mare - Podgoria, după ce am făcut legătura între acesta şi biserica din Piscani, nu putem să nu apreciem ca pozitiv faptul că Scarlat Ghica, ctitorul, i-a acordat acestuia după „restaurare" şi unele facilităţi, privind obligaţiile sătenilor de pe moşie (clăcaşilor) de a „clăcui" câte 12 zile pe an şi de a plăti schitului anumite sume de bani.

O scrisoare (jalbă) adresată domnitorului Scarlat Ghica de către egumenii mânăstirilor Vieroş, Argeş şi Câmpulung, la 17 octombrie 1760 este semnificativă în a ilustra calitatea acestuia de ctitor şi proteguitor al schitului Valea Mare: „Înştiinţăm pe Măria Tacă dreapta jalbă ce au dat maicile de la schitul Valea Mare ot Muscel, unde este Măria Ta ctitor, cerând să le înnoieşti Măria Ta milele ce le-au avut schitul şi mai înainte...".

La data de 8 ianuarie 1761, imediat după sărbătorile de iarnă, domnitorul semnează următoarea „întărire domnească" pentru ctitoria sa de la Valea Mare, pe care o redăm integral: „Io Scarlat Ghica vv. după aşezământul ce s-a făcut prin testament, care este întărit să aibă pe toţi sătenii câţi vor fi şezători în satele de pe moşia Valea Mare sud Muscel a schitului, a-i clăcui pe an câte 12 zile, însă numai cei ce vor fi casnici şi vrednici de muncă, iar holteii (flăcăii, n.n.) să nu se supere. Şi claca să o facă rânduri, rânduri, de la începutul primăverii până la sfârşitul toamnei, în 9 luni, iar nu toată odată. Iar câns n va avea schitul de lucru, ca să-i pună să lucreze, şi le cere să ia bani de la dânşii, atunci după adaosul ce s-a făcut la acel aşezământ, să aibă a da fiecare casnic pentru acele zile câte 1 zlot pe an, iar nu mai mult. Şi dijmă încă să dea pe deplin, din toate sămânăturile câte vor avea pe moşie, după obicei, iar din legumele ce le vor avea prin grădini, de treaba caselor, supărare să nu le facă.

[12] Însemnarea pe o Evanghelie din colecţia bisericii Sf. Nicolae Piscani cercetată la data de 16 iunie 1976 de către defunctul prof. Flaminiu Mârţu, fost director al Muzeului Orăşenesc Câmpulung.

Vin şi rachiu să nu fie nimeni volnic a vinde fără numai totdeauna vinul şi rachiul schitului să-l vândă, iar când nu va avea (schitul) de vânzare, atunci care din săteni vrea să vândă, întâi să meargă să se aşeze (înţeleagă, n.n.) cu isprăvnicelul ce va fi orânduit acolo la acea moşie şi luându-şi voie, aşa să vândă, căci acesta este uzul stăpânului moşiei.

Aşişderea să aibă a lua (schitul) şi de capră câte bani 2 pe an şi de la matca de stup câte bani 3, iar pentru vitele ce vor avea (sătenii) pentru treaba caselo, de suhat (păşunat, n.n.) să nu se supere.

Aşişderea şi care moşie va ajunge în baltă, să ia zeciuială de la cei care vânează (pescuiesc, n.n.) din 10 peşti un peşte. Iar de nu se vor supune vreunul din cei ce vor şedea pe acea moşie, la toate precum pomenim mai sus, dumnealor ispravnicii judeţului (Muscel), pe unul ca acela fără voia lui să-l faceţi să se supună, căci aşa este porunca domniei mele.

Ianuarie 8, 1761 Io Scarlat Ghica voievod"[13].

Biserica fostului schit de călugăriţe, monument istoric, păstrată până în zilele noastre în cimitirul satului Valea Mare - Podgoria, este o construcţie din zid, destul de înaltă, având forma tradiţională de corabie, cu absidă hexagonală spre Est. Între naos şi pronaos este obişnuitul zid despărţitor „străpuns" de cele două goluri simetrice între ele, pentru ca slujba să poată fi ascultată de către întreaga asistenţă din biserică[14]. Bolta este din cărămidă. În centrul ei se înalţă calota Pantocratorului, având la bază trei profile inelare. Pictura în frescă, (foarte asemănătoare cu cea din biserica sf. Nicolae din Piscani, cu sfinţii reprezentaţi în mărime naturală având nimburile aurite ale capetelor profilare) este bine conservată. Ornamentaţia, registrele si desfăşurarea iconografică, toate sunt specifice picturii murale din secolele XVI-XVIII[15].

Nu cunoaştem, din păcate, numele zugravilor care au realizat, in timpul domniei lui Scarlat Ghica, pictura bisericii schitului. Pe faţada bisericii din Piscani, ctitorită de Epraxia şi fraţii săi Potoceni, cum am menţionat, se păstrează încă, numele celor care au înfrumuseţat cu arta lor locaşul Domnului; „Radu zugrav ot Caracal" şi „Vasile diacon zugrav", precum şi „Leatul 7285", respectiv, anul 1777[16].

NOTĂ: La data când a fost pictată biserica din Piscani, Epraxia stareţa era în viaţă. Ea a intenţionat să înfiinţeze la Piscani o „mănăstire de maici" însă moartea, survenită în decembrie 1778, a împiedicat-o să-şi ducă planul la îndeplinire.

Biserica schitului are un pridvor deschis adăugat, se pare, în 1782, în cadrul altor lucrări de restaurare, ocazionate de arderea ei de către turci, după cum rezultă dintr-o a doua pisanie, din care cităm: „Iar în răzmeriţa muscalilor* arzând turcii această sfântă biserică, după păciuire iarăşi s-au şindrilit şi s-au pardosit cu lespezi si cu

[13] Arhivele Naţionale Bucureşti, M-rea Nămăeşti, II/44, document (copie) din colecţia preotului Constantin Dejan.
[14] Anastasios K. Orlados, *Locaşurile de cult creştine în primele trei secole după Hristos*, în Mitropolia Olteniei, nr. 1-2/1957, p. 111-120.
[15] Descrierea aparţine pr. C .Dejan care a cercetat monumentul de cult creştin ortodox în perioada cât a fost protoiereu al fostului raion Piteşti.
[16] Teodor Dina si Mihaela Cristian-Dina, *Biserica Sf. Nicolae din satul Piscani-Argeş*, Editura Tip Naste Piteşti, 1999, p. 38.
* Este vorba despre Războiul ruso-turc dintre 1768-1774 încheiat prin tratatul de la Kucik Kainargi (1774).

stâlpi din piatră, cu toată cheltuiala popii Matei sin Grăjdan cojocarul, ajutând şi jupân Niţu cojocarul şi alţi mahalagii (din Piteşti, n.n.) în zilele Domnului Alexandru Ipsilant voievod. Leat 7290 (1782) octombrie 4 zile".

În stânga bisericii lângă vechiul drum care o înconjoară se găseau chiliile schitului, iar dincolo de ele se întindeau grădinile, gospodăria şi celelalte dependinţe despre care aflăm din documentele ulterioare.

Constantin Rădulescu-Codin, fost revizor şcolar al judeţului Muscel, menţionează într-o lucrare despre „Schitul de piatră (sic!) din secolul al XVIII-lea, clădit de Şerban Cantacuzino. Pe partea stângă a bisericii se mai putea până în 1925 urmele chiliilor..."[17].

Printre cărţile vechi păstrate în biserică, două (un Penticostal şi un Mineu) păstrează câteva însemnări pe care le redăm integral:

1. Penticostal – Clement, episcopul Râmnicului, p. 1 si următoarele: „Această sf. şi dumnezeiască Evanghelie (sic!) s-a cumpărat de popa Constantin protopopul din Piteşti, în bani taleri 10 şi o am dat-o eu de pomană la sf. schit din Valea Mare, care este închinat de jupân Necula la sf. mănăstire Vieros (la) leat 7255 (1747). Iar cine o înstrăina-o de la sf. schit să fie afurisit de cei 300 si 18 părinţi de la Nicheia. Mihail ieromonah ot Vieroş. Şi o cădelniţă s-au cumpărat si s-au dat la schitul Valea Mare de jupân Ioan Ţăcălie; Ion, Maria să se pomenească la sf. liturghie. Popa Mihai ot. Vieroş. Oprea, Dumitra, Maria. Şi la această Evanghelie am dat eu popa Ghenadie taleri 4 şi călugării împreună cu sătenii taleri 6, de pomană la schitul Valea Mare. Şi numele oamenilor sunt scrise în ceruri".

Popa Mihai +Necula, Stana (fără dată)

2. Antologhion, fără început şi indicaţia editurii.

„Acest sfânt si dumnezeesc minei iaste cumpărat de dumnealui Tudorache (lipsă o filă, n.n.) Mare, unde se prăjnuieşte hramul sf. Evanghelist Ioan Bogoslav, pentru pomenirea d-lui dimpreună cu tot neamul. Şi cine se va ispiti să-l înstrăineze de la sfânta biserică, cu vicleşug a-l fura, să nu-i ajute Sf. Ioan.

Şi am scris eu Pană logofăt sin Gheorghe, care m-am afişat lângă boier, ca să fiu si eu pomenit la sfânta biserică, fiind stareţă Maica Praxia, (s.n. R.D.D.) 1768 aprilie 2.

2. Pe acelaşi minei: „Această carte ce se chiamă minei s-au legat de mine robul lui Dumnezeu, Nica sin popa Necula ot Vişoi (Câmpulung, n.n.) la anul de la Hristos 1809 iunie 26".

THE ABBESS EPRAXIA "A LINK" BETWEEN THE HERMITAGE MARE-PODGORIA AND THE CHURCH SAINT NICHOLAS FROM PISCANI - ARGEŞ

Abstract

The author highlights the important contribution of abbess Epraxia to the reconstruction of the church from Piscani using perhaps the incomes of the hermitage Valea Mare as supposed after the interpretation of the existing documents.

[17] C. Rădulescu-Codin, „Muscelul nostru", Câmpulung Muscel, 1922, p. 80. Vezi în colecţia Teodor Dina Piscani *Schitul Valea Mare-Podgoria*, manuscris, 1995, pregătit pentru tipar.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, STUDII ȘI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XV**, 2006

PISCANI, JUDEȚUL ARGEȘ – 480 DE ANI

TEODOR DINA*

Atestat documentar „înainte de 6 iulie 1526“, într-un zapis, prin care Magdalina monahia de la Corbi-Argeș dăruiește un loc de casă în Micești unui „rumân“ de pe moșia sa, satul Piscani aniversează anul acesta 480 de ani de la prima sa mențiune documentară[1].

Numele satului - „PISCANI“ - provine de la piscul care străjuia falnic, până pe la mijlocul secolului abia trecut, în partea de S/V a sectorului numit „Linia Belului“. Cele mai vechi urme de existență a unor comunități omenești pe aceste locuri „binecuvântate de Dumnezeu“, cu sol prielnic pentru agricultură, format în proporție de circa 80% din aluviunile celor două râuri care încadrează localitatea (Râul Doamnei și Râul Târgului), cu lunca plină de vegetație abundentă, prielnică creșterii animalelor, datează din epoca de început a bronzului (circa 1700 î.Cr.), cu continuitate în epoca geto-dacă și daco-romană, până în zilele noastre[2].

În timpul stăpânirii romane în Dacia (106-257) județul Muscel (desființat în 1950) „împreună cu întreaga Muntenie și sudul Moldovei până la Nistru“ au făcut parte din provincia romană Moesia, desfășurându-se și aici, în zona noastră, procesul de romanizare a populației geto-dace.

Castrul roman de la Purcăreni, construit în timpul împăratului Septimiu Sever (193-211), în punctul numit astăzi „Podul Belului“ (la numai 1,5 km. S/V de Piscani), precum și cele două posturi de observare, ale căror urme au fost descoperite în zona satului Piscani, în apropierea vechiului drum getic (actualul D.N. 73), pe „limesul transalutan“, confirmă stăpânirea romană pe aceste locuri.

Deși cele mai vechi mărturii arheologice datează din epoca de început a bronzului, cu continuitate în epoca geto-dacă și daco-romană, în documentele scrise satul Piscani apare abia în primele decenii ale secolului al XVI-lea, în anul 1526 (înainte de 6 iulie) într-un zapis prin care călugărița Magdalina de la Corbi-Argeș dăruiește lui „Gânștea cel bătrân și fiilor săi un loc de casă în Micești“. Printre martorii

---

* Piscani, județul Argeș.
[1] *Documenta Romaniae Historica* (în continuare *D.R.H.*), B, vol. III (1526-535) p. 40, nr. 22.
[2] În data de 20 iulie 2004, în urma unor cercetări de suprafață în punctul numit „Mesteceni“ am descoperit un ciocan-târnăcop din piatră, pe care l-am depus la Muzeul Județean Argeș. Piesa a fost înregistrată la nr. inv. 3679 și a fost apreciată de specialiști ca fiind din epoca de început a bronzului conf. Dragoș Măndescu, *Arheologia Văii Râului Doamnei*, vestigii din preistorie până în epoca modernă, în „Argesis“ XIII, Studii și comunicări, Pitești, 2004, p. 113.

prezenţi la încheierea acestei tranzacţii, „boieri din jurul nostru“ este menţionat şi Alăman din Piscani.

Următorul document, de importanţă majoră, privind „istoria“ satului Piscani, un hrisov domnesc emis de cancelaria domnitorului Vlad Vintilă (1532-1535) la 29 decembrie 1532, prin care acesta întăreşte stăpânirea asupra unor proprietăţi funciare lui Vlaicu clucer şi fraţilor lui, Mihnea stolnic şi Badea slujer, ne lămureşte pe deplin cum o parte însemnată din moşia străbună a fost „cumpărată“ de influentul boier muscelean.

„... Şi din Piscani, jumătate, iar din a doua parte (a satului, n.n.)a şasea parte, fiindcă a cumpărat-o jupan Vlaicu clucer cu fraţii săi de la Arfa, partea lui toată, pentru 240 aspri.

Şi partea lui Negre, toată (vezi, satul Negreni, n.n.) căci a cumpărat-o de la Dragomir, fiul lui Negre cu 2600 aspri.

Şi partea lui Alăman, un loc de casă, căci a cumpărat-o de la Alăman cu 250 aspri etc....“[3]. După moartea fără urmaşi a boierilor Vlăculeşti, proprietăţile acestora, respectiv „... din Piscani, jumătate, şi din a doua parte, a şasea parte...“ au intrat în stăpânirea mănăstirii Valea (Ţiţeşti-Argeş) prin actul de „închinare“ făcut de către Vlaicu logofăt (cel mic) înainte de moartea sa, la 29 mai 1581. Conacul lui Vlaicu mare logofăt Piscanul (fost clucer în 1532), care a constituit multe decenii Curtea domeniului Vlăiculesc, a intrat şi el în stăpânirea mănăstirii Valea, aici stabilindu-şi sediul administraţia greco-călugărească a moşiei.

Asemenea, biserica ctitorită de Vlaicu Piscanul, în care a fost şi înmormântat după tăierea sa pentru trădare, în 1544, a devenit „metoh“ al mănăstirii Valea, cunoscut mai târziu în literatura veche sub denumirea de „Schitul Pisculeşti[4]. Cealaltă parte a moşiei (5/6 din ce mai rămăsese „necumpărată“ de Vlaicu clucer în 1532), actualul sector„ Linia Belului“ cu întreaga luncă a Râului Doamnei şi Valea Catii „din hotarul Negrenilor şi până în hotarul (moşiei) mânăstirii Valea“, cum cităm dintr-un document din sec. XVII, a rămas în stăpânirea unui grup de moşneni, folosită „în obşte“, până în anul 1759, aceştia cunoscuţi documentar sub numele de „moşnenii Piscani“.

Moşnenii piscăneni, spre deosebire de confraţii lor din cealaltă jumătate a satului (a Iudei) căzuţi sub dependenţa boierilor Vlăiculeşti, şi ajunşi în stare de „rumânie“, stăpâneau în comun întreaga moşie din „lunca“ Râului Doamnei, având şi în vatra satului, „funii disparate“, respectiv căminuri destul de întinse pentru casă şi grădină. Asemenea, aveau pe moşie familii de rumâni (mai târziu, clăcaşi) aşezaţi cu învoială, care primeau de la proprietari terenuri în folosinţă (pentru care dădeau dijmă) precum şi căminuri pentru casă şi grădină, având obligaţia să muncească pe moşie în baza unor înţelegeri.

Numărul domnitorilor care au semnat „hrisoave“ cu privire la proprietăţile boierilor Vlăiculeşti sau ale mănăstirii Valea este destul de mare şi o simplă enumerare a lor este suficientă pentru a ne forma o imagine despre satul Piscani în epoca medie a istoriei noastre naţionale.

Vlad Vintilă de la Slatina (1532-1535), Radu Paisie (1535-1545), Mircea Ciobanul (1545-1559 cu întreruperi), Pătraşcu cel Bun (1554-1557), Petru cel Tânăr

[3] *Documente privind istoria României* (în continuare *D.I.R.*), B, sec. XVI. vol. II. p. 115-118.
[4] Teodor Dina şi Mihaela Cristian-Dina, *Biserica Sf. Nicolae Piscani - scurtă monografie*, 1999.

(1559-1568), Alexandru II Mircea (1568-1577), Minai Viteazul (1593-1601), Matei Basarab (1632-1654) şi încă mulţi alţii, până în epoca modernă, şi-au pus semnăturile pe documente privind „istoria" satului Piscani.

Materialul documentar adunat cu grijă, în copii, timp de mai multe decenii, din fondurile Arhivelor Naţionale Centrale, Bibliotecii Academiei Române, Bibliotecii Centrale de Stat, îmbogăţit permanent cu noi achiziţii din fonduri private, precum şi al unor instituţii locale, oglindeşte evoluţia treptată a satului de la prima sa atestare documentară până în zilele noastre:

1.1532 decembrie 29 - Vlad Vintilă de la Slatina întăreşte lui Vlaicu clucer şi fraţilor lui, Mihnea stolnic şi Badea slujer, stăpânirea asupra mai multor proprietăţi funciare printre care şi asupra unor însemnate părţi din Piscani şi Racoviţa, proprietăţi care ulterior (după moartea lui Vlaicu Piscanul şi a urmaşilor lui) au intrat în stăpânirea mănăstirii Valea[5].

2.1555 iulie 6 - Pătraşcu cel Bun voievod întăreşte jupaniţelor Măria şi Caplea stăpânirea asupra unor proprietăţi funciare în satele Goleşti, Vieroşi şi Mărăcineni în urma unor judecăţi cu Mihnea pârcălab din Piscani. Documentul este emis de domnitor în oraşul Piteşti[6].

3.1559 aprilie 24 - Mircea Ciobanul voievod întăreşte lui Vlaicu logofăt (cel mic) fiul lui Mihnea pârcălab din Piscani, toate cumpărăturile făcute de acesta în satul Negreni şi la Valea Catii.

4.1566 august 18 - Petru cel Tânăr voievod întăreşte lui Vlaicu logofăt şi fratelui său Mihnea, fiii lui Mihnea pârcălab din Piscani, stăpânirea asupra unor sate şi moşii[7].

5.1569 ianuarie 8 - Alexandru Mircea voievod întăreşte lui Vlaicu fiul lui Mihnea pârcălab, stăpânirea asupra proprietăţilor din Piscani şi Racoviţa, cu mori, vii şi sălaşe de ţigani, în urma unor judecăţi cu unchiul său Badea slujer şi cu fiii acestuia Radu şi Oancea[8].

6.1574 ianuarie 10 - Alexandru Mircea voievod întăreşte lui Vlaicu logofăt şi fratelui său Mihnea postelnic, din Piscani, stăpânirea asupra satului Năpârteni (Berevoieşti-Muscel) în urma unor judecăţi cu Bran şi Ştefan din Răugeni şi cu fraţii lor din Năpârteni[9].

7. (1575-1577) mai 28 - Alexandru Mircea voievod întăreşte lui Radu din Berevoieşti, lui Dragomir, Albu şi Nan, stăpânirea asupra unor proprietăţi cumpărate de la Vlaicu logofăt din Piscani[10].

8.1576 mai 5 - Alexandru Mircea voievod întăreşte lui Vlaicu logofăt din Piscani stăpânirea asupra proprietăţilor sale din Piscani şi Racoviţa. Se face menţiunea că Vlaicu logofăt (cel mic) fiul lui Mihnea pârcălab, a fost înfiat de către unchiul său Vlaicu mare logofăt Piscanul care l-a făcut stăpân peste toate averile sale[11].

[5] *D.I.R.*, B, sec. XVI, vol. II, p. 115-118.
[6] *D.I.R.*, B, sec. XVI, vol. III, p. 33.
[7] *D.I.R.*, B, sec. XVI, vol. III, p. 226.
[8] *D.I.R.*, B, sec. XVI, vol. III. p. 305-307.
[9] *D.I.R.*, B, sec. XVI, vol. IV, p. 130.
[10] *D.I.R.*, B, sec. XVI, vol. IV, p. 176-177.
[11] *D.I.R.*, B, sec. XVI, vol. IV, p. 224-227.

9.1581 decembrie 8 - Mihnea Turcitul voievod întăreşte stăpânirea lui Ivaşcu Golescu asupra unor proprietăţi cumpărate de la Viaicu logofăt din Piscani. Este vorba de moşia Mălureni „toată, cu toţi vecinii („rumânii", n.n.) din câmp şi din pădure si din apă, pentru că a cumpărat-o de la Viaicu din Piscani cu 14.000 de aspri de argint..."[12].

10.1582 ianuarie 10 - Mihnea Turcitul voievod întăreşte stăpânirea asupra unor proprietăţi funciare din Piscani, Negreni, Racoviţa şi Năpârteni, lui Mihnea din Piscani şi jupaniţei Moma, văduva lui Viaicu logofăt, în urma unei judecăţi pe care aceştia au avut-o cu Harvat mare stolnic[13].

11.1582 august 10 - întărire domnească dată de către Mihnea Turcitul voievod jupaniţei Moma, văduva lui Vlaicu logofăt din Piscani, pentru mai multe proprietăţi funciare, mori şi sălaşe de ţigani robi, în urma partajului pe care l-a avut cu cumnatul său Mihnea armaşul[14].

12. (1585-1586) octombrie 28 - Mihnea Turcitul voievod întăreşte lui Mihnea vătaful din Piscani stăpânirea asupra satului Năpârteni (sat acum dispărut, în comuna Berevoieşti, n.n.), în urma schimbului intervenit între acesta şi Ivaşcu Golescu care a primit, în schimb, de la Mihnea, părţile acestuia din moşia Stăneşti-Muscel[15].

13. (1587-1589) aprilie 15 - Scrisoarea lui Mihnea Turcitul voievod către Mihnea vătaf din Piscani prin care domnitorul îl ceartă pe acesta, fiindcă stăpâneşte abuziv jumătate din satul Năpârteni, partea lui Ivaşcu Golescu, pe care boierul argeşean a lăsat-o danie călugărilor de la mănăstirea Vieroş, ctitoria sa[16].

14.1593 mai 25 - Alexandru cel Rău voievod întăreşte unui Bălbpsea cu fiii lui stăpânirea asupra unor proprietăţi din Piscani „... însă o vie din viile lui Mihnea, a patra parte, şi din branişte iarăşi a patra parte, şi patru ogoare în câmp, pentru că a cumpărat Bălbosea de la Mihnea pentru 3.000 de aspri gata..."[17].

15. (1595-1596)martie 16 - Mihai Viteazul voievod întăreşte lui Hristodor diaconul şi fratelui său Dumitru logofăt, nepoţii lui Mihnea armaşul, stăpânirea aspra satului Piscani (atât cât mai rămăsese din domeniul Vlăiculesc „neînchinat" mănăstirii Valea de către Viaicu logofăt la moartea sa tară urmaşi).

După moartea lui Mihnea armaşul (vătaful) din Piscani tară urmaşi, călugării de la mănăstirea Valea reclamau stăpânirea întregului domeniu Vlăiculesc, inclusiv proprietăţile acestuia.

Domnitorul face menţiunea că, împreună cu divanul ţării, „au aşteptat 5 zile ca să vină călugării la judecată, cu nepoţii lui Mihnea din Piscani iar ei nicidecum n-au voit să vie..."[18].

16.1608 decembrie 15 - Radu Şerban voievod întăreşte jupaniţei Dobra din Româneşti (Bălileşti-Muscel, n.n.) văduva lui Dumitru logofăt din Piscani, stăpânirea asupra unor proprietăţi din Negreni şi Tămăşeşti (Dârmăneşti, n.n.) cumpărate de

[12] *D.I.R.*, B, sec. XVI, vol. V, p. 40.
[13] *D.I.R.*, B, sec. XVI, vol. V, p. 47.
[14] *D.I.R.*, B, sec. XVI, vol. V, p. 67-68.
[15] *D.I.R.*, B, sec. XVI, vol. V, p. 215.
[16] *D.I.R.*, B, sec. XVI, vol. V, p. 304.
[17] *D.I.R.*, B, sec. XVI, vol. VI, p. 72.
[18] *D.I.R.*, B, sec. XVI, vol. VI, p. 169.

aceasta „în vremea foametei" înainte de lupta pe care a avut-o domnitorul cu Moise Secuiul[19].

17.1615 iunie 30 - Radu Mihnea voievod întăreşte lui Radu şi lui Ardei, cu fiii lor, stăpânirea asupra unor proprietăţi funciare în Tămăşeşti (Dârmăneşti) „... fiindcă au cumpărat Radu şi cu Ardei adastă ocină de le jitelniţa Dobra şi de la fiii ei, Tudoran şi cu Radu, fiii lui Dumitru logofăt din Piscani...". Printre martori sunt menţionaţi: popa Oprea cel bătrân şi Toma şi Lazăr, nepotul popii din Băjeşti, şi din Tămăşeşti, Detco şi Albu şi Mihnea, şi din Negreni, Iane Apostol[20].

18.1619 aprilie 27 - Gaviil Movilă voievod întăreşte lui Iane vistierul stăpânirea asupra unor proprietăţi în satul Hârteşti (Bucşeneşti, comuna Ţiţeşti-Argeş,n.n.) făcând menţiunea că a dat în schimb mănăstirii Valea (pentru satul Hârteşti, n.n.) şi moşia de la Piscani, pe care a cumpărat-o (de la cine ?) cu preţul „drept bani, unghi 170"[21].

19.1623 septembrie 2 - Alexandru Coconul voievod întăreşte stăpânirii Valea stăpânirea asupra satului Piscani, fosta proprietate a lui Viaicu mare logofăt Piscanul, „închinată" mănăstirii de către Viaicu logofăt, cel mic, fiul adoptiv al acestuia la moartea sa fără urmaşi[22].

20.1623 septembrie 3 - Radu Mihnea voievod întăreşte (şi el) mânăstirii Valea stăpânirea aspra unor proprietăţi; sate, moşii, rumâni, ţigani, mori şi vii, printre care şi moşia Piscani „închinată" de către Vlaicu logofăt cel mic la moartea sa fără urmaşi[23].

21.1631 iulie 25 - Ivaşcu Golescu, mare vornic, şi Buzica, mare comis, împreună cu 12 boieri hotărnici, întăresc - din porunca domnitorului Radu Leon - stăpânirea lui Nica căpitanul patru răzoare cu vie în Dealul Târgoviştei, în urma unei judecăţi pe care acesta a avut-o cu Radu, fiul lui Dumitru logofăt din Piscani. Se face precizarea că Dumitru din Piscani, fost logofăt la Târgovişte, a fost frate cu popa Hristodor, cele trei fiice ale acestuia (una Teodora, menţionată în documentul din 2 septembrie 1623) „fiind vere primare cu Radu, fiul lui Dumitru logofăt din Piscani"[24].

22.1633 mai 5 - Matei Basarab voievod întăreşte lui Radu, fiul lui Dumitru logofăt din Piscani, stăpânirea asupra a doi vecini (rumâni, n.n.) din Româneşti (Bălileşti-Muscel, n.n.). Documentul precizează că Dumitru logofăt din Piscani a fost căsătorit cu Dobra din Româneşti[25].

23.1634 iunie 6 - Matei Basarab voievod întăreşte jupaniţei Stanca, fiica lui Oprea logofăt din Retevoieşti şi fiilor ei, stăpânirea asupra unor proprietăţi în Piscani, Negreni şi Bădeşti judeţul Muscel, şi Brătiani (azi com. Brăduleţ, n. n.) judeţul Argeş[26].

24.1634 iulie 25 - Matei Basarab voievod întăreşte lui Radu, fiul lui Dumitru logofăt, stăpânirea asupra a trei rumâni din Româneşti (Bălileşti-Muscel, n.n.) în urma unei judecăţi cu fraţii săi vitregi anume Leca şi Paraschiva. Se face precizarea că, după

---

[19] D.I.R., B, sec. XVIL, vol. I, p. 350.
[20] D.I.R., B, sec. XVII, vol. II. p. 410.
[21] D.I.R., B, sec. XVII, vol. III. p. 267, document îndoielnic.
[22] D.I.R., B, sec. XVIL, vol. IV. p. 308-309.
[23] D.I.R., B, sec. XVII, vol. IV, p. 311-316.
[24] D.R.H., B, vol. XXIII, doc. nr. 259.
[25] D.R.H., B, vol. XXIV, doc. nr. 54. Documente din colecţia prof. Gh. Şapcaliu din Câmpulung.
[26] D.R.H., B, vol. XXIV, nr. 292.

moartea lui Dumitru logofăt, soția sa Dobra s-a recăsătorit cu Badea din Românești cu care a mai avut doi copii[27].

25.1638 aprilie 5 - Matei Basarab voievod întărește lui Pătrașcu și fratelui său Preda, nepoții jupaniței Irina „care a fost femeia lui Arsenie slujerul din Piscani", stăpânirea asupra unor părți din moșia Piscani. Documentul precizează că această „ocină" din Piscani „a fost dintru început de cumpărătură a lui Arsenie slujerul, dimpreună cu jupâneasa lui Irina. Dar în urmă jupâneasa Irina a cumpărat si singură ocină în Piscani tot de la acești oameni, mai sus-ziși, adică partea lui Stanciu și a Momei și a lui Stan și a lui Vlaicu" etc.[28].

26.1736 mai 26 - Cartea de alegere făcută moșiei Piscani a mânăstirii Valea, din dispoziția domnitorului Constantin Mavrocordat voievod, de către șase boieri musceleni anume: Iorga județul din Câmpulung (primarul orașului, n.n.), Vintilă Bătiescu, Mareș Tămășescu, Constantin fost județ, Preda Drugănescu ispravniucul (prefectul județului, n.n.) și Barbu ceaușul din Micești[29].

27.1775 iulie 28 - Porunca domnitorului Alexandru Ipsilant voievod către 24 de boieri musceleni pentru hotărnirea moșiilor mânăstirii Valea; Piscani, Mărgineni, Hârtești, Huluba și Golești care „din întâmplarea vremilor s-au petrecut unele din scrisori (documente, n.n.) ce le avea sfânta mânăstire la aceste moșii și acum se împresoară de împrejurașii moșneni..."[30].

28.1777 septembrie 15 - Cartea de hotărnicie a moșiei Piscani a mânăstirii Valea întocmită din dispoziția domnitorului Alexandru Ipsilant voievod de către ispravnicii de Muscel; Dimitrie Papazoglu și Istrate Izvoranu. Împreună cu Apostol clucer, Grigore postelnic, Dosoftei arhimandrit de Câmpulung, Grigore egumen Mărculescu și Partenie egumen la Vieroș[31].

29.1786 decembrie 19 - Anaforaua (referatul, n.n.) ispravnicilor de Muscel întărită de Nicolae Mavrogheni voievod, pentru „prigonirea" ce a avut Anghel polcovnicul (ctitorul bisericii Sf. Voievozi-Negreni) de la moșnenii Tămășești, pentru moșia Negreni[32].

30.1797 martie 28 - Anaforaua (referatul, n.n.) ispravnicilor de Muscel, întărită de Alexandru Ipsilant voievod de judecata ce a avut Gheorghe Tabacu, epitropul boierilor Potoceni (ctitorii bisericii din Piscani, n.n.) cu Gheorghe Piscanu pentru împresurarea moșiei bisericii din Piscani[33].

31.1804 iulie 27 - Constantin Ipsilant voievod întărește anaforaua (referatul, n.n.) ispravnicilor de Muscel în pricina dintre moșnenii Gheorghe Piscanu și Ion Davidescu cu Răducanu Brătianu pentru un loc din moșia Piscani de peste Râul Târgului[34].

---

[27] *D.R.H.* B, vol. XXIV, nr. 336.
[28] *D.R.H.* B, vol. XXV, nr. 229.
[29] Arhivele Naționale București, (în continuare: A.N.B.) Mânăstirea Valea, foto VIII/7.
[30] *Ibidem*, Mânăstirea Valea, VIII/12, documente transcrise de prof. Ion Șucu-Mioarele.
[31] *Ibidem*, Mânăstirea Valea, VIII/15.
[32] *Ibidem*, manuscrisul (mss) nr. 683, fila 53. (Condica de moșii Ștefan Belu).
[33] *Ibidem*, mss. nr. 683, fila 89-90.
[34] Arhivele Naționale filiala Pitești, fond Ion Răuțescu, pachet 18, doc. nr. 59.

32.1827 iulie 10 - Anaforaua Marii Logofeţii a Ţării de jos întărită de domnitorul Grigore Ghica IV, în pricina dintre moşnenii piscăneni şi biv vel logofătul Ştefan Belu[35].

32.1828 ianuarie 26 - Carte de hotărnicie, întocmită din dispoziţia domnitorului Grigore Ghica IV, pentru părţile de moşie din Piscanii de sus şi de jos cuvenite logofătului Ştefan Belu şi moşnenilor piscăneni: Safta Piscanca I şi Dina Davideasca[36].

34.1844 aprilie 10 - Cartea lui Grigore Ghica IV voievod prin care întăreşte anaforaua marelui logofăt Nestor, din 10 iulie 1827, în pricina dintre Mihai Croitoru şi soţia sa Safta Piscanca, Dina Davideasca şi ginerele său Nicolae Ţăcălie din Piteşti[37].

DOCUMENTELE MOŞNENILOR PISCĂNENI - HOTĂRNICII, ZAPISE, FOI DE ZESTRE

37.1744 octombrie 3 - Zapisul lui Neagoe şi Istrate din Piscani prin care vând 96 stânjeni din moşie lui Stoica judeţul (primarul, n.n.) din Câmpulung, cu preţul de 57 taleri. Se precizează limitele acestei părţi de moşie „din Drumul Câmpulungului (actualul D.N. 73, n.n.) până în Râul Târgului"[38].

38.1746 martie 20 - Zapisul prin care Vlad Heroiu din Piscani vinde judeţului Stoica din Câmpulung 48 de stânjeni din moşie cu preţul de 33,5 taleri[39].

39.1744 iulie 20 - Zapisul prin care Pavel monahul Piscanu, împreună cu fiii săi, Ştefan şi Constantin, şi cu fratele său Grăjdan, vând judeţului Stoica din Câmpulung toată părea lor de moşie, 48 stânjeni, cu 20 de bani stânjenul[40].

40.1745 decembrie 4 - Zapisul prin care Nicolae Piscanu împreună cu fratele său Gheorghe vând judeţului Stoica din Câmpulung 100 de stânjeni din moşie cu preţul de 60 de taleri[41].

41.1746 septembrie 1 - Zapisul prin care Macarie călugărul, fiul lui Ilie Piscanu, împreună cu Caterina monahia, zălogesc pentru 18 taleri pe timp de un an partea lor de moşie judeţului Stoica din Câmpulung[42].

42.1747 decembrie 22 - Zapisul prin care Matei călugărul Piscanu vinde judeţului Stoica din Câmpulung 48 de stânjeni din moşie lângă Râul Târgului. Vânzătorul precizează „precum ca să se ştie că pentru păcatele mele căzând la boală foarte grea şi neavând cu ce mă căuta, i-am căzut cu mare rugăciune (cumpărătorului,n.n.) de i-am vândut partea mea de moşie de peste râu..."[43].

43.1759 septembrie 30 - Izvod de pe Foiţa de împărţeală a moşiei Piscani între fraţi. Din conţinutul documentului se constată că moşia supusă împărţelii „între fraţi" era în stânga Râului Doamnei „din hotarul Negrenilor şi până în hotarul (moşiei)

---

35 A.N.B., M-rea Valea, XX bis./1. Document transcris de prof. Ion Şucu-Mioarele.
36 *Ibidem*, M-rea Valea, XX bis/2. - idem -
37 Arhivele Naţionale filiala Piteşti, Ion Răuţescu, pac. 18, doc. nr. 88.
38 *Ibidem*, nr. 22.
39 *Ibidem*, nr. 24.
40 *Ibidem*, nr. 21.
41 *Ibidem*, nr. 25.
42 *Ibidem*, nr. 26.
43 *Ibidem*, nr. 21.

mănăstirii Valea" având lungimea de 894 stânjeni. Cei patru „moşi" ai moşnenilor piscăneni, părtaşi la desfiinţarea obştei în 1759, cu drepturi egale (178 stânjeni, parte mare)au fost; Şerban diaconul, fiul lui Enache Piscanu, Istrate Piscanu, Ilie Piscanu, prin fiul său Macarie călugărul, şi Constantin Piscanu.

Al cincilea „moş" a fost atribuit lui Grăjdan Piscanu şi fraţilor săi, Constantin si Pârvu, şi lui Ştefan Piscanu, nepotul lui Grăjdan, care au primit fiecare câte 44,5 stânjeni, parte mică[44].

44.1761 (fără dată) - Zapisul lui Ştefan Piscanu prin care vinde cumnatului său Stoica Heroiu o parte din moşie în Piscani, fostă proprietate a lui Macarie călugărul Piscanu „pentru care moşie, l-am plătit de o datorie a părinţilor lui. Şi această moşie sunt stânjeni, la mijloc 187, şi am tocmit stânjenul cu bani 7, adică şapte..."[45].

45.1766 mai 10 - Zapisul lui Stoica, ginerele lui Vasile monahul Heroiu, prin care vinde lui Neagu cojocarul din Câmpulung o parte din moşia Piscani, respectiv moşia „pe care am cumpărat-o şi eu de la Ştefan Piscanu cu zapis de vânzare..."[46].

46.1774 aprilie 30 - Cartea de judecată dată de către ispravnicii judeţului Muscel lui kir Partenie, stareţul mănăstirii Valea, pentru moara Cazacului, din Piscani. Documentul precizează că pârâtul, Ghinea Cazacu, a refuzat să vină la judecată cu kir Partenie, deşi a fost convocat de trei ori[47].

47.1776 septembrie 13 - Zapisul lui Constantin, fiul lui Ştefan Piscanu, prin care vinde vărului său Constantin Potoceanu (ctitorul bisericii „Sf. Nicolae" din Piscani) o parte din moşie. Vânzătorul precizează că „rămâind tatăl meu dator lui dumnealui taleri 56 şi apucându-mă pe mine să dau aceşti bani, şi eu neavând ca să dau această sumă de bani, am dat 178 stânjeni din moşia ce o cumpărase tatăl meu de la un Ianache. Şi am dat şi partea din silişte, ce se va alege, partea noastră în sat în Piscani, însă dumnealui mi-a mai dat şi bani gata, taleri 10, adică zece..."[48].

48.1780 mai 2 - Zapisul Ancuţei Ciumeasca, soţia lui Ghinea diaconul Cazacu, cu fiul său Manole, prin care vând lui Nicolae Mateoiu din Câmpulung 80 de stânjeni de moşie în Piscani[49].

49.1785 noiembrie 17 - Cartea ispravnicilor de Muscel pentru pricina lui Iancu din Piscani „care a fost tras la judecată înaintea noastră de către sfinţia sa părintele kir Partenie, stareţul mânăstirii Valea, zicând că Iancu cu tatăl său, fiind cârciumar la o cârciumă a mânăstirii, în Piscani, nu şi-au plătit datoriile către sf. mănăstire..."[50].

50.1786 aprilie 18 - Zapisul lui Cârcei şi Tudorache din Mioveni pentru vânzarea unor pruni în hotarul Piscanilor. Vânzătorii precizează „precum ca să se ştie că având noi nişte pruni, puşi de părinţii noştri pe moşia sf. mănăstiri Valea, în Piscani, şi neputându-i stăpâni din pricina ţiganilor-rudari ce şed acolo, făcându-ne întotdeauna stricăciune, i-am vândut sf. sale părintelui kir Partenie, în taleri 6, adică şase..."[51].

---

[44] Arhivele Naţionale Bucureşti, manuscrisul nr. 683, f. 90-91.
[45] *Ibidem*, f. 94.
[46] *Ibidem*, f. 95.
[47] *Ibidem*, mss. nr. 478 (condica de moşii a mănăstirii Valea) f. 74-75.
[48] *Ibidem*, mss. nr. 683, f. 98.
[49] *Ibidem*, f. 87-88.
[50] *Ibidem*, mss. nr. 478, fila 74. Condica de moşii a m-rii Valea.
[51] *Ibidem*, f. 99.

51.1796 iulie 28 - Jalba către domnie a lui Gheorghe Tabacu, epitropul Măriei Potoceanca, soţia ctitorului bisericii „Sf. Nicolae“ din Piscani, prin care se plânge că moşnenii Gheorghe Piscanu si Ion Davidescu „împresoară“ moşia bisericii, dorind s-o acapareze[52].

52.1796 iulie 29 - Scrisoarea lui Gheorghe Tabacu biv treti logofăt către stariţa Ecaterina a schitului Valea Mare-Potgoria, prin care o împuterniceşte în stăpânirea moşiei bisericii din Piscani pentru a o feri de rapacitatea moşnenilor Gheorghe Piscanu si Ion Davidescu[53].

53.1801 decembrie 1 - Alegerea ce a făcut inginerul hotarnic Sterie postelnic părţii de moşie a bisericii din Piscani, proprietatea schitului Valea Mare-Potgoria[54].

54.1804 martie 22 - Adeverinţa dată de Gheorghe Piscanu, împreună cu alţi moşneni, pentru luare la cunoştinţă de a se prezenta la judecata Marelui Divan cu Răducanu Brătianu pentru o parte din moşia Piscani[55].

55.1806 aprilie 4 - Zapisul lui Tudorache din Piscani prin care vinde mănăstirii Valea 16 răzoare cu vie în Dealul Piscanilor. Vânzătorul precizează că pe 10 răzoare a primit bani, iar 6 răzoare le-a dăruit mănăstirii „pentru a fi pomenit, împreună cu familia sa la sf. împărtăşanie“[56].

56. Zapisul lui Marin Nedelcu, ginerele lui Tudorache, prin care vinde arhimandritului Teodosie Văleanu două răzoare cu vie în Dealul Piscanilor cu preţul de 15 de taleri[57].

57.1815 septembrie 1 - Zapisul pârcălabului (primarului, n.n.) Bănică Căteanu din Negreni prin care vinde lui Hagi Ţenea (ctitorul bisericii „Sf. Voievozi“ - Negreni)o livadă cu pruni, cu preţul de 50 de taleri[58].

59.1816 martie 16 - Zapisul lui Ioniţă Mateoiu din Câmpulung prin care vinde vistierului Ştefan Belu o parte de moşie în Piscani cumpărată de la moşnenii piscăneni[59].

60.1816 aprilie 28 - Zapisul lui Ion Dimitriu Gheoca prin care vinde comisului Gheorghe Drugănescu moşia Negreni, stânjeni 762. Vânzătorul precizează că „şi eu o am cliromonie de la răposatul unchiul meu Gheorghe Piscupescu...“[60].

61.1816 mai 3 - Zapisul comisului Gheorghe Drugănescu prin care vinde socrului său Ştefan Belu moşia Negreni cumpărată de la Ion Dimitriu Gheoca[61].

62.1816 mai 18 - Zapisul lui Alecu Rătescu (ctitorul bisericii din Purcăreni, n.n.) prin care schimbă cu serdarul Grigore Drugănescu 100 de stânjeni de moşie în hotarul Negrenilor[62].

63.1816 mai 23 -Zapisul serdarului Grigore Drugănescu prin care vinde vistierului Ştefan Belu stânjeni 100 în hotarul Negrenilor[63].

---

[53] *Ibidem*, mss. nr. 683, fila 88 şi verso.
[54] *Ibidem*, f. 89.
[55] *Ibidem*, f. 91-92.
[56] A.N. filiala Piteşti, fond Ion Răuţescu, doc. nr. 25.
[57] A.N.B., M-rea Valea, XIV/1. Documente transcrise de regretatul profesor Ion Şucu.
[58] *Ibidem*, XIV/2.
[59] A.N. filiala Piteşti, Ion Răuţescu, doc. nr. 69.
[60] A.N.B. mss. nr. 683, f. 93.
[61] *Ibidem*, f. 74 şi verso. Condica de moşii Ştefan Belu.
[62] *Ibidem*, f. 74 şi verso.
[63] *Ibidem*, f. 75.

64.1817 februarie 6 - Zapisul prin care stareţa Zosima, de la schitul de mijlo Valea Mare, schimbă cu vistierul Ştefan Belu moşia bisericii din Piscani, primind (în schimb) o vie pe Valea Izvoranilor, un han în satul Prundu „în drumul cel mare al Bucureştilor" şi o ogradă cu 500 de pomi[64].

65.1817 martie 18 - Zapisul prin care Manolache, fiul lui Răducanu Vrabie, împreună cu fratele său Gheorghe, vând vistierului Ştefan Belu stânjeni de moşie 60 în Negreni[65].

66.1817 mai 30 - Zapisul Dumitranei Vrăbioaia, cu feciorii ei Anastase şi Mincă, prin care vând vistierului Ştefan Belu moşie în Negreni, stânjeni 60[66].

67.1817 iulie 9 - Zapisul clucerului Nicolae Brătianu prin care vinde logofătului Ştefan Belu o parte de moşie în Piscani, stânjeni 43 în Piscanii de jos şi stânjeni 13 în Piscanii de sus[67].

68.1817 iulie 12 - Zapisul copiilor lui Ştefan Piscanu prin care vând logofătului Ştefan Belu moşie în Piscani, 54 de stânjeni cu preţul de 18 taleri stânjenul[68].

69.1817 decembrie 10 - Hotărnicia moşiei Piscani a vel logofătului Ştefan Belu de către cea a vecinilor„răzaşi" respectiv: Safta Piscanca I, Dina Davideasca, Anghel polcovnicul din Câmpulung, Bănică Urianu, Matei Bălăşoiu, Şuta Purcăreanca şi Nicolae Ţăcălie[69].

70.1818 ianuarie 25 - Zapisul moşnenului Stoica Heroiu prin care vinde vel logofătului Ştefan Belu o parte de moşie în Piscanii de sus şi de jos[70].

71.1818 mai 4 - Zapisul Mariuţei, împreună cu soţul său comisul Nicolae Rusin şi cu tatăl său Anghel biv polcovnic, prin care vând logofătului Ştefan Belu moşie în Piscani[71].

72.1820 ianuarie 16 - Zapisul ţiganilor-rudari din Piscani, împreună cu vătaful lor Stanciu, prin care se angajează faţă de părintele Zosima, stareţul mănăstirii Valea, pe moşia căreia „sălăşluia", să-i presteze câte 4 zile de clacă pe an. „Iar nefăcând aceste zile de clacă să avem noi a plăti sf. sale câte taleri 1, adică 1 leu de fiecare..."[72].

73.1827 iulie 18 - Zapisul moşneanului Ion din Piscani prin care vinde partea sa de moşie din acest sat vistierului Mihai Popescu din Piteşti cu preţul de 1.050 de taleri[73].

74.1835 martie 28 - Zapisul lui Matei morarul prin care se învoieşte cu vistierul Mihai Popescu să-i construiască moară în Piscani „însă cu două roate, cu scocurile lor (sic!) şi toate cele trebuincioase lor, adică bătaia parilor, învelitul, sitele şi

[63] *Ibidem*, f. 76.
[64] *Ibidem*, f. 92-92. Vezi şi la Piteşti, fondul I. Răuţescu, doc. nr. 74.
[65] *Ibidem*, f. 77.
[66] *Ibidem*, f. 78.
[67] *Ibidem*, f. 94-95.
[68] *Ibidem*, f. 96.
[69] Academia Română, documente diverse, CCCCL/70, document din colecţia P. Pârâianu.
[70] A.N.B. mss. nr. 683, fila 95 si verso.
[71] *Ibidem*, f. 90 şi verso.
[72] *Ibidem*, M-rea Valea, VIII/18, transcris de prof. Ion Şucu - Mioarele, 1976.
[73] *Ibidem*, mss. nr. 1396, f. 122 verso.

îngrădirea, hambarele și celelalte, în afară de casa morii, ce are să o facă dumnealui de zid..."[74].

75.1837 noiembrie 30 - Zapisul lui Bănică Căteanu din Negreni prin care arendează preotului Vasile (tot din Negreni) o livadă cu pruni pe timp de trei ani, cu prețul de 52 de taleri[75].

76.1839 martie 20 - Zapisul lui Bănică Căteanu din Negreni prin care vinde preotului Vasile o ogradă cu pruni, nuci și cireși, cu prețul de 100 lei. Printre martori este menționat și pârcălabul satului Negreni (primarul, n.n.) Ion Bârcă[76].

77.1844 noiembrie 30 - Aleșii satului Piscani cercetează,din dispoziția subocârmuirii plășii Râurile, pricina dintre vistierul Mihai Popescu cu Tănase Padova, arendașul moșiei mănăstirii Valea, pentru stricăciunile ce face apa morii mănăstirii Valea moșiei vistierului. Documentul precizează că la această dată era „primar" al satului Piscani „Eu Niță Filotan logofătul satului"![77].

78.1845 octombrie 21 - Foaia de zestre pe care a dat-o popa Vasile Negreanu fiicei sale Maria la trecerea în căsătorie. Sunt menționate în „foaie" vite și haine, 32 de articole, printre care și suma de 300 lei, sumă destul de mare, dacă se are în vedere că în anul 1839, cu numai 100 lei popa Vasile a cumpărat de la Bănică Căteanu din Negreni o ogradă cu pomi fructiferi[78].

79.1845 noiembrie 26 - Hotărârea Tribunalului Muscel privind hotărnicia moșiilor lui Alexandru Belu de către „vecinii răzași" anume. Safta Piscanca, vistierul Mihai Popescu, Ianache Buhurdangiu, Ghiță Țăcălie, Niță Urianu și Ioniță Stâlpeanu[79].

80.1847 aprilie 15 - Hotărnicia făcută de inginerul hotarnic Gheorghe Cateluza moșiei Piscani a mănăstirii Valea față de cea a boierului Barbu Belu, pe baza căreia Tribunalul Muscel a dat sentința nr. 49 din 28 noiembrie 1852. Documentul menționează o serie de acte pe care părțile în litigiu le-au prezentat în instanță, fiecare parte disputându-și supremația asupra unei părți (în plus) din moșia satului. Din cuprinsul „sentinței" se constată că partea de est a satului, stabilită de secole sub poalele masivului păduros al Iudei, (cunoscută sub denumirea de„Piscanii de sus, ai Iudei") a fost readusă „la linie" în timpul Regulamentului organic (1833-1840) și „întemeiată" pe moșia mănăstirii Valea, cunoscută până în zilele noastre sub denumirea de „Linia Mănăstirii". Asemenea, se constată că actuala biserică din Piscani este cea veche, din secolul XVI, menționată în vechile hotărnicii din anii 1736 și 1777, (dovadă chiar mormântul ctitorului Vlaicu mare logofăt Piscanul, păstrat în pronaos), ctitorii Potoceni din secolul al XVIII-lea fiind, de fapt, doar restauratori ai acesteia. Unii dintre martorii mănăstirii Valea menționează în depoziția lor că „piatra din biserică" (lespedea mormântului lui Vlaicu Piscanul) le este cu știință când avea scrisul deplin iar acum, de puțină vreme, o văd cu literele șterse..."[80].

74 A N. filiala Pitești, fond Ion Răuțescu, doc. nr. 109.
75 *Ibidem*, doc. nr. 130.
76 *Ibidem*, doc. nr. 137.
77 *Ibidem*, doc. nr. 160.
78 *Ibidem*, doc. nr. 163.
79 A N.B., M-rea Valea XX bis./6.
80 *Ibidem*, XIV/4 și XIV/5, copii în fondul mănăstirii Valea, cercetat în anul 1976.

PISCANI, ARGEŞ COUNTY– 480 YEARS

Abstract

The village Piscani is certified "before the 6th of July 1526" in a deed through which Magdalina the nun from Corbi Argeş offered a place for a house to be built to a serf working on her estate, so that the village Piscani celebrated this year its 480th anniversary.

The paper presents the main documentary sources, edited and inedited, which are the basis for the history of the locality to be known.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XV**, 2006

VECHI LĂCAŞE DE CULT ALE ORAŞULUI PITEŞTI. BISERICA DOMNEASCĂ CU HRAMUL „SFÂNTUL GHEORGHE". CU O REFERIRE LA UN DOCUMENT TRECUT CU VEDEREA DESPRE CTITORUL ACESTEIA

MARIUS PĂDURARU*

Deşi despre vechile biserici ale oraşului Piteşti s-a scris destul de mult[1], nu toate aspectele privind istoricul acestora sunt pe deplin clarificate. Aşa de pildă, pe lângă cele de natură arheologică, parţial elucidate[2], a suscitat interesul specialiştilor

* Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti.

[1] Amintim principalele titluri. Până la 1970 a se vedea Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România*, I – Ţara Românească, vol. 2, M-Z, Bucureşti, 1970, p. 486-490, iar din acest an: Radu Creţeanu, *Date privind monumentele vechi din Piteşti şi punerea lor în valoare în cadrul acţiunii de sistematizare a oraşului*, în „Buletinul Monumentelor Istorice", 1970, 3, p. 64-70; Aurelian Sacerdoţeanu, *Începuturile oraşului Piteşti*, în „Studii şi Comunicări", III, Muzeul Piteşti, 1971, p. 195-208; Marin M. Branişte, *Icoane vechi în biserica Meculeşti din Piteşti*, în „Mitropolia Olteniei" (în continuare se va cita MO), XXVI, 1974, 5-6, p. 476-477; R. Voinarovschi, *Ce se ştie despre Biserica Sf. Treime-Beştelei din Piteşti*, în „Revista Muzeelor şi Monumentelor. Monumente Istorice şi de Artă" (în continuare se va cita RMM-MIA), XLV, 1976, 2, p. 67-70; Dinu V. Rosetti, *Observaţii arheologice privind vechimea oraşului Piteşti*, în idem, XLVI, 1977, 1, p. 69-70; Eugenia Greceanu, *Ansamblul urban medieval Piteşti*, Muzeul Naţional de Istorie, Bucureşti, 1982; Ştefan Balş, *Biserica Sf. Gheorghe din Piteşti*, în RMM-MIA, XLV, 1983, 2, p. 62-66; Petre Simionescu, *Contribuţii la studiul monumentului Beştelei din Piteşti*, în idem, XVIII, 1987, 1, p. 86-90; Petre Popa, Paul Dicu, Silvestru Voinescu, *Istoria municipiului Piteşti*, Bucureşti, 1988; Teodor Octavian Gheorghiu, *Metodă de abordare şi modele ale genezei unor oraşe medievale româneşti extracarpatice* (I), studiu de caz – Botoşani, în „Arhitectura", XXXVI, 1988, 1, p. 38-44; (II), studiu de caz – Piteşti, în idem, XXXVI, 1988, 3, p. 47-50; Dan Mohanu, *Lucrări de conservare – restaurare la cel mai vechi ansamblu de pictură murală din oraşul Piteşti. Diaconiconul bisericii Buna Vestire*, în RMM-MIA, XIX, 1988, 1, p. 85-92; Constantin Bălan, *Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul istoric Argeş (sec. XIV-1848)*, Bucureşti, 1994; Gheorghe Chiriţescu, *Scurt istoric al bisericii „Buna Vestire" – Piteşti*, în „Argesis", VII, 1995, p. 287-288; † Calinic Argeşeanul, Grigore Constantinescu, *Monumente memoriale din judeţul Argeş. Cruci de piatră*, Piteşti, 1999; Vasile Drăguţ, *Dicţionar enciclopedic de artă medievală românească*, ediţia a II-a, îngrijită de Tereza Sinigalia, Bucureşti, 2000; *** *Monumente istorice din judeţul Argeş, destin şi viitor*, Piteşti, 2000; Mihail M. Andrescu, *Istoricul mănăstirii Trivale de la fundare până la 1800. Domeniul funciar şi fondul de documente*, Bucureşti, 2001, cu recenziile realizate de Violeta Barbu şi Constantin Bălan, în „Studii şi Materiale de Istorie Medie", XX, 2002, p. 376-378; Cristian Moisecu, *Arhitectura epocii lui Matei Basarab*, II, Repertoriul edificiilor de cult, Bucureşti, 2003; Ion Nania, *Descoperiri arheologice pe vatra Piteştilor*, în „Argesis", XII, 2003, p. 73-87; Teodor Mavrodin, *Episcopia Argeşului 1793-1949*, Piteşti, 2005; Constantin Onu, Vasile Novac, *Biserica Mavrodolu*, Piteşti, 2007.

[2] Pe lângă sondajul întreprins la biserica cu hramul „Sfântul Gheorghe", până acum, în Piteşti, s-au întreprins sondaje şi cercetări arheologice – deşi datorită diverşilor factori nu întotdeauna condiţiile în care acestea s-au desfăşurat au fost cele optime –, la bisericile: „Buna Vestire" – Greci (Norocea), „Sfinţii Voievozi" (Meculeşti), „Sfânta Treime" (Beştelei), „Sfântul Gheorghe" (Schitului Trivalea) şi recent (2007), la fosta biserică cu hramul „Sf. Nicolae" situată vizavi de cinematograful „Modern".

existenţa unor lăcaşe de cult semnalate sporadic în documente, cum ar fi: metohul mănăstirii Mihai Vodă din Bucureşti[3], biserica lui Neacşu şi Matei Basarab[4], biserica lui Ianache vistierul[5], schitul Măguricea[6], schitul din Valea Gruiului[7], biserica Sf. Dimitrie „de supt Dealul Piteştilor"[8], biserica din Gura Văii Stănceştilor[9] şi mai ales metohul mănăstirii Cotmeana[10].

---

[3] Ridicată din zid, biserica (databilă în secolul al XVI-lea) ce a aparţinut unui schit, metoh al mănăstirii Mihai Vodă din Bucureşti, a fost închinată în 1626 de domnitorul Alexandru Coconul împreună cu edificiul bucureştean (translatat în 1986 de pe amplasamentul originar) mănăstirii Simion Petra de la Muntele Athos (Teodor Bodogae, *Ajutoarele româneşti la mănăstirile din Sfântul Munte Athos*, Sibiu, 1940, p. 253). Pe locul său a fost ridicată în deceniile opt-nouă ale veacului al XVII-lea biserica vistiernicului Ianache, cunoscută ulterior – din 1732 –, sub numele de schitul Beştelei.

[4] Document din 5 aprilie 1666 (Direcţia Arhivelor Naţionale Istorice Centrale (în continuare se va cita D. A. N. I. C.), ms. 479, f. 183 v.).

[5] Ridicată între 1679-1684. A fost construită ca mănăstire de vistiernicul Ianache din Piteşti, unchiul lui Gavrilă paharnic din Râfov. Acesta a fost căsătorit cu Aspra şi a avut mai mulţi copii, din care unul a purtat numele unchiului, Ianache (I. Ionaşcu, *Documente bucureştene privitoare la proprietăţile mănăstirii Colţea*, Bucureşti, 1941, doc. 35, p. 66-67; Mihail M. Andreescu, *op. cit.*, doc. 218, p. 259). Având hramul „Sf. Treime", biserica a fost ridicată pe locul alteia mai vechi din lemn, cea care în 1626 fusese închinată împreună cu mănăstirea Mihai-Vodă din Bucureşti de Alexandru Coconul. Noua biserică l-a avut probabil ca meşter zidar pe Stoica, autorul ansamblului medieval de la Goleşti.

[6] La 6 iulie 1685 Şerban Cantacuzino îi întărea schitului de la Piteşti „care să chiamă Măguricea" să-şi ia dijma de pe moşiile sale de la Fleşti, Groşi, Slătioare şi Samara „tot din zece 1, precum iaste obiceiul şi mai denainte vreme" (D. A. N. I. C., M-rea Trivalea, XX/7), o identificare posibilă a acestuia făcându-se cu biserica de lemn indicată pe harta lui Carol Pop Szathmary la intersecţia Căii Craiovei cu strada Exerciţiului (E. Greceanu, *op. cit.*, p. 90-92). N. Stoicescu, *op. cit.*, I, 2, M-Z, p. 489 şi n. 81 se întreabă dacă nu cumva este acelaşi cu schitul Trivalea. Considerăm că aşa este, căci aşa cum o arată documentele ce s-au păstrat, mănăstirea Trivalea a făcut numeroase achiziţii de ocine la Fleşti, Groşi, Slătioare şi Sămara, atât înainte cât şi după 6 iulie 1685 (D. A. N. I. C., M-rea Trivalea, XVIII/6, II/7, III/1 etc.; idem, ms. 477, f. 23 r., 34 v. - 35 r., 99 v. - 102 r. etc.).

[7] Situat „în dealul Piteştilor, unde să cheamă Valea Gruiului, unde iaste hramul Sfântului şi Marelui Mucenic Gheorghie", a fost închinat cu casele şi podoabele bisericii de Nica cupeţul din Piteşti, mănăstirii Câmpulung la 13 aprilie 1689 (D. A. N. I. C., M-rea Câmpulung, XLVII/9; idem, Doc. ist., CMX/584, f. 582 r., cu data 15 aprilie 1689, copie după condica mănăstirii Câmpulung).

[8] Ctitorită de arhimandritul Partenie Argeşeanu, după cum reiese din catagrafia de avere din 15 noiembrie 1784 (D. A. N. I. C., Episcopia Argeş, LXVIII/7). Poate aceeaşi cu biserica „Sf. Dumitru" de la Valea Rea, azi sat înglobat oraşului Piteşti.

[9] Închinată de Marin Ungurul schitului Trivalea la 20 ianuarie 1698, situată „în Gura Văii Stânceştilor, care bisearică o au făcut din temelia ei fratele meu Isar (al lui Marin Ungurul – n. n.), cu toată cheltuiala lui, cu tot locul dinprejurul bisericii", deoarece era „rămasă pustie de multă vreame şi fiindu de laturea oraşului" (D. A. N. I. C., M-rea Trivalea, XIV/1). Eugenia Greceanu a identificat cu ajutorul hărţii lui Carol Pop Szathmary biserica din Valea Stancii ca fiind amplasată la confluenţa gârlei Trivalea cu gârla Mislea la NV de schitul Buliga; ultimul se situa pe terenul unde din 1898-1899 se află clădirea fostei Prefecturi a Judeţului Argeş, din 1970 expoziţia permanentă a Muzeului Judeţean Argeş (E. Greceanu, *op. cit.*, p. 60, fig. 7 – B, p. 70, fig. 12, p. 84, fig. 23). Într-o însemnare păstrată în arhiva bisericii „Sf. Ioan" pe *Mineiul lunei Oct.*, tipărit de Chesarie Râmniceanu la 1776, de pe a treia filă se precizează: „Această sfântă şi dumnezeiască carte s-au legat de robul lui Dumnezeu Şărban logofătul Şărban, mahalagiu aceştii sfinte i dumnezeieşti *bisertci din gura Văii Stancii* – s. n.", legătura cărţii făcându-se „în cursul anilor 1778" (Marin M. Branişte, *Însemnări pe vechile cărţi de slujbă de la Bisericile din Piteşti*, în MO, XII, 1961, 1-4, p. 203). Cf. E. Greceanu, *op. cit.*, p. 82, cartea s-a păstrat la biserica cu hramul „Sf. Treime" (Beştelei).

[10] Hrisoavele lui Alexandru Iliaş (1616-1618; 1627-1629) din 13 octombrie 1617 (*D. I. R.*, B, XVII, III, doc. 142, p. 170) şi 15 aprilie 1618 (cu conţinuturile aproximativ identice), confirmă „mănăstirii numită Codmeana, ca să-i fie ocină la Stănceşti, care se numeşte şi este lângă oraşul Piteşti şi cu metohul, pentru că este veche şi dreaptă ocină şi dedină sfintei mănăstiri" (*D. I. R.*, B, XVII, III, doc. 185, p. 211), aşa cum procedaseră mai înainte şi domnitorii Vlad Călugărul (1481, 1482-1495), Radu cel Mare (1495-1508), Radu

În ceea ce priveşte biserica domnească cu hramul Sfântul Gheorghe[11] aceasta se definitivează la 13 mai 1656, fiind ctitorie a domnitorului Ţării Româneşti Constantin Şerban (1654-1658) şi a doamnei Bălaşa, monument istoric[12].

Pisania. „Cu vrerea Tatălui şi cu ajutorul Fiului **şi cu sporul** Duhului Sfânt, îndematum-am şi eu, cela ce sunt din**tru Domnul mieu** bun creştin Constantin Şerban V<oe>v<o>d, şi cu bună creştina **doamna mea Bălaşa, mil**uindu-mă Dumnezeu **cu cinstit** scaun**ul părin**telui meu răpos**at creş**tin Şerban V<oe>v<o>d, fiind eu domnul Ţării Rumâneşti, **văzând** că toate **lumeşti sunt** trecătoare, aducându-mi aminte, nevoituma-m a rădica această sfântă biserică d**in temelie** până în sfârşit **în hram**ul şi lauda **Mare**lui Mucenic **Gheorghe** să ne fie aicea întru ajutor, iar în celălalt veac să ne fie în neam netrec**ută** nouă şi părinţilor **noştri** în veci. Mai 13 leat 7164"[13].

Istoricul. Deşi tradiţia orală, consemnată şi în scris, referitoare la motivul înălţării edificiului, arată că acesta a fost mulţumirea pentru salvarea domnitorului

de la Afumaţi (1522, 1522, 1522-1523, 1524, 1524-1529), Pătraşcu cel Bun (1554-1557), Petru cel Tânăr (1559-1568) şi Alexandru cel Rău (1592-1593). La 27 februarie 1649, Matei Basarab poruncea „ca să fie în pace metohul mănăstirii (Cotmeana – n. n.) de la Piteşti şi ţigănia de către pârcălabii den Piteşti", „pentru cămănăriia sau de alte cheltuiale" (*D. R. H.*, B, XXXIV, doc. 33, p. 28-29). Metohul de la Stănceşti este menţionat ultima dată în hrisovul lui Grigore Ghica din 7 aprilie 1673, dat mănăstirii Cotmeana, „ca să fie în pace metohul sfintii mănăstiri de la Piteşti şi ţigănia, de către pârcălabii den Piteşti, pentru cămănăric şi pentru alte cheltuiale ale oraşului", cum făcuse şi „răposatul Mateiu vodă" (D. A. N. I. C., M-rea Cozia, I/10). N. Stoicescu a arătat că metoh nu reprezintă întotdeauna o mănăstire mai mică sau un schit închinate altei mănăstiri mai mari, ci şi „sucursalele" sau diverse case ale mănăstirilor, aflate de regulă în oraşe. În speţă, cum camănă plăteau numai prăvăliile şi cârciumile „metohul mănăstirii de la Piteşti va fi fost desigur un loc de desfacere a produselor mănăstirii" (N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 523, n. 92); vezi şi O. Sachelarie, N. Stoicescu (coord.), *Instituţii feudale din Ţările Române. Dicţionar*, Bucureşti, 1988, p. 295. Acest loc de desfacere a produselor mănăstirii, situat în apropierea schitului Trivalea a fost confundat de mai multe ori cu o altă biserică (Ion Gr. Rădulescu, *Schitul Trivale*, în „Păstorul Ortodox" (în continuare se va cita PO), XXI, 1940, 6-8, p. 251; Arhim. Gr. Uriţescu, *Schitul Trivalea din Piteşti*, în MO, XVII, 1965, 3-4, p. 186-188; M. M. Andreescu, *op. cit.*, p. 17). Deşi Eugenia Greceanu consideră metohul o mănăstire, îl localizează corect – folosind şi descrierea din hrisoavele lui Alexandru Iliaş –, pe „terenul traversat de Trivalea (denumită valea Stancii), de la întâlnirea cu iazul de pe Geamăna Mică situate în dreptul Smeurei Lacului, până în Argeş", tangent cu extremitatea de nord a oraşului medieval (E. Greceanu, *op. cit.* p. 71). Tradiţia consemnează şi o veche biserică ctitorită de Vlad Ţepeş (M. M. Andreescu, *op. cit.*, p. 14, n. 9), sau şi mai înainte, la începutul secolului al XV-lea, de călugării (sic!) Trifon şi Stanca, veniţi de la mănăstirile Cozia sau Cotmeana (Arhim. Gr. Uriţescu, *op. cit.*, p. 187 şi n. 11; Ion Gr. Rădulescu, *op. cit.*, p. 249; N. Ghimpa, *Note istorice*, în „Cronica Argeşului", Piteşti, I, 1940, 6, p. 12), la poalele dealului pe care se află astăzi schitul. Aceeaşi tradiţie a fost consemnată şi de Ion Gr. Rădulescu, cu deosebirea că, în acest caz, Trifon şi Stanca sunt daţi drept arendaşi ai proprietăţilor mitropolitului Varlaam. Ei ar fi ctitorit o bisericuţă în apropierea schitului Trivalea, însă anterior acestuia, pe dealul din apropiere numit Măguircea (despre aceasta vezi supra n. 6), care după moartea lui Trifon ar fi fost refăcută de înaltul ierarh. La rândul său, prelatul ctitorise o bisericuţă de lemn pe locul unde se află astăzi „Grota" în parcul Trivalea (Ion Gr. Rădulescu, *Schitul Trivale*, p. 249). Potrivit tradiţiei, la lăcaşul înălţat de Trifon şi Stanca ar fi poposit capul lui Mihai Viteazul în drumul de la Viena (de fapt Câmpia Turzii) la mănăstirea Dealu (Gr. Uriţescu, *op. cit.*, p. 187, n. 11). Chiar dacă hrisoavele lui Alexandru Iliaş nu menţionează că metohul este scutiti de camănă, cum aceasta era o dare atestată documentar la începutul secolului al XV-lea, credem că şi în aceste acte, ca şi în cele emise de cancelariile lui Matei Basarab şi Grigore Ghica este vorba de acelaşi metoh cu sensul arătat mai sus. Nu este exclus ca mai târziu, când Trivalea a fost metoh al Cotmenii (cca. 1719-1730), schitul să fi vegheat asupra proprietăţilor pe care ctitoria domnitorilor Radu I şi Mircea cel Bătrân le avea la Piteşti.

[11] N. Stoicescu, *op. cit.*, I, 2, M-Z, p. 487-488.

[12] Codul din lista monumentelor istorice (03B0001); situat în strada Victoriei (fostă Bălaşa Doamna), nr. 2.

[13] Ştefan Balş, *op. cit.*, p. 63, n. 4. S-au trecut cu aldin literele de pe fragmentele din vechea pisanie (1656) recuperate de arhitectul Balş în timpul săpăturilor făcute în pridvorul bisericii.

Constantin Şerban, care „străbătând Piteştii călare pe calul său, gata era să se afunde în mlaştinile formate din strânsura apelor scurse de pe dealuri"[14], un document[15], trecut cu vederea, aflat la Direcţia Arhivelor Naţionale Istorice Centrale, face mai multă lumină în acest sens. Acesta confirmă într-un fel tradiţia. Este vorba de hrisovul lui Constantin Brâncoveanu din 26 noiembrie 1705, unde se arată că „a<i>cea la domniia mea s-au jăluit Atanasie călugărul şi cu fie-său Matei de la Piteşti, zicând cum că încă mai dennainte vreme aţi fost avut judecată înnaintea dumnealui Şărban Cost<andin>, când era ispravnic acolo la Piteşti pentru o moară ce au dăruit Stroe vornicu[16] lui vlădica Varlam"[17]. Întrucât în Ţara Românească dregătoria de ispravnic apare abia în urma reformei lui Constantin Mavrocordat din 1740, este clar că viitorul domn s-a aflat la Piteşti pe vremea când era încă mare dregător[18], însărcinat cu o cercetare la faţa locului, de Matei Basarab. Deci, legăturile lui Constantin Şerban cu Piteştii, sunt mai vechi, încă de dinainte de a ajunge în fruntea ţării şi de a începe zidirea acestei frumoase biserici – s. n. Ea a fost făcută de domn în amintirea acelei perioade, dar şi cu recunoştinţă pentru ascensiunea sa la tronul Ţării Româneşti.

Considerăm demn de a fi reţinut faptul că existenţa unei astfel de biserici, reprezenta autoritatea domniei în centrul activităţii economice a oraşului, terenul pe care s-a construit fiind proprietate domnească, iar slujitorii ei scutiţi de dări[19].

O altă problemă privitoare la istoria acestui monument o ridică hrisovul din 5 aprilie 1666 dat de Radu Leon (1664-1669). Conform acestuia, fiind stricată o biserică veche din Piteşti, Matei Basarab „s-au sculat de au făcut-o cu temelia de piatră şi în sus de lemn", dar, „fiind răotăţi o au ars". Domnul a dat voie lui Neacşu din Piteşti să refacă biserica şi să fie pe seama lui „cum au fost şi mai înainte vreme"[20]. Întrucât cercetările arheologice din 1963 efectuate la biserica domnească au „constatat că aceasta nu încalcă temeliile altei biserici", deci ea nu s-a aflat pe locul actualului edificiu, dar, după cum o indică materialul arheologic relevat în 1967, care a atestat existenţa unei necropole mai vechi datată rezervat în secolele XIV-XV, este posibil ca biserica refăcută de Matei Basarab şi apoi de Neacşu să se fi aflat undeva în apropierea bisericii „Sf. Gheorghe"[21], probabil undeva în perimetrul demarcat în prezent de teatrul „Al. Davila" şi Casa Sindicatelor. Nu este exclus ca această veche biserică să fi fost ctitorită chiar pe locul uneia din bisericile Sf. Nicolae sau Mavrodolu.

---

[14] Ion Gr. Rădulescu, *Un monument istoric: Biserica „Sf. Gheorghe" din Piteşti*, în PO, XX, 1939, 11-12, p. 376.

[15] Vezi Anexa.

[16] Stroe Leurdeanul. Despre el vezi N. Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova. Sec. XIV-XVII*, Bucureşti, 1971, p. 204-206 şi Marcel Ene, *Marele vornic Stroe Leurdeanu*, în „Revista de Istorie", 1981, nr. 8.

[17] D. A. N. I. C., M-rea Trivalea, XX/24. Documentul a fost publicat şi de Mihail M. Andreescu, *op. cit.*, doc. 253, p. 293, cu unele inexactităţi.

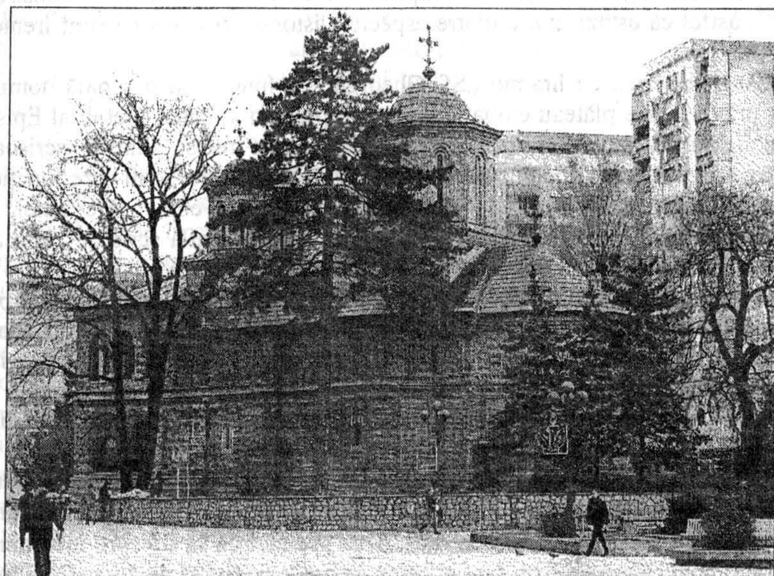
[18] Poate în perioada în care apare în documente ca mare serdar (1646 iul. 27 – 1648 dec. 10), apoi fiind destituit din dregătorie de Matei Basarab (care îl însemnase la nas ca să nu ajungă domn) din pricina neînţelegerilor sale cu Diicu Buicescu, ruda domnului (N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 158).

[19] Cf. şi E. Greceanu, *op. cit.*, p. 78 şi n. 38 unde sunt citate cărţile domneşti din 3 aprilie 1813, respectiv 17 iulie 1817, în care se vorbeşte despre scutirea de dări a preoţilor şi diaconilor ce slujeau aici.

[20] D. A. N. I. C., ms. 479, f. 183 v.

[21] D. V. Rosetti, *op. cit.*, p. 69.

Revenind la ctitoria menţionată de hrisovul lui Radu Leon, considerăm, ca şi alţi cercetători ai problemei, că este oarecum suspicios ca Matei Basarab (care după tradiţie ar fi avut şi case în oraş) să fi ridicat o biserică de lemn în centrul unui târg înfloritor, după cum de asemenea este curios de ce după incendiu lăcaşul a fost refăcut de Neacşu, după cum se pare, în calitate de ctitor şi nu de executant[22].

Biserica domnească cu hramul „Sfântul Gheorghe" din Piteşti.
Foto Marius Păduraru - 2006.

În concluzie, considerăm că pe lângă biserica domnească, ctitorie a lui Constantin Şerban terminată în 1656, a mai existat în centrul oraşului, la distanţă nu prea mare de aceasta, cel puţin încă o biserică. Este posibil ca aceasta să fi fost iniţial din piatră, ulterior din lemn (cea refăcută de Matei Basarab), iar apoi când o reface Neacşu, asta dacă o mai reface (nu ştim de existenţa vreunui document în acest sens) din lemn sau din piatră[23]. „Noile curţi"[24] ale lui Neagoe Basarab (cu casa domnească amplasată la „circa 35 m de biserica Sf. Gheorghe", cum a stabilit campania arheologică din 1988)[25], precum şi cele anterioare, este mai mult ca sigur că au avut şi

---

22 E. Greceanu, *op. cit.*, p. 40 şi n. 42. Autoarea îşi pune întrebarea dacă nu cumva documentul din 1666 se referă la o primă biserică de zid (ce ar fi aparţinut acestui Neacşu sau înaintaşilor săi) care, ar fi precedat-o pe cea de lemn, caz în care biserica existentă azi, considerată corect la 1746 de mitropolitul Neofit drept ctitorie a lui Constantin Şerban (Mihail Carataşu, Paul Cernovodeanu, Nicolae Stoicescu, *Jurnalul călătoriilor canonice ale mitropolitului Ungrovlahiei Neofit I Cretanul*, în „Biserica Ortodoxă Română" (în continuare se va cita BOR), XCVIII, 1980, 1-2, p. 271), să fi fost ctitorită în realitate, un veac mai înainte de Neacşu din Piteşti. Nu ni se pare verosimilă această ipoteză deoarece Dinu V. Rosetii arată clar că biserica lui Constantin Şerban, de secol XVII „nu încalcă temeliile altei biserici" (Dinu V. Rosetti, *op. cit.*, p. 69).

23 Prin aceasta înţelegându-se mai ales cărămidă.

24 Act din 22 noiembrie 1517 (*D. R. H.*, B, II, doc. 185, p. 354-355).

25 Teodor Cioflan, Romeo Maschio, *Dovezi arheologice privind existenţa unei curţi domneşti temporare la*

ele biserică. Poate că una dintre acestea este în legătură cu cea refăcută de Matei Basarab şi Neacşu.

Din păcate, nici cercetările arheologice care puteau aduce mai multă lumină în această problemă extrem de interesantă a monumentelor medievale din centrul oraşului Piteşti n-au făcut-o şi, este practic imposibil s-o mai facă datorită construcţiilor moderne[26], astfel că astăzi multe dintre aspectele istorie acestei urbe sunt iremediabil pierdute.

Lângă biserica cu hramul „Sf. Gheorghe" a funcţionat o şcoală domnească, s-au aflat prăvălii care plăteau embatic lăcaşului, precum şi hanul-metoh al Episcopiei Argeşului[27]. Astfel, ante 23 aprilie 1753, după cum reiese dintr-o scrisoare de mărturisire, a fost atestată documentar existenţa în Piteşti a unei şcoli care funcţiona pe lângă această biserică, unde preda „Ianache biv vătaf de copii". De altfel, pe un Penticostar ce a aparţinut bisericii „Sf. Ioan" din Piteşti se află scris de către acesta: „Fiindcă am făcut şcoală aici în oraş"[28].

O altă însemnare din 1764 făcută pe un alt Penticostar îl menţionează pe „Ion vătaf ot şcoala nouă domnească ot Sf. Gheorghe", de unde se poate concluziona că pe lângă acest lăcaş existase anterior o şcoală mai veche, foarte probabil, cea la care predase cu 11 ani în urmă Ianache[29].

La 6 august 1784 pe *Mineiul lunii august*, tipărit la 1780 la Râmnic, sub Filaret, de la biserica domnească „Sf. Gheorghe" s-a consemnat pe foaia din faţă a legăturii de piele, referitor la activitatea şcolară ce se desfăşura sub auspiciile lăcaşului: „Aici au însemnat robul lui Dumnezeu Ioan dascăl de Piteşti, fiindcă am învăţat copii de<n> oraşi şi am făcut şcoală aici în oraş. S-au pus aici ca să fie spre încredinţare la cei ce vor citi cum că aşa au fost. Iar cel ce nu va crede pârâşi să aibă pe sfinţii îngeri şi pe marele mucenic Gheorghie, a cărui pomenire săvârşim şi iaste hram aici la această biserică domnească şi eu am învăţat copii<i> aproape de această sfântă biserică, în casa Manului Cojocaru. Deci, am scris, ca să ţie minte, aicea într-această foae. 1784, aug. 6"[30]. Având un scris clar şi frumos, ştiutor de limbă greacă, după cum o arată dedicaţia făcută sub inscripţia precedentă[31], el a mai lăsat, de data asta în româneşte, pericopele din Duminica Sfintelor Paşti şi pe cea de la a doua Înviere (Vecernia Paştilor). La final, pune ziua: „1798, mai 23 pisat Ioan dascăl, Piteşti"[32].

Slujitorii de la „Sf. Gheorghe" s-au bucurat de privilegii domneşti chiar şi în secolul al XIX-lea, după cum se arată într-un act din 12 iulie 1817, în care episcopul Argeşului cerea de la domn pe lângă cei trei preoţi ce deserveau biserica încă unul şi un

Piteşti, în „Argesis", VIII, 1999, p. 132.

[26] Se putea face în a doua jumătate a secolului trecut, cu ocazia săpăturilor pentru fundaţiile clădirilor moderne, dar, lipsa de interes a autorităţilor de atunci şi-a spus cuvântul.

[27] E. Greceanu, *op. cit.*, p. 80.

[28] Veronica Tamaş, *Contribuţii la istoricul învăţământului vâlcean în Evul Mediu (1415-1830)*, în „Studii Vâlcne", 1974, III, p. 141.

[29] Marin M. Branişte, *Câteva ştiri despre şcolile din oraşul Piteşti înfiinţate pe lângă biserici înainte de Regulamentul organic*, în MO, XVII, 1965, 3-4, p. 173-175.

[30] Idem, *Însemnări...*, în MO, XII, 1961, 1-4, p. 199. Vezi şi I. Ionaşcu, *Catagrafia Eparhiei Argeş la 1824*, Bucureşti, 1942, p. XIII, n. 1.

[31] Marin M. Branişte, *op. cit.*, p. 200.

[32] *Ibidem.*

diacon care „şi aceştia să fie ertaţi de birul preoţesc şi cu toate altele cîte vo eşi de la visterie“[33].

În 1808 slujeau aici trei preoţi: Preda, Chiţu (scutit) şi Ilie[34].

În 1824 Biserica Domnească făcea parte din Plasa de Jos a eparhiei Râmnicului şi Argeşului, condusă de protopopul Vasile. Catagrafia din acest an o menţionează drept „biserică de zid pe moşia domnească“, unde slujeau preoţii Hristea (60 de ani), Gheorghie (35 de ani), Hristea (25 de ani) şi diaconul Ioan, scutit cu privilegiu domnesc[35]. Reparaţii s-au făcut în 1844, astfel că, în anul 1845 biserica se afla în stare bună şi se slujea sfânta liturghie[36].

Afectat de celebrul incendiu din august 1848[37], între 1867-1869 monumentul a fost supus „la fel de ca atâtea alte biserici orăşeneşti, aceleiaşi acţiuni de transformare radicală după noua modă a vremii, care a caracterizat toate aspectele vieţii din Principatele Române în cursul veacului al XIX-lea“[38], adică la ceva ce am putea numi mai degrabă „înfrumuseţare“ în accepţiunea epocii, decât restaurare, în sensul pe care aceasta îl are astăzi. Epitropii cer la 3 iunie 1875 aprobarea episcopiei pentru noi reparaţii, terminate în 27 noiembrie „afară de tâmpla care a rămas nepoleită din cauza lipsei de fonduri“. Se dorea sfinţirea în acelaşi an, la 7 decembrie, de Sf. Filofteia, deoarece se înlocuise „piatra sf. preastol“ cu una de marmură „precum şi toate icoanele la tâmplă şi celelalte privitoare la sfinţire, afară de florăria tâmplei, care a rămas nepoleită“. Episcopul Ghenadie II Petrescu a cerut ca sfinţirea lăcaşului să se facă după terminarea lucrărilor, care au continuat şi în anul 1876[39]. Datorită unor greutăţi de ordin financiar, sfinţirea s-a făcut în 1877, luna martie, urmând ca celelalte lucrări să se realizeze ulterior[40]. În 1883 s-a reparat pardoseala, care era de lemn[41], iar în octombrie 1891 s-au luat măsuri pentru protejarea tâmplei de cari, dându-se de trei ori cu baiţ „compus din samioc cu şerlac“. Episcopia a aprobat lucrările, dar a cerut ca tâmpla „să

---

33 Ion Gr. Rădulescu, *op. cit.*, p. 381.
34 I. Ionaşcu, *op. cit.*, p. 33.
35 *Ibidem.*
36 T. Mavrodin, *op. cit.*, p. 310.
37 După Gr. Tocilescu, *Raporturi asupra câtorva mănăstiri, schituri şi biserici din ţară, prezentate Ministerului Cultelor şi al Învăţământului public*, extras din „Analele Academiei Române“, s. II, t. VIII, secţiunea II, „Memorii şi notiţe“, Bucureşti, 1887, p. 7 se arată că „în Sfântul Gheorghe n-a intrat focul şi nimic n-a vătămat, numai învelişul şi clopotniţa au ars“. Informaţia este confirmată şi de G. I. Lahovari în *Dicţionar geografic al judeţului Argeş*, Bucureşti, 1888, p. 121-122: „La anul 1848 august 18, miercuri seara la 3 ceasuri, a luat foc oraşul Piteşti şi a ars tot târgul, trei mahalale şi trei biserici, Sf. Nicolae, Sf. Dumitru şi Maica Precista (Mavrodolu). Focul a durat patru ceasuri şi a mistuit tot, case, prăvălii, mărfuri şi biserici“; Vezi şi Vasile Novac, *Incendiul de la Piteşti din august 1848*, în „Studii şi Comunicări“, V, Muzeul Piteşti, 1980, p. 311-315. După Ion Nania, *op. cit.*, p. 77, pe o *Psaltire* editată la Buda (autorul nu indică anul) din satul vâlcean Oteteliţu s-ar găsi următoarea consemnare: „În 1848 august 18 miercuri seara spre joi pe la 11 s-au aprins hanul lui Ionache şi au ars târgul Piteştilor tot şi împreună cu 3 biserici: Sf. Nicolae, Sf. Gheorghe - Biserica Domnească şi Maica Precista Mavrodolului. Eram în Piteşti. Constantin K. Roşianu“. S-ar părea că în acest incendiu au fost afectate prăvăliile, acoperişul de şindrilă, amvonul, iar clopotele au căzut jos, restul fiind salvat, mărturie în acest sens fiind sinodiconul bisericii, unde, la pagina 17 se arată că negustorii şi-au salvat mărfurile adăpostindu-le în interiorul lăcaşului (Ion Gr. Rădulescu, *op. cit.*, p. 380).
38 Ştefan. Balş, *op. cit.*, p. 62.
39 Tatiana Bobancu, *Album religios. Bisericile din oraşul Piteşti*, Piteşti, 1933, p. 21. Ion Gr. Rădulescu, *op. cit.*, p. 380-381; vezi şi BOR, 1930, 1-4, p. 47.
40 Direcţia Judeţeană a Arhivelor Naţionale - Argeş, Ep. Argeşului, dos. 71/1877, f. 118.
41 *Ibidem*, dos. 6/1883, f. 15.

nu se lase mai mult timp nepoleită"[42]. În 1892 „pentru apărarea de fumul produs de lumânări și păstrarea curățeniei pachetului și a sfitelor de a mai fi picate cu ceară" s-au pus la sfeșnice și policandre lumiere de metal cu resort „în care se introduc numai lumânări de ceară curată fabricate espre", precum la biserica Doamna Bălașa din București[43]. Alte reparații s-au făcut în anii 1902-1903.

În decembrie 1913 începea furnizarea curentului electric în Pitești de către Societatea Anonimă de Electricitate din oraș, în același an, la 6 noiembrie, epitropii cerând episcopiei aprobare ca biserica să fie conectată la noul sistem de iluminare[44].

Pe la 1928-1929 biserica făcea parte din protopopiatul Argeșul de Jos, plasa Bascov, având în subordine străzile: Industriei, Alexandru Lahovari, Principele Carol, Principesa Maria, Unirii, Piața Episcopiei și parțial Craiova, Doamna Bălașa, Șerban-Vodă și Bulevardul Elisabeta, cu 152 de familii cu 458 de suflete. Nu avea casă parohială. Aici slujeau preoții: paroh Marin D. Preoțescu, iconom stavrofor, licențiat în teologie (născut la 28 ianuarie 1882, hirotonit preot la 1 iunie 1908, pe seama parohiei Siliștení, transferat aici, ca ajutător, la 1 aprilie 1909, înaintat paroh la 15 august 1922, duhovnic din 16 august 1913, medaliat cu „Răsplata Muncii pentru Biserică" – cl. I, „Răsplata Muncii pentru Școală" – cl. I, „Meritul Sanitar", „Meritul Comercial", „Coroana României", în grad de ofițer și „Răsplata Muncii pentru Construcții Școlare"; profesor secundar) și ajutător Gheorghe Popescu Broșteni, iconom, licențiat în teologie (născut la 15 august 1889, hirotonit preot în 27 septembrie 1916, pe seama parohiei Sf. Nicolae – Obrocari din Slatina, transferat la 1 iunie 1919 la biserica catedrală din Curtea de Argeș, transferat aici la 1 august 1922, duhovnic din 1918, medaliat cu „Coroana României" în grad de cavaler; consilier referent al secțiunii economice)[45]. Cântăreți erau Ioan I. Iliescu (absolvent al școlii de cântăreți, născut la 10 aprilie 1885, numit paraclisier la biserica Sf. Nicolae în 15 decembrie 1903, transferat aici, în aceeași calitate la 1 noiembrie 1907, numit cântăreț la parohia Sf. Ioan, la 1 iunie 1909, transferat aici la 1 noiembrie 1925) și Alexandru Berechet (absolvent al școlii de cântăreți în anul 1900, numit la 1 ianuarie 1926). Paraclisier era Alexandru Constantinescu, practicant, născut în anul 1873, numit la 1 iulie 1921[46].

Din fericire însă, prefacerile din secolul al XIX-lea, precum și cele din anii 1902 și 1932[47] au îngăduit păstrarea sub tencuială a vechilor elemente medievale, care coroborate cu informațiile furnizate de o catagrafie a lăcașului de la 1852[48] au permis declanșarea procesului de restaurare. Ca atare valorosul monument, păstrător a numeroase elemente de arhitectură specifice prestigioasei epoci a lui Matei Basarab și Vasile Lupu, unele dintre ele dovedindu-se a fi unicate, nefiind întâlnite decât în forme copiate la monumente mai târzii[49], a intrat în procesul de restaurare ale cărui etape s-au desfășurat între 1963-1968, și în urma căruia a rezultat actuala înfățișare a monumentului (foto Remus).

[42] *Ibidem*, dos. 7/1891, f. 61.
[43] *Ibidem*, dos. 11/1892, f. 11.
[44] Teodor Mavrodin, *op. cit.*, p. 311.
[45] BOR, 1930, 1-4, p. 47.
[46] *Ibidem*.
[47] Tatiana Bobancu, *op. cit.*, p. 21-22.
[48] Ștefan Balș, *op. cit.*, p. 62, n. 1.
[49] *Ibidem*, p. 65-66.

Imediat după incendiu biserica a fost învelită cu tablă, iar în locul turlelor mici (refăcute în deceniul şapte al secolului trecut de arhitectul Şt. Balş) i s-a pus o turlă mare de circa 3,7 m. Alte modificări s-au făcut în 1876[50]. Din fericire însă, prefacerile din secolul al XIX-lea, precum şi cele din anii 1902, 1924, 1932, 1939[51] au îngăduit păstrarea sub tencuială a vechilor elemente medievale, care coroborate cu informaţiile furnizate de o catagrafie a lăcaşului de la 1852[52] au permis declanşarea procesului de restaurare. Ca atare valorosul monument, păstrător a numeroase elemente de arhitectură specifice prestigioasei epoci a lui Matei Basarab şi Vasile Lupu, unele dintre ele dovedindu-se a fi unicate, nefiind întâlnite decât în forme copiate la monumente mai târzii[53], a intrat în procesul de restaurare ale cărui etape s-au desfăşurat între 1963-1968, şi în urma căruia a rezultat actuala înfăţişare a monumentului. Potrivit tradiţiei, lângă biserica domnească, Constantin Şerban ar fi ridicat un „palat cu dependinţe, curte şi grădină", fundaţiile acestora ieşind se pare, la iveală, prin 1865-1866, cu ocazia construirii unei case, pe locul unde se intersectau străzile Craiovei şi Teiuleanu[54].

Arhitectura. De plan triconc[55], cu trei turle, două pe pronaos şi una pe naos, edificiul reia sistemul de boltire de la mănăstirea Dealu, cu două turle pe pronaos[56].

În ceea ce priveşte pridvorul acesta se prezintă „supraînălţat de un foişor pe coloane de cărămidă, constituind clopotniţa, compoziţie folosită pentru prima oară în Ţara Românească – s.n."[57], având intrarea încadrată de un portal inspirat din cel al ctitoriei târgoviştene de la Stelea. Faţadele monumentului care erau decorate de o tencuială cu imitaţie de cărămizi, zugrăvite în tehnica *simili* nu au mai fost refăcute cu prilejul restaurării. Ancadramentele de la intrarea în pridvor şi în pronaos au fost reconstituite pe baza fragmentelor originale descoperite sub pardoseală care păstrau urme de culoare roşie şi verde[58]. În mod asemănător au fost refăcute ramele ferestrelor având o decoraţie similară primului portal[59].

Pronaosul măsoară 27,50 x 9,30 m şi este uşor supralărgit[60] ca şi la biserica Târgului din Târgovişte, ambele edificii având ca model lăcaşul mănăstirii Căldăruşani[61].

Naosul prezintă „patru picioare de zidărie care încadrează absidele laterale şi pe care se descarcă două perechi de arce ce susţin turla, generând câte două travee boltite cu semicilindri dispuşi în lung, din care în cea răsăriteană, mai lată, sunt amenajate proscomidia şi diaconiconul"[62].

---

[50] Tatiana Bobancu, *op. cit.*, p. 21. Ion Gr. Rădulescu, *op. cit.*, p. 380-381.
[51] Tatiana Bobancu, *op. cit.*, p. 21-22. Ion Gr. Rădulescu, *op. cit.*, p. 381.
[52] Ştefan Balş, *op. cit.*, p. 62, n. 1.
[53] *Ibidem*, p. 65-66.
[54] Tatiana Bobancu, *op. cit.*, p. 19.
[55] Cristian Moisescu, *Arhitectura Epocii lui Matei Basarab*, II, *Repertoriul edificiilor de cult*, Bucureşti, 2003, p. 96, fig. 115.
[56] Vasile Drăguţ, *Dicţionar enciclopedic de artă medievală românească*, ed. a II-a, îngrijită de Tereza Sinigalia, Bucureşti, 2000, p. 338-339.
[57] *Ibidem*, p. 339.
[58] Cr. Moisescu, *op. cit.*, p. 97, fig. 117.
[59] *Ibidem*, p. 97.
[60] *Ibidem*, fig. 116.
[61] *Ibidem*, p. 96-97.
[62] *Ibidem*, p. 97.

Pictura. Cu prilejul primei sale călătorii (2 iunie – 1 septembrie 1746)[63] desfăşurată în judeţele Ilfov, Vlaşca, Dâmboviţa, Muscel, Argeş şi Vâlcea pentru a observa cum sunt administrate bunurile Mitropoliei, între 7 – 10 iulie 1746, cât a poposit în Piteşti, mitropolitul Neofit Cretanul[64] a observat că biserica domnească Sf. Gheorghe este „nezugrăvită încă"[65]. Catagrafia din 1852 consemna însă că „biserica e zugrăvită peste tot din vechime", ceea ce presupune că pictura s-a realizat după 10 iulie 1746. În 1876 pictorul Gh. Stoenescu elevul lui Gh. Tattarescu, a repictat biserica în ulei, în manieră neorenascentistă şi i s-a adăugat catapetasma înaltă de 10 m, opera sculptorului Babic din Bucureşti[66]. La ultima restaurare 1963-1968, pictura pronaosului a fost realizată în frescă de Gheorghe Popescu şi Niculina Dona[67].

Deşi nu este cel mai vechi edificiu ecleziastic din Piteşti, biserica „Sf. Gheorghe" este singura ctitorie domnească a localităţii, păstrată până astăzi într-o formă nu mult diferită (datorată restaurării din 1963-1968) de cea originală, o mărturie vie a oraşului medieval de altă dată.

OLD HALIDOMS OF PITEŞTI. THE LORDLY CHURCH "SAINT GEORGE" WITH A REFERENCE TO OVERLOOKED DOCUMENT ABOUT ITS FOUNDER

Abstract

Although our study refers especially to the lordly church "Saint George", in the introductory part we tried to answer to some delicate questions. Thus we discussed about the church of Neacşu and Matei Basarab, the church of Ianache the treasurer, the Măguricea Hermitage, the hermitage from Gruiului Valley, the church "Saint Dimitrie", the church from Gura Valley Stănceştilor, the Monastery Mihai Vodă from Bucharest and the Monastery Cotmeana.

Regarding the lordly church "Saint George", founded by the ruler Constantin Şerban (1654-1658) and Lady Bălaşa on the 13th of May 1656 we firstly discussed about the inscription on stone and continued with a short history and with some references about the artistic value of the monument.

This paper emphasizes a document published in 2001, but overlooked then, in which - beyond the mistakes and the omission it contains - an unknown situation is presented, that is to say that the high official Constantin Şerban. Has a relationship with the town of Piteşti before he became a ruler.

Although the church "Saint George" is not the oldest ecclesiastical edifice of Piteşti, it is the only lordly foundation of the town. Its aspect is not very different of that it had in the past (as a consequence of the reconditioning work that the architect Ştefan Balş effected between 1963 and 1968).

The church is a testimony of the medieval town.

[63] A doua călătorie a avut loc între 22 iunie – 14 septembrie 1747, în judeţele Ilfov, Dâmboviţa, Muscel, Argeş, Olt, Teleorman, Vlaşca şi Prahova.

[64] Neofit Cretanul, fost al Mirelor, 7 noiembrie 1738 – (†) 16 iunie 1753, mormântul la Mitropolie.

[65] Mihail Carataşu, Paul Cernovodeanu, Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 271.

[66] Ion Gr. Rădulescu, *op. cit.*, p. 381.

[67] P. Dicu, *Elemente de cultură medievală în Piteşti*, în P. Popa, P. Dicu, S. Voinescu, *op. cit.*, p. 112.

ANEXĂ

Hrisovul lui Constantin Brâncoveanu din 1705 (7214) noiembrie 26

1705 (7214) noiembrie 26

† Милостїею Божїею Їѡ Костандїн воевода и господинъ писах господствѡ мн[1], sfinției tale părinte egumene [...][2] şi cu alții călugării de la mănăstirea Trivalea a părintelui vlădicăi Varlam. Către acea<s>ta vă fac domniia mea în ştire că a<i>cea la domniia mea s-au jăluit Atanasie călugărul şi cu fie-său Matei de la Piteşti, zicând cum că încă mai dennainte vreme ați fost avut judecată înnaintea dumnealui Şărban Cost<andin>, când era ispravnic acolo la Piteşti, pentru o moară ce au fostu dăruit Stroe vornicu lui vlădicăi Varlam. Şi acea moară au fost a lu Dumitru, feciorul popii Savii, tata a lui Tanasii călugărul şi a Ducăi ceauşul şi a lui Pană căpitan şi a lui Arsenie postelnic ot Dideasa[3], cumpărată de ei cu bani, încă [d][4]i[n][4] zilile lui Alicsandru voi<vod>, şi tot le-au stăpânit până în zilile lu Matei V[odă][4]. Deci, când au fost atunce Stroe vornicul, au fost luat 24 de boerii hotarnici de ş-au hotărât moşiia Izvoranilor după obiceiu. Şi cu acel hotar au fost ajuns şi acea moară. Şi când au fost părintile vlădica Varlaam, celora alalții părtaşi le-au fost dat părțile lor de bani după acea moară, iar lui Atanasie călugărul au fost să i să dea şi lui după partea lui de moară ughi 68, după cum scrie hrisovul lu Matei Vodă şi nu i-au dat nimeni, nici un ban.

Şi acum Atanasie călugărul el, ş-au vândut partea lui de moară într-altă parte şi <voi>, nici v<r>eți să iscăliți la zapisul unde au vândut, nici banii nu v<r>eți să dați. De care, iată că vă poruncesc domniia mea cu această carte, au bani să dați, au de nu să iscăliți la zapis unde au vândut, au de aveți altceva cu dânsul să veniți înpreună, aici la domniia mea, la divan. Într-alt chip să nu fie.

Толїко писах господство мн[5], noemvrie 26 zile, leat 7214 (1705).

† Їѡ Костандїн воевода <m. p.>.

Прочет вторы логофет аз[6].

D. A. N. I. C., M-rea Trivalea, XX/24, cop. în ms. 477, f. 175 v.-176 r.

Orig. rom., hârtie filigran (28,5 x 19,5), rupt la îndoituri, sigiliu inelar în chinovar.

Ediții: Mihail M. Andreescu, *Istoricul Mănăstirii Trivale de la fundare până la 1800. Domeniul funciar şi fondul de documente*, fără edit., Bucureşti, 2001, doc. 253, p. 293.

[1] „Cu mila lui Dumnezeu, Io Costandin voievod şi domn, scrie domnia mea".
[2] Loc alb.
[3] În realitate Budeasa, sat lângă Piteşti.
[4] Loc rupt în original la îndoituri.
[5] Aceasta scrie domnia mea.
[6] Şi am recitit eu vtori logofăt.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, STUDII ȘI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, TOM XV, 2006

ȘTIUTORI DE CARTE ȘI SLUJITORI AI SCRISULUI ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ (SECOLELE XIV-XVI)

CĂTĂLIN BOBOC *

Din cele mai vechi timpuri oamenii au căutat să-și exprime gândurile nu numai prin cuvinte, ci și prin semne vizibile, care să dureze mai mult și să poată fi descifrate și de alții. Astfel și-a făcut apariția scrisul, apoi cartea deși formele spirituale ale unui popor au apărut mai întâi pe cale orală și mai apoi au îmbrăcat haina scrierii.

Mai multe documente ne arată că scrierile slavonă, latină și greacă se foloseau la curtea domnească și la cea mitropolitană, astfel constatăm că domnii și boierii țării erau știutori de carte. Domnia a reprezentat instituția centrală în Țara Românească. Creație politică românească, domnul reunea calitatea de mare voievod (comandant suprem al oștii), cu acel de „domn" (stăpânul țării, suzeranul celorlalți feudali)[1]. Și-a adăugat titlul de „samodârjeț" (de sine stătător), ce evidenția poziția de șef de stat suveran, precum și particula „Io", care însemna „cel dăruit de Dumnezeu", formulă utilizată până către mijlocul secolului al XIX-lea[2].

Domnul avea prerogative largi. Aproba orice exercitare sau schimbare a proprietății prin emiterea de hrisoave de către cancelaria domnească; conducea întreaga administrație și numea marii dregători; reprezenta instanța judecătorească supremă; avea dreptul să bată monedă și instituia sisteme de impozite; iniția politica externă a statului și semna tratate. Avea însă și limitări, puterea sa fiind îngrădită de marea boierime, care-l asista la guvernare, potrivit „legilor țării"[3].

Însemnele domniei erau: coroana, buzduganul, spada, scutul, sceptrul, lancea, tronul, lanțul de aur purtat la gât, destinate a spori autoritatea și respectul[4].

La tron succesiunea s-a realizat pe baza unor drepturi ereditare ale unei familii domnitoare și dreptul de alegere al boierilor. Pentru consolidarea dreptului de moștenire și înlăturarea concurenței numeroșilor pretendenți la domnie, asocierea la domnie a fiilor domnului aflat în scaun, era des întâlnită începând din a doua jumătate a secolului al XIV-lea precum și în secolele următoare.

---

* Biblioteca Municipală „Ion Barbu", Câmpulung-Muscel.

[1] Denumirea provine de la "Dominus", de origine latină și "gospodar" din limba slavă.

[2] Emil Vârtosu, *Titulatura domnilor și asocierea la domnie în Țara Românească și Moldova*, Editura Academiei Române, București, 1960, p. 39 și următoarele.

[3] *Ibidem*, p. 183-197.

[4] Andrei Pippidi, *Tradiția politică bizantină în Țările Române, în secolele XVI-XVIII*, Editura Corint, 2001, p. 59 și următoarele.

Exemple în acest sens au fost: domnitorul Vladislav-Vlaicu a fost asociat cu Radu I, Dan I cu Mircea cel Bătrân, Petru I Muşat cu Roman I, Mircea cel Bătrân cu fiul său Mihail[5]. Instaurarea dominaţiei otomane a determinat numirea domnilor direct de către Poartă, fără consultarea boierilor, dar şi în astfel de cazuri domnii au fost numiţi dintre membrii familiei domnitoare[6].

Aşa cum afirmă profesorul Spiridon I. Cristocea în introducerea lucrării sale *Din trecutul marii boierimi muntene. Marele ban Mareş Băjescu,* adevărat este că Ţara Românească reprezintă leagănul de formare a statului medieval, „locul primelor reşedinţe domneşti Câmpulung şi Curtea de Argeş şi al primelor victorii pentru neatârnare – Posada şi Rovine – Argeşul şi Muscelul au fost, în acelaşi timp, locul de origine al unor vechi şi importante familii boiereşti"[7] jucând totodată un rol însemnat în istoria neamului.

Cât priveşte reşedinţele domneşti, acestea s-au mutat în funcţie de preferinţa domnului, constituind adevărate centre sociale, politice, militare dar şi culturale. În Ţara Românească au existat şi alte reşedinţe domneşti, în afară de cele menţionate mai sus: la Târgovişte, Bucureşti, Curtea de Argeş, Gherghiţa, ş.a.

După formarea şi consolidarea statului, sub Basarab-voievod, la curtea domnească se primeau scrisori diplomatice şi comerciale, se pregăteau solii spre a fi trimişi în misiuni peste hotare, se întocmeau răspunsuri şi privilegii comerciale, instrucţiuni pentru slujbaşii vămilor, se redactau hrisoave.

În februarie 1327, papa Ioan XXII scria în latineşte lui Basarab-voievod; o miniatură a cronicii pictate ne arată pe solul lui Basarab ce-i înmânează o scrisoare de pace lui Carol Robert la 1330. Între domnitorii români şi patriarhia din Constantinopol se purtase corespondenţă în limba greacă înainte de anul 1359. Nicolae Alexandru Basarab ceruse „adesea" prin scrisorile trimise la Constantinopol, ca ţara lui să fie „supt judecata bisericească". Voievodul îşi redacta singur corespondenţa, „am scris-o cu mâna mea"[8] menţiona într-o scrisoare trimisă patriarhului din Constantinopol, în anul 1359, Nicolae Alexandru Basarab.

După înfiinţarea mitropoliei de la Curtea de Argeş (1359) a crescut interesul pentru pregătirea slujitorilor bisericilor şi ai mânăstirilor. În a doua jumătate a secolului al XIV-lea, mulţi călugări au fost trimişi de către Vladsilav-voievod, „pentru desăvârşire", la Athos şi în Serbia. În acelaşi scop fuseseră trimişi şi mireni[9].

Se cunoaşte o diversificare a documentelor ce trebuiau redactate în cancelaria domnească.

---

[5] Emil Vârtosu, *op.cit.*, p. 256.

[6] M. Oproiu, *Istoria Medie a Românilor (sec. XIV-XVI)*, Editura Cetatea de Scaun, Târgovişte, 2003, p. 55.

[7] Spiridon I. Cristocea, *Din trecutul marii boierimi muntene. Marele Ban Mareş Băjescu*, Editura Istros, Brăila, 2005, p. 11.

[8] C. C. Giurescu, *Întemeierea mitropoliei Ungrovlahiei*, în „Biserica ortodoxă română", 1959, nr. 7-10, p. 691.

[9] Gh. Pârnuţă, *Scurtă privire istorică referitoare la ştiinţa de carte în Ţara Românească în secolele X-XV*, în idem *Istoria învăţământului şi gândirea pedagogică din Ţara Românească (Sec. XVII-XIX)*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, p. 15.

Tipuri de documente redactate în cancelaria domnească secolele XIV-XVI

Tipuri de documente	**Perioada analizată**		
	1369-1450	**1451-1500**	**1501-1550**
porunci	13	7	11
danii (donaţii)	21	27	65
întăriri	53	149	646
cumpărări	1	1	-
menţiuni	3	2	-
privilegii	3	2	2
acte de numire	1	-	-
scrisori	-	6	5
scutiri	4	5	10
hotărâri	-	1	-
împuterniciri	-	1	6
Total documente	**99**	**201**	**745**

Aşa cum reiese din tabelul alăturat, dintre documentele redactate în cancelaria domnească: porunci domneşti, acte de danie, acte de întărire, scutiri, cumpărări, menţiuni, privilegii, împuterniciri şi acte de numire, constăm că numărul acestora variază de la o perioada la alta.

Constatăm aşadar o creştere a numărului actelor de întărire, încă din prima jumătate a secolului al XVI-lea, de la 53 emise între 1369-1450, acesta a crescut de aproape trei ori între 1451-1500, ajungând la 149, ca apoi înzecindu-se în perioada 1501-1550, s-au emis 646 de astfel de documente. Toate acestea implicau ştiutori de carte în Ţara Românească.

Curtea domnească avea nevoie de cunoscători ai limbilor de uz la acea vreme: slavonă, greacă şi latină. Sfatul domnesc avea rol consultativ, membrii sfatului fiind numiţi de suveran, cu răspundere solidară la conducerea ţării. Membrii sfatului domnesc erau prezenţi la întărirea proprietăţii, participau la procesele judecate, la încheierea tratatelor etc. Hotărârile se luau în numele tuturor boierilor ţării.

Sfatul domnesc s-a format în secolul al XIV-lea şi în prima jumătate a secolului următor. Din a doua jumătate a secolului al XV-lea a sporit numărul marilor dregători, ca urmare a sporirii autorităţii domneşti. Dintre funcţiile sfatului domnesc au fost cele de: pârcălab (1368)[10], vornic (1387)[11], stolnic[12], vistier (1389-1400)[13], logofăt (1391)[14], paharnic (1392)[15], spătar[16] şi comis (1415)[17]. De la sfârşitul secolului al XVI-lea, banul, mai întâi de Severin şi apoi al Olteniei, a ocupat prima poziţie.

10 Ştefan Pascu, Liviu Maior, *Culegere de texte pentru istoria României*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1977, p. 37.
11 *D.R.H.*, B, *Ţara Românească*, vol. I., doc. 117.
12 *Ibidem*, doc. 11.
13 *Ibidem*.
14 *Ibidem*, doc. 12.
15 *Ibidem*, doc. 17.
16 *Ibidem*, doc. 37.
17 *Ibidem*, doc. 38.

Intensificarea relaţiilor diplomatice şi comerciale, dezvoltarea meşteşugurilor, a agriculturii şi comerţului, apariţia şi întărirea economică a oraşelor, organizarea politică şi administrativ-judecătorească a statului, nevoia de slujbaşi în aparatul administrativ-financiar, pregătirea solilor, a sfetnicilor domniei implicau existenţa unui învăţământ, a unor şcoli pe lângă cancelaria domnească.

Numărul celor care „s-au deprins" în secolul al XV-lea a fost în creştere. S-au înmulţit şi documentele emise de cancelariile domneşti. Numai de la Mircea cel Bătrân ni s-au păstrat 21 de documente slavone[18], primul fiind din 27 iunie 1387, dat la Argeş pentru mânăstirea Tismana. Din primele decenii ale secolului se cunosc şi numele primilor grămătici şi logofeţi. Numărul acestora creşte în a doua jumătate a secolului al XV-lea[19].

Tot în secolul al XV-lea apar în documente, de asemenea un mare număr de neguţători, soli, boieri, grămătici, ştiutori de carte. Într-un document din 12 iulie 1400, spre exemplu, şi-au semnat numele câţiva boieri care au fost martori la întocmirea actului respectiv. Între aceştia era şi Baldovin, logofătul cancelariei lui Mircea cel Bătrân, precum şi jupan Vlad, jupan Ioan, jupan Velea ş.a[20].

La conciliul de la Constanţa (în Baden) din anul 1415 au participat şi reprezentanţi ai oraşelor muntene Argeş, Câmpulung şi Târgul Nou (astăzi Târgşor, judeţul Prahova). Prezenţa lor arată existenţa relaţiilor culturale cu alte oraşe, dovedind, totodată, că aceştia ştiau limba latină şi deţineau cunoştinţe teologice[21].

Un alt document din anul 1431 face dovada că Dan-voievod scria săcuienilor. Aceasta presupune că în târg, (poate Bucov), trebuie să fi fost oameni care ştiau să citească şi să traducă în româneşte documentul redactat în limba slavonă[22].

Sunt şi alte documente asemănătoare. Vameşilor de la Rucăr, aşa cum am văzut, li s-a adresat Mihail, fiul lui Mircea cel Bătrân (1391-1418)[23]; apoi le-a trimis „o carte" (scrisoare) şi Vlad Ţepeş (1456-1462)[24].

Numărul destul de însemnat de scriitori de documente cunoscuţi în acest secol, precum şi călugării care se îndeletniceau cu copierea cărţilor necesare bisericilor, slujitorii vămilor, dregătorii domniei, solii folosiţi în relaţiile cu ţările vecine, înalţii prelaţi ai vremii, conducătorii bisericilor, boierii, neguţătorii erau ştiutori de carte, ce au primit într-o şcoală cunoştinţele necesare de scris şi citit[25].

În secolul al XVI-lea s-a dezvoltat şi mai mult cultura scrisă, mai ales în cadrul oraşelor. O dată cu dezvoltarea comerţului prin oraşe şi târguri au apărut tot mai mulţi neguţători. Numai în Târgşor aveau relaţii cu Braşovul 45 de astfel de neguţători în anul 1503. Probabil că mulţi dintre aceştia ştiau să scrie, să ţină registre, să întreţină corespondenţă. A crescut aşadar interesul pentru învăţătura de carte.

---

[18] Damian Bogdan, *Despre cancelaria slavă a voie voievodului muntean Mircea cel Bătrân*, Bucureşti, 1964, p. 3.
[19] Gh. Pârnuţă, *Istoria învăţământului şi gândirea...*, p. 17.
[20] *Ibidem.*
[21] *Istoria literaturii române*, vol. I, Bucureşti, 1964, p. 260.
[22] Gh. Pârnuţă, *Istoria învăţământului şi gândirea...*, p. 19.
[23] *D.R.H.*, B, *Ţara Românească*, vol. I., doc. 40.
[24] Gr. Tocilescu, *527 documente slavo-române din Ţara Românească şi Moldova privitoare la legăturile cu Braşovul*, Bucureşti, 1931; vezi şi Silviu Dragomir, *Documente nouă privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Sibiul în sec. XV şi XVI*, Bucureşti, f. a., p. 4-30.
[25] Gh. Pârnuţă, *Istoria învăţământului şi gândirea...*, p. 20.

Boierimea era clasa socială dominantă în statele feudale româneşti străbătând un îndelungat proces de stratificare economică şi socială. Ea s-a afirmat în secolele XIV-XV şi a avut ca misiune guvernarea ţării şi apărarea ei. „Nobleţea" (boieria) era dată de posesiunea de proprietăţi şi de statutul juridic

Aşadar, de la constituirea statului şi până în secolul al XVI-lea, a fi boier însemna deopotrivă proprietar cu drepturi depline şi om liber din punct de vedere juridic[26]. Termenul boier este menţionat pentru prima dată în Ţara Românească (1389)[27] iar în Moldova (1392)[28]. Constantin Giurescu arăta că, indiferent de numele cu care erau menţionaţi în documente (jupani, judeci, cnezi, moşneni, viteji, boieri) toţi proprietarii liberi formau elita („mai marii pământului"). O dată cu apariţia „hotărnicirilor" (jumătatea secolului XV), însă, noţiunea de „boier" a dobândit un sens mai larg, însemnând proprietar liber cu moşie hotărnicită (întărită cu imunităţi administrative, fiscale şi judecătoreşti).

Boierii apăreau în documente cu titlul de jupani sau vlastelini („rudele împăratului" sau „familiares") în Ţara Românească (secolele XV-XVI). Cu timpul, dregătorii au fost tot mai des numiţi boieri, iar din secolul al XVIII-lea, boieria a devenit sinonimă cu dregătoria; ierarhia în starea boierimii era determinată de ierarhia între dregători; titlul dregătoriei ţinea loc de titlu nobiliar[29].

Boierimea s-a bucurat de stabilitate economică asigurată de marea proprietate funciară. Stăpâni pe sate, domenii întinse şi ţărani dependenţi, într-o societate puternic ierarhizată, bucurându-se de privilegii importante, boierii şi clericii au format principalul organism social, care împreună cu domnia a determinat destinul statelor româneşti.

În cadrul boierimii sesizăm absenţa eredităţii în obţinerea marilor dregătorii publice, deşi acestea erau concentrare în mâna unui număr restrâns de familii. În cadrul ei se constată o stratificare evidentă, numeroase documente aducând dovezi despre mai multe categorii de boieri. Mircea cel Bătrân făcea referire la „boierii domniei mele". Cu alt prilej se vorbea de „sfetnicii noştri şi ceilalţi boieri". La rândul lui, Mihail amintea în 1418 de „sluga domniei mele sau boier sau cneaz", fapt ce evidenţiază existenţa de netăgăduit a unei structuri ierarhice[30].

Boierimea era obligată să ofere domnului „dreaptă şi credincioasă slujbă" (consilium et auxillium), dar în virtutea dreptului vasalic domnul o răsplătea cu danii şi imunităţi. Biserica la rândul ei s-a bucurat de numeroase danii[31] şi imunităţi[32], precum şi de ridicarea şi înzestrarea de noi lăcaşuri ecleziastice[33]. Din a doua jumătate a

---

26 Constantin Giurescu, *Vechimea Rumâniei şi Ţara Românească şi legătura cu Mihai Viteazul*, în Idem, *Studii de istorie*, antologie, îngrijire de ediţie şi introducere de Dinu C. Giurescu, Bucureşti, 1993, p. 316.

27 *D.R.H.*, B, *Ţara Românească*, vol. I., doc. 10.

28 *Instituţii feudale din Ţările Române. Dicţionar*, coordonatori: Ovid Sachelarie şi Nicolae Stoicescu, Editura Academiei, Bucureşti, 1988, p. 52.

29 *Ibidem.*

30 M. Oproiu, *op.cit.*, p. 42.

31 *D.R.H.*, B, *Ţara Românească*, vol. I., doc. 9, 27, 42.

32 *D.R.H.*, B, *Ţara Românească*, vol. II, p. 27-29.

33 Florica Moisil, D. Zamfirescu, G. Mihăilă, *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, Bucureşti, 1979, p. 266.

secolului al XV-lea, odată cu întărirea puterii centrale, în sfatul domnesc au pătruns marii dregători, care au eliminat treptat din sfat boierii fără dregătorii[34].

Este lesne de înțeles că atâta timp cât aveau funcții în sfat, aceştia trebuiau să aibe ştiinţă de carte. Mulţi dintre „scriitorii" vremii, formaţi în cancelaria domnească, au ajuns boieri în sfatul domnesc. Unii dintre ei (Sin logofătul, Albu vistierul, Stanciu postelnicul ş.a.) îşi redactau singuri scrisorile[35]. Gavriil Protul, în *Viața lui Nifon*, menționează că văzu „cartea şi scrisoarea domnului". De altfel, Neagoe Basarab şi chiar doamna Despina îşi scriau ei inşişi scrisorile către sibieni[36].

Între voievozii iubitori de învăţătură trebuiesc amintiţi: Neagoe Basarab, cu opera sa pedagogică[37] scrisă; Basarab Întemeietorul, Mircea cel Bătrân, Mihai Viteazul ca autori ai unei opere nescrise de educaţie a poporului şi Petru Cercel. Acesta din urmă era cunoscut prin preocupările artistico-literare. Punea accent pe cunoaşterea limbilor străine (greaca, turca, ungara, polona, germana, franceza, italiana etc) fiind el însuşi un vorbitor al lor[38]. Încuraja aşadar, cultura şi arta la curtea domnească. Ajuns domn al Țării Româneşti, Petru Cercel a adus oameni de litere şi de arte, poeţi, pictori, arhitecţi etc., străini, dorind a-şi forma o „curte literară" după modelul celor văzute de el în Apus. El a trimis şase fii de boieri spre a învăţa în afara ţării (la Roma)[39], preţuind studiul în şcolile străine. O apreciere asupra voievodului muntean face Papa Sixt V, care a ţinut să sublinieze că a întâlnit mulţi oameni, dar n-a găsit nici unul atât de cunoscător al „tuturor lucrurilor din lume" ca principele Valahiei[40].

Cancelaria domnească a fost cel mai mare creator de texte chirilice româneşti „sub formă de acte scrise pe pergament sau pe hârtie, şi totodată factorul cel mai important de mlădiere a limbii scrise şi de păstrare în timp a folosirii scrierii chirilice" atât în Ţara Românească cât şi în Moldova[41].

În Țara Românească, cancelaria avea două categorii de slujbaşi: una cu rol de conducere şi supraveghere, ce cuprinde pe marele logofăt, alături de care apar mai târziu, logofătul al doilea (vtori logofăt) şi logofătul al treilea (treti logofăt) iar cealaltă categorie, cu rol de execuţie, era alcătuită din scriitori cancelariei (dieci, grămătici, pisari, logofeţi, condicari etc.)[42].

Conducerea cancelariei domneşti în Ţara Românească, era încredinţată marelui logofăt. Porunca domnească de a întocmi actul este inclusă şi în cuvântul ispravnic, adăugat în încheierea actului astfel încât, să preceadă numele dregătorului respectiv, care de obicei, este mare logofăt, apărând cu acest din urmă nume în secolul al XV-lea. Calitatea de ispravnic a apărut în acte mult mai târziu, iar marele logofăt apare ca realizator al actului, adică răspunzător, dar nu şi ca scriitor al lui (canţiler, cancellarius).

---

[34] M. Oproiu, *op. cit.*, p. 43.

[35] Gh. Pârnuţă, *Scurtă privire istorică referitoare la ştiinţa de carte...*, p. 15

[36] A. Sacerdoţeanu, *Contribuţii la studiul diplomaticii slavo-române*, în "Romanoslavica", vol. VIII, 1963, p. 342.

[37] Este vorba despre lucrarea *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*.

[38] Hurmuzaki, *Documente privind istoria românilor*, tomul XI, Bucureşti, 1894, p. 650.

[39] Ştefan Pascu, *Petru Cercel şi Ţara Românească la sfârşitul secolului al XVI-lea*, Sibiu, 1944, p. 103.

[40] *Ibidem*.

[41] Emil Vârtosu, *op. cit.*, pp. 48-51.

[42] *Ibidem*.

Când postul de logofăt, respectiv mare logofăt era vacant, sau marele logofăt lipsea, ca ispravnic era arătat un alt boier din divan, adesea logofătul al doilea (vtori logofăt)[43].

În Evul Mediu românesc, dregătorii țării erau de fapt, dregătorii domnului. Acesta îi numea și revoca din funcții după bunul plac „legea fiind întrupată în însăși persoana domnului”[44].

Cât privește răsplătirea pentru serviciile prestate a marilor dregători, era nesatisfăcătoare datorită inexistenței unei economii statale insuficient organizată pentru monarhia feudală. Răsplata se făcea prin „milă domnească” (acordarea de privilegii și donații), danii în moșii sau venituri rezultate din monopolurile feudale, apanajul domniei. Această răsplătire era însă de cele mai multe ori nemulțumitoare, fapt ce a determinat perindarea sau rotirea unui număr foarte mare de logofeți (mari dregători) prin cancelariile domnești medievale de-a lungul unei domnii. Logofătul era marele dregător care conducea cancelaria domnească. Este menționat pentru prima oară în Țara Românească (1390-1400), iar în Moldova la 7 ianuarie 1403. În mod cert, instituția este ceva mai veche datând de la apariția statelor medievale și a cancelariilor domnești.

În Țara Românească, logofătul avea sarcina de a redacta documentele și de a aplica pecetea domnului; era păstrătorul sigiliului domnesc. Avea doi subalterni: al doilea logofăt, menționat pentru prima oară la 5 iunie 1494 și al treilea logofăt (treti logofăt)[45]. În Moldova logofătul era mult mai important: până la 1425 el redacta personal documentele; avea o competență specială cu privire la procesele de stăpânire de pământ și la hotărnicii[46].

Asemenea celorlalte dregătorii din statul feudal, și logofeția era o dregătorie publică, de fapt a domnului, logofătul fiind un dregător domnesc, care la fel ca și în alte state feudale din jurul țării noastre, dregătoria de logofăt, era exercitată de un laic. Aceștia trebuiau să posede cunoștințe juridice, cunoștințe de limbă slavă și alte limbi străine fiind recrutați dintre grămăticii cancelariei domnești, exemplu cazul lui Mareș Băjescul-Ghiurghievici din Țara Românească[47].

Astfel un logofăt putea servi sub mai mulți domni consecutiv cum este cazul lui Ioan Tăutul, care a servit sub Ștefan cel Mare și sub Bogdan cel Orb[48]. După ieșirea din dregătorie, foștii logofeți au purtat titlul respectiv, care a fost precedat de particula slavă *biv* (= fost) sau, mai rar, de particula greacă *proin* (= fost)[49].

Cât privește atribuțiile marelui logofăt, acestea erau duble: făcea parte din sfatul domnesc unde se hotărau chestiunile importante interne și externe, dar era și conducător al cancelariei domnești, el diriguia și supraveghea lucrările cancelariei,

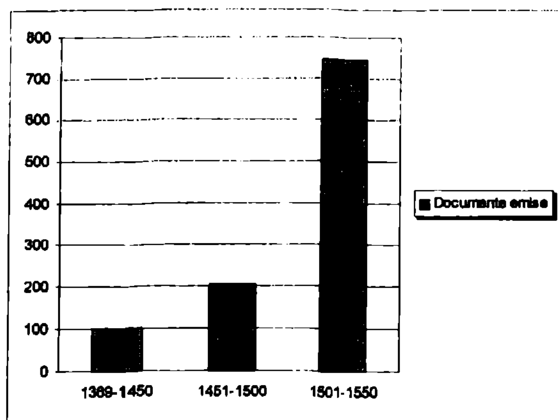
---

43 *Ibidem*.
44 *Ibidem*, p. 49.
45 *Instituții feudale*..., p. 277.
46 *Ibidem*, p. 278.
47 *Ibidem*, p. 50.
48 Apud E. Vârtosu, *op. cit.*, în Țara Românească grămăticul Tatul din 1522, ajuns logofăt în 1534 și mare logofăt în 1540-1545. Se întâlnesc și generații succesive de grămătici: pe Nicolae, fiul lui Panait, care a slujit ca grămătic mare, ca și tatăl său și a fost urmat de fiul său în aceeași slujbă, formând trei generații de la vodă Brâncoveanu până în 1775 (un hrisov în acest sens la V. A. Urechia, *Istoria românilor*, II, pp. 162-164), p. 51.
49 *Ibidem*.

răspundea pentru întocmirea şi scrierea actelor în conformitate cu voinţa domnului şi hotărârea sfatului domnesc; totodată dădea indicaţiile şi poruncile necesare pentru transformarea acelor hotărâri în act după criteriile diplomatice şi juridico-parenetice respective, pentru fiecare caz în parte[50].

În cancelaria domnească era nevoie de oameni instruiţi. Carte cunoşteau dregătorii domneşti, boierii din sfatul ţării, solii domneşti, etc. Documentele din secolul al XV-lea arată un număr însemnat de scriitori de documente din Ţara Românească care se ridica la 68, deşi istoricul N. Iorga menţiona că aceştia n-au fost cunoscuţi în secolul menţionat, iar V. Urechia arăta că n-a găsit decât doi scriitori (pe Radu gramaticul la 1487 şi pe Neagoe la 1497)[51]. Din studiul documentelor (*DRH*, vol. I-IV) au fost identificaţi un număr mult mai mare de scriitori, care au scris documente la Târgovişte, Bucureşti, Argeş, Piteşti, Gherghiţa, Târgşor, Glavacioc, etc.

Cert este că aceştia erau români laici, cunoscători ai scrierii slavone, după cum se constată din documente unii dintre ei au fost ridicaţi la treapta de logofeţi[52]. Unii dintre ei precum (Neagu, Stan, Mihai, Ceucuţ, Oancea, Radu, Ianuş) îşi adăugau la nume titlul de gramatic, profesorul Ştefan Bârsănescu demonstrând că funcţia de gramatic echivala, în acea vreme, cu aceea de învăţător[53].

Situaţia numerică a documentelor redactate în cancelaria domnească secolele XIV-XVI.

Între anii 1369–1450 în cancelaria domnească au fost redactate 99 documente, numărul acestora crescând la 201 pentru perioada 1451-1500 respectiv la 745 pentru perioada 1501-1550. Constatăm o creştere însemnată a documentelor emise în cancelaria domnească începând cu secolul al XVI-lea.

Din analiza documentelor a perioadei de după întemeierea Ţării Româneşti şi până la 1550, reiese că cele 848 de acte au fost semnate de mai mulţi scriitori, în marea

[50] *Ibidem.*
[51] Gh. Pârnuţă, *Istoria învăţământului...*, p. 11.
[52] *Ibidem.*
[53] *Ibidem*, p. 12.

în majoritate grămătici şi logofeţi ai cancelariilor domneşti, din capitalele de la Argeş, Târgovişte şi Bucureşti, dar şi alte sedii itinerante (vezi Fig.), precum şi de doi dregători (un clucer şi un comis) şi un preot[54].

Tot din această analiză se pot exemplifica unii logofeţi mai însemnaţi.

Baldovin logofăt, a fost menţionat prima oară la 27 decembrie 1391, fiind cel care a redactat privilegiul comercial acordat negustorilor lioveni la 6 august 1413 de către Mircea cel Bătrân[55]. Un altul a fost Filos logofăt, grec de origine, care era menţionat la 8 ianuarie 1392 şi avea să se călugărească sub numele de Filotei[56]. Şi Mihail din Ruşi, a fost grămătic care a scris hrisoave la 8 aprilie şi 1 august 1437 precum şi la 16 septembrie 1440. A devenit logofăt în perioada 2 ianuarie 1450 - 15 aprilie 1456[57].

Staico din Bucov, era înrudit cu domnul Ţării Româneşti, Vlad Călugărul, prin soţia sa Caplea, fiica acestuia din urmă. A fost mare logofăt în perioada 27 ianuarie 1483 – 26 martie 1505 şi ctitor al bisericii din Dragomireşti-Dâmboviţa unde îşi avea curtea boierească[58]. Tudor din Orboieşti a fost mare logofăt (1475 iunie 1-1476 iulie 4) şi sol la braşoveni a lui Laiotă Basarab, care era domnul Ţării Româneşti[59].

Bărcan din Merişani a fost diac şi logofăt (1583 aprilie 27-1590 august 16), scriind documente la: 27 aprilie 1583, 8 noiembrie 1586, 19 aprilie 1596, iar între 1593 şi 1601 este menţionat ca vtori logofăt[60].

Bogdan a fost de asemenea mare logofăt (1558 februarie 11-1564 februarie 22) şi sol al lui Mircea Ciobanul în Transilvania (1558). Bogdan din Popeşti, era moldovean de origine şi era căsătorit cu Caplea (fosta soţie a lui Staico din Băjeşti), sora lui Radu cel Mare, domnul Ţării Româneşti. Tot el a fost mare logofăt (1505 martie 26-1507 decembrie 3)[61].

Chisar din Leoteşti, a fost şi el mare logofăt (1585 aprilie 12-1586 octombrie 11, 1589 aprilie 20-iulie 19; 1594 iunie 3; 1595 decembrie 2-1596 septembrie 8). A fost omorât însă de Mihai Viteazul pentru că a complotat împotriva sa[62].

Dan Danilovici, a fost grămătic oficial al Mihneştilor, între 1570-1577 şi 1583, 1585-1586. A fost unul din semnatarii tratatului de la Alba Iulia (20 mai 1595), umilitor pentru Mihai Viteazul[63].

Ivaşco Golescu, mare logofăt (1570 octombrie 8-1574 august 7), era înrudit cu Alexandru Mircea prin fratele său, Albu Golescu, care era la rândul său căsătorit cu Irina, fiica lui Miloş voievod, fratele domnului[64].

---

54 Vezi informaţiile din documentele cuprinse în *D.R.H.*, B, *Ţara Românească*, vol. I, II, Bucureşti, 1971.

55 Nicolae Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova, secolele XIV-XVII*, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1971, p. 15.

56 *Ibidem*, p. 21.

57 *Ibidem*, p. 22.

58 *Ibidem*, p. 24.

59 *Ibidem*, p. 26.

60 *Ibidem*, p. 32.

61 *Ibidem*, p. 33.

62 *Ibidem*, p. 44.

63 *Ibidem*, p. 47.

64 *Ibidem*, p. 61.

Ivan Norocea din Răzvad, a fost mare logofăt (1564 martie 31-1568 iunie 8). A fost şi prim sfetnic al lui Petru cel Tânăr, cumnatul său (el fiind căsătorit cu domniţa Stana, fiica lui Mircea Ciobanul şi a doamnei Chiajna)[65].

Lista continuă cu Ivan din Ruda (Rudeanul), mare logofăt (1580 august 12-1582 august 10)[66]; Lăudat din Vlădeni, mare logofăt (1582 august 12-1583 iulie 15)[67], Oancea grămătic (1491 septembrie 3-1510 mai 27), mare logofăt (1510 septembrie 8-1512 ianuarie 8)[68]; Pătru din Băleni, mare logofăt (1583 septembrie 5-decembrie 27)[69]; Pârvul din Cioroiaşi, mare logofăt (1589 august-1591 mai 22)[70]; Radu din Drăgoieşti, mare logofăt (1545 iunie 6-1547 noiembrie)[71]; Radu al lui Măţil, mare logofăt (1525 februarie 10-iulie 24; 1526 aprilie 1-mai 20)[72]; Radu Mihăescu, mare logofăt (1568 iulie 19-1569 octombrie 28)[73]; Teodosie Rudeanul, mare logofăt (1596 septembrie 28-1599 august 19)[74].

Miroslav din Rîfov, a fost grămătic (1560 iulie 6-1571 aprilie 10); apoi mare logofăt (1577 ianuarie 20-1580 martie 19; 1584 ianuarie 8-1585 martie 25) din nou logofăt (1594 iunie 3); şi iarăşi mare logofăt (1595 februarie 12-iulie 24; 1599 decembrie 28-1600 iulie 6)[75].

Se cunosc de asemenea, scrisori ale boierilor, juzilor şi pârgarilor munteni adresate conducătorilor oraşelor transilvane precum şi numele diferiţilor soli: unii au fost boieri, ca Neagoe, Petru Man, Antonie, trimişi ai voievodului Alexandru Aldea, alţii au fost grămătici, ca Oprea, trimisul lui Basarab cel Tânăr, sau Constantin, grămăticul domnesc al lui Radu cel Frumos, iar alţii negustori, ca Mihnea, Oancea, etc. Toţi aceştia şi mulţi alţii[76] cunoşteau meşteşugul scrierii.

Din analiza documentelor aflăm şi locul unde au fost emise, fapt care arată că, acolo unde rezida domnul se afla şi cancelaria domnească. Astfel, între 1369 şi 1550 s-au emis 260 de documente la Târgovişte; 148 la Bucureşti; 34 la Argeş (Curtea de Argeş); 29 la Piteşti; 9 la Gherghiţa; 6 la Târgşor; 5 la Glavacioc; câte 4 la Didrih şi Mânăstirea Mislea, câte 3 la Râmnic, Buzău, Bălgătaci, Craiova, Slatina şi Cornăţel; câte 2 la Tismana, Greaca, Borăşti, Popeşti şi Fureşti. Acestea sunt urmate de câte un singur document emis în localităţile: Cozia, Ocnele Mari, Plăviceni, Piatra, Greci, Târgu de Floci, Vadul-Nicopolei, Cojani, Câmpul Glupavilor, Vodiţa, Creaţa, Nănişori, Râmnicu-Vâlcea, Ştefăneşti, Măgurele, Govora, Olteniţa, Ruşii-Logofăt, Giurmeni, Merişeni, Floreşti, Afumaţi şi Giurgiu.

Începând cu secolul al XVI-lea, numărul diecilor şi al grămăticilor, precum şi numărul de acte diplomatice, de scrisori comerciale, de acte particulare, etc. a fost în creştere. Este de menţionat că din acest secol s-au păstrat peste 1500 de documente

[65] *Ibidem*, p. 66.
[66] *Ibidem*, p. 67.
[67] *Ibidem*, p. 68.
[68] *Ibidem*, p. 76.
[69] *Ibidem*, p. 78.
[70] *Ibidem*, p. 79.
[71] *Ibidem*, p. 82.
[72] *Ibidem*, p. 83.
[73] *Ibidem*, p. 84.
[74] *Ibidem*, p. 85.
[75] *Ibidem*, p. 71.
[76] Gr. Tocilescu, *527 documente...*, p. 4.

redactate în Ţara Românească. Numai în primul sfert al veacului al XVI-lea s-au scris peste 400 de acte şi peste 300 de scrisori domneşti[77].

Constatăm aşadar că pe lângă curtea voievodului, au existat dregători, boieri, oameni luminaţi, soli bine pregătiţi pentru misiunile ce le aveau de îndeplinit în alte ţări, ca trimişi ai ţării, dieci, grămătici, logofeţi, care trebuiau să scrie diverse acte, funcţionari (slujbaşi), care se îngrijeau de viaţa economică, oameni de negoţ, ostaşi instruiţi, oameni de artă. Analiza documentelor scrise în acest secol ne-a dezvăluit lucruri interesante; aşadar aflăm un mare număr de dieci, grămătici şi logofeţi, ştiutori de carte, toţi români.

Sunt mândru că şi eu sunt un slujitor al cărţii, prin faptul că lucrez într-o instituţie de profil şi, ca bibliotecar, trebuie să găsesc întotdeauna răspunsul adecvat din noianul de informaţii şi să-l transmit mai departe cititorilor bibliotecii.

LITERATE PERSONS AND "WRITERS" IN WALACHIA (BETWEEN THE 14TH AND THE 16TH CENTURIES)

Abstract

Various documents show that the Paleoslavonic, the Latin and the Greek writings were used at the Lordly Court and at the Mitropolitan court. Thus we found that at the voivode's court there were high officials, boyars, enlightened people prepared.

---

77 A se vedea şi *D.R.H.*, B, *Ţara Românească*, vol. I, II, III, IV, Editura Academiei, Bucureşti, 1966, 1972, 1975, 1981.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, STUDII ȘI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XV**, 2006

SEIMENII ÎN OȘTILE MOLDOVEI ȘI ȚĂRII ROMÂNEȘTI (SECOLUL AL XVIII-LEA)

CLAUDIU NEAGOE*

În veacul al XVIII-lea, cei mai importanți lefegii domnești din Moldova și Țara Românească au continuat să fie, ca și în secolul anterior, *seimenii*. Referindu-se la acest corp de lefegii, principele cărturar Dimitrie Cantemir arăta: „seimeni în limba turcă se numesc acei oșteni care sunt angajați pe leafă bună dintre sârbi, bulgari, albanezi și greci pentru paza personală a domnului"[1]. O descriere similară ne-o oferă, spre sfârșitul veacului al XVIII-lea, și Friedrich Wilhelm von Bauer: „sub denumirea turcească de seimeni se înțelegea miliția străină"[2].

Spre deosebire de secolul al XVII-lea, acum, în veacul al XVIII-lea, numărul seimenilor a fost mult diminuat. La 1702, sub domnia lui Constantin Brâncoveanu, în Țara Românească erau „6 steaguri de seimeni"[3], aflați sub comanda unui „căpitan"[4]. După reforma lui Constantin Mavrocordat din anul 1739, seimenii au fost organizați în două bresle, respectiv „seimenii cei vechi" și „seimenii holtei", prima fiind formată din 6 steaguri, totalizând 303 seimeni, 6 căpitani și 18 zapcii, iar cea de-a doua din 3 steaguri, totalizând 146 seimeni, 3 căpitani și 9 zapcii[5]. Așadar, numărul seimenilor din Țara Românească se ridica la 449 de lefegii, 9 căpitani și 27 zapcii (Anexa, Tabelul A).

La 1764-1765, potrivit *Catalogului slujitorilor din București*, întocmit de către marele spătar Atanasie Comnen Ipsilante[6], în Țara Românească erau 436 de seimeni

---

* Universitatea din Pitești.

[1] Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldaviae. Descrierea Moldovei*, traducere după originalul latin de Gh. Guțu, introducere de Maria Holban, comentariu istoric de N. Stoicescu, studiu cartografic de Vintilă Mihăescu, indice de Ioana Constantinescu, cu notă asupra ediției de D. M. Pippidi, București, 1973, p. 219.

[2] Friedrich Wilhelm von Bauer, *Descrierea Țării Românești, 1778*, în *Călători străini despre Țările Române*, vol. X, partea I, îngrijit de Maria Holban, Maria M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu (redactor responsabil), București, 2000, p. 160 [în continuare: *Călători străini*].

[3] Dinu C. Giurescu, *Anatefterul. Condica de porunci a visteriei lui Constantin Brâncoveanu*, în „Studii și materiale de istorie medie", V, 1962, nr. 253, p. 462.

[4] *Ibidem*, nr. 256, 263, pp. 464, 466. La 1731, mai mare peste seimenii domnești era căpitanul Drăghici; George Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București (1634-1800)*, București, 1982, doc. 131, p. 164.

[5] Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 480.

[6] Între 3 febr. 1764 și 10 iun. 1765; cf. Theodora Rădulescu, *Sfatul domnesc și alți mari dregători ai Țării Românești din secolul al XVIII-lea. Liste cronologice și cursus honorum* (II), în „Revista Arhivelor", XLIX, 1972, vol. XXXIV, nr. 2, p. 295.

organizaţi în 7 steaguri, conduse de un „baş-buluc başî", 6 căpitani şi 28 de zapcii[7]. Pe la 1753, baş-buluc başî al curţii domneşti era Iancu Farfaraoglu (1753)[8]. După „reforma militară" a lui Alexandru Ipsilanti din anii 1775-1776 în Ţara Românească erau 400 de seimeni sub comanda unui baş-buluc başî[9], ei făcând parte din breasla spătăriei[10]. În aceeaşi perioadă domnul Moldovei, Grigore al III-lea Ghica avea la curte 4 steaguri, respectiv 188 de seimeni conduşi de 12 zapcii, toţi făcând parte din breasla hătmăniei[11], la care se adăugau alţi 282 de seimeni, organizaţi în 6 steaguri, din breasla agiei[12].

Seimenii au fost reorganizaţi la 16 ianuarie 1788 de către Nicolae Mavrogheni în 90 de steaguri, numai „steagul cel mare" având câte 100 de seimeni, celelalte un număr ceva mai mic, probabil 70-80 de seimeni, la care se mai adăugau alte 6 steaguri, cu câte 50 de seimeni de steag[13]. La sfârşitul veacului al XVIII-lea, mai precis în 1798, ca urmare a reorganizării spătăriei de către Constantin Hangerli, în Ţara Românească mai erau 4 căpitani de seimeni ce slujeau câte o săptămână la curtea domnească, fiecare având câte 21 de lefegii. Mai mare peste ei era „polcovnicul de seimeni", care mai avea şi el în subordine 13 seimeni[14].

Potrivit relatărilor banului Mihail Cantacuzino, seimenii erau slujitori „cu leafă şi îmbrăcăminte"[15]. La 1778, Friedrich Wilhelm von Bauer arăta că seimenii „primeau 3 lei pe lună leafă, tainuri, carne şi pâine şi la Paşti un dar constând din postav pentru o haină"[16]. Sub Nicolae Mavrogheni, seimenii primeau leafă din visteria ţării după cum urmează: „vel căpitanu de siimeni taleri 20; odobaşii câte taleri 2, ciauşului câte taleri 1.60, stegarului câte 1.30 şi pre-fiecare siimenu câte taleri 1"[17]. Pe lângă leafă mai primeau pentru îmbrăcăminte postav: seimenii, de culoare roşie, zapciii, de culoare verde, iar căpitanii de culoare galbenă[18]. Din descrierea alaiurilor domneşti de la

[7] Olga Cicanci, *Informaţii despre organizarea administrativă şi fiscalitate în Ţara Românească (1764-1765) în opera lui Atanasie Comnen Ipsilante*, în „Studii. Revistă de istorie", 19, 1966, nr. 2, p. 357. De menţionat este şi faptul că, la jumătatea veacului al XVIII-lea, în cele 12 mahalale ale Bucureştiului erau 61 de seimeni, cf. Ion Ionaşcu, *Aspecte demografice şi sociale din Bucureşti la 1752*, în „Revista Arhivelor", 1959, nr. 2, p. 127.

[8] George Potra, *op. cit.*, doc. 162, p. 197-198.

[9] [Mihail banul Cantacuzino], *Istoria politică şi geografică a Ţării Româneşti de la cea mai veche a sa întemeere până la anul 1774*, ediţie de Fraţii Tunusli, traducere George Sion, Bucureşti, 1863, p. 31; vezi Friedrich Wilhelm von Bauer, în *Călători străini*, vol. X, partea I, p. 165 şi Nicolae Bălcescu, *Puterea armată şi arta militară la români*, ediţie de Anatol Ghermanschi, Bucureşti, 1990, p. 47.

[10] Mihail Antonescu, *Tratat asupra armatei din timpurile cele mai vechi până astăzi*, Bucureşti, 1893, p. 299

[11] V. A. Urechia, *Istoria românilor*, II (1774-1786), Bucureşti, 1892, p. 223.

[12] *Ibidem*, p. 227.

[13] *Ponturile pentru buna orânduială a cetei ostăşeşti, a slujitorilor din toată ţara, din breasla spătăriei*, în V. A. Urechia, *Istoria românilor*, III (1786-1800), Bucureşti, 1892, p. 119. Documentul fusese menţionat pe la jumătatea secolului al XIX-lea de P. Teulescu, *Documente istorice*, Bucureşti, 1860, p. 125.

[14] Vezi pe larg despre organizarea lefegiilor domneşti, la sfârşitul veacului al XVIII-lea, în: Ilie Corfus, *Însemnările cronicarului Grigore Andronescu despre vechea gospodărire a Bucureştilor*, în „Materiale de istorie şi muzeografie", VI, Bucureşti, 1968, p. 120-127.

[15] [Mihail banul Cantacuzino], *Istoria politică şi geografică a Ţării Româneşti...*, p. 31.

[16] *Călători străini*, vol. X, partea I, p. 160. La începutul secolului al XVIII-lea, sub domnia lui Constantin Brâncoveanu, seimenii primeau de Sf. Vasile 1 taler şi jumătate bacşiş; Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, nr. 253, p. 462.

[17] V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 119.

[18] *Ibidem*.

sfârşitul veacului al XVIII-lea, seimenii aveau „haine roşii, cu funde galbene la berete"[19].

Referitor la seimenii din Moldova, informaţiile sunt ceva mai numeroase. Dimitrie Cantemir arăta faptul că străjile Iaşului erau formate din „seimeni de scuteală", aceştia fiind scutiţi de bir în schimbul serviciului militar[20]. Seimenii erau conduşi de un baş-buluc başî, care avea în subordine 10 căpitani, fiecare cu câte 100 de seimeni, „angajaţi pe leafă bună dintre sârbi, bulgari, albanezi şi greci"[21]. Toţi seimenii se aflau sub ascultarea marelui agă[22]. Potrivit cronicarului Ion Neculce, la 1711 Dimitrie Cantemir avea o gardă personală de „o sută de seimeni cu doi bulucbaşi"[23], la care se mai adăugau alţi 60 de seimeni aduşi cu el, în 1710, de la Constantinopol[24]. Câţiva ani mai târziu, pe la 1713-1714, Erasmus Heinrich Schneider von Weismantel arăta că la curtea Moldovei erau 6 000 de seimeni pedeştrii[25], care „sunt asemenea celorlalţi locuitori, plătesc şi dări deopotrivă şi au o soldă proastă"[26]. Seimenii se aflau sub comanda marelui hatman şi erau înarmaţi cu sabie şi pistoale sau puşti[27]. La 1716, Mihai-vodă Racoviţă, domnul Moldovei, avea 1 000 de seimeni înarmaţi cu sâneţe[28].

Nu de puţine ori, neplata lefurilor la timp sau abuzurile boierilor îi făcea pe seimeni să se răscoale. Aşa s-a întâmplat, de pildă, în 1711, sub domia lui Dimitrie Cantemir, când un număr mare de seimeni s-a răsculat pentru că nu li se plătiseră lefurile. Ei au început să jefuiască oraşele şi târgurile moldovene. Răscoala a fost repede potolită, mai ales că Moldova se afla la acea vreme în război cu Poarta Otomană, câţiva bulucbaşi fiind omorâţi chiar de domn cu buzduganul, un altul fiind rănit mortal cu sabia[29]. O altă răscoală a seimenilor ar fi izbucnit pe la începutul domniei lui Nicolae Mavrocordat (1711), sub conducerea baş-bulc başî-ului Paraschiva. Ea a fost repede potolită prin decapitarea acestuia din porunca domnului[30].

În 1717, Mihai Racoviţă, domn al Moldovei pentru a treia oară (1715-1726), avea la curtea domnească de la Iaşi o gardă personală de 200 de seimeni, conduşi de baş-buluc başî-ul Stoian sârbul[31]. Numărul total al lefegiilor se ridica, potrivit relatărilor cronicarului Alexandru Amiras, „cam la o mie de seimeni cu sineţe (puşti)"[32].

---

19 Idem, *Istoria românilor*, vol. II (1774-1786), Bucureşti, 1891, p. 10.
20 Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, p. 205
21 *Ibidem*, p. 219.
22 *Ibidem*, p. 205.
23 Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei de la Dabija-Vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat*, în Idem, *Opere*, ediţie de Gabriel Ştrempel, Bucureşti, 1982, p. 535.
24 *Ibidem*, p. 536.
25 Cifra ni se pare mult exagerată.
26 Erasmus Heinrich Schneider von Weismantel, *Jurnal de campanie pe anii 1710-1714*, în *Călători străini*, vol. VIII, 1983, p. 347.
27 *Ibidem*.
28 *Cronica anonimă a Moldovei 1661-1729 (Pseudo - Amiras)*, studiu şi ediţie critică de Dan Simonescu, Bucureşti, 1975, p. 86.
29 Ion Neculce, *op. cit.*, p. 536.
30 Axinte Uricariul, *Cronica paralelă a Ţării Româneşti şi a Moldovei*, vol. II, ediţie de Gabriel Ştrempel, Bucureşti, 1994, p. 226.
31 *Cronica Ghiculeştilor. Istoria Moldovei între anii 1695-1754*, ediţie de Nestor Camariano şi Ariadna Camariano-Cioran, Bucureşti, 1965, p. 205.
32 Ibidem, p. 215.

În prima sa domnie în Moldova (1726-1732), Grigore al II-lea Ghica a ridicat la curtea domnească „casele seimenilor"[33], aici aflându-se şi temniţa domnească[34], iar în cea de-a doua domnie (1735-1739), acesta i-a organizat pe seimeni în „patru steaguri de curte"[35].

Importanţa seimenilor a fost diminuată prin „reforma" din anul 1741 a lui Constantin Mavrocordat, domn pentru a doua oară în Moldova (1741-1743). Pentru paza domnului erau „patru steaguri a Curţii", fiecare având câte 33 de seimeni, adică în total 132 de lefegii[36]. La aceşti „seimeni de curte"[37] se adăugau „seimenii hatmaneşti" şi „seimenii agieşti"[38], care trebuiau să strângă birurile, să prindă hoţii şi să fac munci la construirea şi întreţinerea drumurilor şi podurilor[39]. Tot acum sunt menţionaţi şi „seimenii hăneşti", recrutaţi dintre tătari, care strângeau dijmele de la tătarii aflaţi pe teritoriul Moldovei şi primeau leafă 10 lei pe lună[40].

O nouă reorganizare a lefegiilor seimeni din Moldova a fost făcută în 1776, sub a doua domnie a lui Grigore al III-lea Ghica (1775-1777). Erau 14 steaguri, fiecare având câte 47 de lefegii, aşadar, în total 658 de seimeni, împărţiţi astfel: 4 steaguri de seimeni de curte (188 de lefegii), 4 steaguri de seimeni hatmaneşti (188 de lefegii) şi 6 steaguri de seimeni agieşti (282 de lefegii)[41].

Spre sfârşitul veacului al XVIII-lea, numărul şi importanţa seimenilor s-a diminuat considerabil (Anexa, Tabelele B şi C) în favoarea altei tagme de lefegii domneşti, folosită cu precădere în ultima parte a epocii fanariote, aceea a *arnăuţilor*[42].

---

[33] *Ibidem*, p. 259.
[34] *Ibidem*, p. 565.
[35] Nicolae Iorga, *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, vol. VI, *Cărţi domneşti, zapise şi răvaşe*, Bucureşti, 1904, p. 435.
[36] Gheorgaki, al doilea logofăt, *Condica ce are întru sine obiceaiuri vechi şi nuoi a preaînălţaţiloru domni, 1762*, în Mihail Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 322.
[37] Pomeniţi şi de Markos Antonios Katsaitis în a sa *Călătorie de la Constantinopol la Iaşi şi de la Iaşi la Bucureşti în anul 1742*, ediţie de Elena Moisuc şi Dumitru Limona, în *Saeculum. Documente inedite*, Iaşi, 1977, p. 75.
[38] Gheorgaki, al doilea logofăt *op. cit*, în loc. cit., p. 323.
[39] Nicolae Grigoraş, *Instituţii feudale din Moldova*, I. *Organizarea de stat până la mijlocul sec. al XVIII-lea*, Bucureşti, 1971, p. 170.
[40] *Ibidem*, p. 204.
[41] Nicolae Stoicescu, *Curteni şi slujitori. Contribuţii la istoria armatei române*, Bucureşti, 1968, p. 200.
[42] Vezi pe larg despre, la Claudiu Neagoe, *Arnăuţii în oştile Moldovei şi Ţării Româneşti (secolul al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea)*, în „Argesis. Studii şi comunicări", seria istorie, XIV, Piteşti, 2005, p. 423-433.

Anexa

Steagurile de lefegii seimeni din Ţara Românească la 1739

Tabelul A

Breasla	Nr. de steaguri	Numele steagului	Nr. de seimeni
Seimenii cei vechi	6	*„Marele steag"*	88
		„Steagul căpitanului Sima"	43
		„Steagul căpitanului Hagi Stan"	40
		„Steagul căpitanului Necula Cornea"	55
		„Steagul căpitanului Pană"	37
		„Steagul căpitanului Manta"	40
Seimenii holtei	3	*„Steagul căpitanului Hagi Stoica"*	50
		„Steagul căpitanului Gheorghe"	46
		„Steagul căpitanului Tudor"	50

Evoluţia numărului de lefegii seimeni din Ţara Românească (sec. al XVIII-lea)

Tabelul B

Anul	Nr. de steaguri	Nr. de seimeni
1702	6	5-600?
1739	9	449
1764-1765	7	436
1788	96	cca. 7 000
1798	4	97

Evoluţia numărului de lefegii seimeni din Moldova (sec. al XVIII-lea)

Tabelul C

Anul	Nr. de steaguri	Nr. de seimeni
1710-1711	10	1 000
1713-1714	?	6 000?
1717	?	1 000
1776	14	658

THE "SEIMENI" (BODY PEDESTRIAN MERCENARIES) IN THE ARMIES OF MOLDAVIA AND WALACHIA (IN THE 18TH CENTURY)

Abstract

The "Seimeni" (body pedestrian mercenaries) were the most important hirelings in Moldavia and Walachia in the 17th and 18th centuries. At the end of the 18th century their number as well as their importance diminished considerably (annex, tables B and C) to Albanian's advantage. The Albanians were another clique of hirelings. They were active especially at the end of the Phanariot era (Albanian=Arnăut).

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, STUDII ȘI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XV**, 2006

ISTORIE MODERNĂ ȘI CONTEMPORANĂ

DIN VIAȚA ȘI ACTIVITATEA LOCUITORILOR DIN PLAIUL AREF ÎN PERIOADA ANILOR 1833-1838

VASILE NOVAC*

La Direcția Județeană Argeș a Arhivelor Naționale s-au păstrat mai multe dosare din fondul Subcârmuirii Plaiului Aref, precum și din fondul Prefecturii (Ocârmuirii) de Argeș, care sunt o prețioasă sursă de informare, mai ales despre viața social-economică și politică a Plaiului Aref în perioada anilor 1833-1838.

Primele informații despre Plaiul Aref le avem dintr-o delă din anul 1832, „În pricina a șase sate ce cearcă strâmtori de către arendașul moșiilor unde să află hălăduitori în Plaiul Arefului"[1]. La 18 martie 1832, Vornicia Mare din Lăuntru a Țării Românești expediază Ocârmuirii Argeș jalba câtorva sate din Plaiul Aref adresată lui Pavel Kiselev, cu poruncă să cerceteze amândouă părțile și să raporteze:

„1. Care sunt asupririle ce zic jăluitorii că cearcă de la arendașul acelei moșii;

2. Dă au lăcuitorii acelor sate locurile hotărâte clăcașilor, potrivit cu glăsuirea ecsamplarelor ce s-au trimis pentru aceasta;

3. De sânt numiții în lipsă de cele ce cere dreptățile lor dă la proprietari, să se arate acea neajungere până la câte pogoane să suie din cele de arătură dă fieșcare și cele pentru izlaz, potrivit cu numărul familiilor din fieșcare sat și numărul dobitoacelor lor;

4. În ce chip să urma claca acestora până acum și de când să păzește între dânșii acea răspunderea ce arată, dăslușind întru aceasta, dă este după vre-un scris tocmeala sau numai pă cuvânt dă obiceiu, care știință, fără zăbavă, trimițând-o la Vornicie, să va da al doilea poruncă dă urmare"[2]. Pe această adresă, ocârmuitorul I. Câtuneanul, la 29 martie 1832, pune următoarea rezoluție: „Secretar, Fiindcă însumi, în persoană, după Sfintele Sărbători, am încredințat pă jăluitorii acelor sate că voi merge în partea locului spre a face scumpă cercetarea poruncită și au rămas satele mulțumite, acum să se facă lor poruncă către suptocârmuitori:

1-iu. Să înlesnească lor pari și nuiele din pădurile proprietarilor pă a cărora moșii lăcuiesc ca să-și îngrădească locurile dă sămănături;

2-lea. Să sloboază lor toate locurile toate locurile de arătură și să-i însulețeze a le sămăna cu semințe mai multe decât în anul trecut, lângă care să se adaoge și hotărâtele pogoane prin eczemplaruri pentru magaziile satelor dă rezervă, nefiind volnici arendașii a le vinde la alți streini locuri ale clăcașilor moșii.

---

* Muzeul Județean Argeș, Pitești.

1 *Arhivele Naționale Direcția județului Argeș*, dos. nr. 73/1832, coperta.

2 *Ibidem*, f. 1.

3-lea. Să dăpărteze groaza şi spaima ce au în suflet unii din lăcomia [arendaşului] în inimile lăcuitorilor;

4-lea. Să sfătuiască pă arendaşii care i-au năpăstuit la dijmele şi claca anului trecut pă lăcuitori ca să-i despăgubească până la un ban ca, la venirea mea acolo, să nu găsesc şi asemenea strâmbătate urmată de dânşii.

Iar, în sfârşit, înpilările să înceteze cu totul, căci înpotrivă vor cunoaşte şi pă însuşi suptcârmuitorii vinovaţi"[3].

Locuitorii satelor Albeşti Pământeni şi Albeşti Ungureni, în jalba către Prezident, arată, între altele: „dar fiindcă nouă ne este lăcuinţa prin munţi şi prin pietre, unde puţinele bucate ce le semănăm, curăţăm mărăcini şi desişuri şi, uneori, le dobândim, iar alteori nu, fiind locul cu totul sălbatic, şi de multe ori bucate mai mult cumpărăm cu bani, decât să le dobândim din rodul ostenelilor noastre. Şi de va rămânea precum ne îndatorează eczemplarurile, noi mai bucuroşi sântem să lăsăm acele locuri sălbatice şi să ieşim la câmp, în ţară, unde ne vom afla locuri de hrană, încai să avem pentru ce da... aceasta proprietarului că, precum vedem, arindaşii de acum au început a ne face silnice cereri şi mai cu asupră decât cuprinderea eczemplaurilor. Şi dacă însuşi vede că bucatele le facem cu mari trude şi osteneli, şi uneori le facem, alteori nu, apoi şi toate dijmuirile ni să ia cu încărcătură.

Acum, vedem că unde tăiam lemne din pădure pentru grădini şi alte lucrări ale noastre, ei ne opreşte, cerându-ne bani şi pentru aceasta. Apoi, noi, pentru ce să plătim toate îndatoririle ce sânt în eczemplaruri, când bucate şi fâneţe nu dobândim, ci şi vitele ni le hrănim cu curătura de mugur şi acum ne opreşte şi de la aceea.

Pentru care, cu plângere, jăluim Ecselenţiei Voastre ca, privind cu ochi milostivi, asupra a toate jăluirile ce facem, dă a ni să face o dreaptă punere la cale, spre a nu lăsa toţi casăle, unde din mica copilărie au lăcuit pă aceste locuri şi alţi moşi strămoşi"[4].

Locuitorii din: Corbeni, Căpăţâneni şi Poenari reclamă şi ei următoarele: „Cu mare plângere, jăluim Ecselenţiei Voastre că, după primirea ecsemplarurilor Stăpânirii, luându-le în cunoştinţă toţi lăcuitorii acestui Plai Aref, au văzut toate orânduielile întrânsele, precum să îndatorează lăcuitorii către proprietari, cum şi proprietarii către lăcuitori. Dar fiindcă nouă ne este lăcuinţa prin munţi şi pietre, unde puţintelele bucate ce le semănăm, curăţind mărăcinii şi desişurile, uneori la le dobândim iar alteori nu, fiind cu totul locul sălbatic şi mei de multe ori bucate mai mult le cumpărăm cu bani decât să le dobândim din rodul ostenelilor noastre. Şi de va rămânea ca să plătim după cum ne îndatorează eczemplarurile, noi mai bucuroşi sântem să lăsăm acele locuri sălbatice şi să ieşim la câmp, în ţară, unde ne vom afla locuri de hrană, încai să avem pentru ce da toate aceste proprietarului că, precum vedem, arendaşii dă acum au început a ne face silnice cereri şi mai cu asupră de coprinderea eczemplarurilor. Şi dacă însuşi vede că bucatele ce le facem cu mari trude şi osteneli, şi uneori le facem, iar alteori nu, apoi şi toate dijmuirile ni le ia cu încărcătură.

Acum vedem că unde tăiam lemne din pădure pentru grădini şi alte lucruri trebuincioase ale noastre, ni se opreşte, cerându-ne bani şi pentru aceasta. Apoi, noi, pentru ce să plătim toate îndatoririle ce sânt în eczemplaruri, când bucate şi fâneţe nu

[3] *Ibidem*, f. 1 v.
[4] *Ibidem*, f. 4.

dobândim, ci și vitele ni le hrănim cu cărătură de muguri. Și acum, ne oprește și dă la aceasta"[5].

Locuitorii satelor Căpățâneni Pământei și Ungureni din Plaiul Aref reclamă pe arendașul Ioan Nicula al moșiei Mănăstirii Vieroș că le face încărcătură la obligațiile lor, „atât la zilele clăcii, că am avut obicei ca să facem câte șase zile pă an și dijmă din zece una, iar din pometuri n-am dat de când ne-am pomenit. iar acest arendaș, nu numai că ne-au luat câte lei 16 de clacă și dă banița de porumb necurățat câte ... și jumătate și cu un cuvânt din toate măruntaiele de dijmă ne-au asuprit și pă cei neputincioși tot asemenea i-au apucat și vre-o văduvă dacă a avut un fecior și l-a însurat și-au fost ca să șază în casă să o hrănească și de la aceea au luat două clăci, cum și în slujba proprietarului ne-au luat cu încărcătură și din coprinderea eczemplarurilor, adică și din 13 lei jos au luat unul, cum și o înțărcătoare ce să vindea pă an în tl. 100 s-au oprit pă jumătate și jumătate ne-au dat ca să o închidem și să plătim dijma. Și sămănând mei, l-au pălit bruma, ca pă un munte ce ne aflăm... și acum ne-au închis și ne-au apucat ca să plătim pentru aceasta tl. 200 și de frică am dat și zapis ca să-i plătim acești bani"[6]. Ei solicită strașnică poruncă „a să cerceta toate aceste asupriri ce face dumnealui susnumitul arendaș"[7].

Locuitorii din Căpățâneni Ungureni și Pământeni solicită să li e dea lor în arendă, cu prețul ce se va da și altora, prisosul de locuri de semănături, chiar dacă vor fi obligați să-și vândă și hainele de pe ei[8].

Din octombrie 1832, s-a păstrat și o listă cu acareturile lucrurilor „din metoașele din acest plai" - Aref: Mănăstirea Vieroșul din județul Muscel: Moșie pe care sunt satele Căpățâneni Ungureni și Căpățâneni Pământei, 6 înțărcători, 4 munți, 1 moară și 1 joagăr pe râul Argeș; Mănăstirea Cozia: Moșia cu satele: Jiblea, Șerbănești și Sălătrucel, 2 munți, 4 făcaie pe pâraie mici și 1 pereche case de zid în satul Jiblea cu împrejurările trebuincioase; Schitul Fedeleșoiu, metohul Sf. Pantelimon: Moșia pe care e satul Dângești, o moară pe Apa Seaca, dată în embatic și o cârciumă; Schitul Berislăvești, metohul Sf. Pantelimon: o moșie pe care hălăduiesc 30 de familii din Rădăcinești și 40 familii din satul Berislăvești, 2 cârciumi, 1 moară pe apa Cosica[9].

Tot din octombrie 1832, se păstrează un tabel cu cantitățile de produse ce se află în p... cât se consumă în cuprinsul acelui ocol și cât se exportă:

„Felurimea	Suma ce se face	Cătățimea ce merge în trebuința Plaiului	Ce se scoate spre vânzare în altă parte	Ce trepte de oameni întrebuințează acest comerț
0	1	2	3	4
Bucăți scânduri de brad	3.000	-	3.000	Arendașii de moșii le duc prin alte părți spre vânzare

[5] *Ibidem*, f. 5.
[6] *Ibidem*, f. 2.
[7] *Ibidem.*
[8] *Ibidem*, f. 3.
[9] *Idem*, dos. nr. 123/1832, f. 35.

0	1	2	3	4
Bucăți șiță de brad	300.000	50.000	250.000	Lăcuitorii Plaiului ipac
Șindrilă de brad	200.000	-	200.000	Ipac
Vedre rachiu de prune	3.000	1.000	2.000	Se vinde de locuitori pe la neguțători, povarnagii și alții
Perechi pietre moară	20	-	20	Le vând loc. la stăpânii de mori
Piei de vulpi	60	-	60	Le vând loc. prin târguri
Piei de iepuri	100	-	100	Ipac
Râmători	1.500	500	1.000	Îi trec loc. în Transilvania spre vânzare
Piei	500.000	200.000	300.000	Le încarcă loc. în care și le la orașe spre vânzare și stăpânii de moșii le întrebuințează la căruțe și în alte părți"[10].

O catagrafie a vitelor, pogoanelor cu semănături și alte produse ale Plaiului Aref, din noiembrie 1832, ne relatează următoarele cifre: 1.796 boi de jug, 520 cai de călătorie și ham, 8.980 iepe, 985 boi neînvățați și 2.090 vaci, 250 berbeci țigăi, 3.060 berbeci de rând, 275 oi țigăi, 11.000 oi de rând, 6.054 capre și țapi, 1.890 râmători, 350 pogoane de vie, „care să lucrează pogonul cu 12 oameni și dă rod cum arăt, însă vedre 70 de un pogon în an roditor; 40 de un pogon în an de mijloc; 10 de un pogon în an neroditor; 650 stupi de la care când îi retează unul peste altul dă una oca miere și 300 oca ceară; 8 poverni de spirt din rachiu de prune, care poate să lucreze însă: 1.500 vedre în an roditor; 700 vedre în an de mijloc.

Și fabrici de pietre de moară, însă: 1 la satul Turburea și 1la satul Jiblea, care lucrează unii de la 3 palme până la 7 palme piatra și să vând cu acest preț: Tl. 250 perechea pietre de 7 palme; 200 perechea de 6 palme; 150 perechea de 5 palme; 100 perechea de 3 palme"[11].

Primul document la care ne vom referi din fondul Preturii de Argeș, este o strașnică ceartă din partea ocârmuitorului de Argeș împotriva subcârmuitorului Plaiului Aref, din 16 septembrie 1833, pentru că nu i-a trimis știință de apele plutitoare din plai și de câte mori să află în acel ocol. Dacă nu le va expedia în 24 de ceasuri, va trimite mumbașir asupră-i, „cu greu treapăd, ca unui nesilitor și cu proastă purtare la săvârșirea poruncilor"[12].

Într-adevăr, Ocârmuirea a poruncit subcârmuitorului din Aref, la 25 iunie 1833, în baza poruncii Marii Vornicii, să trimită catagrafie de „toată suma morilor și făcailor, ce să află pă fieșcare apă sau eleșteu în acel plai, arătând și pă a cărui moșie să

---

[10] Idem, dos. nr. 124/1832, f. 34.
[11] Idem, dos. nr. 133/1832, f. 52.
[12] Idem, *fond Pretura (Subocârmuirea) Plaiului Aref*, dos. nr. 9/1833, f. 1.

...ile fleşcare moară, iar pă unde vor fi sate, să se arate şi numele satelor"[13].

La 3 decembrie 1833, se trimite Ocârmuirii de Argeş de la Plaiul Lovişti: Arătare de suma morilor i făcaelor du prin satele acestui plai, precum să vede:

Făcae	Stăpânul acestora	Pă ce moşie	Satile	Pă ce apă
1	2	3	4	5
1	Coman Duţă	A Mănăstirii Cozii	Şerbăneşti	Apa Şerbăneşti
1	Popa Radu	A Popii Radu	Arifu	Apa Valea
1	Protopopul Ghiţă	Moşia tot a sa		
1	Popa Ion	Asemenea	-	-
1	Grigore Crângan	Asemenea	-	-
1	Logofăt Ghiţă Ci...	Moşia Mitropolii	Sălătrucul	Apa Topolog
1	Diaconul Matei	Ipac	-	-
	Păhărniceasa Marghioala Drăgheasca	Moşia tot a dumneaei	-	Apa Argeşului
1	A Mănăstirii Cozii	Moşia tot a Mănăstirii	Jiblea	Codeca
1	Păh. Marghioala Drăgheasca	Moşia tot a dumneaei	Turburea	Turburea
1	Sfânta Episcopie Argeş	Moşia tot a episcopiei	Brădetul	Vâlsanul
1	Clucer Nicolae Brătianul	Moşia tot a dumnealui	Găleşel	-
1	Popa Scocioabă	Moşia tot a sa	Brătieni	-
1	D. Dincă Brătianul	Moşia dumisale	-	-
1	Schitul Berislăveşti	Moşia tot asemenea	Berislăveşti	Salcea
1	Mănăstirea...	Moşia tot a Mănăstirii	Sălătrucul	Rânsacu
1	Schitul Berislăveşti	Moşia tot a Schitului	Valea Albă	Salca
1	...dul biserică	Schitul Găiseni	Dăngeşti	-
1	Stan Alamă	Ipac	Dăngeşti	-
	Ion Drăgoi şi Dumitru căpitan	Mănăstirea Vieroşu	Căpăţâneni Ungureni	Pă Argeş
1	Stancu Tilescu	Moşia tot a sa	Rădăcineşti	Rădăcineşti

[13] Ibidem, f. 2.

0	1	2	3	4	5
1		Avram Vătăşescul i Di Mancea i Ion Mohanu	Moşia Măn. Vieroş	Copăceneni Păm.	Argeş
1		D. armaş Iordache Tită...	Ipac	-	-
4	20[14].				

La porunca Ocârmuirii de Argeş către Subcârmuirea de Arefu pentru catagrafia morilor de pe râul Olt, se răspunde, la 30 octombrie 1834, se decide să se răspundă că asemenea „că asemenea mori în plai, nu sânt"[15].

La Plaiul Aref ajunge porunca Marii Visterii a Ţării Româneşti prin care se decide dărâmarea tuturor morilor de pe Olt care va deveni plutitor. Se hotărăşte şi taxa ce va fi luată pe primii trei ani: 1836-1839: „1 Pentru mărfuri, producturi şi băuturi, câte patru zeci de parale suta de oca; Pentru cărbuni câte douăzeci de parale suta de oca

Pentru plata de orice felurime de lemne câte trei lei, să înţelege însă pluta întreagă, pă cât poate să ridice apa Oltului, iar fiind mai mici să vor socoti două plute drept una.

Plutirea sării este slobodă de orice plată.... 1835 decembrie 30".

O poruncă a Ocârmuirii de Argeş, semnată de C. Brătianu, ocârmuitor, şi I Popescu, ajutor, este trimisă Subcârmuirii de Aref cu dispoziţia să fie citită de scriitorii satelor în faţa locuitorilor plăşii. Porunca este trimisă la următoarele sate: Brătieni, Brădetul, Galeşul, Oeşti Ungureni, Rătunda, Streini Ungureni, Corbeni, Căpăţâneni Ungureni, Căpăţâneni Pământeni, Turburea, Arefu, Sălătrucu, Dângeşti, Rădăcineşti, Berislăveşti, Valea Albă, Stoineşti, Sălătrucel, Jiblea şi Şerbăneşti[16].

Aleşii satelor: Brătieni, Brădet, Galeş şi Rădăcineşti confirmă primirea poruncii şi se obligă să se conformeze acesteia. Printre aleşi, cităm pe Duminică Roşu de la Brătieni, pe Radu Mitru Rizea, Radu Rizea şi Radu Nicolae, la Brădet, pe Stoica Vintilă şi pe Ion Stoica la Galeş[17].

Ocârmuirea judeţului Argeş, la 15 septembrie 1833, trimite, la Aref, prima poruncă privitoare la aşezarea caselor la linie, cu precizarea că e valabilă doar pentru casele noi, şi să nu silească pe nimeni a-şi muta casele la linie, dacă sunt în bună stare[18].

Primul protest al locuitorilor din Plaiul Arefu împotriva strămutării caselor la linie este semnat de juraţii a trei sate, la 3 aprilie 1834. Ioan Nicolae, jurat, Mihai Constandin jurat, Ioan Ştefan jurat, toţi din Berislăveşti, Ioan Radu jurat Simion Vasâi jurat Achim Andrei toţi juraţi din Valea Albă şi Iorga Bădescu, Tudosie Bădescu şi Ioan Juratu, toţi juraţi din Rădăcineşti. Ei se adresează arhimandritului Mănăstirii Berislăveşti, în felul următor: „Noi, toţi sătenii după moşia Sfintei Mănăstiri Berislăveşti, facem arătare Sfinţii tale, că viind porunca Cinstitei Stăpâniri ca să ne strămutăm după unde ne aflăm cu casăle, noi ne rugăm Sfinţii Tale ca să-ţi faci milă să

[14] *Ibidem*, f. 6
[15] *Ibidem*, f. 15.
[16] *Ibidem*, f. 24.
[17] *Ibidem*, f. 25, 26,28.
[18] Idem, dos. nr. 10/1833-1836.

facem arătare Cinstitei Stăpâniri, după cum este fiinţa adevărului, că şedem la loc de munte, câţi pă unde ne aflăm acum cu satele, ne este loc cu strâmtoare, dar să ne mai strămutăm, mai vârtos că nu este nici loc, căci ale Sfinţii tale să cred mai bine decât ale noastre".[19] Vlasie Arhimandritul s-a făcut purtătorul de cuvânt al acestor săteni, expediind Ocârmuirii de Argeş următoarea rugăminte: „Prea adevărat este cea din dos jalbă a numiţilor săteni că pe dealuri şi pe râpe îşi au casele aşezate, deşi ar fi oareşcare loc aşezat pe lângă apa Coische, dar ce folos că această apă nefiind statornică întru închiderea ţărmurilor sale, când vine mare, nu numai case prăpădeşte, ci bolovani cât de mari îi strămută din locul lor.

De aceea, mă rog şi eu ca să fie ascultaţi lăcuitorii de a nu se mai strămuta din lăcuinţa lor cea veche"[20]. Ocârmuirea Argeş porunceşte subcârmuitorului de Aref să studieze împreună cu proprietarul moşiei, şi să se străduiască să găsească poziţie pentru aşezarea caselor jeluitorilor la linie[21]. Ca răspuns la raportul subcârmuitorului de Aref, Ocârmuirea Argeş decide, la 1 septembrie 1834: „de vreme ce arăţi că altă poziţie mai bună pentru aceasta, n-ai găsit, apoi să îngăduieşte pă locuitori a şădea tot pe locul care să află, însă să-i îndatorezi a să aduna la un loc şi a să aşăza întocmai după intrucţiile Stăpânirii"..[22].

Pătru Dogar ales, Nicolae Ogradă ales, Gheorghe Frunţeanu ales Niţă Mălai comisar, Iorga Frunţeanu Comisar, Popa Georghe şi epistatul moşii din Sălătruc scriu Suptocârmuirii de Aref că se vor conforma poruncii privind aşezarea caselor la linie, precizând: „până acum, nimeni din lăcuitori n-a început a preînnoi vre-o casă"[23].

Pătru Trifu, Ghiţă Badea, Radu Stroe şi Nicolae Greavu, scriitorul satului raportează Suptocârmuirii de Aref, la 30 iunie 1836, că locuitorii fiind ocupaţi cu munca pământului, „nu le-au stătut mijloc a se muta la linie"[24]. În aceiaşi zi, un răspuns similar îl dă satul Ueşti Ungureni, prin Toma Răduţă, Radu Stănciulescu şi Manole Greavu, scriitorul satului[25]. La fel procedează satele: Dăngeşti, Rădăcineşti, Sălătrucel, Jiblea, Brătieni, Brăduleţ, Galeş, Arefu, Streini Ungureni, Şarbăneşti, Corbeni, Brăslăveşti, Valea Albă, Stoeneşti, Căpăţâneni Ungureni, Căpăţâneni Pământeni şi Turburea[26].

La 9 decembrie 1836, Ocârmuirea Argeş trimite Suptocârmuirii de Arefu o poruncă a Marii Vornicii, pentru conformare, cu următoarele instrucţiuni: „îndată ce o va primi, fără zăbavă, a să pune în lucrarea, stăruind cu cea mai de aproape îngrijire, a să duce negreşit le ceruta întocmai îndeplinire cu a-şi face fieşcare lăcuitor pregătirea ce să arată şi ca la acea vreme când sânt porunciţi a să apuca de clădirea caselor, să se întâmple vre-o împiedecare de vre-o lipsă a trebuincioaselor materialuri.

Iată porunca Dumneata, suptocârmuitorule, mai înainte de a sosi vremea clădirii caselor la linie, preumblându-te din sat în sat, să revizuieşti materialele fieşcăruia lăcuitor spre a fi tot numărul lor cel trebuincios în fiinţă. Şi după ce te vei

[19] *Ibidem*, f. 4-5.
[20] *Ibidem*, 5 v.
[21] *Ibidem*.
[22] *Ibidem*, f. 6.
[23] *Ibidem*, f. 13.
[24] *Ibidem*, f. 14.
[25] *Ibidem*, f. 15.
[26] *Ibidem*, f. 16-37.

încredința de adevărata știință, apoi, prin din parte-ți raport, să înștiințezi Ocârmuirea că toți lăcuitorii hălăduitori într-acea plasă și-au fost pregătite de materialurile trebuincioase, iar de la satele unde vei dovedi că însă nu-și au lăcuitorii pregătite pă deplin, însuți să stăruiești a-i zori ca să îndeplinească și acea lipsă"[27].

Departamentului Trebilor din Lăuntru de care se vorbea mai sus: „Așezarea caselor la linie ce este una din trebuințele atingătoare de datoria acestui Departament coprinsă în articolul 151 din Regulamentul Organic, fiind o legiuire care urmează a se aduce la îndeplinire, Măria sa Vodă, Prea Înălțatul nostru domn, luând în băgare de seamă raportul ce s-au îndreptat de către acest departament asupra unei asemenea înprejurări, au binevoit a să uni cu propunerea [ce] i s-au făcut, dând dezlegare, prin Cinstitul Secretatriat al Statului, cu no 2196, potrivit cu chibzuirea Departamentului că adică: Să se dea porunci către ocârmuirile județelor ca să stăruiască către lăcuitorii țărani de a-și face în curgerea vremii acestia cuviincioasa pregătire pentru clădirea caselor, iar așezarea și clădirea lor să se urmeze la viitorul mai, deosebindu-să însă dintr-aceasta numai cei din părțile munților, cu care să va urma atunci, după povața înprejurărilor ce va descoperi poziția lor... să îndatoreze pe fieșcare țăran ca, în curgerea iernii acestia, să-și facă căpuire la trebuincioasele materialuri câte adică sânt curente la facerea unei case cu înprejurarea ei, care materialuri, prin stăruirea suptocârmuitorilor, aducându-le treptelnicește vor fi datori a le avea toate complect la sfârșitul iernii, ca la zi întâi a viitorului mai, când ei rămân doletnici despre câmpeneștele îndeletniciri, îndată să se apuce și de clădirea caselor la locurile ce se vor chibzui de către proprietarii de moșii, luând însă Ocârmuirea în băgare de seamă că în anul viitor, fiind și sorocul Obșteștii catagrafii care neapărat a ei începere urmează să găsească pe toate satele așezate la linie, trebuiește și din partea Ocârmuirii, precum și din partea celorlalți supuși să să întrebuințeze cea mai de nădejde stăruire întru îndeplinirea unui asemenea articol, ca nu cumvași la sfârșitul iernii să se afle vre-un lăcuitor cu materialele dă facerea casii nepregătit...

Iar pentru satele cele din părțile de su munte la cari, ori pentru că țăranii își au clădirile de lăcuință prin vii și prin dealuri, fără să să afle acolo loc, întâi ca să li să așeze satele în regulă sau pentru că lăcuitorii munteni, avându-și casele în pometurile lor clădite pe căminuri moștenești și adăpostindu-le toți la un loc și s-ar face nedreptate cu strămutarea din prosperitatea lor și înpilarea lor de a fi clăcași pă alte moșii, aflându-se și ei moșneni, Ocârmuirea va cerceta cu mare scumpătate și pentru câte din satele de munte va cunoaște că pentru cuvintele de mai sus, nu este putință nici iartă poziția lor a să aduna la un loc, să alcătuiască listă cu deslușire de înprejurarea fieșcăruia sat, arătând și câți dintre cei ce sânt moșneni alcătuiesc un moș și să o trimiți la Departament spre a să da dezlegare, luând însă Ocârmuirea în băgare de seamă că și în părțile muntelui nu pot fi toate satele întru această... neputință ca să puie la regulă, mai cu seamă cele ce sânt așezate pe șesurile după țărmurile apelor care, deși sânt în munți, dar lărgimea unor asemenea șesuri întinse, firește iartă așezarea lor pă linie"[28].

La 10 decembrie 1836, Suptocârmuirea Plaiului Aref scrie pârcălabilor și aleșilor satelor că, în conformitate cu poruncile Stăpânirii, până la alcătuirea Catagrafiei, toți locuitorii satelor să se așeze la linie. Ocârmuirea stăruiește ca în

[27] *Ibidem*, f. 57.
[28] *Ibidem*, f. 45 și 55.

această iarnă, toţi locuitorii să-şi procure materialele necesare, iar de la 1 mai, să înceapă clădirea caselor şi anexelor acestora. De aceea, suptocârmuitorul să oblige pârcălabii şi aleşii satelor să stăruiască pe lângă locuitori pentru conformare[29]. Ocârmuitorul C. Brătianu şi ajutorul său, I. Popescu, transmit suptocârmuitorului de Aref, la 12 decembrie, şi copia poruncii Marii Vornicii, spre conformare[30].

La 7 decembrie 1836, marele vornic M. Ghica trimite o nouă poruncă ocârmuitorilor prin care-i obligă să ia legătura cu proprietarii moşiilor din judeţ ca să dea sătenilor mijloacele de care au nevoie pentru reclădirea caselor. Spre executarea acestei porunci Suptocârmuirea de Aref scrie în acest sens următorilor proprietari de pământ din Plai: arhimandritul Vlasie de la Schitul Berislăveşti, arendaşul Oeştilor, Iancu Bucţnescu – Bucşăneşti, Costandin Popescu – Spini, Ioan Deodosie din Jiblea, Şerbăneşti şi Sălătrucul, Vistierul Frunzeanul din Vieroşi, arendaşului din Galeş şi Brădet, Mihai Brătianu din Dângeşti şi Drăghici Brătianu din Sălătruc[31].

Vistierul Ştefan Frunzescu, la 17 decembrie 1836, răspunde Suptocârmuirii de Aref că pentru satele: Corbeni, Bădetul, Căpăţânenii Ungureni şi Căpăţânenii Pământei, precum şi Turburea şi parte din Brătieni, se va conforma dispoziţiilor privitoare la aşezarea caselor la linie[32]. Vlasie arhimandritul, la 17 decembrie, răspunde în acelaşi spirit[33].

În ziua de 14 decembrie, răspund pentru conformare şi aleşii satelor: Streini Ungureni (Tudor Buriul, Grigore Cornea, Nicolae Dănuţă), Corbeni (Gheorghe zet Bădilescu, Niţă al Popii, Pătru Popii), Oeşti Ungureni (Toma Răduţi şi Nicolae Greavu) şi ai satului Rătunda Oeşti (Pătru Trifu, Radu Stroie şi Ioan Mirtrofan)[34].

Ion Nicolae, Grigore Marin aleşii satului Brăslăveşti, cu Mitu pârcălabu şi cu scriitorul Ştefan din acelaşi sat, cu Savul sin Radu şi David sin Stan aleşii din Valea Albă şi Stoeneşti confirmă primirea poruncii privitoare la aşezarea caselor la linie pe care o vor pune în lucrare[35]. Porunci similare sunt semnate de: aleşii satului Jiblea (Radu Porfire, Ghiţă Dâpleşu, şi Şărban Călviul), Şerbăneşti (Nicolae Porfire, Ion Mihaiu, şi Duţă Porfire), Sălătruceluşl (Ivan Răhanu, Pătru Olariu şi Ila Ungureanu). Raportul este scris de Ion Oprea, scriitorul satului Jiblea[36]. Din

Despărţirea 3-a, raportul de conformare este semnat de: Iordache Stoicescu, Miu Ţepuşi şi Pârvu Vătăşescu, aleşii satului Căpăţâneni Pământeni, Saharia Panhali, Simion Raţă şi Vasilie Măgănuţă, aleşii satului Căpăţâneni Ungureni şi de către: Mihăilă Petearu, Gheorghe Manolescu şi Dan Ungureanu, aleşii satului Turburea[37]. De la Despărţirea I, semnează de conformare: Duminică Roşu, Grigore Bădescu şi Radu Şendrescu, aleşii satului Brătieni, Dumitru Rizi, Ion Manea şi Radu Nicolae din Brădet, precum şi: Stoica Vintilă, Ion Stoica şi Grigore Brihan din satul Galeş[38]. Din

---

[29] *Ibidem.*
[30] *Ibidem,* f. 46.
[31] *Ibidem,* f. 49-50.
[32] *Ibidem,* f. 58.
[33] *Ibidem,* f. 59.
[34] *Ibidem,* f. 60.
[35] *Ibidem,* f. 61.
[36] *Ibidem,* f. 62.
[37] *Ibidem,* f. 68.
[38] *Ibidem,* f. 69.

Despărţirea 4-a, semnează: Pătru Dogarul, Gheorghe Iordan Ioan Cărpeniştean, aleşii din Sălătruc şi scrritorul satului C. Partărescu, şi aleşii din Aref: Ion Tomoi, Din Meila, şi Ghiţă sin Niţă, împreună cu scriitorul Ion Stănciulescu[39]. La 16 decembrie 1836, răspunde în acelaşi sens şi Nicolae Pop, epistatul moşiei Galeşul[40]. La 23 decembrie, acelaşi lucru îl va face şi logofătul Ghiţă, epistatul moşiei Sălătrucu[41].

Din anul 1834, ni s-a păstrat şi o delă privitoare la „înscrierea puţurilor şi a fântânilor". La cererea Ocârmuirii de Argeş, în baza poruncii Marii Vornicii, şi la solicitarea „Înalt Ecselenţia sa d. plenipotent prezident către Sfatul Administrativ, din 7 aprilie 1834, la 1 aprilie 1835, Suptocârmuirea de Aref trimite următoarea *Însemnare de câte puţuri şi fântâni să află în tot coprinsul acestei plăşi:*

Fântâni	Puţuri	
6		În satul Brădetul, unde este loc de munte şi este cu înlesnire a fi înfrumuseţată şi a să ţinea în bună stare, cu apă uşoară şi bună de băut
1		În satul Sălătrucelul însă 3 la loc de munte şi cu înlesnire a fi înfrumuseţată şi a să ţinea în bună stare, cu apă bună de băut şi 4 asemenea, dar apa este grea şi vara seacă.
6		În satul Rădăcineşti, însă 3 la loc de munte şi cu înlesnire a fi înfrumuseţate şi a să ţinea cu bună stare, cu apă bună de băut şi uşoară trei asemenea, dar apa este grea şi vara seacă
	1	nă de băut şi uşoară şi vara seacă În satul Corbeni, asemenea. În satul Rătunda Ueşti – asemenea. În satul Ueşti Ungureni – asemenea. În satul Căpăţâneni Pământeni – asemenea.
4		le munte şi este cu înlesnire a fi înfrumuseţate
5		Şi a să ţinea în bună stare, cu apă bună de băut şi uşoară şi 1 asemenea, dar apa este grea şi vara seacă.
7		În satul Galeşul, însă 4 la loc de munte şi este cu înlesnire a fi înfrumuseţate şi a să ţinea în bună stare, cu apă bună de băut şi uşoară şi 4 asemenea, dar apa este grea şi vara seacă.
2		În satul Stoeneşti, însă una la un loc de munte şi este cu înlesnire a fi înfrumuseţată şi a o ţinea în bună stare, cu apă bună de băut şi uşoară şi una asemenea , dar apa este grea şi vara seacă.
1		În satul Jiblea, unde este la loc de munte şi este cu bună stare, cu apă bună de băut şi uşoară. În satul Valea Albă, unde este loc de munte şi este cu înlesnuire a fi înfrumuseţată şi a să ţinea în bună stare, cu apă uşoară şi bună de băut.

[39] *Ibidem*, f. 70.
[40] *Ibidem*, f. 71.
[41] *Ibidem*, f. 72.

Fântâni	Puţuri	
6		În satul Berislăveşti, însă 4 la loc de munte şi este cu înlesnire a fi înfrumuseţate şi a să ţinea în bună stare şi una asemenea, dar vara seacă.
20		În satul Arifu, însă 11 la loc de munte şi este cu înlesnire a fi înfrumuseţate şi a să ţinea în bună stare şi 9 asemenea, dar vara seacă.
4		În satul Sălătrucul, însă 3 la loc de munte şi este cu înlesnire a fi înfrumuseţate şi a să ţinea în bună stare şi alta asemenea, dar vara seacă.
8		În satul Şărbăneşti, însă 4 la loc de munte şi este cu înlesnire a fi înfrumuseţate şi a să ţinea în bună stare şi 4 asemenea, dar apa este grea şi vara seacă"[42].

O altă delă se referă la schimbarea suptocârmuitorului şi aşezarea unor amploiaţi. La 5 aprilie 1835, Ocârmuirea judeţului Argeş numeşte vremelnic pe armaşul Iordache Titopolescu ca suptocârmuitor al Plaiului Aref, în locul slugerului Alecu Furduescu, ca secretar la judeţul Râmnicul Vâlcea. Cu această ocazie, se atrage atenţia noului subcârmuitor: „mergând la pomenitul plai, să primeşti de la d. sluger a-şi paradosi toate hârtiile, precum şi socoteală să-ţi dea de orice bani va fi primit până acum din următorul trimestru de aprilie, anume de la fieşcare sat, câte cât au primit, supt iscălitura d. şi apoi, însă, cercându-te cu atribuţiile acestei slujbe, să te sileşti cu cea mai mare şi vie bărbăţie întru punerea în lucrare a poruncilor ce vor fi încă nesăvârşite, spre a nu se ivi niscavai cusururi la orânduielile ce spânzură de datoriile unui suptocârmuitor. Şi Ocârmuirea va rămânea datoare a recomandarisi Stăpânirii sârguinţa şi buna d. purtare, ce vei arăta întru aceasta"[43].

La 7 mai 1835, suptocârmuitorul de Aref este invitat să vină el şi scriitorul său la fiecare sfârşit de trimestru pentru a iscăli într-o condică a Ocârmuirii, fără a mai fi chemaţi[44].

Ocârmuitorul C. Brătianu şi secretarul G. Enescu invită pe subcârmuitorul de Aref, la 5 august 1835, să cheme pe toţi „proprietarii... adică caftanlâi, fii de boieri, neamuri, postelnicei" etc. să facă alegere de alţi subcârmuitori. Să trimită la Ocârmuire tabel cu ei, cu funcţiile lor şi cu adresa unde se află[45].

Slugerul Costache Tigveanu, ales subocârmuitor al Plaiului Aref, adresează locuitorilor din cuprinsul plaiului un apel, în 30 de puncte, pe care nu-l mai comentăm fiindcă-l vom reda în întregime în Anexa I, cuprinzând principalele sarcini viitoare, care vor trebui îndeplinite întocmai, legate de îndeplinirea întocmai a tuturor poruncilor Stăpânirii, de raportarea bilunară a principalelor activităţi şi evenimente din sat, de stârpirea tuturor abuzurilor din partea dregătorilor satului, de înlăturarea furtişagurilor şi altor netrebnicii, de lupta împotriva lupilor, ciorilor şi altor animale care afectează vitele şi semănăturile, de introducerea dreptăţii, de consultarea în problemele

---

[42] Idem, dos. nr. 8/1834, f. 1-4.
[43] Idem, dos. nr. 13/1835, f. 1.
[44] *Ibidem*, f. 3.
[45] *Ibidem*, f. 5.

importante a proprietarilor, arendaşilor sau epistaţilor moşiilor, de progresul aşezării caselor la linie, de mergerea la biserică duminicile şi la sărbătorile importante etc.

la 7 noiembrie 1835, satul Streini Ungureni arată că au citit porunca Suptocârmuirii cu no 5776 în 30 punturi în auzul tuturor şi se vor conforma. Semnează aleşii: Ion Budreati, Pavel Turcu şi Nicolae Dinulescu, comisarii: Ilie Gâlceavă, Toma Petrică şi Dumitru Săvulescu şi Bucur Pârcălabu „cu tot satul". Similară e şi scrisoarea satului Corbeni semnată de Iacov Lung, Gheorghe al Dinii şi Gheorghe Zărnescu aleşi, de comisarii: Niţă sin Popa, Ion sin Dumitru şi Gheorghe al Stancii şi de „Neculaie Pârcălabu cu tot satul"[46].

La 21 octombrie 1835, Ocârmuirea judeţului Argeş trimite slugerului Costache Tigveanu, noul subcârmuitor al Plaiului Aref dispoziţii privind luarea în primirea a postului de la vechiul subcârmuitor, Iordache Titopolos, împreună cu instrucţiunile postului, în 38 de puncte, pe care le vom prezenta integral în anexa nr 2.

La 30 octombrie 1835, Costache Tigveanu raporteză Ocârmuirii că se va conforma poruncii nr. 7052, că a luat în primire de la Iordache Titopolescu hârtiile, din acestea le-a găsit în neorânduială, „nefiind unile trecute în Registru şi aşezate prin deli fără orânduială"[47].

Pe data de 9 octombrie 1835, Ocârmuirea Argeşului, în conformitate cu dispoziţiile în vigoare, somează pe clucerul Costache Tigveanu, în vederea statornicirii pe post să trimită chezăşii destoinice. Tigveanu a luat chezăşie de la vistierul Ştefan Furduescu[48].

Ocârmuirea Argeş solicită Suptocârmuirii de Aref, ca la 19 noiembrie să trimită toţi proprietarii de moşie din plai la Piteşti, în vederea alegerii deputatului judeţean în Obşteasca Adunare[49]. Spre îndeplinirea acestei dispoziţii, s-au trimis înştinţări: vistierului Ştefan Frunzescu şi Iancu Bucşănescu, la 14 noiembrie[50]. Ştefan Frunzescu şi Iancu Bucşănescu răspund la 16 noiembrie că au fost la Piteşti şi fiind bolnavi nu pot să meargă la alegerile din 19 noiembrie, dar au rugat pe Ioniţă Brătianu să voteze şi pentru ei, aşa cum va socoti[51].

La cererea Ocârmuirii de Argeş, este trimis Apostol Pănciulescu, ajutorul subcârmuitorului Plaiului de Aref, la Piteşti, pentru depunerea jurământului, în conformitate cu prevederile Regulamentului Organic[52].

Dregătorii Ocârmuirii Argeşului şi ai Plaiului Aref s-au preocupat mai întâi de strângerea capitaţiei. În ianuarie 1837, C. Brătianu şi ajutorul său, I. Popescu atrag atenţia lui Costache Tigveanu că din trecutul trimestru nu a trimis suma de lei 60 şi parale 20 şi-l somează s-o trimită în 24 de ceasuri[53].

Suptocârmuirea Plaiului Aref expediază Ocârmuirii, la 5 ianuarie ora 6 următoarele sume „Din banii capitaţii urmată la trimestrul dă ghenar, mai însumându-să:

[46] *Ibidem*, f. 15.
[47] *Ibidem*, f. 18.
[48] *Ibidem*, f. 21.
[49] *Ibidem*, f. 23 şi 28.
[50] *Ibidem*, f. 27.
[51] *Ibidem*, f. 28.
[52] *Ibidem*, f. 40.
[53] Idem, dos. nr. 4/1837.

Lei	Par.	
2250	-	într-o mie sfanţi
315	-	în zece galbeni #
630	-	în şaizeci ruble

3195 trei mii o sută nouăzeci şi cinci de la birnicii plugari din acest plai"[54].

La 25 ianuarie, s-au mai trimis din banii capitaţiei „plugarilor muncitori, pă următorul trimestru dă ghenarie două mii două sute şaptezeci şi doi de lei şi douăzeci parale", împărţiţi în: 800 sfanţi, 10 galbeni şi 15 ruble[55].

Stolnicul Ioan Socolescu din Piteşti, la 3 mai 1837, reclamă Ocârmuirii Argeşului pe subcârmuitorul Plaiului Loviştii că nu i-a înapoiat decât jumătate din banii luaţi de sat lui Tudosie din Rădăcineşti, patentar, care este isprăvnicel la moşia sa din Stoeneşti, şi fiindu-i chezaş i s-au oprit lui banii şi nu a luat măsuri nici cu Păun din Stoeneşti care au fugit de la o povarnă a sa cu simbria luată pe două luni înainte şi furând şi două oca de peşte, în valoare totală de lei 35. I s-a luat o vacă de zălog, care a fost luată cu forţa înapoi de un Nicolae Văncilă[56].

La 29 iulie 1837, Ocârmuirea Argeşului scrie subcârmuitorului Plaiului Aref să trimită pe patentarul negustor Dumitru la Piteşti, pentru că de când a fost trecut în categoria patentarilor nu şi-a plătit obligaţiile legale, pe care le-a achitat starostele negustorilor[57]. Mai târziu, Ocârmuirea sugerează subcârmuitorului de Aref să-l caute pe Dumitrache patentarul la Jiblea[58]. La 16 august Subocârmuirea Aref informează Ocârmuirea că holteiul Dumitrache Constandin din Jiblea nu se poate trimite la Piteşti, fiind bolnav[59].

La 17 septembrie 1837, N. Cătăneţi, îndeplinitorul datoriilor de otcârmuitor şi secretar, porunceşte straşnic la Aref să fie anunţai sătenii în mai multe rânduri să strângă banii pe octombrie, dar să nu înceapă strângerea lor până la începutul lunii: „Iar de la întâi octombrie, să se înceapă primirea banilor şi cel mult în trei rânduri să se istovească fieşcare lăcuitor, căci de să va vedea întârziere la a lor înplinire, apoi să va cunoaşte că au lăsat Suptocârmuirea şi această poruncă în nelucrare şi va lua Ocârmuirea şi pentru aceasta osebite măsuri prin care, la sorocita vreme, de către Cinstita Vistierie să ia sfârşit istovirea banilor şi gătirea socotelilor, ca după aceasta să rămâie şi lăcuitorilor vreme de răsuflare pentru în parte-le trebuinţe"[60].

Pe data de 18 noiembrie, ocârmuitorul Ioan Prijbeanu certifică primirea banilor trimişi de la Aref la 18 noiembrie 1837[61].

Aşezarea caselor la linie a constituit una dintre preocupările majore ale tuturor dregătorilor mari şi mici din Plaiul Aref şi de la Ocârmuire, începând cu anul 1837. La 2 ianuarie, Deodosiu, arendaşul moşiei Jiblea răspunde Subcârmuirii de Aref că se va

---

54 *Ibidem*, f. 3.
55 *Ibidem*, f. 10.
56 *Ibidem*, f. 79.
57 *Ibidem*, f. 80.
58 *Ibidem*, f. 83.
59 *Ibidem*, f. 84.
60 *Ibidem*, f. 90.
61 *Ibidem*, f. 109.

conforma poruncii privind aşezarea caselor la linie[62].

Gheorghe arendaşul din satul Urşi, Pătru, Ghiţă şi Neculae aleşii satului, răspund: „Am primit Cinstita poruncă cu no 6090 pentru ca să se mute casăle la linie şi sânt următoriu, dară pă această moşie nu să poate a le face pă linie că este locul înpotrivă, dar casăle după pădure le vom aduna după poruncă"[63]. Arendaşul moşiei Bucşăneşti răspunde, în numele proprietarului, că se vor conforma poruncii pentru aşezarea caselor la linie[64].

Arendaşul moşiei Jiblea, Deodosie, raportează Subcârmuirii de Aref că până când nu va lua Mănăstirea dezlegare de la Marea Logofeţie Bisericească nu va permite clăcaşilor să taie lemne pentru mutarea caselor la linie: „am şi dat de ştire satelor a nu să îndrăzni să taie cel mai mic lemn, până ni să va porunci de al doilea de Mănăstire"[65] La 15 ianuarie 1837, Mănăstirea Cozia scrie arendaşului Deodosie să alcătuiască lista cu numele fiecărui clăcaş şi cu materialele lemnoase necesare[66].

La 12 ianuarie 1837, C. Brătianu ceartă pe subcârmuitorul din Aref că n-a dat nici un raport de înaintarea lucrării privind aşezarea caselor la linie şi-i pune straşnică îndatorire „să iei şi cuviincioasele măsuri... ca în soroc de patru zile cel mult să înştiinţezi Ocârmuirea ce înaintare au luat această punere la cale"[67]. Spre conformare, Suptocârmuirea de Aref trimite aleşilor şi pârcălabilor satelor dispoziţia ca în trei zile să întocmească liste „de câţi oameni şi-au primit lemnele trebuincioase pentru clădirea altor case la linie", dacă nu le va trimite mumbaşir cu plata a câte lei 5[68].

Ocârmuirea Argeşului scrie Subcârmuirii de Aref, la 21 ianuarie, să se înţeleagă cu părinţii egumeni pentru întocmirea listelor cu materialul lemnos în cel mult zece zile[69]. Aleşii, pârcălabii şi scriitorii satelor Plaiului Aref primesc poruncă „să faceţi listă de câţi lăcuitori anume vor fi cu casăle putrede şi nu se vor putea duce la locul unde li să vor arăta dă linie, precum şi câte lemne le fac trebuinţă de a clădi case noi... după care alcătuindu-să zisa listă o vei duce la părinţii egumeni, stăpânii acei moşii mănăstireşti care iscălind-o (în soroc dă trei zile cel mult) să o trimiţi la Suptocârmuire, fără zăbavă"[70].

În martie 1837, Ocârmuirea Argeş expediază la Aref o nouă poruncă al Marii Vonicii privind aşezarea caselor la linie, pentru întocmai conformare., din care cităm:

„1. Fiindcă cuvântul de aşezarea casilor la linie nu însemnează stricarea sau mutarea a tot satul... ci însemnează o obştească strângere a caselor fieşcăruia sat la un loc, care case, cu prilejul acestei strângeri, să fie aşezate după o oareşcare regulă pă linie, fiind acesta singur un mijloc al asigurării măsurilor poliţieneşti, prin comunicaţia soţială a sătenilor spre un asemenea sfârşit... pentru aşezarea din nou acelea să vor clădi iarăşi după o asemenea închipuire, adică într-o adunare cât să va putea de strâns şi în mai multe uliţe corespunzătoare cu chendru (centru), iarăşi într-un şir sau două de case

[62] Idem, dos. nr. 5/1837, f. 1.
[63] *Ibidem*, f. 2.
[64] *Ibidem*, f. 3.
[65] *Ibidem*, f. 4.
[66] *Ibidem*, f. 5.
[67] *Ibidem*, f. 7.
[68] *Ibidem*, f. 8.
[69] *Ibidem*, f. 9.
[70] *Ibidem*, f. 10.

clădite numai într-o lungime...

2. Asupra regularisirii satelor după oricare dintr-aceste două categorii, bordeiele de locuință vor lipsi cu totul, fiind învederat că totdeauna lăcuința încăperi clădite deasupra pământului este mult priincioasă la opșteasca sănătate și dacă în linia ulițelor satelor vor cădea și niște asemenea bordeie, să vor preface negreșit în casă regulată.

3. Lăcuitorii ce-și clădesc casele din nou pot întrebuința și din materialurile caselor celor vechi, care vor fi bune și potrivite cu trebuința, îndeplinind cu din nou numai acele câte le vor lipsi.

4. Toți câți sub cuvânt de proprietate s-au vârât și să cearcă a să vârî cu lăcuința prin dealuri la câte un pogon și două de vie ce le au înfundate, aceia să vor trage la regulă pă aceleași proprietăți de unde își îndestulează sau de unde s-au strămutat, fiindcă viile înfundate nu pot intra în rândul proprietăților de lăcuință, ci în rândul sădirilor ce să clădesc pentru spiculație...

5. Dacă unii din cei ce lăcuesc într-o vie își vor avea adevărata proprietate și de moșie chiar într-același trup, apoi ca să se păzească unora ca acestora dreptul proprietății, iar după alt chip ca să se regularisească și a lor strângere la un loc, să va însemna o parte dă loc cu oareșcare întindere chiar pă același trup de moșie și unii ca aceștia acolo vor clădi încăperile care să înțelege că toți moșnenii întrupează un sat regulat pă singura lor proprietate.

6. Întruna și aceiași categorie să pot socoti și moșnenii din părțile muntelui ce își au lăcuințele lor împrăștiate pă la feluri de locuri, stăruind pentru câte o livade de pomi ce o au clădit lângă satele lor și suferind o deosebită înstrăinare și sălbăticire despre soțietatea conlocuitorilor.

7. Și, în sfârșit, Ocârmuirea să îndatorează ca îndeletnicirile sale asupra lucrărilor acestui articol să fie soglăsuite și unite cu d.d proprietari ai moșiilor de la care Stăpânirea nădăjduiește o deplină sprijinire care... făgăduiește proprietarilor un însemnător folos"[71].

Subcârmuirea de Aref trimite copie după noua poruncă a Departamentului Trebilor din Lăuntru proprietarilor din Plai: Egumenul Cozianul la Jiblea, Arhimandritul Vlasie la Brăslăvești, Vistierul Ștefan Frunzescul la Vieroș, Iancu Bucșănescu la Bucșenești, paharniceasa Marghioala Drugăneasca la Oiești și polcovnicul Drăghici Boränescu la Mitropolie[72].

La satul Brăslăvești erau necesare următoarele materiale:

Nr. lăc.	**Temee**	**Grinzi**	**Stâlpi**	**Podină**	**Lați**	**Căpr.**	**Blăni**	**Vârghini**	**Șindrilă**	**Cosoroabe**	**Moșia Schit. Scăueni**
0	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**	**11**
1.	4	6	6	200	30	12	4	40	-	8	Ivan Dintenos
2.	4	6	6	150	30	12	4	40	-	8	Tecul din Băcheni

[71] *Ibidem* f. 23 și 43.
[72] *Ibidem*, f. 24.

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
3.	4	6	6	200	40	12	6	30	-	8	Matei din Rbăiţa
4.	4	6	6	200	40	12	6	40	-	8	Radul lui Dobre
5.	4	6	6	200	40	12	6	40	-	8	Ene Zanfir
6.	4	6	6	200	40	12	6	40	-	8	Dincă
7.	6	6	6	200	40	12	6	40	-	8	Nicolae Curpeş
8.	4	6	6	200	40	12	6	40	-	8	Iorga Buclea
9.	4	6	6	200	40	12	6	40	-	8	Păun Şărban
10.	4	6	6	200	40	12	6	40	-	8	
11.	42	60	60	1950	380	120	56	390	-	80	

Adică zece case sânt a li să dea lemnele de mai sus. Pentru care am iscălit, Costache Popescu pentru Sfinţia sa părintele Cozianul. Eu Nicola, Eu Grigore Marin, Eu Mihai Castori, Ştefan scriitorul satului No 18"[73].

Mihai Brătianu, arendaşul moşiei şi aleşi satului Diaconeşti: Ion Frunteanu, Nica Golescu şi Neagoe Cloşcaru semnează lista cu materialele de construcţie necesare locuitorilor din satul lor:

Nr. lăc.	Satul Diaconeşti	Temee	Grinzi	Stâlpi	Podini	Laţi	Căpr.	Blăni	Vârghini	Şindrilă	Cosoroabe
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.	Vintilă Zidaru	6	8	6	300	40	12		80		8
2.	Marin Şelaru	-	-	-	-	4	-		-		4
3.	Florea Baciu	4	-	-	-	4	-		-		4
4.	Ioniţă sin Florea Baciu	-	-	-	-	4	-		-		8
5.	Mihai Ciulu	6	8	6	300	40	12		80		8
6.	Stătică Frunteanu	6	8	6	300	40	12		80		8
7.	Nicolae Cinpoacă	4	8	6	-	12	12		30		4
8.	Ion Cinpoacă	6	4	-	-	4	-		40		4
9.	Ion Ungureanu	6	8	6	300	40	12		80		8
10.	Preda Dorobanţu	6	-	-	-	8	12		40		8
11.	Onea Streinu	6	8	6	300	40	12		80		8
12.	Oprea Bojan	6	8	6	300	40	12		80		8
13.	Stan Alamă	6	8	6	300	40	12		80		8
14.	Ion Stelea	6	-	-	-	8	-		-		-
15.	Nicolae Ploscaru	6	8	6	300	40	12		80		8
16.	Ion Funţeanu	6	-	-	-	8	-		20		8
17.	Busuioc Tatulici	6	8	6	300	40	12		80		8

[73] *Ibidem*, f. 32.

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
18.	Din Cloşcaru	6	8	6	300	40	12		80		8
19.		92	92	66	3000	492	144		930		120”[74].

Ion Nicolae, Grigore Marin, Mihai Năstase, aleşii satului Brăslăveşti împreună cu scriitorul satului alcătuiesc lista cu materialele necesare pentru 17 clăcaşi, listă adeverită şi de Vlasie arhimandritul din Brăslăveşti, la 24 februarie 1837.

Nr. lăc.	Temee	Grinzi	Stâlpi	Podină	Laţi	Căpr.	Blăni	Vârghini	Şindrilă	Cosoroabe	Moşia Mănăstirii Brăslăveşti
1.	4	3	22	100	40	12	4	40	-	8	Niteanu
2.	4	8	4	100	40	12	4	40	-	8	Tănase
3.	4	8	6	80	40	12	4	40	-	8	Mitu Căpruel
4.	4	8	-	100	40	12	4	40	-	8	Pavel Belitul
5.	4	4	-	100	40	12	2	40	-	8	Ion Căpruceanu
6.	3	-	-	-	-	-	-	-	-	8	Mareş
7.	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Nicolae Căprarul
8.	4	4	6	100	30	12	-	40	-	8	Grigore Marin
9.	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Ilinca Văduva
10.	4	6	8	100	40	12	-	40	-	8	Manole Stoian
11.	4	-	-	-	-	-	-	12	-	8	Nicolae Pulăi
12.	4	8	6	-	40	12	-	40	-	8	Radu Oltean
13.	4	8	6	80	40	12	4	-	-	8	Stoica
14.	4	-	-	-	-	12	4	-	-	8	Costandin
15.	4	6	6	-	40	12	2	-	-	8	Pătrul
16.	4	6	6	-	30	12	-	-	-	8	Ioan grimulu
17.	4	3	6	-	20	12	-	20	-	8	Pătru Gălgan
18.	65	72	76	730	440	156	28	352	-	120[75].	

Iorga Bădescu, Ion Şelaru şi Tudosie Bădescu, aleşi satului Rădăcineşti raportează, la 30 ianuarie 1837, nevoile de materiale ale moştenilor, în număr de 21 şi ale altor patru locuitori, probabil clăcaşi:

[74] *Ibidem*, f. 33.
[75] *Ibidem*, f. 45.

Nr. lăc.	Satul Rădăcineşti	Temee	Grinzi	Stâlpi	Podină	Laţi	Căpr.	Vărghină	Şindrilă	Cosoroabe
1.	Floarea Văduva	-	-	-	-	12	10	-	-	-
2.	Ene Tomoiu	6	2	-	100	-	-	-	-	-
3.	Mitul Tomoiu	-	-	-	-	14	12	-	-	-
4.	Ion Rădulescu	-	-	-	-	-	10	10	-	-
5.	Neculae Bondoc cel Mare	-	4	-	-	20	12	-	-	-
6.	Ion al Popii	6	6	6	100	-	6	-	-	-
7.	Ion Lungu	6	-	-	100	10	-	-	-	-
8.	Sandu Liontie	6	-	-	-	10	12	-	2	-
9.	Liontie Râncai	6	8	6	200	40	12	60	8	-
10.	Ivan Lungu	6	8	6	200	40	12	60	8	-
11.	Radu de la Brad	6	8	6	200	40	12	60	8	-
12.	Catrina Văduva	-	4	-	-	20	6	-	-	-
13.	Ilie Lupu	-	-	-	40	10	6	-	-	-
14.	Ştefan Lupu	-	-	-	-	6	4	-	-	-
15.	Stan Mărăcine	6	6	6	200	40	12	60	8	-
16.	Dumitru Civiţă	-	-	-	-	15	-	5	-	-
17.	Iorga Diconescu	6	6	6	200	40	12	60	8	-
18.	Ghiţă Bănicioiu	-	4	-	-	20	12	-	4	-
19.	Ion Bănicioiu	6	6	6	200	40	8	40	4	-
20.	Toma Simon	6	6	6	200	35	12	50	8	-
21.	Sandu Tomoiu	6	8	6	300	40	12	60	8	-
Cei moşteni										
1.	Sandu Protesei	6	4	4	100	25	8	30	8	-
2.	Duţă Lionte	-	-	-	-	5	-	-	-	-
3.	Pătru Avrămescu	-	-	-	-	8	-	-	-	-
4.	Radu Avrămescu	-	-	-	50	-	-	-	-	-
5.		78	80	58	2200	478	164	535	82[76].	

La 4 februarie se alcătuieşte necesarul de material lemnos pentru 41 de locuitori ai satului Jiblea, cu ştirea Lui Vlasie arhimandritul:

[76] *Ibidem*, f. 46.

Nr. crt.	Satul Jiblea	Temeie	Grinzi	Cosoroabe	Stâlpi	Bârne	Căpr.	Laţi	Podină	Blane	Şindrilă
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.	Gheorghe Murăş	4	6	6	6	-	12	40	200	4	-
2.	Stan Doască	4	6	8	6	-	12	40	200	4	-
3.	Mitu Torşagă	-	6	8	-	-	12	40	-	-	-
4.	Maria Bunoe	-	6	8	-	-	12	40	-	-	-
5.	Ioana Târziasca	-	6	8	-	-	12	40	-	-	-
6.	Nicolae sin Din Miurăt	-	6	8	8	-	12	40	-	21	-
7.	Gheorghie Duminică	4	6	8	6	-	12	40	-	5	-
8.	Ion Belasu	6	8	8	8	40	12	50	200	-	-
9.	Mihai Simfera	6	8	8	8	40	12	50	300	5	-
10.	Tănasie Mustea	5	8	8	6	40	12	40	300	5	-
11.	Drăghici Mustea	4	6	8	8	40	12	40	250	4	-
12.	Busu Mustea	4	8	8	8	-	12	40	100	-	-
13.	Gheorghe Muşoiu	2	-	5	-	-	6	20	100	-	-
14.	Ioan Ştirbu	5	8	8	8	40	12	40	200	-	-
15.	Nicolae Rudeanu	3	-	-	-	-	-	-	200	-	-
16.	Nicolae Ţărdel	3	8	4	-	-	12	40	50	-	-
17.	Nicolae sin Tudosie Bărăgan	5	8	8	10	40	12	40	300	4	-
18.	Sim Ungureanu	4	8	8	8	40	12	40	300	4	-
19.	Ivan Ţărdea	2	-	-	2	-	10	40	-	-	-
20.	Ticusiu Preda Cămin	2	-	-	-	-	10	40	-	-	-
21.	Pătru Budulescu	-	10	6	5	45	8	50	100	-	-
22.	Gheorghie sin Sima Budulescu	2	-	2	3	30	12	50	150	3	-
23.	Ion Toderel	4	8	8	12	20	12	50	200	-	300
24.	Radu Parpală	-	-	-	-	-	-	-	50	-	-
25.	Păuna Văduva	2	10	8	6	-	12	-	-	4	-
26.	Nicolae Sinca	-	-	-	-	-	-	-	100	4	-
27.	Chirea Din Plăeşu	2	-	-	-	20	-	-	-	-	-
28.	Din sin Călin	-	6	-	-	-	12	40	100	-	-
29.	Pătru Poşircă	5	6	6	6	-	12	40	200	4	-
30.	Andrei Şopu	4	6	6	6	40	12	40	200	4	-
31.	Ioan Brat	4	6	6	6	30	12	40	100	-	-
32.	Costandin	-	-	5	-	-	12	-	200	-	-
33.	Gavrilă Vrejea	4	6	6	5	-	12	50	200	-	-
34.	Aniţa Văduva Cherotoae	4	6	6	6	-	12	40	200	-	-

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
35.	Hristea al Andronii	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5000
36.	Preda Sopuleasei	5	8	8	8	30	12	50	300	-	-
37.	Gheorghe sin Sandu Mustea	2	-	5	3	-	10	210	150	-	-
38.	Şărban Bobescu	5	6	6	6	-	12	40	200	-	4
39.	Dumitru Moraru	4	6	6	6	-	12	40	200	-	4
40.	Vasile Mocanu	4	6	6	6	-	12	40	200	-	-
41.	Dina Buşătoaie	3	4	4	4	-	12	40	200	-	-
		117	198	401	184	469	406	1490	5350	58	5300[77]

La satul Sălătrucel, 49 de locuitori aveau nevoie de următoarele materiale lemnoase:

Nr. lăc.	Satul Sălătrucel	Temeie	Grinzi	Cosoroabe	Stâlpi	Bârne	Căpr.	Laţi	Podină	Blane	Şindrilă
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.	Grigore al Chivi	1	-	1	-	-	-	50	100	-	3000
2.	Ion zet Iordan	2	11	1	-	-	-	-	300	-	
3.	Costandin Măleanu	2	-	-	-	-	-	-	-	-	
4.	Arsenie Mlăceanu	2	-	-	-	-	-	40	250	-	
5.	Dumitru Bozatu	5	8	8	8	40	12	40	300	4	
6.	Gheorghie al Dobrii	2	6	4	6	30	-	40	150	4	
7.	Marin Bogatu	de nuiele cu pari şi celelalte									
8.	Maria Cimpoeru	ipac									
9.	Gheorghe Zvenuneanu	5	8	8	8	40	12	40	200	4	
10.	Ion Ţighiloiu	4	8	8	8	40	12	40	200	4	
11.	Ion Odorogea	4	8	8	8	-	12	40	200	4	
12.	Ion sin Ivan Ciobanu	6	8	8	8	50	12	50	300	6	
13.	Ioan al Chivii	4	8	8	8	-	12	40	200	5	
14.	Sandu sin Radu Vişan	5	8	8	8	-	12	40	200	5	
15.	Niţă Istratie	4	6	6	6	-	12	40	200	4	
16.	Din Istratie	-	-	-	-	-	-	-	100	-	
17.	Nicolae alesu	-	-	-	-	-	-	-	40	-	
18.	Stan Doltu	-	-	-	-	-	-	50	-	-	
19.	Păun Cârstoiu	4	6	6	6	-	12	40	300	4	
20.	Gheorghie Similea	5	8	8	8	-	12	40	300	4	
21.	Tănasie Brăneanu	5	8	8	8	-	12	40	200	4	
22.	Bănică sin Mihai Epure	5	8	8	8	-	12	40	300	4	

[77] *Ibidem*, f. 46.48.

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
23.	Matei Bobuică	5	8	8	8	-	12	40	300	5	-
24.	Rizea sin Ioniţă Manta	5	8	8	8	-	12	40	300	5	-
25.	Aritasie sin Gheorghiu Buduescu	5	8	8	8	-	12	40	300	5	-
26.	Costandin sin Mihăilă	5	8	8	8	-	12	40	300	5	-
27.	Mihăilă Crăciun	3	4	6	-	-	-	40	100	-	-
28.	Drăghici Crăciun	4	-	-	10	-	-	30	50	-	-
29.	Cristea Moraru	4	-	-	-	-	-	-	150	-	-
30.	Tudor Durer	5	8	8	8	-	250	12	50	-	-
31.	Ioana Bucioaia	4	8	6	6	-	200	12	40	-	-
32.	Ioniţă Manta	-	-	-	-	-	200	12	40	-	-
33.	Preda Neacşu	5	8	6	5	-	250	12	40	-	-
34.	Ioan Băcanu	4	8	8	8	-	250	12	40	-	-
35.	Oprea sin Rizea Guşatu	2	-	-	8	40	50	-	40	-	-
36.	Costandin Neacşu	5	8	8	8	-	300	12	50	-	-
37.	Din Mănoiu	5	8	8	8	-	300	12	50	4	-
38.	Duţă Băcanu	5	8	8	8	-	300	12	50	4	-
39.	Statică Utică	5	8	8	8	-	250	12	50	-	-
40.	Titu Dugulan	5	8	8	8	-	250	12	50	-	-
41.	Stătică Dugulan	5	8	8	8	-	250	12	50	-	-
42.	Anuţa Dugulănoae	5	8	8	8	-	250	12	50	4	-
43.	Matei Bobănescu	4	6	6	6	-	150	12	40	-	-
44.	Costandin Budui	-	-	4	6	-	200	12	40	-	-
45.	Iorga Epure	-	-	4	6	-	200	12	40	-	-
46.	Stan Coajă	5	8	8	8	-	300	12	60	4	-
47.	Marin Tărpelea	-	-	2	-	-	-	10	40	-	-
48.	Andrei Tăngălie	3	-	-	-	20	-	-	-	-	-
49.	Logof. Ioniţă Olănescu	3	10	8	8	-	300	12	50	-	4000
		162	160	226	276	220	9440	409	1760	92	7000[78].

La satul Şerbăneşti, 31 de săteni trebuiau să primească următoarele materiale:

Nr. ilie.	Satul Şărbăneşti	Temeie	Grinzi	Cosoroabe	Stâlpi	Bârne	Podină	Căpr.	Laţi	Blăni	Şindrilă
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.	Dumitru Mănescu	6	8	8	8	40	300	12	50	4	-
2.	Ion Mănescu	2	-	-	-	40	-	-	16	4	-

[78] *Ibidem*, f. 49.

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
3.	Ion Urluescu	2	6	8	6	20	100	12	40	4	-
4.	Din Ciutu	-	-	3	-	-	-	12	40	4	-
5.	Radu Pulei	2	3	6	4	20	100	12	40	4	
6.	Din Tătui	6	8	8	8	-	250	12	40	4	
7.	Drăghici al Soficăi	3	4	4	4	20	150	6	40	4	
8.	Nicolae Mozac	din nuiele cu pari şi celelalte									
9.	Ion Călimănescu	6	8	8	8	40	300	12	50	5	
10.	Costandin Porfire	5	6	8	6	40	300	12	40	-	
11.	Matei Porfire	5	8	8	8	40	300	12	40	-	
12.	Gheorghie sin Ion Porfire	5	8	8	8	40	300	12	40	-	
13.	Nicolae Sontea	5	8	8	8	40	300	12	50	-	
14.	Ispas Urluescu	3	6	6	6	30	200	12	40	-	
15.	Ion Doagă	4	6	6	6	30	200	12	40	-	
16.	Coman Duţu	3	6	6	6	30	200	12	40	-	
17.	Din Trocan	3	6	6	6	30	150	12	40	-	
18.	Dumitru lui Iordache	5	8	8	8	20	150	12	40	-	
19.	Niţă Chiriac	3	5	6	6	-	-	8	-	-	
20.	Nicolae al Ilincăi	5	-	-	-	-	-	-	-	-	
21.	Drăghici al Stancăi	4	6	6	6	30	200	12	40	-	
22.	Vasile sin Ion Bleiloiu	5	6	8	8	40	250	12	50	-	
23.	Gheorghe Bunea	4	6	8	8	40	250	12	50	4	
24.	Ivaşcu Bunea	5	8	8	8	40	300	12	50	5	
25.	Florea sin Pătru	4	-	-	-	-	-	10	40	-	
26.	Ion Colog	-	-	-	-	-	-	8	40	-	
27.	Florea sin State Colog	4	-	-	-	-	-	10	40	-	
28.	Costandin Călinoiu	4	8	8	8	40	250	12	40	4	
29.	Cârstea sin Ion al Florii	4	6	6	6	40	250	12	45	4	
30.	Ion Merea	5	8	8	8	40	200	12	50	4	
31.	Chirea sin Nicolae Bosul	de pari cu nuiele şi celelalte									
		113	158	72	60	790	4670	308	1141	59[79].	

La 13 aprilie 1837, se trimite Ocârmuirii de Argeş „Lista lemnelor ce urmează a să tăia clăcaşii lăcuitori pă moşii mânăstireşti aflate într-acest ţinut pentru clădirea altor case noi la linie şi preînnoirii la cele vechi":

[79] *Ibidem*, f. 50.

Nr moşii	Numirea lor şi satelor dă care sânt înclinate	A căreia monastire anume este	Nr. lăcuitorilor	Temeie	Grinzi	Cosoroabe	Stâlpi	Bârne	Căpriori	Laţi	Podini	Blăni	Şindrilă	Şiţă
1	Moşia Jiblea	Cozia	41	117	198	401	184	465	406	1490	5350	58	5300	-
2	Moşia Sălătrucel	Cozia	49	162	160	226	276	220	409	1760	9440	92	7000	-
3	Moşia Şerbăneşti	Cozia	31	133	158	72	60	790	308	1141	4670	59	-	-
4	Moşia Rădăcineşti	Brăslăveşti	24	78	80	82	58	535	164	478	2200	-	-	-
5	Moşia Brăslăveşti	Brăslăveşti	17	65	72	120	76	352	156	440	730	28		-
6	Moşia Dăngeşti	Fedeleşoiu	18	92	92	120	66	930	144	492	3000	-	-	
7	Moşia Căpăţâneni	Vieroşul	25	111	183	80	98	1010	230	1800	2040	96	-	48500
8	Scăeni satu Brăslăveşti	Cozia	10	42	60	80	60	390	120	380	1950	56	-	-
			215	800	1003	1101	878	4692	1937	7981	36380	389	12300	48500 Toată

Toată suma lăcuitorilor clăcaşi mănăstireşti două sute cincisprezece cărora le face trebuinţă opt sute temeie, o mie trei grinzi..."[80].

Niţă Belcu , Gheorghe Murăraş, Dumitru sin Hera Muraru şi Popa Stan sin Barbu, în numele a 26 de familii din Păuşa fac următoarea rugăminte stareţului Mănăstirii Cozia:

„Noi, tot satul Păuşii jăluim Sfinţii tale ca să-ţi faci o bunătate cu noi a nu ne mai strămuta de aici într-altă parte... că viind un mumbaşir şi cu aleşii satului Jiblea ca să surpe casele şi să le mute în Jiblea. Noi, fiindcă avem biserică aici între cătunul nostru, facem căzută rugăciune Sfinţii Tale ca să faci un răspuns către Cinstita Suptocârmuire a nu ne strămuta"[81]. La 1 aprilie, li se răspunde din partea Mănăstirii Cozia: „Cât despre Mănăstire veţi putea fi îngăduiţi a vă strânge încăperile la linie acolea, mahalaoa cătunului Păuşa, fiindcă aveţi şi biserică, care nu se cuvine a rămânea pustie. Dar fiindcă această trebuinţă să atinge şi de îndatoririle Cinstitei Cupocârmuiri, vă veţi arăta cu această cerere şi acolo"[82].

La 28 martie 1837, Ocârmuirea Argeş, în baza unei noi porunci a Marii Vornicii cu nr. 1820, atrage atenţia Subcârmuirii de Aref să stăruiască pentru grăbirea aşezării caselor la linie, mai ales acum când s-au terminat arăturile şi sămănăturile de

80 *Ibidem*, f. 52 v şi 53.
81 *Ibidem*, f. 61.
82 *Ibidem*, f. 61 v.

primăvară[83].

În ziua de 27 iunie 1837, Ocârmuirea expediază Subcârmuirii de Aref copie după jalba lui Stoica Bălaciu şi Dinul Băleanul cu următoarea recomandare: „dacă lăcuinţa va fi potrivită cu voinţa Stăpânirii, adică la loc cuviincios şi unde îşi au îndeplinirea trebuinţei, nu să pot strămuta după a lor moşie şi să se dea clăcaşi pă alte moşii, ci să se facă îndestulare potrivit povăţuirii ce are dată prin poruncile şi instrucţiile Stăpânirii"[84].

Ocârmuirea Argeş scrie la Aref că, în urma raportului făcut, a primit porunca de la Marea Vornicie privind aşezarea la linie pe cătune sau privitor la aşezările aflate în judecăţi, în care se specifică: „La întâmplare de a să ivi înprejurări binecuvântate, pot alcătui unile sate şi de mai multe cătune, dar şi lăcuitorii acestora să nu să lase risipiţi; adăogându-să către aceasta a să ajuta pentru proprietăţile ce sânt în prigonire de judecaţi, clăcaşii hălăduitori pă asemenea proprietăţi să pot regularisi chiar pă aceleaşi locuri şi... cine va câştiga judecata va stăpâni şi proprietatea cu clăcaşi"[85].

Aleşii satelor Căpăţâneni Pământeni şi Ungureni informează Subocârmuire de Aref că, „din multa curgere a ploii, au venit apa Argeşului mare şi revărsându-să, au făcut multă stricăciune pă la lăcuitori şi au înecat şi Casa Împărătească, nu să ştie lemn cu lemn"[86].

Stoica şi Din Bălan din Brătieni jălueisc Ocârmuirii împotriva încercării Subocârmuirii de Aref de a le surpa casele şi a-i duce pe alte moşii, transformându-i în clăcaşi. Ei solicită să fie lăsaţi să şi le clădească tot pe moşia lor, Stoica fiind însărcinat şi cu paza graniţii[87].

Casa de Adunare a satului Căpăţâneni Pământeni a fost luată cu totul de ape, ne mai cunoscându-se nici locul pe care a fost clădită, se raportează, la 23 iulie., către Ocârmuire[88]. La 3 august 1837, ocârmuitorul C. Brătianu dispune să se reclădească Casa de Sfat, la „loc mai ferit de asemenea întâmplări"[89].

Stanca Nedeloaia din Stoeneşti, la 15 august 1837, renunţă să i se mai preţuiască sădirile şi casa şi declară că, în soroc de trei săptămâni, îşi va muta casa la linie[90].

N. Cătăneţi, îndeplinitorul datoriilor de ocârmuitor şi secretar porunceşte la Aref, la 29 august, să grăbească punerea caselor la linie şi a trimite rapoarte deslușite, pe sate, pentru cei ca s-au mutat în locurile fixate[91]. La 15 septembrie, N. Cătăneţi revine cu dispoziţia ca, în trei zile, „să trimiţi liste curate şi adevărate, una de câte sate s-au aşezat la linie şi alta de câte nu s-au aşezat, arătând în fieşcare listă şi suma caselor fieşcăruia sat, fiind prea trebuincioase a se da în cunoştinţa Cinstitei Mari Dvornicii şi a se cere poruncă de urmare pentru cele nepuse în linie ce se fac de acum înainte când vremea coboară spre iarnă, să să mai silească lăcuitorii la săvârşirea aşezării casilor la

[83] *Ibidem*, f. 62.
[84] *Ibidem*, f. 63.
[85] *Ibidem*, f. 64.
[86] *Ibidem*, f. 65.
[87] *Ibidem*, f. 66.
[88] *Ibidem*, f. 68.
[89] *Ibidem*, f. 76.
[90] *Ibidem*, f. 78.
[91] *Ibidem*, f. 79.

linie sau să rămână cele neaşezate până în primăvara viitoare"[92]. Subcârmuirea de Aref a poruncit satelor să se conformeze trimiţând adrese de la nr. 5600 la nr. 5619[93].

Satul Brătieni expediază, la 5 septembrie 1837, o situaţie cerută prin porunca Ocârmuirii nr. 5179: „Listă arătătoare dă câţi lăcuitori ai acestui sat Brătieni şi-au mutat casile la linie şi câţi au a le mai muta de acum înainte

Numirea lăcuitorilor celor mutaţi la linie	**Nr. lăc.**	**Numirea lăcuitorilor ce au a să muta de acum înainte**	**Nr. lăc.**
Ion Iordăneci	1	Păun Băleanu	1
Nicolae Păişi	2	Din Băleanu	2
Badea Anghel	3	Ion Giurcă	3
Ioan Giunga	4	Preda Bădescu	4
Ion al Safti	5	Radu Săvulescu	5
		Ioan Săvulescu	6
		Bucur Păişi	7
		Ion Marin	8"[94].

La Brădet, la 5 septembrie, se mutaseră la linie: Slim Musalu, Nicolae Plăieşu, Badea sin Dulescu, Dimitrie Ivaşinea, Dimitru Păţitu, Ion Vătăşelul şi Licsandru Păţitu[95].

De la Galeş, se mutaseră la linie: Uncheaş Radu Cojocaru, Păun Barbu, Ioan sin Păun Barbu, Vasile Petrilă şi Ioan sin Barbu Şandru şi urmau a se muta: Ion Olteanu, Din Olteanu,Pătru Olteanu, Stroe Petrilă şi Maria Văduva[96].

La satul Oeşti Ungureni, urmau să fie aduşi la linie: Ion Dănulescu, Bucur Budreală şi Din Turbureanu[97].

Toader Budurul, Grigore Cornea, Nicolae Dinuleţu, aleşii satului Streini Ungureni cu Ion Târnoveanu, epistatul moşiei, cu Dumitru Samoil Iordache, îngrijitorul moşiei lui Iancu Bucşănescu şi scriitorul din Bucşeneşti raportează Subcârmuirii, la 14 octombrie următoarele: „Luca sin Din Croitorul s-a mutat dar n-a isprăvit casa, Constandin sin Stanciu Tuf la fel, Toader Brătianu a isprăvit casa. La fel s-au mutat şi au terminat lucrările: Ion Ion Bucur, Nicolae Ivan, Toader Ivănescu Tănase Stan Ciungul şi Niţu Stanciu Teaj[98]. Tot de la Sreini Ungureni, se raportează că: Badea sin Crăciun, Marcu Onicariu şi Pavel Bucur Serafim nu şi-au mutat casele la linie[99].

La 15 octombrie 1837 aleşii satului Corbeni: Gheorghe al Dinii, Nicolae sin Nicolae şi Grigore Vătăşelu raportează că din cele 6 case ce urmau a fi surpate pentru a se muta la linie, 2 de clăcaşi şi 4 de moşteni nu s-a mutat nici una, deşi ei au mers în două-trei rânduri să le surpe, dar ei „n-au vrut să dea supunere"[100].

---

[92] *Ibidem*, f. 80.
[93] *Ibidem*.
[94] *Ibidem*, f. 86.
[95] *Ibidem*, f. 87.
[96] *Ibidem*, f. 88.
[97] *Ibidem*, f. 89.
[98] *Ibidem*, f. 91.
[99] *Ibidem*, f. 92.
[100] *Ibidem*, f. 93.

La 30 septembrie 1837, aleşii satului Căpăţâneni Ungureni: Nistoru Mogu, Dumitru Podaru şi Ion sin Boia, împreună cu scriitorul satului Dincă zet Avram scriu Subocârmuirii că, în satul lor, nu sunt case de mutat la linie[101]. La Căpăţâneni Pământeni, s-au mutat la linie: Badea sin Şărban Ciobanul, Pârvu Vătăşescu şi Ion zet Niţu[102].

Aleşii satului Turburea: Mihăilă sin Gavrilă, Gheorghe Manolescu şi Din Ungureanu, precum şi Dincă zet Avram, scriitorul satului raportează că urmează a se muta la linie: Gheorghe Manolescu, Zaharia Ungureanu, Toma sin Gligore Grămadă, Din Manolescu, Dincă sin Stan Grămadă şi Toma Din Arinişi"[103].

La 30 septembrie 1837, aleşii Dăspărţirii a VI-a raportează Subcârmuirii de Aref că 16 case ce au fost mai departe au fost băgate în sat, „iar ce să văd case cu depărtare, acelea sânt hodăi"[104].

La 10 august 1837, aleşii satului Sălătruc fac cunoscute numele locuitorilor care s-au mutat la linie: Iordache al Marinii, Ion al lui Neagoe, Dumitru Huhui, Ghiţă Martalog, Radu lui Ghiţă, Dumitru Untaru, Mătuşa Ilina şi Niţă sin Romariu[105].

În satul Rădăcineşti s-au mutat la linie 20 de case ale următorilor locuitori Ioan Şelar, Grigore şelar, Nicolae Şelar, Ioan Biserică, Marin Purcar, Niţă Liontie, Sandu Liontie, Duţă Liontie, Ioan Lungu, Dima Mărăcine, Stan Mărăcine, Dumitru Crivăţ,Ioan Bănicioi, Ghiţă Bănicioi, radu de la Brad, Ion al Popii, Ştefan Lupu, Manu Şelar şi Vasile Drăgulescu. Urmau a se mai muta cinci cetăţeni: Iorga Dienolescu, Toma Siman, Ilie Lup, Lionte Râncoi şi Catrina Văduva[106].

La satul Brăslăveşti se mutaseră până la 30 septembrie 1837, 19 locuitori Ioan al Dinii, Grigore al Dinii, Pătraşcu Stoian, Nicolae Coprucel, Ioan Mina, Ioan Grecul, Mihai... Mitul Căprul, Radu Ani, Ioan Bucur, Nicolae Pului, Ioan Găvănete, Uţa lui Maria Văduva, Ioan al Ani, Mareş Morari, Gheorghe Ciovin, Ilinca Corbeascu, Dumitru Nicolae.

Nu şi-au mutat casele, fiind la loc de munte: Pătrul... Niţă Ştefan, Gheorghe Ştefan, Po... Anmastase, Diacon Costandin, Ştefan, Preda Mareş, Ioan Pătraşcu, Badea Pulan, Ghiţă Badea, Niculae Şchiopu, Ion Tudose, Stoica, Mara Văduva, Păuna Bădişoae. Alţi săteni din Brăslăveşti care nu s-au mutat: Ioan Stoian, Ioan Dumitrul, Manole Stoian, Uţă Duţuleasă, Dan Uţica, Niţă Portare, Costandin Purcărea, Ioana Floroaia, Ioan Păcarul, Din Bijnoiul, Florea al Marii, Pavel Militari, Iosif Minciun, Costandin Ţintărău, Nicolae Cidiotea, Pătru.... Gheorge... şi Ioan Binciună.
Popa Anasatsie şi aleşii: Ioan Nicolae, Udrea sin Udrea şi Mihai Cărtare, cu Ştefan, scriitorul satului, adaugă: „Pentru cătunul Robaia nemutaţi niciunul. Tot satul Brăslăveşti după cum au fost dintâi"[107].

La satul Valea Albă, la 5 septembrie, se mutaseră la line: Ion zet Oni Surdului, Vasile sin Onea Surdu şi Pătru Brat[108]. La aceiaşi dată, în Stoineşti, se mutaseră:

[101] *Ibidem*, f. 102.
[102] *Ibidem*, f. 103.
[103] *Ibidem*, f 194 şi 120.
[104] *Ibidem*, f. 105.
[105] *Ibidem*, f. 106 şi 117.
[106] *Ibidem*, f. 107 v.
[107] *Ibidem*, f. 108.
[108] *Ibidem*, f. 109.

Dumitru Ungureanu, Stătică Pârvănoiu, Nicolae Vânceu, Stoian Pulan şi Păun Pulan.[109] 28 de case din Sălătrucel au fost transferate la linie, aparţinând următorilor săteni: Ion sin Ion Cănăşanu, Tudor Durea, Aristase sin Gheorghe Cudulaie, Drăghici Dugulan, Ioniţă Manta, Mihalcea Neacşu, Preda al lui Neagoe, Ioana Cucioe, Matei Popăscu, Duţă Cernea, Niţă sin Gheorghe al Niţulesii, Stan Doniţă, Preda Neacşu, ... Lauştea, Ioniţă Zidariu, Ion sin Mihai Epure, Bănică... Gheorghe Dugulan, Stătică Dugulan, Marin Joiţelea vătăşelul, Arsene Mlăceanu, Niţă Istratie, Din Istratie, Ion Căianu, Gheorghe Cârstoi, Din al Dobri, Gheorghe al Dobri şi Ion Jingolan[110].

În satul Spineni, se mutaseră la linie: Tică sin Bănică, Ion Brat, Udrea sin Udrea, Din Iordan, Nică sin Dumitru; Nuţă Ene Grigorescu, Ion sin Ivan Dinul, Dumitru Dinul şi Iorguleasa, urmând a se mai muta: Popa Florea, Nicolae Ciocină, Niţă sin Popa, Dumitraşcul, Matei Ion Blândul, Grigore Boţca, Stanciul Ene, Ion Ion Pătrăşescul, Pătraşcul Ion, Bănică Grigore, Ivan Bănică, Pătrul Isac, Mitu, Barbul Dobre, Nicolae Dinu, Radu Dobre, Dumitru sin Ene, Ion Brat, Vâlcul, Stan sin Din Neamţul, Vasile al Stancii, Ion Boşculete, Dumitru sin Udrea Iordan, Diaconu Ion, Nicolae Dinu Odoroagă, Mitu Tomii, Iorga Puflete, Ene Zamfir, Gheorghe sin Băluţă, Gheirghe Durea şi Dincă Vătăşelul. „Adică patruzeci şi unul, însă nouă mutaţi la linie, iar treizeci şi doi sânt nepuşi la linie"[111]. Costandin Popescu, arendaşul moşiei Spineni alcătuieşte şi lista cu numele a 19 locuitori care nu s-au mutat la linie: Iordan Untaru, Pătru Dogarul, Joiţa lui Mihai Dogar, Din Meşterilă, Uţa Văduva, Gheorghe Iliescu, Iorga Olar, Tănase al Cocii, Pătru Scopirleanu, Radu Danoci, Niţă Doldoran, Costandin Uruiceanu, Diţ Meşterilă, Drăguţu Bulearcă, Neacşu Bulearcă, Maria Văduva Bulercioarea, Pârvu Fuioran, Iorga Bobic şi Pătru Bobic[112].

În satul Jiblea, la 4 octombrie 1837, nouă locuitori urmau a se muta la linie şi anume: Nicolae Chriţoiu, Anuţa sin Cârstea din Valea Albă, Sâma Tantana, Gheorghe Miricioiu, Vasile Ciobanu, Pătru Tantana, Gheorghe Cocoş şi Hera Lupu, iar alţi 17 se mutaseră: Ghiţă Diblaşu, Oniţă Marin Budulei, Păuna Văduva, Dumitru Eftimie, Deia Marin, Ion Şchiopu, Nicolae Porfire, Toader Buduleci, Preda Văduva, Costandin Zgăvăreaţă, Dinu Bostaoan, Sâma Buşagă, Niţă Sătăuş, Sâma Porfire, Nicolae Buda ... Iache Gogolea şi Gavrilă Mucea[113].

Din satul Şerbăneşti, la 9 octombrie 1837, erau mutaţi: Petrică Moţoc sin Ion Moţoc, Stan Moţoc brat, Dumitru Oncioiu, Radu Pule, Ion al Irmii, Ion al Florii, Din Ciutu, Păuna Tătuleasa, Costandin Călinoiu, Florea Pătru Calotă, Nuţă Chiriac, Dumitru lu Iordan, Ancuţa Văduva, Gheorghe Ba..., Costandin Văcaru, Costandin Porfire, Voicu Frutanu, Gheorghe Călimănescu, Ion Călimănescu, Oprea Nicula, Niculae Porfire, Matei Porfire, Vasile Cazan, Ion Dogar, Duţă Porfire, Nicula Şontea, Ianolu Subirescu, Din Trocărel, Gheorghe Porfire şi Ilina Văduva, iar cei ce urmau a se muta erau: Nică Mănescu, Ion Mănescu, Dumitru Mănescu, Dincă Mănescu, Cârstea Ion al Floarei, Gheorghe Bunea, Ivaşcu Bunea, Nicolae Porfire, Din Bondocu, Niţă Văduva, Lazăr Doagă şi Ion Ungureanu[114].

---

[109] *Ibidem*, f. 110.
[110] *Ibidem*, f. 111.
[111] *Ibidem*, f. 115.
[112] *Ibidem*, f. 117.
[113] *Ibidem*, f. 122 şi 135.
[114] *Ibidem* f. 123 şi 134.

La 10 octombrie 1837, Ocârmuirea Argeş anunţă Subcârmuirea de Aref, că a obţinut dezlegare de la Departamentul Trebilor din Lăuntru, fiindcă se apropie iarna, ca cei care nu s-au mutat încă la linie, să fie lăsaţi s-o facă la primăvară., dar până atunci să-şi pregătească toate materialele necesare strămutării[115].

Cu ocazia facerii caldarâmului în oraşul Piteşti, pe lângă Biserica Sf. Nicolae Maghistratul oraşului a plătit 77 lei şi 28 de parale în dreptul proprietăţii logofătului Ene Mădulescu. Ocârmuirea scrie subcârmuitorului de Aref să recupereze aceşti bani de la numitul logofăt şi să-i expedieze la Ocârmuire, iar acesta îi solicită de la Ene Mădulescu[116].

La data de 15 iunie 1838, Popa Stoica, Radu Porfire Ion Toderan şi Şărban, aleşii satului Jiblea, întocmesc o catagrafie cu bunurile date în arendă de Schitul Cornet: 1 cârciumă, în deal la Pripoare, cu o casă cu pimniţă de desupt, un grajd nou învelit cu şiţă,, livezile în care are să ia rodul să-l vândă, şi munţii: Cornetul, Mândra, Stânişoara, Şasa Mică şi Murgaşi[117].

Catagrafia de bunurile Schitului Ostrov cuprindea: 1 Biserică de zid în bună stare, învelită cu şindrilă bună şi înfrumuseţată cu cele necesare: 2. perechi de sfinte vase de cantor, 2 candele de argint, 4 candele da alamă, 2 cădelniţe de alamă, una bună şi una stricată, 3 sfeşnice de alamă, 1 policandru mic de alamă, 3 clopote mici, 1 toacă de fier, 1 steag cu hramul Naşterii Maicii Domnului, 1 ipitotion în stare proastă, alte materiale de stofă, stambă sau mătase vechi şi rupte, 1 pereche de paftale de argint, o pereche poleite, alta cu sidef, 32 cărţi de slujbă bisericească, o salbă la Icoana Maicii Domnului de ormuz şi 50 de ruble, o mână de argint a Maicii Domnului, 5 boccele pe deasupra Maicii Domnului şi la Hristos şi la Icoana hramului, o pereche case unde locuieşte stăreţia, casele de zid pe pimniţă, cu foişor, două încăperi şi cuhnie învelite cu şiţă; 6 odăi de zid cu cămările aşezate pe pământ, învelite tot cu şiţă, 2 de zid noi învelite tot cu şiţă o trapezărie cu două mese şi una pentru musafiri, 4 odăi de vârghini vechi învelite cu şindrilă de gorun şi coceni, în stare foarte proastă, alta de vârghini acoperită cu şiţă nouă, două cuptoare de pâine şi prescuri în 4 furci, 1 şopru pe furci, acoperit cu şiţă nouă, 2 bordeie în pământ, 26 de maici împreună cu stareţa, 4 surghiune cu 2 copii, 4 slugi cu nevestele lor, 4 suflete ţigani, o căldare mare şi una mică, 2 cazane turceşti cu ţevile lor, o tavă de dulceaţă, 2 linguriţe de cositor, 3 ceşti de cafea, 10 tacâmuri de masă cu şervetele lor şi cu farfurii de pământ, 2 mese de pânză lungi, 2 solniţe de sticlă, 3 căni de vin cu 2 pahare, 10 vedre de vin, 20 vedre de rachiu, 200 oca porumb şi 100 oca grâu.

Venitul: 11 răzoare de vie în judeţul Argeş, „una pă proprietatea Mănăstirii Cozia, cu casa pă pimniţă de bârnă, dărăpănată şi în stare proastă, iar cealaltă pă proprietatea Sfântului Schit Fedeleşoiu, 7 buţi pentru prune, 7 butoaie de 10 până la 20 de vedre, 4 putini de varză, 2 hârdaie, moşia Dăeşti judeţul Argeş dată în arendă din 1836, pe trei ani, de răposatul arhimandrit Vlasie, cu 4000 lei pe an, o moşioară în Piatra judeţul Teleorman, dată în arendă anuală, 3000 oca grâu, 4000 oca porumb, o moşie în Romanaţi, dată în arendă pe fiecare an cu 10 galbeni împărăteşti, 100 oca peşte, 15 oca lână, 600 oca grâu, 7 sălaşe de ţigani de la care primeşte Schitul 100 de

[115] *Ibidem*, f. 127.
[116] Idem, dos. nr. 9/1838, f. 3 şi 4.
[117] Idem, dos. nr. 8/1838, f. 11-12.

lei, 2 cai, 2 boi, 3 vaci, 3 viţei, 10 oi, 2 luntri, 1 căruţă de boi, 1 pod vechi stricat, 3 hambare vechi, 2 preoţi cu simbrie pentru slujbele bisericeşti[118].

La porunca Ocârmuirii de Argeş din 14 mai 1838, prin care se spune că s-a dat voie numai în anul 1835 să se facă rachiu din bucate şi numai din cele stricate, aleşii satelor: Brătieni, Galeş, Brădet, Rătunda, Corbeni, Streini, Căpăţâneni Ungureni, Căpăţâneni Pământeni, Turburea, Brăslăveşti, Şerbăneşti, Sălătrucel etc. raportează că: „nu să află asemenea poverni" sau asemenea rachiu, ci numai din prune[119].

Din anul 1837, se păstrează şi o catagrafie de vitele existente în Plaiul Aref:

Nr. sat.	Numirea lor	De jug şi transport	Pentru lapte de hrană	Pentru consumaţie		Pentru negoţ		Toată suma vitelor	
		Boi	Vaci	Boi	Vaci	Boi	Vaci	Boi	Vaci
1.	Satul Brătieni	100	60	-	-	-	5	100	65
2.	Satul Brădet	70	53	15	9	10	7	100	65
3.	Satul Galeşul	112	104	11	21	-	16	123	141
4.	S. Cieşti Ungureni	38	36	-	-	-	-	40	36
5.	S. Rătunda Oieşti	40	36	-	-	-	-	40	36
6.	S. Streini Ungureni	20	42	-	-	-	-	20	42
7.	S. Corbeni	18	24	-	-	2	1	20	35
8.	Căpăţâneni Ungureni	10	25	-	-	2	-	12	25
9.	Căpăţâneni Pământeni	19	32	-	-	4	-	23	32
10.	Turburea	24	18	-	-	4	4	28	22
11.	Sălătrucul	86	131	-	2	14	4	100	137
12.	Areful	50	55	-	-	-	4	50	59
13.	Dăngeşti	34	42	1	1	2	2	36	45
14.	Rădăcineşti	50	55	-	2	14	4	64	61
15.	Brăslăveşti	142	150	6	10	12	10	160	170
16.	Valea Albă	4	11	-	-	-	-	4	11
17.	Stoineşti	10	15	-	-	-	2	10	17
18.	Sălătrucelul	65	92	-	-	-	-	65	92
19.	Jiblea	91	84	5	3	-	-	96	87
20.	Şerbăneşti	46	76	-	-	-	-	46	76
		1029	1141	37	48	66	59	1132	1248[120].

Cu ocazia cutremurului din ianuarie 1838, Costache Tigveanu raportează Ocârmuirii de Argeş, la 14 ianuarie, că în plaiul său că în noaptea de 11 ianuarie, la

[118] *Ibidem*, f. 53-57.
[119] *Idem*, dos. nr. 34/1838, f. 1-11.
[120] Idem, *fond Prefectura (Ocârmuirea) judeţului Argeş*, dos. nr. 102/1837, f. 10.

orele 4, cu ocazia cutremurului, nu s-au produs stricăciuni decât la Schitul Berislăveşti, unde s-a surpat răspetia şi câteva din coşurile caselor[121].

În Plaiul Aref, în Catagrafia din anul 1838, erau consemnate în Plaiul Aref.

La Berislăveşti: 178 familii, cu 643 pogoane lucrate, dintre care 329 cu porumb şi 314 fân, 99 cai, 161 boi, 222 vaci, 1031 oi, 314 capre, 386 râmători, 70 stupi. 10.744 pruni şi 469 alţi pomi. În familia de călugări, 2 erau cojocari, unul grădinar, altul vier unul croitor şi altul cojocar. Printre săteni, erau 59 clăcaşi plugari, iar restul erau: negustori de vite, logofăt, vătăşel, morar, lemnar, dogari, butari şi torcătoare. Dintre cei 24 ţigani mănăstireşti, unul era vătaf, iar alţii: morari, vizitiu, bucătar, cârciumar, fierar, lăutar.

La Sălătrucel, erau consemnate: 128 familii, cu 505 pogoane lucrate (270 porumb, 2 grâu şi 232 fân), 62 cai, 119 boi, 189 vaci, 431 oi, 398 capre, 80 stupi, 15 278 pruni, 5 vii şi 330 pomi. Dintre aceştia, sunt consemnaţi: 2 preoţi, 3 clăcaşi povarnagii clăcaşi plugari, 13 torcătoare, 75 clăcaşi muncitori, 1 croitor, 1 cârciumar 1 fierar, 1 dulgher şi o slugă.

În satul Brătieni, 104 familii stăpâneau: 205 pogoane lucrate (105 porumb şi 99 fân), 68 cai, 139 boi, 143 vaci, 514 oi, 95 capre, 90 râmători, 21 stupi. 3.694 pruni şi 171 alţi pomi. Între aceştia erau 6 moşteni plugari, 8 torcătoare, 2 ciobani la oi, 20 şiţari, 2 ciobani la oi şi un vânător posodar - , muncitori 6, chirigii 3şindrilari 3, lăutar 1, cărăuş 1, slugi 2, toţi moşteni şi clăcaşi: vânători 2, şiţari 7, şindrilar 1, chirigiu 1, slugă 1 băcan 1, fierar 3, lăutar 1.

În satul Galeş pe proprietatea stolnicului Costandin Brătianu erau: 103 familii, cu: 446 pogoane lucrate (180 porumb, 15 grâu, 8 orz şi 265 fân), 98 cai, 145 boi, 151 vaci, 1.226 oi, 19 capre, 113 râmători, 6 stupi, 4.203 pruni şi 30 alţi pomi fructiferi. In Galeş, vieţuiau: 1 protopop, 2 preoţi, 8 clăcaşi şindrilari, , 3 chirigii, 9 torcătoare, 14 muncitori, 2 vânător, 1 cârciumar, 1 baci, 5 ciobani, 1 morar, 1 rotar şi clăcaşi plugari.

Oeştii Ungureni dispuneau de: 52 de familii cu: 138 pogoane lucrate (58 cu porumb, 2 cu grâu şi 78 cu fân), 38 cai, 67 boi, 96 vaci, 490 oi, 157 capre, 37 râmători, 8 stupi şi 812 pruni. Între ei se găseau: căldărari - 3, 1 fierar, 5 torcătoare. 2 preoţi, mai mulţi plugari, 18 muncitori, 1 cârciumar, 1 şindrilar, 1 piuar, 1 păstor de vite şi 1 posădar, toţi clăcaşi.

La Sălătruc 85 de familii aveau în stăpânire: 488 pogoane lucrate (235 cu porumb şi 253 cu fân), 112 cai, 194 boi, 246 vaci, 1.077 oi, 351 capre, 245 râmători, 2 bivoli, 34 stupi, 5.444 pruni şi 146 alţi pomi. Toţi cetăţenii erau clăcaşi, între ei, erau: 1 hangiu, 1 dogar, 3 posădari, , plugari, muncitori, 1 dorobanţ, 1 cărăuş, 1 slugă, 5 surugii, 1 negustor de porci, 1 dorobanţ, 4 torcătoare şi 2 fierari.

În satul Căpăţâneni Pământeni, 81 familii stăpâneau: 320 pogoane lucrate (124 cu porumb, 3 cu grâu şi 193 cu fân). 59 cai, 62 boi, 87 vaci, 629 oi, 135 capre, 87 râmători, 9 stupi, 2.259 pruni şi 61 de alţi pomi. În afara clăcaşilor plugari şi muncitori, mai sunt amintiţi: cântăreţ, paracliser, posădari - 7, vânători 2, isprăvnicel, morar, şiţari 2, cioban, dulgher, jogărari 3,, cojocar, lăutar, fierar şi 5 torcătoare.

La Streini Ungureni pe proprietatea maiorului Teodor Brătianzu şi a lui Iancu Bucşenescu, sunt consemnate: 75 familii cu: 285 pogoane lucrate (141 cu porumb, 7 cu grâu şi 137 cu fân), 44 cai, 108 boi, 112 vaci, 508 oi, 71 capre, 109 râmători, 2 bivoli,

---

[121] Idem, dos. nr. 33/1838, f. 33.

16 stupi, 1.785 pruni și 38 alte pometuri.

La Brădet, 65 familii, dispuneau de: 249 pogoane lucrate (83 cu porumb și 166 cu fân), 126 cai, 142 boi, 152 vaci, 823 oi, 61 capre, 187 râmători, 68 stupi, 4. 860 pruni și 91 alți pomi. Toți erau clăcași, între care: plugari, 3 torcătoare, 15 șițari, 6 ciobani, 3 vânători, 4 muncitori, 2 torcătoare și 1 chirigiu.

În satul Rătunda Oești, 58 de familii stăpâneau: 123 pogoane lucrătoare (62 porumb, 13 grâu și 49 fân), 22 cai, 85 boi, 73 vaci, 281 oi, 83 capre, 97 râmători, 80 stupi, 1.804 pruni și 2 alți pomi. Dintre acești locuitori clăcași, 2 erau preoți, 2 diaconi, 1 olar, plugari și muncitori, 1 posădar și o torcătoare.

La satul Dângești, 44 familii aveau în proprietate: 245 pogoane lucrate (66 porumb și 79 cu fân), 29 cai, 46 boi, 76 vaci, 157 oi, 60 capre, 54 râmători, 21 stupi, 1.910 pruni și 30 pomi. În afară de clăcașii muncitori și plugari, mai sunt consemnați: 2 preoți, 1 negustor de vin, 1 dogar, 3 posădari, 1 cioban, 2 torcătoare, 1 tâmplar, 1 zidar, 2 dulgheri și 1 slugă.

La Turburea, 46 familii dețineau: 109 pogoane lucrate (44 porumb și 65 fân), 33 cai, 42 boi, 85 vaci, 467 oi, 55 capre, 36 râmători, 40 stupi și 1.250 pruni. În afara clăcașilor plugari și muncitori, sunt consemnați: 1 preot, 1 paraclisier, 1 cântăreț, 10 pietrari, 3 torcătoare, 1 purcariu și 2 fierari, toți clăcași.

Satul Corbi, cu 45 familii, avea în proprietate: 259 pogoane lucrate (98 porumb, 11 grâu și 150 fân), 48 cai, 71 boi, 111 vaci, 634 oi, 161 capre, 140 râmători, 4 bivoli, 1 măgar, 1 catâr, 25 stupi, 2.195 pruni, 1 dud și 14 pomi. În afară proprietarului și arendașului, pe lângă clăcașii plugari și muncitori, mai sunt consemnați și alți clăcași: 3 torcătoare, 1 rotar, 1 vânător, 7 moșteni plugari, 1 torcătoare și 12 muncitori.

La Aref, 160 case (familii) dispuneau de: 278 pogoane lucrătoare, 109 cai, 268 boi, 268 vaci, 1.446 oi, 322 capre, 88 râmători, 30 stupi, 6.719 pruni și 88 pometuri. Locuitorii erau moșneni plugari și muncitori, 18 torcătoare, 3 cojocari, 1 rotar și 1 aurar.

Satul Căpățâneni Ungureni era format din 40 de familii sau case care dispunea de: 173 pogoane lucrate (66 porumb, 4 grâu și 103 fân), 41 cai, 36 boi, 68 vaci, 478 oi, 45 capre, 105 râmători, 9 stupi și 1.430 pruni. În afara clăcașilor muncitori și plugari, mai sunt consemnați: 1 preot, 1 cântăreț, 1 paraclisier, 1 vânător, 1 morar și 5 torcătoare.

La satul Stoenești, 26 de case (familii) dețineau; 113 pogoane lucrate (49 cu porumb și 64 cu fân), 18 cai 30 boi, 40 vaci, 72 oi, 76 capre, 41 râmători, 2 stupi, 1.324 pruni, 3 răzoare de vie și 24 pomi. E[122]ra un moșnean cârciumar, un moșnean muncitor și un moșnean negustor și restul clăcași plugari și muncitori, 2 torcătoare, un arendaș și un cojocar.

În localitatea Valea Albă 13 case stăpâneau: 51 pogoane lucrate (23 porumb și 28 fân), 5 cai, 8 boi, 19 vaci, 75 oi, 46 capre, 10 râmători, 707 pruni și 20 de pomi. Sunt consemnați: 2 clăcași plugari, 11 clăcași muncitori și o slugă[123].

---

[1]22 *Arhivele Naționale Centrale, Catagrafia județului Argeș, Plaiul Aref.*

Anexa 1

„Slugerul Costache Tigveanul, suptocârmuitorul Plaiului Arif

Către toţi de obşte lăcuitori ai acestui plai.

Eu, ales de către nobilii şi proprietarii acestui judeţ, cu porunca Înaltei Stăpânirei, m-au întărit suptocârmuitor la acest plai, de unde dându-mi-să părinteştele povăţuiri de chipul urmării în dregătoria aceştii slujbi, mă cunosc dator a vă încunoştinţa pă toţi de aceasta şi totdeodată a vă încredinţa că nestrămutată credinţă am către Stăpânire la paza dreptăţii către lăcuitori şi a lor linişte şi fericire, izvorâtă din dreptele legiuiri ale mult lăudatului Regulament.

Şi spre a să putea aduce la îndeplinire aceste legiuiri, mă grăbesc a vă însemna cele mai de jos îndatoriri din partea Stăpânirii, pe care să le urmaţi cu nestrămutare şi care sânt acestea, însă:

1. Toate poruncile ce se vor slobozi de la Stăpânire, la sate, să se citească de către scriitori la biserici, cu glas mare, în auzul tutulor lăcuitorilor, spre a să pătrunde toţi de coprinderea lor, arătându-să şi d-lor proprietarilor moşiilor orice poruncă va veni, care sânt datori a îngriji să privegheze a să urma şi când va vedea abatere, să încunoştinţeze.

2. Strejile de noaptea să fie nestrămutate prin toate satele, urmându-să paza de către lăcuitorii fieşcăruia sat, pă rând, dă la 20 familii unul pă fiecare noapte.

3. Orice băjenari fugari să vor găsi în vre-un sat, venit în urma catagrafiei, fără formalităţile legiuite, să-l încunoştinţaţi Suptocârmuirii, ca să cerceteze şi să facă punere la cale.

4. Pentru socoteala cutiilor, ca o datorie firească şi dupe cuprinderea Organicescului Regulament, vor avea îngrijire d-lor proprietarii moşiilor ca, citind cu luare aminte eczemplarul Stăpânirii ce este dat la sate într-această pricină, să urmeze întocmai glăsuirii lui, cu a lua socoteala cutii la fieşcare trimestru, împreună cu ceilanţi epitropi ai cutii şi a nu îngădui să să facă cel mai mic abuz, căci socotelile fiind iscălite de dumnealor i de comisari şi preotul satului, răspunderea la vre-o învinovăţire priveşte pă chipul proprietarilor...

6. Magaziile de rezervă, asemenea, se dau după glăsuirea Regulamentului, supt îngrijirea proprietarilor, pe care îi îndatorează Stăpânirea ca, acum, cu strângerea bucatelor după câmpuri, să îndatoreze pă lăcuitori a depune înapoi la pătule suma împrumutării, din anii cu leat 1832 şi1833, după zapisele ce sânt date, precum asemenea şi cel din rodul de estimp. Şi, în urmă, pecetluind pătulul cu chiar pecetea sa, să trimită Suptocârmuirii foaie de toată suma ce s-au pus, supt iscăliturile preotului satului, a proprietarului şi a aleşilor, poprind şi copie în sat. Dar, la această pricină delicată, să nu să vază abatere.

7. În toate duminicile şi sărbătorile, să se citească de către scriitori ecsembalarurile ce sânt slobozite de Stăpânire şi să să urmeze întocmai, atât cele ce îndatorează, prin ele, pă un proprietar din parte-i, cât şi pă lăcuitori din parte-le, îngrijind şi preoţii bisericilor spre întocmai urmare.

8. Lăcuitorii ce vor voi să să călătorească undeva şi, să ia răvaş de drum, iscălit de pârcălabul satului şi de proprietar.

9. Ecsemblarurile în pricina vitelor stricătoare la bucate şi semănături să să citească adesea şi să să aducă la întocmai îndeplinire, atât din partea proprietarilor, cât

şi din partea juraţilor, precum îi îndatorează şi a să face ispaşă în faţa proprietarului sau a vechilului său ca să nu rămâie juraţilor pârlej de vre-un abuz, pentru al lor în parte-le folos. Către aceasta, vor şti toţi lăcuitorii ca când i se va face vrunuia stricăciune de vitele cuivaş, să se arate mai întâi la proprietar carele va urma datoriei sale coprinse în Ecsemblar, cu despăgubirea stricăciunii şi înplinirea de către juraţi a banilor strafului, îndată după facerea ispaşei şi depunerea banilor la cutie în grab. Şi, spre a şti Suptocârmuirea suma acestor bani ce să înplinesc la cutie, juraţii fieşcăruia sat împreună cu proprietarii vor trimite la Suptocârmuire în sfârşitul fiecărei luni foaie anume de la cine s-au înplinit, ce sumă şi pentru ce vită, fără a îndrăzni juraţii să tăinuiască măcar un ban, căci dovedindu-să, după cercetarea ce însumi am a face, să va supune vinovatul a plăti îndoit şi a să pedepsi, potrivit cu vina sa.

10. Măsurile, adică ocalile, cântările şi dramurile şi celelante să privegheze juraţii a fi drepte dupe la toate cârciumile şi băcăniile. Şi, de se va dovedi vânzare nedreaptă, să se puie de proprietar şi aleşii satului o plată la cutie ştrafu hotărât de Stăpânire – lei 50, raportuind în sfârşitul fieşcăria luni câţi asemenea bani s-au plătit şi de la cine anume.

11. Pâinea, carnea şi lumânmările ce să vând pă la băcănii de către băcănaşii din sate să se vânză cu preţ cuviincios, potrivit cu preţul ce să vinde în oraşul Piteşti şi Argeş.

12. Băniţele cele nepotrivite să lipsească cu totul, să nu mai obicinuiască astfel de baniţe, decât potrivite cu baniţa ce s-au trimis de la Cinstita Vistierie, înferate, nefiind volnic nimeni, nici a da, nici a primi cu altfel de baniţă. Şi dacă la vre-un sat, nu se va fi întocmit asemenea baniţă mare, să facă şi să trimită la Piteşti la Cinstita Cârmuire a să pecetlui.

13. Vitele de pripas ce vor veni în sate, să se încunoştinţeze Suptocârmuirea îndată, cu vătăşelul satului. Şi deosebit de această răportuire, în sfârşitul fiecărei luni, să să trimită foaie iscălită de juraţi şi proprietari de câtă sumă de vite s-au pripăşit.

14. Vitele ţăranilor şi ale oricăruia măcar să nu calce nici vara, nici iarna locurile sămănăturilor câmpului sau livezi. Pentru aceasta, urmează ca lăcuitorii să aibă văcar la vite în toată vremea şi vara pândar la holde, după glăsuirea ecsemblaurilor.

15. Lupii, ciorile şi alte hoară stricătoare la vite şi la bucate să se împuşce şi să se omoare, încât de s-ar putea să să stârpească sămânţa unor asemenea jigănii aducătoare de pagube, trimiţând Suptocârmuirii, în sfârşitul fieşcăria luni, foaie supt iscălitura pârcălabului de suma acestor jigănii ce s-au omorât.

16. Egzamblarul în pricinile proprietariceşti să se citească iarăşi adesea şi să urmeze glăsuirea lui întocmai. Iar acum, după slobozirea poruncii ce s-au dat la iulie trecut, să cere de la dumnealor proprietarii din răvaşile ce au început a da la mâinile lăcuitorilor pentru răspunderea datoriilor proprietăţii.

17. Pârcălabii i juraţii i comisarii când se vor preface să fie ca vara la tot satul şi aleşi de proprietari, care să încunoştinţeze Suptocârmuirii cu formalnică adeverinţă, trimiţându-i şi pe ei aici, a li să da povăţuire într-această slujbă. Iar pentru juraţi când se vor preface, să se facă adeverinţă închipuită pă obrazul Judecătorii, având a să trimite acolo a-şi lua prefacerea de juraţi, după glăsuirea egzemblarului.

18. Orice ştiinţă să va cere de Stăpânire de la sate, prin Suptocârmuire, adică catagrafii de rodiri, de vite şi de altele, să fie lucrate prin ştiinţa şi d. proprietar şi să se iscălească şi de către d-lor a fi crezută de adevărată, cum şi vre-un raport mai însemnat

întâmplându-să, să se iscălească şi de sineşi.

19. Aşezarea caselor la linie să se înceapă a să înainta, mai vârtos, şi cei care să află risipiţi cu hălăduinţa prin locuri dosnice, să se treacă la locul ce s-au însemnat de linie de fostul suptocârmuitor, cum şi cei ce vor voi a-şi face din nou case şi prejmuiri, nicicum să nu să îngăduiască a să statornici la alt loc decât la linie.. La aceasta, vor îngriji şi d. proprietari, spre întocmai îndeplinire.

20. Tutulor lăcuitorilor li să face povăţuire să fie supuşi poruncilor ce li se dau şi întocmirilor ce sânt făcute mai mult pentru fericirea lor.

Să lipsească zurbalâcurile şi cerţile, furtişagurile şi-n orice neasemănare şi să se înstatornicească în inimile fieşcăruia: blândeţea, dragostea, iubirea aproapelui şi silinţa întru lucrarea pământului, care este cea mai de temei fericire a unui norod. Să păzească fieşcare cinstea unul către altul; să mergeţi la biserică în toate duminicile şi sărbătorile a asculta sfintele slujbe cu evlavie şi a ruga cu credinţă spre dobândirea celor bune. Iar, în sfârşit, să daţi cu desăvârşire supunere şi ascultare poruncilor Stăpânirii. Iar pă cei împotrivitori acestor povăţuiri ale mele ce vă dau, nu voi întârzia a le mustra cu dojana cuvenită.

21. Să nu îndrăznească nici-unul din pârcălabi sau aleşi ori comisari a să întinde la cel mai mic abuz, cu înplinirea a niscareva bani de la lăcuitori peste legiuita dare a capitaţii, afar din cheltuielile neapărate şi primite de Stăpânire, care urmează a să face prin privegherea d. proprietarilor.

22. La fieşcare 15 zile şi la 30 ale lunii, să se aducă la Suptocârmuire, cu văteşelul satelor, raport de boale şi mortalitate în forma cunoscută.

23. Drumurile cele mari de poştie şi celelelante du prin sate să fie în toată vremea în starea cea mai bună, dându-să supt sarcina juraţilor satelor, mai cu seamă această îngrijire.

24. Vătăşeii satelor să-şi păzească datoriile lor câte sânt întocmite pentru starea sănătăţii lăcuitorilor, să cerceteze în toate zilele casile tuturor, să iscodească şi să privegheze, să îngrijească a fi uliţele şi curţile măturate, fără cel mai puţin gunoi sau murdalâc. Şi pentru orice întâmplare ivită în sat, să-mi aducă raporturile cuvenite.

25. Lăcuitorii când vor voi a merge să să jăluiască în pricini de ale satului, să nu meargă mai mulţi de doi ca să nu să îngreuneze satul cu cheltuieli şi fără răvaşe de drum de la juraţi iscălite de preoţi să nu poată ieşi din sat or după ce trebuinţă măcar vor pleca.

26. Dă neapărată trebuinţă este a fi în fieşcare sat câte o tobă pentru chemare de străji noaptea. Şi mai vârtos, la vre-o bănuială de făcători de rele, cu glasul tobei, ştiind toţi lăcuitorii acest semn, în puţine minuturi, să să poată aduna toţi.

27. Căpeteniile satelor, înpreună cu proprietarii să aibă îndeaproape băgare de seamă asupra mişcării tuturor lăcuitorilor ca să nu se abată le vre-o faptă tâlhărească sau furişag. Şi asupra cărora să va da bănuială, să se dea pă chezăşie. Iar simţind pă vreunul abătut, îndată să-l faceţi cunoscut Suptocârmuirii, ca să facă cu dânsul ceea ce să îndatorează pentru asemenea oameni.

28. Dumnealor proprietarii sau arendaşii or epistaţii moşiilor satelor acestui plai vor binevoi a lua şi dumnealor în băgare de seamă toate aceste instrucţii şi toate cele ce să ating de ale sale îndatoriri, să le săvârşească fără abatere, încunoştinţându-mă în sfârşitul fiecărei luni de să face urmare din partea lăcuitorilor acelor îndatoriri sau nu.

29. Fieşcare sat să-şi aibă scriitor deosebit cărora li să pun cele mai mari îndatoriri ce sânt acestea, adică:

1. A citi poruncile şi orice publicaţie în auzul lăcuitorilor cu desluşire;

2. A le trece în Jurnalul Satului ce trebuie a avea întocmit, scoţând copie întocmai şi în sfârşitul fieşcăria luni să vie cu el la Suptocârmuire;

3. A întoarce răspuns din partea pârcălabului şi juraţilor de poruncile ce să vor face;

4. A ţinea hârtiile în bună orânduială şi cusute pă pricini deosăbite;

5. Raporturile ce le vor face să fie adevărate, căci după asemenea raporturi să dau ştiinţe la mai înalte locuri;

6. Să raportuiască în sfârşitul fieşcăria luni, în deosebite hârtii, pă câte o jumătate coală din partea aleşilor şi a pârcălabului:

1. Pentru mişcarea şi aplecarea lăcuitorilor; 2. De s-au împlini în cursul trecute luni ştraf de la cei cu măsurile nedrepte şi de cine anume: 3. De s-au înplinit banii de ştraf de la cei cu vitele stricătoare la bucate, cu arătare de numele lor şi suma banilor, a vitelor; 4. De s-au urmat vre-o piatră, înnecăciune, zăpadă mare sau nu şi de orice mâhnire sau vătămare să va aduce lăcuitorilor; 5. De s-au omorât din hăităile stricătoare la bucate şi la vite, câtă sumă s-au omorât şi de cine anume; 6. Dacă în cursul trecutei luni s-au căsătorit sau au murit cinevaşi din cei trecuţi în tabelă sau la socoteala cutii, să se raportuiască iarăşi bez de raportul ce se dă la 15 şi la 30 ale lunii. 7. Să se încunoştinţeze şi numărul lăcuitorilor ce şi-au aşezat casele la linie în trecuta lună; 8. Să se trimită listă de preţul cu care se vând producturile după forma ce se va trimite în urmă; 9. Asemenea şi numărul vitelor pripăşite în trecuta lună; A lua în băgare de seamă aceste toate povăţuiri şi, precum să coprinde, să-şi urmeze întocmai ale lui îndatoriri.

30 Povăţuirile ce s-au slobozit de la Suptocârmuire la trecutul genar, în 26 punturi să se citească iarăşi cu băgare de seamă şi să se aducă la întocmai îndeplinire, fără abatere sau cusur.

Toate aceste povăţuiri să vor citi de către scriitorii satelor în auzul tuturor lăcuitorilor în toate duminicile şi sărbătorile de rând, ca să se pătrunză toţi de cele întrânsa coprinse şi să se urmeze cu scumpătate, fără cea mai mică înpotrivire, căci pentru orice cusur vinovatul are a-şi lua răsplata cu osândă.

Iar că aţi înţeles povăţuirile mele şi le veţi urma întocmai, să se iscălească în dosul aceştia proprietarii fieşcăreia moşii, preotul, pârcălabul, aleşii, comisarii şi câţiva din sătenii fieşcăruia sat.

835 octomvr.

Suptocârmuitor, Sluger C. Tigveanu no 5776".

Anexa 2

„Ocârmuirea judeţului Argeş

D. sluger Costache Tigveanu, suptocârmuitorul Plaiului Aref

După alăturata carte a Cinstitului Sfat Administrativ de supt no 6732, te-ai întărit dumneata suptocârmuitor la Plaiul Arefului, care-a primind-o, numaidecât să mergi la numitul plai şi întâlnindu-te cu dumnealui armaş Iordache Titopolos, cel care s-au aflat până acum suptocârmuitor, să iei mai întâi supt zapt d. toţi dorobanţii, toate condicile, delile şi hârtiile câte de la începerea Regulamentului sânt trimise după trebuinţă la acel plai, osebite în deli pă pricini de câte sânt săvârşite şi opisele lor iscălite, pă care îndată să te şi sileşti a le săvârşi, fără cea maipuţină întârziere, căci călcând cea neapărată datorie la vreme şi a da ştiinţele ce vi să cer la soroacile hotărâte a nu aduce canţelarii înpiedicări la săvârşireacelor ce sânt puse asupră-i, ţinându-să numai de poftoriri la cele ce să cuvine a lua săvârşire, după cea întâi poruncă. Şi să nu dai singur îndemnare a să încunoştinţa pentru d. ceea ce niciodată nu ar voi Ocârmuirea.

Drept aceea, spre a avea luminare înaintea ochilor, au socotit Ocârmuirea a face o poftire pentru câte anume au putut găsi în delile sale că sânt însărcinările suptocârmuitorului şi pentru câte să cuvine a să păzi neîntârziat.

1. Să nu te abaţi cătuşi dă puţin din coprinderea cărţii Cinstitului Sfat... prin care te numeşti suptocârmuitor.

2. Înplinirea banilor dăjdiilor să se urmeze la soroacele ce sânt cunoscute şi în vremea ce să va cere de către Ocârmuire, potrivit cu trebuinţa. Şi sumă dă bani asupra ţi să nu ţii, căci la orice întâmplare, nu-ţi vei avea îndreptarea.

3. Strejile de noapte să fie nestrămutate prin sate, în toată vremea, urmându-să paza de către lăcuitorii fieşcăruia sat, pe rând, de la 20 familii, unul pă fiecare noapte, la întâmplare dă pătimiri cu apropiere de făcătorii dă rele.

4. Orice băjenari fugari să va găsi în vre-un sat, venit în urma catagrafii, fără formalităţile legiuite, să se întoarcă la urma lui, să cerceteze prin a cui ştiinţă s-au sprijinit în sat, să se raportuiască Ocârmuirii, trimiţând şi pă acel călcătoriu de întocmirea legiuită întru aceasta.

5. Dorobanţii să fie însemnaţi întocmai după povaţa proiectului, îmbrăcaţi, înarmaţi bine, deprinşi la arme şi când să vor trimite prin sate, să nu să abată supărare către lăcuitori, atât ai Suptocârmuirii, cât şi ai Ocârmuirii, că pentru aceia li se dă drepturi însămnate şi câte un leu pentru cheltuială pă zioa care slujeşte.

6. Socoteala cutiilor de legiuita zeciuială dă cele osebite venituri însemnate, cum oboară, spornici şi altele ce s-au legiuit, să se aşeze îndată după istovirea trimestrului dă banii dajdii; toate satele să aibă cutii dă tinichea cu lacăt şi cu pecetea epitropilor şi la dăschidere să fie toţi de a ocârmui venitul cutii. Socotelile cutii să fie bune, lămurite, adesea cercetate, să nu dea prilej epitropilor a face cea mai mică mâncătorie sau a ascunde dreptul ce să cuvine să intre într-acest venit, nici să năpăstuiască vre-un lăcuitor.

7. Să aibă de aproape băgare dă seamă asupra măsurilor cântarelor, ocalilor şi orinde să va dovedi vicleană vânzare, să se ia ştraf hotărât şi să le facă venit, potrivit cu întocmirea făcută întru aceasta.

8. Să se raportuiască la Ocârmuire, la fieşcare soroc pus dă mişcarea lăcuitorilor, dă mortalitate, dă lăcuste, dă ivirea vreunei molime, de boale în vite, dă piatră, dă înecăciuni şi dă orice mâhnire şi pătimire ar aduce lăcuitorilor.

9. Să se dea ştiinţă pă fieşcare săptămână dă producturile ce să scoate... cu preţul care să vinde.

10. Să se urmeze trimiterea catastihului acturilor ţivile, adică morţi, născuţi, la sorocul pus dă 15 zile, căci zăbovind aduce Ocârmuirii zminteală, cum şi cel cerut la câte două luni întru aceasta.

11. Să se citească adeseori eczemblarurile trimise pe lângă poruncile din partea Stăpânirii, îndatorând-să dă aproape preoţii bisericilor ca, în fiecare duminică şi praznic, să le facă aducere aminte lăcuitorilor fieşcăruia eczemblar trimis de la Stăpânire, cum şi porunca publicuitoare povăţuindu-i întru întocmai urmare şi săvârşire fără abatere din partea fieşcăruia.

12. Răvaşile dă drum ce să dau sătenilor care din satele lor după în parte-le trebuinţă, să fie dăsluşite, iscălite dă preot, adeverite dă suptocârmuitor sau dă proprietarul moşii.

13. Drumurile cele mari dă poşte, adică Drumul Olacului, să fie în cea mai bună stare, adică drese, curăţite de rădăcini, lărgite după poruncă şi aduse în cea mai bună stare. Şi podurile din aceste drumuri.

14. Drumurile comerţiale să fie şi acelea în bună stare.

15. Catagrafiile ce să cer, cum dă sămănuturi dă pogoane, dă roduri, dă vite şi de orice alt, să se facă cu cea mai mare scumpătate şi prin chiar a d. lucrare ca să fie adevărată şi fără cea mai mică bănuială.

16. Însumarea militarilor, în vremea ce să va cere, să nu să aştepte înboldiri, ci să se facă îndată şi potrivit poruncilor ce se dau şi a proiectului cunoscut, fără câtuşi de puţină abatere.

17. Pârcălabii şi juraţii să fie asemănători poruncilor date şi cu cererea celor mai mulţi din cetaşii satului sălăşluirilor.

18. Pătulile de rezervă şi gropile dă miei să fie bine păstrate şi în starea cea mai bună, căci acelea trebuie în orice vreme păzite.

19. Oboarele dă vite ce sânt date în seama juraţilor, după eczemblaruri, să se păzească fără abatere, cercetându-să adesea juraţii şi la tot trimestrul, cerându-li-să socoteala, să se puie în cutie venitul ce să va fi adunat, făcându-să îndeaproape băgare de seamă că aceşti juraţi tăinuesc pentru în parte-le enteres, drept care s-ar cuveni a să face venit cutii.

20. Să să ceară foaie dă vitele dă pripas, care nu s-au găsit stăpânii lor şi, după coprinderea eczemblarurilor, s-au dat în păstrarea proprietarilor, ca să ştie Ocârmuirea numărul şi felurimea unor asemenea vite dă pripas şi de să aflâ în fiinţă la acea cum sau înstreinat.

21. Pâinea, carnea, lumânările ce să vând pă la bisericile din sate de către băcănaşii din partea locului să fie bune, să se vânză cu preţ cuviincios, potrivit preţului... în oraşele dă capitală.

22. Vătăşeii satelor să-şi păzească datoriile câte sânt întocmite pentru starea sănătăţii lăcuitorilor, să cerceteze în toate zilele casele tuturor, să iscodească şi să privegheze verice întâmplare ivită în sat, să dea raporturile cuvenite.

23. Baniţele cele nepotrivite să se ia după la lăcuitori şi să nu mai dijmuiască asfel dă baniţi decât potrivite cu baniţile ce s-au trimis de la Cinstita Visterie, înfierate, neîngăduind pă nimeni nici a da, nici a primi cu altfel de baniţe.

24. Lăcuitorii când vor voi a merge să să jăluiască în pricini dă ale satului, să nu meargă mai mult dă doi, ca să nu îngreoneze satul cu cheltuieli şi fără răvaş dă drum de la juraţii satului, iscălită dă preoţi, să nu poată ieşi din sat ori după ce trebuinţă măcar vor pleca.

25. Hârtiile Suptocârmuirii să fie în cea mai bună orânduială, cusute, aşezate în deli, pă pricini, şi puse în dulap, precum s-au arătat la....

26. Să să dezvolteze şi să să domirească bine clăcaşii la răspunderea datoriilor proprietăţii, cum şi proprietarii întru cererea dreptului potrivit cu Regulamentul, fără a să năpăstui, nici o parte, nici alta.

27. Dorobanţii să se poarte prin sate cu linişte, blândeţe, neîndrăznind a bate sau a cere de la lăcuitori conace şi altele, precum era obiceiul mai înainte, fără numai să se silească întru săvârşirea cu care vor fi orânduiţi.

28. Rândurile dorobanţilor să se păzească după întocmiri şi cu bună orânduială; plata să li să răspunză dăplin şi în bani curaţi, precum să ştia. Să fie bine îmbrăcaţi, înarmaţi cu arme, potrivit după proiectul întocmit pentru dânşii.

29. Să aibă îngrijire de aproape vătăşeii satelor cu raporturile ce dau pă săptămână să fie adevărate, căci după nişte asemenea răportuiri, să dau ştiinţă la mai înalte locuri.

30. Fieşcare sat având strejile bune, regularisite, să-şi facă şi tobă, care este de neapărat trebuincioasă pentru chemarea dă strajă noaptea şi mai vârtos când să va ivi vre-o bântuială dă făcători dă rele, ori că au intrat în sat sau că au trecut pă delături, cu glasul tobei, ştiind toţi lăcuitorii acest semn, în puţine minuturi să poate aduna cu toţii.

31. Aşezarea satelor pă linie să înceapă a să înainta, mai vârtos cei care să află risipiţi, cu hălăduinţa prin locuri dosnice, să-i tragă în locul ce va fi însemnat de aşezatul satului pă linie, cum şi cei care vor voi a face din nou case şi împrejmuiri, nicicum să nu să îngăduiască a să statornici la alt loc decât la acela care va fi potrivit de a aşeza satul.

32. Magaziile dă rezervă şi cutiile satelor să fie supt cea mai de aproape îngrijire a proprietarilor ca o datorie firească şi după Regulament.

33. Căpeteniile satelor să aibă dă aproape băgare dă seamă asupra mişcării tuturor lăcuitorilor ca să nu să abată de la vre-o faptă tâlhărească sau furtişag şi asupra cărora va avea bănuială să-i dea pă chezăşie, iar simţind pă vreunul abătut, îndată să l facă cunoscut suptocârmuitorului plăşii ca să ţină cu dânsul a ceea ce îndatorează poruncile pentru asemenea oameni.

34. Vitele ţăranilor să nu calce, nici iarna, nici vara, locurile sămănăturilor câmpului sau livezi.

35. Lupii, ciorile şi alte fiară stricătoare dă vite şi dă bucate să să împuşce şi să să omoare, încât de s-ar putea să se stârpească sămânţa unor asemenea jigănii aducătoare dă pagube, răportuind la fieşcare sfârşit dă lună ce jigănii s-au omorât.

36. Să se străşnicească dă obşte toţi lăcuitorii a sărbători duminicile şi a merge la biserică căci aceasta este cea mai mare cinste a unui blagoslovit creştin. Şi cele dintâi datorii ale creştinătăţii, care izvorăşte bunătăţile fieşcăruia şi trupeşte şi sufleteşte.

37. Să se citească toate delile cu cea mai mare pătrundere şi câte nu vor fi săvârşite, să se săvârşească prin lucrare sau prin dare de răspuns.

38. Să să ţie jurnal cu toată desluşirea pentru lucrurile plăşii, întocmai cum ţine şi canţelaria.

Toate acestea de mai sus instrucţii, cum şi altele câte prin porunci... să îndatorează, păzindu-le cu nestrămutare.

Ocârmuirea va fi îndatorată a recomăndui bunele purtări unde se cuvine, spre dobândirea răspunderii ce este făgăduită celui bun lucrător, iar înpotrivă va fi silită a nu să ascunde, când fără nădejde neorânduială s-ar ivi.

De primire şi întocmai urmare a câte vă desluşeşte mai sus, să aşteaptă răspuns, cu pă deplină făgăduială că nu să va face cea mai mică abatere, spre a sta drept sinet în canţelarie.

835 octombrie 21

Ocârmuitor, C. Brătianu S. Clucer G. Enescu No 7052"[124].

THE LIFE AND THE ACTIVITY OF THE INHABITANS
OF AREF BETWEEN 1833 AND 1838

Abstract

The author presents inedited information about the inhabitants of Arefu between 1833 and 1838. Various aspects of their political, social, economical and spiritual life are included.

The conflict between the socmen and leaseholders or owners are solved by the high power in Albeşti.

Other subjects discussed in the paper: the surplus of goods sold in markets.

The most of the mills are placed along the waters from the flat mountain region: Şerbăneşti, Valea, Topolog, Argeş, Codeca, Turburea, Vâlsan, Salcea, Rânsatu, Salca and Rădăcineşti.

The building of the house in life was a priority of the inhabitants.

The majority of the fountains from the flat mountain region had drinkable water.

The annex 1 includes 30 orders of purveyor C. Tigveanu in October 1835, when he was appointed as chief of the region Aref.

The annex 2 includes the 38 provisions dictated by the sawyer C. Brătianu to C. Tigveanu when he was appointed in a new function.

---

[124] *Ibidem*, f. 16-19.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, STUDII ȘI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XV**, 2006

BOIERII DE PE VALEA TOPOLOGULUI ÎN ANUL 1838

SPIRIDON CRISTOCEA*

Întocmite din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea de către ocupanții ruși[1], catagrafiile aveau, în general, un scop fiscal, fiind alcătuite în vederea așezării impozitelor.

Începând cu prima jumătate a secolului al XIX-lea ele se înmulțesc, întocmindu-se catagrafii ale boierilor, bisericilor, țiganilor, morilor ș. a. În scopul cunoașterii numărului contribuabililor și a puterii lor materiale, prin Regulamentul Organic din 1831 s-a prevăzut (art. 79), ca din șapte în șapte ani, să se întocmească catagrafii ale satelor și orașelor, în secția a IV-a a Regulamentului aflându-se instrucțiunile și modul de întocmire a acestora[2].

Dintre toate catagrafiile, cea mai completă, pentru datele demografice, social-economice ș.a., este cea din 1838 ce se păstrează la Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale din București. Din păcate, ea n-a fost publicată pentru întreaga Țară Românească, ci doar pentru anumite sate, de către cei ce au redactat monografiile unor sate sau orașe.

În catagrafie, alături de ceilalți locuitori, sunt trecuți și boierii care locuiau în 1838 în satele respective. Față de catagrafiile anterioare în care se prezintă boierii din prima jumătate a secolului al XIX-lea[3], unele publicate, cea din 1838 este mult mai completă. În cele 24 de rubrici sunt prezentați nominal boierii și membrii familiilor lor, vârsta și starea lor civilă, pogoanele cu porumb, grâu, fân, orz pe care le stăpâneau, numărul de animale ca și numărul de pomi, slugile și țiganii pe care-i aveau ș. a.

În anul 1838 satele de pe Valea Topologului făceau parte din plasa Topologului, județul Argeș. În satele Bârsești[4], Bârsești-Vlădești[5], Cărpeniș[6]-Morăști[7],

---

* Muzeul Județean Argeș, Pitești.

1 Florica Mohanu, Ioan Hera-Bucur, *Catagrafia județului Muscel din 1774*, în „Revista arhivelor, 1992, nr. 3, p. 327-345.

2 *Regulamentul Organic*, București, 1847, p. 34-46.

3 Ioan C. Filitti, *Catagrafia oficială de toți boierii Țării Românești la 1829*, în „Revista arhivelor", vol. II, nr. 4-5, 1927-1929, p. 290-359; Ion Donat, Ion Pătroiu, Dinică Ciobotea, *Catagrafia obștească a Țării Românești din 1831*, Editura Hilos, Craiova, 1999; Paul Cernovodeanu, Irina Gavrilă, *Arheologiile Țării Românești de la 1837*, Muzeul Brăila, Editura Istros, Brăila, 2002.

4 Bîrseștii de Sus și de Jos, sate, com. Tigveni, jud. Argeș.

5 Vlădești, sat, com. Tigveni, jud. Argeș.

6 Cărpeniș, sat, com. Cepari, jud. Argeș.

7 Morăști, sat, com. Cepari, jud. Argeș.

Cepari-Ungureni, Şuici-Ungureni, Tigveni şi Blaju[8] locuiau boieri apaţinând familiilor Brătianu, Balotă, Tigveanu ş. a.. Prezentarea în continuare a părţilor din catagrafie în care apar boierii din acestă zonă oferă celor interesaţi posaibilitatea de a folosi în lucrări proprii datele ce-i interesează.

THE BOYARS FROM TOPOLOGULUI VALLEY IN 1838

Abstract

The census dating from 1838 is a little used document. It includes the names of the boyars (Brătianu, Tigveanu, Balotă etc.) who lived in the villages Bârseşti, Bârseşti-Vlădeşti, Cărpeniş-Morăşti, Cepari-Ungureni, Şuici-Ungureni, Tigveni and Blaju in 1838.

[8] Blaju, sat, com. Tigveni, jud. Argeş.

„Cepari-Ungureni"[1]

Nr. crt.	Numele	Neamul	Căsătoriţi	Vârsta	Bir	Clacă	Meşteşug	Pogoane lucrate	Beteşug	Cai	Boi	Vaci	Oi	Capre	Râmători	Bivoli	Măgari	Catâri	Stupi	Pruni	Duzi	Răzoară vie	Pometuri
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
1	**D<umnealui> Iordache Balotă**	Rumân	Însurat	60	Boer cu rang de po(h)covnic	Proprietar	Caută moşiia şi alte speculaţii	6 porumb 4 grâu 3 orz 30 fân		6	12	30	200	7	30					1000	6	6	30
	Lucsandra, soţiia dumisale			50																			
	Toma, fiul dumisale			24																			
	Ştefan, fiul dumisale			22																			
	Alecul, ipac			21																			
	Pană, ipac			18																			
	Gliigore, ipac			14																			
	Gligore	Ţigan	Flăcău	30	Boeresc		Slujeşte în casă																
	Ioana, soru-sa	Ţigancă	Fată	25																			
	Ioana Ilinca	Ţigancă	Văduvă	60			Torcătoare																
	Anca, fii-sa	Ţigancă		18																			
	Dumitru Piţigoi	Ţigan	Flăcău	23			Bucătari																
2	**D<umnealui> Panait Balotă**	Rumân	Însurat	50	Postelnicel	Proprietar	Caută moşiie şi alte speculaţii	12 porumb 6 grâu 12 fân		5	4	8	16		16				2	800		2	30
	Mirica, soţia dumisale			40																			
	Sanda, fiica dumisale			14																			
	Nastasiia		Fată	10			Slujnică																
	Ioana		Nemăritată	20			Ipac																
	Neacşa	Ţigancă	Văduvă	30			Slujeşte în curte																
	Gliigore, fii-său			10			Ipac																
3	**D<umnea>lui Ioniţă Balotă**	Rumân	Însurat	40	Boer	Proprietar	Suptocârmuitor	10 porumb 7 grâu 5 orz 20 fân		8	8	10	150		50								
	Mariia, soţia dumisale			25																			
	Ion, fiul dumisale			3																			
	Drăghici	Ţigan		45	Boeresc		Bucătari																
	Sanda, soţiia sa			30																			
	Dumiitru, fii-său			6																			
	Radu, ipac			14																			
	Sanda, fii-sa			10																			
	Ion			40			Croitori																
	Arghira, soţiia lui			30																			
	Sanda, fii-sa		Văduvă	40																			
	Preda, fii-său			15																			
	Ion, ipac			8																			

[1] Direcţia Arhivelor Naţionale Istorice Centrale, fond Catagrafii 1838, partea I, 41, vol. II, plasa Topolog, Judeţul Argeş, f. 349 v -351 r.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
4	**D<umnea>lui Ilie Teolescu** Anica, soţiia dumisale Mariia, fiica dumisale Mariia Stana Păuna, soru-sa Ţiţa	Rumân Rumâncă Ţigancă Ipac	Însurat Fată Ipac Ipac	29 21 3 15 15 8 6	Boeri de neam	Proprietar	Arindarişeşte moşiia Slujnică în casă Ipac	4 porumb 2 grâu 2 orz 20 fân		1	2	3								800			9
5	**D<umnea>lui Ghiţă Balotă** Bălaşa, soţiia d. Dumitru, fiu d.	Rumân	Însurat	60 35 7	Boeri	Proprietari	Caută moşiia	2 porumb 2 grâu 2 fân		2	2	1	13		12					500			10
6	**D<umnealui> Răducanu Panait Balotă** Ilinca, soţiia dumnealui Gheorghe, fiu d-lor Lucsandra, fii-sa Mariia, ipac Ilinca Mariia, fii-sa Paraschiiva	Rumân Ţigancă Rumâncă	 Văduvă Ipac	27 20 4 3 2 20 1 20	Fiu de postelnicel	Ipac	Stăpâneşte moşiia Slujeşte Ipac	4 porumb 2 grâu 1 orz 3 fân		5	2	5	6		12					400			6
7	**D<umnea>ei Sanda Băloteasca** Mihalache Predescu, fiul d-ei Meilă Măriia, soru-sa"	Rumâncă Rumân	Văduvă Flăcău	46 22 20 12	Cocoană	Proprietăreasă	 Candidat Slujeşte în casă	6 porumb 2 grâu 7 fân			4	4			5					300	3		20

„Satul Cărpenişi-Morăşti[2]

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
1	**Gheorghe Costandin Balotă** Mariia, soţiia sa"	Rumân	Însurat	40 22	Fiu de boernăraşi de neam	Epistat	Îngrijeşte de moşie	3 porumb 2 grâu 3 fân		4	4	2			15	5							

2 Ibidem, f. 363v-364r.

Nr. crt.	Numele	Neamul	Căsătoriia	Vârsta	Bir	Clacă	Meșteșug	Pogoane lucrate	Beteșug	Cai	Boi	Vaci	Oi	Capre	Râmători	Bivoli	Măgari	Catâri	Stupi	Pruni	Duzi	Pogoane Vie	Pomet
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
1	**D<umnealui> slugeru**	Rumân	Însurat	35	Boer cu rang de	Proprietar	Suptcârmuitor	40 porumb		8	12	10	40		30					2000	10	30	85
	Costache Tigveanu				sluger			20 grâu															
	Sultana, soțiia dumisale			25				20 fân															
	Gherghina	Țigancă	Nemăritată	15		Slujește în																	
	Ion Cepăreanu	Țigan	Însurat	72	Boeresc	casă	Boar				2									25			
	Ioana, soția sa			55																			
	Dumitru, fii-său			25			Vizitiu		Olog														
	Toma			35		Slujește în																	
	Stana	Rumâncă	Nemăritată	20		curte	Spălătoreasă																
	Tudorache, fii-său			1								1			2								
	Grigore Chelcea	Țigan	Însurat	35	Boeresc		Bucătar																
	Rada, soțiia sa			25																			
	Ion, fii-său			5																			
	Mariia, fii-sa			6																			
	Marica			4																			
	Anica			2																			
	Dumitra, sora lui	Țigancă	Văduvă	41			Bucătăreasă																
	Gheorghe, fii-său			2																			
	Ioana, fii-sa			6																			
2	**D<umneaei> șetrăreasa Safta**	Rumân	Văduv	85	Cocoană	Proprietăească		3 porumb		4	4	4			10					2000	40	20	50
	Brătiianca			35				3 grâu															
	D. clucereasa Tița, fiica d-sale							23 fân															
	Duță al lui Niculae	Țigan	Însurat	48	Boeresc	Slujește în	Bucătar				2	1			2								
	Mariia, soția sa			35		curte																	
	Niculae, fii-său			10																			
	Ion al lui Niculae			48							2	1											
	Anuța, soția sa			35																			
	Simion, fii-său			15																			
	Andrei			10																			
	Florea			8																			
	Dumitru			5																			
	Costandin moraru			50			Morar																
	Ilinca, soția sa			40																			
	Ion, fii-său		Neînsurat	30			Vizitiu				2	1			2					10			
	Floarea lui Nițu țiganu			35			Spălătoreasă																
	Necolae, fii-său			5																			
	Sanda, fii-sa			7																			
	Ioana			18																			

[3] *Ibidem*, vol. I, f. 251v -254

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
3	**D<umnealui> Ioniță Brătiianu**	Rumân	Văduv	41	Boer	Proprietar	Suptcârmuitor	20 porumb 50 grâu 100 fân		40	40	20	100	20	200			1	5	20.000	30	25	200
	Zoița, slujnica		Văduvă	36			Slujnică																
	Costache, fii-său			8																			
	Floarea, fii-sa			9																			
	Vasile Ivanovici			12			Scriitor																
	Costandin	Grec	Flăcău	22			Epistat																
	Gheorghe, băiatu	Rumân		14			Fecior în casă																
	Duță al Floarii	Ipac	Neînsurat	36			Văcar																
	Ion sin State			16			Slugă																
	Ion Apostol		Însurat	25			Boer																
	Dina, soția sa			18																			
	Gheorghe sin Ion		Flăcău	23			Stăvar																
	Ion sin Ion			16			Purcar																
	Niculae sin Ion			12			Saiz																
	Florea Manea			15	Boeresc		Purcar																
	Stan al Nițului	Țigan	Însurat	28			Vizitiu				2				3								
	Păuna, soția sa	Țigan		20																			
	Tița, fii-sa	Țigan		6																			
	Ioana	Țigan		4																			
	Neaga lui Ștefan	Țigan	Văduv	45								1			2								
	Dumitru, fii-său	Țigan	Flăcău	23			Bucătar																
	Gheorghe, fii-său	Țigan		16			Jimblar																
	Ion, fii-său	Țigan		18			Surugiu																
	Stancu Ion	Țigan		18			Bucătar																
	Vasile Necolae	Țigan	Însurat	45			Herar					2			3								
	Mariia, soția sa	Țigan		30																			
	Dobre, fii-său	Țigan		7																			
	Draga, fii-sa	Țigan		11																			
	Păuna	Țigan		2																			
	Ioana	Țigan	Văduvă	25			Spălătoreasă																
	Marica, fii-sa	Țigan		4																			
	Mariia, mătușa	Țigan		45																			
4	**D<umnealui> Mihai Brătiianu**	Rumân	Flăcău	28	Boer	Proprietar	Arendași de moșii	10 porumb 12 grâu 50 fân		10	30	70	200	60	10				5	2000			50
	Nițu lui Iordan	Țigan	Însurat	75	Boeresc	Slujește în curte	Chelar																
	Călina, soția sa			55																			
	Niculae al Neaghii		Flăcău	35																			
	Șerban			28																			
	Dumitru țiganu		Însurat	65	Boeresc																		
	Mariia, soția sa			55																			
	Sanda, fii-sa			25																			
	Sintioana, mumă-sa			90																			

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
5	**D<umnealui> Toma Vrabie**	Rumân	Însurat	50	Boer cu rang de	Proprietar	Caută moşia	8 porumb		4	4	3			5					300		12	4
	Mariia, soţia dumisale			35	posteInicel			5 grâu															
	Costache, fiul dumnealor			5				10 fân															
	Anica, fiica dumnealor			14																			
	Safta			10																			
	Zinca			8																			
	Mariţa			4																			
	Niţu ţiganu	Ţigan	Văduv	60	Boeresc		Boar																
	Niculaie, fii-său		Flăcău	25			Vizitiu																
	Radu al Niţului		Însurat	35			Dărvar																
	Rada, soţii sa			28																			
	Bănică, fii-său			8																			
	Gună			2																			
	Uţa ţiganca		Nemăritată	51		Slujeşte în curte	Spălătoreasă																
	Ilinca			60			Bucătăreasă																
	Tănase, fii-său			20		Slujeşte în casă																	
	Niculae, căpitanu	Turc botezat	Neînsurat	40			Îngrijitor al curţii																
6	**Dumitru Necolae Bouleanu**	Rumân	Însurat	55	Mazâl	Proprietar	Arendaşi		Cu revmatism în picere	3	4	4			20								
	Safta, soţiia sa			45																			
	Eftimiie, fii-său		Flăcău	20																			
	Costandin			14																			
	Antoniie			10																			
	Răducanu			4																			
	Ioana, fii-sa			17																			
	Glichira“			6																			

„Satul Bârsăştii-Vlădeşti[4]

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
1	**D<umnealui> vistierul Ghiţă Furduescu**	Rumân	Însurat	33	Boeri cu rang, fo vistier	Proprietarii acestii moşii	Caută moşiia şi alte negoţi	20 porumb 12 grâu 22 fân		6	6	2	150	30	50					7300		80	150
	Eleanca, soţiia dumisale			21																			
	Nastasiia, fii-sa			4																			
	Zinca, ipac			2																			
	Radu	Ţigan	Însurat	40	Slujeşte																		
	Anca, soţiia sa	Ipac		20	Ipac																		
	Sanfira	Ipac	Nemăritată	30	Ipac	Slujeşte																	
	Mariia	Ipac	Ipac	20	Ipac	Ipac																	
2	**D<umneaei> sulgereasa Safta Furdueasca**	Rumâncă	Văduvă	50	Cocoană sulgereasă	Proprietăreasă		12 porumb 6 grâu 15 fân		2					30					2000		36	60
	Mataiche, fecioru dumisale		Flăcău	19																			
	Mărgărita	Rumâncă	Fată	20	Slujeşte	Scutită	Bucătăreasă																

[4] *Ibidem*, f. 277 v-278 v.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
3	**D<umneaei> sulgereasa Anica Furdueasca**	Rumâncă	Văduvă	23	Cocoană sulgerească	Proprietăreasă		15 porumb 10 grâu 15 fân 5 orz		4	4	5	20			3				2600		60	30
	Ilinca, fata dumneaei			6																			
	Catinca, ipac			2																			
	Iancu, fii-său			4																			
	Costandin	Ţigan	Însurat	40	Slujeşte în curte																		
	Rada, soţia sa			30	Ipac																		
	Tudor	Ipac	Ipac	35	Ipac																		
	Ioana, soţia sa			30	Ipac																		
	Ioaniţă	Ipac	Ipac	20			Bucătari																
	Uşa, soţia sa			18	Ipac																		
	Costandin	Ipac	Flăcău	17	Ipac		Vizitiu																
	Ioan	Ipac	Însurat	40			Aduce lemne																
	Ioana, soţia sa			30																			
	Tudor, fii-său	Ipac		4																			
	Tudor	Ipac	Însurat	60	Ipac		Văcari																
	Dumitra, soţiia sa			58																			
	Ilinca	Rumâncă	Văduvă	25	**Ipac**		**Doică**																
4	**D<umnealui> Necolae Tigveanu**	Rumân	Însurat	34	Slujeşte ca tist d dorobanţ			8 porumb 4 grâu 16 fân		5	4			20						1000		30	35
	Elenca, soţiia dumisale			16																			
	Chera	Rumâncă	Fată	10			Slujnică																
	Sandu	Ţigan	Flăcău	40			Vizitiu		Boşorog														
	Ghiţă	Ipac	Însurat	22			Slujeşte																
	Stanca, soţiia sa			18			Bucătărească																
	Ilinca, fie-sa			2																			
	Catinca			25			Spălătorească																
5	**D<umnealui> Mataiche Tigveanu**	Rumân	Însurat	33	Boeri proprietari		Caută moşiia	11 porumb 5 grâu 15 fân		2	4	3		10	50					1000			35
	Marica	Rumâncă		30																			
	Matei, fii-său			3																			
	Tudor, ipac			2																			
	Anghel	Rumân	Flăcău	20			Slugă, vizitiu																
6	**D<umnealui> Iordache Tigveanu**	Rumân	Însurat	30	Boer	Proprietari	Caută moşiia	17 porumb 7 grâu 18 fân 4 orz		5	10	4		40	50					1500		60	80
	Mariuţa, soţiia dumisale			20																			
	Nastasiia, fii-sa			2																			
	Chiriţă	Ţigan	Însurat	70			Bucătari																
	Uţa, soţiia sa			60																			
	Toma	Ipac	Ipac	40			Croitor																
	Rada, soţiia sa			30																			
	Duţă	Ipac	Flăcău	15			Văcari																
	Liice	Ipac	Ipac	14			Cioban																
	Stana	Ipac	Văduvă	23			Doică																
	Ioan, fii-său	Ipac		6																			
	Toma, ipac	Ipac		4																			
	Mariia	Ipac	Nemăritată	19			Slujeşte în casă"																

Nr. crt.	Numele	Neamul	Căsătoria	Vârsta	Bir	Clacă	Meşteşug	Pogoane lucrate	Beteşug	Cai	Boi	Vaci	Oi	Capre	Râmători	Bivoli	Măgari	Catâri	Stupi	Pruni	Duzi	Pogoane Vie	Pomet
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
1	**D<umnealui> stolnic Costandin Brătiianu**, şezător în Piteşti	Rumân	Căsătorit	50	Boer cu rang de stolnic	Proprietar al aceştii moşii	Slujbaşi	60 porumb 40 grâu 40 orz 40 ovăz 10 mei 200 fânețe		80	40	60	150	100	300	12		1	20	30000		40	300
2	**Zoica Bălteanca** Alexandru, fiul dumisale Costea, ipac Nae, idem	Rumâncă	Văduvă Flăcău	42 20 12 2	Cocoană Militar, slobozit cu rang de praporgic	Propietăreasă	Slujbaşi	4 porumb 3 grâu 6 fân		2	4	3			6					600		8	20
3	**Ştefan logofătu sin Dumitraşcu**	Rumân	Văduv	65	Boerănaşi de neam	Scutit	Vătaf de curte	1 porumb		1													
4	**Gheorghe Popescu** Safta, soţia sa Ion, fii-său Gheorghe, ipac } gemeni Moise, ipac } Mariia, fii-sa Ioana, ipac		Însurat	52 50 16 12 12 18 6	Boerănaşi de neam	Moştean	Să neguţătoreşte cu vite şi rachiu	2 porumb 1 grâu 4 fân	Oloagă de opt ani Mută“	4	4	3	18			12			3	400			16

„Satul Bârsăşti[6]

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
1	**Costache Hrisescu** Elenca Gherghina Nicula, fii-său	Rumân Rumâncă Ţigancă Ipac	Flăcău Văduvă Văduvă Flăcău	25 20 80 25	Fiu de boer de neam Boeriască	Arendaşi aceştii moşii Să află în casă la arendaşi“	Să neguţătoreşte cu râmători şi vit Spală vasile	5 porumb 5 fân		2 2	4 2	5 4			40								

[5] *Ibidem*, f. 299 v - 300 r.
[6] *Ibidem*, f. 131 v -132 r.

„Şuici-Ungureni[7]

Nr. crt.	Numele	Neamul	Căsătoriia	Vârsta	Bir	Clacă	Meşteşug	Pogoane lucrate	Beteşug	Cai	Boi	Vaci	Oi	Capre	Râmători	Bivoli	Măgari	Catâri	Stupi	Pruni	Duzi	Pogoane Vie	Pomet
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
1	Marofta monahiia	Rumâncă		73	Călugăriță	Stariță la Schitul Văleni		20 porumb 20 grâu 50 fân		2	6	11		20					3	500		6	40
	Theodosiia monahia			70																			
	Sofiia			69																			
	Meletina			81																			
	Serafima			100																			
	Asinefta			65																			
	Valisa			55																			
	Marofta			57																			
	Mariia			76																			
	Evgheniia			86																			
	Olimpiiada			61																			
	Platonida			82																			
	Maftidiia			56																			
	Ciusana			45																			
	Antonida			56																			
	Meletina			47																			
	Mitala			27																			
	Minodora			31																			
	Icsidora			32																			
	Singlitichiia			28																			
	Ecaterina			27																			
	Macsimila			27																			
	Macsimila			24																			
	Sofiia			80																			
	Doroftiia			62																			
	Nataliia			58																			
	Stactița			48																			
	Sofroniia			35																			
	Salomiia			42																			
	Megalusa			50																			
	Agripina			18																			
	Matroana			70																			
	Iuliana monahiia	Rumâncă		69	Călugăriță				Cu epilipsie														
	Iuliana			28																			
	Athanasiia			52																			
	Mitrodora			78																			

[7] Ibidem, f. 232 v.-232 v.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
	Daria			50																			
	Sora			61																			
	Macrina			68																			
	Angiaida			65																			
	Anthusa			40																			
	Elenca franţeasca			18	Rasofoală	Cântăreaţă			Cu picerele sucite														
	Bălaşa a lui Gontărău			16																			
	Ana			24																			
	Mariia			13																			
	Mariia			15																			
	Sora			20																			
	Catinca			14																			
	Elenca			13																			
	Eva			17																			
	Dumitrana			70																			
	Ioana Tafturoaia			35																			
	Ioana lui Pătru“			27																			

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, STUDII ȘI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XV**, 2006

130 DE ANI DE LA PROCLAMAREA INDEPENDENȚEI DE STAT A ROMÂNIEI 9 MAI 1877 – 9 MAI 2007 UN EPISOD DRAMATIC DIN ACTIVITATEA LUI ION C. BRATIANU ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI DE INDEPENDENȚĂ, 1877-1878

PAUL I. DICU*

Luptele din sudul Dunării se aflau în plină desfășurare în toamna 1877 și iarna 1877-1878[1]. Ploile și ninsorile abundente au constituit dificultăți foarte mari pentru aprovizionarea cu alimente și cu alte materiale necesare armatei române.

Ion. C. Brătianu (1821-1891)

Ion C. Brătianu, președinte al Consiliului de Miniștri, ministru de Interne și de Război[2], a aflat că în sudul județelor Olt și Teleorman sunt depozitate cantități importante de grâu în magaziile de la curțile boierești și în hambarele multor cetățeni.

Situația alimentării ostașilor devenise critică. De aceea s-a deplasat la fața locului, ca să cunoască direct care este realitatea și să ia măsuri operative. În timpul călătoriei a fost surprins de un viscol puternic, drumurile fiind acoperite cu munți de zăpadă. În aceste condiții călătorii s-au rătăcit.

Ce s-a întâmplat cu drumeții dezorientați, amenințați cu pieirea prin îngheț aflăm de la martorii care i-au salvat. În continuare cităm din „Amintirile“ scriitorului și magistratului I. Valjan (Ion Al. Vasilescu) următoarele paragrafe:

„... Când venea vorba despre Ion Brătianu tata se scula în picioare, ca și când ar fi vrut să dea mai multă importanță povestirii lui... Pentru el n-a existat un patriot mai mare pe toată întinderea pământului românesc și în toate vremurile, ca Ion Brătianu. Repetă cu multă bucurie povestea unei întâmplări din viața ilustrului dispărut,

---

* Pitești.

[1] A se urmări lucrările tipărite incluse în *Bibliografia istorică a României (B.I.R.)*, vol. I-IX, Editura Academiei.

[2] Ion Mamina, Ion Bulei, *Guverne și guvernanți (1866-1916)*, Editura Silex, București, 1994, p. 170-172.

pe care o ştia şi el din gura lui Iorgu Vizulea, naşul tatii şi al mamei de la căsătorie şi naşul nostru al copiilor. Cine a făcut vreodată politică în judeţul Olt, ştie ce rol mare a jucat în acest judeţ Iorgu Vizulea. Ales aproape în toate legislaturile senator de Olt alegea şi pe alţii în parlamentul ţării. Când intra în Slatina, Tache Protopopescu cu un grup impunător de partizani politici îl primea cu pâine şi cu sare pe o tavă de argint Vizulea era om bogat, cu moşie mare la Frunzaru, cu venituri serioase şi la Senat nu s-a pomenit vreodată să dea bacşiş unui uşier mai puţin decât un pol de aur. Faptul pe care îl evoca de atâtea ori tata s-a petrecut cam spre sfârşitul războiului nostru din 1877 Intrasem în iarnă şi din toate fortificaţiile turceşti mai rezistau câteva. Iorgu Vizulea sta liniştit în conacul lui boieresc de la Frunzaru, la adăpost de vreme rea. De câteva zile se iscase o viforniţă cumplită, troienind toate meleagurile şi cărările. Şi într-o seară, un ţăran dijmaş din Frunzaru s-a năpustit în conac, unde scuturând căciula de zăpadă, a vestit răsuflând din greu:

– Coane Iorgule... Ca la o bătaie de puşcă de conac, am întâlnit nişte călători într-o sanie... aproape îngheţaţi... dacă nu trimitem un om într-acolo o să-i avem pe suflet... Au început să înţepenească.

Nenea Iorgu n-a aşteptat să-i mai spună altceva, şi-a pus repede blana, a strigat poruncă să se înhame caii la sanie, a luat cu el o sticlă mare cu coniac şi a plecat cu ţăranul după el să găsească călătorii înzăpeziţi. Dacă în furtuna de omăt care sufla din toate părţile s-ar fi desprins şi un trăsnet din cer, ca prin minune, şi i-ar fi căzut la picioare, Vizulea n-ar fi încremenit aşa de spaimă cum a încremenit dând cu ochii de oamenii aflaţi în primejdie. Călătorul din fundul săniei era chiar Ion Brătianu. Pe capră, un biet dorobanţ şi vizitiul. După ce le-a descleştat gura şi le-a turnat coniac pe gât să-i dezmorţească, conu Iorgu i-a dus fără întârziere la conac unde s-a luptat din greu să-i aducă în simţiri.

Când s-a înzdrăvenit Ion Brătianu, n-a scos o vorbă despre pericolul de moarte prin care a trecut, ci a vorbit numai de soarta oştirii româneşti:

– Iorgule!... Armata noastră de peste Dunăre a rămas fără merinde... Ce ne facem, Iorgule?... Ce ne facem?

Vizulea l-a ascultat cu ochii mari, cuprins de nemărginită mirare. Primind ştirea că armata a rămas fără merinde, Ion Brătianu nu s-a încrezut în nimeni, după cum era firea lui a plecat să supravegheze personal încărcarea transporturilor dincolo de Dunăre. A plecat numai cu un dorobanţ pe capră, căutând centrele din judeţul Olt unde se aflau, după informaţiile lui, rezerve mai mari de grâne. Puterea năprasnică a viforului l-a prins însă pe drum, l-a făcut să piardă şoseaua şi, tot ocolind, a ajuns la întâmplare, orbit de zăpadă, până în preajma Frunzarului.

Iar când tata termina acest episod pe care îl ştia şi el de la Iorgu Vizulea, ştergea binişor cu dosul palmei lacrimile din coada ochiului"[3].

---

[3] Fragmente din vol. *Valjan, Cu glasul timpului. Amintiri.* Text stabilit de Despina Vasilescu Valjan şi Ion Potopin. Cuvânt înainte de Şerban Cioculescu, Editura Eminescu, Bucureşti, 1987, p. 158-159. Tatăl autorului *Amintirilor*, se numea Alexandru Vasilescu, născut în Slatina - Olt, funcţionar la vamă. Fiul său Ion Al. Vasilescu (1881-1960) magistrat (judecător, procuror, avocat), scriitor (dramaturg, memorialist), publicist, om politic, doctor în drept la Paris, având pseudonimul literar „Valjan" atribuit de Al. Davila. Tatăl autorului a fost proprietarul unei case din Piteşti, str. Trivale, şi al unui teren în satul Chilia, judeţul Olt Valjan a funcţionat ca procuror la Tribunalul judeţului Argeş din Piteşti înainte de Primul Război Mondial. În Bucureşti era considerat unul dintre marii avocaţi şi om de teatru.

O sumă de artişti plastici au fixat în pictură, gravură şi desen, evenimente şi momente ale războiului independenţei. Între ei, pe primul, prin calitatea realizării artistice, se află Nicolae Grigorescu; în imagine, cunoscuta sa compoziţie „Atacul de la Smârdan".

Din lectura acestui fragment cititorul are posibilitatea să înţeleagă bine trăsăturile de caracter ale marelui om de stat şi patriot Ion C. Brătianu (2 iunie 1821, Piteşti - 4 mai 1891, Florica-Ştefăneşti, jud. Argeş). Este recomandabil ca elevii, studenţii şi alţi cetăţeni să cunoască acest episod din biografia lui Ion C. Brătianu, Fragmentul ar putea fi inclus în manualele şcolare.

130 YEARS SINCE THE PROCLAMATION OF THE STATE INDEPENDENCE OF ROMANIA THE 9TH OF MAY 1877 - THE 9TH OF MAY 2007

Abstract

During the fights of the autumn and winter 1877 in the South of the Danube the provisioning with food and other necessary materials was difficult Ion C. Brătianu the president of the Council of Ministers and war minister found out about the existence of big quantities of wheat in the boyar's granaries as well as in the other citizens granaries from Olt and Teleorman Counties.

The situation was critical. Because of that Ion C. Brătianu went in the above mentioned counties to see himself how the situation was. During the journey a strong blizzard started and the snow covered the road. Thus the travelers lost their way.

The facts are presented in the *Memories* of the writer and magistrate I. Valjan (Ion Al. Vasilescu).

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XV**, 2006

DESPRE BUCUREŞTII DIN AJUNUL JUBILEULUI DIN ANUL 1906, LA UN SECOL DE LA EVENIMENT

MIOARA IONIŢĂ*

Ne aflăm într-un an jubiliar şi graţie schimbărilor politice benefice pe care le-a cunoscut România după 1989, putem, pentru prima oară după instaurarea comunismului la noi, să sărbătorim cum se cuvine evenimente de la a căror derulare se împlinesc un număr rotund de ani şi care marchează momente de răscruce în istoria românilor: 1900 de ani de la cucerirea Daciei de către împăratul Traian şi stabilirea aici a primilor colonişti romani, dar mai ales 140 de ani de la venirea în România a Principelui Carol de Hohenzollern Sigmaringen, 125 de ani de la proclamarea Regatului Român şi, nu în ultimul rând, 100 de ani de la organizarea Expoziţiei Generale Române din 1906.

Dedicată în principal sărbătoririi a 40 de ani de glorioasă domnie a Regelui Carol I, întruchipare a ideii principelui străin susţinută încă din toamna lui 1857 de Adunările ad-hoc pregătitoare ale Unirii Principatelor, expoziţia jubiliară din Parcul Carol a avut multiple semnificaţii date de importanţa evenimentelor aniversate, parte menţionate mai sus.

În acelaşi timp, prin prezenţa masivă în expoziţie, dar şi în Bucureşti pe tot parcursul anului 1906 a românilor veniţi din teritoriile ocupate - Bucovina, Transilvania, Banat (basarabenii n-au primit aprobarea puterii ţariste, n.n.), s-a reuşit nu numai o reînviere a trecutului nostru istoric, ci şi o prefigurare a viitorului României, manifestarea transformându-se într-o repetiţie generală a memorabilului an 1918, anul realizării Marii Uniri. Deşi cu caracter pur naţional, expoziţia din 1906 a găzduit, din motive lesne de înţeles, pavilioanele câtorva influente puteri europene care, conform intenţiei Regelui Carol I, trebuiau să ia cunoştinţă de progresele făcute de România, sub domnia sa: Austro-Ungaria, Italia, Elveţia, Franţa, Germania ş.a.

Să vedem însă, cum se înfăţişa oaspeţilor din ţară şi de peste hotare capitala Regatului Român independent, oraşul care curând va fi cunoscut tot mai mult ca „Micul Paris", evident însă, un Paris de la porţile Orientului.

Francezul André Bellesort vorbeşte în 1905 de un Bucureşti vesel, înecat în verdeaţă, în care „coliba se sprijină de zidul vilei, spectrul cocioabei de iluzia palatului"[1]. Acest aspect al său „pitoresc şi până la un punct caracteristic" ce făcea să se

---

* Muzeul Naţional de Istorie a României, Bucureşti.
[1] Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureştilor*, Bucureşti, 1979, p. 144.

poată vedea „chiar în centru, clădiri înconjurate de curţi şi grădini mari"[2], era datorat în primul rând densităţii extrem de scăzute a populaţiei faţă de întinderea localităţii. După cum ne-o spun datele statistice, la o suprafaţă de 5.600 de ha din care numai 3.300 ha erau locuite[3], se raportau 300.000 de locuitori, ceea ce însemna o densitate de 130 m² de locuitor, în timp ce Parisul dispunea de numai 35 m² de locuitor, iar Pesta de 65 m² de locuitor[4].

În acelaşi timp însă, o altă notă distinctă a Bucureştilor o reprezenta „amestecul de occidentalism cu orientalism: clădiri mari alături de case - din ce în ce mai rare - cari ne transportă cu gândul în vremurile de altă dată"[5]. Şi reţeaua stradală Bucureştii dispuneau de 1.026 de străzi şi bulevarde[6] - suferea de acelaşi amestec de vechi şi nou, de desuet şi modern. Cu excepţia deschiderii de bulevarde pe axa nord sud şi est-vest a oraşului, începută în timpul unor primari întreprinzători şi harnici precum Em Pache-Protopopescu sau Nicolae Filipescu, reţeaua stradală a oraşului rămăsese aproape la fel ca în urmă cu 50 de ani.

A fost cu siguranţă unul din motivele care l-au făcut pe inginerul Marin Stroescu să avanseze, în acelaşi an 1906, un proiect „pentru sistematizarea planului oraşului Bucureşti". El pledează, între altele, pentru oprirea „extinderii disproporţionate a oraşului" prin „obstacolele naturale, cari constau din râuri şi lacuri mari, parcuri şi linii ferate"[7]. În 1906, Bucureştii dispuneau numai de 81 ha de parcuri, ceea ce făcea să revină pentru un locuitor doar 2,7 m², în timp ce New York-ul, de pildă, avea parcuri însumând 2.735 ha, fiecărui locuitor revenindu-i 7,6 m² de parc. Proiectul inginerului Marin Stroescu prevedea pentru viitor ca Bucureştii să dispună de minimum 300-400 ha de parcuri, ceea ce ar fi însemnat ca fiecărui locuitor să-i revină 4 m² de parc[8].

În privinţa reţelei stradale, autorul proiectului de inspiraţie germană, îi găseşte acesteia un defect esenţial: lipsa arterelor largi. De aceea „în proiect partea centrală este prevăzută cu multe lărgiri locale, pieţe şi cu prelungirile în interior, pe cât posibil, a arterelor radiale"[9]. Bucureştii, în viziunea inginerului Marin Stroescu, urmau să beneficieze de trei inele stradale: primul era inelul central, cu străzi largi de 20 m, din care partea carosabilă trebuia să măsoare 14 m Urma inelul median, situat între inelul central şi Şoseaua Ştefan cel Mare, cu o lăţime de minimum 34 m şi având şi spaţii verzi. Crearea acestui inel stradal median „va contribui mult la ridicarea cartierelor ce străbate şi la înfrumuseţarea întregului oraş"[10]. În sfârşit, cel de-al treilea inel stradal era cel format din deja existentele şosele exterioare sau de centură: Bonaparte, Ştefan cel Mare, Mihai Bravu, Basarab, Pandurilor şi Viilor.

---

[2] *Bucureşti. Călăuza Capitalei şi a Expoziţiei*, Bucureşti, 1906, p. 1.

[3] Marin Stroescu, *Proiect pentru sistematizarea planului oraşului Bucureşti. Memoriu justificativ întocmit de inginer Marin Stroescu*, Bucureşti, 1906, p. 3.

[4] *Bucureşti. Călăuza Capitalei* ... p. 1.

[5] *Ibidem*

[6] Frédéric Damé, *Bucarest en 1906*, Bucureşti, 1907, p. 130.

[7] Marin Stroescu, *op. cit.* , p. 7.

[8] *Ibidem*, p. 3.

[9] *Ibidem*, p. 12.

[10] *Ibidem*, p. 13.

Proiectul lui Marin Stroescu prevedea o delimitare mai clară a cartierelor: industriale, situate la periferie, comerciale, situate în centru şi cartierele de locuit aflate mai ales în zonele cu parcuri, fiecare având caracteristici specifice în ce priveşte mărimea caselor, a grădinilor, lărgimea străzilor, mulţimea pieţelor. De altfel, el susţinea necesitatea organizării unui „serviciu special de control al întregii activităţi constructive particulare din oraş”[11].

Interesantă era concepţia inginerului Stroescu asupra reţelei de căi şi mijloace de transport a Capitalei. El prevedea, de pildă, „construirea de către stat a liniei ferate metropolitane de pe cheiul Dâmboviţei”[12]. În ce priveşte circulaţia rutieră socotea necesară reducerea greutăţii şi dimensiunii vehiculelor, suprimarea totală a aburilor şi a fumului, succesiunea rapidă a mijloacelor de transport „pentru a evita aglomeraţiunea prea mare şi pentru a reduce la minimum aşteptările pasagerilor”[13], ca şi tarife scăzute.

Revenind de la proiect la realitate, nu trebuie să ignorăm faptul că, în 1906, Primăria Bucureştilor începe o amplă acţiune de „asfaltare atât a părţei caruţabile şi a trotuarelor”[14], ce urma să se încheie la 1 noiembrie 1907, valoarea totală a lucrărilor ridicându-se la suma de 1.500.000 lei. Străzile ce urmau să fie asfaltate erau indicate de Primărie „treptat cu înaintarea lucrărilor”, iar recepţia provizorie, ca şi cea definitivă a acestora se făcea de „o comisiune numită în acest scop de către dl. Primar”[15], în prezenţa delegatului întreprinderii care executa asfaltarea. Remarcabilă, raportând mai ales la situaţiile cu care ne confruntăm în această direcţie, în zilele noastre, ni se pare prevederea potrivit căreia „întreprinzătorul se obligă a întreţine în mod gratuit lucrările de pavagii pe partea caruţabilă 2 ani, iar cele de pe trotuare 4 ani de la data recepţiunei lor provizorie”[16].

Pentru cei ce aveau să fie oaspeţii Capitalei în anul 1906, un ghid al Bucureştilor, special editat, dădea toate amănuntele necesare începând cu porţile de intrare în oraş - gările - care erau în număr de cinci: două principale - Gara de Nord şi Gara Filaret şi alte trei, mai puţin solicitate: Halta Cotroceni, Gara Dealul Spirei şi Gara Obor. Cei care doreau să folosească serviciile de poştă, telegraf şi telefon aflau lucruri uimitoare chiar şi pentru zilele noastre ca de pildă: „o mulţime de cutii (poştale, n.n.) se găsesc instalate din distanţă în distanţă în tot oraşul şi ridicarea scrisorilor se face din trei în trei ceasuri. La poştă (Palatul Poştelor, n.n.) se ridică din 15 în 15 minute”[17]. În ce priveşte serviciile telegraf-telefon, străinul de Bucureşti afla că oraşul „este legat cu sârme telegrafice cu toată ţara şi cu străinătatea” şi că „biroul telefonic central este situat în partea stângă a Palatului Poştelor, str. Stavropoleos”, din Capitală pornind „câte un fir special” spre Budapesta şi Sofia. Tarifele erau moderate: „taxa unei scrisori în oraş era de 10 bani, iar în ţară de 15 bani, pentru străinătate 25 bani”, iar o convorbire telefonică în oraş costa 25 bani - cinci minute, între două localităţi din acelaşi judeţ - 50 de bani, ajungându-se la taxa de 1 leu pentru convorbiri telefonice

---

[11] *Ibidem*, p. 6.
[12] *Ibidem*, p. 27.
[13] *Ibidem*, p. 17.
[14] *Primăria oraşului Bucureşti. Caiet de sarcini pentru pavagii şi trotuare de asfalt turnat*, Bucureşti, 1906, p. 3.
[15] *Ibidem*, p. 19.
[16] *Ibidem*, p. 20.
[17] *Bucureşti. Călăuza Capitalei ...*, p. 5-6.

între localități din județe vecine. Evident că urgențele se taxau dublu. În sfârșit, o convorbire telefonică pe cele două fire speciale exterioare ajungea la 3 lei pentru durata de trei minute.

Pe primul loc în privința „mijloacelor de comunicație", care erau în același timp și mijloace de transport, se situau tot trăsurile care, majoritatea, circulau „cu 2 cai și roate de cauciuc". „Renumele trăsurilor și echipagiilor bucureștene a trecut de mult frontiera și desigur că toți streinii cari ne vor vizita Capitala își vor permite luxul unei plimbări la Șosea într-o trăsură condusă de un «muscal»"[18]. O cursă cu trăsura prin oraș varia ca preț între 1 leu - o jumătate de oră și 2 lei - o oră, precizându-se că „nu există nici o obligație de a se da birjarilor bacșiș ... Pasagerii să-și noteze numărul trăsurei și la caz de nevoe să reclame poliției"[19]. Pentru cei ce nu dispuneau de fonduri prea mari r[m\nea de ales ca mijloc de transport tramvaiul, taxa pe toate cele 11 linii existente fiind de „10 bani stațiunea și 5 bani de fiece stațiune următoare. Se liberează bilete de corespondență pentru 30 bani valabile ½ oră și pe trei linii"[20]. Tramvaiele, cele mai multe tractate de cai, aveau vagoanele vopsite în albastru, fiecare traseu deosebindu-se prin culoarea distinctă a „fundului" și literelor. De pildă, tramvaiele de pe traseul Cimitirul Sf. Vineri - Gară - Sf. Gheorghe - Moși, aveau fundul roșu și litere albe, în timp ce traseul Șerban Vodă - Poșta Centrală - Piața Victoriei (Bufet) circulau tramvaie cu fundul albastru și litere albe, iar cele ce străbăteau distanța dintre Filaret - Poșta Gara de Nord și Luther se distingeau prin fundul roșu și literele galbene. Singura linie electrică permanentă exista pe traseul Cotroceni - Universitate - Mătăsari. Cu ocazia expoziției din Parcul Carol a fost pus în circulație un tramvai cu aburi de la Monumentul lui Ion C. Brătianu aflat în Piața Universității, până la Piața Expoziției, precum și un tramcar electric care făcea cursa Piața Teatrului - Piața Expoziției[21].

Din datele, în parte exagerate, oferite de Frédéric Damé, aflăm că bucureștenii, dar și oaspeții Capitalei puteau beneficia de 98 restaurante, 4 braserii, 46 berării, 61 cofetării, 102 cafenele, 35 de hoteluri[22]. Exemplificând, el nu nominalizează decât „braseria Carul cu bere" a fraților Nicolae, Ignatie și Victor Mircea „așezământ bine plasat ... unde se găsește berea specială a fabricii Bragadiru renumită în toată lumea"[23], cofetăria „Nicolae Ionescu" din Piața Sf. Gheorghe[24] și restaurantele „Iordache N. Ionescu" de pe strada Covaci nr. 3 care la debut „servea renumitele fleici și mititei însoțite de delicioasele vinuri"[25] și „Enescu și Andreescu" de pe fosta stradă Sf. Ionică din spatele Palatului Regal unde „se mănâncă cu poftă și se pleacă complet satisfăcut"[26].

În realitate la data aceea existau, numai în centrul orașului, 16 berării[27] dintre care erau recomandate celor care se aflau ocazional în Capitală, „Berăria Nouă"

---

[18] *Ibidem*, p. 8.
[19] *Ibidem*
[20] *Ibidem*, p. 9.
[21] Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 140.
[22] Frédéric Damé, *op. cit.*, p. 160-161.
[23] *Ibidem*, p. 634.
[24] *Ibidem*, p. 635.
[25] *Ibidem*
[26] *Ibidem*
[27] *București. Călăuza Capitalei* ..., p. 10.

(Căpitanu), „aşezată în centrul comercial al oraşului" şi unde se servea bere Oppler, berăria „Cooperativa" în Piaţa Teatrului Naţional sau „Berăria Jubileului", de pe Bulevardul Academiei, inaugurată chiar în 1906, cu ocazia expoziţiei din Parcul Carol.

Restaurantele situate central erau în acelaşi an 1906, în număr de 18[28], între care, în afara celor două amintite de Frédéric Damé în cartea sa, se remarcă, bineînţeles, „boerescul Capşa" - restaurant, hotel, cofetărie, cafenea, „casă de reputaţie europeană, locul de întâlnire al oamenilor politici", „Bulevard" - restaurant şi hotel având, „o sală de marmură, cabinet de lectură, omnibus", „Continental" - restaurant şi hotel cu „poziţia cea mai minunată a Capitalei, restaurant, băi, omnibus", „Splendid" - restaurant şi hotel cu „ascensor, sală de lectură, băi". Ghidul Bucureştilor din 1906 recomanda oaspeţilor Capitalei şi hotelurile „Grand Hotel de France" de pe Calea Victoriei care poseda „berărie, restaurant, mare sală de cafenea în care e instalată o academie de biliard" sau „Hotel Frascati", tot pe Calea Victoriei, căruia îi aparţinea şi „Terasa Oteteleşanu în care era instalată o academie de biliard". În finalul prezentării hotelurilor din Bucureşti, ghidul îşi făcea datoria de a-i avertiza pe virtualii clienţi că: „Preţurile sunt afişate în toate camerele; se obişnuieşte a se da bacşiş întregului personal"[29].

Între localurile recomandate cu căldură atât bucureştenilor, cât mai ales celor veniţi în ospeţie erau menţionate cele 14 cafenele din centrul oraşului, între care nou înfiinţata „Bursa" de pe strada Doamnei, „loc de întâlnire al comercianţilor; serviciul eftin şi curat; toate ziarele din ţară"[30] şi cele şapte (7) cofetării. Acestea întruneau toate calităţile dorite de consumatorii cei mai pretenţioşi, fie că era vorba de deja menţionatele „Capşa" şi „Nicolae Ionescu", sau de „Riegler" din Piaţa Teatrului şi „Nestor" de pe Calea Victoriei.

Pentru cei interesaţi în a cunoaşte viaţa culturală a Capitalei se făcea precizarea că în sala Ateneului Român pot fi audiate „concerte simfonice sub conducerea dlui. Wachmann, concertele de muzică de Cameră ale dlui. Dinicu, concerte vocale date de societăţile «Carmen» şi «Hora»"[31]. În ce priveşte reprezentaţiile teatrale, ele puteau fi urmărite la Teatrul Naţional care era şi sediul Operei, la Teatrul Lyric, în spatele Cişmigiului, la Bulevard şi Dacia - teatre populare. Vara se putea merge în Parcul Oteteleşanu şi la Teatrul Raşca „unde se prezintă operete şi farse"[32], la „Teatrul Ambasadorilor" deschis chiar în 1906 pe strada Academiei sau la „Grădina Blanduziei". Nu erau uitate nici cele câteva muzee din Bucureşti, deschise pentru public joia, duminica şi de sărbători, între orele 11,00 şi 15,00 sau 16,00: Muzeul Naţional de Antichităţi, Muzeul de Istorie Naturală, Muzeul Aman, Pinacoteca găzduită în clădirea Ateneului şi chiar Grădina Botanică.

Ţinând cont de toate cele prezentate mai sus, dar şi de cele trecute sub tăcere din lipsă de timp, care, la un loc, denotă dorinţa, grija şi mândria de a avea şi a prezenta lumii un oraş cu adevărat european în acel început de veac XX, se poate afirma că, într-adevăr „nu s-a cruţat nici un sacrificiu ca Bucureştii să devie un centru de atracţie şi

28 *Ibidem*, p. 13
29 *Ibidem*, p. 12.
30 *Ibidem*, p. 11.
31 *Ibidem*, p. 15.
32 *Ibidem*

capitala demnă a unui regat care are o mare menire la gurile Dunării"[33].

Ne întrebăm cu amărăciune, dar poate şi cu o rază de speranţă: oare putem afirma acelaşi lucru acum, la scurgerea unui veac de la organizarea expoziţiei din 1906, la început de secol XXI şi în pragul intrării României în Uniunea Europeană?

ABOUT BUCHAREST IN THE EVE OF THE JUBILEE
OF 1906, ONE CENTURY LATER

Abstract

The exhibition of 1906 represented both a revival of our past and a foreshadowing of Romania's future because the manifestation was a sort of rehearsal of the Great Union from 1918. Although it had a pure national character the exhibition housed some pavilions of the big European power: The Austrian-Hungarian Empire, Italy, Switzerland, France and Germany.

There were the desire and care and pride to have and to show to the world a truly European city of the beginning of the 20th century.

[33] *Ibidem*, p. 2.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, TOM XV, 2006

RĂSCOALA DIN 1907 ÎN TELEORMAN

STELUŢA PĂTRAŞCU*

Lumea a fost şocată de propagarea răscoalei în toată România, începută în martie 1907 în nordul Moldovei unde cei mai mulţi arendaşi erau evrei, răscoala a avut iniţial un caracter antisemit. In Muntenia ea capătă un caracter general anti-moşieresc şi anti-arendăşesc, ţăranii cerând pământ.

Unele caracteristici ale răscoalei din Teleorman sunt diferite de restul ţării: extinderea ei în acelaşi timp în comune diferite spaţial s-a datorat rezerviştilor care s-au retras după participarea la răscoala din Alexandria; catalizatorul în acest judeţ a fost oraşul nu satul: la Călineşti pe 10 martie „s-a sunat din goarnă şi când oamenii s-au adunat, au început a le spune că în oraş a izbucnit răscoala, ei n-au voit să meargă la cazarmă, ci s-au întors în sat pentru a face şi ei cum s-a făcut la Alexandria"[1]; conducătorii răscoalei în general au fost rezerviştii care au imprimat un anumit ritual al răscoalei teleormănene. În toate localităţile unde a avut loc răscoale se chemau sătenii prin sunarea goarnei, prin tras clopotele şi bătut de tobe. Chemarea la răscoală suna mai mult cu chemarea la armată.

În esenţă răscoala din Teleorman nu a ieşit din cadrul general al răscoalei: gradul de intensitate s-a datorat condiţiilor precare de viaţă pentru cei mai mulţi locuitori văzut prin lipsa pământului, a izlazului şi a învoielilor agricole grele; ca modalitate de desfăşurare răscoala a însemnat distrugerea tuturor bunurilor imobile: conace, magazii, prăvălii; însuşirea celor mobile: grâne, animale, obiecte, bani etc.; cei mai mulţi dintre participanţi s-au folosit de evenimente pentru a distruge concurenţa, au fost distruse în acest sens toate prăvăliile evreieşti şi greceşti din Alexandria şi Zimnicea.

Motivaţiile au fost diverse: politice: reprezentanţi ai Partidului Liberal învăţători, arendaşi, cârciumari, consilieri comunali, care făceau politică de opoziţie; economice: reprezentate de învoieli agricole oneroase şi lipsa pământului; sociale: starea de sărăcie extraordinară a ţăranului teleormănean care trăia foarte greu în cel mai bogat judeţ al ţării. Acest lucru se poate vedea din nivelul scăzut de trai şi după gradul de incultură a locuitorilor. După chestionarul realizat în 1905 de G. D. Scraba în judeţul Teleorman existau 5 287 de bordeie, fiind astfel primul judeţ din Muntenia şi al treilea din ţară[2].

---

* Muzeul Judeţean Teleorman.

[1] *Marea răscoală a ţăranilor din 1907*, p. 374.

[2] G. D. Scraba, *Starea socială a săteanului*, Bucureşti, 1907, p. 19.

Această realitate a unui judeţ bogat care dădea cele mai mari cantităţi de cereale şi cu toate acestea având o populaţie săracă şi analfabetă se datora stăpânirii pământului de către un număr mic de proprietari. Judeţul Teleorman avea o suprafaţă de 476.000 ha ocupând locul cinci printre judeţele de câmpie după Ialomiţa, Dolj, Vlaşca şi Brăila. Din această suprafaţă 286.663 ha erau teren arabil.

Situaţia proprietăţii moşiereşti în anii premergători răscoalei se prezenta astfel: 9 moşii între 10-15.000 de hectare, 7 moşii între 5-10.000 de hectare, 10 moşii între 4-5.000 de hectare, 27 moşii între 2-4.000 de hectare, 124 moşii între 1-2.000 de hectare. Spre exemplu din prima categorie făceau parte moşiile aparţinând Irinei Dumba din Bragadiru şi Societăţii de Asigurări „Naţionala" Efta Tanasievici din Mavrodin. Alţi mari moşieri erau: Sturza, Carp, Cantacuzino toţi trei în comuna Viişoara, Vorvoreanu la Brânceni, Zoe Slătineanu la Lissa, C. Olănescu la Orbeasca de Jos, Irina Câmpineanu şi A. Bellu la Tătăreşti de Sus. Urmărind situaţia prezentată de prefect cu privire la distrugerile din 1907 se observă că pagubele cele mai însemnate au fost în aceste comune[3].

Răscoala din 1907 în Alexandria

Dacă la 8 martie toate judeţele din Moldova erau răsculate si se aştepta la propagarea ei în rândurile ţăranilor din Râmnicul-Sărat şi din Buzău surpriza a venit dintr-un judeţ mult mai îndepărtat. Astfel: „în seara de 9 martie, rezerviştii din Teleorman, concentraţi la Alexandria pentru a fi porniţi la Turnu-Măgurele s-au răsculat [...] A doua zi se auzea ca izbucnise dezordini pe mai multe puncte ale judeţului Teleorman şi Vlaşca cu un caracter mai grav decât în Moldova"[4].

Motivul principal al locuitorilor din Alexandria a fost lipsa pământului şi dorinţa acestora de a l-i se arenda moşia oraşului la preţuri accesibile direct lor, eliminând arendaşii.

Pentru a înţelege mai bine evenimentele voi prezenta oraşul aşa cum era el văzut în anii premergători răscoalei, în *Dicţionarul geografic, statistic, economic şi istoric al judeţului Teleorman,* scris de Pandele Georgescu[5]. Alexandria, reşedinţă de judeţ, este situată pe lunca râului Vedea, care curge în partea de est a oraşului şi înconjurata din toate părţile de dealuri. Este punct de intersecţie al mai multor drumuri: al drumului naţional Bucureşti-Alexandria, al căilor judeţene, Alexandria-Roşiori, Alexandria-Zimnicea.

Suprafaţa oraşului era de 244 ha, străzile drepte şi foarte largi; moşia oraşului era la 1897 de 2.500 ha arabile, o pădure Bomboresca în întindere de 70 ha şi un loc viran de 50 ha la marginea de nord-est: „locul de petrecere al locuitorilor în timpul verii".

De la această moşie a pornit mărul discordiei în 1907. Ea era arendată pe bani ţăranilor din Alexandria care îl lucrau. Preţul era de 25 de lei pogonul iar hectarul 50 de lei[6]. După instituirea organelor administrative de orientare conservatoare, acestea au

[3] Pandele Georgescu, *Dicţionarul geografic, statistic, economic şi istoric al judeţului Teleorman,* Bucureşti, 1897.

[4] R. Rosetti, *op. cit.*, p. 395.

[5] P. Georgescu, *Dicţionarul geografic, statistic, economic şi istoric al judeţului Teleorman,* Bucureşti, 1897, p. 7-8.

[6] Expoziţia Generală Română din 1906, Secţiunea a X-a: *Asistenţă, igienă, economie socială*, p. 294.

făcut o licitaţie publică şi pământul de arendat a fost dat la persoane ca: „funcţionari, crâşmari, tâmplari, plopumari, cojocari. Chiar membrii din consiliul comunal [...] ajutorul de primar are 400 de pogoane"[7].

Artificiul consta în felul următor: meşteşugarii luau pământul în arendă si îl subarendau celor care de drept îl munceau - orăşenii, agricultori de meserie. Aceştia din urmă erau cei care lucrau mai departe pământul dar la preţuri mult mai ridicate pentru că prin acest artificiu pământul era subarendat şi costa mai mult, având intermediari.

Din chestionarul realizat cu ocazia expoziţiei din 1906 reiese că preţul pe anul 1905 nu era mai mare decât în celelalte oraşe aparţinând judeţului dar în primăvara anului 1907 preţul lui a crescut brusc. Lipsa pământului îi făcea pe locuitorii Alexandriei să accepte plata, învoieli agricole nu existau, oraşul neavând arendaşi decât de ocazie[8]. Legea din 1864 i-a trecut cu vederea pe alexandrini, aceştia rămânând neîmproprietăriţi[9].

În toamna anului 1906, în jur de 200-300 de ţărani au făcut petiţii pentru recuperarea pământului de arendă din Alexandria, Poroschia şi împrejurimile oraşului. În fruntea lor fiind: Ştefan Şt. Mândreanu, Anton Văcăreanu, Traian Enescu toţi membrii ai Partidului Liberal, în opoziţie, ultimul şi proprietar care-şi lucra în regie moşia din comuna alăturată oraşului-Nanov[10].

O mărturie a unui alexăndrean, agricultor-căruţas, un om care depozitează informaţional, spune: „de câteva luni de zile am văzut mereu agitaţie printre ei (n.n. plugari). Nu le-au dat lor pământ în arendă, iar alţii căutau ca din această chestie să facă politica de opoziţie"[11]. Se întâlneau pentru a semna o petiţie pe care să o trimită regelui, prezentându-i acestuia situaţia din oraş. Această mişcare politică de susţinere a oamenilor din partidul tău era înţeleasă în epocă. Aghiotantul de poliţie G. C. Mocanu consideră: „moşia nefiind aşa de mare se obişnuieşte a se arenda la partizanii partidului de la frunte de aceea acuma în capul nemulţumiţilor se aşezase aceştia (n.n. Mândreanu, Văcăreanu, Enescu, Iliescu învăţătorul din Poroschia toţi de la opoziţie)"[12].

Alexandria, oraş de câmpie, nu putea avea decât o populaţie care trăia din agricultură si din negoţul cu cereale. Cea mai mare parte din locuitori se ocupa cu agricultura, învoindu-se în dijmă, atât pe domeniul comunei cât şi pe alte moşii învecinate. Populaţia în Alexandria era la 1897 de 11.503 suflete din care 5.546 capi de familie şi 2.110 contribuabili. După naţionalitate erau: 9.774 români, 928 sârbi, 685 bulgari, 59 evrei, 26 greci, 12 austro-ungari, 8 germani. După confesiune: 11.413 ortodocşi, 59 mozaici, 8 protestanţi, 2 catolici[13]. Din această statistică vedem că în Alexandria evreii nu constituiau o problemă, fiind puţini şi populaţia diversificată.

Comerţul de cereale, după P. Georgescu, a luat avânt după 1886 până la sfârşitul secolului XIX-lea, această afirmaţie se bazează pe faptul că s-a construit în mai multe magazii[14]; desfacerea lor făcându-se prin portul Zimnicea şi pe căile ferate

---

7 Arh. St. Teleorman, *Curtea cu juraţi*, dos. 45/1907, f. 70.
8 Expoziţia Generala..., p. 291-298.
9 *Ibidem*.
10 Arh. St. Teleorman., *Curtea cu juraţi*, dos. 45/1907, f. 73.
11 *Ibidem*, f. 82.
12 *Ibidem*, f. 66.
13 P. Georgescu, *op. cit.*, p. 7.
14 P. Georgescu, *op. cit.*,p. 8.

care s-au construit tot în această epocă şi care lega Alexandria de Roşiori şi Zimnicea. Importanţa era acordată agriculturii şi în special cerealelor.

Oraşul la 1905 avea o fabrică cu aburi sistematică, trei mori cu abur şi cinci ateliere mecanice de reparat maşini agricole şi fierărie. În ele lucrau 55 de lucrători, puţini pentru un oraş reşedinţă de judeţ. Marea majoritate era dată de agricultori[15].

Oraşul Alexandria prezenta o deosebită importanţă prin însemnatul număr de prăvălii şi prin comerţul întins care se face cu locuitorii satelor de împrejur, de pe Valea Vedii, a Teleormanului şi din jud. Vlaşca. Avea două pieţe mari, una pentru cereale unde populaţia rurală din satele din împrejurimi şi din judeţul Vlaşca veneau în fiecare vineri pentru a-şi desface produsele şi a se aproviziona cu cele necesare traiului şi o altă piaţă unde era concentrată vânzarea tuturor articolelor de necesitate zilnică.

Evenimentele din 9 martie 1907 au avut loc într-o zi de vineri când se ţinea târgul săptămânal iar sătenii din comunele vecine se aflau la cumpărături. La aceştia s-au adăugat cei 200 de rezervişti chemaţi la încorporare în vederea trimiterii lor în Moldova. Era o populaţie numeroasă în acea dimineaţă de primăvara în oraşul Alexandria. Cu toţii vor participa la devastările şi la extinderea răscoalei în oraşele şi satele judeţului. Din documentele vremii ştim că totul a fost spontan. Analizând faptele am crede că această zi a fost aleasă special, atât scena cât şi actorii au fost la parametrii ideali.

Mihail Constantinesu, „comandant de sergenţă", depune mărturie cu privire la eveniment: "În seara de 8 martie, venind ştire de la campanie că urmează a se face mobilizarea rezerviştilor, am pus de s-a sunat goarnele şi s-a tras clopotele în mahala, a doua zi 9 martie dimineaţa a început să se adune în piaţa oraşului rezerviştii atât cei din oraş cât şi cei din comunele vecine"[16]. Printre cei adunaţi în piaţă erau şi veteranii din războiul de independenţă care le cer rezerviştilor să nu plece la armată să-i omoare pe cei de o condiţie cu ei din Moldova. Nemulţumirea era mai veche pentru cei care au luat parte la războiul de independenţă, guvernanţii i-au răsplătit doar cu: "câteva locuri cu piatră în Dobrogea"[17]. Această colonizare realizată după războiul de independenţă a fost un proiect încheiat într-un timp record şi cu efecte mulţumitoare pentru politicienii români şi mai puţin pentru ţăranii. Concluzia o găsim la R. Rosetti: „întâile cereri de pământ sunt din primii ani care au urmat războiului de independenţă, ele coincid cu înmulţirea împărţirilor între fiii de clăcaşi şi cu nemulţumirea rezerviştilor cărora nici nu se gândea guvernul să le dea pământul făgăduit"[18].

Din piaţă au plecat la gară unde atmosfera s-a tensionat şi la îndemnul mulţimii, rezervişti nu au mai plecat cu trenul şi s-au întors în oraş. Adevăratele evenimente de acum se precipită, toată populaţia se îndreaptă spre centrul comercial al oraşului. Cojocarul Enea Florea cu prăvălie pe strada Tudor Vadimirescu nr. 40 a văzut grupul de revoltaţi: „În capul lor pe Lambre a lui Meluş Casapu cu un satâr în mână şi comanda la lume, aci băieţi, atunci lumea care îl însoţea s-a pus să devasteze şi să distrugă"[19].

---

[15] *Expoziţia Generală...*, p. 297.
[16] Arh. St. Teleorman, *Curtea cu juraţi*, dos. 45/1907, f. 108.
[17] *Ibidem*, f. 60.
[18] R. Rosetti, *op.cit.*, p. 375.
[19] Arh. ST. Teleorman, *Curtea cu juraţi*, f. 112.

Răscoala din Alexandria a debutat cu distrugerea prăvăliilor evreieşti „de la mine din curte am văzut cum răzvrătiţii aruncau marfă pe drum şi devastau magazinul lui Avram Segal[20], iar evreul Foian Zisman a venit la mine ca să-i găzduiesc că era informat că acei răsculaţi are să-i devasteze şi lui prăvălia şi aşa s-a întâmplat"[21]. Răsculaţii au găsit cu cale să anuleze puţinii evrei care făceau negoţ pe strada principală a Alexandriei, distrugând şi sinagoga.

Mărturii ale momentului le găsim în declaraţii de unde relatăm felul în care alexandrinii au trăit evenimentul: Pârvan Tane „se ascunde fiindcă vine revuluţia"; G. C. Mocanu, aghiotant de poliţie: „eu am fugit"; Anghel Vasilescu, librar tipograf: „am stat în casă"; mulţi spun că au văzut de la fereastră toate devastările. Nu am găsit nici o menţiune că a luat cine parte la răscoală din cei interogaţi şi cu toate acestea tot centrul oraşului format din prăvălii a fost devastat iar mărfurile au dispărut. Printre urmaşi s-a transmis informaţia că toţi orăşenii s-au bucurat de mărfurile furate.

O mişcare care s-a cumulat cu cea din Alexandria a fost în Poroschia unde învăţătorul satului Iliescu, de orientare liberală, a fost considerat capul răsculaţilor. Cu doi ani în urmă a început să spună la săteni că răposata proprietară, Haritina Gigurtu, ar fi lăsat pământul lor şi că a sosit vremea să intre în posesia lui. Sunt procentual mai multe mărturii privind vinovăţia acestuia decât cele de nevinovăţie. O explicaţie o găsim în influenţarea martorilor: „că domnul Mihăilescu (n.n. arendaşul moşiei din Poroschia), preotul Răduelscu şi notarul l-a învăţat să spună că Iliescu l-a învăţat să se răscoale, căci numai aşa vor scăpa de puşcărie, altfel vor sta toată viaţa la ocnă"[22].

Preotul paroh depune şi el mărturie cum trei săteni au venit să le facă o molitvă de dezlegare de jurământ: „de ce a făcut că nu va spune ce ştiu ei despre răscoală, şi că acum trebuind să spuie voieşte să fie dezlegaţi de jurământ"[23]. Interesant că cei trei nu se regăsesc mai departe în depoziţiile de martori sau de informatori ca să aflăm adevărul. Locuitorii din Poroschia încearcă să intre în oraş a doua zi pentru a distruge primăria si a da drumul arestaţilor, dar sunt respinşi de armată.

Siguranţa publică în oraş era încredinţată unui poliţai, ajutat de un comisar-director cu trei comisari şi alţi agenţi poliţieneşti inferiori[24]. Din cele 90 de persoane interogate găsim la „dipoziţiunea de informator" trecuţi şase poliţişti, toţi cei care asigurau linişte publică a oraşului. Din mărturii reiese că au fost depăşiţi de evenimente[25]. Armata venită în data de 10 martie a reuşit într-un timp record să facă linişte.

Din analiza declaraţilor persoanelor interogate remarcăm că cei mai mulţi participanţi la evenimente se încadrau ca vârstă între 21 şi 31 ani, aceştia fiind în majoritate rezerviştii. Ca sex 96,7% erau bărbaţi, femeile erau trei, una efectua o profesie, celelalte fiind casnice. În ce priveşte ocupaţia cei mai mulţi erau plugari; meşteşugarii şi muncitorii formează cumulat o altă categorie răspândită. Se vede accentul pus pe mărturiile oferite de cârciumari, sunt interogaţi cinci, aceştia deţinând informaţii cu privire la toate evenimentele din localitate.

20 *Ibidem*, f. 113.
21 *Ibidem*, f. 115.
22 *Ibidem*, f. 135.
23 *Ibidem*, f. 134.
24 Pandele Georgescu, *op.cit.*, p. 7.
25 Arh. St. Teleorman, *Curtea cu juraţi*, dos 45/1907, f. 107.

Răscoala de la 1907 din Zimnicea

Zimnicea, oraș situat pe partea stângă a Dunării la o depărtare de 2.800 m de la fluviu, avea la 1897 o întindere de 365 ha. Orașul s-a format pe fosta proprietate a principelui Al. Ipsilante, târguleț și port mic în sec. al XVIII-lea, la începutul sec. al XIX-lea se populează după arderea orașului Șiștov (1810) cu bulgari. După același izvor la 1812 orașul avea 20.000 de case[26].

Portul la Dunăre a luat avânt între 1830-1839 când după organizarea dată de Kisseleff, s-a hotărât ca orașele de pe malul Dunării să fie capitale de județ, pentru siguranța hotarelor. Activitatea portuară era modestă datorită malului puțin favorabil pentru abordarea vaselor și vapoarelor, în perioada de ploi portul se inunda iar debarcarea vaselor se făcea la 5 km mai sus de oraș.

Activitatea comercială era pe la 1900 mai mult decât modestă, singurul domeniu în care prospera era comerțul cu cereale, aici se realizau cumpărări de cereale de către reprezentanții caselor comerciale din Brăila și din străinătate. Industria nu exista: câteva ateliere de cojocari, cizmari, lemnari și fierari. La 1905 orașul avea 2 mori cu abur și o fabrică de apă carbogazoasă[27].

Orașul se împărțea în trei suburbii: Sfinții Împărați, Sf. Apostoli și cătunul din nord-vest format în totalitate din populație rurală, care poseda în raza orașului pământurile date de legea rurală.

Populația la 1891 era de 5 001 de suflete, după naționalitate: 4.575 români, 101 de bulgari, 35 sârbi, 59 de grecii, 225 austro-ungari și 6 evrei[28]. Față de Alexandria segmentul reprezentat de evrei era luat de greci, aceștia se regăsesc în sectorul comercial al orașului cu prăvălii în centru.

Evenimentele din 10 martie 1907 au avut două cauze: arendarea moșiei Zimnicea la un preț ridicat de către arendașul Arsenie, de origine grecească și construirea căii ferate din oraș până în port. Prima cauză atingea interesele plugarilor. La întrebarea din chestionarul din 1905: „câți țărani sunt învoiți la arendași sau proprietari"? Răspunsul este 490. Un număr mic din cei 4.500 de români care în marea majoritate lor se ocupau cu agricultura. Breasla căruțașilor ar fi rămas fără obiectul muncii prin construirea căii ferate, urmând a „muri de foame"[29].

Catalizatorul acestei stări de nemulțumire au fost evenimentele din Moldova și mai aproape spațial: Alexandria. Ziarele nu au făcut altceva decât să propage mișcarea, primarul Zimnicei depune mărturie: „de notat este că pe atunci se opriră trimiterea jurnalelor în provincie, tocmai în scopul de a nu escita mintea țăranilor cu întâmplările din Moldova"[30]. Cu toată interdicția orășenii au continuat să citească ziarele aduse direct din București în locuri publice, cârciumi, pe vapor și să comenteze situația din țară. De aceste lucruri autoritățile vor afla în timpul interogatorului.

Din dosarele Curții cu jurați sintetizăm încercarea poliției locale de a descoperi izvorul nemulțumirilor și persoanele acuzate de a ridica locuitorii la revoltă. Sunt trei categorii declarate instigatoare la răscoală: partidul de opoziție reprezentat aici

---

[26] Pandele Georgescu, *op. cit.*, p. 374.
[27] Expoziția Generala..., p. 314.
[28] Idem, p. 370-380.
[29] Arh. St. Teleorman, fond *Curtea cu jurați*, dosar 25/1907, partea I, f. 122.
[30] Idem, f. 405.

de D. Panaitescu, de profesie comerciant de cereale iar în timpul liber făcând politică liberală. În al doilea rând şefii căruţaşilor: I. Pârlivie, I. Vătafu, D. C. Voia, I. S. Bătrânu, cei care „cârmuie la noi tot în Zimnicea. Dacă ei vor să urce preţurile la căratul produselor în port atunci îndeamnă lumea să facă grevă şi tot aşa pentru ce vor ei să facă”[31]. În al treilea rând rezerviştii, care s-au întors din Alexandria unde au participat la răscoală, aceştia fiind ridicaţi de evenimente la rangul de conducători.

Din cele trei categorii singurii care nu au fost surprinşi de proporţiile răscoalei şi care au luat parte activă au fost şefii căruţaşilor, ei se regăsesc ca semnatari ai cererilor zimnicenilor din 11 martie 1907 (vezi anexa). Interesante în formă şi în fond, ele ating problema pământului cât şi problema electorală. Pe tot cuprinsul Teleormanului răsculat nu a existat o asemenea petiţie. Este singura localitate în care răsculaţii au fost atât de bine organizaţi încât la o zi de la declanşarea răscoalei să se prezinte cu o cerere atât de pertinentă. Cererea de pământ pe baza numărului de braţe şi de vite amintea de reforma lui Cuza, singura care a ajuns la sufletul ţăranului român. Ţăranii mai cereau, în premieră, să l-i se acorde drept de vot astfel încât interesele lor să fie reprezentate de cei de o categorie cu ei. Petiţia din Zimnicea este singura de acest gen din istoria răscoalei din 1907[32].

Partidul de opoziţie, în persoana fostului primar D. Panaitescu recunoaşte că: „este adevărat că le-am spus de multe ori să se unească cu toţii pentru ca să batem pe negustori la spate, însă prin aceasta înţelegând să-i batem la voturi în alegeri. N-am făcut nici un fel de instigaţiuni printre ţărani ca să facă răscoală”[33]. Campania era dusă de acesta pe motiv că: ”guvernul este pe ducă şi că la viitoarele alegeri să lupte ca să aleagă numai ei ţăranii în consiliu, cu el în cap”[34].

Rezerviştii au fost mai mult canalul de transmitere a răscoalei participând la evenimente în fruntea nemulţumiţilor. Din interogatoriu aflăm că aceştia au revenit în Zimnicea după ce au luat parte la evenimentele din Alexandria: „le-am spus că în Alexandria este revoluţie”[35]. Exemplu lui D. I. Mierlea: „rezervist chemat la concentrare în ziua de 9 martie a plecat cu trenul cu ceilalţi rezervişti însă de la gara Alexandria a luat parte la devastările de acolo şi a doua zi 10 martie a venit în acest oraş, răsculând pe ţărani şi fiind cap al devastatorilor“[36].

În timpul evenimentelor s-au remarcat şi alte persoane: G. Şerb care a strigat primul la oameni „hai să mergem să devastăm”[37] sau „am văzut în capul mulţimii pe Ilie Cevei care era cu o sticlă în mână şi striga, «Săriţi fraţi zimnicari, ura să trăiască Ţara Românească», [..] el scria pe cei la care trebuia să se mai ducă să devasteze”[38].

Armata a venit în aceeaşi zi şi încercând să liniştească spiritele a împuşcat două persoane şi o a trei a fost rănită uşor deoarece mulţimea înfierbântată de vinul băut la conacul arendaşului Arsenie, a ripostat.

În darea de seamă din 20 martie înaintată prefectului sunt cuprinse toate

Idem, f. 192.
Marea răscoala din 1907, p. 364.
Idem, f. 462.
Idem, f. 404.
Idem, f. 401.
Idem, f. 135.
Idem, f. 65.
Idem, f. 387-389.

imobilele care au fost devastate: 8 case, localul de cafenea, două prăvălii de băcănie, prăvălia de manufactură, prăvălia de băcănie, bragagerie şi mărunţişuri. Proprietarii erau: D. Arsenie, de naţionalitate grec; D. Mandafonis, grec; N. Bojanopol, român-macedonean; T. Halchias, grec; D. Lavda, grec; L. Capolide; T. Vlaciote, român-macedonean; N. D. Polopolo; N. Calatache, grec; T. Balsamache, grec; S. M. Avram; T. Levi; I. Simeon, bulgar-supus otoman.

Dacă răscoala în oraş a avut un caracter revoluţionar transmisă la sat ea a devenit răscoală. Ţăranii au devastat şi incendiat conacele, au pus pe fugă proprietarii.

În noaptea aceleaşi zile, 10 martie 1907, cei din oraş: „au trecut în comuna Năsturelu, cătunul Zimnicele, unde răsculând pe locuitorii de acolo, au pornit la casele şi acaretele de pe moşie Zimnicele ţinută în arendă de fraţii Grigore şi Ilie Fotino"[39]. Moşia arendată de aceştia avea o întindere de 4.500 de hectare. Mărturiile celor din Năsturelu confirmă afirmaţia şefului poliţiei de mai sus astfel: „au venit şi la mine zimnicarii să mă scoale să merg la conacul lui Fotino, să punem foc" sau „zimnicarii ne-a revoltat"[40]. Prin aceste mărturii cei interogaţi încearcă să se dezvinovăţească şi totodată încercau să nu-i trădeze pe ceilalţi când erau întrebaţi: „Cine a participat? Care au fost capii răscoalei"?

Întrebările la interogatoriu din 17 martie 1907 au fost mult mai precise. Răspuzând la întrebarea: „Aţi participat la răscoală"? Toţi răspund prin a enumera bunurile furate, puţini sunt cei care motivează: „eu nu am luat nimic, poate surorile mele"[41], „nu eu nevastă-mea"[42]. Interesant capitol al răscoalei din Zimnicea, dosarele abundă în procese-verbale încheiate în urma percheziţiilor efectuate la domiciliu locuitorilor în care sunt trecuţi toţi cei la care s-au găsit obiecte furate. În acest fel vedem că a existat o mare parte de participanţi care s-au folosit de evenimente pentru a se căpătui.

În tabelul nr. 6 din dosarul *Curţii cu juraţi* privind răscoala din Zimnicea persoanele trecute nominal au fost supuse interogatoriului între 17 martie până la 3 aprilie, în mai multe etape.

Din analiza tabelului reiese că sectorul de vârstă care a dat majoritatea participanţilor era între 21-40 de ani; femeile nu sunt reprezentate; ocupaţia de bază este dată de plugari 53%. Informaţiile se primesc de la: lăutari, fierari, mai puţin de la organele de ordine, ocupate cu recuperarea bunurilor furate.

Între cele două oraşe motivul de la care a pornit agitaţia spiritelor este identic; moşia de arendat, la fel persoanele ancorate politic care au întreţinut atmosfera pre-răscoală.

Diferenţe între Zimnicea şi Alexandria sunt date de cei care s-au ocupat cu ancheta, aceştia au pus accentul în mod diferit, în primul oraş poliţia a încercat o recuperare a obiectelor furate, în al doilea s-a realizat doar o identificare a persoanelor implicate.

În ambele oraşe mişcarea a avut mai mult caracter de revoluţie, sentimentul de libertate, de anulare a ordinii existente era pregnant, haosul domnind.

[39] Idem, f. 47.
[40] Idem, f. 395, 404.
[41] Idem, f. 182.
[42] Idem, f. 172.

În orașul Turnu-Măgurele, starea de nesiguranță a organelor de conducere locală era accentuată, aici era si reședința județului. Mișcarea a fost inversă comunele limitrofe au vizat ocuparea orașului. Pe 11 martie o coloană formată din 1.000 persoane din comuna Traian, Năvodari, Poiana si Măgurele amenința cu pătrunderea în oraș. Conducerea orașului cerea insistent în acele zile venirea armatei pentru a stopa exodul de populație rurală: „În acest moment în 13 martie un însemnat număr de răzvrătiți [...] au năvălit în orașul Turnu-Măgurele pradă, devastează orașul. Trupele în frunte d-l ofițer si d-l substitut, dânșii înaintând, trupele după două somații legale au tras, au împușcat însă trei țărani și nici un rănit, căci alții s-au retras în apropiere prin case în satul Măgurele unde așteptau. S-au făcut mai multe arestări. Este temerea de a avea un dezastru, rog a binevoi a ordona trimiterea armatei în număr suficient" (documente aparținând Muzeului de istorie din Roșiorii de Vede). În fața țăranilor revoltați de frică familiile arendașilor și moșierilor refugiați în oraș, cereau trecerea graniței în Bulgaria, la Nicopole[43].

În Roșiorii de Vede aceeași mișcare de la sate amenința invadarea orașului: „pârjolul, asasinatele, devastările se întinseră spre Roșiorii de Vede iar armata venea agale în urma lor. Roșiorii de Vede a fost scăpat de vigilența gardei de orășeni condusă de: polițai Rafail cu 50 de gardiști care opriră la barieră cete formate din 3-5 000 săteni"[44].

Răscoala din 1907 la sate

Județul cuprindea la 1907: 14 plăși, 128 comune, 69 sate, 3 cătune și 4 comune urbane[45].

Dintre 128 de comune în 33 nu s-a devastat fie că a venit armata, este cazul comunelor: Drăgănești, Scrioaștea, Segarcea din Vale, Segarcea din Deal, etc., fie că nu existau proprietăți sau conace[46]. Singurul caz în care țăranii au stat strajă să nu distrugă nimic cei din alte sate a fost moșia Ștorobăneasa unde erau proprietari vechea familie Racotă care își lucrau pământul în regie proprie.

Răscoala începută în Alexandria s-a extins radiar cuprinzând comune din nordul, sudul, centru și vestul județului.

Răscoala la sate a început la 10 martie în comuna Bivolița situată spre vestul județului, de unde s-a extins spre centrul și apoi spre nord cuprinzând satele: Cetatea, Marița, Rădoiești, Sființești, Sârbii-Sființești. Tot în aceeași zi a izbucnit în sudul județului la Piatra și Lisa comune în care răsculații au atacat stânele de oieri din balta Suhaia veniți din Transilvania la iernat și unde si-au împărțit oile acestora. Răsculații au ieșit din cadrul normal al răscoalei și au vizat pe toți cei care aveau o stare materială bună, se găsesc două cazuri: cei din Bârla au distrus proprietatea țăranului Ion Dincioiu care avea 15 ha, a celor din Săceni care vor da foc proprietății țăranului înstărit Ion Ene Zamfirescu, a celor din Drăgășani care vor distruge cârciuma din sat împărțind

---

[43] I. Popa, I. Bală, *op. cit.*, p. 29.
[44] Petre Stroiescu, *Orașul Roșiorii de Vede,* 1933, p. 46.
[45] I. Popa, I. Bală, *op. cit.*, p. 21.
[46] Idem, anexa care face parte din: *Expunerea situației județului Teleorman pe anul 1906-1907 prezentată consiliului județean de* Dim. C. Iarca, prefectul județului, la deschiderea sesiunii extraordinare de la 15 oct. 1907, Turnu-Măgurele, Tipografia G. Stoicescu, 1907, p. 7.

mărfurile[47].

10 martie a însemnat începutul răscoalei în Bragadiru comună situată spre sudu-estul judeţului apropiată de graniţa judeţului vecin, Vlaşca. Aici se afla proprietatea Irina Dumba care se întindea pe o suprafaţă de 10 000 de hectare, arendată. Cei 48 de rezervişti întorşi din Alexandria au imprimat un caracter violent răscoalei care va dura 4 zile până la venirea armatei. Răsculaţii vor intra în comunele vecine Conţeşti, Cervenia, Frumoasa, Găuriciu, Şoimu, Smârdioasa şi apoi vor trece în judeţul vecin în comunele: Bujoru şi Pietroşani. Vor distruge şi incendia conacul proprietarei I. Dumba, conacul din Scăieşti, proprietăţile: O. Fotino din Conţeşti, S. Trandafir din Frumoasa, Cantacuzino din Şoimu[48].

Din comunele unde răscoala a izbucnit la 10 martie, imediat după cea din Alexandria, au plecat răsculaţi în celelalte comune în zilele următoare. La 11 martie ajung răsculaţii din Bivoliţa în Săceni urmând traseul Ciurari, Drăgşănei, Dobroteşti, aci ard conacul familiei Berindei, rămânând doar o ruină, se continuă traseul cu Beuca, unde vor participa patru membrii ai consiliului comunal. Pe teritoriul comunei Beuca fraţii Berindei aveau o moşie de 1 360 de hectare, Ana Berindei 1 150 de hectare, în comuna Dobroteşti Ion D. Berindei 650 de hectare. Toate aceste proprietăţi au fost devastate.

La 11 martie centrul judeţului este răsculat Merii Goala şi Dulceanca sunt comunele unde doar intervenţia armatei îi va opri din distrugerea conacului, cârciumii, caselor aparţinând cămătarilor din sat.

În sud-vestul judeţului răscoala a ajuns mai târziu pe 12-13 martie este cazul comunelor: Plopii-Slăviteşti, Uda-Clocociov, Slobozia-Mândra, Cucuieţi, Dideşti, Ştirbeşti, dar tot la fel de violentă , durata o fost mult redusă armată aflându-se în judeţ.

În urma evenimentelor au fost înregistraţi 8 morţi şi un număr de 700 de arestaţi la 15 martie şi până la 1 aprilie de 2000. Condiţiile precare sunt semnalate de prefectul de Teleorman la 28 martie 1907: „Deţinuţii din răscoală sunt până acum peste 700, cred că în interesul sănătăţii lor şi a sănătăţii orăşenilor este bine să-i punem în parte pe două şlepuri pe Dunăre fiindcă localul poate deveni un focar de epidemie“[49].

Lucrurile şi obiceiurile au revenit la normal mai mult sau mai puţin, a durat reaşezarea oamenilor după ce în 5 zile s-au văzut stăpâni pe întreg teritoriu judeţului.

Cel mai important eveniment social din întreaga perioadă modernă a României a avut repercusiuni asupra mentalului colectiv, a economiei, a politicii pe o perioadă de jumătate de secol.

Răscoala de la 1907 în Teleorman a avut un caracter aparte prin propagare, participanţi, motivaţii, ele totuşi sau încadrat în curentul mare, general al ţării. Punctul de plecare au fost oraşele Alexandria şi Zimnicea cu extindere radiană în satele limitrofe şi în timp în toate satele judeţului. Perioada de propagare în tot judeţul a fost extrem de mică pe 9 martie a izbucnit în Alexandria iar a doua zi ea era prezentă până în centrul, nordul, sudul judeţului, pe 11 martie pe teritoriul judeţului limitrof - Vlaşca iar în 12 martie în Olt. Până pe 14 martie ea a cuprins întreg judeţul Teleorman. Participanţii principali, speciali în cazul Teleormanului, au fost rezerviştii din Zimnicea

[47] *Marea răscoală a ţăranilor din 1907*, p. 373, 375.
[48] Idem, p. 367-368.
[49] Fondul arhivistic al Muzeului de Istorie din Roşiorii de Vede.

şi Alexandria care trebuiau să ajungă în Turnu-Măgurele de unde erau înregimentaţi cu destinaţia Moldova, pentru stoparea răscoalei. Ei au fost catalizatorul principal al răscoalei, prin ei răscoala s-a propagat în sate şi comune diferite în aceeaşi zi, tot ei au fost cei care de cele mai multe s-au aflat în fruntea celor care îşi vor face dreptate sau parte.

Perioada comunistă, a acordat o importanţă exagerată momentului 1907, tocmai pentru a-şi argumenta politica economică agrară şi a incrimina monarhia şi partidele politice. A fost momentul cel mai popularizat din istoria României în perioada 1949-1989. Revenind la judeţul Teleorman, acest eveniment a dat naştere unui muzeu intitulat: „Răscoala din 1907" care a fiinţat din 1965 până la 1989 în Roşiorii de Vede. Împreună cu muzeul de la Flămânzi, satul de unde a pornit răscoala din 1907, erau singurele muzee tematice din ţară prezentând un singur eveniment, celelalte parcurgând întreaga cronologie istorică.

Spaţial suntem între două tendinţe cea impusă de istoriografia comunistă şi cea care s-a transmis din perioada contemporană răscoalei şi care glăsuia astfel: „Problema agrară este fundamentală în ţara noastră"[50]. Amândouă a dat o mare însemnătate acestui eveniment social. Rezolvarea într-o societate în care sporul demografic a fost ascendent iar baza a rămas agricultura nu a venit decât după 1944 prin industrializarea ţării şi absorbirea populaţiei. Cu singura diferenţă: comuniştii nu s-au priceput să traseze graniţa dintre necesar şi megalomanie.

Redăm în anexă cererea locuitorilor din Zimnicea din Arhivele Statului Teleorman, fond *Curtea cu juraţi,* dosar 25/1907, partea I, f. 350:

„Domnule Căpitan,

Subsemnaţii în delegaţie avem onoarea a supune la cunoştinţa dumneavoastră următoarele dorinţe ale locuitorilor ţăranilor din Zimnicea şi împrejurimi: Cerem Înaltului Guvern a legifera de a ni se da nouă moşia Zimnicea şi celelalte de prin împrejurimi şi vom răspunde plata de arendă după cum se va chibzui de Guvern, garantat de casa Centrală a Băncii Populare.

Fiind timpul apropiat pentru ieşirea la munca câmpului, cerem să nu fim împiedicaţi de a face semănăturile trebuincioase spre a nu rămâne muritori de foame ca în trecut, căci semănând în pământ avem speranţa de a culege şi ne obligăm a ne supune legilor ce va face Guvernul. În această direcţie şi să ni se dea cât atât pământ după putinţa braţelor fiecăruia muncitor atât de muncă cât şi de păşunatul vitelor.

I. Cerem ca să fim toţi egali la alegerea deputaţilor pe care îi trimitem în Cameră la facerea legilor ţării noastre.

II. Cerem ca să nu se condamne nici unul din răsculaţi pentru devastările comise făgăduind să fim liniştiţi de azi înainte căci suntem deopotrivă.

Delegaţi: I. Pârlivie
I. A. Bătrânul
N. I. Stăncioiu
F. G. Suhoianu

Zimnicea 11 martie 1907.

---

[50] Costin Stoicesu, *Actualitatea studiului problemei agrare,* Bucureşti, 1944, p. 3.

THE UPRISING OF 1907 IN TELEORMAN

Abstract

The world was shocked because of the spreading of the uprising began in March 1907 in Moldova as an anti-Semitic uprising (in Moldova the most of the land agents were Jewish). In Walachia the uprising had an anti-land owner character, because the peasants asked for land.

Some of the characteristics of the uprising from Teleorman are different from those from the rest of the country: its spreading in distant parishes was to the reservists who retreated themselves after the uprising from Alexandria; in this county the catalyser was the town not the village.

The uprising from Teleorman was different because of its spreading, partners and motivations.

Although all of then were globally similar to those from the rest of the country.

SERVICIUL DE STATISTICĂ DIN CADRUL MINISTERULUI DE RĂZBOI ŞI PROBLEMA PRIZONIERILOR DE RĂZBOI (1912-1928)

NEGOI BOGDAN [*]

În ţara noastră, un început de organizare statistică datează din timpul lui Constantin Mavrocordat, care a făcut primul recensământ al locuitorilor, cu prilejul reformelor sale, în Muntenia şi Moldova.

Regulamentul Organic din 1831 prevedea un recensământ periodic al populaţiei din 7 în 7 ani, pentru a servi la alcătuirea impozitelor şi la organizarea veniturilor ţării.

În 1859 s-a înfiinţat câte un oficiu statistic în Moldova şi Muntenia, fiind unificate administrativ în urma Unirii Principatelor. În 1871 s-a elaborat prima lege de organizare a serviciului statistic, nefiind însă niciodată pusă în aplicare.

În anul 1883, Oficiul central de statistică, ce funcţionase până atunci pe lângă Ministerul de Interne, a trecut la Ministerul Domeniilor şi Agriculturii, înfiinţat în acel an, luând denumirea de „Birou statistic".

În 1892, Biroul statistic s-a transformat în Direcţia Generală a Statisticii iar, în 1896, a devenit Serviciu de Statistică. Mai târziu, în 1900, prin legea de organizare a Ministerului Domeniilor şi Agriculturii şi după înfiinţarea Ministerului de Industrie şi Comerţ, s-a confirmat existenţa serviciului statistic pe lângă Ministerul Domeniilor, înfiinţându-se, în acelaşi timp, birouri statistice departamentale şi structuri statistice periferice la prefecturi, toate depinzând însă de Serviciul Statistic Central.

Decretul-Lege din 1919 a creat Direcţia Generală a Statisticii, ce funcţiona pe lângă Ministerul Industriei şi Comerţului şi servicii statistice departamentale. Au apărut de asemenea şi servicii regionale de statistică provinciale, în capitalele provinciilor alipite. Ca organ de publicitate, Direcţia Generală avea un Buletin statistic al României şi Anuarul Statistic al României.

***

Ca aspect al istoricului Statisticii armatei, până în anul 1912, armata nu a avut în organizarea ei un organ statistic legal, care să se ocupe cu studii statistice propriu-zise. Cu excepţia Direcţiei Sanitare, ce s-a ocupat cu statistica sanitară, făcând studii şi

[*] Direcţia Judeţeană Argeş a Arhivelor Naţionale, Piteşti.

cercetări ştiinţifice, celelalte servicii ale armatei au executat numai încercări nereuşite de lucrări statistice, făcând simple numărări şi centralizări de situaţii, fără a trage concluzii şi a propune măsuri.

În anul 1912, prin regulamentul Legii de organizare a Ministerului de Război, s-a înfiinţat, pe lângă Serviciul Personalului un birou statistic, care avea ca atribuţii statistica recrutării şi a infracţiunilor în armată. Acest birou a funcţionat până în anul 1915 când Marele Stat Major a găsit absolut necesară înfiinţarea unui serviciu, ce trebuia să se ocupe cu studiile statistice indispensabile armatei, propunând, în acelaşi timp Ministerului de Război, înfiinţarea unui oficiu statistic militar pe lângă Ministerul de Război. Primul director a fost Tabacovici Nicolae[1].

Ministerul de război a înfiinţat în cadrul său o Direcţie a Statisticii, de sine stătătoare şi a numit o comisie consultativă să stabilească atribuţiile acestei direcţii. Importanta acestei direcţii şi rostul ei în armată se poate uşor deduce, ţinând seama de numeroasele personalităţi care au făcut parte din această comisie dintre care amintim Vintilă Brătianu, G. Mironescu, N. Titulescu, etc.

Odată stabilite aceste atribuţii, direcţia a început să funcţioneze, având un personal numeros (150 de funcţionari). Atribuţiile acestei direcţii, erau atât de complexe şi numeroase încât ea putea fi considerată, la ora respectivă, cel mai de seamă organ statistic din ţară.

Pe lângă lucrările statistice cu caracter pur militar, cum erau cele privite la recrutare, vehicule, justiţie militară, sanitară, etc., direcţia se mai ocupa şi de lucrări statistice necesare armatei în legătură cu celelalte departamente ca: statistici economice, financiare, culturale, etc.

Prin izbucnirea războiului, Direcţia Statisticii a încetat lucrările propriu-zise şi întreg personalul a fost absorbit în vederea executări noilor atribuţii în legătură cu războiul. Astfel, ea s-a ocupat cu lucrări privitoare la prizonierii români şi străini, internaţii civili, dispăruţii, rănitii şi morţii pe front. Statistica Ministerului de Război a mai suferit reorganizări şi transformări, devenind secţie în anul 1919, depinzând de Serviciul Personalului. Atribuţiile au rămas însă aceleaşi, adică cele în legătură cu războiul . Ulterior, din secţie a devenit serviciu.

Totuşi, 1912 a fost considerat anul propriu-zis al naşterii statisticii armatei. Atunci, în regulamentul de organizare al Ministerului Armatei a fost prevăzut primul birou statistic, ataşat Serviciului Personalului, având la conducere un căpitan şi un funcţionar civil ca ajutor. Biroul era inclus în cadrul Secţiei a II-a, Serviciul Personalului Armatei (Decretul nr. 1682 din 16 martie 1913).

Printre primele sale atribuţii, de menţionat statistica recrutării: clasa de recruţi, instrucţia, elementele fizice, etc.

Din cauza personalului restrâns şi a atribuţiilor date, precum şi a faptului că nu se organizase nici un am alt serviciu auxiliar care să vină în ajutorul acestui birou, se poate deduce că raţiunea existentei şi funcţionării acestui birou nu fusese pe deplin înţeleasă şi, ca urmare, nici activitatea sa nu a avut rezultatele scontate. S-a procedat la colectarea unor lucrări şi materiale care priveau recrutarea însă nu a existat nici o lucrarea statistică ce trebuia să constituie o bază de plecare pentru întreaga activitate a

[1] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti, fond Ministerul de Război, Secţia Statistică, dosar 433, f. 35. (în continuare C.S.P.A.M.I.).

biroului. Astfel, întreaga perioadă 1912-1915 a fost caracterizată de o activitate aproape inexistentă a acestui birou.

Factorul principal care a determinat o regândire a priorităţilor a fost apropierea războiului, care a surprins Ministerul Armatei doar un „embrion" de organizare statistică, incapabil să facă faţă noilor realităţi şi cerinţe din acea perioadă. Necesitatea pregătirii armatei în vederea unui conflict militar major a implicat o dezvoltare nebănuită a statisticii. Numit în decembrie 1915 ca director, Nicolae Tabacovici, specialist în statistică, a pus bazele organizării şi dezvoltării serviciului.

Prima măsură, prezentată prin referatul nr. 45 din 15 decembrie 1915 a reprezentat-o organizarea Direcţiei Statisticii Armatei, pe baze ştiinţifice, solicitând ca atribuţiile direcţiei să fie stabilite de structurile armatei, în colaborare cu specialişti. S-a format astfel o comisie ce a stabilit atribuţiile acestei direcţii, formată din: M. Săulescu preşedinte; V. Brătianu, N. Titulescu, G. D. Creangă, G.G. Mironescu, G. Teodoru, N. Cojan, St. Chicoş, lt.col. Nicoleanu, N. Tabacovici şi alţii[2].

Marele Stat Major şi-a dat acordul, prin referatul nr. 10972 din 19 decembrie 1915 şi a împărtăşit punctul de vedere al directorului Statisticii din Ministerul Armatei iar comisia s-a întrunit şi a luat, imediat mai multe măsuri. Aceste atribuţii priveau[3]:

Ministerul de Război

- se întocmea regulat, trimestrial, o statistică pe judeţe, a stocului de cereale din ţară, în timp de pace;
- se propunea, împreună cu Ministerul de Industrie un proiect de lege prin care se prevedeau sancţiuni mai severe în cazul completării inexacte a formularelor statistice de către fabrici, şi, în interesul apărării naţionale, se stabileau condiţii ce trebuiau îndeplinite de diferite întreprinderi în vederea eliberării autorizaţiilor;
- Marele Stat Major să dea de urgentă Direcţiei Statistice din cadrul Ministerului de Război, numărul, capacitatea şi producţia brutăriilor din comunele urbane;
- Marele Stat Major să verifice actualele formulare ale statisticii agricole, comunicând Direcţiei Statistice modificările ce se impuneau făcute pentru satisfacerea necesităţilor armatei.

Ministerul de Interne

- administraţia abatoarelor din comunele urbane trebuia să prezinte Direcţiei Statistice informaţii în ceea ce privea cantitatea şi felul cărnii consumate pe întreg anul 1915, cât şi pe ultimele 30 de zile precedente instrucţiunilor primite;
- să se introducă şi să se întreţină în toate comunele câte un registru de cadastru al vitelor, fiind trimise regulat spre centralizare;
- să înainteze situaţii cu chimiştii din administraţia publică şi din laboratoarele statului;
- Direcţia Generală a Serviciului Sanitar să prezinte, în mod regulat, situaţia medicilor, veterinarilor şi dentiştilor;
- menţinerea la curent cu situaţia clădirilor şi cu ultimele modificări, pe baza autorizaţiilor de construcţie clădiri, a dărâmării sau arderii celor vechi;

---

[2] *Ibidem*, dosar 452, f. 46.
[3] *Ibidem*, dosar 433, f. 18.

- prin Biroul de evidenţă al populaţie să se ţină o evidentă a migraţiei de populaţie;

- să se menţină o evidentă a persoanelor străine în baza paşapoartelor, a registrelor intrare-ieşire a călătorilor;

- să se organizeze un Biroul de evidentă a populaţiei pe bazele unei descentralizări cât mai largi.

Ministerul de Industrie şi Comerţ

- Comisia centrală de export să completeze de urgentă, pe deoparte şi să trimită lunar pe de alta, Direcţiunii Statisticii din Ministerul de Război, cele două categorii de formulare întocmite de această direcţiune, referitoare la stocul de cereale;

- Ministerul de Industrie să întocmească şi să trimită trimestrial, începând cu data de 1 aprilie, Direcţiei de Statistică, situaţia grâului, porumbului, orzului, ovăzului fasolei şi a derivatelor, vândute în târguri, pe categorii, cantităţi şi localităţi;

- de comun acord cu Marele Stat Major, să ţină la curent o statistică anuală a industriilor şi meseriilor din ţară, precum şi a personalului lor;

- să menţină şi să comunice regulat, anual, o statistică a materiilor prime întrebuinţate în fabrici, în special pe lângă statistica pieilor şi să se stabilească anual şi cantitatea de lână existenţă în ţară;

- să se stabilească, anual, capacitatea de producţie a fabricilor de conserve de carne şi legume, a morilor şi a combustibilului;

- Casa Centrală a Meseriilor să ţină la curent şi să publice, anual, o statistică cu lucrătorii grupaţi pe regiuni şi specialităţi, statistica completată cu toate datele necesare Ministerului de Război;

- tot anual, să fie comunicate statistici ale preţurilor, folosindu-se pentru aceasta târguri, burse şi pieţe.

Ministerul Domeniilor şi al Agriculturii

- să facă de urgenţă, împreună cu Marele Stat Major, un nou recensământ al animalelor;

- să se comunice urgent date privind structurarea populaţiei în funcţie de sex, vârstă şi naţionalitate, precum şi statisticile clădirilor;

- să se comunice regulat productibilitatea eventuală în furaje şi cereale pe judeţe;

- împreună cu Ministerul de Război, să se centralizeze, anual, toate datele referitoare la statistica animalelor, comunicând regulat rezultatele Direcţiei Statistică.

Ministerul Lucrărilor Publice

- Direcţia Generală a C.F.R. să trimită regulat, trimestrial, începând tot cu data de 1 aprilie, cantităţile de grâu, porumb, orz, ovăz, fasole şi derivatele lor, transportate pe căile ferate, cu precizarea staţiilor de încărcare şi descărcare;

- să se prezinte anual statistica inginerilor;

- să se prezinte date privind bastimentele româneşti ce cuprind cifra vaselor străine aflate în porturile româneşti, calajul tuturor vaselor, aspecte de construire a acestora, daca au puntea din fier sau lemn. Aceste formulare trebuiau completate în cooperare cu Inspectoratul General la Navigaţiei şi Porturilor.

Preşedinţia Consiliului de Miniştri

- instituirea, în vederea coordonării diferitelor servicii de statistică, a unei comisii centrale permanente.

Organizarea Direcţiei Statistică

Comisia de specialişti a stabilit ca Direcţia de Statistică, din cadrul Ministerului de Război, să fie organizată în trei birouri şi care trebuia să se ocupe de următoarele activităţi[4]:

a) Biroul A

- statistica recrutării, ce preciza numărul, starea civilă, locul naşterii, talia şi perimetrul toracic, profesiunea, gradul de cultură, starea sanitară, averea şi starea militară a recruţilor;
- statistica profesională, intelectuală şi socială a trupei în momentul trecerii în completare;
- statistica infracţiunilor şi pedepsele trupei;
- situaţia trimestrială a efectivelor trupei, ce dădea numărul total al elementelor sub arme, pe unităţi şi grade;

b) Biroul B

- statistica sanitară militară ce urmărea starea sănătăţii trupei în timpul serviciului activ precum şi la trecerea în completare, grupând felul şi durata maladiilor pe regiuni, profesiuni, arme şi grad de instrucţie;

c) Biroul C

- statistica inventarului militar sub aspectul echipamentelor, armamentului şi hranei conservate;
- menţinerea la curent, în mod periodic, cu toate datele trecute în sarcina acestei direcţii.

Personalul cu care s-au derulat activităţile menţionate era constituit din: 1 director (civil) N. Tabacovici; 1 subdirector Curtovici; 2 şefi de birou; 1 subşef de birou; 1 registrator; 1 copist; 10 diurnişti, plătiţi cu câte 4 lei/zi;

Prima activitate a Direcţiei a fost cea referitoare la statistica recrutării clasei 1915, şi anume cu privire la talia şi perimetrul toracic. În ceea ce priveşte sistemul întrebuinţat, a fost acela al fişelor individuale. Ministerul de Război, prin Direcţia Statistică a cerut, printr-un ordin circular trimis cercurilor de recrutare, să i se trimită câte un delegat ce trebuia să aducă cu el şi listele cu tinerii recrutaţi în clasa anului 1915. În baza acestor liste, au fost întocmite fişe individuale cu ajutorul cărora se constatau rezultatele măsurătorii acestor tineri. Constatările făcute prin aceste studii prezintă o importantă deosebită deoarece ele au constituit unica bază de plecare în cercetările statistice privind recrutarea[5].

Interesant de observat că, în urma acestor statistici, a rezultat faptul că talia cea mai numeroasă era de 165 cm, reprezentând 8,02% din totalul tinerilor măsuraţi (4696 persoane). Considerându-se că această talie coincidea cu cea a tuturor recruţilor măsuraţi, (165,56 cm), s-a stabilit că talia media a ţării era de 166 cm.

Începând războiul, prin I.D.R. nr. 2793 din 14 august 1916 şi Jurnalul Consiliului de Miniştrii nr. 1786 din 14 august 1916, s-au instituit, pe lângă Direcţia Statisticii din Ministerul de Război două comisii ce se ocupau de prizonierii de război şi de internaţii civili.

---

[4] *Ibidem*, f. 24.

[5] Mircea N. Popa, *Primul război mondial 1914-1918*, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1979, p. 132.

Din prima comisie făceau parte: G.N. Bagdat, primul preşedinte al Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie, ca preşedinte; Slt. G.D. Creangă, profesor universitar, fost Secretar General al Ministerului de Industrie şi Comerţ; Lascăr Catargiu, fost deputat şi senator, membrii cu atribuţia de a soluţiona aspecte referitoare la prizonierii de război.

Cea de-a doua comisie era formată din: J. Carabatescu, Preşedintele Consiliului Superior al Agriculturii, preşedinte; dr. Gr. Antipa, membru al Academiei Române, Inspector General al Ministerului domeniilor, Secretarul General al Ministerului de Interne, Directorul General al Siguranţei Generale a Statului, membri cu atribuţii în soluţionarea aspectelor legate de supuşii străini internaţi. Colonelul Mironescu, din cadrul Marelui Stat Major făcea parte din ambele comisii.

Hotărârile acestor comisii se executau prin intermediul Direcţiei de Statistică.

Printr-o serie de şedinţe şi întruniri, aceste comisii au stabilit normele de conducere ale centrelor de internare pentru internaţii civili şi lagărele de prizonieri de război. În acelaşi timp, pe lângă direcţia de Statistică, a mai luat fiinţă un serviciu de prizonieri şi internaţi civili, precum şi un birou de informaţii şi ajutor al prizonierilor de război români, devenind, de-a lungul timpului un serviciu. Acest birou a fost constituit cu scopul de a menţine legătura dintre instituţiile din ţară şi cele străine ale statelor neutre.

În decursul anului 1916, au fost primite 30.000 de informări şi corespondenţe personale ale prizonierilor români prin intermediul Crucii Roşii Internaţionale, pe care la rândul său, le-a retransmis familiilor prizonierilor, în scopul de a le veni în ajutor; toate aceste informaţii erau furnizate prin serviciul poştal.

De asemenea, acest birou mai avea rolul de a furniza familiilor celor răniţi sau morţi pe front, informaţiile culese prin intermediul Biroului Pierderi ce funcţiona la Marele Cartier General.

Toate aceste comunicări reprezentau o importanţă deosebită, deoarece listele de pierderi publicate de Marele Cartier General nu ajungeau în toate localităţile din ţară, şi nu toate familiile erau informate de aceste pierderi.

În anul 1917, pe lângă Direcţia Statistică funcţiona şi un serviciu al prizonierilor de război şi al internaţilor având următoarele atribuţii:

a. Biroul prizonierilor de război;
b. Biroul internaţilor;
c. Biroul cenzurii, corespondenţei prizonierilor şi internaţilor.

Personalul era constituit dintr-un ofiţer superior activ şi funcţionari de grade inferioare.

A funcţionat în această formulă până în anul 1915, într-un singur birou, fiind în continuare o componentă a Secţiei a II-a a Serviciului Personalului (aceasta se ocupa cu recrutări, contingente, nesupuşi, dezertori, omişi, scutiţi, etc.). În data de 15 iunie 1915, prin D.M. nr. 241, Biroul Statistică a fost transformat în „direcţie", având în componenţă două birouri[6]. În 1916 s-a împărţit în două secţii: una, având în componenţă două birouri iar cea de-a doua cu un număr indefinit de birouri. Atribuţiile i-au fost stabilite în Jurnalul Consiliului de Miniştri din 8 aprilie 1916, publicat în Monitorul Oficial nr. 24 din 29 iulie 1916.

[6] C.S.P.A.M.I., fond Ministerul de Război, fond 5470, dosar 59, f. 7 , 11.

Începutul războiului a făcut ca să se organizeze, pe lângă Ministerul de Război, Direcţia Statistică, un serviciu al prizonierilor de război şi internaţilor civili, pentru îndeplinirea căruia funcţiona o comisie cu atribuţiile de a decide asupra tuturor problemelor ce priveau întreţinerea şi întrebuinţarea acestor prizonieri.

Decizia ministerială nr. 10778 din 16 martie 1917, publicată în Monitorul Oficial nr. 294 în data de 18 martie 1917, înglobează serviciul în Direcţia Statistică şi i se alipeşte acestuia şi un biroul de informaţii şi ajutorare a prizonierilor de război. Mai târziu, la data de 29 martie 1918, printr-un referat nr. 1043 al Direcţiei Statistică, se propunea o întreagă serie de măsuri pentru o nouă organizare a acestei direcţii, atât pentru timp de pace cât şi în timp de conflict militar. Se deduce astfel că serviciul Prizonieri de război şi internaţi civili la fel ca şi Biroul de Informaţii făceau parte din această Direcţie.

Sarcinile Direcţiei Statistică suferă modificări, odată cu izbucnirea conflictului, încetându-şi orice activitate de pe timp de pace şi începe să facă lucrările impuse de război[7]: Secţiunea prizonierilor şi internaţilor civili (întreţinerea şi întrebuinţarea prizonierilor, personalul necesar administrării, contabilitatea şi controlul administrativ şi financiar al depozitului, corespondenţa cu inamicul şi cu reprezentanţii săi neutri prin intermediul Crucii Roşii; cenzura corespondenţei prizonierilor; secţia prizonierilor de război şi internaţilor civili români la inamic (corespondenţa diplomatică cu inamicul, prin mijlocirea statelor neutre, corespondentă cu statele neutre ce reprezentau interesele noastre la inamici şi corespondenţa cu Serviciul de Cruce Roşie.

În anul 1918, lucrările în legătură cu războiul, luând o turnură şi o dezvoltare care întrecea cu mult capacitatea de lucru a Serviciul Statistic, Direcţia a fost nevoită să-şi schimbe complet destinaţia, ocupându-se exclusiv cu aspectele impuse de război.

Acestea se pot rezuma astfel: înregistrarea şi statistica pierderilor armatei noastre; înregistrarea şi statistica pierderilor inamicului; administrarea, întreţinerea şi întrebuinţarea prizonierilor străini; administrarea, întreţinerea şi întrebuinţarea internaţilor civili; cenzura corespondenţei; corespondenţa cu ţările inamice prin mijlocirea ţărilor neutre şi cu organele de Cruce Roşie Internaţională.

Ca personal, în această perioadă direcţia avea un director, funcţionar civil, un ofiţer superior activ însărcinat cu supravegherea lagărelor de prizonieri şi centrele de internaţi civili, funcţionari, reangajaţi şi grade inferioare.

Din cauza faptului că nu existau texte legislative care să reglementeze prelucrarea actelor de deces ale prizonierilor, primite prin intermediul Crucii Roşii Internaţionale şi nu existau nici instrucţiuni precise, actele de deces ar fi urmat, conform codului civil, să fie trimise Ministerului Afacerilor Străine, pentru a fi traduse şi expediate comunelor respective, în vederea transcrierii în registrele de stare civilă.

Totuşi, această operaţiune ar fi cerut un timp îndelungat iar pe de altă parte, fiind vorba de decedaţi în serviciul armatei, Ministerul de Război urmărind a pune la dispoziţia familiilor decedaţilor cât mai rapid aceste acte, a angajat trei translatori de limbă germană, ce trebuiau să treacă imediat la traducerea actelor. Procedura simplă, prin care actele se trimiteau direct la nivel de comună, imediat ce erau traduse, a dat

[7] *Ibidem*, f. 8.

însă rezultate negative din cauza faptului că peste 90% din ele erau greşit întocmite, incomplete şi cu greşeli în înscrierea actelor.

S-a simţit deci necesitatea unei alte operaţiuni, aceea a identificării, operaţiune demarată în anul următor, când s-au tradus şi înaintat un număr de 6.000 acte de deces.

Astfel, în legătură cu pierderile suferite de armata română şi cele suferite de armatele inamice, au fost date: 2.507 - informări la particulari în urma cererilor; 99 - cercurilor de recrutare; 128 - consiliilor de război; 57 - judecătoriilor; 2.913 - diverselor autorităţi civile şi militare; 1.725 - regimentelor; 367 - particulari; 225 - dovezi date internaţilor pentru eliberare; 14.587 - scrisori ale internaţilor înaintate familiilor; 9.250 - scrisori de la prizonieri români prin intermediul Crucii Roşii.

Direcţia statistică a funcţionat în aceste condiţii până la data de 5 ianuarie 1919 când, prin Decretul-lege nr. 65[8] a fost redusă la nivel de „secţie" şi înglobată Serviciului Personalului. Această modificare în structura s-a realizat pentru a se evita trecerea Direcţiei Statistice la Ministerul de Industrie deoarece prin Decretul-lege nr. 122 din 10 ianuarie 1919[9] urma ca toate direcţiile statistice departamentale să fie trecute la Direcţia Generală a Statisticii din cadrul Ministerului Industriei şi Comerţului. Totuşi reducerea sa a fost una formală, având aceleaşi atribuţii ca şi în trecut.

La data de 15 ianuarie, N. Tabacovici şi-a depus demisia, la conducerea secţiei ajungând A. Curtovici; însă şi acesta avea să-şi dea demisia peste puţin timp, la data de 28 martie 1919. A urmat maiorul Mihailescu, care a fost şeful secţiei până la finalul anului (15 decembrie 1919).

Ca organizare, secţia era structurată în:

- Biroul Adjutanturii şi Registraturii; Biroul I se ocupa de aspecte în legătură cu internaţii civili şi prizonierii de război inamici; Biroul II se ocupa de chestiunile în legătură cu pierderile suferite de armata noastră; Biroul III se ocupa cu statisticile militare.

Activităţile secţiei s-au menţinut: se verificau şi se ordonau fişele pierderilor pe front suferite de armata noastră (morţi, răniţi, dispăruţi). Materialul care cuprindea aceste pierderi s-a strâns cu ordinul circular nr. 42.491 din 5 decembrie 1918 şi s-a confruntat cu fişele întocmite de pe listele Marelui Cartier General.

Ordinele date pentru strângerea materialului nu s-au dat decât prin ordin circular, din acest motiv, aceluiaşi ordin i s-au dat diferite interpretări, întârziind totodată şi prelucrarea materialului, întrucât a fost nevoie ca situaţiile să fie înapoiate unităţilor, spre a fi refăcute. Totodată, din cauză că parte din unităţi erau desfiinţate, materialul primit reprezenta aproximativ 90% din pierderile suferite, pentru rest nu se ştia căror unităţi fusese vărsată arhiva unităţilor desfiinţate.

În cursul anului 1920, secţia şi-a păstrat aceeaşi organizare, ocupându-se în mod exclusiv de clarificarea situaţiei celor pierduţi în război, fie pe front fie în captivitate. Simultan cu aceste lucrări, se trimiteau în fostele ţări inamice atât informări cât şi acte de deces.

Titlul pe care urma să-l ia această secţie, având în vedere natura lucrărilor era „Serviciul de informaţiune şi statistică al pierderilor de personal ale armatei române şi

[8] *Monitorul Oficial*, nr. 230, 10 ianuarie 1919.
[9] *Ibidem*, nr. 232, 15 ianuarie 1919.

ţărilor străine" (prizonieri, internaţi civili, repatriaţi, morţi, dispăruţi, răniţi pe front şi in lagăr).

Ca structură serviciului era organizat în:

Biroul I. Prizonieri străini şi internaţi civili:

a. Prizonieri străini: colectarea şi completarea actelor de deces ale foştilor prizonieri, morţi în ţară; transcrierea de pe registrele decedaţilor din lagăr a actelor de deces şi trimiterea lor către guvernele respective prin intermediul ataşaţilor militari; (până în momentul respectiv se estima trimitea datelor a peste 15.000 din totalul de 19.000 morţi); oferirea de informaţii, legaţiunilor străine privind soldaţii dispăruţi pe teritoriul ţării, pe durata campaniei; relaţii zilnice ataşaţilor militari al ţărilor succesoare ale Austro-Ungariei, pentru supuşii lor din armata austro-ungară; sistematizarea materialelor pentru statistica prizonierilor străini şi a pierderilor armatelor inamice în liniile române; primirea de pachete (haine, obiecte, bijuterii, îmbrăcăminte, etc.) din ţările pentru prizonieri.

b. Internaţii civili, supuşii străini şi supuşii români: se dădeau informaţii zilnice prin corespondenţă diferitelor autorităţi civile, militare şi în exterior, cu privire la situaţia foştilor internaţi civili din timpul campaniei 1916-1918, şi la regimurile de internare, conform tratatelor; se eliberau certificate pentru durata cât au fost internaţi; se dădeau informaţii cercurilor de recrutare cu privire la diferiţi internaţi civili.

c. Despăgubiri de război ale prizonierilor: arhiva cu dosarele de cereri, pentru despăgubiri de război, ale foştilor prizonieri şi civili internaţi la inamic.

d. Distribuţia diplomaţilor de onoare

e. Adjutantură şi personal

Biroul II. Pierderi în personal al ramatei române (morţi şi dispăruţi pe front, prizonieri repatriaţi, morţi în prizonierat, dispăruţi în prizonierat)[10].

În cursul acestui an, personalul s-a redus simţitor, în condiţiile în care materialul de lucru creştea cu informări şi date cu privire la pierderile armatei române. Acest fapt a dus la îngreunarea mersului lucrărilor şi prelungirea timpului de lucru. Astfel, dacă în anul 1919 Secţia Statistică avea: 21 de ofiţeri, 119 funcţionari civili şi 64 de grade inferioare, majoritatea titraţi, în luna aprilie a anului 1920 avem doar 12 ofiţeri, 40 de funcţionari şi 20 de grade inferioare. Practic, materialul de lucru se dublase iar personalul se redusese la jumătate. În anii următorii, acest lucru avea să se accentueze, din cauza condiţiilor economice ale ţării, astfel încât nu se mai făceau angajări iar cei care plecau nici nu mai puteau fi înlocuiţi.

Privind în ansamblu cele prezentate anterior, se pot uşor constata fazele evolutive prin care au trecut fiecare din lucrările în legătură cu războiul, remarcându-se o vizibilă tatonare în ceea ce priveşte procedeele şi metodele de lucru.

Incontestabil că această tatonare s-a atribuit, în cea mai mare parte lipsei unor texte de lege precise şi regulamente sau instrucţiuni directoare, care să indice din vreme procedeele şi sistemele de lucru. La fel se poate atribui şi lipsei unui serviciu de pierderi organizat din timp, astfel încât, la începutul operaţiunilor de război, întreg sistemul să fie perfect angrenat şi să intre în funcţiune în mod automat.

Din aceste cauze a fost nevoie să se recurgă la improvizaţii de moment, iar grija conducerii unui asemenea serviciu atât de complex şi de variat trebuia să rămână

[10] C.S.P.A.M.I., fond Ministerul de Război, fond 5470, dosar 59, f. 8.

în sarcina exclusivă a şefului său, care avea îndatorirea să dea instrucţiunile şi directivele de îndrumare.

În momentul declarării războiului, în fruntea acestui serviciu se afla un specialist, N. Tabacovici, căruia i-a fost foarte uşor să pună bazele organizării unui serviciu modern. Deşi pregătirea sa era suficientă pentru buna conducere a serviciului de pierderi şi prizonieri, s-a considerat necesar ca directivele şi instrucţiunile de conducere să fie elaborate de către comisii de specialişti. Odată luate fiinţă aceste comisii, serviciul avea o structură de conducere superioară, căruia îi supunea toate chestiunile mari de principii.

Dar aceste comisii nu au putut decide decât asupra lucrărilor în curs, impuse de împrejurări. Pentru cele ce urmau şi mai ales pentru perioada de după demobilizare, nu s-a putut statua nimic. Pentru a explica aceste afirmaţii, vom prezenta numărul de sisteme de lucru întrebuinţate pentru fiecare din aceste lucrări, până ce s-au ales sistemele de lucru cele mai practice şi adaptabile împrejurărilor.

Pierderile pe front

În momentul începerii ostilităţilor, s-a înfiinţat pe lângă Marele Cartier General (în continuare M.C.G.) un birou al pierderilor. În acelaşi timp, la Ministerul de Război, a luat fiinţă, pe lângă direcţia Statisticii, serviciul de prizonieri şi de informaţii. Nici unul din cele două birouri nu aveau organizarea din timp de pace şi, ca urmare, nu aveau nici instrucţiuni, regulamente sau legi de conducere.

Exista doar un singur regulament asupra prizonierilor de război, elaborat la data de 14 august 1916 prin I. D. Regal nr. 2793/1916, care nu-şi găsise încă aplicabilitatea, prevederile sale fiind mult în afara realităţilor de pe front[11].

Nici biroul pierderilor de pe lângă M.C.G. şi nici serviciul de le lângă Direcţia Statistică din Ministerul de Război nu-şi puteau organizat serviciile periferice şi aparatul de legături şi transmisiuni, pentru ca fiecare din ele să fie în măsură să-şi dea perfect seama perfect de fiecare din prizonierii străini capturaţi şi să cunoască, zilnic, cantitatea şi felul pierderilor suferite de armata noastră.

Formularele, situaţiile tip, buletinele, etc. prevăzute de regulamentul în vigoare s-au dovedit a fi nepractice, nepermiţând angrenarea şi legătura necesară pentru cunoaşterea în orice moment a pierderilor suferite de armatele noastre şi cele inamice.

Nu numai că marile comandamente nu cunoşteau precis şi exact pierderile, dar nici chiar corpurile de armată nu le cunoşteau precis. În anii 1918 şi 1921, conducerea Secţiei Statistică din Ministerul Armatei, care de fapt era serviciu de pierderi, prin ordine circulare, telegrafice, nr. 42491/1918 şi 172/1921, a ordonat tuturor unităţilor participante în război să înainteze tabele cu pierderile suferite pentru fiecare categorie în parte, răniţi, morţi, dispăruţi. Lipsa unor instrucţiuni şi formulare tip a făcut ca rezultatul să fie cu totul în afara aşteptărilor. Ştiindu-se starea primitivă în care se găseau corpurile de trupă, în ceea ce priveşte materialul statistic, prezenta unor formulare şi instrucţiuni ar fi fost vitală. Acestea nefiind prevăzute şi lăsându-se corpurilor de trupă latitudinea de a întocmi situaţii de pierdere, s-a centralizat un material statistic, inutilizabil. S-au primit date de stare civilă, incomplete, lipsă. De asemenea, nu s-au putut da precizări în legătură cu ziua rănirii, morţii sau dispariţiei, elemente absolut necesare, de bază ale materialului statistic.

[11] C.S.P.A.M.I., fond Ministerul de Război, Secţia Statistică, dosar 433, f. 112-113.

Din această cauză, nu s-au putut întocmi decât câteva situaţii numerice cu pierderi, de o exactitate îndoielnică.

Abia în anul 1928 s-au putut lansa aceste ordine, când deja foarte multe corpuri participante la conflict erau desfiinţate, arhivele acestora fiind vărsate la alte corpuri, elemente ce au îngreunat şi mai mult completarea formularelor. Ţinându-se seama de datele sumare existente în arhivele acestor corpuri, s-a mers cu intenţia de ase strânge un material cât mai complet, astfel încât s-a lăsat corpurilor latitudinea să culeagă date şi prin comune şi posturi de jandarmi, de la familiile celor decedaţi şi direct de la cei răniţi în război.

Prizonieri străini

Pentru organizare şi conducerea lagărelor de prizonieri străini, a existat regulamentul elaborat în anul 1916, însă, aşa cum am menţionat, nu şi-a putut găsi aplicabilitatea în practică, deoarece realitatea era alta decât prevederile acestui regulament. Din această cauză s-a simţit nevoia de a institui o comisie care să dea directive şi să ia măsuri în vederea conducerii şi administrării lagărelor. Acest sistem de lucru nu era însă cel mai practic, totuşi dând rezultate mulţumitoare.

Condiţiile de luptă ale armatei noastre cât şi părăsirea a trei sferturi din teritoriul ţării a îngreunat considerabil buna funcţionare a serviciul de prizonieri străini. Evacuarea pripită a teritoriului, lipsurile materiale şi aglomerarea trupelor în Moldova, au fost cauze potrivnice unei bune funcţionări a lagărelor de prizonieri.

S-a observat totuşi lipsă instrucţiunilor de precizie şi amănunte în ceea ce priveа organizarea în interior a lagărelor şi regiunilor de internare precum şi lipsa de legătură între diferite structuri ce se ocupau cu urmărirea activităţii şi conducerii lagărelor de prizonieri. A fost deci aproape imposibil să se urmărească situaţia unui prizonieri din momentul când a fost prins şi ulterior, până când a trebuit să fie repatriat, sau a dispărut sau decedat. Lămurirea situaţiei prizonierilor a fost mult îngreunată şi chiar imposibilă.

Unele lagăre au putut pune la dispoziţia Secţiei Statistică toate registrele şi situaţiile complete şi precise ce permiteau lămurirea situaţiei fiecărui prizonier. Alte lagăre însă, pierzând din arhivă, nu au fost în măsură să dea rapoarte exacte asupra fiecărui prizonier. O lipsă şi mai mare în organizare şi care, poate, a influenţat în mod considerabil lămurirea situaţiei prizonierilor, a fost lipsa de sistematizare în organizarea serviciului central. Lipsa unui fişier cu fişele prizonierilor străini, cu mutaţiile la zi, ar fi putut oferi, la sfârşitul ostilităţilor, cunoaşterea la perfecţie a situaţiei fiecărui prizonier.

Pentru aproape jumătate din prizonierii străini decedaţi în lagăre sau la lucrări, lagărele au întocmit acte de deces, care s-au putut trimite, la încheierea păcii, ţărilor de origine. Pentru ceilalţi însă, deşi decedaţi pe teritoriul nostru, nu s-au putut întocmi asemenea acte de deces. Pentru aceştia, Serviciul de Statistică a folosit certificate, pe baza datelor cunoscute, care să suplinească actele de deces. Acestea nu au fost primite, ţările de origine solicitând acte autentice.

Internaţi civili

Cu privire la internaţii civili, situaţia era asemănătoare cu ce a prizonierilor de război, fiind nevoie de un regulament precis şi amplu care să cuprindă toate aspectele în timp de conflict militar.

În concluzie, abia spre sfârşitul anului 1928, lucrările în legătură cu războiul au intrat în faza terminală, o parte din personal devenind disponibilă, s-a procedat de urgenţă la stabilirea planului de lucru în vederea noii organizări ce urma să se dea statisticii Ministerului Armatei, conform Legii Institutului de Statistică Generală a Statului[12]. Acest plan se putea rezuma în următoarele puncte: lichidarea lucrărilor în legătură cu războiul; lucrările pregătitoare pentru aplicarea Legii Institutului de Statistică Generală a Statului; stabilirea lucrărilor statistice, necesare armatei cu caracter militar şi în legătură cu celelalte departamente care, deşi neprevăzute în mod expres de lege, erau totuşi îngăduite.

Acest plan de a fost pus în aplicare începând cu 1929.

THE SERVICE FOR STATISTICS OF THE WAR MINISTER AND THE PROBLEM OF THE WAR PRISONERS

Abstract

In 1912, in concordance with the Law of Organization of the War Ministry, an office for statistics was established with the Service of Personnel. This office has the recruit and offence in the army as main task.

In 1928, a lot of corps participating in the conflict was eliminated, their archives being sent to other corps and consequently the completion of the forms of statistics became difficult. Because the existing data were brief, the corps was allowed to collect data from parishes, gendarmerie posts and families of the de and directly from those who were wounded during the war.

[12] *Monitorul Oficial*, nr. 73, 2 aprilie 1927.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XV**, 2006

EPIDEMIA DE HOLERĂ DIN DOBROGEA ANULUI 1916 ÎN PREZENTAREA MEDICULUI COLONEL SĂNDULESCU CONSTANTIN

LEONTIN STOICA*

Medicul colonel Săndulescu Constantin s-a născut la data de 10 mai 1904 în Craiova, judeţul Dolj. A fost fiul lui Ioan Săndulescu şi al Elenei Oprişoreana. A avut patru fraţi. S-a căsătorit cu Elena Ciornei, născută în 14 februarie 1931 în oraşul Chişinău. A urmat şcoala primară în Craiova la Şcoala Traian nr. 1 între 1910-1914. A intrat la Liceul „Carol I" din Craiova în anul 1915, pe care l-a absolvit în 1922, iar în acelaşi an a reuşit la Facultatea de Medicină din Bucureşti. În 1924 a fost înaintat la gradul de sublocotenent[1]. Între 1 noiembrie 1925 – 10 iulie 1928 a fost ofiţer elev la Institutul Sanitar Militar. De la 18 iulie până la 23 decembrie 1928 a continuat studiile la Şcoala Specială Sanitară, pe care a absolvit-o cu gradul de locotenent.

De la 1 ianuarie 1929 a fost repartizat la Regimentul 1 Artilerie, fiind însărcinat cu conducerea serviciului medical al Regimentului 38 Obuziere deoarece medicul titular era bolnav. A activat la acest regiment până la 1 noiembrie 1929 când a fost mutat în funcţia de medic secundar al serviciului medical din Spitalul Militar Chişinău. A fost caracterizat de medicul şef al spitalului astfel: „/…/ Caracter foarte bun şi excelent camarad. Conduită bună în societate, disciplinat, ţinută îngrijită. Va deveni unul din cei mai buni medici militari"[2].

De la 1 noiembrie 1930 până la 31 octombrie 1936 a îndeplinit funcţia de medic în Spitalul Militar Central 4 Bucureşti. În perioada 1 noiembrie 1936 – 31 octombrie 1937 activează în funcţia de ajutor medic la Regimentul 8 Infanterie. Între noiembrie 1937 – 31 octombrie 1938 se achită cu succes de sarcinile ce-i revin ca medic secundar în serviciu la Spitalul Militar „Regina Elisabeta". Medicul şef al serviciului III medical, maior dr. Dumitrescu l-a apreciat ca: „sănătos, distins, cu caracter frumos. Ofiţerul posedă o frumoasă cultură medico-militară. A pus multă râvnă în a se instrui şi în a-şi îndeplini serviciul şi îngriji bolnavii. Deşi a fost ocupat şi cu servicii suplimentare ca acelea de ofiţer cu aprovizionarea şi mai târziu detaşat la Marele Stat Major, ofiţerul a căutat să-şi îndeplinească şi funcţiunea de medic secundar al serviciului ducând singur serviciul în lipsa celorlalţi medici secundari. Este un distins

---

* Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice, Piteşti.
1 Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti [în continuare C.S.P.A.M.I.], Fond Centrul Militar Oraş Bucureşti, Colonei, dosar nr. 896, f. 59-60.
2 *Ibidem*, f. 64.

medic militar"[3].

De la 1 noiembrie 1938 până la 31 octombrie 1939 a îndeplinit funcţia de medic prim secundar al Serviciului III Medical şi gestionar de materiale al serviciului. Şeful Spitalului Militar Central „Regina Elisabeta" l-a caracterizat astfel: „Foarte bun medic militar. Excelent profesionist, aduce reale servicii instituţiei. Cult şi prea bine educat. Are multă răbdare şi din această cauză a reuşit a face lucrări de mare valoare pentru Serviciul Sanitar al Armatei. Frecventează şi societăţile ştiinţifice medicale, unde activează în domeniul ştiinţei". A fost avansat la gradul de căpitan la 24 ianuarie 1938[4].

Activitatea profesională, cariera militară şi caracterul acestuia l-au recomandat pentru importanta sarcină, anume întocmirea „Istoricului Serviciului Sanitar". Misiune de care s-a achitat pe măsura încrederii acordate. Inspectorul General Sanitar al Armatei, medic general dr. Constantin Suhăţeanu spunea despre medicul căpitan Constantin Săndulescu: „Ofiţer sanitar de excelentă ţinută şi valoare. Foarte cult, inteligent şi muncitor, calităţi care au făcut să i se încredinţeze redactarea Istoricului Serviciului Sanitar al Armatei în timpul războiului, lucrare de care se achită spre lauda sa, foarte bine"[5].

În această lucrare, o atenţie deosebită, pe măsura pericolului ce l-a reprezentat la vremea respectivă, a acordat-o epidemiei de holeră din Dobrogea anului 1916, capitol pe care mai apoi l-a publicat în „Revista Militară" din anul 1940[6].

Holera este o boală infecţioasă acută produsă de vibrionul holeric (Vibrio Cholerae), caracterizată prin diaree apoasă, vărsături şi deshidratare masivă care determină profunda alterare a stării generale şi evoluţia severă spre mortalitate în 50-80% din cazurile netratate. Această veche şi temută boală provine din India şi ţările sale învecinate din Asia de Sud, motiv pentru care ea era denumită drept „holera asiatică" pentru a se deosebi de episoadele de severă diaree asociate frecventelor toxiinfecţii alimentare din Europa şi cunoscute sub numele de „cholera nostras"[7]. S-a dovedit, alături de tifosul exantematic, un inamic la fel de periculos precum glonţul, obuzul sau baioneta, dovadă stau statisticile anilor precedenţi. De exemplu, în Campania din Bulgaria, armata română a pierdut 1.611 de militari datorită holerei, în afară de morţii din interiorul ţării[8].

Un teren propice unei asemenea epidemii s-a dovedit şi Dobrogea, un teritoriu cunoscut pentru extremele sale climaterice şi de relief, igienico-sanitare, accentuate mai cu seamă în toamna anului 1916, când Vechiul Regat cunoştea din plin mizeria războiului.

Planul de campanie român din 1916 a prevăzut ca forţele dispuse pe segmentul de front cuprins între Dunăre şi Marea Neagră, să protejeze debarcarea şi concentrarea trupelor ruse destinate să acţioneze în Dobrogea. În faza a doua, după zece zile de la declaraţia de război a României împotriva Austro-Ungariei, trupele aliate româno-ruse urmau să se fixeze pe aliniamentul Rusciuk-Şumla-Varna şi să se consolideze pe

[3] *Ibidem* f. 28.
[4] *Ibidem* f. 29.
[5] *Ibidem*, f. 24.
[6] „Revista Militară", anul LXXVII, nr. 2, februarie 1940, p. 96-110.
[7] www.medfam.ro.
[8] C.S.P.A.M.I., Fond Marele Stat Major, Serviciul Istoric, dosar nr. 67, f. 24.

această linie pentru a asigura astfel o mai mare libertate de acţiune a trupelor ce operau în Transilvania[9].

Apărarea Dobrogei a fost concepută prin dispunerea în acoperirea frontierei a trupelor de grăniceri, infanterie şi cavalerie. Trupele române din Dobrogea însumau 55 de batalioane de infanterie, 11 escadroane de cavalerie, 24 de baterii de artilerie mobile şi 40 de baterii de poziţie, la care se adăugau 28 de turele cu tunuri de 53 mm şi 31 de turele cu tunuri de 37 mm cu un total de aproape 73.500 de oameni. În sprijinul trupelor române urma să se concentreze Corpul 47 armată rus (comandat de generalul Zaioncicovski) cu diviziile 61 infanterie, 3 cavalerie (ambele ruseşti) şi divizia sârbă[10]. Forţele germano-bulgaro-otomane erau conduse de feldmareşalul german August von Mackensen[11]. Au avut loc lupte crâncene la Silistra, Turtucaia, Flămânda, soldate cu victorii ale grupului de armate Mackensen.

În timp ce teritoriul dobrogean cădea în mâinile inamicului, cu consecinţă şi asupra funcţionării Serviciului Sanitar, un nou neajuns s-a ivit pentru trupe şi pentru serviciul medical, şi anume apariţia unei epidemii de holeră.

Medicul Săndulescu Constantin, la acea dată având gradul de căpitan, a semnalat un fapt de o însemnătate capitală în geneza epidemiei de holeră, şi anume oboseala trupelor după lupte şi marşuri continue. Unele dintre divizii au fost aduse în pripă de la alte armate (Divizia 2 Infanterie de la Târgu Jiu, Divizia 5 Infanterie de pe Valea Prahovei). După debarcare cu dificultăţi enorme, erau pornite în marş forţat spre sud. Chiar şi trupele care luptau în Dobrogea de la începutul războiului erau obosite, condiţiile de alimentaţie şi cele de repaus fiind precare. Comandantul Armatei a 3-a, generalul de divizie Mihail Aslan (din care făcea parte Armata de Dobrogea) a semnalat faptul că şi pe alte fronturi succesul unei acţiuni nu s-a datorat exclusiv concepţiei tactice şi pregătirii tehnice: „Am simţit cea mai mare mâhnire în viaţa mea când am văzut halul moral, fizic şi material în care se găsea Divizia 9 Infanterie, nemâncată după 40 km de marş trebuia să salveze Turtucaia, până unde mai erau încă 40 km"[12].

Holera a apărut prima oară la Galaţi printre ostatici, la 19 septembrie. La data de 20 septembrie, după o zi de la ivirea holerei la Galaţi, Spitalul Regional Cerna-Vodă raportează că s-au ivit două cazuri suspecte de holeră la doi soldaţi din Regimentul 39 Infanterie al Diviziei 19 Infanterie. În ziua de 22 septembrie au apărut la Galaţi încă 12 cazuri de holeră la ostateci, în timp ce la Cerna-Vodă se menţin cele două cazuri suspecte. La 24 septembrie încă 13 cazuri de holeră, toate printre ostatici[13].

În realitate, în ziua de 25 septembrie erau la Galaţi 40 de cazuri confirmate, aşa cum a telegrafiat medicul maior Panaitescu Marelui Cartier General, ocazie cu care a raportat că în acelaşi timp a sosit la Galaţi profesorul Cantacuzino, care a dat dispoziţia să debarce toţi ostaticii pe uscat pentru a-i vaccina.

Ostaticii nu erau altceva decât bulgari şi turci dobrogeni, care şi formau două loturi: unul de 1.200 inşi originari din Tulcea, mai îngrijiţi ca stare sanitară şi izolaţi de

---

9 *** *România în anii primului război mondial*, vol. I, Editura Militară, Bucureşti, 1987, p. 337.
10 *** *Istoria militară a poporului român*, vol. V, Editura Militară Bucureşti, 1988, f. 416.
11 *Ibidem*, p. 428.
12 C.S.P.A.M.I., Fond Marele Stat Major, Serviciul Istoric, dosar nr. 68, f. 26.
13 *Ibidem*, f. 27.

ceilalţi. Aceştia nu au avut nici un caz de holeră, dar s-au găsit printre ei 5% purtători de vibrioni. Însă al doilea grup de turci şi bulgari din Cadrilater, în număr de 5.500, au dat numeroase cazuri de holeră (circa 500 cazuri) şi au avut 7% purtători de vibrioni. Mortalitatea printre aceşti ostatici a fost de 75%, ostaticii turci au fost mai sensibili decât bulgarii[14].

La 26 septembrie, la Galaţi, datorită ostaticilor de pe şlepuri au apărut şi primele cazuri printre trupele Diviziei 5 Infanterie, şi anume în Regimentul 8 Infanterie trei holerici şi 12 suspecţi, în Regimentul 9 Infanterie şase holerici şi 14 suspecţi, iar în Regimentul 51 Infanterie doi holerici şi 10 suspecţi. În jurnalul de operaţii al Diviziei 5 Infanterie în ziua de 26 au fost notate următoarele: „Starea sanitară începe să lase de dorit; sunt mulţi oameni bolnavi. În seara de 26 septembrie se ivesc 4 cazuri de holeră". În realitate au fost mai multe cazuri. Această epidemie a apărut tocmai în momentul când Divizia 5 trebuia să fie înlocuită de pe poziţie de Divizia 9 Infanterie, deoarece Divizia 5 Infanterie a trebuit să se deplaseze pe frontul din Transilvania. Această înlocuire a fost hotărâtă pentru noaptea de 26/27 septembrie când trupele Diviziei 5 s-au şi pus în marş, pentru ca în ziua de 28 septembrie să se afle la Mahometcea – sud Hasiduluk – Constanţa. Prin urmare, trupele au pornit în marş fiind din plin infestate cu holeră. Acest fapt a impus la 27 septembrie 1916 următoarele: „profesorul Cantacuzino este însărcinat cu combaterea bolilor contagioase având responsabilitatea măsurilor antiepidemice şi fiind singur în măsură de a decide ce anume măsuri trebuesc luate". Ordinul este adresat întregii armate şi iscălit de Regele Ferdinand[15]. Profesorul Cantacuzino avea gradul de maior pe atunci. Deplasându-se în Dobrogea a constatat la 29 septembrie că Divizia 5 este infectată şi a cerut imediat vaccin şi trimiterea laboratorului Corpului 1 Armată. Imediat după ivirea epidemiei, ministrul Angelescu l-a însărcinat pe profesorul doctor Mezincescu ca în ziua de 24 septembrie să plece urgent la Cerna-Vodă, spre a lua acolo măsurile necesare, până la sosirea profesorului doctor Cantacuzino în Dobrogea[16].

La 27 septembrie, ministrul a cerut şi Marele Cartier General a aprobat ca laboratorul Spitalului de Contagioşi nr. 3 să meargă cu medicii săi la Galaţi, unde va funcţiona până la stingerea holerei sub direcţia doctorului Ioan Cantacuzino. La 28 septembrie, Comandantul Etapelor din Dobrogea a cerut Marelui Cartier General, Serviciului Sanitar, să se transfere urgent şi Spitalul de contagioşi nr. 5 care se afla la Feteşti, la Cerna-Vodă. În ziua de 29 septembrie medicul maior doctor Cantacuzino şi maiorul dr. Costinescu au fost înştiinţaţi telegrafic de Marele Cartier General că Laboratorul Spitalului de Contagioşi nr. 1 a plecat spre Constanţa la orele 11 noaptea. Prin urmare, acestea au fost măsurile necesare pentru stăvilirea epidemiei, îndrumându-se laboratoarele către focarele epidemice. Aceste laboratoare au fost de mare folos în diagnosticul şi profilaxia holerei, mai cu seamă prin examenele făcute şi prin vaccinările aplicate pe o scară largă. Pentru Dobrogea s-a cerut şi spitalul mobil al Armatei a 2-a (două secţii) care se aflau deja în drum, când s-a dat ordin să se înapoieze la Ploieşti în loc de Sinaia de unde plecase şi să se pună iarăşi la dispoziţia

---

[14] *Ibidem*, f. 28.
[15] *Ibidem*, f. 29.
[16] *Ibidem*, f. 31.

Armatei a 2-a[17].

În acest timp în Dobrogea la Divizia 5, cazurile apăreau zilnic. Medicul diviziei, locotenent-colonelul Dimitriu a raportat la 4 octombrie că s-au luat măsurile necesare dar că ar mai fi nevoie ca trupa să stea în repaus 4-5 zile, cerând totodată să se intervină la Armata din Dobrogea şi să se arate că trupele inoculate nu pot face marşuri şi nici băgate în tranşee înainte de a se alege purtători de vibrioni. Astfel se riscă a se contamina şi restul trupelor. Peste două zile Serviciul Sanitar al Marelui Cartier General a decis că Divizia 5 Infanterie să stea pe loc încă 8 zile, măsură luată în urma intervenţiei profesorului doctor Ioan Cantacuzino[18].

Au apărut cazuri de holeră şi în celelalte unităţi. Divizia 9 Infanterie, care se găsea pe front între Movila Muratan şi locul Tatleageac, a raportat că s-au ivit cinci cazuri de holeră la Regimentul 34 Infanterie şi a cerut Armatei de Dobrogea înfiinţarea de lazarete pentru bolile contagioase. De asemenea au apărut cazuri de holeră şi la trupele Diviziei 19 Infanterie, datorită contactului Regimentului 34 Infanterie din Divizia 19 cu Regimentul 8 Infanterie din Divizia 5, deja pe aliniamentul contaminat. În acest timp trupele Diviziei 19 Infanterie se găseau pe front, Valea Amzacei până la Movila Muraton unde începea sectorul Diviziei 9 Infanterie. Trupele au continuat să ia parte la lupte până la 23 octombrie, când au fost înlocuite cu Divizia 9 Siberiană[19].

O dificultate în luarea măsurilor de combatere a epidemiei de holeră de către Serviciul Sanitar a întâmpinat-o din partea ruşilor, care s-au sustras şi s-au opus măsurilor de vaccinare şi izolare. Încă de la 5 octombrie, profesorul Cantacuzino, în urma celor raportate de medici, a cerut Marelui Cartier General să intervină la Marele Cartier Rus. Act impus de faptul că ruşii tăinuiau cazurile, se opuneau vaccinării şi nu dezinfectau şlepurile şi vagoanele cu care se aduceau trupe. Astfel, la Regimentul 3 Olt, după ce această unitate a fost transportată cu trenul folosit mai înainte trupe ruseşti, au apărut 14 cazuri mortale de holeră. În ziua de 19 octombrie situaţia holericilor raportată de maiorul medic Costinescu la Armata de Dobrogea a fost următoarea: 35 soldaţi români, 64 soldaţi ruşi şi 16 civili[20].

La Măcin, unde s-a aflat şi Regimentul 66 Infanterie român, au apărut cazuri suspecte, începând inoculările. Având în vedere primejdia mare ce a manifestat-o epidemia de holeră s-a organizat un plan de combatere a holerei. Astfel la 21 octombrie ministrul Angelescu, în urma unei consfătuiri cu profesorul Cantacuzino şi cu şeful Serviciului Sanitar de la Marele Cartier General a trimis instrucţiuni speciale de combatere a holerei. Prin aceste instrucţiuni s-au organizat opt centre de acţiune: la Galaţi, Slobozia, Râmnicu Sărat, Bârlad, Iaşi, Roman, Ploieşti şi Bucureşti, se fixau personalul de conducere şi laboratoarele necesare, în mare parte conduse de personalităţi medicale foşti sau viitori profesori la facultăţile de medicină. S-a hotărât ca profesorul Cantacuzino să aibă conducerea întregii operaţiuni de combatere a holerei. Totodată s-au înfiinţat opt echipe de vaccinare, alcătuite din personalul spitalelor şi laboratoarelor de la centrele respective şi s-a hotărât să se doteze cu câte un automobil fiecare centru. Marele Cartier General a intervenit la ruşi pentru a se lua

[17] *Ibidem*, f. 33.
[18] *Ibidem*, f. 34.
[19] *Ibidem*, f. 35.
[20] *Ibidem*, f. 36.

aceleaşi măsuri de combatere în armata rusă.

Profesorul Ioan Cantacuzino a mai dat Instrucţiuni speciale: „se vor vaccina toţi răniţii din spitale, toată populaţia refugiată din Dobrogea, străinii din taberele de concentrare, indivizii ce vin în contact cu bolnavii sau suspecţii. Refugiaţilor li se va da o fişă de vaccinare pe care se va însemna data vaccinării şi cu care se pot deplasa dintr-o localitate în alta. Vaccinarea se va face cu vaccin antiholeric pur în două rânduri. Se vor vaccina din nou soldaţii care au fost vaccinaţi cu câteva luni mai înainte. Fiecare şef de regiune va trimite delegat pentru vaccin la Bucureşti şi va alege localităţile din regiune pentru izolarea bolnavilor, suspecţilor şi conacţilor în localuri deosebite"[21].

Aceste instrucţiuni au fost înaintate cu nr. 172 din 21 octombrie Comandamentului General al Etapelor. O măsură importantă a fost aceea prin care trupele Diviziei 2/5 Infanterie contopite din resturi, au fost aduse la Ianca, scoţându-se din tranşee. Pentru examinarea şi vaccinarea acestor trupe ministrul Angelescu a dat ordin laboratorului Spitalului de Contagioşi nr. 4 să vină pentru a treia oară din Moldova în localitatea Ianca. S-a luat aceeaşi măsură ca trupele în retragere, care se deplasau spre Moldova să nu staţioneze în localităţi. La 27 octombrie a sosit la Ianca laboratorul Spitalului de Contagioşi nr. 4 şi chiar de-a doua zi s-a început vaccinarea trupelor Diviziei 5 Infanterie ce se aflau cantonate la intrarea în satul Ianca. La 29 octombrie s-a descoperit primul caz de holeră şi s-a interzis intrarea trupelor în satul care era deja contaminat prin refugiaţii din Dobrogea. S-a împărţit satul în sectoare, s-au făcut razii, s-au dezinfectat locuinţele iar în Spitalul de Contagioşi nr. 4, sosit odată cu laboratorul s-au vaccinat 4.000 persoane din populaţia civilă. În ziua de 7 noiembrie laboratorul a început vaccinarea trupelor Diviziei 9/19 Infanterie aflate la Făurei şi împrejurimi şi s-a vaccinat populaţia civilă din Făurei, Perişor, Plopul-Nou, Movila Miresei, Suteşti şi Filipeşti, unde se aflau trupe, astfel că în această regiune s-au luat măsuri de combatere a epidemiei[22].

După retragere, ostaticii s-au împărţit prin ţară, dându-li-se drumul. După ce au fost vaccinaţi, cei de la Galaţi au fost duşi în nordul Moldovei, unde mai târziu aveau să fie loviţi de epidemia de tifos exantematic. Epidemia de holeră a fost declarată stinsă la sfârşitul lunii noiembrie[23].

Iată o documentată expunere asupra epidemiei de holeră din Dobrogea toamnei 1916, întocmită de cel care avea să fie recunoscut pentru activitatea ştiinţifică depusă în toată cariera sa, medicul Săndulescu.

La începutul celui de-al doilea război mondial acesta a fost numit în funcţia de ajutor medic şef la Spitalul de campanie nr. 10. A participat pe front cu acest spital în funcţia de medic şef la coloana brancardieri, între 23.06.1941 – 20.11.1941. A parcurs localităţile Murgeni, Konia, Kongaz, Coşniţa, Katargi. De la 24 noiembrie 1941 până la 5 iulie 1942 a activat la Compania a 2-a sanitară. A organizat şi a condus împreună cu ofiţeri germani patru serii a câte 22 zile, şcoala cu ofiţeri medici activi şi de rezervă. A lucrat la traducerea „Registrului serviciului sanitar german în campanie". De la 5 iulie a fost mutat la Centrul de Instrucţie Sanitară unde a fost numit ajutor administrativ, profesor şi inspector de studii. În cursul lunii octombrie 1942 a fost trimis în Germania

[21] *Ibidem*, f. 37.
[22] *Ibidem*, f. 40.
[23] *Ibidem*, f. 41.

cu un grup de medici militari pentru a vizita centrele de instrucţie sanitară din Germania.

Între 9 decembrie 1942 – 24 mai 1943 a îndeplinit funcţia de director de studii, profesor la Şcoala de Subofiţeri Sanitari şi delegatul Marelui Stat Major la misiunea germană. Comandantul Centrului de Instrucţie Sanitară l-a apreciat ca „un foarte bun ofiţer" sanitar, propunând a fi înaintat la gradul de maior „la alegere" şi fără examen. În 1943 a fost înaintat la gradul de maior. Până la sfârşitul celui de-al doilea război mondial a mai îndeplinit următoarele funcţii: director al Şcolii de Subofiţeri Sanitari, director de studii şi profesor la şcoală, director de studii şi profesor la Cursul de Epidemiologie şi Igienă Militară, ajutor tehnic la Spitalul de Campanie Crucea Roşie nr. 2. Pe front a mai participat între octombrie 1944 şi mai 1945 la Spitalul 2 Campanie , ca medic şef la serviciul de boli interne şi contagioase[24].

După terminarea războiului a fost mutat la Spitalul Eforiei Ostăşeşti Zona Interioară nr. 303, fiind repartizat la serviciul venero-psihiatrie. În 1946 a fost avansat la gradul de locotenent-colonel, an în care din martie a devenit membru al Partidului Muncitoresc Român. A fost membru în organizaţiile Regimentului 2 Tudor Vladimirescu, Spatele Armatei şi Direcţia Sanitară (structuri în care a şi activat) până la 10 ianuarie 1952 când a fost exclus[25].

Aprecierile bune din timpul războiului aveau să se întoarcă împotriva sa o dată cu schimbarea regimului politic din România. În dosarul de partid întocmit în anul 1953 de către şeful Biroului Cadre reies următoarele: „Pe timpul războiului antisovietic ofiţerul a avut relaţii intime cu ofiţerii hitlerişti. A fost în Germania în 1938 şi 1943, pe când era în Marele Stat Major ca ofiţer de legătură. A ascuns o serie de fapte din viaţa sa. A dus o propagandă susţinută pentru hitlerişti ponegrind URSS şi comuniştii"[26].

Numai capacitatea profesională şi lipsa cadrelor de specialitate au făcut ca medicul colonel să fie menţinut în activitate şi în anii terorii comuniste. A fost trecut în rezervă în 1958, având gradul de colonel. Cât despre suferinţele îndurate în această perioadă documentele nu consemnează nimic, însă din notările politrucilor sunt uşor de dedus.

THE EPIDEMIC OF CHOLERA FROM DOBROGEA OF THE YEAR 1916 PRESENTED BY DOCTOR-COLONEL SĂNDULESCU CONSTANTIN

Abstract

The paper present the difficulties the Romanian Army had in the campaign of the year 1916 in Dobrogea. Beside the proper enemy, the army had to fight also the epidemic of cholera which was an enemy hard to beat. The doctor-colonel Săndulescu Constantin treated very carefully this subject in his paper-works which were published in the "Military Magazine", as well as in "The History of the Sanitary Service of the Army in the World War I".

[24] *Ibidem*, Fond Centrul Militar Oraş Bucureşti, Colonei, dosar nr. 896, f. 64.
[25] *Ibidem*, f. 52.
[26] *Ibidem*, f. 77.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, TOM XV, 2006

DESPRE PRIZONIERATUL ÎN RUSIA A ROMÂNILOR DIN ARMATA AUSTRO-UNGARĂ

CORNEL ŢUCĂ*

În decursul veacurilor, conflictele armate, indiferent de natura lor, pe lângă cortegiul pierderilor umane şi materiale aduse au fost însoţite întotdeauna de dramele personale ale acelora dintre participanţi care au căzut în prizonierat. În interiorul intervalului de timp în care a fost ţinut în prizonierat, cel aflat în această situaţie a fost considerat prizonier. Prin „prizonier" se înţelege în accepţiunea generală „militar luat în captivitate în timpul unui război şi reţinut de duşman pentru a nu mai participa la ostilităţi". Aceeaşi ipostază poate avea şi înţelesul de „persoană căzută în mâinile unui duşman şi rămasă în puterea acestuia". Lărgind sfera ariei de percepţie în categoria de prizonier se poate include şi persoana considerată „captivă, prinsă, arestată, întemniţată sau deţinută". Figurativ vorbind, în respectiva situaţie se include orice persoană „lipsită de libertate"[1]. Modalităţile ajungerii unei persoane ca prizonier au fost în decursul timpului şi sunt şi în prezent diverse. Trebuie menţionat faptul că accepţiunea generică dată înţelesului cuvântului „prizonier" nu este exclusiv atribuită numai persoanei capturate în timpul desfăşurării unui conflict armat. Cauzele care au putut determina ajungerea unei persoane într-o asemenea conjunctură au fost şi sunt dintre cele mai diverse. Paleta acestor cauze fiind diversă şi nerelevantă scopului nostru informaţional, trebuie subliniat faptul că indiferent de scopul în care a fost capturat sau de împrejurările realizării acesteia, prizonierul a fost întotdeauna rezultanta desfăşurării unui conflict. Istoria a demonstrat în evoluţia ei că aria conflictelor, mai ales armate, a avut la bază o motivaţie variată: politică, militară, religioasă, economică, personală etc. Indiferent de natura cauzei iniţiale, starea conflictuală ajunsă la stadiul de confruntare directă a înregistrat de regulă şi apariţia persoanelor „lipsite de libertate" - temporară sau „pe vecie" - adică a prizonierilor.

Perioada în care o persoană se găseşte în ipostaza de prizonier este definită prin termenul (cuvântul) de „prizonierat"; ca urmare a acestei definiri, prin „prizonierat" se înţelege „situaţia sau starea de prizonier" a unei persoane aflate în această ipostază. Într-o accepţiune generală a cuvântului, prin „prizonierat" se înţelege acea „perioadă de timp în cursul căreia cineva este prizonier". Aceeaşi definiţie poate include, prin folosirea însă a unui alt termen (cuvânt), cu un înţeles sinonim şi noţiunea

---

* Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice, Piteşti.

[1] *** *Dicţionarul explicativ al limbii române, DEX,* Bucureşti. 1975, p. 746.

de „captivitate"[2]. Oricare dintre termenele întâlnite sau folosite în lucrări, studii, articole sau memorii şi documente: „prizonierat" sau „captivitate", fac referire direct la aceeaşi „stare de lipsire de libertate" a unei persoane pentru un interval de timp în interiorul căruia acesta a fost „prizonier"sau „captiv".

Nepropunându-ne efectuarea unei analize a prizonieratului sub aspectul evoluţiei lui istorice, dar, în aceleaşi condiţii, raportat la epocă, nivel de civilizaţie, apartenenţă religioasă, conotaţie ideologică, împrejurări specifice, tradiţie regională etc., trebuie să nuanţăm percepţia avută de aceşti termeni la începutul secolului al XX-lea.

Evoluţia istorică a conflictelor armate de ordin militar, politic, religios etc. a consemnat „nu în puţine cazuri, stabilirea prealabilă a unor înţelegeri privitoare la soarta rezervată prizonierilor pe timpul internării şi condiţionarea reciprocă a eliberării acestora". În alte situaţii, în lipsa unor înţelegeri exprese, consensuale, între părţile conflictuale s-a avut în vedere respectarea „obiceiurilor" proprii. Apropiindu-ne de epoca contemporană, chiar în lipsa efectuării unei incursiuni asupra evoluţiei istorice a statutului de prizonier şi a stării de „prizonierat", putem concluziona că: „Războiul, din punct de vedere al dreptului" se conduce „după legi ale căror izvoare sunt de două feluri: cutumale (obiceiurile) şi convenţiunile tactice sau scrise". În înţelesul larg perceput al acestei definiţii se include atât statutul prizonierului, cât şi condiţiile de prizonierat asigurate acestuia. Trebuie reliefat că în decursul desfăşurării conflictelor armate, indiferent de natura lor, de regulă în legătură cu capturarea prizonierilor şi mai ales tratamentul aplicat acestora în perioada de prizonierat s-a aplicat „tacitus consensus", adică „consimţământul tacit", care a rezultat din lipsa unui tratat sau convenţie expresă încheiate între beligeranţi. De aceea, în lipsa unor asemenea instrumente diplomatice acceptate reciproc, prin care în mod explicit să fie interzise represaliile asupra prizonierilor, în majoritatea conflictelor armate s-a aplicat un principiu bazat şi el tot pe un precept latin: „Quod non est illicitum necesitas licitum facit", adică: „Ceea ce nu este oprit, necesitatea îl face permis"[3]. Pornind de la punerea în practică a respectivului precept, în evoluţia ei spre civilizaţia bazată pe respectarea principiilor de drept, reciproc recunoscute şi supuse obligativităţii respectării, noile state moderne au simţit nevoia unei reglementări, prin convenţii şi tratate internaţionale, legislative a războiului, în general, precum şi a statutului şi condiţiei de prizonier, în particular. Primele documente diplomatice încheiate în acest sens au avut drept obiectiv de reglementare ducerea „războiului" maritim şi statutul „marinarului prizonier". Apoi, sub impactul acestor reuşite, preocupările în acest domeniu au fost extinse şi asupra conflictelor armate terestre, din ce în ce mai des, spre sfârşitul secolului al XVIII-lea şi îndeosebi în mod constant în decursul secolului al XIX-lea.

Importanţa stabilirii unui cadru legal, internaţional recunoscut, al ducerii războaielor în ansamblul lor, terestre şi navale a stat în atenţia multor guverne şi un loc aparte l-au constituit dezbaterile asupra statutului prizonierului şi condiţiilor asigurate acestuia. Statutul prizonierului şi condiţiile prizonieratului, analizate sub multiplele particularităţi, au făcut obiectul preocupărilor şi dezbaterilor unui număr însemnat de

---

[2] *Ibidem.*

[3] Manolache C., *Represiunile de război sub raportul militar şi juridic*, în România militară", anul LXVIII, nr. 4, aprilie 1931, p. 75-78.

oameni politici, militari, jurişti, gazetari etc. Statutul prizonierului de război şi condiţiile minime ce trebuiau asigurate acestuia în perioada prizonieratului - tratate într-o legătură directă, indisolubilă, între ele - au constituit aria largă a necesităţii şi, în acelaşi timp, utilităţii stabilirii cadrului legal internaţional, unanim recunoscut, al conflictelor militare. Prin aceste acţiuni s-a avut în vedere instituirea unui cod internaţional menit a reglementa principiile „umanitare" ale războiului.

Istoria modernă a consemnat prima finalizare a unei iniţiative de largă audienţă privind stabilirea unui cadru internaţional de reglementare legală a regulilor ducerii războiului, încheiat-o printr-o reuşită, în cursul anului 1874. La Bruxelles, ţarul Alexandru al II-lea al Rusiei a convocat în respectivul an „o conferinţă" a plenipotenţiarilor tuturor puterilor Europei pe această temă. Delegaţii ţărilor care au răspuns invitaţiei, reprezentanţi ai 15 state europene (Rusia, Germania, Austro-Ungaria, Belgia, Danemarca, Spania, Franţa, Marea Britanie, Grecia, Italia, Olanda, Elveţia, Turcia, Suedia şi Norvegia - enumerate aleator), ofiţeri şi jurişti, după discuţii îndelungi „s-au pus de acord asupra unui proiect de declaraţie universală cu privire la legile şi obiceiurile războiului, compus din 56 de articole".

În aceeaşi perioadă, stabilirea unui „cod internaţional al războiului" a constituit una dintre preocupările prioritare şi ale Institutului de Drept Internaţional care, la 9 septembrie 1880, cu ocazia sesiunii de la Oxford, a întocmit şi publicat un „Manual despre legile şi obiceiurile războiului terestru"[4]. Chestiunea devenind o preocupare la ordinea zilei, tot mai multe state au început să se pronunţe în favoarea „stabilirii şi adoptării unor norme care să umanizeze războiul şi în felul acesta, să limiteze cortegiul de pierderi şi suferinţe umane şi materiale inutile. Ca o urmare directă a acestor preocupări, a fost convocată la Haga (în Olanda), pentru 18 mai 1899, „Prima Conferinţă de Pace". Lucrările acestei prime conferinţe de pace s-au desfăşurat între 18 mai - 29 iulie 1899, au participat reprezentanţi ai 26 de state din Europa (printre care şi România) Asia şi America şi s-au încheiat cu adoptarea a trei „convenţii". Problematica regimului prizonierilor de război a fost adoptată prin articolele componente ale „Convenţiei a II-a, privind legile şi obiceiurile războiului terestru". Rezultatele Conferinţei „au constituit un puternic imbold pentru dezvoltarea, precizarea şi concretizarea principiilor şi ideilor formulate în documentele" acesteia[5]. De asemenea, au determinat, în perioada imediat următoare, un interes crescând din partea şi a altor state din lumea întreagă. Pe de altă parte, atât dorinţa de extindere a cadrului legal internaţional stabilit, cât şi soluţionarea problemelor rămase în suspensie au determinat convocarea unei noi conferinţe internaţionale de pace. Denumită „Conferinţa a II-a de Pace", aceasta şi-a desfăşurat lucrările tot la Haga, în intervalul 15 iunie - 18 octombrie 1907. Cadrul legal internaţional rezervat prizonierilor de război a fost stabilit prin prevederile „Convenţiei a IV-a, referitoare la legile şi obiceiurile războiului terestru". La finalul lucrărilor acestei a doua conferinţe au fost elaborate şi adoptate un număr de „13 convenţii". Conferinţa de la Haga din 1907 la care au participat reprezentanţi ai 44 de state din lumea întreagă, printre care şi ai României, a avut „o mare însemnătate în istoria relaţiilor internaţionale şi a dreptului internaţional,

[4] Tache Mitroescu, Ion Grecescu, Gheorghe Bădescu, *România şi tratatele internaţionale*,Bucureşti, 1972, p. XII-XIII.
[5] *Idem*, p. XIV-XV.

deoarece a promovat şi a precizat mai clar normele reglementării paşnice a diferendelor internaţionale, a codificat unele reguli în uz până atunci şi a creat mijloace noi care au cunoscut o amplă dezvoltare ulterioară"[6]. Toate documentele Conferinţei Păcii de la Haga au devenit instrumentele de lucru ale Convenţiei de la Geneva a „Societăţilor de Cruce Roşie" întemeiată în cursul anului 1863 de Henri Dunant la Geneva (în Elveţia) şi devenită „Convenţia de la Geneva a Societăţilor de Cruce Roşie", la care în 1875 a aderat şi România; instituţie internaţională, unanim recunoscută de către statele din lumea întreagă şi nu numai de către cele participante la Haga. Societatea, prin Comitetul său Internaţional, avea rolul de a asigura coordonarea măsurilor umanitare în plan planetar şi a urmări respectarea prevederilor tratatelor încheiate în acest sens. În acest context, „Convenţia a IV-a" a fost cadrul legal de reglementare internaţională menit a proteja prizonierii de război. Conform prevederilor acesteia:

a) Prizonierii de război din „momentul capturării sau predării lor benevole îşi pierd calitatea de inamic şi capătă statutul personal al celorlalţi ostaşi naţionali şi, din acest punct de vedere, nu pot fi supuşi nici unui rău tratament. Ei îşi păstrează proprietatea bunurilor personale, afară de armament, cai, materiale de război sau acte militare".

b) „Captivitatea lor nu este o pedeapsă, ci o siguranţă a statului captor. Ei nu pot fi deci întrebuinţaţi decât la munci moderate, însă niciodată pe linie de luptă şi nici a-i sili să colaboreze la operaţiile contra armatei din care provin. Refuzul lor în asemenea ocazii de a lucra nu poate fi supus la represalii. Ar fi inuman şi ineficace, căci nu se poate înăbuşi în sufletul unui ostaş sentimentul patriotic, chiar şi atunci când el ar fi pus în lanţuri sau supus la maltrare". De asemenea, prizonierii în captivitate nu puteau fi „torturaţi pentru smulgerea de informaţii asupra trupelor lor" sau pedepsiţi pentru „evadări, treceri la armata proprie şi reprindere". Singura „pedepsire disciplinară" admisă este „cea pentru prinderea în momentul evadării"[7]. De asemenea, pentru o concretă consemnare a statutului prizonierului şi condiţiilor prizonieratului a fost elaborat şi adoptat, ca o „Anexă" la Convenţia a IV-a de la Haga: „Regulamentul privitor la legile şi obiceiurile războiului pe pământ", cunoscut ulterior şi sub denumirea de „Convenţia a XIV-a." În acest document, prin prevederile Secţiunii I („Despre beligeranţi"), capitolul II, intitulat: „Despre prizonierii de război", a fost fixat conţinutul articolelor 4-20, cadrul regulamentar internaţional al „prizonierului de război"[8].

În baza acestui Regulament, în vigoare pe plan internaţional în timpul Primului Război Mondial, statele deţinătoare de prizonieri au avut obligaţia legală, asumată internaţional, de a asigura acestora, pe întreaga perioadă de prizonierat, respectarea statutului şi condiţiilor stipulate de prevederile în cauză. Analiza, la nivelul unui stat sau altuia, efectuată asupra respectării statutului prizonierilor deţinuţi şi a condiţiilor acestora de prizonierat se face numai prin raportarea la standardul asigurat realizării - totale sau parţiale - prevederilor acestui regulament cadru. În timpul anilor primului conflict militar global comisiile de inspecţie ale Comitetului Internaţional al Crucii Roşii de la Geneva, acolo unde nu au fost împiedicate să-şi exercite misiunea, au

[6] *Idem*, p. XVI-XVII.
[7] Manolache C., *op. cit.*, p. 91-92.
[8] Tache Mitroescu, Ioan Grecescu, Gheorghe Bădescu, *op. cit.*, p. 8-10.

analizat la faţa locului situaţia prizonierilor tocmai prin prisma modului de respectare a prevederilor regulamentului amintit.

Evidenţierea acestor prevederi este necesară pentru a putea raporta la cerinţele conţinutului lor realitatea concretă trăită în Rusia de către prizonierii români ardeleni şi bucovineni proveniţi din armata austro-ungară. Iată, în linii generale, obligaţiile cele mai importante care reveneau statelor deţinătoare de prizonieri - în cazul nostru, concret, Rusiei - în contextul necesităţii respectării prevederilor „Regulamentului privitor la legile şi obiceiurile războiului pe pământ":

- „Prizonierii de război sunt în puterea guvernului duşman, dar nu a indivizilor sau a corpurilor care i-au prins. Ei trebuie să fie trataţi cu omenie"(articolul 4).

- „Prizonierii de război pot să fie supuşi internării într-un oraş, fortăreaţă, câmp sau localitate oarecare", dar „nu pot fi închişi decât ca măsură de siguranţă neapărat trebuitoare şi numai cât timp ţin împrejurările care fac necesară această măsură" (articolul 5).

- „Statul poate întrebuinţa, ca muncitori, prizonierii de război, potrivit cu gradul şi aptitudinile lor, afară de ofiţeri. Aceste lucrări nu vor fi prea grele şi nici nu vor avea nici o legătură cu operaţiile de război". Prizonierii mai puteau lucra „pe seama administraţiilor publice ori particulare, sau la propria lor socoteală". Lucrările efectuate trebuiau plătite prizonierilor după beneficiarii lor: pentru stat „după tarifele în vigoare pentru militarii armatei naţionale", iar pentru celelalte categorii „condiţiile se vor stabili de acord cu autoritatea militară" (articolul 6).

- „Guvernul în puterea căruia se găsesc prizonierii de război este îndatorat la întreţinerea lor". Dacă statul în cauză nu e semnatar al Convenţiei sau „în lipsă de înţelegere specială între beligeranţi" prizonierii trebuiau să fie „trataţi în ceea ce priveşte hrana, adăpostul şi îmbrăcămintea, pe acelaşi picior cu trupele guvernului care-i va fi capturat"(articolul 7).

- Statele deţinătoare de prizonieri trebuiau să constituie un „Birou de informaţii" destinat comunicării situaţiei acestora; iar respectivul birou trebuia să „ţină la curent o fişă individuală de război", pentru fiecare prizonier în parte, în care „să înscrie următoarele: numărul matricol, numele şi prenumele, vârsta, locul de origine, gradul, corpul de trupă, rănile, data şi locul capturării, a internării, a rănilor şi a morţii". Modelul recomandat pentru întocmirea respectivei fişe, după cum observăm, nu cuprinde solicitarea menţionării „naţionalităţii" sau „etniei" prizonierului titular. Din această cauză, multe state, cel puţin în prima parte a războiului, nu au consemnat în respectivele fişe acest element, trecând doar numele armatei căreia i-a aparţinut prizonierul respectiv (articolele 9-13).

- Statele deţinătoare de prizonieri trebuiau să acorde înlesniri „Societăţilor de ajutor pentru prizonierii de război" şi scutirea de taxe a corespondenţei şi „darurilor şi ajutoarelor în natură destinate prizonierilor de război" (articolele 15-16).

- „Toată libertatea este lăsată prizonierilor de război pentru practica religiei lor, inclusiv asistarea la serviciile cultului lor" (articolul 18).

- „După încheierea păcii, repatrierea prizonierilor de război se va face în cel mai scurt termen cu putinţă" (articolul 20).

Gradul de respectare parţială sau totală a prevederilor statutare, recunoscute ca obligatorii de către statele semnatare ale „convenţiilor" de la Haga, au stat, în întregul interval al desfăşurării primului conflict mondial, în atenţia organismelor de cruce şi

semilună roşie, internaţionale sau naţionale, respective. Acţiunile acestor organisme, dublate de cele ale diferitelor asociaţii umanitare, particulare au constituit un izvor de cunoaştere a realităţii vieţii de prizonier din statele care-i deţineau internaţi pe aceştia şi au determinat aceste state să asigure minima respectare a cerinţelor internaţionale. Coordonarea acţiunilor internaţionale umanitare, în ansamblul lor, a fost executată de către „Comitetul Internaţional al Crucii Roşii" de la Geneva. Acţiunile cu caracter umanitar ale acestuia, având o paletă largă de abordări, datorată implicării directe în acordarea asistenţei de specialitate în cazul catastrofelor de tot felul şi cu precădere a segmentului civil din zonele afectate, a impus constituirea unui organism axat în exclusivitate pe problematica prizonierilor de război. Astfel că, sub egida Comitetului Internaţional s-a constituit, în luna februarie 1915, tot la Geneva în Elveţia, un organism autonom: „Agenţia Internaţională pentru Prizonierii de Război". După cum o defineşte însăşi denumirea, „Agenţia" a preluat în sfera proprie de activitate întreaga problematică a prizonierilor de război.

După scurgerea primei jumătăţi de an de la declanşarea primului conflict militar mondial s-a resimţit tot mai acut necesitatea cunoaşterii exacte a situaţiei militarilor căzuţi în captivitate la adversar, gradul de respectare al statutului acestora în conformitate cu reglementările de drept internaţional în vigoare, informării familiilor asupra stării sănătăţii lor şi, nu în ultimă instanţă, îmbunătăţirii din punct de vedere umanitar a vieţii de zi cu zi a celor internaţi. Ampla activitate rezultată în urma acestei multitudini de obiective a constituit preocuparea cotidiană nu numai a Comitetului Internaţional de la Geneva, prin toate structurile organizatorice proprii, ci, în acelaşi timp, şi a societăţilor de cruce şi semilună roşie naţionale atât din ţările intrate în conflict, cât şi din cele neutre. Din punctul de vedere al colaborării, în acest domeniu, dintre organismele naţionale şi cele internaţionale nu au fost înregistrate defecţiuni majore. Pe de altă parte, pe lângă organismele oficiale naţionale de profil, în activitatea umanitară de ajutorare a prizonierilor de război s-au implicat o serie de instituţii şi organizaţii particulare din mai toate statele lumii. Din motive de centralizare şi coordonare a acţiunilor comune de tip umanitar ale acestora din urmă, pentru ca activitatea lor să nu capete un caracter aleator şi anarhic, s-a creat o structură conducătoare unică.

La începutul anului 1915, tot în Elveţia, s-a organizat „Biroul de ajutor pentru prizonierii de război", ca o „instituţie particulară", cu reşedinţa la Berna[9]. Biroul, fără a fi subordonat direct Comitetului Internaţional de la Geneva, a avut o strânsă şi permanentă conlucrare cu unele dintre organismele din structura acestuia.

România, la rândul ei, deşi a fost neutră militar până la mijlocul lunii august 1916, a conlucrat prin Societatea Naţională de Cruce Roşie cu structurile specializate ale Comitetului Internaţional de la Geneva, încă de la începuturile activităţilor acestuia. Tocmai în acest sens, pentru a corela eforturile proprii, specifice acţiunilor umanitare în genere, cu cele ale Comitetului Internaţional s-a organizat „Comitetul Român de pe lângă Crucea Roşie Elveţiană din Berna"[10]. Fără a face obiectul analizei prezente, este locul evidenţierii faptului că între august 1914 - august 1916, Crucea Roşie română a

---

[9] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice [în continuare C.S.P.A.M.I., fond *Ministerul de Război* [în continuare *M. R.*], Serviciul Statistic, dosar nr. 66, f. 2, 158.
[10] Loc. cit, fond *M. R.*, Serviciul Contabilitate, Contencios, dosar nr. 1632, f. 57.

intermediat un intens schimb de informaţii cu referire directă la situaţia unor militari din armata germană şi, cu precădere, austro-ungară căzuţi prizonieri în Rusia şi invers. Cererile sosite pe adresa organismului român, de la familiile acestora, solicitau o intermediere urgentă pe lângă organismele similare din ţările adverse, evidenţiind poziţia neutrală a României, pentru aflarea de informaţii asupra situaţiei unor militari căzuţi în captivitate. Activitatea ca atare, apreciată în cuvinte elogioase de către expeditori prin raportarea lor la o rezolvare anterioară a unor cazuri similare, a adus în multe case din statele aflate în conflict un strop de linişte sufletească.

În primele luni de război ale anului 1914, armata austro-ungară de pe frontul din Polonia şi Galiţia, în confruntarea cu cea rusă, a suferit înfrângere după înfrângere. Pierderile înregistrate - de ordinul a sute de mii de morţi, răniţi şi dispăruţi - au lăsat goluri greu de umplut în rândurile trupelor austro-ungare, goluri care au impus aducerea din spatele frontului a rezervelor destinate completării lor mult mai devreme şi într-un număr mai mare decât orice previziune a stat-majoriştilor austro-ungari. Una dintre urmările directe ale înfrângerilor de pe câmpurile de luptă a fost căderea în prizonieratul rus a peste 100.000 de militari. Din rândul prizonierilor capturaţi de ruşi au făcut parte şi mulţi români ardeleni şi bucovineni, care s-au alăturat astfel reprezentanţilor celorlalte naţionalităţi din compunerea monarhiei dualiste. Intervenţia în forţă a trupelor germane, dublată de lipsa unei dorinţe ruse de amplificare reală a ofensivei, a determinat o anumită stabilizare a frontului. Eşecurile suferite, identice cu cele de pe frontul sârbesc, au demonstrat capacitatea de luptă scăzută a armatei imperiale habsburgice. Îngrijorător, pentru monarhia dualistă şi aliatul său - Germania, a fost faptul că această incapacitate operativă s-a manifestat la toate nivelurile armatei: comandă - centrală, de front sau mare unitate, trupă, asigurare logistică şi înzestrare cu material de război. Una dintre cauzele comportării operative sub aşteptări a unităţilor militare cezaro-crăieşti a fost multipla componentă naţională. Conglomeratul de naţionalităţi din cadrul armatei imperiale habsburgice, lipsite de ataşamentul şi dorinţa de luptă reală pentru victoria finală, a determinat inexistenţa liantului atât de necesar creării coeziunii şi unităţii caracteristice unei armate operative combative. De altfel, tocmai „combativitatea" a constituit caracteristica de bază ce i-a lipsit armatei austro-ungare în decursul întregului conflict.

Combativitatea nu avea cum să reprezinte starea de spirit sau trăsătura comună a unor militari proveniţi, în marea lor majoritate, din rândul populaţiilor supuse asupririi naţionale tocmai de către cei pentru care trebuiau să se jertfească pe câmpurile de luptă. Confruntările de pe fronturile ruseşti din cursul anului 1915, favorabile Puterilor Centrale, urmate de înfrângerile din timpul ofensivei victorioase a lui Brusilov din iunie-iulie 1916, au confirmat fără tăgadă degringolada trupelor austro-ungare. Lipsită de sprijinul german, Austro-Ungaria ar fi fost scoasă din luptă. Pierderile armatei austro-ungare din vara anului 1916 s-au ridicat la peste 500.000 de militari morţi, răniţi şi dispăruţi, iar din ultima categorie, numărul celor care au luat drumul prizonieratului rus a fost de peste 113.000 soldaţi şi gradaţi şi 17.000 ofiţeri[11]. Imensul număr de militari austro-ungari căzuţi prizonieri s-a datorat în cea mai mare parte lipsei de combativitate a acestora de pe câmpul de luptă. Nu de puţine ori, militarii din rândurile naţionalităţilor asuprite - cu precădere cei de origine slavă şi, mai

[11] Alexandru Averescu, *Notiţe zilnice din război (1914-1916)*, vol. I, Bucureşti, 1937, p. 122-123.

ales după intrarea României în război, românii - au forțat căderea în prizonierat sau profitând de orice ocazie favorabilă, au dezertat, individual sau în masă, la ruși. O altă cauză determinantă a acestei hemoragii umane la adversar, pe lângă discriminarea națională și ororile războiului suportate pe front de militarii proveniți din rândurile naționalităților asuprite, a reprezentat-o influența nefastă a veștilor sosite de acasă despre persecuțiile la care erau supuse familiile lor de către autoritățile naționalităților dominante: austriacă și ungară.

Referitor la românii din armata austro-ungară „cazurile de dezertare sau de non-rezistență voită, cu scopul căderii în captivitate rusească au sporit în intensitate din a doua jumătate a anului 1916". Dezertările „s-au produs în împrejurări și în forme diferite, dar cele mai multe au avut ca numitor comun faptul că grupările ce se hotărau să treacă la inamic erau îndrumate de ofițeri, mai ales dintre rezerviștii proveniți din rândul intelectualității"[12].

Indiferent de cauză, un număr impresionant de militari austro-ungari au căzut în prizonieratul rus în intervalul august 1914 - septembrie 1917: 2 104 146 soldați gradați și subofițeri și 54.146 ofițeri. Toți acești prizonieri proveniți din armata cezaro-crăiască au fost internați în lagărele răspândite în majoritatea teritoriului rus. Din cifra totală, un număr de circa 650.000 de prizonieri proveneau din părțile Ungariei ale dublei monarhii, dintre care aproximativ 120.000 au fost românii ardeleni și bucovineni[13]. Odată capturați, fie în urma unor acțiuni operative proprii, fie a dezertării voluntare, militarii erau concentrați în centre de triere situate în spatele frontului. În aceste centre, pentru a respecta prevederile Convenției de la Haga și solicitările Comitetului Internațional de Cruce Roșie de la Geneva, - ale căror semnatară și membră a fost și Rusia, în conformitate și cu procedurile oglindite în regulamentele militare proprii, fiecare prizonier era luat în evidență individual. La centrele de triere, pe lângă elementele de identificare personale și cele solicitate prin Anexa Convenției de la Haga, necesare pentru întocmirea „fișei prizonierului", autoritățile militare ruse consemnau în plus: ocupația avută de prizonierul în cauză în viața civilă, starea de sănătate prezentă și nivelul studiilor făcute. Toate aceste elemente suplimentare erau determinante în stabilirea destinației ulterioare a prizonierului. Munca pe care o putea efectua, conform pregătirii din viața civilă și stării de sănătate, stabilea drumul spre o anumită regiune din interiorul Rusiei a fiecărui prizonier în parte. Într-o primă etapă după unele relatări, în fișa de evidență a prizonierului nu a fost consemnată „naționalitatea" acestuia, ci numai denumirea statului căruia aparținea.

Ulterior, probabil, atât ca urmare directă a începerii acțiunilor cehilor și slovacilor de constituire în unități de voluntari, cât și datorită politicii sale panslaviste, Rusia a trecut la consemnarea în documentele de evidență ale prizonierilor a naționalității acestora. Prin această măsură, încă din faza primară de triere, s-a asigurat cu ușurință separarea slavilor de neslavi. Operativitatea aceasta, pentru prizonierii proveniți din armatele adverse de pe Frontul de Sud-Vest rus, s-a efectuat prin

---

[12] Ioan I. Șerban, *Voluntarii transilvăneni și bucovineni din Rusia în Războiul pentru Întregirea Neamului 1916-1919*, Alba Iulia, 2003, p. 35, 36.

[13] Cornel Carp, Cornel Țucă, *Prizonieri români în lagărele din Siberia* în „Document", an VI, nr. 1 (19) 2003, p. 37 și Adela Cosmina Rusu, Cornel Țucă, *Câteva din problemele prizonierilor ardeleni și bucovineni internați în lagărele din Siberia (1914-1917)*, în *Restituiri. Studii și comunicări*, București, 2003, p. 33.

expedierea lor „spre punctul de concentrare Darniţa". Aici, autorităţile militare ruse efectuau luarea în evidenţă, trierea şi expedierea prizonierilor spre interiorul Imperiului[14].

La nivel central, de conducerea în întregul ei a activităţilor de evidenţă, triere, distribuire, redistribuire şi asigurare logistică a prizonierilor din Rusia a fost răspunzător Statul Major General (sau Marele Stat Major) al armatei imperiale. La rândul lui, acesta a avut ca organism de lucru în acest domeniu Direcţia Generală, care şi-a exercitat întreaga competenţă prin intermediul Serviciului de Evacuare şi Administraţie a Prizonierilor. Serviciul de Evacuare şi Administraţie, după criterii în prealabil distribuite centrelor de triere, a coordonat repartizarea prizonierilor pe circumscripţii militare şi în cadrul acestora pe „brigăzi de muncă"[15] şi a dispus ulterioare redislocări în funcţie de necesităţi. După încheierea trierii, prizonierii au fost transportaţi în unul dintre cele 400 lagăre mari permanente sau direct în unul dintre cele aproximativ 700 lagăre mai mici, cu un caracter provizoriu, răspândite în mai toate circumscripţiile militare din Rusia. Din aceste lagăre permanente sau temporare, funcţie de destinaţia stabilită iniţial, necesităţi, solicitări ulterioare sau anotimp, prizonierii au fost dislocaţi la muncă - industrială, agricolă, minieră, forestieră etc. - în mai toate guberniile de pe raza circumscripţiei militare respective. Prin acest sistem de organizare s-a asigurat în mod practic acoperirea aproape a întregului teritoriu rus cu o reţea densă şi bine pusă la punct de locuri de detenţie şi, în acelaşi timp, de muncă destinate prizonierilor proveniţi din rândul armatelor Puterilor Centrale[16]. Pentru prizonierii repartizaţi diferitelor munci, în majoritatea cazurilor în afara lagărelor de bază, atunci când nu erau repartizaţi pentru munci agricole pe lângă gospodării individuale, erau organizate „câmpuri" sau „tabere" de concentrare cu un caracter permanent sau temporar. Acesta a fost, în linii generale, sistemul organizatoric rus destinat asigurării prizonieratului militarilor din armatele adverse, printre care şi românilor ardeleni şi bucovineni din armata austro-ungară.

Fideli politicii lor panslaviste, autorităţile militare ruse au căutat să asigure prizonierilor slavi o concentrare „mai ales în Rusia Europeană şi Siberia Occidentală, în timp ce germanii, austriecii şi ungurii au fost trimişi cu precădere în Siberia Centrală şi Răsăriteană". Datorită credinţei lor ortodoxe, deci consideraţi şi ei de către ruşi ca „pravoslavnici", prizonierii români ardeleni şi bucovineni s-au bucurat, într-o proporţie mai redusă, de această orientare a ruşilor,fiind repartizaţi numai în circumscripţiile militare Moscova, Kiev, Odessa la circa 30.000, iar majoritatea în regiunile Ural şi Kazan.

Situaţia a înregistrat o modificare spre sfârşitul anului 1916, prin începerea redislocării prizonierilor către alte regiuni geografice ale Rusiei, antrenând în acest fel şi prizonierii români. În mod curios, odată cu aceste mişcări, s-au executat trimiteri masive de prizonieri români în regiunile siberiene rezervate până atunci germanilor şi austro-ungurilor. Fără a face legătură directă, în lipsa unor documente probatorii în

---

[14] Ioan I. Şerban, *op.cit.*, p. 38-39.

[15] C.S.P.A.M.I., fond Corpul Vânătorilor Români Ardeleni şi Bucovineni [în continuare C.V.R.A.B., dosar nr. 8, f. 70, 100.

[16] Constantin Enea, *Prizonieri români transilvăneni în Rusia*, în „Studii şi articole de istorie", nr. 11, 1968, p. 154-155.

acest sens, trebuie semnalată coincidenţa dintre momentul „mişcării" prizonierilor români şi cel al intensificării acţiunilor de constituire a lor într-un corp de voluntari. Organizarea românilor ardeleni şi bucovineni din Rusia într-o structură militară independentă de voluntari (implicând prin aceasta, indirect, recunoaşterea politică a obiectivului luptei lui), urmată de alăturarea lor efortului militar al armatei române pe frontul din Moldova, reprezenta un simbol al desprinderii pentru totdeauna a provinciilor locuite de către aceştia din compunerea Austro-Ungariei. Tocmai din dorinţa de a împiedica cu orice preţ o asemenea reuşită, nu este exclusă o anumită legătură directă dintre această dislocare a românilor între masele de prizonieri germani şi austro-ungari, pe de o parte, şi creşterea în intensitate a acţiunilor revendicative privind eliberarea naţională şi unirea prizonierilor ardeleni şi bucovineni, pe de alta parte. Cu complicitatea directă sau indirectă a autorităţii politice şi militare ruse, dar în mod cert bazându-se pe sprijinul nemijlocit al cercurilor progermane din rândul acestora, o acţiune antiromânească de această natură a avut loc. Trebuie să avem în vedere şi faptul că Rusia avea, în fond, rezerve faţă de înfăptuirea unei Românii puternice. Procentajul rolului avut de o asemenea iniţiativă în ansamblul general al motivelor de ordin pur economic care au stat la baza redislocărilor amintite de prizonierii din Rusia, determinate în mod cert de lipsa de forţă de muncă tot mai acut resimţită în întreg imperiul, este greu de specificat. Dar, chiar simplă coincidenţă fiind, o asemenea probabilă ipoteză merită cel puţin semnalată.

Fiind de acord cu justificarea acţiunii în sine a autorităţilor ruse, determinată de cauza amintită, ne exprimăm anumite îndoieli în legătură cu executarea ei practică. Motivată din necesităţi de ordin strict economice, translaţia prizonierilor spre alte locuri de detenţie nu s-a executat, în ceea ce i-a privit pe români, în baza principiilor avute în vedere până în acele momente. Dacă de regulă au fost internaţi până atunci în masa slavă de prizonieri, existând o gamă destul de mare de excepţii şi în acest sens, din acest moment s-a observat o tendinţă constantă de redislocare a românilor ardeleni şi bucovineni - întotdeauna într-un număr minoritar - spre lagărele majoritar populate de prizonierii germani, austrieci şi unguri. În mod normal, măsura redislocărilor de prizonieri trebuia transpusă în practică prin respectarea orientărilor iniţiale de grupare a acestora după criterii naţionale. Pentru prizonierii români, dacă ruşii au eludat respectarea credinţei pravoslavnice, trebuiau să activeze pe cel al calităţii de „aliat" prin reprezentativitatea naţionalităţii.

După întreprinderea acestei măsuri s-a ajuns la dispersarea prizonierilor români ardeleni şi bucovineni în majoritatea circumscripţiilor militare din Rusia: Moscova, Kiev, Odessa, Petrograd, Minsk, Kazan, Caucaz, Turkestan, Ţinutul cazacilor de pe Don, regiunea Uralilor, întreaga Siberie etc..

Urmare a acestei dispersări, în grupuri variate ca structură numerică, prizonierii români au putut fi întâlniţi în majoritatea guberniilor: Altai, Akmolinskaia Oblasti, Astrahan, Berezovka, Celiabinsk, Donskaia Oblasti, Ecaterinoslav, Harkov, Jaroslav, Kostroma, Moscova, Nijegorodskaia, Novoccercask, Omsk, Orenburg, Orlovskaia, Penza, Perm, Riazamskaia, Samara, Saratov, Semipalatinskaia, Simbirsk, Tambov, Tangarov, Taşkent, Tiumen, Tabolsk, Tombovskaia, Tomsk, Tula, Tulskaia, Turganskaia Oblasti, Tverskaia, Ufa, Uralskaia Oblasti, Viatka, Vladimir, Vologda,

Voronejskaia etc.[17]. Obligaţi de prevederile Convenţiei de la Haga, Serviciul de Evacuare şi Administraţie a Prizonierilor ruşi s-a preocupat de la începutul războiului de organizarea unui sistem cât de cât viabil al evidenţei prizonierilor capturaţi. Obiectivele principale ale serviciului rus au fost identice, în linii generale, cu cele ale tuturor serviciilor similare organizate de statele aflate în război şi au constat în „întreţinerea şi întrebuinţarea prizonierilor", punerea la dispoziţie în acest scop a „personalului necesar administrării lor" şi executarea controlului „administrativ şi financiar" al tuturor lagărelor sau locaţiilor de detenţie a acestora. De asemenea, acest serviciu a coordonat activitatea de culegere, centralizare şi expediere a corespondenţei dintre prizonieri şi familiile lor, precum şi a tuturor informaţiilor, despre aceştia, solicitate de către statele lor de origine „prin reprezentanţii" lor „neutri sau prin Crucea Roşie"[18].

În timpul desfăşurării primului conflict mondial, statele respective au îmbunătăţit prevederile iniţiale şi au inclus noile măsuri adoptate în cadrul convenţiilor similare încheiate între Anglia, Franţa, Italia, Belgia şi Serbia cu Germania şi Austro-Ungaria". Inspirându-se din respectivele convenţii, Rusia a negociat şi ea separat o „convenţie" în acest sens cu ţările din cadrul Puterilor Centrale, pe care a ratificat-o la 13 mai 1916 şi care a rămas în vigoare până la venirea la putere a bolşevicilor[19]. Defecţiunea în acest sens a apărut la ruşi în cadrul centrelor de triere a prizonierilor din cauza personalului militar destinat efectuării acestei activităţi. Aşa cum am mai arătat, în aceste centre, după criterii întocmite şi expediate din timp de către serviciul abilitat din cadrul Statului Major General rus, prizonierii erau supuşi unei prime operaţiuni de triere „în funcţie de ocupaţiile din viaţa civilă, după vârstă şi starea de sănătate", apoi „erau transportaţi cu trenurile în diverse regiuni ale uriaşului imperiu răsăritean", fiind acolo „repartizaţi la felurite munci industriale şi agricole, pentru a suplini marele deficit de forţă de muncă cu care se confrunta Rusia în condiţiile războiului"[20]. În această primă etapă, pentru fiecare prizonier în parte s-a întocmit câte o „fişă" în care au fost consemnate elementele necesare individualizării acestuia. Fişa întocmită era apoi expediată într-un exemplar serviciului specializat de la Statul Major General rus, iar un alt exemplar însoţea prizonierul în peregrinările acestuia prin locaţiile de internare ruseşti. Această fişă era completată în fiecare lagăr cu noi elemente. Mutaţiile din fişă trebuiau şi ele comunicate la Moscova, dar de multe ori, fie din comoditate, fie din sentimentele recunoscut progermane ale unei părţi însemnate dintre reprezentanţii autorităţilor militare ruse, în fişa prizonierului respectiv nu s-au mai consemnat nici acestea, nici naţionalitatea acestuia. „Scăpări" petrecute, iarăşi coincidenţă cu o anumită predilecţie în fişele prizonierilor ardeleni şi bucovineni. În acest sens, după încheierea conflictului, Voicu Niţescu a consemnat în scrierile sale aceste adevăruri: „Prizonierii sunt înregistraţi de-a valma, fără să se ţină seama de naţionalitatea lor", consideraţi ca proveniţi din armata austro-ungară[21]. Au fost semnalate şi cazuri când de activitatea respectivă au fost puşi să se ocupe chiar prizonieri unguri, care treceau „în

17 C.S.P.A.M.I., fond C.V.R.A.B., dosar nr. 8, f. 99-101.
18 Loc. cit., fond M. R., Serviciul Statistic, dosar nr. 59, f. 7.
19 Loc. cit., fond M. R. Serviciul Contabilitate Contencios şi Pensii, dosar nr. 1632, f. 57.
20 Ioan I. Şerban, *op.cit.*, p. 38.
21 Voicu Niţescu, *Douăzeci de luni în Rusia şi în Siberia*, vol. I, *1917*, Braşov, 1926, p. 225.

registre pe toţi prizonierii ca unguri şi face astfel autorităţile să creadă că nu e nici-un picior de român!"[22]. Nu de puţine ori au fost situaţii „când soldaţilor români li s-au schimbat în evidenţă naţionalitatea de român în alta străină"[23]. Copii de pe fişele prizonierilor, cu toate mutaţiile consemnate la zi, trebuiau înaintate de către autorităţile militare în mod periodic şi Crucii Roşii ruse de la Petrograd.

Din lipsa consemnărilor concrete în legătură cu naţionalitatea prizonierilor, mai ales a celor proveniţi din armatele imperiale habsburgice, evidenţa românilor ardeleni şi bucovineni aflaţi în captivitatea rusă nu a fost de început una clară şi precisă. În perioada respectivă, dar şi în scrierile din cea interbelică, preluate ca atare în zilele noastre, numărul prizonierilor români din Rusia s-a fixat în jurul cifrei de 120.000. Înşişi prizonierii ardeleni şi bucovineni, după aprobarea constituirii Corpului Voluntarilor Români din Rusia 1917, au fost direct interesaţi în a afla cu precizie numărul şi locul repartizării în lagăre sau la muncă a acestora. În acest sens, Vasile Chiroiu, membru în Comitetul Executiv de la Darniţa, a raportat în primăvara anului 1917: „Datele noastre în privinţa aceasta nu pot fi, decât mai mult ca defectuoase". El a semnalat că: „Se pot însă câştiga date, care cel puţin aproximativ sunt reale", din următoarele izvoare:

„a) Crucea Roşie în Petrograd. Aici se află un exemplar de matricolă, ce se ia în duplicat cu fiecare prizonier, şi în care este introdusă naţionalitatea". Asupra identificării naţionalităţii în toate fişele (foile matricole) prizonierilor, Chiroiu s-a înşelat. Motivele lipsei din unele fişe a menţiunii acesteia au fost deja prezentate.

„b) «Noini obrug» în Moscova. Comanda superioară peste toţi prizonierii din Rusia". Chiroiu a folosit probabil denumirea abreviată a Serviciului de Evacuare şi Administraţie a Prizonierilor, „Biroul" din cadrul acestuia responsabil de evidenţa prizonierilor aflaţi la muncă. Cu referire la această sursă informaţională a dat următoarea lămurire explicativă: „De aici se dispun dislocările prizonierilor".

„c) Societatea ceho-slovacă din Kiev, eventual şi cea din Petrograd", care aveau „reprezentanţi proprii mai în toate lagărele de prizonieri" şi „dispun de date statistice despre cehi şi, în parte, probabil şi despre români".

În privinţa identificării cu precizie a dislocării prizonierilor români, Chiroiu şi-a exprimat îndoiala în reuşita unei asemenea acţiuni. Motivarea părerii lui a fost axată pe considerentul că „Dislocările prizonierilor sunt veşnic la ordinea zilei, astfel nu putem şti starea actuală care este"[24].

Lipsa unor referiri ulterioare, din perioada interbelică până în zilele noastre, în legătură cu existenţa documentelor indicate de Vasile Chiroiu nu înseamnă neapărat pierderea acestora. Este posibil ca în vâltoarea evenimentelor interne din Rusia anilor 1917-1921, o parte dintre aceste surse documentare să se fi distrus, dar, considerăm mai probabilă ipoteza dislocării lor, sub presiunea tocmai a respectivelor evenimente, în locuri mai puţin accesibile cercetătorului străin. O altă ipoteză, evidenţiată ca titlul de inventar, având şi ea acelaşi grad de probabilitate, ne-ar obliga să acceptăm posibilitatea „secretizării" acestor surse documentare de către puterea bolşevică. Inexistenţa unor documente asigura noii puteri politice instalate la Moscova

[22] *Idem*, p. 231.
[23] C.S.P.A.M.I., fond C.V.R.A.B., dosar nr. 12, f. 54.
[24] Cornel Carp, Cornel Ţucă, *op.cit.* f. 37.

posibilitatea de a nu fi nevoită să justifice - eventual - diferenţa dintre numărul prizonierilor capturaţi şi al celor repatriaţi. De asemenea, luând în calcul evenimentele de pe teritoriul rus din perioada respectivă, autorităţile vremii, în mod cert, nu au mai avut la dispoziţie nici timpul şi nici personalul necesar aducerii la zi a unor asemenea documente şi predării lor într-o formă finalizată. Ne exprimăm speranţa că aceste izvoare documentare există şi indiferent de stadiul lor de prelucrare, din punct de vedere arhivistic, vor fi accesibile într-un viitor mai mult sau mai puţin apropiat cercetătorilor.

De altfel, nu departe de situaţia din Rusia s-a aflat la un moment dat şi România. În anul 1923, şeful Biroului recrutări din cadrul Serviciului Statistic al Ministerului de Război, Gheorghe Petrescu, a raportat că nu a „găsit acte" din care să culeagă „date asupra felului cum era constituit" Serviciul Prizonierilor de Război şi Internaţilor Civili Serviciul român a avut „puterea de a decide asupra tuturor chestiunilor în legătură cu întreţinerea şi întrebuinţarea" prizonierilor şi internaţilor civili din România[25]. Arhiva respectivă, peste ani, a fost identificată ca redistribuită între diferite direcţii şi servicii din cadrul ministerului: personal, contabilitate, prizonierilor şi statistic. România, pregătindu-şi intrarea în război, pentru a se „putea conforma prescripţiilor Convenţiei încheiate la Haga"[26], prin Decretul regal nr. 2793 din 14 august 1916, a sancţionat actul normativ intitulat: „Regulament asupra prizonierilor de război"[27]. Prin acest regulament, tot în cadrul Direcţiei Statistice din Ministerul de Război, pe lângă Serviciul prizonierilor s-a organizat „Biroul de informaţii asupra prizonierilor de război". În linii generale, atribuţiile acestui birou au fost identice cu cele similare ale celorlalte ţări deja aflate în război, „centralizarea şi culegerea informaţiilor relative la internări, mutaţii, moartea prizonierilor şi înscrierea tuturor acestora pe o foaie matricolă (fişe)". Problematica evidenţei prizonierilor de război a fost, în linii generale, comună tuturor statelor participante la luptele primului conflict militar mondial.

ABOUT THE CAPTIVITY IN RUSSIA OF THE ROMANIAN FROM THE AUSTRO-HUNGARIAN ARMY

Abstract

During the World War I more than 120.000 Romanian from Transylvania and Bucovina who fought in the Austro-Hungarian Army were hospitalized as war prisoners in the Russian camps. Their lives during the captivity were full of wants and discriminations.

25 C.S.P.A.M.I., fond M. R., Serviciul Statistic, dosar nr. 59, f. 7.
26 Loc. cit. fond *Marele Cartier General*, dosar nr. 1448, f. 98.
27 "Monitorul Oficial", nr. 112 din 19 august 1916, p. 5529-5534.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, STUDII ȘI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XV**, 2006

STAREA DE SPIRIT A LUI IONEL. I. C. BRĂTIANU DUPĂ INTRAREA ROMÂNIEI ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

RADU ȘTEFAN VERGATTI[*]

Atentatul din orașul bosniac Sarajevo, soldat cu uciderea moștenitorului tronului Imperiului Austro Ungar, Franz-Ferdinand și a soției sale, principesa Sofia, a reprezentat, practic, pretextul declanșării primei conflagrații mondiale. În realitate, cauza determinantă pentru intrarea în luptă a 28 de state, de pe toate continentele[1], a constituit-o dorința de reîmpărțire a imperiilor coloniale și de formare a statelor naționale în Europa.

România era interesată să rezolve problema închegării statului ei etnic, pe baza principiului naționalităților. În fapt, diplomații și conducătorii politici din capitalele marilor puteri au folosit formal principiul naționalităților, care a permis o continuare conceptuală a viitoarelor state naționale europene, preexistente sfârșitului primului război mondial[2].

La București, oarecum, se cunoșteau discuțiile din cercurile politice de la Paris și de la Londra. Tocmai de aceea premierul român Ionel I. C. Brătianu[3] a dat dovadă de prudență în privința luării hotărârii de a intra în război. Consiliul de Coroană din 21 iulie/3 august 1914, de la Sinaia, a decis ca România să rămână în stare de neutralitate[4].

Atunci cuvântul hotărâtor l-a avut Ionel I. C. Brătianu în calitatea sa de premier. El a avut curaj să-l înfrunte pe regele Carol I și pe șeful conservator Petre P. Carp. Cei doi susțineau și cereau să se respecte tratatul încheiat cu Puterile Centrale: România să intre în luptă alături de ele[5].

Imediat după ce s-a anunțat decizia Consiliului de Coroană a început o acțiune concertată a corpului diplomatic al marilor puteri pentru a o răsturna. Nu era o muncă ușoară. Trebuia înșelată vigilența lui Ionel I. C. Brătianu, care era o personalitate

---

[*] Universitatea „Valahia", Târgoviște.
[1] Cf. Mircea Popa, *Primul război mondial*, București, 1979, p. 477; a se vedea și tabelele anexă.
[2] Se poate da ca exemplu în acest sens trasarea, încă din decembrie 1916 la Londra de către lordul Arthur James Balfour, a viitorului hotar convențional care trebuia să fie între România și Ungaria, ca urmare, în limbajul diplomatic acesta a fost numit „Linia Balfour". A se vedea R. Șt. Vergatti, *O dispută fără obiect: Transilvania,* în Geopolitica, Revistă de geografie politică, geopolitică și geostrategie, anul III, nr. 11/2005, p. 125-136.
[3] Pentru biografia lui Ionel I. C. Brătianu, v. I. Scurtu, *Ion I. C. Brătianu. Activitatea politică*, București, 1992; An. Iordache, *Ion I. C. Brătianu*, București, 1994.
[4] Al. Marghiloman, *Note politice. 1897-1924, vol. I: 1897-1915*, București, 1927, p. 231-236.
[5] Acest punct de vedere a fost exprimat și de liberalul C. Stere, *Marele Război*, București, 1918, p. 219 și urm.; *România în anii primului război mondial*, vol. I, București, 1987, p. 78.

politică de prim rang. Au început să i se facă promisiuni. Austro-Ungaria, cunoscând dorinţa şi ţelul românilor din acel moment, a oferit Bucovina, aflată sub directa sa administrare. S-a mers mai departe, promiţându-se şi Basarabia[6]. Însă nu puteau vorbi despre Transilvania şi pământurile româneşti aflate sub administraţia coroanei regale de la Budapesta[7]. Ca urmare, era o ofertă departe de a satisface aşteptările Bucureştilor.

Imperiul Ţarist, prin intermediul lui Constantin Diamandi, a propus o căsătorie, în anul 1915, între principele Carol, fiul regelui Ferdinand şi al reginei Maria şi o principesă din casa Romanov. Tânăra principesă rusoaică ar fi urmat să primească drept zestre Basarabia[8]. Din motive complexe, contractul politico-matrimonial nu s-a finalizat. În acelaşi context, Petrogradul a reluat promisiunile înscrise în acordul secret numit Sazonov-Diamandi, încheiat cu Bucureştii la 18 septembrie/1 octombrie 1914. Prin el oferea şi Transilvania şi Bucovina dacă România va merge alături de Antanta până la finele războiului[9].

Anglia, la rândul ei, promitea ceea ce nu avea: Bucovina şi Transilvania, care aparţineau Austro-Ungariei, precum şi Basarabia, aflată sub stăpânirea rusă, adică a unui stat aliat[10].

Ionel I. C. Brătianu nu credea în promisiunile marilor puteri. Ştia ce păţise tatăl său, lovit de dispreţul celor mari. Voia să evite suferinţa pricinuită acestuia şi poporului român[11]. Ca urmare, nu s-a lăsat influenţat şi sedus de promisiunile unor oameni politici supuşi presiunilor, unor antantofili ca Emil Costinescu, Take Ionescu şi Nicu Filipescu[12], ori acelora ale unor antiruşi cum era C. Stere, care cereau expres intrarea în război alături de Puterile Centrale.

Târziu, în toamna anului 1914, Ionel I. C. Brătianu i-a mărturisit lui Georgel Mârzescu intenţia de a se alia cu Antanta[13]. Judecata lui limpede nu a fost înţeleasă de aceia care nu aveau profunzimea gândirii sale, informaţiile lui şi nici legături la nivelul elitelor masonice. Din păcate, a fost criticat de cei care nu înţelegeau situaţia aşa cum au fost Emil Costinescu, Const. Stere etc.[14].

În acel tumult din anii neutralităţii între bucureşteni circula o glumă ce reda starea de spirit a vremii. Se spunea că domnul Nicolae Filipescu declara că nu a venit timpul să se intre în luptă, domnul Marghiloman că a sosit de mult, iar domnul Brătianu că este bine să nu ne uităm la ceas.

Într-adevăr, Ionel I. C. Brătianu a aşteptat momentul cel mai favorabil pentru intrarea României în luptă. A procedat aşa cum îi spusese că va face, în 1914, lui Georgel Mârzescu. La 4/17 august 1916 a încheiat un acord secret cu Antanta în vederea intrării României în război ca aliată a acesteia[15]. Deoarece ştia că un secret, mai ales în timp de război, era făcut să se afle, Ionel I. C. Brătianu a decis ca ţara sa să

[6] *România în anii...*, vol. I, ed. cit., p. 108.
[7] Cf. David Prodan, *Transilvania şi iar Transilvania. Consideraţii istorice*, Bucureşti, 1992, passim.
[8] Cf. Arhiva C. Diamandi, Fondul Casei regale, Arhivele M.A.E., ds. 115, f. 21, 22.
[9] *România în anii...*, vol. I, ed. cit., p. 103-104.
[10] Idem, p. 108.
[11] Cf. I. G. Duca, *Amintiri politice*, vol. II, Jon Dumitru-Verlag, München, 1981, p. 137.
[12] Cf. C. Stere, *op. cit.*, p. 230.
[13] Idem, p. 229.
[14] Idem, p. 229 şi urm.
[15] Pentru conţinutul tratatului, a se vedea *România în anii....*, vol. I, ed. cit., p. 121 şi urm.

intre imediat în acţiune. La data de 14/27 august 1916 s-a declarat război Imperiului Austro-Ungar, iar la 15/28 august 1916 au început operaţii militare pentru eliberarea Transilvaniei.

În primele zile de victorii în Transilvania, de neutralitate faţă de România a Regatului Bulgar şi a Imperiului German, Ionel I. C. Brătianu a afişat o mină extrem de mulţumită[16]. S-a lăsat târât de valul entuziasmului general. Rapid însă, situaţia a fost răsturnată. La 17/30 august Imperiul German a declarat război României, iar la 19 august/1 septembrie 1916 exemplul lui a fost urmat de Regatul Bulgariei şi de Sublima Poartă.

Ionel I. C. Brătianu s-a văzut în situaţia de a cere armatei române să lupte pe două fronturi. Era o stare prevăzută. Se promisese ajutorul Antantei pentru apariţia acelui moment. Ajutorul nu a venit. Ionel I. C. Brătianu şi-a păstrat calmul şi încrederea în sine şi în armată. Însă curând a urmat dezastrul de pe frontul de sud, de la Turtucaia (24 august/6 septembrie 1916), unde generalii Aslan, Teodorescu şi Basarabescu s-au arătat incapabili de a face faţă diviziilor germane care duceau un război modern sub comanda generalului Mackensen[17]. Mai mult, diviziile ruse venite în Dobrogea sub comanda generalului Andrei Medardovitovici Zaioncicovski nici nu au intrat în luptă[18].

Ionel I. C. Brătianu i-a cerut imperativ Antantei să-şi respecte promisiunile. Inutil. Generalul rus Mihail Vasilievici Alexeev nu a ordonat deschiderea ofensivei în Bucovina[19], iar generalul francez Maurice Sarrail a declanşat un simulacru de luptă în zona Salonic-Moscopoli[20].

Ionel I. C. Brătianu, cu mintea ageră pe care o avea, a înţeles că a ajuns în aceeaşi situaţie ca şi tatăl lui în timpul războiului de independenţă. Brusc, starea de spirit, moralul, i s-au prăbuşit, după 1 septembrie 1916 fiind de nerecunoscut. Mergea prin casă şi repeta încontinuu „am fost înşelat". Se referea la marile puteri şi la elitele lor masonice[21]. Nu răspundea când i se vorbea, iar chipul îi era răvăşit. Au încercat să-l calmeze cei mai apropiaţi de el: Eliza Ştirbei-Brătianu, soţia lui, Barbu Ştirbei, cumnatul său şi I. G. Duca[22], cel mai bun prieten. Nu au reuşit. Timp de 15 zile Ionel I. C. Brătianu a fost într-o stare de marasm neobişnuit, periculos pentru ţară. Şi-a revenit singur. I-a fost extrem de greu să vadă cum se năruia ceea ce clădise cu trudă timp de doi ani, cât fusese hulit deoarece stătuse în expectativă[23].

El a înţeles perfect ce urma să se întâmple. A văzut cum pe front dădeau dovadă de capacităţi de comandă numai doi generali: Prezan şi Averescu. În acele condiţii, a făcut apel la francezi. A cerut să i se trimită o misiune militară. I s-a răspuns din partea mareşalului Joffre că va veni generalui Henri Mathias Berthelot. Din păcate, el a ajuns în Bucureşti târziu, la sfârşitul lui octombrie 1916[24]. Totuşi, pentru starea de

---

16 Cf. C. Stere, *op. cit.*, p. 219.
17 Cf. I. G. Duca, *op. cit.*, vol. cit., p. 12 şi urm.
18 *Ibidem*.
19 Idem, p. 26 şi urm.
20 *Ibidem*.
21 Idem, p. 29.
22 Idem, p. 20.
23 Idem, p. 30.
24 Idem, p. 51.

spirit a lui Ionel I. C. Brătianu a însemnat mult anunţul venirii misiunii franceze. Ştia că nu a fost total uitat de Antantă. A dat dovadă din nou de calm şi calităţi de mare conducător. A refuzat să convoace Parlamentul pentru a nu se expune unor critici violente, demolatoare, venite din partea unor oameni incapabili să înţeleagă situaţia[25]. A privit îndurerat situaţia de pe frontul din Transilvania, unde ştia că armata română nu putea rezista în faţa ofensivei unităţilor germane comandate de generalul Falkenhein. Din partea Antantei primise informaţii confidenţiale, precise, asupra calendarului operaţiilor armatelor Puterilor Centrale de pe frontul românesc[26]. Urma să încerce să salveze ce putea din teritoriul României, contribuind astfel, prin lungimea liniei frontului, la victoria Antantei.

În acele condiţii a participat la 15 septembrie 1916 la întrunirea Consiliului de Război. I-a ascultat pe militari, dar le-a acordat un credit redus. Planurile lor erau prea optimiste, raportat la informaţiile proaspăt sosite din capitalele Antantei. El şi-a explicat rezerva faţă de apropiatul său I. Gh. Duca[27]. I-a spus clar că nu va participa la luarea deciziilor militarilor. Ştia care va fi rezultatul acţiunilor lor.

În consecinţă, el, ca prim ministru, urma să-şi concentreze toată energia, capacitatea şi munca pentru a asigura retragerea în Moldova. Şi-a dus la bun sfârşit această misiune, având o stare de spirit normală, cu o mare seninătate, după cum a scris I. G. Duca[28].

În ziua de 20 noiembrie/3 decembrie 1916, când s-a încheiat lupta de pe Argeş-Neajlov, sau bătălia pentru Bucureşti, Ionel I. C. Brătianu şi guvernul României s-au îndreptat către Moldova. În pofida opiniei generale din ţară, care privea rezultatul acestei bătălii ca pe un dezastru, Ionel I. C. Brătianu a apreciat-o vizionar şi realist ca fiind pierderea unei lupte, dar nu a războiului. Credea sincer că Antanta va birui, că se va forma România Mare[29]. Credinţa şi intuiţia extraordinară a acestui om, creator de ţară, a insuflat curaj tuturor celor care luptau, mai ales celor de pe front, care făceau ca în acele zile pământul să fie udat mai mult de sânge românesc ca de apa ploilor.

THE STATE OF MIND OF IONEL I. C. BRĂTIANU AFTER THE WORLD WAR I

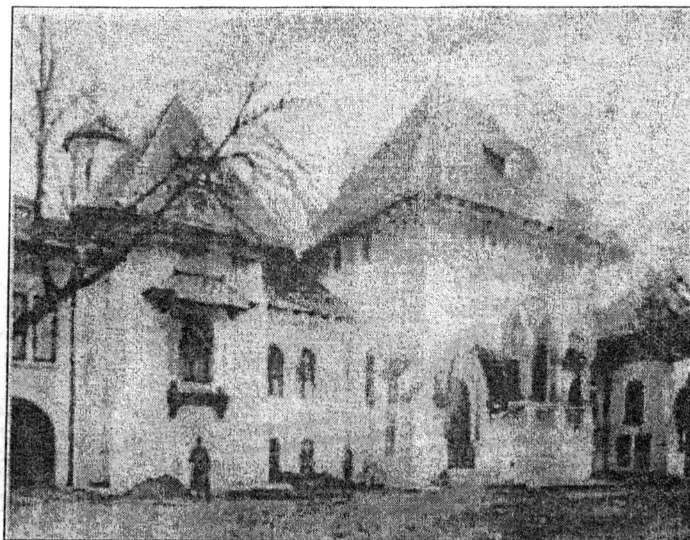
Abstract

On the 20th of November/3rd of December, after the end of the fight from Argeş-Neajlov, or the fight for Bucharest, Ionel I. C. Brătianu and the Romanian Government went to Moldavia. Despite the general opinion spread around the country, which was a negative opinion that considered the lost of that battle a disaster, Ionel I. C. Brătianu had a realistic and visionary reaction considering that a battle was lost, not the war. He believed that the Antant will win and the Great Romania will be built.

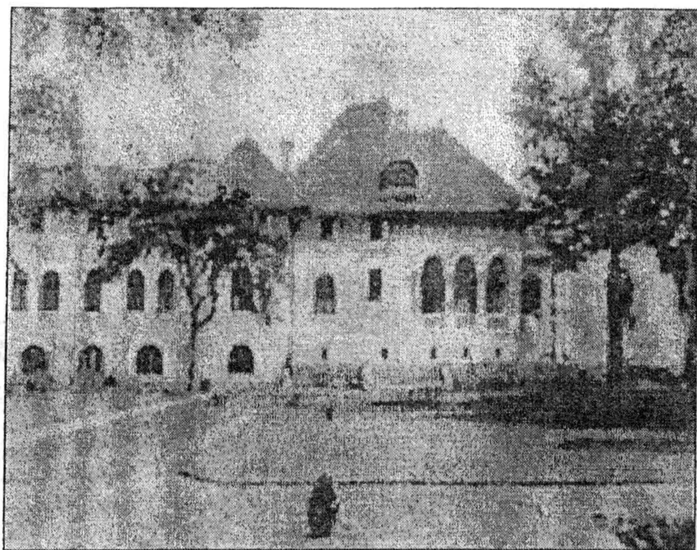
The belief and the extraordinary intuition of this man who created a country inspired the soldiers with courage.

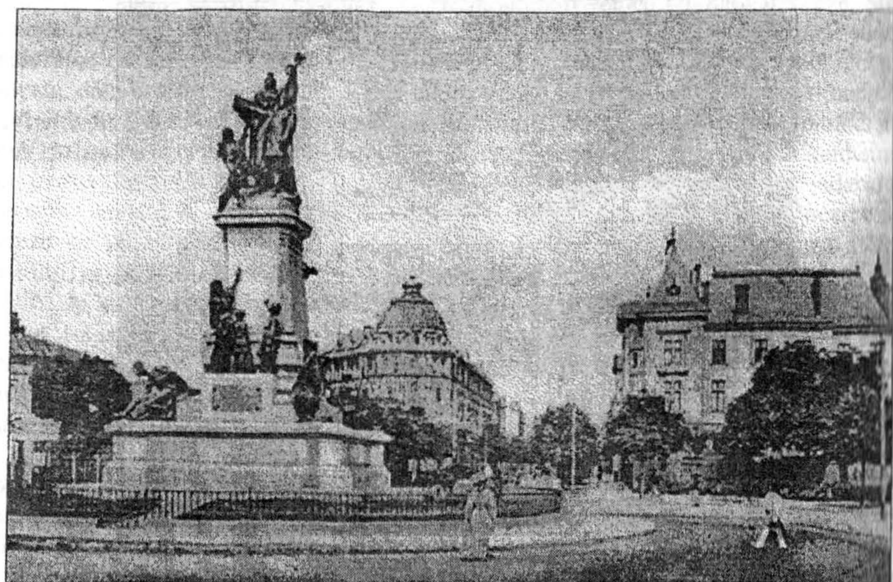
[25] Idem, p. 30.
[26] Idem, p. 31.
[27] Idem, p. 31-32.
[28] Idem, p. 53.
[29] Idem, p. 53 şi urm.

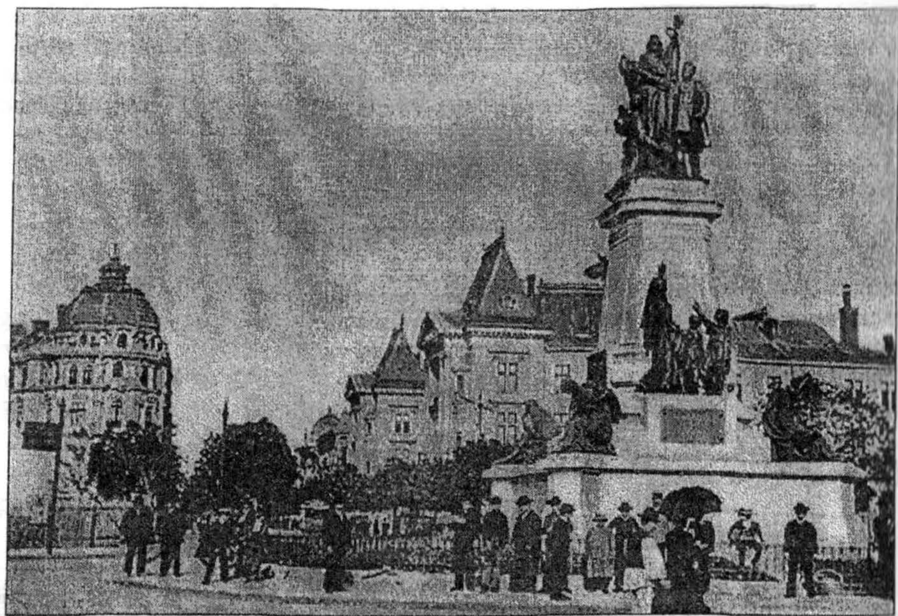
Casa Ionel I. C. Brătianu, Bucureşti Bd. Dacia.
Aici şi-a petrecut ultimii ani din viaţă omul politic român.

Casa Ionel I. C. Brătianu, Bucureşti Bd. Dacia.
Aici şi-a petrecut ultimii ani din viaţă omul politic român.

Statuia lui Ionel I. C. Brătianu din fosta Piaţă Brătianu, actualmente Piaţa Universităţii din Bucureşti.

Statuia lui Ionel I. C. Brătianu din fosta Piaţă Brătianu, actualmente Piaţa Universităţii din Bucureşti.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, STUDII ȘI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XV**, 2006

DUPĂ EI... POTOPUL. REALITĂȚI COTIDIENE ÎN ARGEȘ ȘI MUSCEL DUPĂ RETRAGEREA TRUPELOR DE OCUPAȚIE (1918)

IULIAN BOȚOGHINĂ*

Supus unor presiuni din ce în ce mai mari exercitate atât de aliații (de jure) din tabăra Puterilor Centrale (căci nu trebuie să uităm, România era legată de acest bloc militar printr-un tratat, ce-i drept, reînnoit constant, mai cu seamă din dorința răposatului rege Carol I, și, mai mult decât atât, făcut cunoscut numai unui cerc restrâns din rândul politicienilor români cât și de cealaltă tabără după opinia noastră, insistențele Antantei parcă erau mult mai sporite decât cele ale inamicilor săi), în august 1916 guvernul român a hotărât să intre în război, însă mizând pe ruso-anglo-francezi. Cu alte cuvinte (cunoscut fiind contextul), putem spune că guvernul român a hotărât ruperea alianței cu Puterile Centrale, o alianță devenită anacronică, optând pentru cealaltă tabără, care (prin acțiunile sale politico-diplomatice) a avut inteligența să pluseze pe sentimentul național, promițând sprijinul pentru înfăptuirea statului național unitar român.

Înainte de a expune cele afirmate în titlu, dorim să subliniem că sumara și schematica introducere de mai sus a fost făcută cu scopul de a evidenția faptul că opțiunea pro-antantistă a guvernului român a fost percepută de către Puterile Centrale și ca un act de trădare.

„Trădare" pe care atât statul român, dar mai ales poporul român avea s-o plătească inimaginabil de scump în cei doi ani de ocupație. Cum au decurs faptele în această perioadă este prea bine cunoscut, de aceea nici nu vom insista asupra lor. Ne vom mărgini, însă, ca prin câteva exemple să creionăm tabloul ocupației, cu scopul declarat de a reliefa și pe cât posibil de a explica situația dramatică a românilor din teritoriile ocupate, atât din punct de vedere material, dar mai ales moral.

Resursele naturale au făcut ca Puterile Centrale să-și dorească dintotdeauna includerea României în spațiul său colonial (prevederile tratatelor mai sus invocate, sunt cât se poate de elocvente). Retragerea statului român în Moldova a permis ca acest „vis" să se împlinească. Planul de exploatare sistematică a României fusese întocmit de Puterile Centrale încă înainte ca forțele lor militare să treacă dincoace de Carpați. Plan ce a fost conceput în cadrul ședinței din 28-29 octombrie/10-11 noiembrie 1916, când la Berlin s-a stabilit în amănunt organizarea administrativă a României după ocupație. Fapt ce a permis forțelor de ocupație să instaleze structurile administrative, economice, de poliție etc., încă din luna noiembrie, adică încă de la începutul invaziei. Iată, pe 5/18

* Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice, Pitești.

decembrie astfel de structuri funcționau deja la Turnu Severin, de unde coordonau strângerea și transportarea cerealelor spre Viena și Germaniadin gările și porturile Olteniei. Pentru ca pe 14/27 decembrie administrația militară centrală să fie instalată și să funcționeze cu toate organismele sale, la București. Cu alte cuvinte, încă de la începutul ocupației, inamicii au organizat supravegherea strictă a întregului teritoriu cucerit, cu scopul declarat de spoliere a resurselor și exploatare economică. Astfel, conținutul politicii de exploatare economică promovată de autoritățile de ocupație a fost rezumat de feldmareșalul Mackensen când, în cursul anului anul 1917, arăta că „problema principală a administrației în România constă în utilizarea economică maximă a teritoriului administrat în profitul Germaniei". Această misiune a revenit Statului Major Economic, constituit dintr-un oficiu central, cu sediul la București, și dintr-o vastă rețea de filiale în principalele localități din zonele ocupate. Demn de subliniat este faptul că în această structură erau reprezentate toate trupele de ocupație (austro-ungare, bulgare și turce), însă partea leului revenea Germaniei. Prin această structură s-a efectuat exploatarea sistematică la nivel macroeconomic a teritoriilor ocupate[1].

Exploatare cât se poate de eficientă, datorată organizării specific germane, care însă un a fost atât de traumatizantă la nivelul românului simplu, pe cât s-au dovedit rechizițiile, și mai ales jafurile suportate individual. Din nefericire, exemplele sunt foarte multe, însă ne vom mărgini la unul singur, care nu face altceva decât să sintetizeze indirect numeroasele drame individuale. Pus în fața realităților, prin ordinul din 3/16 martie 1917, feldmareșalul Mackensen a oficializat un fenomen ce luase deja amploare: în felul acesta se permitea tuturor militarilor din trupele de ocupație ca la plecarea în concediu să ia din România alimente în greutate de 25 kg. Totodată, ei aveau voie să trimită familiilor alimente în lădițe de 10 kg, numărul acestora fiind nelimitat. Ori răspunsul la întrebarea de unde aveau aceste cantități de alimente este mai mult decât evident și vine să dea măsura jafului la nivel individual[2].

Toate astea nu sunt decât o schiță a situației (trăită mai cu seamă de populație) din teritoriile ocupate, la care sărăcia, munca forțată, rechizițiile, abuzurile și brutalitățile de tot felul vin să întregească tabloul dramei cotidiene.

Situație transformată într-o adevărată umilință națională de prevederile Păcii de la București, materializate printr-o crâncenă exploatare economică pe durata câtorva luni bune din anul 1918.

Din fericire nu pentru prea mult timp, căci pe 27 octombrie/9 nóiembrie 1918, guvernul român a decret mobilizarea și a adresat feldmareșalului Mackensen un ultimatum, prin care i se cerea să ordone retragerea de urgență a tuturor trupelor de ocupație de pe teritoriul României[3]. Ultimatum căruia inamicul avea să-i dea imediat curs mai cu seamă pentru că pe 29 octombrie/11 noiembrie i-a sosit știrea încheierii armistițiului între puterile Antantei și Germania, după ce cu o noapte înainte (28-29

[1] *** *România în anii primului război mondial*, vol. II, Editura Militară, București, 1987, p. 446-447.
[2] *Ibidem*, p. 451.
[3] Gheorghe I. Brătianu, *Acțiunea politică și militară a României în 1919 în lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I. C. Brătianu*, București, 1939, p. 21.

octombrie/10-11 noiembrie 1918) trupele Armatei de Dunăre, comandate de generalul Berthelot reuşiseră forţarea Dunării la Zimnicea, Turnu Măgurele şi Giurgiu[4].

Şi pentru ca evenimentele ce vor fi narate mai departe să fie pe deplin contextualizate, dorim să subliniem două aspecte menite să nuanţeze starea de fapt în perioada retragerii armatelor germano-austro-ungare. Astfel, primul aspect se opreşte asupra mobilizării armatei române care, pregătită cu maximă discreţie, a surprins comandamentul trupelor de ocupaţie aflat la Bucureşti. Chiar dacă decretarea mobilizării nu a luat prin surprindere militarii români, condiţii potrivnice (precum iarna timpurie, prezenţa trupelor inamice la sud de Carpaţi, lipsa cailor şi a materialului rulant, şi mai mult decât atât, parte din unităţi aveau reşedinţele şi rezerviştii pe teritoriul ocupat) au determinat grăbirea acţiunii, în paralel cu reducerea contingentelor mobilizate şi prelungirea termenului de mobilizare[5].

Demersuri mai mult decât necesare (şi acesta este cel de-al doilea aspect), deoarece trupele germano-austro-ungare au încercat să se retragă cu o captură cât mai mare, iar acolo unde nu a fost posibil au distrus căile de comunicaţie (poduri, căi ferate, drumuri), castele de apă, aparatură de telecomunicaţii, depozite de alimente şi combustibil etc.[6]. Pe de altă parte, plecarea trupelor de ocupaţie a luat prin surprindere autorităţile locale, total nepregătite pentru aceste momente, supuse astfel unui greu examen: pe de-o parte prevenirea şi împiedicarea abuzurilor şi distrugerilor provocate de inamicul în retragere, pe de altă parte preîntâmpinarea dezordinilor stârnite de populaţie, atât de greu încercată în cei doi ani de ocupaţie. Fapte ce sunt prezentate în cele ce urmează, particularizate la situaţia din judeţele Argeş şi Muscel[7].

Printre măsurile luate de autorităţile române, menite să preîntâmpine eventuale dezordini datorate vidului de autoritate, s-a numărat şi concentrarea unui număr de 55 de jandarmi, soldaţi şi caporali, aşa cum raporta Compania de Jandarmi Argeş pe 3/16 noiembrie 1918 către Brigada I Jandarmi. Alături de cei 55 de jandarmi au mai fost concentraţi doi sergenţi instructori şi doi plutonieri, cu scopul de a face o şcoală pregătitoare a gradului imediat superior ce ar urma să-l primească. Intenţia acestei concentrări a avut un scop dublu: pe de-o parte pentru a forma şi a reorganiza jandarmeria, după cei doi ani de ocupaţie, pe de altă parte a fost impusă de necesitatea menţinerii cu străşnicie a disciplinei pur militare, care devenise mai mult decât necesară în acele momente. Acesta a fost ţelul concentrării, care se rezuma strict la resuscitarea capacităţilor militare şi a autorităţii jandarmilor. Însă principalul motiv care a impus concentrarea jandarmilor a fost prevenirea şi înăbuşirea tulburărilor şi anarhiei ce ar fi izbucnit odată cu vidul de autoritate creat de retragerea trupelor austro-ungare şi germane. Retragere care, la rândul ei, s-a făcut în debandadă, ceea ce a avut drept consecinţă lăsarea diferitelor localuri în părăsire, fără nici o formă de predare sau înştiinţare de părăsire, ceea ce a incitat o parte a populaţiei din Piteşti să încerce furturi şi devastări din diverse clădiri şi alte asemenea fapte.

Iată însă filmul evenimentelor, aşa cum l-a văzut, l-a trăit, şi pe 3/16 noiembrie 1918 îl raporta căpitanul Berea, comandantul Companiei de Jandarmi Argeş. Pe 26

*** *România în anii*..., p. 538.

Ibidem, p. 536.

Ibidem, p. 539-540.

Arhivele Militare Române, fond Marele Stat Major, Serviciul Istoric, dosar nr. 40, f. 10-14; 19-23.

octombrie 1918 a început retragerea trupelor austro-ungare, retragere făcută în debandadă. Dovadă că părăsirea cazărmilor regimentelor 28 şi 4 infanterie şi 6 artilerie, ce fuseseră ocupate de aceste trupe s-a făcut fără o prealabilă înştiinţare către autorităţile române şi fără a se face vreo formă de predare, ocazie cu care ţăranii şi populaţia din Piteşti şi din localităţile mărginaşe cazărmilor s-au dedat la devastări luând din mobilă şi lucrurile rămase pe acolo. Prinzând de veste, căpitanul Berea a dispus organizarea pazei cu jandarmi, oprindu-se astfel devastările şi punându-se ordine. Sosind alte trupe în retragere, cazărmile s-au ocupat din nou, ocazie cu care militarii inamici în retragere au ars parte din mobilier şi mai cu seamă lemnăria de la paturile cu fier.

Două zile mai târziu, mai exact în noaptea de 28 spre 29 octombrie, ca urmare a declanşării stării de război între România şi Germania, căpitanul Berea a fost arestat de către trupele de ocupaţie germane, fiind ţinut închis în cazarma Regimentului 6 Artilerie până în ziua de 1 noiembrie, când a fost eliberat. Tot atunci au fost arestaţi şi dezarmaţi 25 de jandarmi ce veniseră în Piteşti, concentraţi pentru menţinerea ordinii. O parte dintre aceştia au fost eliberaţi după patru zile de arest, celorlalţi dându-li-se drumul pe 3/16 noiembrie, adică chiar în ziua raportului. Tot la Piteşti au fost aduşi şi jandarmii Companiei Muscel, arestaţi în comunele din apropierea oraşului. De altfel, arestarea şi dezarmarea jandarmilor s-a operat în tot judeţul pe liniile principale pe unde se găseau trupe germane. Din cauza lipsei mijloacelor de comunicaţie, căpitanul Berea arăta că până la data raportului nu a putut avea o situaţie precisă cu tot ce s-a întâmplat în fiecare comună, deşi s-a străduit să obţină informaţii trimiţând curieri în toate direcţiile. Aceste iniţiative le-a avut după eliberarea din detenţie. Tot atunci, personal s-a deplasat în direcţia râului Vâlsan şi Costeşti, unde s-au semnalat diverse dezordini. Astfel, în noaptea de 28-29 octombrie, locuitorii din comunele Costeşti, Broşteni, Băseni, Şerboeni şi din alte comune din nordul judeţului Teleorman au mers la magazia gării Costeşti, au spart lacătele şi au luat trei vagoane de grâu, ce era depozitat de armata de ocupaţie. Mai mult decât atât, cu această ocazie i-au mai bătut pe soldaţii germani ce erau în gară. Ajungând în gara Costeşti pe 2/15 noiembrie 1918, căpitanul Berea i-a găsit pe ţărani strânşi în gară. După ce i-a determinat să părăsească gara „risipindu-i" pe la casele lor, a pus gardă de jandarmi restabilind ordinea şi punând sub siguranţă magaziile cu grâu ce se găseau în gară.

Fapte asemănătoare s-au petrecut în comuna Clucereasa din judeţul Muscel când, pe 30 octombrie, după plecarea nemţilor, locuitorii au devastat tot ce rămăsese în urma trupelor germane care erau la fabrica de spirt „I. A. Dobrovici". Aici au pus foc la un grajd de boi care a ars în întregime, apoi au luat roţi, doage, grâu, porumb, scânduri, până şi tabla de fier de pe acoperişul magaziei. În cele din urmă, oamenii s-au liniştit şi acolo, în urma măsurilor luate după ce au fost trimişi jandarmi de la Piteşti.

În oraşul Piteşti, în gară, la depoul de maşini, fabrica de marmeladă, moara Mrazec şi peste tot acolo unde se semnalaseră tentative de jaf şi furt, a fost pusă pază de jandarmi şi toate fărădelegile au fost înăbuşite în faşă.

În schimb, în gara Merişani, locuitorii au reuşit să ia mai multe butoaie ce fuseseră depozitate de germani pentru fabrica de marmeladă, fapt ce a fost imposibil de prevenit, deoarece în acel moment jandarmii se aflau arestaţi de către germani, aşa cum s-a arătat mai sus. Evident că o contribuţie nefastă la crearea unei asemenea stări de

spirit au avut-o și armata de ocupație, armată care în retragere a luat, pe lângă multe altele, li furajele de pe la secțiile de jandarmi.

Pe de altă parte, în urma retragerii trupelor de ocupație au rămas diferite depozite care au fost vândute de chiar de către germani și austro-ungari pe la diferiți particulari. Între depozitele vândute a fost și unul de îmbrăcăminte, care rămăsese intact încă la momentul raportului, și pe care Prefectura le-a declarat rechiziționat spre a-l preda Ministerului de Război. în acest depozit se găseau diferite efecte între care și încălțăminte. Cum jandarmii Companiei Argeș erau lipsiți de încălțăminte, parte din ei umblând cu opinci, încălțăminte nu tocmai potrivită pentru timpul umed și rece, căpitanul Berea solicită ca din acest depozit să se dea încălțămintea necesară jandarmilor argeșeni.

Nici în județul Muscel evenimentele nu au evoluat pe un alt făgaș, dovadă raportul maiorului Costia, comandantul Cercului de recrutare, din 6 noiembrie 1918. Prin acest raport solicita aprobare pentru concentrarea jandarmilor necesari pentru paza cazărmilor regimentelor 30 și 70 infanterie și a materialelor rămase aici. Concentrare impusă de faptul că trupele germane nici nu apucaseră să evacueze orașul că populația locală a și început să devasteze localurile, luându-le „geamurile cu cercevelele complect". Fapt ce mai mult ca sigur că l-a impresionat pe maiorul Costia care, mai departe, arăta în raport că este imposibil ca administrația polițienească să facă paza completă a orașului și a localurilor militare. Mai mult decât atât, însăși poliția a cerut oficial să i se concentreze oamenii pentru menținerea ordinii în oraș și pentru paza fabricii de cherestea, a depozitului de mașini și a liniei ferate înguste, pe care germanii o construiseră în Câmpulung Muscel și pe care au lăsat-o intactă, însă de la care populația a furat tot materialul de lemne.

În egală măsură, concentrarea jandarmilor era necesară pentru paza penitenciarului local.

Pentru întreținerea personalului concentrat, maiorul Costia propunea ca hrănirea să se facă de către cercul de recrutare prin alocarea unei sume de bani și, în caz extrem, chiar în natură. Asta pentru că Prefecturii îi era imposibil să asigure întreținerea gărzii, deoarece la evacuarea orașului, trupele germane au confiscat și ridicat suma de 80.000 lei, averea județului ce se găsea depusă la Administrația Financiară Muscel și alți 60.000 lei, banii statului, depuși la Ministerul de Finanțe.

Cu toate greutățile întâmpinate, lipsa de personal, de resurse financiare și de agitația populației, autoritățile au reușit să impună ordinea și chiar să o mențină. Cu mari eforturi, mai cu seamă pentru că garda, formată din oameni angajați cu plată, gardă care în felul acesta devenea foarte slabă. Vulnerabilitate a cărei consecință era nesiguranța ce continua să existe în oraș. Argument pe care maiorul Costia îl invoca spre a se aproba concentrarea unui număr de oameni pentru a avea o unitate armată cu care să se poată face față oricărei dezordini ce s-ar fi putut ivi în reședința de județ.

La momentul raportului, paza cazărmilor se făcea cu plutonierii și furierii cercului de recrutare, absolut insuficienți însă. Mai cu seamă că nici pentru întreținerea acestora nu mai existau resurse. Deoarece germanii, când au evacuat orașul, au luat și fondul de la cercul de recrutare, iar de la compania de jandarmi au luat îmbrăcămintea, alimentele (de exemplu zahărul), și au ars armele. Singurele arme de care mai dispuneau jandarmi erau cele câteva strânse din comunele pe unde a fost frontul în 1916.

Tabloul dezastrului celor doi ani de ocupație din județele Argeș și Muscel și al momentelor retragerii, datorat într-o proporție covârșitoare armatelor de ocupație, avea să fie întregit de raportul directorului general al Direcției Generale a C.F.R., Gheorghe Strătilescu, adresat Ministerului de Război pe 22 noiembrie 1918. Iată, așadar, tristă situație a C.F.R., așa cum au găsit-o inginerii români trimiși în recunoaștere pe linia București – Pitești – Craiova în luna noiembrie a anului 1918: în timpul retragerii, trupele germane au luat 70-80 de locomotive, mare parte de la C.F.R., o mulțime de vagoane încărcate cu diverse materiale, aparate telefonice și telegrafice, combustibil, uleiuri, mașini-unelte, curele de transmisiune, scule de ateliere, rezervoare. Cu alte cuvinte, o mare cantitate de material rulant ce aparținea C.F.R., mai mult decât necesar pentru restabilirea circulației trenurilor. Lipsa acestui material rulant împiedica nu numai reorganizarea serviciului C.F.R., dar însăși punerea în circulație a trenurilor avea să fie întârziată din cauza lipsei de locomotive, vagoane, aparate telegrafice și telefonice, precum și mașini unelte pentru reparațiile strict necesare locomotivelor și vagoanelor, căci din cauza lipsei de mașini-unelte, scule și curele de transmisiune, atelierele din depourile Pitești și Piatra Olt nu mai puteau lucra mult timp. Rugămintea stăruitoare adresată Ministerului de Război, ca prin mijloacele și organele de care se dispunea a se lua măsurile cele mai urgente pentru a împiedica trecerea peste frontieră a acestor materiale, încheia raportul directorului Strătilescu, încă o mărturie a tragediei acelor vremuri. Însă șansele de recuperare a acestui material rulant nu erau epuizate, deoarece toate aceste vagoane încărcate și locomotivele erau garate prin diferite gări de pe linia Piatra-Olt – Căineni, pregătite în orice moment pentru a fi trecute frontiera.

De altfel, acestea au fost evenimentele deosebite petrecute în acele zile, căci după eliberarea jandarmilor agitația a început să se estompeze și oamenii să se liniștească, mai cu seamă în urma măsurilor de ordine și siguranță luate de căpitanul Berea și compania sa de jandarmi. Căpitan care raporta că exploatând la maxim mijloacele de care dispuneau, jandarmii din subordinea sa veghează necontenit să nu se mai producă alte tulburări, totodată exprimându-și speranța că nici un fel de altă mișcare nu avea să se mai producă în următoarea perioadă de timp. Fapt posibil, printre altele și pentru că jandarmii și-au asumat răspunderea și grija de a menține ordinea cu toată puterea. Cu toate că, ținea să sublinieze căpitanul de jandarmi, un număr de 50 de jandarmi în Pitești nu era suficient, deoarece în oraș erau multe fabrici de produse alimentare, mari depozite, care necesitau mai multe forțe pentru asigurarea pazei, fiind permanent o tentație pentru populația lovită de nenorocirile războiului.

Printre alte neajunsuri raportate de căpitanul Berea se număra și greutatea de a transmite ordine și de a primi rapoarte. Singurul mijloc care făcea posibil acest lucru era curieratul. Mai mult decât atât, curierul nu putea decât să se deplaseze pe jos, deoarece trupele de ocupație confiscau orice animal sau vehicul ce întâlneau în cale. Prin urmare, orice mijloc de comunicație, cât de cât mai rapid, lipsea mai ales pentru nordul județului, unde toate drumurile erau circulate de trupele Puterilor Centrale aflate în retragere. Cât despre legăturile telefonice sau telegrafice, acestea lipseau cu desăvârșire.

În încheiere nu ne mai rămâne decât să subliniem încă o dată realitățile deosebit de grele cărora a trebuit să le facă față atât populația, cât și autoritățile.

EVERY DAY REALITY IN ARGEŞ AND MUSCEL AFTER THE RETREAT OF THE TROOPS THAT OCCUPIED THE COUNTRY

Abstract

The leaving of the troops that occupied the country surprised the local authorities which were completely unprepared for such moments. They had to prevent and stop the abuses and the destruction caused by the enemy as well as to prevent the disorder caused by the population upset after two years of occupation. The fact refers only to Argeş County and Muscel County.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, STUDII ȘI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, TOM XV, 2006

ECOURI INTERNE ȘI EXTERNE ALE ASASINĂRII PREMIERULUI I. G. DUCA

AURELIAN CHISTOL*

Rezultat al conivenței dintre principele exilat și autoritățile național-țărăniste, Restaurația a provocat mutații profunde la nivelul întregului sistem politic autohton, datorită viziunii „moderne" a lui Carol al II-lea de gestionare a puterii, grefată pe lipsa de autoritate și de popularitate a partidelor.

Aflat în derivă după moartea lui I. I. C. Brătianu, Partidul Național Liberal a reacționat emoțional și brutal la provocarea lui Carol, adoptând o poziție inflexibilă, de neacceptare a noului suveran. Confruntați cu „dezertarea" grupului condus de Gh. Brătianu și cu presiunea venită din partea „tinerilor", care se și vedeau condamnați la o opoziție perpetuă, liderii P.N.L. au reluat punțile de dialog cu Palatul, recunoscând faptul împlinit la 8 iunie 1930, ceea ce nu a însemnat și o autentică reconciliere cu tânărul monarh.

De altfel, Carol al II-lea a intrat în conflict și cu premierul Iuliu Maniu datorită tentației fiecăruia dintre ei de a-l elimina pe celălalt ca factor determinant al exercitării puterii politice. În consecință, Maniu a demisionat, fără a forța trecerea partidului său în opoziție.

Incapacitatea noului cabinet național-țărănist, prezidat de G. G. Mironescu de a gestiona criza economică fără precedent în care se zbătea țara, l-a încurajat pe monarh să abandoneze în aprilie 1931 formula unei guvernări de partid și să aducă la putere „cabinetul de tehnicieni" Iorga-Argetoianu, având o susținere parlamentară iorghisto-liberală. Sesizând diletantismul politicii economice a guvernului, liberalii i-au retras sprijinul, sperând că regele îi va aduce, în sfârșit, la putere. Resentimentele suveranului față de liberali s-au manifestat pregnant în momentul revenirii la o guvernare de partid a național-țărăniștilor, în iunie 1932. Nici de această dată, ei nu au reușit să asigure stabilitatea economică și pacea socială a țării, confruntându-se și cu apariția unui clivaj la nivelul propriei formațiuni, între aripa procarlistă a lui Al. Vaida Voevod și cea anticarlistă a lui Maniu.

Confruntat cu eșecul ultimelor formule guvernamentale național-țărăniste, dar și cu presiunile venite din exterior în favoarea liberalilor, Carol al II-lea a ajuns cu aceștia la un acord, bazat, ce-i drept, pe un echilibru precar, concretizat în constituirea unui cabinet omogen al P.N.L., prezidat de I. G. Duca, la 14 noiembrie 1933.

---

* Universitatea din Pitești.

Recurgând la abuzurile administrative tradiţionale, dar şi la controversata măsură de dizolvare a Gărzii de Fier, adoptată în şedinţele din 9[1] şi 10[2] decembrie, noua putere şi-a asigurat un succes relativ facil în scrutinul electoral din aceeaşi lună, obţinând 50,99% din voturile pentru Cameră şi un număr de 300 de deputaţi[3].

De asemenea, în urma alegerilor desfăşurate pe 22 decembrie la Colegiul Universal pentru Senat, liberalii şi-au adjudecat 110 dintr-un total de 113 mandate[4].

Radicalismul „tinerei generaţii", împiedicate să-şi popularizeze propriile soluţii de depăşire a crizei profunde ce cuprinsese România, a răbufnit violent pe 29 decembrie 1933, pe peronul gării Sinaia, manifestându-se prin asasinarea premierului de către „Nicadori". Acţiunea vindicativă a acestora a ridicat la cote paroxistice tensiunea politică din ţară, şocând elita tradiţională conducătoare a României, dar, totodată, constituia un excelent prilej de a testa intensitatea sentimentelor naţionaliste ale opiniei publice.

În consecinţă, tragica dispariţie a preşedintelui Consiliului de Miniştri şi al Partidului Naţional Liberal, nu putea trece neobservată, nici în ţară, nici peste hotare, dată fiind anvergura politică a ilustrului dispărut.

Regina-mamă Maria, aflată în Austria, în vizită la principesa Ileana, a fost profund îndurerată de moartea violentă a vechiului său prieten şi de atitudinea lui Carol, notându-şi în jurnal că era pur şi simplu „bolnavă de mâhnire"[5].

Elita politică românească s-a declarat stupefiată de odiosul asasinat. În memoriile sale, N. Iorga, referindu-se la criminal, aprecia că acesta era „un mizerabil ignorant şi stupid", care îi fusese student la Academia Comercială. Marele istoric a cerut regelui, prin intermediul lui Puiu Dumitrescu, să ia măsuri drastice împotriva Gărzii de Fier „*dacă nu voieşte ca întinderea acestei stări de spirit să provoace şi alte catastrofe*"[6].

Al. Averescu, preşedintele Partidului Poporului, a consacrat tristului eveniment un articol în „Îndreptarea" din 30 decembrie, în care sublinia faptul că „el proiectează o umbră grea asupra vieţii noastre sociale şi pune în primejdie nu numai siguranţa statului, dar înseşi aşezămintele lui".

Presa, la rândul ei, a condamnat la unison drama petrecută la Sinaia. Oficiosul liberal „Viitorul" considera în numărul său din 4 ianuarie 1934 că: „Preşedintele I. G. Duca a căzut victimă unui vast complot din care fac parte toţi conducătorii grupării anarhice ce se intitulează Garda de Fier. Aceştia au înarmat mâna ucigaşilor şi le-au dat ordin de asasinat"[7].

De asemenea, săptămânalul „Graiul poporului" aducea un elogiu postum marelui dispărut şi, totodată, trăgea un semnal de alarmă: „Să ne plecăm capetele în

---

[1] „Monitorul Oficial" (în continuare „M.O."), partea I, nr. 286 bis, 9 decembrie 1933, Jurnalul Consiliului de Miniştri nr. 1456, p. 7644.

[2] *Ibidem*, nr. 287, 11 decembrie 1933, Jurnalul Consiliului de Miniştri nr. 1457, p. 7674.

[3] *Ibidem*, nr. 300, 29 decembrie 1933, p. 7943-7945.

[4] *Ibidem*, nr. 301, 30 decembrie 1933, p. 8092-8119.

[5] Hannah Pakula, *Ultima romantică. Viaţa reginei Maria a României*, Bucureşti, Ed. Lider, f.a., p. 499.

[6] Nicolae Iorga, *Memorii. Sinuciderea partidelor (1932-1938)*, vol. VII, Aşezământul Tipografic „Datina Românească", Vălenii de Munte, 1939, p. 123.

[7] Apud Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX (1918-1948)*, Bucureşti, Ed. Paideia, 1999, p. 282.

faţa intelectului d-lui I. G. Duca, românul adevărat şi cinstea personificată, iar toţi conducătorii noştri de acum înainte să aibă ca lecţie acest ordinar asasinat şi să fie prevăzători pentru a lua măsurile la timp, contra sectelor anarhice care şi-au luat atâta avânt la noi. Criminalul n-a ucis un om, ci a lovit în soarta ţării întregi"[8].

În mod paradoxal, deşi România trecea prin momente extrem de dificile, necesitând adoptarea unor măsuri speciale stringente, Parlamentul nu numai că n-a fost convocat în sesiune extraordinară, dar deschiderea sa, planificată pentru 10 ianuarie, a fost prorogată prin Decretul Regal nr. 23 din 6 ianuarie, pentru data de 1 februarie 1934[9].

Sesiunea noului legislativ a debutat cu omagierea ilustrului dispărut, neomisă aici de Mesajul Regal, în care se sublinia că: „cel dintâi gând trebuie să fie închinat memoriei fostului preşedinte de Consiliu Ion Duca, bărbatul de stat încercat, patriotul luminat căzut în slujba ţării şi a coroanei, victimă a unui atentat pe care l-a înfierat întreaga conştiinţă românească.

Numele acestui vrednic slujitor al statului va fi păstrat cu cinste în istoria politică a României. Cuvine-se să-l pomenim astăzi cu evlavie şi recunoştinţă"[10].

La Camera Deputaţilor, primul vorbitor a fost noul prim-ministru Gh. Tătărescu. El a reamintit celor prezenţi că: „Aici în această incintă a răsunat în atâtea rânduri verbul său clar şi înaripat pentru a proclama adevărurile naţionale şi lozincile solidarităţii sociale. Aici, la această tribună, ani de-a rândul, Ion Duca a scris pagini de elocvenţă, care prin formă vor rămâne în antologie, iar prin fond vor trece în istorie. În acest loc de zbucium şi de freamăt, de patimi, viaţa lui a fost pentru contemporani un exemplu. Şi a rămas pentru viitorime – o lecţie".

Noul preşedinte al P.N.L., Dinu Brătianu – ales în această funcţie pe 4 ianuarie 1934 de către membrii Comitetului Central al partidului – a spus printre altele:„Este inexplicabil cum, un om care nu putea inspira decât simpatie pentru caracterul său curat, dezinteresat şi afabil, pentru via sa inteligenţă, strălucitul său talent şi profundele sale cunoştinţe, să cadă victimă unui complot politic (...) Într-o ţară democratică, ca a noastră, fiecare cetăţean poate ajunge în vârful piramidei sociale şi politice, prin meritele sale. Nu descendenţii familiilor boiereşti din trecut au condus şi conduc destinele ţării, ci oameni ridicaţi prin meritele lor, din clasele poporului".

Preşedintele P.N.Ţ., Ion Mihalache menţiona că: „Orice minte cu dreaptă cumpănă şi orice suflet românesc nu poate decât să se cutremure la gândul că în ţara noastră, căreia nu i-a fost dat să cunoască în istoria ei contemporană, astfel de acte sălbatice şi anarhice, s-ar putea sălăşlui metodele de exterminare fizică, alungate din toate statele cu începuturi de civilizaţie. Cea dintâi victimă a fost primul cetăţean al ţării, I. G. Duca un om al cărui trecut e plin de activitate socială, culturală şi naţională şi care prin faptele lui nu poate fi socotit decât un bun român, în înţeleptul înţeles al cuvântului".

Marele adversar al lui Duca, Gh. Brătianu, a declarat printre altele: „ne simţim îndureraţi de tragicul lui destin, cât şi de pierderea pe care viaţa noastră publică a

---

[8] T. Niculescu-Becheru, *Ţara este în doliu*, în „Graiul poporului", anul IV, nr. 38-39, 1 ianuarie 1934, p. 1.
[9] „M.O.", partea I, nr. 6, 8 ianuarie 1934, p. 93.
[10] *Cuvântările regelui Carol II. 1930-1940*, vol. I, Bucureşti, Fundaţia pentru literatură şi artă „Regele Carol II", 1940, p. 313.

încercat-o", subliniind că: „această adunare se vede lipsită de unul dintre cei mai talentați și experimentați parlamentari".

Octavian Goga, lider al Partidului Național Agrar, preciza că: „a plecat din rândurile noastre una din figurile reprezentative ale generației care a pregătit războiul de întregire națională" și a făcut apel ca „în aceste clipe când aripa trecerii eterne fâlfâie întunecată peste adunare, sufletul tuturor, purificat de patimi trecătoare trebuie să se ridice la înălțimea de unde se văd căile destinului nostru".

Șeful Uniunii Agrare, C. Argetoianu, arăta că: „plecați înaintea sicriului lui I. G. Duca, abia închis, am adus expresia sentimentelor noastre de adâncă tulburare sufletească și de sinceră mâhnire față de actul de o fulgerătoare brutalitate și de nepriceput în taina lui, prin care s-a tăiat firul unei vieți cinstite, închinată țării și binelui obștesc".

La tribuna Camerei s-au mai perindat, pentru a-l comemora pe I. G. Duca și A. C. Cuza (L.A.N.C.), Ioan Hudiță (P.Ț.-dr. N. Lupu), Vlad Dumitriu (P.R.Ț.), G. Bethlen (Partidul Maghiar), Fr. Kranter (Partidul German) și C. Bacalbașa, decanul de vârstă al Adunării.

Nu mai puțin emoționantă a fost și ceremonia desfășurată în cadrul Senatului, la care au luat cuvântul: Grigore Constantinescu, președintele de vârstă, mitropoliții Pimen și Cezar, rabinul șef dr. Niemirower, episcopul unit Hossu, Grigore Gafencu (P.N.Ț.), Jean Th. Florescu (P.L.D.), Leonte Moldovan (P.N.L.).

În numele guvernului a vorbit dr. C. Angelescu, ministrul Instrucțiunii, care a declarat următoarele: „Destinul a voit ca în loc să începem lucrările acestei legislaturi în condiții normale, să deschidem această sesiune a Senatului sub tristețea durerii cauzate prin odiosul asasinat de la Sinaia.

Moartea tragică a lui Ion Duca a zguduit întreaga conștiință românească. Crima săvârșită,care a răpus viața unuia dintre cei mai străluciți bărbați de stat ai României de astăzi, a lăsat un mare gol în viața politică a acestei țări.

Duca nu merita prin nimic o asemenea soartă. Sufletul lui mare și generos era mai presus de orice ură. În el nu găseau ecou decât sentimentele nobile și umanitare, decât preocupările zilnice ale omului de stat care își închină viața pentru propășirea țării și a neamului.

Pierderea ce țara suferă prin moartea lui Duca este cu atât mai mare, cu atât mai dureroasă, cu cât el a căzut în plină vigoare a puterii lui creatoare. El a dispărut dintre noi tocmai atunci când, îndelungata sa pregătire în treburile statului, îi dădea posibilitatea să realizeze speranțele pe care întreaga țară le punea în el"[11].

Reacțiile la uciderea premierul român au depășit cadrul strict național, extinzându-se și peste hotare. Opinia publică internațională a fost surprinsă și consternată de asasinarea lui Duca, într-un moment în care nimic nu lăsa să se întrevadă o reacție atât de violentă a Gărzii de Fier la un interval de timp atât de scurt de la dizolvarea ei.

Din nefericire, nici un ziar italian nu a găsit vreun cuvânt pentru a condamna odiosul asasinat, iar unele publicații din această țară au lăsat chiar să se înțeleagă că „o necesitate patriotică ar fi înarmat mâna asasinului".

---

[11] *În memoria lui I. G. Duca*, în „Parlamentul Românesc", anul V, nr. 132, 4 februarie 1934, p. 5-6.

În schimb, presa greacă a înfierat în totalitate gestul Nicadorilor. Surprinzătoare era atitudinea echilibrată a jurnalelor maghiare, atât de vehement antiromâneşti de obicei. Ele s-au exprimat în linii mari în mod elogios la adresa personalităţii defunctului, subliniind că acesta era cu mult mai puţin vinovat decât cei care au insistat pe lângă el pentru a dizolva Garda de Fier (aluzie la regele Carol al II-lea şi la ministrul de externe N. Titulescu)[12].

Ziarele franţuzeşti au acordat spaţii largi evenimentelor din România, prezentând situaţia cu obiectivitate.

„Le Journal" sublinia cu îngrijorare „că primul om de stat care cade sub gloanţele legionarilor români, este şeful guvernului român, cunoscut pentru sentimentele sale filofranceze", în timp ce „Le Ordre" îl numea pe Duca „omul pe care ţara se bizuia pentru a restabili ordinea şi pentru a o călăuzi printre dificultăţile internaţionale". La rândul său, ..Le Temps" aprecia că primul ministru român „nu a fost un om de stat de prim rang, dar a avut experienţă şi abilitate politică şi tocmai pentru aceasta a fost omul necesar României"[13].

Presa bulgară l-a elogiat pe ilustrul dispărut, considerându-l un adept al apropierii celor două ţări şi popoare. În acest sens s-au remarcat gazetele: „Mir" şi „Zora"[14].

Jurnaliştii elveţieni şi-au manifestat şi ei consternarea faţă de evenimentul de la Sinaia[15], în timp ce germanii au adoptat o poziţie nuanţată. Ziarul „Berliner Tageblatt" din 30 decembrie admitea că „moartea lui Duca este o grea pierdere pentru poporul român", dar, la unison cu celelalte, încerca să identifice cauzele care au dus la dezvoltarea mişcării legionare şi la reacţia sa violentă[16].

Presa poloneză s-a referit pe larg la asasinat, iar publicaţia socialistă „Robotnik" a stabilit chiar o legătură a sa cu „acţiunea internaţională a hitlerismului"[17].

În Iugoslavia s-a constat ferma condamnare a crimei comisă de către Nicadori[18], atitudine manifestată şi de ziarele cehoslovace, care identificau două cauze ale intensificării extremei drepte româneşti: 1. Influenţa victoriei lui Hitler în Germania; 2. Slăbiciunea fostelor guverne[19].

Presa austriacă a înfierat uciderea şefului guvernului de la Bucureşti, ale cărei semnificaţii erau, în opinia ziarului „Neues Wienner Tageblatt" din 30 decembrie, următoarele: „Pentru România şi pentru Partidul Liberal moartea lui Duca tocmai în acest moment înseamnă o mare încercare. Lipseşte un urmaş, care să aibă aceleaşi calităţi şi aceeaşi autoritate de care ţara are nevoie în aceste timpuri de supremă încordare internă şi externă. Chiar dacă conducerea politicii externe se găseşte în mâinile iscusite ale lui Titulescu, situaţia internă ar fi cerut o personalitate puternică.

---

12 Arhivele Naţionale Istorice Centrale (în continuare A.N.I.C.), fond Casa Regală. Regele Carol al II-lea. Cabinet. Probleme externe, dosar 119/1934, f. 3, 4, 6.

13 Apud Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, partea a II-a, noiembrie 1933 - septembrie 1940, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988, p. 512-513.

14 A.N.I.C., fond Casa Regală . Regele Carol al II-lea. Cabinet. Probleme externe, dosar 119/1934, f. 12.

15 *Ibidem*, f. 14.

16 *Ibidem*, f. 18.

17 *Ibidem*, f. 20.

18 *Ibidem*, f. 21.

19 *Ibidem*, f. 22.

Ori, cea mai puternică era tocmai cel ucis"[20].

Şi ziarul american „New York Times" l-a elogiat pe Duca, apreciind că el a fost „victima propriilor sale sforţări curajoase făcute pentru stăvilirea curentelor antisemite crescânde, precum şi a indiferenţei sale faţă de gravele ameninţări primite"[21].

O poziţie asemănătoare a adoptat şi presa britanică. Unele ziare de aici, precum „Morning Post", „Financial News" şi „Daily Telegraph" au speculat chiar faptul că Garda ar fi fost subvenţionată de nazişti[22].

În ciuda amplelor ecouri stârnite în România şi în străinătate, asasinatul nu a putut fi elucidat de către organele statului, iar justiţia militară a decis la 5 aprilie 1934 doar condamnarea autorilor săi direcţi şi eliberarea celor morali, stigmatizând astfel eforturile guvernului de a pune capăt activităţii Legiunii.

Totuşi, în primăvara anului 1936, într-un moment politic extrem de tensionat, s-a încercat redeschiderea „afacerii Duca".

Repunerea sa pe tapet a avut mai mulţi animatori, proveniţi din medii politice diferite şi urmărind interese divergente.

De pildă, Armand Călinescu, al cărui partid era angrenat în acţiunea de răsturnare a liberalilor de la putere, a acuzat guvernul Tătărescu de pasivitate în faţa legionarilor şi de complicitate cu aceştia la asasinarea fostului prim-ministru[23].

Redeschiderea cazului era susţinută şi de deputaţii liberali Radu Polizu Micşuneşti (frate vitreg al Nadiei Duca-n.n.) şi Costel Tătăranu (fostul şef de cabinet al premierului), care doreau să obţină desfiinţarea Partidului Totul pentru Ţară şi arestarea lui Codreanu şi a lui Zizi Cantacuzino-Grănicerul.

Acelaşi obiectiv era urmărit şi de foştii legionari Beza şi Stelescu, din dorinţa de a se răzbuna pe Căpitan, pe care-l acuzau că în perioada atentatului s-a bucurat de sprijinul unor persoane influente, inclusiv de cel al Elenei Lupescu.

Referitor la această problemă, regele Carol al II-lea a primit pe 6 aprilie 1936 un raport informativ de la un agent având numele de cod „Devotat", care-l avertiza asupra pericolului redeschiderii întregii afaceri.

Informatorul îl atenţiona pe monarh că reluarea procesului s-ar răsfrânge „asupra d-lui Puiu Dumitrescu (căzut în dizgraţie şi alungat de la Palat-n.n.), despre care s-a vorbit insistent că a lucrat după... directivele Suveranului,pentru ca I G. Duca să dispară!

Reamintesc acest element –continua el – nu pentru neseriozitatea şi absurditatea lui, ci pentru că, azi, d. Puiu Dumitrescu ar putea aluneca pe panta pe care au apucat-o Stelescu şi Beza şi, din răzbunare, poate fi cumpărat. Politicienilor noştri, în genere, nu li se poate acorda nici o încredere; prin însăşi meseria lor, sunt capabili de orice. Iar când în joc este existenţa lor ca bandă politică, nu au nici un fel de limite, nu mă jenez să o afirm, chiar şi faţă de Suveran".

---

[20] *Ibidem*, f. 24.
[21] *Ibidem*, f. 25.
[22] *Ibidem*, f. 27.
[23] Neagu Cosma, *Culisele Palatului Regal. Un aventurier pe tron: Carol al II-lea (1930-1940)*, Bucureşti, Editura Globus, 1990, p. 213-216.

Recurenţa procesului asasinării lui Duca se dovedea a fi intenabilă - în opinia „Devotatului" - şi pentru că ea reprezenta „un indirect atac în contra d-nei Lupescu, prin aceea că, Corneliu Zelea Codreanu (...) după comiterea crimei şi urmărirea sa, a fost adăpostit în casa publicistului Codin Cernăianu, a cărui soţie este vara d-nei Lupescu!"[24].

Concluzia notei informative constituia o invitaţie la parcimonie adresată regelui şi autorităţilor, căci „nu ştim dacă scandalul în jurul redeschiderii procesului asasinării lui I. G. Duca va da cu adevărat naştere unui nou proces, sau este numai o diversiune.

După câte cunoaştem, noi credem că redeschiderea procesului asasinării lui I. G. Duca, ar declanşa o primejdioasă desfăşurare de patimi politice şi ar mobiliza majoritatea intelectualităţii naţionaliste şi creştine, care s-ar solidariza automat pentru o răfuială politică de proporţii încă necunoscute"[25].

Sesizând importanţa, seriozitatea şi semnificaţia mesajului receptat, Carol al II-lea a intervenit discret, dar ferm pentru a torpila redeschiderea dosarului, care i-ar fi putut provoca neplăceri personale şi care ar fi înveninat şi mai mult atmosfera politică din ţară, deja deosebit de încordată, din cauza luptei pentru putere dintre partide.

În cele din urmă, procesul nu s-a mai reluat, iar echivocul în legătură cu moartea lui Duca s-a menţinut.

INTERNAL AND EXTERNAL ECHOES ABOUT THE ASSASSINATION OF THE PRIME-MINISTER I. G. DUCA

Abstract

The assassination of the Romanian prime-minister I. G. Duca on the platform of the Sinaia railway station on December the 29th 1933, shocked the public opinion and the traditional political elite. Because of that the echoes of the punitive actions of the young iron guarders were known all over Europe. Against the leader of the government were not only national but even international.

24 A.N.I.C., fond Casa Regală. Regele Carol al II-lea. Cabinet. Probleme interne, Dosar 12/1936, nota informativă nr. 1124 din 6 aprilie 1936, f. 5-6.
25 *Ibidem*, f. 8.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, STUDII ȘI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XV**, 2006

PROBLEMA TERORISMULUI ROMÂNESC ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

GRIGORE FOCULESCU*

Ani lungi, prin propaganda guvernelor regelui Carol al II-lea, prin cea a cabinetului condus de generalul Ion Antonescu[1] și, în special, prin aceea a Partidului Comunist Român s-a afirmat că, în perioada interbelică, singura organizație teroristă din țara noastră ar fi fost cea a membrilor mișcării legionare. Ideea s-a menținut și după revoluția din decembrie 1989[2].

Personal, am avut îndoieli în legătură cu aceste afirmații. Erau prea pătimașe pentru a fi reale.

Întâmplător, fiind jurist de profesie, am descoperit la Arhivele Naționale București dosarul procesului din Dealul Spirii, ale cărui dezbateri s-au desfășurat la Tribunalul Corpului II Armată, sub președinția maiorului C. Cernat, comisar regal[3]. Din el rezultă că au fost deferiți justiției 271 de acuzați[4]. Prin Decretul Regal, semnat de regele Ferdinand la 4 iunie 1922, au fost amnistiați 213 dintre cei acuzați, restul urmând a fi judecați în continuare[5].

Din filele dosarului procesului amintit rezultă că, între cei judecați, s-a aflat și Max Goldstein. Acesta era un comunist din România, născut la Bârlad, dintr-o familie evreiască, fanatizat de ideile comunismului, dornic să înfăptuiască revoluția mondială[6]. Fiind silit să fugă din România, s-a refugiat la Odessa. Acolo a fost instruit în folosirea bombelor în vederea ducerii la bun sfârșit a unor acte teroriste împotriva României ca stat național unitar. În timpul instructajului și-a pierdut brațul stâng, situație care l-a determinat să-și pună o proteză terminată cu un cârlig de fier. Poliția l-a cunoscut sub numele de „omul cu cârlig de fier”.

---

* Pitești.

[1] În rechizitoriul din procesul intentat lui Corneliu Zelea Codreanu la 18 aprilie 1938, Mișcarea legionară a fost calificată drept teroristă. Actul a fost publicat în ziarele Curentul și Universul din 19 aprilie 1938. Același punct de vedere în Pe marginea prăpastiei. 21-23 ianuarie 1941, 2 vol., București 1942. Mihai Roller, Istoria RPR, orice ediție, reia punctul de vedere. Aceeași opinie a fost împărtășită în toate manualele de liceu și în cursurile universitare. Ea se regăsește și în lucrarea academică Istoria Românilor, vol. VIII, coord. I. Scurtu, Editura Enciclopedică, București, 2003.

[2] A se vedea în acest sens declarația fostului președinte al României, Ion Iliescu, cu ocazia evenimentelor din 15-16 iunie 1991.

[3] Dosarul se păstrează în Arhivele Naționale București, Fond MAI, nr. 742/1922.

[4] *Ibidem*, p. 53.

[5] Cf. M. C. Stănescu, Mișcarea muncitorească din România (1921-1924), București, 1986, p. 123.

[6] Emanoil Bădescu, Terorismul în România. Puncte de vedere, în Lumea Magazin, IX/2005.

În luna octombrie a anului 1920 a revenit în România ca şef de grup terorist, cu bani şi instrucţiuni precise. El era însoţit de Saul Osias şi Leon Liechtblau.

În ziua de 4 noiembrie 1920 acest grup a montat pe linia CFR la kilometrul 13, între staţiile Chitila şi Ciocăneşti, o bombă cu comandă de la distanţă. Ea urma să arunce în aer trenul „Simplon" în care se afla ministrul de Interne Constantin Argetoianu. Din fericire bomba nu a explodat la timp. A aruncat în aer numai partea din spate a ultimului vagon, rănindu-l uşor pe şeful de tren.[7]

Max Goldstein şi grupul său nu au fost prinşi şi arestaţi. Ca atare, au putut să şi continue activitatea.

La 8 decembrie 1920 au instalat o bombă în clădirea Senatului României. În aceeaşi zi au făcut-o să explodeze. Au fost ucişi ministrul Justiţiei Dimitrie Greceanu şi senatorii Dimitrie Radu, episcop de Oradea şi Spirea Gheorghe. Între răniţi s-a numărat şi preşedintele Senatului, Constantin Coandă[8].

Din nou Max Goldstein şi grupul său au reuşit să scape. A fost arestat în anul 1921 când a revenit în România cu noi misiuni teroriste[9].

Din filele dosarului procesului din Dealul Spirii rezultă că bombele folosite de Max Goldstein i-au fost aduse din Rusia de ziaristul, agent kominternist, Alecu Constantinescu. Şi acesta din urmă a reuşit să se salveze evadând din închisoare. Şi el, după ce a trecut graniţa în Regatul Bulgar, s-a refugiat în Rusia sovietică, unde a fost timp de doi ani profesor la o Universitate din Moscova. Abia în anul 1923 a putut fi arestat, la revenirea în România[10].

Toate aceste fapte indiscutabile arată clar că autorii primelor acte de terorism din România interbelică au fost agenţii Kominternului.

Ca o reacţie la faptele lor au acţionat tinerii studenţi români, din Iaşi, în frunte cu Corneliu Zelea-Codreanu, student la Facultatea de Drept, preşedintele Asociaţiei Studenţilor din Universitatea din Iaşi, moment în care, în capitala Moldovei s-a născut o mişcare a tineretului studios ortodox, antibolşevic, iubitor de ţară. Cu multă greutate ei au reuşit să domolească mişcările prosovietice ce se pronunţau împotriva existenţei statului naţional unitar român.

Personalitatea lui Corneliu-Zelea Codreanu s-a impus rapid pe plan naţional. A atras, în special, elita tinerilor intelectuali români dar şi unele cadre ale armatei şi politicieni nemulţumiţi. Autorităţile au început să organizeze o serie de acţiuni de intimidare împotriva lui şi a celor care-i erau apropiaţi. În fruntea celor care conduceau persecuţiile împotriva tânărului avocat Corneliu Zelea Codreanu s-a aflat prefectul poliţiei din Iaşi, G. G. Manciu[11].

În ziua de 25 octombrie 1924, în sala Tribunalului din Iaşi, avocatul Corneliu Zelea Codreanu a fost agresat evident de prefectul G. G. Manciu şi oamenii săi. Corneliu Zelea Codreanu s-a apărat. În timpul luptei prefectul a fost omorât. Imediat

[7] *Ibidem.*
[8] Ds. 741/1922, Arhivele Naţionale Bucureşti, Fond MAI, f. 53 şi urm.
[9] Ibidem. Max Goldstein a murit bolnav de pneumonie în 1924 la Doftana.
[10] A fost închis până în 1937, când s-a ajuns la eliberarea lui în condiţii ciudate (Em. Bădescu, *op. cit., loc. cit.*)
[11] M. Muşat, I. Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, partea I (1918-1933), Bucureşti, 1986, p. 146.

Corneliu Zelea Codreanu a fost deferit justiţiei. Procesul s-a judecat în formă finală la Turnu Severin[12].

Rechizitoriul din dosar a fost respins[13]. Procesul s-a terminat, în mod firesc, prin achitarea de Curtea cu Juri a lui Corneliu Zelea Codreanu şi a camarazilor săi[14]. Acţiunea lui Corneliu Zelea Codreanu a fost privită şi calificată de opinia publică românească de atunci ca o formă de auto-apărare.

Nu putem cataloga acest incident ca fiind un act de terorism, lipsind premeditarea. De altfel, personalităţi marcante din acea vreme au luat apărarea lui Corneliu Zelea Codreanu, Brătianu, Iorga, Bratu - viitor rector al Universităţii din Iaşi - şi alţii.

Ca urmare a întăririi prestigiului lui Corneliu Zelea Codreanu şi a dorinţei de a se iniţia o mişcare naţională ortodoxă şi antibolşevică, în ziua de 4 iunie 1927, pe str. Florilor nr. 26 din Iaşi a fost creată Legiunea Arhanghelului Mihail, preşedinte fiind ales Radu Mironovici, avocat. La 8 noiembrie 1927, de Sf. Mihail şi Gavril, tinerii membri ai legiunii au depus jurământul de credinţă[15].

De atunci înainte această mişcare avea să acţioneze ca un partid politic[16]. Ea permanent a trezit animozitatea celorlalte partide politice din România şi a anumitor organizaţii masonice. În consecinţă, la 9 decembrie 1933, guvernul liberal condus de Ion Gh. Duca a discutat interzicerea Gărzii de Fier. Se pare că premierului i s-a cerut să ia această decizie de către reprezentanţi ai acestor organizaţii masonice de orientare străină şi de bancherii francezi de la Banque de Paris et de Pay-Bas. Votul din guvern nu a ajuns la un rezultat, rămânând la paritate. De la şedinţa de guvern lipsea ministrul de Externe, Nicolae Titulescu. Regele Carol al II-lea a sugerat să i se ceară telefonic să voteze. A doua zi, însă, a sosit în ţară şi s-a pronunţat pentru interzicerea Gărzii de Fier, având ordin pe linie masonică.

Un grup din conducerea Gărzii de Fier, fără ştiinţa lui Corneliu Zelea Codreanu şi a generalului Zizi Cantacuzino, preşedintele partidului, a decis eliminarea fizică a lui I. Gh. Duca. Îndeplinirea misiunii a fost încredinţată unui grup de tineri studenţi format din Doru Belimace, Nicolae Constantinescu şi Ion Caranica[17].

După mărturia dr. Şerban Milcoveanu, fost şef al studenţilor legionari, în ziua plecării celor trei spre Sinaia, un informator i-a comunicat prefectului Poliţiei Capitalei, generalul Gabriel Marinescu intenţiile lor. Acesta a raportat imediat regelui Carol al II-lea despre situaţia nou apărută. Monarhul i-a cerut să nu acţioneze. Se pare că regele a procedat astfel deoarece I. Gh. Duca îl şantaja cu conţinutul misteriosului dosar Foker. Cert este că imediat după asasinarea premierului (chemat inutil şi fără escortă), pe peronul gării din Sinaia, din buzunar i-au fost luate toate cheile de la casa de bani personală, iar dosarul misterios a dispărut.

---

[12] Procesul a fost strămutat întâi de la Iaşi la Focşani apoi la Turnu Severin.
[13] Ds. Nr. 180/25 octombrie 1924, Arhivele Naţionale Iaşi.
[14] Pentru atmosfera din timpul procesului, a se vedea G. T. Pop, *op. cit.*, p. 206-228
[15] Pentru condiţiile creării legiunii, v. Pr. Şt. Palaghiţă, Garda de Fier spre reînvierea României, în *Istoria Mişcării legionare scrisă de un legionar*, Bucureşti, 1993, passim, Francisco Veiga, *Istoria Gărzii de Fier, 1919-1941*, Bucureşti, 1993, p. 86 şi urm.; G. T. Pop, *op. cit.*, p. 238 şi urm.
[16] În timp a fost obligat să-şi schimbe numele în Garda de Fier (1930) şi apoi în Totul pentru Ţară (1937).
[17] G. T. Pop, *op,. cit.*, p. 265.

Procesul care a urmat, în anul 1934, nu a avut ca rezultat condamnarea şefilor legionarilor. Corneliu Zelea Codreanu a fost ascuns, un timp, la o rudă a Elenei Lupescu, amanta regelui, fapt care ridică multe semne de întrebare, iar generalul Zizi Cantacuzino a fost achitat de Tribunalul Militar[18].

În aceste condiţii de complicitate deschisă între monarh şi legionari este greu să fie socotită asasinarea lui I. Gh. Duca un act terorist al unei singure părţi şi nu o comandă politică

Uciderea lui Mihai Stelescu, în anul 1936, a avut însă alt aspect. Acesta fusese format şi recomandat de Corneliu Zelea Codreanu. Lipsit de caracter, a început să-şi denigreze camarazii. Atitudinea lui a supărat profund. Un grup de studenţi, provenind în majoritatea lor de la Facultatea de Teologie, a decis să-l pedepsească pe Mihai Stelescu. Au pătruns în spitalul unde era internat acesta şi l-au ucis[19]. A fost o reglare de conturi în cadrul partidului „Totul pentru Ţară". Ea aminteşte de „noaptea cuţitelor lungi" de la Berlin[20].

Această acţiune ar putea fi înscrisă între cele teroriste. Se arăta astfel cum urmau să fie pedepsiţi toţi trădătorii mişcării legionare.

Cu toate acestea, în acea perioadă, s-au apropiat de mişcarea legionară cei ce constituiau floarea intelectualităţii tineretului românesc. Putem cita dintre aceştia pe Mircea Eliade, Traian Herseni, Mircea Vulcănescu, Petre P. Panaitescu, Vasile Christescu, Traian Brăileanu, Nae Ionescu, Radu Budişteanu, Radu Meitani, Horia Cosmovici, dr. Nicolae Paulescu, Nichifor Crainic, Aron Cotruş, Tudor Arghezi, Şerban Milcoveanu etc.

Ca urmare a sporirii prestigiului partidului „Totul pentru Ţară" în ianuarie 1937 regele Carol al II-lea i-a cerut lui Corneliu Zelea Codreanu să-l numească în funcţia de conducător „de onoare" al legiunii. Corneliu Zelea Codreanu l-a refuzat, spunând că el a fost ales „Căpitan" prin voinţa liberă a membrilor partidului. Astfel şi-a semnat condamnarea la moarte.

După alegerile din decembrie 1937, legionarii au reuşit să obţină 15,5% din voturi, adică locul al treilea după PNL şi PNŢ[21]. Din nou, Codreanu a fost considerat de rege un om prea tare, un pericol. S-a decis înlăturarea lui fizică. Pretextul l-a constituit o scrisoare decentă, de răspuns, adresată la 26 martie 1938 profesorului N. Iorga. Acesta, în calitate de demnitar în Consiliul Coroanei, l-a acuzat pe Corneliu Zelea Codreanu de ultraj[22]. Armand Călinescu, în calitate de ministru de Interne, a preluat acuzaţia şi a amplificat-o.

---

[18] G. T. Pop, *op. cit.*, p. 266 şi urm.

[19] F. Veiga, *op. cit.*, p. 229, G. T. Pop, *op. cit.*, p. 330 şi urm. În cele două lucrări citate se analizează şi atitudinea incorectă a lui Stelescu faţă de căpitan, situaţie care a dus la ruptura dintre cei doi.

[20] La 1 iulie 1933, în Berlin a fost ucis Ernst Röhm, comandant al trupelor SA. Adolf Hitler personal a comandat asasinarea lui şi uciderea conducătorilor SA deoarece a considerat că reprezentau un pericol pentru el (cf. Ernst Nolte, *Războiul civil european, 1917-1945. Naţional-socialism şi bolşevism*, Bucureşti, 2005, p. 180 şi urm.

[21] Cf. F. Veiga, *op. cit.*, p. 236.

[22] Pentru conţinutul scrisorii şi reacţia lui N. Iorga, v. G. T. Pop, *op. cit.*, p. 395 şi urm.

Au urmat două procese în care a fost acuzat Corneliu Zelea Codreanu. Primul a fost în aprilie 1938, iar al doilea în mai 1938[23]. În mod nedrept, pe baza unor acte false, Codreanu a fost condamnat la zece ani de ocnă şi pierderea drepturilor civile[24].

Apoi, după cum s-a dovedit ulterior, din ordinul regelui şi al lui Armand Călinescu, în noaptea de 30 noiembrie 1938, noaptea Sf. Andrei, sub pretextul fugii de sub escortă a fost executat prin strangulare alături de nicadori şi decemviri.

În ianuarie 1939 a fost asasinat de Siguranţă profesorul Vasile Christescu, desemnat să fie urmaşul „Căpitanului".

Au fost acte ale terorismului de stat împotriva unei organizaţii politice de dreapta în ascensiune, supărătoare pentru guvernanţi. Se urmărea clar ca românii să înţeleagă că nimeni nu se putea ridica împotriva dictaturii regale.

Dar, a intervenit un nou moment în istoria terorismului românesc. La 21 septembrie 1939, în Bucureşti, un grup de legionari, în frunte cu Miti Dumitrescu, l-a asasinat pe premierul Armand Călinescu. Actul a fost supravegheat de noul conducător al legionarilor - Hora Sima - care se afla pe trotuarul de vis-a-vis travestit în chivuţă, de mareşalul palatului regal - Ernest Urdăreanu - sosit la faţa locului în goana limuzinei şi de şeful S.S.I. - Mihail Moruzov - ce urmărea scena cu binoclul din balconul unei vile apropiate. Este o îmbinare bizară a acestor personaje. Se poate deduce că au fost, ca şi în cazi lui I. Gh. Duca, mai multe forţe interesate în lichidarea premierului. Dr. Şerban Milcoveanu a declarat că legionarii au acceptat să acţioneze în prim plan deoarece Armand Călinescu voia să dea tot petrolul românesc Marii Britanii.

Imediat a urmat reprimarea mişcării legionare. Din ordinul regelui au fost lichidaţi circa 240 de fruntaşi legionari în toată ţara. Cei ucişi au fost expuşi în pieţele publice ale capitalelor de judeţ şi în marile oraşe[25]. Se arăta astfel ce se întâmplă cu cei ce se ridică împotriva dictaturii regale.

În fine, în timpul guvernării antonesciano-legionare (6 septembrie 1940-23 ianuarie 1941) a avut loc ultimul episod legat de terorismul interbelic. Între 25-27 noiembrie 1940 au avut loc asasinarea profesorilor Nicolae Iorga şi Virgil Madgearu[26], precum şi a unor oameni politici, în număr de aproximativ 60, închişi la Jilava[27].

Evident, această acţiune a reprezentat un act al terorismului de stat căci atunci legionarii erau la guvernare. Se urmărea de către ei, după modelul creat de regele Carol al II-lea să fie îngroziţi toţi opozanţii politici. Se pare că în aceste ultime acţiuni a fost şi o colaborare cu NKVD- ul din Rusia, surprinsă în acte din arhivele SSI. Treibuie să remarc că aceste ultime acte de terorism s-au produs şi pe fondul schimbării mentalităţii legionarilor, în fruntea cărora se găsea atunci Horia Sima. Acesta, în pofida directivelor căpitanului, primise în mişcare tot felul de elemente declasate[28].

Istoricul Larry Watts, analizând situaţia mişcării legionare până în 1940, a arătat clar că, până atunci, legionarii au ucis patru oameni, iar dintre ei au pierit circa 1.000. Raportul este net în defavoarea lor.

---

23 Idem, p. 401.
24 *Ibidem.*
25 G. T. Pop, *op. cit.*, p. 420 şi urm.
26 Cf. F. Veiga, *op. cit.*, p. 290 şi urm.
27 *Ibidem.*
28 Idem, graficul de la p. 350.

Trebuie să închei arătând că în perioada interbelică terorismul a început prin acțiunile agenților Moscovei care au declanșat, imediat după Marea Unire, acțiunile teroriste de la Hotin și Tatar Bunar. El a continuat să fie practicat de mișcarea legionară, ale cărei acțiuni trebuie discutate de la un caz la altul, deoarece nu pot fi etichetate toate în același mod.

Cu toate că au existat acțiuni teroriste, viața politică interbelică a fost dominată de spiritul democratic.

THE PROBLEM OF THE ROMANIAN TERRORISM BETWEEN THE WORLD WARS

Abstract

The governments of Carol II propaganda, the cabinet led by I. Antonescu propaganda and, especially, the Comunist Party propaganda asserted that the Iron Guard was the only terrorist organization in Romania. The idea was kept alive even after December 1989. Between World Wars the terrorism began through the action from Hotin and Tatar Bunar, soon after the Great Unification. The terrorism actions were continued by the Iron Guard, whose action must be discussed differently from case to case, because they cannot be labeled equally. Although terrorist actions took place, the inter-war political life was dominated by a democratic spirit.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, TOM XV, 2006

NOTIŢE ŞI SCRISORI CARE AU APARŢINUT LUI CORNEL ZAMFIRESCU, PRIMARUL ORAŞULUI PITEŞTI ÎN PERIOADA 1934-1936

VALENTIN MOTREANU*

Printre reformele înfăptuite de domnitorul Alexandru Ioan Cuza, în timpul domniei sale, a fost şi cea administrativă, votată la 10 martie 1864 şi promulgată la 31 martie 1864. Prin această lege se hotărăşte ca toate satele, orăşelele (târgurile) şi oraşele României vor deveni pe viitor comune independente. În continuare legea prevedea lămuriri în privinţa conducerii şi administrării localităţilor. Autoritatea comunală era reprezentată de un consiliu comunal iar administraţia aşezării i se încredinţa unei persoane numită primar (primar = latinescul primarius, de la primus = cel dintâi).

Primarul era singurul însărcinat cu administrarea comunei, dar poate delega pe ajutorii de primar să răspundă de unele chestiuni. El este sub autoritatea guvernului. Primarul este şeful administraţiei dar şi al poliţiei, în mod direct sau prin intermediul agenţilor şi ofiţerilor de poliţie administrativă.

În acest articol voi face referire la primarul oraşului Piteşti în perioadă 1934-1936, liberalul Cornel Zamfirescu, ale cărui scrisori si notiţe din această perioadă se află în inventarul Muzeului Judeţean Argeş.

Primarul Cornel Zamfirescu s-a născut pe data de 24 iulie 1893, fiind al doilea fiu al familiei. A urmat cursurile liceului „ I. C. Brătianu" pe care le-a terminat în anul 1911, an în care a făcut şi şcoala de artilerie. În anul 1915 a luat licenţa în drept de la Facultatea de Drept din Bucureşti şi sa înscris în baroul avocaţilor din Piteşti la 1 Ianuarie 1915.

În 1922-1926 a fost numit vicepreşedinte al comisiei interimare a oraşului Piteşti.

În 1934, aflându-se în fruntea listei de alegători, a fost ales primar al Piteştilor până în anul 1936 când a fost numit Director al Casei Asigurărilor Sociale din Piteşti unde a funcţionat şi ca inspector general până în 1950 când asigurările sociale s-au desfiinţat.

În perioada celor doi ani cât timp a fost primar, Cornel Zamfirescu a realizat o serie de lucrări edilitare, necesare oraşului Piteşti. În primul rând a pus în funcţiune uzina de apă, care a fost distrusă de un incendiu în anul 1933. În luna iunie a anului

* Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti.

1934 a inaugurat pompa centrifugă care a îndestulat alimentarea cu apă a orașului Pitești, atât în străzile Craiovei cât și Exercițiu.

S-au executat trotuare de asfalt pe străzile Exercițiu, Frații Golești, C. A. Rosseti, strada Smeurei, reparându-se toate trotuarele existente dar și partea carosabilă a străzilor și bulevardelor care erau deteriorate.

Bolovanii de râu de pe străzile unde se executau trotuare de asfalt erau întrebuințați spre a se face trotuare pe străzile ce se executau cu ocazia prelungirii celor existente. În acest fel nu a existat nici o stradă din oraș fără a se executa un trotuar sau altă lucrare, cum ar fi canal sau conductă de apă.

Bulevardul Republicii a fost pavat de la Grădina Publică (Fig. 1) până la strada general Cristescu cu pavele mici de bazalt natural, iar „la inițiativa și la stăruința mea..." - spunea Cornel Zamfirescu în notițe - „...Ministerul de Lucrări Publice a dispus pavarea străzei Viilor de la podul de peste râul Argeș până la strada Viilor, și pavarea străzei Craiovei, din bulevardul Republicii până în Strada Smârdan, cu pavele mari de bazalt natural și cu trotuarele respective. Aceste lucrări au costat circa 15 milioane de lei și au fost achitate de minister".

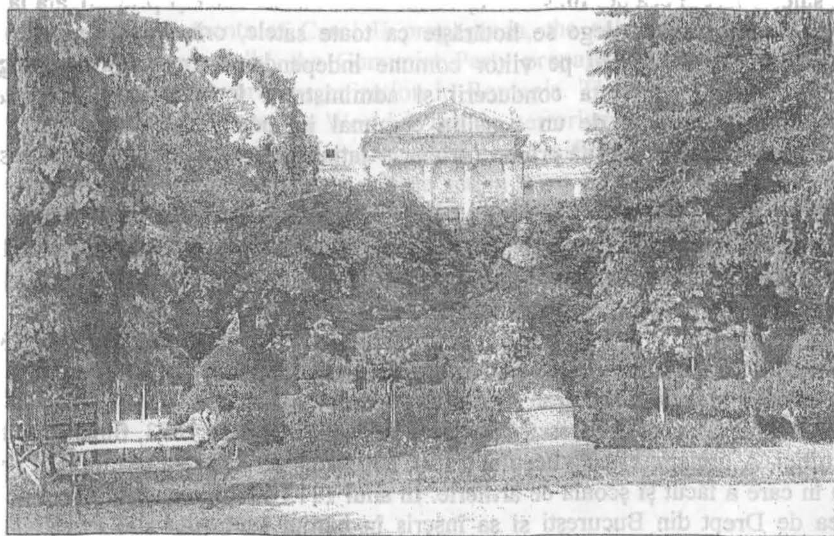

Fig. 1. Fosta Grădină Publică și Prefectura județului Argeș.

S-a reușit astfel ca orașul să aibă pavaje moderne fără a afecta bugetul său, care era în acei ani de 1.500.000 de lei, înglobând toate obligațiile unei bune și civilizate capitale de județ.

Ministerul Lucrărilor Publice împreună cu Casa Muncii și C.F.R. a dispus, scrie în continuare primarul Zamfirescu „tot din inițiativa mea să termine executarea școalei din fața garei Pitești, construită cu câțiva ani înainte de Primăria Pitești și lăsată în părăsire. Fiindcă la această școală trebuiau să urmeze cursurile toți copiii ceferiștilor de la mișcare și de la depoul de mașini C.F.R., s-a aprobat terminarea lucrărilor pentru darea în folosință a imobilului". Clădirea cuprindea patru săli mari de clasă la parter și

patru săli la etaj și a funcționat 15 ani de la 1935 până la 1950 când a fost dărâmată spre a se construi un bloc cu 4 etaje.

În ziua de 4 noiembrie 1934, ca primar al orașului Pitești, Cornel Zamfirescu a pus piatra fundamentală al noului palat al administrației financiare de Argeș în prezența ministrului finanțelor Victor Slăvescu, ministrul sănătății Ion Costinescu, a prefectului de Muscel Nicu Nicolau, a șefilor autorităților civile și militare din Pitești. Serviciul religios a fost efectuat de Prea Sfinția Sa Nichita Duma, episcopul Argeșului, care a venit special în acest scop. Actul întocmit a fost semnat de toate personalitățile ce au luat parte și a fost zidit la temelia clădirii.

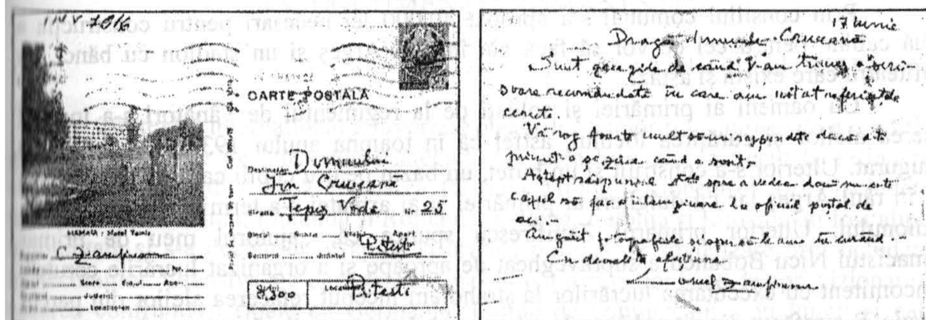

Fig. 2. Corespondența dintre primarul Piteștiului Cornel Zamfirescu și istoricul și publicistul Ion Cruceană

O altă grijă a primarului Cornel Zamfirescu a fost îndestularea cu apă la toate nivelele orașului în care scop a dispus refacerea puțurilor absorbante și efectuarea de noi puțuri, repararea motoarelor de la uzina de apă de la Mărăcineni și instalarea de noi conducte de apă pe străzile unde se simțea lipsa fântânilor. În acest sens a făcut o casă lângă uzină în care să locuiască mecanicul șef al uzinei. Până atunci locuia foarte departe de uzină și la un eventual accident în funcționarea uzinei venea cu întârziere. Grație unei continue supravegheri a funcționării uzinei, s-a reușit ca în tot orașul să fie apă toată ziua și toată noaptea. A mai fost pusă în funcțiune și o nouă pompă centrifugă care avea un debit superior celorlalte pompe.

Tot la inițiativa primarului Cornel Zamfirescu a fost transformată încălzirea teatrului și a băilor comunale din subsolul teatrului, cu păcură în loc de lemne. În iarna 1934 și 1935 teatrul și băile au funcționat cu un calorifer încălzit cu păcură și a fost căldură suficientă atât la băi cât și la teatru.

După alegerile comunale din data de 23 mai 1934, când Cornel Zamfirescu a obținut o majoritate impresionantă atât el cât și partidul liberal, cetățenii fiind liberi a vota cum vor, a fost vizitat la primărie de generalul Ion Antonescu și el născut tot în Pitești, împreună cu colonelul Victor Iliescu, comandantul regimentului de vânători nr. 1 Generalul Ion Antonescu fusese numit de curând comandantul Diviziei a 3-a Infanterie care avea sediul la Pitești.

Au avut loc discuții, ocazia cu care s-a propus ca primăria împreună cu armata să facă un ștrand pentru folosul Piteștiului.

Primarul Cornel Zamfierescu a decis ca locul ales pentru construcția ștrandului să fie pe malul râului Argeș, la vărsarea râului Doamnei. Terenul avea o mărime de

câteva hectare pe care crescuseră plopi, sălcii, arini etc., destul de dezvoltaţi pentru a răspândi o răcoare foarte plăcută.

Generalul Antonescu cum a văzut situaţia, mărimea terenului, arborii ce-l înconjurau a dat ordin colonelului Iliescu ca de a doua zi să înceapă cu soldaţii regimentului lucrările pentru organizarea ştrandului.

Fiindcă terenul fusese cedat Ministerului de Lucrări Publice, s-a făcut o adresă ca ministerul să renunţe la utilizarea terenului pentru facerea de tuburi de beton şi astfel să se poată întrebuinţa pentru ştrandul al cărui plan îl întocmise între timp serviciul tehnic al primăriei. S-a primit aprobarea ministerului.

Prin consiliul comunal s-a aprobat 40.000 lei necesari pentru construcţia a două cabine pentru cei ce vor să facă băi în râul Argeş şi un stadion cu bănci, un amfiteatru care există şi astăzi.

Cu oameni ai primăriei şi soldaţi de la regimentul de vânători s-a început facerea aleilor şi curăţirea locului, astfel că în toamna anului 1934 ştrandul să fie inaugurat. Ulterior s-a construit şi un bufet, un bazin pentru copiii care nu puteau face băi în râul Argeş iar cu dulgheri ai primăriei şi ai armatei s-a terminat şi construcţia stadionului. Ulterior primarul Zamfirescu spunea că, „ajutorul meu de primar farmacistul Nicu Bobancu a supravegheat de aproape şi a organizat lucrările cerute". Concomitent cu executarea lucrărilor la ştrand am început refacerea aleilor din parcul Trivale. S-a refăcut din nou chioşcul restaurantului şi terasa din faţă, s-a refăcut barajul de la lac ce fusese dislocat de ploile torenţiale, iar în toamnă, formându-se din nou lacul, s-a putut patina în iarna 1934-1935.

În aceste notiţe, primarul Zamfirescu vorbeşte şi de doi membri ai familiei Brătianu: de Ion C. Brătianu, Ion. I. C. Brătianu, Vintilă Brătianu, C-tin Brătianu. Despre Ion C. Brătianu primarul spune: „A fost primul ministru a ţărei de la 1876 până la 1888 şi a condus războiul de la 1877-1878 ca prim ministru şi ministru de război. La încheierea păcei a fost şeful delegaţiei României împreună cu Mihail Kogălniceanu la Congresul de la Berlin, acesta ca ministru de externe. La 4 mai 1891 când a decedat Ion C. Brătianu a fost înmormântat în vârful dealului de la vila lor de la Florica, de unde a fost adus şi depus în cavoul de sub biserica de la Florica la 4 mai 1921". De Ion I. C. Brătianu spune că „a condus în tot timpul neutralităţii de la 1914 şi a hotărât intrarea noastră în războiul de la 1916, ocupând Transilvania, Bucovina, Banatul, Crişana şi Maramureşul şi alipirea Basarabiei în 1918 până la Nistru. S-a făcut astfel vechea Dacie căutată de Mihai Eminescu".

NOTES AND LETTERS BELONGING TO CORNEL ZAMFIRESCU, THE MAYOR OF PITEŞTI BETWEEN 1934 AND 1936

Abstract

In this paper the author presented few notes and letters belonging to Cornel Zamfirescu, the mayor of Piteşti between 1934 and 1936, these notices and letters belongs now to the County Argeş Museum Patrimony. They refer to some urbanistic works carried out during his mandate and also an autobiographical note.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, STUDII ȘI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XV, 2006**

IMAGINEA ARMATEI ROȘII ÎN ANUL 1941 ÎN DOCUMENTE ROMÂNEȘTI

IONEL-CLAUDIU DUMITRESCU*

Contextul internațional a favorizat planurile statelor revizioniste de a modifica granițele în funcție de interesele strategice. Uniunea Sovietică a trecut la extinderea comunismului imediat după semnarea Pactului Molotov-Ribbentrop prin includerea teritoriilor din Polonia, Finlanda și România. Estonia, Letonia și Lituania au fost alipite în totalitate și s-a declanșat o rapidă și brutală politică de sovietizare prin lichidarea intelectualilor. Ofensiva s-a oprit temporar pentru a forma noi baze de aprovizionare în vederea confruntării finale cu Germania. Liniile de comunicații s-au lungit și căile ferate aveau alt ecartament, transportul feroviar fiind esențial într-o parte a Europei cu drumuri proaste. Cele două mari puteri terestre intraseră din vara lui 1940 într-o cursă ce nu se putea încheia decât cu dispariția unuia dintre beligeranți.

România nu se putea menține neutră din cauza resurselor de petrol râvnite de ambele tabere. O oază de liniște în sudul Europei nu era dorită la Moscova. Trebuia distrusă lumea veche prin toate metodele directe sau indirecte. Cucerirea Basarabiei de către sovietici adusese tancurile Moscovei la câteva ore de marș de zona Prahovei și era evident că intențiile lui Stalin nu erau pașnice. Alianța cu Germania era singura soluție pentru menținerea sistemului politic și social existent. La 22 iunie 1941 trupele germano-române au trecut la ofensivă, dar insuficiența resurselor a impus doar hărțuirea trupelor sovietice. Abia după 3 iulie 1941 s-a putut forța Prutul și Basarabia a fost eliberată până la 26 iulie 1941 cu pierderi considerate mici. Statisticile ulterioare au demonstrat că cele mai mari pierderi au fost înregistrate tocmai în această fază incipientă, trupele române fiind complet lipsite de experiență. Mulți ofițeri și soldați sovietici trecuseră prin focul luptelor din Spania, Manciuria sau Finlanda. Armata Roșie s-a retras pe Nistru cu speranța unei rezistențe înverșunate și apoi revenirea în ofensivă.

Retragerea trupelor sovietice a permis luarea de prizonieri și pe baza mărturiilor acestora s-a reconstituit organizarea și înzestrarea Armatei Roșii. Captivi din Regimentul 263 infanterie din Divizia 25 infanterie Ceapaev declarau că marea unitate era formată din regimentele 263, 31 și 104 infanterie, numerele regimentelor nu mai sunt în ordine întrucât s-au schimbat în 1941 pentru a deruta dislocarea trupelor[1]. Fiecare batalion avea o companie de mitraliere Maxim cu un total de 9 piese, plutonul

* Colegiul Național „Alexandru Odobescu", Pitești.
[1] AN, fond Președinția Consiliului de Miniștri. Serviciul Special de Informații, dos. 1/1939, f. 48.

al treilea având sarcini antiaeriene. Fiecare regiment dispunea de şase automobile pe care se aflau montate mitraliere antiaeriene cu patru ţevi, o armă periculoasă prin cadenţă şi absolut necesară pentru protecţia apropiată a trupelor. Infanteria avea muniţia adusă mecanizat de la Bolgrad. În funcţie de destinaţie gloanţele erau perforante/antitanc (cu vârf negru), trasoare (verde), cu putere sporită, model 1930 (vârf galben). Cele antitanc erau utilizate şi împotriva aeronavelor. Efectul aruncătoarelor era simţitor la nivel de pluton şi companie, iar pe 8 iulie o piesă de calibrul 50 mm a neutralizat o mitralieră românească. Sediul diviziei şi al regimentului 263 erau la Bolgrad, al regimentului 31 la Reni şi al regimentului 104 la Cahul. Unităţile de grăniceri s-au retras imediat ce Armata Roşie a intrat în dispozitiv. Regimentul 263 a fost trimis spre graniţă pe 1 iulie şi a început luptele pe 8 iulie, ora 5 dimineaţa[3].

Un alt raport din data de 16 iulie 1941 descrie situaţia Diviziei 150 infanterie. Cuprindea regimentele 233 şi 674, fiecare compus din trei batalioane a câte patru companii. Acestea din urmă cuprindeau patru plutoane, unul fiind de mitraliere. Puterea de foc era copleşitoare. Fiecare pluton avea aruncătoare de mine de calibrul 50 mm, iar fiecare grupă dispunea de o puşcă mitralieră. Comandanţii de pluton aveau pistoale mitralieră cu încărcătoare de 50 de cartuşe şi pistoale cu rachete pentru semnalizare. Soldaţii aveau şi arme cu repetiţie. Regimentul 674 a plecat din Odessa pe 21 iunie cu destinaţia Ţiganca unde a ajuns pe 29 iunie 1941. Graba lui Stalin de a avea superioritate numerică a dus la mobilizarea pe 24 iunie a contingentelor 1941, 1942 şi 1943, instrucţia efectuându-se din mers[4]. Disciplina era menţinută cu revolverul şi mitraliera, armamentul automat fiind manevrat numai de ruşi[5]. Mâncarea era foarte proastă, doar 200 gr de pesmeţi pe zi[6].

Un alt raport din iulie descrie Regimentul 348 infanterie din Divizia 51 infanterie unde se precizează că fiecare pluton avea 40 de luptători, iar companiile erau compuse din câte patru plutoane. Armamentul automat era numai în grija ruşilor, iar dotarea unei companii se compunea din două mitraliere Maxim, 10 costume antiiperită, o puşcă mitralieră la fiecare grupă şi câte două puşti cu repetiţie cu încărcătoare a câte 10 cartuşe[7].

Artileria, armă tradiţională a ruşilor, a fost dezvoltată în mod deosebit în epoca stalinistă pentru a nu se repeta istoria din primul război mondial când a fost nevoie de

---

[2] *Ibidem*, f. 48.
[3] *Ibidem*, f. 47/48.
[4] *Ibidem*, f. 59.
[5] *Ibidem*, f. 58.
[6] *Ibidem*, f. 59
[7] *Ibidem*, f. 56. RKKA era deci pregătită pentru războiul chimic cu substanţe de contact, ceea nu se poate spune şi despre trupele române. Existau în dotare şi măşti de gaze de model nou, strict secrete. Se ştie că Stalin nu juca după regulile internaţionale ale ducerii războiului şi folosirea gazelor toxice pentru străpungerea apărării n-ar fi fost exclusă. Atacul ordonat de Hitler a schimbat toate planurile tactice şi strategice, ceea ce a permis crearea falsei impresii că în Armata Roşie ar fi existat mulţi incompetenţi la nivel de conducere. Realitatea câmpului de luptă demonstrează că doar dereglarea produsă de agresiunea germană a împiedicat dezvăluirea adevăratului potenţial ofensiv sovietic până-n 1942 la Stalingrad. Tehnica inamicului era jalnică şi este de mirare că armata germană s-a descurcat până-n 1945. Numai pierderile din 1941 au dus la limitarea *eliberărilor*. Din păcate, mitul despre superioritatea Wehrmacht-ului se menţine conform obiceiului şi din motive de secret militar.

importuri occidentale. Tunurile vechi au fost modernizate după 1930 şi uzinele au introdus în producţia de mare serie noi tipuri performante. Au fost păstrate şi armele de origine engleză sau franceză din precedentul război mondial. Unităţile de artilerie au început o deplasare masivă spre frontieră înainte de 22 iunie 1941. Regimentul 328 artilerie a pornit din Odessa pe 21 iunie 1941 cu direcţia Ţiganca, comandanţii spunând soldaţilor că merg la un exerciţiu cu o durată de 8 zile. Abia după parcurgerea a 30 km, tot în ziua de 21 iunie 1941, li s-a spus că merg la război să se lupte cu românii şi germanii pentru a cuceri întreaga Europă[8]. Regimentul avea 24 de piese de calibrul 120 mm (122 mm în realitate) distribuite în şase baterii. O altă baterie avea o destinaţie specială. Bătaia pieselor era estimată la 25 km, iar a celor din bateria a 6-a era apreciată la doar 15 km pentru că erau cu ţeava scurtă, în mod sigur obuziere, deci arme utile pentru neutralizarea infanteriei adăpostite în tranşee protejate de tirul mitralierelor. Mâncarea era şi aici foarte proastă, 1 kg de pâine pe zi şi, la două, trei zile, o bucată de zahăr[9]. Se făcea economie.

Ofiţerii responsabili cu interogarea prizonierilor au stabilit organizarea unităţilor sovietice. Fiecare regiment era sprijinit de o baterie de tunuri de 76,2 mm şi de o companie de aruncătoare de 107 mm. Batalioanele aliniau patru companii, din care una de mitraliere Maxim cu 12 piese. Se adăugau o companie antitanc cu patru tunuri de 45 mm şi o companie de aruncătoare cu patru piese de 82 mm. Compania de infanterie avea patru plutoane. Fiecare pluton avea patru grupe şi o grupă de aruncătoare de 50mm. Plutonul de mitraliere al companiei era format din două mitraliere, una de tip Maxim de 70 kg[10] şi alta de tip Degtiarev-Stankov. Grupa de infanterie avea soldaţi înarmaţi cu redutabilele puşti Mosin-Nagant, model 1891/1930, două arme semiautomate Degtiarev cu încărcătoare de câte 10 cartuşe, o puşcă mitralieră Degtiarev cu câte trei încărcătoare a 49 de cartuşe şi un pistol-mitralieră cu încărcător de 71 de cartuşe. Mâncarea era apreciată ca fiind foarte proastă (macaroane fierte, supă de mazăre măcinată şi foarte rar carne), dar instrucţia infanteriei era deosebită la tragerile cu armamentul automat. Ofiţerii şi soldaţii din artilerie erau specializaţi în executarea pregătirilor de artilerie şi lăsau de dorit la tragerile de precizie[11]. Se estima că după un masiv ciocan de foc rezistenţa inamică va fi spulberată şi ultimele puncte de opoziţie vor fi lichidate de blindate şi tunurile de însoţire. Şi tunurile antitanc de 45 mm ar fi fost ideale asupra ţintelor fixe.

Analizând tactica sovietică, ofiţerii români au întocmit un alt raport detaliat. Infanteria sovietică era bine instruită, cu spirit de sacrificiu, specializată în contraatacurile la baionetă şi grenadă. Tunurile şi aruncătoarele erau împinse în faţă. Se considera că era dotată din belşug cu branduri şi armament automat, îndeosebi cu puşti-mitralieră. Infanteria era obişnuită să deschidă focul la distanţe mici, chiar sub 100 m, iar lunetiştii trăgeau la distanţe medii în special asupra ofiţerilor. Batalionul de infanterie atacă precedat de cele patru tancuri de însoţire, ceea ce unităţile româneşti nu aveau. Poziţia de luptă era dispusă la marginea aşezărilor sau la cea a pădurilor şi

---

[8] *Ibidem*, f. 54.
[9] *Ibidem*.
[10] Este vorba de mitralieră montată pe roţi, arma propriu-zisă având o masă de 24 kg. Era renumită prin faptul că putea să funcţioneze în cele mai dificile condiţii de front (noroi, nisip, ger, soldaţi neinstruiţi), ceea ce nu se putea spune despre MG 34.
[11] AN, fond PCMSSI, dos.1/1939, f. 50.

sovieticii executau contraatacuri asupra flancurilor sau chiar asupra spatelui unităţilor inamice, adică exact cum stabilesc toate lucrările de strategie militară. Contraofensiva era iniţiată la ora 18 pentru a avea libertate de mişcare în timpul nopţii[12]. Se lasă spaţii mari între punctele de rezistenţă pentru a contraataca din trei direcţii[13]. Cavaleria era folosită pentru descoperirea flancurilor şi pentru cercetare[14]. Artileria se camufla perfect, schimba repede poziţia cu ajutorul tracţiunii mecanizate, tragea indirect şi foarte bine asupra poziţiilor determinate. Se făcea risipă de muniţie prin baraje masive. Pionierii erau specializaţi în distrugeri folosind mult exploziv[15]. Tancurile reprezentau vârful de lance în războiul modern în care mitraliera interzicea orice mişcare a infanteriei în câmp deschis şi sovieticii le produceau în mare serie. Tancurile sunt adesea folosite în chip de cazemate, în pantă sau la escarpaţii, uşor îngropate, de unde deschid focul sau pornesc la reacţiuni, scăpând astfel tuturor investigaţiilor terestre şi aeriene[16]. Sovieticii aveau o mare experienţă în manevrarea tancurilor, Spania, Manciuria şi Basarabia fiind poligoane ideale pentru formarea de specialişti, Stalin având mare încredere în oamenii afirmaţi pe câmpul de luptă şi impregnaţi de valorile comuniste. Dacă aviatorii români n-au fost impresionaţi de performanţele piloţilor inamici în luptele acrobatice, trupele terestre erau speriate de intervenţia eficientă cu mitraliera, tunul sau bombe antipersonal asupra unităţilor în marş sau în curs de concentrare[17]. Soldaţii sovietici erau specializaţi în folosirea gropilor individuale în picioare sau în genunchi, iar trăgătorii izolaţi erau plasaţi în lungul şoselelor şi mai ales la coturi. Artileria folosea amplasamente sumar amenajate[18], dar suficiente pentru a evita detectarea de către aviaţie. Ofiţerii români consemnau aproape cu admiraţie modul în care se realiza apărarea.

Armata Roşie (RKKA) a ieşit din perioada de criză cu greu. Dezastrele militare se ţineau lanţ deoarece trupele de elită au fost încercuite sau au suferit pierderi grele în raioanele de frontieră unde fuseseră amplasate în mod îndrăzneţ. Trupele române înaintau spre Odessa, important port la Marea Neagră şi cu uzine necesare efortului de înarmare. Fabricile de maşini agricole îşi pierduseră de mult destinaţia iniţială. Unităţile sovietice aveau probleme cu asigurarea efectivelor în urma marilor pierderi din primele două luni de război. Ofiţerii din Divizia 21 infanterie constatau că sovieticii au format companii întregi de mitraliere, pedestraşii fiind utilizaţi doar la protejarea armelor automate împinse mereu în linia întâi. Se asigura astfel bararea ofensivei pentru că o mitralieră bloca teoretic 80 m de front. Tirul din flanc putea să aibă efect devastator asupra atacatorilor lipsiţi de tehnică blindată sau de un puternic foc de artilerie. Efectul era şi mai dezastruos dacă infanteria ataca în formaţii dense. Pentru a le amplifica puterea de foc şi eficienţa, mitralierele erau încredinţate numai comuniştilor şi comsomoliştilor, fanatizaţi de ideile lui Stalin şi gata să se sacrifice pentru idealurile de revoluţie mondială şi eliberarea muncitorilor şi ţăranilor de sub stăpânirea burgheziei imperialiste. Erau pregătite din timp trei linii de apărare,

[12] *Ibidem*, f. 105.
[13] *Ibidem*, f. 106.
[14] *Ibidem*.
[15] *Ibidem*.
[16] *Ibidem*, f. 107.
[17] *Ibidem*.
[18] *Ibidem*.

retragerea survenind doar în ultimul moment[19]. Regimentul 15 cavalerie a avut mari pierderi din cauza tragerilor precise ale artileriei şi aviaţiei române[20]. Proiectilele artileriei au afectat însă puţin mitralierele îngropate[21], ceea ce explică pierderile mari ale unităţilor de infanterie inamice. Sovieticii au compensat parţial pierderile prin aducerea de trupe pe mare, dar s-a procedat şi la trimiterea în linia întâi a tuturor deţinuţilor politici şi a militarilor aflaţi în închisorile Odessei[22]. Chiar dacă mulţi analişti militari consideră apărarea Odessei drept un eşec, trebuie să constatăm că sunt pe o cale greşită. Garnizoana a ţinut în şah cea mai mare parte a unităţilor româneşti şi pierderile au fost importante, mareşalul Ion Antonescu fiind obligat să retragă armata pentru refacere. Odessa trebuia păstrată deoarece era un port important pentru relansarea ofensivei, dispunea de aerodromuri şi, mai ales, uzinele din oraş puteau să producă armament în cantităţi inimaginabile pentru ofiţerii români.

Mitul despre proasta înzestrare cu armament a Armatei Roşii este infirmat de informaţiile cuprinse în rapoartele militarilor români, unele documente cuprinzând o adevărată admiraţie faţă de tehnica sovietică. Informaţii mai noi din arhivele sovietice demonstrează că Iosif Stalin a adus suficiente trupe în Basarabia, dar planul i-a fost dat peste cap de rapida pătrundere a blindatelor germane[23].

---

[19] *Ibidem*, f. 187.
[20] *Ibidem*, f. 275.
[21] *Ibidem*, f. 187. Trupele române erau lipsite de hărţi precise ale regiunii şi, în plus, tunurile de 75 mm erau neputincioase asupra cuiburilor de mitralieră. Ar fi fost necesare obuziere grele, dar erau prea puţine şi cu muniţie insuficientă.
[22] *Ibidem*, f. 275.
[23] Analizând situaţia armamentului aflat în înzestrarea Frontului de nord-vest la 22 iunie 1941, putem să constatăm că trupele sovietice aveau mai multe arme decât oamenii necesari manevrării lor. Situaţia era identică şi pe frontul sudic, dar istoricii menţin din cauza comodităţii de a nu gândi teza inferiorităţii trupelor staliniste (*Eliberarea Basarabiei şi a nordului Bucovinei 22 iunie-26 iulie 1941*, Editura Fundaţiei culturale române, Bucureşti, 1999, p. 144/145). Interesant rămâne faptul că, după prezentarea acestei comunicări la sesiunea desfăşurată la Muzeul Judeţean Argeş în 26 octombrie 2006, un reputat istoric, conducător de doctorate, a afirmat că sunt plătit de Moscova şi că sovieticii n-au avut tancuri decât după ce le-au trimis americanii blindate *Sherman*. Constatăm astfel cu uşurinţă cât de bine a acţionat propaganda roşie pentru diminuarea potenţialului ofensiv. Se ştie că în război totul se bazează pe înşelăciune. Alţi cercetători au considerat că poate documentele descoperite sunt falsuri şi că sovieticii nu puteau să aibă tehnică militară bună din moment ce soldaţii de rând nu aveau nici măcar ceasuri. Lipsa de documentare în epoca informaţiei nu poate fi scuzată şi le amintesc doar un fapt simplu: ostaşii români au adoptat rapid armele Mosin-Nagant pentru tragerile de precizie, puştile-mitralieră şi pistoalele-mitralieră pentru asigurarea focului automat (*Armata Română 1941-1945*, Editura RAI., Bucureşti, 1995, p. 102). Artileria şi trupele de tancuri au acceptat tunurile pentru înzestrare (*Ibidem*, p. 126/127) sau pentru modernizarea tehnicii blindate. Industria militară a produs TACAM T-60, adică tancuri sovietice T-60 şi tunuri de calibrul 76,2 mm, TACAM R-2, adică blindatul ceh R-2 cu tun sovietic de 76,2 mm şi Vânătorul de care R-35, adică tancul francez Renault R-35 cu tun sovietic de calibrul 45 mm (*Ibidem*, p. 136/137). Chiar şi celebrul Vânător de care Mareşal a avut ca început tancul sovietic T-60 (*Ibidem*, p. 137). Doar reputatul istoric Vasile Novac, atent cercetător al documentelor militare, a constatat valabilitatea informaţiilor prezentate în comunicare.

THE ASPECT OF THE RED ARMY IN 1941 AS INTERNATIONAL APPEARS IN ROMANIAN DOCUMENTS

Abstract

The myth about the poor armament of the Red Army is refuted by the information included in the reports of the Romanian militaries. Some of these reports showing a real admiration towards the Soviet technique.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, TOM XV, 2006

CÂTEVA CONSIDERAŢII PRIVIND SITUAŢIA PRIZONIERILOR SOVIETICI DIN ROMÂNIA ÎN ANUL 1942

BOGDAN LUCIAN ŞTEFĂNESCU*

Încă de la început dorim să răspundem inevitabilei întrebări, pe care mulţi dintre cititorii noştri în mod sigur că sunt gata să o pună, anume, de ce tocmai anul 1942?

Pentru că acest an a debutat sub zodia victoriei de la Odessa[1], victorie ce a reuşit să stârnească în rândurile opiniei publice din România un profund sentiment de entuziasm şi satisfacţie, în ciuda grelelor şi irecuperabilelor pierderi umane şi materiale. Mai mult decât atât, entuziasmul victoriei, pe cât de preţioase, pe atât de scump plătită, a făcut să renască speranţa, sau altfel spus, a creat iluzia, amăgirea că pentru poporul român campania militară în est şi, implicit, războiul practic puteau fi considerate ca încheiate. Asta pentru că în primul rând, obiectivele pentru care România acceptase participarea la conflict fuseseră atinse[2].

Din nenorocire, nu avea să fie aşa. Anul 1942 avea să aducă dramatice surprize care, nu după multă vreme, făcându-şi efectul, aveau să marcheze în mod tragic soarta poporului român. Astfel, la nivel mondial, anul 1942 a debutat, încă de la sfârşitul anului 1941, mai exact pe 6 decembrie, zi în care a fost lansată contraofensiva sovietică de la Moscova. Din seria tragicelor evenimente de la începutul anului 1942, care aveau să marcheze în mod ireversibil destinul poporului român, chiar dacă nu au avut un impact direct, amintim atacul „surpriză" al Japoniei asupra bazei americane de la Pearl Harbor (7 decembrie 1941) şi constituirea Coaliţiei Naţiunilor Unite (1 ianuarie 1942).

Acestea au fost cele trei evenimente importante care şi-au pus amprenta asupra evoluţiei războiului, în altă ordine de idei am putea spune că pe toată durata acestui an au avut loc mari operaţiuni militare, fără însă ca victoria să încline balanţa de-o parte sau de alta.

Pentru armata română, anul 1942 venea, după o perioadă marcată de rezultate notabile obţinute pe câmpul de luptă, respectiv eliberarea Basarabiei, nordului Bucovinei, a ţinutului Herţa şi, nu în ultimul rând, cucerirea Odessei. Sentimentul

* Piteşti.

[1] *** *Veteranii pe drumul onoarei şi jertfei. De la Nistru la Marea de Azov (iulie 1941 - iulie 1942)*, Editura „Vasile Cârlova", Bucureşti, 1997, p. 38.

[2] Mihail Vasile Ozun, Petre Otu, *Înfrânţi şi uitaţi. Românii în bătălia de la Stalingrad*, Editura „Ion Cristoiu" S.A., Bucureşti, 1999, p. 42.

opiniei publice din România că războiul s-a încheiat a fost întărit chiar de Hitler, care a afirmat că „războiul este practic terminat pentru România. Nu mai rămâne de aici înainte românilor decât să-şi consolideze situaţia”[3].

Nu a fost să fie aşa, deoarece străpungerea Nistrului, vechea graniţă cu U.R.S.S. şi continuarea războiului împotriva Uniunii Sovietice ca aliată a Germaniei a poziţionat România în stare de beligeranţă cu întreaga coaliţie a Naţiunilor Unite: din 7 decembrie 1941 cu Marea Britanie şi cu dominioanele Coroanei Britanice (Noua Zeelandă, Canada, Australia şi Africa de Sud), iar din 5 iunie 1942 cu S.U.A[4]. Această stare conflictuală cu cei care înainte de război erau consideraţi aliaţi şi garanţi ai integrităţii statului român nu a făcut decât să transforme în triste iluzii toate speranţele românilor că războiul s-a încheiat o dată cu eliberarea pământurilor strămoşeşti. Fără a intra prea mult în detalii (dată fiind sensibilitatea şi pătimaşele polemici pe seama acestui subiect), nu putem să nu amintim că aventurismul mareşalului a fost hotărâtor pentru odiseea armatei române în Crimeea şi în Stepa Calmucă[5]. Aventură căreia i-a pus capăt dezastrul de la Stalingrad, eveniment care a început pe 19 noiembrie, însă sub pecetea căruia am putea spune că s-a încheiat anul 1942.

Iată, aşadar, câteva consideraţii şi repere cronologice aduse ca argument al demersului nostru pentru a contextualiza, într-o succintă expunere relativ la situaţia prizonierilor sovietici din România în anul 1942.

Prin urmare, în conformitate cu ordinul Preşedinţiei Consiliului de Miniştri cu nr. 3678/M din 11 noiembrie 1941 către Cabinetul Marelui Cartier General, verificarea condiţiilor de viaţă existente în taberele prizonierilor sovietici aflaţi la munci agricole sau în lagăre,a început să fie executată lunar.

În cele ce urmează vom supune atenţiei dumneavoastră concluziile unor asemenea controale efectuate pe durata unui an, mai exact martie 1942 – martie 1943.

Prin urmare, la un an şi două luni după intrarea României în război, chestiunea prizonierilor de război sovietici era expusă într-o dare de seamă înaintată de Secţia Prizonieri a Marelui Stat Major către Cabinetul aceluiaşi eşalon.

În această dare de seamă se arăta că cele şase lagăre prevăzute prin lucrările de mobilizare pe anul 1941-1942 s-au dovedit insuficiente pentru numărul mare de prizonieri, astfel că lucrările de mobilizare au fost refăcute în colaborare cu Secţia I Organizare-Mobilizare a Marelui Stat Major. Colaborare care s-a concretizat în organizarea unui număr de 17 lagăre de prizonieri din care două lagăre în Transnistria, nouă lagăre în ţară, alte şase lagăre fiind în curs de organizare la data raportului (19 august 1942). În afara celor 17 lagăre au mai fost înfiinţate alte două lagăre de tranzit, lagăre care, de asemenea nu au fost prevăzute iniţial în lucrările de mobilizare şi înfiinţarea lor a fost impusă de nevoia ca trupele operative să fie degrevate de paza şi escortarea prizonierilor.

Problemele de organizare apărute în primele luni de război au fost rezolvate o dată cu stabilirea structurilor de îndrumare, control şi asigurarea nevoilor materiale, în felul acesta lămurindu-se acţiunea de comandament şi precizarea atribuţiilor ce

[3] Apud Platon Chirnoagă, *Istoria politică şi militară a războiului României contra Rusiei sovietice, 22 iunie 1941 – 23 august 1944*, Editura Fides, Iaşi, 1997, p. 81.

[4] Mihail Vasile Ozun, Petre Otu, *op. cit.*, p. 64-65.

[5] *Ibidem*, p. 65-71.

reveneau, pe de o parte Inspectoratului General al Jandarmeriei, pe de altă parte Comandamentului Teritorial. Totodată s-a stabilit că fiecare lagăr de prizonieri este un corp de trupă şi, ca atare, avea să fie condus şi administrat în conformitate cu Regulamentul Serviciului Interior şi cu Legea şi Regulamentul Administraţiei Militare.

MARELE STAT MAJOR
SECŢIA PRIZONIERI DE RĂZBOI

ANEXA Nr. 2

231

SITUAŢIA
cazării prizonierilor

Denumirea Comandamentelor Teritoriale	Denumirea lagărelor	Capacitatea de cazare	Modul de cazare			Observaţiuni
			Barăci	Cazărmi	Case particulare	
C.1T.	Nr. 10 Carboni	2.400	9			
	Calafat	6.000	63			
C.2.T.	Nr. 1 Slobozia	3.500	5	2	1	
	Maia	350			2	
	Nr. 13 Budeşti	17.000	167			
	Nr. 14 Olteniţa	6.000	33			
	Remus Hard	5.000	58			
C.3T	Nr. 3 Independenţa	3.500	2			
	Nr. 4 Vaslui	3.500	22			
	Nr. 8 Bolgrad	3.500		1	2	în plus 6 bordee la Bulgărica
C.4T.	Nr. 6 Dorneşti	3.000			*)	* Foste colonii germane.
	Nr. 7 Bălţi	2.500			14	
C.5T.	Nr. 2 Vlădeni	3.000	14		3	
	Nr. 15 Mărăcineni (Buzău)	3.000	29			
	Nr. 16 Bacău	3.000	28			
C.7T.	Nr. 9 Crăciuneşti	2.000	7			
	Nr. 17 Timişoara	17.000	109			
Cdt. Etapă Est.	Nr. 5 Tiraspol	3.500			*)	*) -Colhozuri şi case particulare
	Nr. 11 Odesa	2.500			*)	*)- Colhozuri, ferme şi case particulare.

ŞEFUL SECŢIEI PRIZONIERI
COLONEL,

Tabel cu situaţia dislocării prizonierilor în lagăre

Tot prin prevederile acestora a fost reglementată şi chestiunea pazei, a cărei organizare şi încadrare, iniţial s-a făcut având-se în vedere doar situaţia statică a lagărelor şi a prizonierilor. Ori, în realitate, prizonierii dispersându-se pe teritoriu în numeroase detaşamente, efectivele pentru pază nu au mai fost suficiente, ceea ce a determinat creşterea numărului de evadări. Chiar dacă s-au luat măsuri ca paza

prizonierilor dispersaţi în afara lagărelor (adică la munci) să fie asigurată de miliţieni şi de militari rezervişti, lipsa de instrucţie a acestor efective nu a putut stopa complet evadările[6].

Deşi prin lucrările de mobilizare, lagărele aveau garnizoane fixe de mobilizare, aproape toate au fost schimbate în raport cu nevoile operative, prin urmare toate lucrările de amenajare ce fuseseră făcute au rămas fără nicio întrebuinţare. Aceasta a fost principala cauză care a determinat, iniţial, condiţii de cazare improprii şi necorespunzătoare, în special în timpul iernii. În urma măsurilor luate, cazarea s-a îmbunătăţit, astfel că în luna august 1942 se puteau asigura condiţii bune pentru 90.250 de prizonieri.

Din punct de vedere al cazării, numitorul comun al tuturor rapoartelor întocmite în această perioadă este însemnarea referitoare la îmbunătăţirea condiţiilor de cazare, însemnare care, de la lună la lună, căpăta diferite nuanţe, în funcţie de priorităţile momentului. De exemplu, în raportul înaintat la 3 aprilie 1942, în care sunt cuprinse concluziile controlului efectuat în luna martie, se arăta că în această lună prioritare au fost îmbunătăţirea barăcilor, construirea jgheaburilor pentru spălat, amenajarea sălilor de mese şi confecţionarea paturilor comune[7]. Două luni mai târziu, pe 3 iunie 1942, ca o noutate la capitolul îmbunătăţirea condiţiilor de cazare se raporta că s+au luat măsuri să se mărească capacitatea de cazare[8]. Aceste măsuri s-au concretizat în achiziţionarea unor grupuri de barăci de la Misiunea Militară Germană, care nu erau altceva decât foste lagăre germane din centrele Timişoara, Budeşti, Olteniţa, Remuş Nord, Mărăcineni (jud. Buzău) şi Bacău, aşa cum se raporta pe 8 iulie 1942[9]. Operaţiunea de primire a barăcilor achiziţionate de la germani s-a finalizat în cursul lunii iulie, după care s-a continuat cu amenajarea acestor lagăre[10]. Amenajarea a continuat şi în lunile următoare, pentru ca în luna octombrie deja să se pregătească lagărele pentru iernat. Prin urmare, în ceea ce priveşte cazarea, la 8 noiembrie 1942 se raporta că aceasta este „bună şi răspunde nevoilor de cazare pentru iarnă la un efectiv de 70.000 prizonieri în afară de cei aflaţi la diferite munci. S-au luat măsuri ca în lagărele existente să funcţioneze un serviciu cât mai complet de deparazitare (băi, cuptoare etc.) şi totodată s-a asigurat combustibilul necesar pentru încălzit"[11]. Iată care erau spaţiile de cazare, considerate că asigură condiţii bune: „clădiri, barăci şi bordeie tip forestiere"[12].

Din punct de vedere cantitativ şi calitativ, raţia alimentară a prizonierilor de război era aceeaşi ca şi a trupelor din interior, aceasta fiind bine pregătită. Pentru îndeplinirea acestui obiectiv, lagărele au cultivat grădini de zarzavat, suprafaţa totală cultivată fiind, în august 1942, de 251,524 ha.

---

6 Arhivele Militare Române, fond Marele Stat Major, Secţia Prizonieri, dosar nr. 397, f. 231.
7 *Loc.cit.*, dosar nr. 379, f. 12.
8 *Ibidem*, f. 123.
9 *Ibidem*, f. 180.
10 *Ibidem*, f. 214.
11 *Ibidem*, dosar nr. 398, f. 42.
12 *Ibidem*, f. 50.

Un capitol la fel de important al acestor rapoarte l-a reprezentat darea de seamă asupra hranei. Din acest punct de vedere, constant se arăta că hrana este bună, atât calitativ, cât şi cantitativ. În viaţa de zi cu zi afirmaţia de mai sus se concretiza prin pâine fabricată din făină de orz cu 10% făină de grâu[13], pâine care, cu timpul a început să fie produsă în cuptoarele construite în lagăre[14]. Pe de altă parte, cantitatea şi calitatea hranei erau asigurate de zarzavaturile recoltate atât de pe loturile cultivate în interiorul lagărelor, cât şi de pe terenurile arendate[15], astfel că în luna iunie 1942 suprafaţa (în hectare) cultivată de lagăre cu legume şi zarzavat se prezenta ca în tabelul alăturat[16]:

Anexa Nr. 1

MARELE STAT MAJOR
SECŢIA PRIZONIERI DE RĂZBOI

183

SITUAŢIA
Grădinelor de zarzavat cultivate de lagărele de Prizonieri

Detalii	Felul zarzavaturilor cultivate																									
	Ceapă	Cartofi	Varză	Morcovi	Pătlăgele roşii	Fasole	Usturoi	Arpagic	Pătrunjel	Castraveţi	Ridichi lună	Lobodă	Sfeclă	Mărar	Mazăre	Ardei verzi	Ardei galbeni	Păstârnac	Dovlecei	Fasole păstăi	[illegible]	[illegible]	Vinete	Ardei graşi	[illegible]		Total
suprafaţa în hectare	6 1/4	60 [illegible]	1 5/6	1 3/4	3 1/6	76 1/8	1/8	1/4	1/2	2 1/2	1/40	1/10	1/4	1/8	18	1/20	1/25	1/4	1/5	1/8	1/3	1/525	1/4	1/2	1/2		183 5/12

ŞEFUL SECŢIEI PRIZONIERI
COLONEL

Şeful Biroului D Intendenţă
Intd. Maior.

Tabel cu situaţia grădinilor de zarzavat cultivate de lagărele de prizonieri.

Întrucât foarte mulţi prizonieri erau dislocaţi la muncă, fie în agricultură, fie în industrie şi construcţii, proprietarii erau obligaţi să le asigure hrana, cantitativ şi calitativ, conform normelor Ministerului Apărării Naţionale. Cei care nu respectau aceste standarde pierdeau dreptul de a mai folosi prizonieri ca mână de lucru.

Totodată, hrana era „cantitativ regulamentară" şi „calitativ bună" şi datorită măririi alocaţiei de hrană de 33 lei la 42 lei[17]. Cât despre norma de hrană a prizonierilor ofiţeri, din luna ianuarie 1943, alocaţia de hrană era echivalentă cu a elevilor şcolilor militare, adică 90 lei[18].

Punem punct prezentării capitolului „hrană", nu înainte de a spune că o atenţie deosebită s-a acordat prizonierilor bolnavi[19], mai cu seamă pentru cei tuberculoşi[20] care, datorită raţiilor de hrană mult îmbunătăţite, unii dintre ei chiar au reuşit să se întremeze[21].

[13] *Ibidem*, f. 12.
[14] *Ibidem*, f. 42.
[15] *Ibidem*, f. 12.
[16] *Ibidem*, dosar nr. 397, f. 183.
[17] *Ibidem*, dosar nr. 398, f. 100.
[18] *Ibidem*, f. 138.
[19] *Ibidem*, dosar nr. 397, f. 12.
[20] *Ibidem*, dosar nr. 398, f. 100.
[21] *Ibidem*, dosar nr. 397, f. 55.

De departe însă, problema cea mai mare pe care autorităţile române au trebuit să o rezolve a fost aceea a echipamentului, deoarece cel cu care prizonierii erau capturaţi se degrada în timp foarte scurt. Completarea lipsurilor nu s-a putu face iniţial din lipsă de disponibilităţi, deoarece nici prin planul de dotare nu se făcuse vreo prevedere în această privinţă. În realitate însă, chiar dacă se făcea, tot nu s-ar fi putut realiza, dat fiind faptul că nici planul minimal de dotare al propriei armate nu s-a putut înfăptui în întregime.

Pentru remedierea acestei situaţii, Ministerul Apărării Naţionale şi Marele Stat Major au luat toate măsurile pentru confecţionarea a 28.000 de salopete care s-au distribuit prizonierilor, confecţionarea a 100.000 de rânduri de efecte de îmbrăcăminte (veston şi pantaloni), livrarea primului lot efectuându-se în luna octombrie 1942, reparaţii intense ale efectelor existente, în atelierele lagărelor şi repararea bocancilor cu talpă de lemn[22].

În continuare, starea echipamentului constituie un alt capitol asupra căruia se opresc ofiţerii raportori. Şi încă unul deficitar, după cum se poate constata în cele ce urmează. Astfel, în luna martie 1942 efectele prizonierilor erau în general degradate, iar remedierea acestei stări era mult îngreunată de lipsa materiilor prime, în special talpa şi aţa[23]. Cu toate acestea, eforturile concertate au determinat îmbunătăţirea situaţiei. Astfel, s-a dat ordin ca în atelierele de lemnărie să se confecţioneze tălpi de lemn pentru repararea bocancilor[24]. În luna aprilie 1942, în atelierele lagărelor s-a lucrat intens cu echipe de zi şi de noapte pentru a pune în valoare orice efect de reformă, iar încălţămintea să fie reparată cu talpă de lemn. Totodată, efectele prizonierilor aflaţi la muncile agricole au fost înlocuite cu salopete, saboţi, botfori, pentru a fi retrase şi reparate în atelierele lagărelor, operaţiuni care pentru această lună se cuantifica în 9.821 salopete, 200 de perechi de saboţi şi 2300 perechi de botfori[25], pentru ca în luna următoare situaţia să fie următoarea: 10.952 cămăşi, 10.112 izmene, 3.830 mantale, 2.890 vestoane, 7.891 pantaloni, 1.087 bluze, 12.976 bocanci, 464 cizme şi 14 ghete[26]. Măsurile pentru îmbunătăţirea acestei situaţii încep să se diversifice fie printr-o aprovizionare mai eficientă (500.000 m postav special şi alţi 500.000 m de pânză), fie prin economii. Fapte care, în ultimă instanţă nu fac altceva decât să înfăţişeze gravitatea situaţiei. Astfel, în raportul pe luna mai se arăta că prizonierilor care lucrează la repararea satelor Corbeni, Oeşti, Căpăţâneni li s-au lăsat efectele cele mai uzate datorită specificului muncii, care degrada oricum echipamentul. Tot pentru a economisi echipamentul s-a luat măsura ca prizonierii să lucreze desculţi, acolo unde situaţia locală permite, iar în zilele călduroase chiar fără cămăşi[27]. Cu toate aceste măsuri, situaţia ajunsese de-a dreptul critică, deoarece în marea lor majoritate efectele au ajuns în starea de a nu mai putea fi reparate, iar cele folosibile erau în număr insuficient. Cu toate astea, în atelierele lagărelor repararea a continuat în ritm intens, totodată solicitându-se Subsecretariatului de Stat al Aerului repartizarea a 40.000 perechi opinci

---

[22] *Ibidem*, dosar nr. 397, f. 254.
[23] *Ibidem*, f. 12.
[24] *Ibidem*.
[25] *Ibidem*, f. 55.
[26] *Ibidem*, f. 126.
[27] *Ibidem*, f. 123.

de cauciuc reformate[28]. Această solicitare a fost satisfăcută în luna septembrie, în următoarele cantităţi: 29.000 perechi de bocanci şi 10.000 perechi tălpi de cauciuc pentru opinci[29]. Dacă pentru problema încălţămintei se părea că aceasta este soluţia, chestiunii îmbrăcămintei se părea că greu i se va găsi o rezolvare. Astfel, în luna octombrie 1942, îmbrăcămintea cu care erau echipaţi prizonierii în mare parte nu mai suporta reparaţii, fiind folosită ca deşeuri. Această stare se datora faptului că atât toată producţia din atelierele armatei, cât şi cea a industriei textile din ţară era destinată satisfacerii nevoilor frontului. Cu toate acestea, în programul de lucru s-a prevăzut şi confecţionarea efectelor pentru prizonieri, astfel că ministerul a luat măsuri pentru confecţionarea a 100.000 de rânduri de efecte de îmbrăcăminte (veston, pantaloni şi bonetă) şi 120.000 de rânduri de mic echipament (cămăşi şi chiloţi). Pentru realizarea acestei mari cantităţi s-a luat hotărârea ca îmbrăcămintea să fie croită la APACA, pentru ca apoi, în atelierele lagărelor să se execute confecţionarea[30]. O altă măsură a fost obligativitatea beneficiarilor muncii prizonierilor să asigure o parte a echipamentului, astfel că printr-un efort conjugat al Ministerului Apărării Naţionale şi al acestor beneficiari s-a reuşit asigurarea echipamentului necesar pentru a face faţă iernii anului 1942. Un exemplu: prizonierilor cărora nu li s-au putut asigura mantale, s-a luat măsura să li se asigure câte două vestoane şi o vestă[31].

MARELE STAT MAJOR
SECŢIA PRIZONIERI DE RĂZBOI

Anexa Nr. 2

184

SITUAŢIA

Activităţii în atelierele lagărelor de prizonieri pe luna Iunie 1942

Detalii	Croitorie									Cismărie		Observaţiuni
	Reparaţiuni									Reparaţiuni		
	Cămăşi	Ismene	Vestoane	Pantaloni	Bluze	Mantale	Saltele	Toncani	Saci	Bocanci	Sandale	
Cantitatea	6667	2682	433	2292	471	478	10	10	117	5348	2663	[illegible]

Şeful Secţiei Prizonieri
Colonel

Şeful Biroului 3 Intendenţă
Int. Maior

Tabel cu activitatea atelierelor lagărelor pe luna iunie 1942[32].

Toate deficienţele de organizare aveau să marcheze negativ starea igienico-sanitară. Iniţial, lipsa unei cazări pregătite pentru iarnă, lipsa echipamentului şi a materialului de deparazitare aveau să determine apariţia unor boli contagioase, cea mai

[28] *Ibidem*, f. 279.
[29] *Ibidem*, dosar nr. 398, f. 4.
[30] *Ibidem*, f. 43.
[31] *Ibidem*, f. 50.
[32] *Ibidem*, dosar nr. 397, f. 184.

periculoasă dovedindu-se tifosul exantematic[33].

Numărul mare de tuberculoşi aflaţi în lagărele de prizonieri, unii în stare destul de gravă, a impus Marelui Stat Major măsuri sanitare deosebite şi în plus înfiinţarea a două sublagăre spital pentru tuberculoşi. Unul dintre acestea a funcţionat la Vaslui, ca anexă a Lagărului nr. 4, unde au fost adunaţi toţi tuberculoşii transportabili şi vindecabili, prezenţi în toate lagărele din ţară. Celălalt sublagăr pentru tuberculoşi a fost înfiinţat la Sucleia, lângă Tiraspol, unde au fost concentraţi toţi prizonierii aflaţi în aceeaşi situaţie ca mai sus, însă de pe teritoriul Transnistriei[34].

Pe măsură ce s-a soluţionat chestiunea cazării, hranei şi echipamentului, situaţia igienico-sanitară s-a îmbunătăţit, iar epidemia de tifos exantematic a fost stopată, astfel că existenţa cazurilor mortale s-a datorat bolilor cronice de care sufereau prizonierii: tuberculoză, nefrită şi boli cardiace[35].

Respectarea normelor de igienă şi prevenirea cazurilor de îmbolnăvire era un obiectiv foarte important, astfel că Ministerul Apărării Naţionale şi Marele Stat Major au încheiat un acord cu Ministerul Sănătăţii, prin care s-a hotărât ca organele sanitare civile, de judeţ şi de circumscripţie, să colaboreze la controlul şi asistenţa medicală a prizonierilor aflaţi la munci în regiunea respectivă[36].

Din cele prezentate mai sus o concluzie se impune, anume grija constantă şi fără echivoc a autorităţilor militare române de a asigura prizonierilor sovietici condiţii optime de cazare, hrană şi igienă, atât pentru a respecta clauzele tratatelor internaţionale pe care statul român şi le asumase, cât şi din motive umanitare. Fapt pe care îl considerăm foarte important şi, în egală măsură, dorim să-l subliniem, mai cu seamă pentru a-l pune în antiteză cu regimul de prizonierat al ostaşilor români în Uniunea Sovietică.

SOME CONSIDERATIONS REGARDING THE STATE OF THE SOVIET PRISONERS IN ROMANIA IN 1942

Abstract

The paper presents the constant care the Romanian military authorities had for providing the best accommodation for the soviet prisoners in order to respect the International Treaties assumed by the Romanian state and also because of the humanitarian reasons.

[33] *Ibidem*, dosar nr. 398, f. 254.
[34] *Ibidem*, f. 268.
[35] *Ibidem*, f. 254.
[36] *Ibidem*, f. 274.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, TOM XV, 2006

SITUAŢIA POPULAŢIEI ROMÂNEŞTI DIN 1943 PÂNĂ LA 23 AUGUST 1944

MARINELA BADEA*

Evenimentele înregistrate pe teatrele de război pe parcursul anilor 1941-1942 au atins punctul culminant în 1943 şi la începutul lui 1944. Opinia publică românească a început să simtă şi mai direct războiul, pentru că asupra României începuseră şi bombardamentele Aliaţilor. Veştile sosite de pe front nu erau deloc îmbucurătoare, iar în ţară situaţia social-politică se înrăutăţise sub impactul operaţiilor militare, care din primăvara anului 1944 se desfăşurau în nord-estul României şi al bombardamentelor efectuate de aviaţia anglo-americană[1].

Catastrofele de la Stalingrad au avut un mare răsunet în ţară, toată opinia publică cerând retragerea României din alianţa cu Germania şi ieşirea din luptă. În rândul majorităţii populaţiei s-a putut observa o gravă deprimare, cu atât mai mult cu cât guvernul interzicea publicarea de ştiri în legătură cu acest subiect. Rezultatul a fost cel obişnuit: zvonurile care circulau necontrolate au dat proporţii mult mai mari acestei chestiuni. De către unii, se afirma că totalitatea armatei române ce opera în sud-estul Uniunii Sovietice ar fi fost distrusă[2]. Militarii ce se întorceau de pe front erau abătuţi, pierderile şi suferinţele îndurate de soldaţii români întreceau orice închipuire. S-a aflat că la unele unităţi echipamentul de iarnă nu a fost suficient, astfel încât o parte din ei au murit degeraţi.

După dezastrul de la Stalingrad, emisiunile radiofonice de la Moscova, cum e uşor de înţeles, au fost exagerate şi au contribuit şi mai mult la neliniştea populaţiei.

Cele de la Londra, foarte ascultate, erau considerate ca fiind mai veridice şi redactate cu abilitate propagandistică pentru a alimenta nemulţumirile românilor împotriva germanilor şi a politicii lui Ion Antonescu.

Radio Londra concluziona la adresa României: „Aşa pătimesc ţările ai căror conducători au încredere în Hitler!”[3]. În altă comunicare, populaţia e prevenită că Rusia are dreptul la gratitudinea Aliaţilor, pentru că, prin acţiunea ei suportă cea mai mare greutate a războiului şi reţine pe front 200 de divizii germane şi aliate. Ieşind din război, România va avea posibilitatea să schimbe situaţia actuală „foarte rea" pe una

---

* Arhivele Militare, Piteşti.

[1] Coordonator, Ion Talpeş, Ştefan Pascu, *România în anii celui de-al II-lea Război Mondial*, vol. II, Editura Militară, Bucureşti, 1989, p. 42.

[2] Constantin Kiriţescu, *România în al doilea Război Mondial*, vol. II, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1996, p. 135.

[3] *Ibidem*, p. 136.

„mai puțin rea".

Ofensiva prin radio este foarte activă. „Un mare amic al românilor", cum se recomanda singur publicistul W. Steed*, face prin același Radio Londra un apel către români: să se gândească la ceea ce au de făcut, înainte de a fi prea târziu. „Italia abia se mai poate ține în alianță, sub efectul dărâmării orașelor al scufundării vaselor și al înfrângerii armatelor sale. Acțiunea rusă e coordonată cu a aliaților săi, încât, luptând contra Rusiei, înseamnă că România duce războiul contra Angliei și Americii"[4].

Propaganda străină a găsit în țară teren favorabil. Întorsătura negativă pe care a luat-o războiul a încurajat nemulțumirile ce mocneau împotriva politicii lui Antonescu, ele începând să se manifeste cu claritate și curaj.

Agenția Tass, transmitea din Istanbul la 14 februarie 1943 noi informații de la București. Conform acestora, capitala României era evacuată foarte rapid. Peste 300000 de persoane fuseseră deja evacuate, majoritatea a fost trimisă în partea de sud a Transilvaniei pentru a lucra la construcții și fortificații în regiunile de frontieră. În doar câteva zile, 50000 de locuitori din Capitală au primit înștiințări de a părăsi orașul. Această evacuare forțată a creat mari nemulțumiri în rândul populației. Au avut loc demonstrații împotriva guvernului, în apropierea Ministerului de Interne, cerându-se oprirea evacuării[5].

În mai multe județe din țară, hrana este insuficientă și de o calitate inferioară, s-au înregistrat numeroase cazuri de îndobitocire din cauza alcoolului și lipsei hranei. Igiena populației lasă foarte mult de dorit, iar lumea trăiește într-o completă dezorientare politică[6]. În mintea cetățenilor își fac loc idei deformate, astfel încât intriga, neîncrederea și teama se întâlnesc foarte ușor și aproape pretutindeni. Se observă că există numeroși simpatizanți ai regimului trecut, se vorbește despre fostul rege Carol al II-lea cu multă simpatie și cu multă îndrăzneală. Greșelile trecutului și efectele lor sunt atribuite în mod inconștient actualului regim. S-a mai putut vedea că există foarte mulți simpatizanți anglo-americani, iar succesele Aliaților sunt comentate favorabil. Defavorabil se comentează continuarea războiului împotriva Aliaților. Populația nutrește ură împotriva poporului și conducerii germane[7].

Consulul general american la Istanbul, s-a informat de la ministerul statului Chile în România; de la acesta a aflat lucruri deja cunoscute: creșterea ostilității față de Germania, dorința ca trupele britanice și americane, alături de cele sovietice să sosească în România; nu numai poporul, ci și guvernul devenise „antagonist" ministrului von Killinger și a altor lideri germani[8].

Informații adunate din toată țara au arătat că oamenii trăiesc dezbinați, se urăsc unii pe alții și din acest motiv se împiedică să progreseze. Încrederea în autorități

* Henry Wickham Steed (1871-1956), publicist britanic, corespondent al celebrului „The Times", promotor al cauzei românilor.
[4] *Ibidem.*
[5] Arhivele Militare Române (A.M.R.), fond Marele Stat Major, Secția 3 Operații, dosar nr. 2088 (1943), f. 721.
[6] A.M.R., fond al Ministerului de Război, Secretariatul General pe anii 1937-1949, dosar nr. 3228 (1943/1944), f. 266.
[7] *Ibidem.*
[8] Gheorghe Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea Război Mondial*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 360.

lipseşte cu desăvârşire, iar organele de control şi execuţie sunt văzute ca adevărate surse de răutate[9]. Autorităţile se dezinteresează de nevoile populaţiei, iar nemulţumirile familiilor concentraţilor au crescut până la atacarea acestora. Este cazul judeţului Teleorman, unde aceste autorităţi (primar, notar, jandarm, perceptor) au făcut abuz de funcţiile lor distribuind incorect sumele datorate de către stat fiecărei familii. În unele locuri, femeile au fost lovite, insultate sau alungate. De aceea mii de reclamaţii au fost trimise şi chiar cei de pe front, la aflarea veştilor despre comiterea acestor abuzuri, au trimis în scris sau verbal ameninţări[10].

Pretutindeni exista o stare de spirit dăunătoare statului şi siguranţei lui, se comit abuzuri la colectarea lânii, furajelor, cerealelor, iar preoţii nu-şi fac deloc datoria. Se pare că această stare de lucruri era una generală[11].

Importante informaţii despre situaţia politică, socială, economică din România au fost adunate de către serviciile secrete anglo-americane. Prin aceasta se dorea perturbarea raporturilor între Bucureşti şi Berlin, reducerea forţei de luptă şi abandonarea bruscă a Axei. Se crede că în 1943, cea mai bună „sursă" a Departamentului de Stat american în privinţa documentării asupra situaţiei din România a constituit-o Consulatul General american din Istanbul, unde Burton Berry aduna toate ştirile sosite de la Bucureşti în Turcia.

Elocvente ni se dezvăluie rapoartele prezentate de Burton Berry în prima parte a anului 1943: „Schimbarea atitudinii opiniei publice „româneşti faţă de război"; „Semne de îngrijorare în România"; „Situaţia internă în România, după cum este reflectată în presă şi la radio"; „Semne ale îngrijorării interne în România" etc.[12].

Primul dintre rapoartele menţionate mai sus, expediate de Burton Berry la Washington efectua un sondaj al opiniei publice româneşti. Se reţinea schimbarea radicală a pulsului opiniei publice, cunoscându-se că e „în creştere rapidă" în toată ţara „sentimentul pro-aliat" (britanic şi american), preferându-se o prezenţă pe teritoriul românesc a trupelor U.R.S.S-ului, Marii Britanii şi S.U.A[13].

Despre starea de spirit din România, s-a aflat în vara lui 1943 faptul că mareşalul Antonescu continua să creadă în colaborarea Bucureştilor cu Berlinul, deşi poporul era sătul de război, iar cei reveniţi de pe front se declarau ostili germanilor. Oamenii politici, Casa regală, ţinuţi departe de treburile politice erau ostili războiului şi regimului reprezentat de mareşal. Opinia publică şi-a schimbat radical părerile, s-a observat că „poporul român a pierdut definitiv speranţa într-o victorie germană"[14].

Atitudinea populaţiei faţă de problemele aflate la ordinea zilei revenea ca subiect şi în raportul lui Burton Berry din 17 februarie 1943: „... Sentimentul în România este pesimist în ceea ce priveşte o eventuală victorie germană, iar curentul antigerman se raportează a fi în creştere şi devenind tot mai deschis. Pe de altă parte, sentimentul pro-aliat se dezvoltă concomitent cu declinul consimţământului public faţă

---

[9] A.M.R., fond al Ministerului de Război, Secretariatul General pe anii 1937-1949, dosar nr. 3228 (1943/1944), f. 266.
[10] *Ibidem*, dosar nr. 3244 (1943/1944), f. 174.
[11] *Ibidem*, dosar nr. 3288, f. 267.
[12] Gheorghe Buzatu, *op. cit.* p. 358-359.
[13] *Ibidem*, p. 359.
[14] *Ibidem*, p. 357.

de Axă"[15].

„Declinul prestigiului german" în România va reveni în atenţie şi în raportul din 20 aprilie 1943. În acelaşi timp la Ankara, aprecia că: „opinia publică în general este convinsă de faptul că Naţiunile Unite vor câştiga războiul..."[16].

Germanii şi-au exprimat direct neîncrederea în sinceritatea relaţiilor româno-germane şi bănuiala că nu numai cercurile vechilor partide, dar în general cercurile intelectuale arată simpatie pentru anglo-americani, după cum grupele socialiste activează clandestin pentru ruşi. Iuliu Maniu îşi exprimase deschis simpatia pentru Aliaţi, justificându-şi atitudinea prin serviciile aduse de vechea Antantă naţiunii române: „ea ne-a înlesnit realizarea unităţii naţionale". Această atitudine e pusă faţă în faţă cu cea italo-germană din 1940 în privinţa Transilvaniei[17].

Capătă tot mai mult relief animozitatea împotriva mareşalului Antonescu pentru răspunderea ce şi-a luat prin hotărârea adoptată în momentul angajării României în război. Se fac numeroase arestări printre persoanele cunoscute ca simpatizante a Aliaţilor sau chiar că fac propagandă în favoarea lor. Măsurile de control pe străzi ale poliţiei militare, cu participarea germană, sunt puse în legătură cu comploturi legionare împotriva lui Antonescu. Acestea se plănuiesc de către legionarii refugiaţi în Germania, cu ajutorul celor care nu au încredere deplină în Antonescu, căruia i se atribuie opunerea de a trimite noi trupe în U.R.S.S.[18].

Mareşalul Antonescu pare chiar el deprimat: manifestul pe care-l adresează poporului român cu prilejul aniversării de la 6 septembrie 1943 e laconic şi lipsit de avânt. Nu mai sunt frazele exaltate din anii trecuţi, ci se mărgineşte să spună că a făcut „tot ce omeneşte era posibil în ceasuri grele" şi să anunţe câteva măsuri de ameliorare a indemnizaţiilor de scumpete ale funcţionarilor şi pensionarilor, care au atâtea greutăţi[19].

Mărturisirile lui Jacques Truelle, fostul ambasador al regimului de la Vichy în România, au servit lui Burton Berry pentru redactarea unui raport special privind situaţia internă a României la sfârşitul lunii iunie 1943. Pe plan politic se indicau deteriorarea serioasă a raporturilor dintre regele Mihai I şi Mareşalul Antonescu, calificate ca fiind „foarte rele", activizarea opoziţiei liderilor burghezi, Iuliu Maniu şi Constantin I. C. Brătianu, faţă de regimul dictatorial[20].

Războiul României alături de Axă devenise de mult nepopular, mai precis chiar din momentul în care trupele române au trecut Nistrul, iar după dezastrul de la Stalingrad, ostilitatea faţă de Reich a devenit „deschisă". Cu siguranţă, 90% din populaţie era pro-aliată, astfel că, „armata română nu va lupta contra democraţiilor occidentale şi că, dacă se dădea o încurajare suficientă ar putea începe un sabotaj activ împotriva nemţilor"[21].

La sfârşitul lui iulie 1943, Burton Berry transmitea noi detalii: sentimentul opiniei publice era puternic pro-aliat, nemţii temându-se de o defecţiune a României

[15] *Ibidem*, p. 359.
[16] *Ibidem*.
[17] Constantin Kiriţescu, *op. cit*, vol. II, p. 138.
[18] *Ibidem*.
[19] *Ibidem*, p. 179.
[20] Gheorghe Buzatu ,*op.cit.*, p. 359.
[21] *Ibidem*, p. 360.

din mai multe motive (pierdeau petrolul şi poziţia strategică în sud-est, mai ales)[22].

Ştirile sosite din România, pe cele mai diverse căi, atestă în a doua jumătate a anului 1943, în raport nemijlocit cu derularea operaţiunilor militare pe toate teatrele de război, cu accentuarea crizei regimului de dictatură antonescian, că pentru populaţia românească nu mai exista nici o îndoială, în sensul că Germania şi sateliţii ei se apropiau de o catastrofă, că se impunea, înainte de producerea ireparabilului, cotitura salvatoare ce ar fi „condus" România în tabăra Naţiunilor Unite. Astfel, starea de spirit din ţară era la sfârşitul anului 1943: ostilitate faţă de Germania, insatisfacţie faţă de regimul de dictatură al mareşalului, teamă faţă de evoluţia ostilităţilor şi convingerea că „războiul este pierdut pentru Axă"[23].

Şi în această vreme, serviciilor secrete de la Washington le-au fost prezentate sinteze pe aspecte distincte ale situaţiei României: „Activităţile opoziţiei româneşti", „Informaţii din România", „România: situaţia actuală" etc.[24].

Opinia publică a început să se resemneze la ideea inevitabilului. Se primeşte cu interes, chiar cu simpatie, zvonul că emisarii au plecat cu consimţământul guvernului, peste hotare, pentru a lua contact indirect cu Uniunea Sovietică, spre care cei din vest îi îndemnaseră pe aceştia. Zvonurile, vagi la început, s-au confirmat şi au luat forme concrete: s-a aflat că Barbu Ştirbey a plecat la Ankara, de acolo la Cairo, fiind însoţit de un funcţionar diplomatic britanic şi având concursul lui Mihai Antonescu. Vestea a produs senzaţie, iar speranţe au început să încolţească în inimi[25].

În acelaşi timp, în rândurile salariaţilor lor de la „Industria Sârmei" din Câmpia Turzii au existat nemulţumiri pe tema salariilor mici şi a reţinerilor făcute de Direcţiunea fabricii. Li s-a interzis muncitorilor nedreptăţiţi să se adreseze Direcţiunii, ci numai maiştrilor, şefilor de secţie, însă aceştia nu dau curs întotdeauna plângerilor primite[26].

S-a semnalat că în această perioadă anumiţi agenţi străini - în special sovietici - circulau în uniforme militare prin trenuri, gări, restaurante, hoteluri etc. Aceştia cunosc perfect limba română şi răspândesc ştiri diferite, alarmiste în legătură cu situaţia politică sau cu mersul operaţiunilor, doresc să producă nelinişte, îngrijorare, panică sau tulburări de orice fel în rândul populaţiei, fie de la oraşe sau de la sate[27].

Mai ales în estul ţării s-au descoperit anumite organizaţii inamice, ce aveau ca scop obţinerea de informaţii, de armament, muniţii, explozivi pentru a trece apoi la executarea diferitelor acte de terorism: distrugeri de lucrări de artă, depozite, uzine şi alte instalaţii.

În 1943 au loc bombardamentele asupra României mai ales asupra zonei petrolifere. În 2 august 1943, postul Londra transmitea: „O puternică formaţiune de avioane „Liberator" aparţinând armatei aviatice americane a 9-a, a efectuat ieri un atac în masă asupra oraşului Ploieşti. De la o înălţime de 100-500 de picioare au bombardat rafinăriile, depozitele de petrol, dând lovituri directe şi provocând explozii şi

[22] *Ibidem.*
[23] *Ibidem*, p. 367.
[24] *Ibidem*, p. 368.
[25] Constantin Kiriţescu, *op. cit*, vol. II, p. 149.
[26] A.M.R., fond al Ministerului de Război, Secretariatul General pe anii 1937-1949, dosar nr. 3223 (1943/1944), f. 51.
[27] *Ibidem*, f. 89.

incendii"[28].

Acelaşi post Londra, la 6 august 1943, în emisiunea în limba germană: „Din Istanbul se anunţă că în urma recentului bombardament efectuat împotriva regiunilor petrolifere româneşti, întreaga populaţie din Ploieşti, Bucureşti, Constanţa se refugiază în locuri considerate mai ferite"[29].

Aceste bombardamente au fost continuate şi în 4 aprilie 1944 la Bucureşti. A doua zi au urmat Ploieştii. Bilanţul, Bucureşti: 2942 morţi, 2126 răniţi, 905 case distruse şi 1373 avariate. Ploieşti: 262 morţi, 361 răniţi, 197 case distruse sau avariate[30].

În intervalul 4 aprilie - 19 august 1944 au avut loc 48 atacuri asupra României. Zona petroliferă - Ploieşti, Câmpina, Moreni - Valea Prahovei a fost lovită de 30 de ori, aria Bucureştilor de 20 de ori; de asemenea Braşovul, Craiova, Piteşti, Turnu-Severin, Giurgiu, Timişoara, Târgovişte[31].

Pe noi nu ne vor bombarda, spuneau bucureştenii, fiindcă anglo-americanii cunosc sentimentele de prietenie şi de încredere pe care le avem faţă de ei! Iată, însă, că aceste sentimente nu au contat.

Bombardamentele, des repetate, au produs o panică extraordinară în rândul populaţiei din Bucureşti. Viaţa publică a fost complet paralizată; la ministere nu se mai găsea nimeni, care să primească, nici cum să rezolve acte. Miniştrii lipseau toţi din Capitală, nu se mai putea ţine vreun Consiliu de Miniştri. În localităţile unde fuseseră dislocate, autorităţile nu se organizaseră încă. Era un adevărat haos. Exodul populaţiei bucureştene a început o dată cu trecerea armatelor ruseşti, pe teritoriul României. Sub ameninţarea invaziei dinspre nord haosul s-a accentuat la spectacolul plecării autorităţilor şi a luat caracter de fugă în masă după începutul bombardamentelor.

La 26 martie 1944, armatele sovietice au ocupat Bălţi şi ating Prutul. La 30 martie se ocupă Cernăuţii, Botoşani şi Dorohoi. Acestea sunt primele oraşe care sunt ocupate de ruşi. La sfârşitul lui martie aceste oraşe sunt evacuate de autorităţile române, iar la 8-9 aprilie germanii au bombardat Botoşaniul.

România cunoaşte tristul episod al plecării populaţiei. Peroanele Gării de Nord a Bucureştiului, împrejurimile, au aspectul unor campamente de fugari într-un amestec de grămezi de bagaje, de obiecte de gospodărie şi de copii. Se povestesc scene groaznice petrecute prin trenuri şi prin gări. Şoselele sunt pline de mulţimea vehiculelor şi a turmelor de animale care vin spre sud. Fugarii vorbesc şi despre soldaţii germani separaţi de unităţile lor, cuprinşi în haosul înfrângerii[32].

Printre refugiaţi sunt şi foarte mulţi intelectuali ruşi din Odessa, Transnistria, care au colaborat cu germanii şi cu românii.

Emisiunile străine radiofonice avertizau în acea perioadă: „Finlandezi, unguri, români, bulgari, ora grăbeşte! Nu mai e timp de tratative şi de târgui eli!"[33].

În această situaţie se iau măsuri excepţionale: se intensifică evacuarea populaţiei, instituţiile publice primesc dispoziţii să se disperseze prin localităţile din

[28] A.M.R., fond Marele Stat Major, Secţia 3 Operaţii, dosar nr. 2088 (1943), f. 83.
[29] *Ibidem*, f. 280.
[30] Dinu C. Giurescu, *România în al doilea Război Mondial*, Editura All, 1999, Bucureşti, p. 111.
[31] *Ibidem*.
[32] Constantin Kiriţescu, *op. cit.*, vol. I, p. 164.
[33] *Ibidem*, p. 166.

provincie, în vestul ţării, în Oltenia, Banat, se revocă măsurile adoptate anterior pentru restrângerea circulaţiei automobilelor, şcolile se închid la 1 aprilie, se dau sfaturi privind constituirea proviziilor cu apă şi cu mijloace de iluminat,se lucrează la realizarea de adăposturi în pământ, mai ales în parcuri[34]. Nervozitatea domnea în rândul populaţiei.

Aşa cum am precizat mai devreme, în urma bombardamentelor din 1944, exodul populaţiei a luat un caracter de fugă în masă. Peste tot se puteau vedea numai autocamioane ori simple căruţe, circulând în diferite sensuri, transportând mobilier şi arhive, autorităţi sau bagaje obişnuite[35].

Cei mai mulţi dintre oamenii cu o bună stare materială şi cu mijloace de deplasare s-au refugiat la Sinaia, mai ales când s-a aflat că orăşelul cochet nu va fi bombardat, din cauza menajamentului guvernelor aliate din Occident pentru regele Mihai, ale cărui sentimente şi intenţii le erau cunoscute. Sinaia era supraaglomerată: s-au adunat aici aproximativ 47000 de refugiaţi, printre care toate personalităţile politice, diplomatice, toţi palavragii cluburilor, cafenelelor bucureştene; holul hotelului „Sinaia Palace" era centrul, care se prelungeşte în aleile parcului şi pe drumurile spre mănăstire şi spre castelul Peleş[36]. Aici se întâlnesc politicienii şi se duc tratative în culise.

Un alt centru, mai liniştit însă, este oraşul Câmpulung Muscel şi localităţile din apropierea lui. Nici un atac nu s-a înregistrat asupra oraşului, dar locuitorii şi refugiaţii puteau să privească deseori cu nelinişte trecerea prin spaţiul aerian al localităţii, la mare înălţime a aparatelor.

Din îndemnul autorităţilor mii de familii bucureştene, care nu aveau posibilitatea unor deplasări în localităţi mai îndepărtate, au fost împrăştiate, prin satele din jurul Capitalei şi din judeţ, în condiţii uneori deplorabile[37].

Mânăstirile erau ticsite până la refuz; cei ce aveau legături şi cunoştinţe plecau în localităţi mai îndepărtate, de preferinţă în regiunile de munte, departe de zonele cu importanţă militară sau industrială.

În acelaşi timp, Direcţia Generală a Poliţiei primea informaţii despre mişcarea comunistă. Conform acestora, elementele comuniste din Bucureşti primiseră instrucţiuni să intensifice acţiunile de agitaţie şi propagandă împotriva continuării războiului, în rândurile muncitorilor. Instrucţiunile prevedeau ca: elementele comuniste să îndemne pe tinerii muncitori de a nu răspunde ordinelor de mobilizare pe care le vor primi şi să facă propagandă printre simpatizanţi. Cei ce se vor opune mobilizării urmau a fi ajutaţi şi ocrotiţi[38]. Şi în rândul femeilor urma să se desfăşoare o acţiune, astfel încât, acestea să fie convinse a trimite la Ministerul Apărării Naţionale şi autorităţilor militare, delegaţii şi memorii scrise, semnate colectiv, prin care să ceară încetarea trimiterii de noi trupe româneşti pe frontul sovietic şi întoarcerea imediată în ţară a unităţilor de pe acest front[39].

---

[34] *Ibidem.*
[35] *Ibidem*, p. 163.
[36] *Ibidem.*
[37] *Ibidem.*
[38] A.M.R., fond Cabinetul Ministrului, dosar nr. 274 (1943), f. 276.
[39] *Ibidem.*

La 3 martie 1944, Marele Stat Major e informat că, în ultima perioadă conducerea mişcării comuniste din ţară a dat dispoziţii tuturor organizaţiilor în subordine, ca toţi membrii şi simpatizanţii mişcării să strângă arme şi muniţii[40].

Din ştirile ce se transmiteau pe posturile de radio străine externe* se anunţa că în România s-ar fi produs mişcări subversive şi tulburări în această perioadă. Sursele autorizate române au dezminţit însă, aceste ştiri, ca fiind cu totul lipsite de temei. Conform surselor române viaţa continuă normal în România, unde totul se petrece în cea mai deplină ordine.

În ceea ce priveşte propaganda aliată, postul Vichy afirma că în această perioadă aceasta vorbeşte doar despre groaza răspândită în rândurile trupelor şi populaţiei româneşti de înaintarea armatei sovietice[41].

În momentul loviturii de stat de la 23 august 1944 aceasta era starea de spirit a populaţiei româneşti. Însă, a existat şi un factor pozitiv. Anul 1943 a fost un an excepţional pentru România, pentru că recolta de grâu şi de cereale a fost abundentă. S-a desfiinţat astfel raţionalizarea consumului pâinii. Mai mult, pâinea albă se vindea „la liber" în toamna anului 1943, iar mâncarea se găsea şi era mult mai ieftină.

Astfel se prefigura, în apropierea momentului 23 august 1944, starea de spirit a populaţiei româneşti. Faptele prevăzute mai sus pot construi o imagine cât de cât completă a situaţiei opiniei publice, a sentimentelor sale.

THE STATE OF THE ROMANIAN POPULATION
FROM 1943 TO THE 23RD OF AUGUST 1944

Abstract

This paper presents the state of the Romanian population between 1943 and the 23rd of August 1944, especially after the disaster from Stalingrad. The state of mind of the population is influenced both by the external factors (such as, the situation of the military events, the news from the war field, the radio news from Moscow, London) and by the international factors such as: the censorship, the lack of food, the bombings of 1944, and the propaganda of the foreign agents.

A strong change of attitude is noticed: the public opinion becomes favorable tot the allies. This feeling will last for a long time.

[40] A.M.R., fond al Ministerului de Război, Secretariatul General pe anii 1937-1949, dosar nr. 322[illegible] (1943/1944), f. 51.

* Posturile Budapesta, Londra şi Berna. Extrasele din buletinele radio în fond Marele Stat Major, Secţia 3 Operaţii, dosar nr. 2088, f. 779, 728, 775.

[41] A.M.R., fond Marele Stat Major, Secţia 3 Operaţii, dosar nr. 2088 (1943), f. 12.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XV**, 2006

MAREŞALUL ION ANTONESCU – UN LIDER POLITIC BINE INFORMAT DE SERVICIUL SPECIAL DE INFORMAŢII (IUNIE 1944)

ALIN SPÂNU[*]

Liderii politici şi militari au câştigat bătălii diplomatice sau pe câmpul de luptă cu sprijinul informaţiilor despre adversari. Informaţii privind planurile acestora sau date prin care au putut fi, parţial sau total, neutralizaţi. Pe măsura perfecţionării mijloacelor tehnice, culegerea informaţiilor, prelucrarea datelor şi exploatarea acestora a dobândit noi valenţe în fineţe şi subtilitate. Informaţiile trebuiau verificate, din două sau mai multe surse, iar transmiterea acestora pentru exploatare era condiţionată de rapiditatea cu care ajungea la beneficiar. Pe de altă parte, structurile contrainformative au avut sarcini de anihilare a agenţilor inamici, fie direct, fie prin intoxicarea/dezinformarea acestora cu date false, apropiate de cele reale, dar care, pe termen lung, să conducă la succesul celor care au iniţiat aceste acţiuni.

După venirea sa la putere[1], generalul Ion Antonescu a impus crearea unor structuri eficiente, flexibile şi competente în domeniul informativ. Astfel, la nivelul Preşedinţiei Consiliului de Miniştri au fost înfiinţate Serviciul de Studii şi Documentare şi Serviciul de Centralizare a Informaţiilor, cu rolul de a analiza probleme, cazuri, informaţii provenite de la structurile informative şi contrainformative, după care să fie prezentate şefului statului împreună cu eventuale observaţii sau propuneri.

Având în vedere situaţia creată în ţară după 22 iunie 1941, participarea României la războiul de reîntregire naţională[2], împotriva URSS, organele de siguranţă

[*] Centrul de Studii Euro-Atlantice, Bucureşti.

[1] Pe larg despre situaţia şi evenimentele petrecute în această perioadă a se consulta: A. Simion, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940 – ianuarie 1941*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1976; Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, partea a II-a (noiembrie 1933 - septembrie 1940), Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1988 p. 1045-1543; Ioan Scurtu, *Istoria României în anii 1918-1940. Evoluţia regimului politic de la democraţie la dictatură*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1996, p. 161-188; Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan (coordonatori) *Istoria României. Compendiu*, Institutul Cultural Român, Cluj-Napoca, 2004, p. 602-609.

[2] Pe larg despre acest subiect în: Horia Brestoiu, *Impact la paralela 45°*, Editura Junimea, Iaşi, 1986; Florin Constantiniu, Alesandru Duţu, Mihai Retegan, *România în război 1941-1945*, Editura Militară, Bucureşti, 1995; Constantin I. Kiriţescu, *România în al doilea război mondial* (text îngrijit, adnotat şi comentat de Gheorghe Buzatu), vol I-II, Editura Univers Enciclopedic, 1996; *Eliberarea Basarabiei şi a nordului Bucovinei 22 iunie 1941 – 26 iulie 1941* (coord. col. dr. Alesandru Duţu, prof. univ. dr. Mihai Retegan), Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1999; Muzeul Vrancei, *România şi al Doilea Război Mondial* (coord. Gheorghe Buzatu, Valeriu-Florin Dobrinescu, Horia Dumitrescu), Editura DM Press,

şi securitate au primit sarcina monitorizării oamenilor politici proeminenţi, a mişcărilor democrate sau extremiste, precum şi infiltrarea în mediile ostile Conducătorului Statului, regimului său şi politicii sale interne sau externe. După bătălia de la Stalingrad, pe fondul unei activităţi propagandistice susţinute, mai ales, de grupările extremiste, mareşalul Antonescu a decis intensificarea măsurilor de supraveghere a liderilor politici. La 17 iunie 1943, Secţia a II-a Contrainformaţii din Serviciul Special de Informaţii (SSI) a transmis o circulară tuturor rezidenţelor şi agenturilor din subordine pentru a documenta şi monitoriza activitatea membrilor partidelor desfiinţate, cu precădere a liderilor acestora. Supravegherea trebuia să fie permanentă şi fluxul informativ era îndreptat asupra activităţilor iniţiate de oamenii politici care, în trecut, activaseră în partide şi organizaţii politice; orice difuzare de material propagandistic, identificându-se colportorii şi comentatorii; instrucţiunile trimise de la centru către grupurile din teritoriu; militarii (ofiţeri şi generali) activi şi de rezervă care intrau în legături cu oamenii politici; afacerile şi combinaţiile ilegale în care erau implicaţi oamenii politici[3]. Prin urmare, autorităţile nu erau dispuse la nici un fel de compromis, urmând să sancţioneze orice fel de abatere de la cadrul legal, poate şi la măsuri mai active, de contrapropagandă, în sens de compromitere a celor cu «pete» la dosarul aflat la una din structurile de siguranţă ale statului. Numai că totul trebuia făcut sub control, fără iniţiative şi acţiuni anarhice care puteau complica raporturile cu germanii. Acest aspect fusese recunoscut şi de liderul «opoziţiei unite», Iuliu Maniu[4], după formula „noi nu facem greutăţi reale mareşalului; nici el nu trebuie să facă greutăţi încercărilor noastre. Fiecare trebuie lăsat să joace piesa lui, în interesul superior al ţării"[5].

Spre deosebire de comunişti care vedeau în mareşalul Ion Antonescu doar «un instrument german», cercurile apropiate de Iuliu Maniu aveau altă percepţie: mareşalul Ion Antonescu reprezenta „o puternică personalitate, animată de un înalt patriotism şi de o dorinţă arzătoare de a servi ţara; în faţa istoriei, rolul d-lui. mareşal Antonescu este fixat, el rămânând re-eliberatorul Basarabiei şi Bucovinei şi afirmând în faţa lumii voinţa poporului român de a-şi stăpâni teritoriile naţionale; această demonstraţie a fost făcută astfel încât nu mai este util ca să fie continuată, provocând teatrul de război pe teritoriul nostru şi că de aici înainte trebuie căutate soluţii realiste, pentru a asigura ţării

Focşani, 2000; Florin Constantiniu, *1941. Hitler, Stalin şi România*, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2002; Mihai Pelin, *Miza războiului*, Editura Viitorul Românesc, Bucureşti, f.a.

[3] Pentru mai multe detalii a se consulta Arhivele Naţionale Istorice Centrale (în continuare se va cita ANIC), fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri-Serviciul Special de Informaţii (în continuare se va cita PCM-SSI), dosar 21/1943, f. 1-2.

[4] Iuliu Maniu (n. 8 ianuarie 1873, Şimleul Silvaniei, Sălaj – d. 5 februarie 1953, închisoarea Sighet), doctor în drept (1896), preşedinte al Societăţii „Petru Maior", jurist consult al Mitropoliei Române Unite (1898-1915), intră în conducerea Partidului Naţional Român (1897), deputat (1906) în Parlamentul de la Budapesta, trimis pe frontul italian în primul război mondial (1914-1918). La 1 decembrie 1918 este ales preşedinte al Consiliului Dirigent (1918-1920), preşedinte al PNR (1919-1926) şi membru al Academiei Române (1919). După fuziunea PNR cu partidul Ţărănesc (1926) este ales preşedinte al noului Partid Naţional-Ţărănesc (1926-1933, 1937-1947). Prim ministru în trei rânduri (noiembrie 1928-iunie 1930; iunie-octombrie 1930; octombrie 1932-ianuarie 1933) după care trece în opoziţie faţă de Carol II şi mareşalul Ion Antonescu. După înlăturarea mareşalului Antonescu (23 august 1944) estre numit ministru de stat (până la 4 noiembrie 1944).

[5] Arhiva Serviciului Român de Informaţii (în continuare se va cita ASRI), fond "Y", dosar 40.010, vol. 34, f. 133-134. Document editat de Gheorghe Buzatu, Corneliu Bichineţ (coord.) în Arhive secrete, secretele arhivelor, vol. II, Editura Mica Valahie, Bucureşti, 2005, p. 254-256.

condiţiile cele mai puţin rele, într-o situaţie extrem de grea; în actuala situaţie, singurul factor care poate să aducă o ameliorare a situaţiei este dl. mareşal Antonescu şi că d-sa. trebuie convins să accepte noua misiune ce i-o rezervă istoria şi împrejurările de război; dacă dl. mareşal Antonescu va accepta acest rol, el va rămâne în istoria României una din cele mai mari figuri militare şi politice"[6].

Nota SSI din 25 martie 1944 informa despre comentariile cercurilor politice din România faţă de atitudinea postului de radio BBC din Londra. La emisiunea în limba română din 20/21 martie 1944, s-a vorbit despre „Frontul Patriotic" din România dându-i-se o atenţie specială, iar în noapte de 21/22 martie 1944 emisiunea postului „Vocea Americii" a fost consacrată, aproape în întregime, unui atac împotriva democraţilor români, pe care i-a acuzat de inactivitate şi a ameninţat că, pe viitor, alţii le vor lua locul, aluzie la comunişti, singurii de altfel care aveau iniţiative propagandistice şi de sabotaj. Astfel de comentarii au provocat, după cum era şi normal, o profundă impresie în cercurile politice româneşti. Fruntaşii naţional-ţărănişti şi liberali au considerat ca «nemeritat» acest atac, dar şi ca o neînţelegere a evenimentelor şi a situaţiei din România, oferind şi explicaţii în acest sens. Ei considerau că, dacă aliaţii ar fi debarcat în Balcani, iar armatele lor s-ar fi îndreptat către Dunăre, situaţia ar fi fost alta, însă ameninţarea bolşevică de la graniţele României nu permitea decât o activitate redusă în direcţia ieşirii din război, cu atât mai puţin organizarea unor acte de sabotaj. Concluziile formulate de cercurile democratice erau dintre cele mai sumbre, dar acestea, din perspectivă istorică, s-au dovedit realiste: „din momentul când s-a aflat că Aliaţii ne-au abandonat, trebuie să ne aşteptăm la orice fel de tratament. Este probabil că şi atitudinea ruşilor faţă de noi se va modifica în clipa când îşi vor da seama că nu am putut împiedica continuarea războiului şi atunci vom fi lăsaţi jocului liber al propunerilor străine împotriva noastră"[7].

Prezentăm, în continuare, trei materiale de sinteză elaborate de SSI în iunie 1944, despre evoluţiile „opoziţiei democratice" în contextul în care trupelor sovietice se aflau deja, de la jumătatea lunii aprilie 1944, pe teritoriul naţional[8]. Astfel, ieşirea României din război, tatonările cu reprezentanţi ai ţărilor neutre sau negocieri purtate cu Aliaţii, precum şi posibila alianţă cu comuniştii, toate acestea au fost bine documentate şi prezentate mareşalului Antonescu. Pe de altă parte, Conducătorul Statului, un om cu o solidă cultură de securitate, a citit şi a fost permanent la curent cu intenţiile celor abilitaţi să scoată ţara din război cu cât mai puţine pierderi. Adnotările de pe unele documente dovedesc, cu prisosinţă, atât cunoaşterea oamenilor, cât şi diferenţele dintre proiectele verbale şi acţiunile practice.

---

[6] Ibidem, p. 254-256.

[7] ASRI, fond „D", dosar 4487, f. 11-22.

[8] În perioada 5 martie-17 aprilie 1944 Armata Roşie a desfăşurat operaţiunea „Uman-Botoşani" şi la ea au luat parte Armatele sovietice 27, 52, 4 gardă, 2 tancuri gardă, 5 tancuri gardă, 6 tancuri şi unităţi din Armatele 40 şi 53. La finalul acestei acţiuni, linia frontului s-a stabilizat pe aliniamentul Iaşi-Chişinău.

Anexa 1

1944 iunie 20. Notă cu privire la activitatea opoziției democratice[9].

20 Iunie 1944

NOTĂ
CU PRIVIRE LA ULTIMELE EVENIMENTE
DIN TABĂRA OPOZIȚIEI DEMOCRATICE

Cercurile liberale şi național-țărăniste continuă să fie preocupate de activitatea de pe fronturi. Maniu – care se află, de câteva zile, în Bucureşti – a declarat intimilor săi că are impresia că Finlanda va fi silită să cedeze presiunii militare sovietice şi presiunii diplomatice americane. Aceleaşi cercuri fac o legătură între presiunea ce se exercită asupra Finlandei şi aceea care va începe, în curând, asupra României. Maniu a declarat că are convingerea că „frontul din Moldova va fi spart repede". Atât Maniu, cât şi Dinu Brătianu, lasă intimilor săi impresia că de îndată ce frontul româno-german va fi rupt, ei vor avea putința să determine o schimbare de regim şi să „înlesnească situația României".

E de menționat că național-țărăniştii şi liberalii încearcă să creeze un curent în cercuri mai largi în favoarea armistițiului, care „ar da posibilitatea lui Maniu şi Brătianu să salveze țara".

Recent, Bebe Brătianu, primind un grup de partizani din provincie, a declarat că acordul cu comuniştii a fost determinat de necesitatea de a se găsi un punct de apropiere cu Moscova şi de a se putea alcătui un guvern român, la venirea ruşilor, ferindu-se țara de o ocupație propriu-zisă. Cartelul cu comuniştii nu întâlneşte însă nici o simpatie în cercurile liberale.

[9] ANIC, fond PCM - Cabinetul Militar, dosar 58/1944, f. 120. (document editat în volumul Cristian Troncotă, Alin Spânu, Florin Pintilie, *Documente S.S.I. despre poziția şi activitățile grupurilor politice din România 6 septembrie 1940 – 23 august 1944*, vol. II, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2006, p. 353).

Anexa 2

1944 iunie 21. Notă cu privire la o comunicare a lui Barbu Ştirbey despre condiţiile ieşirii României din război[10].

21 Iunie 1944

NOTĂ
CU PRIVIRE LA O COMUNICARE FĂCUTĂ DE BARBU ŞTIRBEY

Cercurile apropiate de conducerea naţional-ţărănistă şi liberală pretind că s-a primit, în ultimele zile, o comunicare importantă din partea prinţului Barbu Ştirbey. În această comunicare, Ştirbey ar arăta:

- Că guvernul sovietic este dispus – şi în acest moment – să ducă negocieri cu guvernul român, condus de dl. Mareşal Antonescu sau cu altă formaţiune guvernamentală românească care ar deţine situaţia de fapt;

- Că delegaţii opoziţiei la Cairo ar fi obţinut ca guvernul sovietic să discute şi, eventual, să amelioreze condiţiile de armistiţiu;

- Că guvernul sovietic nu acceptă însă, să se discute problema teritorială, el rămânând la punctul de vedere că Basarabia şi Bucovina de Nord fac parte integrantă din URSS.

În legătură cu aceste comunicări, cercurile amintite sunt de părere că:

- În opoziţie cu opiniile răspândite de Statul Major, frontul germano-român nu va putea fi menţinut;

- Că, în aceste condiţii, ar fi de preferat să se reia discuţia rmistiţiului „înainte de a fi prea târziu", adică înainte ca forţele sovietice să izbutească a depăşi liniile de rezistenţă germano-române;

- Că, dacă frontul germano-român nu va putea fi menţinut, dl. Mareşal Antonescu nu va căuta cu orice preţ să menţină puterea, ci va lăsa M. S. Regelui posibilitatea ca – sprijinindu-se pe opoziţia democratică – să încheie armistiţiul.

---

[10] ANIC, fond PCM-Cabinetul Militar, dosar 58/1944, f. 121.
Document editat în volumul Cristian Troncotă, Alin Spânu, Florin Pintilie, *Documente S.S.I. despre poziţia şi activităţile grupurilor politice din România 6 septembrie 1940 – 23 august 1944*, vol. II, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2006, p. 356).

Anexa 3

1944 iunie 23. Notă SSI despre discuţiile din tabăra opoziţiei democratice după posibilitatea unui armistiţiu şi afirmaţia lui Iuliu Maniu că până la 15 august România va ieşi din război[11].

S.S.I.

23 Iunie 1944

NOTĂ
CU PRIVIRE LA CHIPUL ÎN CARE APRECIAZĂ MANIU POSIBILITĂŢILE DE ARMISTIŢIU ALE ROMÂNIEI

În comunicările noastre precedente am arătat că Maniu şi Dinu Brătianu socotesc că vor putea interveni, în mod eficace, într-un moment determinat de desfăşurarea situaţiei militare, pentru a provoca cererea de armistiţiu a României[1]. Maniu şi Dinu Brătianu se întemeiază:

- Pe convingerea că frontul româno-german nu va putea rezista noii ofensive ruseşti ce se aşteaptă;
- Pe încredinţarea că, în momentul prăbuşirii frontului, dl. Mareşal Antonescu se va retrage şi va da posibilitatea opoziţiei democratice să-şi îndeplinească rolul ei;
- Pe posibilitatea ca, în aceste condiţii, să se poată alcătui un guvern care să încheie armistiţiul, să evite ocupaţia militară a ruşilor pe tot teritoriul ţării, să păstreze administraţia românească şi să continue negocierile pentru ameliorarea termenilor de capitulare;
- Pe convingerea că acordul cu comuniştii va înlesni o formaţiune de guvern largă şi faţă de care Moscova să aibă mai multă bunăvoinţă.

Acestea fiind convenite, Maniu e preocupat de două probleme: desfăşurarea situaţiei militare, pentru a-şi da seama când se va apropia momentul propice armistiţiului şi de negocierile duse de Ştirbey şi Vişoianu în străinătate, pentru a vedea în ce măsură se pot obţine ameliorări şi concesii. Maniu ia, deci, contact foarte des cu informatorii şi „experţii" săi militari[2], care îi pun la îndemână un material de documentare în mod permanent.

Întrevederea dintre Mihai Popovici şi ministrul Finlandei

Maniu socoteşte că problema finlandeză, privită atât din punct de vedere militar cât şi politic, e edificatoare pentru situaţia noastră. Pentru a avea o oglindă mai exactă a situaţiei, Maniu a însărcinat pe Mihai Popovici să ia contact cu Palin, ministrul Finlandei [la Bucureşti], şi să obţină informaţii cu privire la intenţia cercurilor superiore de la Helsinki. Mihai Popovici a văzut pe Palin, întâmplător, îndată ce s-a aflat de căderea Viborg-ului. Palin a declarat:

- Că este uluit de căderea Viborg-ului, care trebuia să se producă mai târziu, întrucât avea fortificaţii puternice;

---

[11] ANIC, fond PCM-Cabinetul Militar, dosar 63/1940, f. 259-261. (document editat în volumul Cristian Troncotă, Alin Spânu, Florin Pintilie, *Documente S.S.I. despre poziţia şi activităţile grupurilor politice din România 6 septembrie 1940 – 23 august 1944*, vol. II, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2006, p. 357-359)

- Că, de aici înainte, Finlanda intră într-o fază din cele mai grele;
- Că situaţia Finlandei depinde de chipul în care ruşii înţeleg să apară ca mare putere.

Mihai Popovici a comunicat lui Maniu că a rămas cu impresia că finlandezii nu speră decât la bunăvoinţa Moscovei şi în necesităţile tactice ale lui Stalin de a oferi ţărilor mici condiţii mai bune, chiar după ce ele sunt înfrânte militar. La rândul său, Maniu crede că Stalin va socoti util un gest care să impresioneze lumea anglo-saxonă, arătând atitudinea largă a Moscovei faţă de ţările mici.

„Înainte de 15 august [1944] România va termina războiul", spune Maniu

În acelaşi timp, Maniu a însărcinat pe generalul Constantinescu-Klaps, unul din „experţii" săi militari, să-i înfăţişeze posibilităţile militare ale României în momentul de faţă şi sprijinul pe care s-ar putea conta din partea armatei germane. Bazat pe această documentare, Maniu – în cadrul unei expuneri făcute amicilor săi în ziua de 22 Iunie a.c. la Snagov – a declarat:

1. Că menţine afirmaţia că România va putea să facă armistiţiul „înainte de a păţi ce a păţit Finlanda";
2. Că România va fi terminat războiul înainte de 15 August [1944].

Aceste declaraţii – şi tonul de siguranţă folosit de Maniu – au făcut o mare impresie în cercurile naţional-ţărăniste[3].

Polemică privitoare la cartelul cu comuniştii

Polemica în legătură cu condiţiile în care diferite grupări democratice au încheiat înţelegeri cu comuniştii s-a extins. Grupul Ralea-Ghelmegeanu s-a grăbit, la rândul său, să facă unele precizări. El afirmă:

- Că nu există un acord scris şi semnat între comunişti şi Maniu-Dinu Brătianu;
- În schimb, există un acord scris între comunişti şi reprezentanţii grupărilor de stânga (prin grupări de stânga Ralea înţelege grupările radicale democratice, între care numără şi grupul Tătărescu, în opoziţi cu grupările Maniu-Dinu Brătianu, înfăţişate ca „grupări de dreapta democratice");
- Comuniştii au semnat un cartel cu grupul Ralea-Ghelmegeanu şi grupul dr. Topa[4] (fost iorghist);
- După semnare, Tătărescu a fost invitat să adere, ceea ce a şi făcut.

Tătărescu şi Ralea au informat Palatul şi legaţiile neutre despre acordul cu comuniştii şi despre intenţia ce o au de a lupta în contra încercării lui Maniu şi Dinu Brătianu „de a proclama moartea civilă pentru cei care au părăsit grupările naţional-ţărănistă şi liberală şi care ar putea să mai aibă vreun rol în viaţa publică"[5].

Rezoluţia mareşalului Ion Antonescu pe nota SSI:

„1. Rol de ciocli care se pregătesc să moară omul şi să-i ia în primire cadavrul! Frumos, foarte frumos şi, mai ales, patriotic rol şi-au asigurat;
2. Gen. Rădescu, Cornicioiu, Bibi Ghika şi alte păioase...
3. Compuse din 5 persoane.
4. ?
5. Toate zdrenţele s-au adunat de vânt la colţuri de stradă şi gunoaie".

THE MARSHALL ION ANTONESCU – A POLITICAL LEADER WELL INFORMED BY THE SPECIAL INTELLIGENCE SERVICE (JULY 1944)

Abstract

The general Ion Antonescu imposed the foundation of some efficient flexible and competent structures of Intel - Thus, services for study, documentation and centralization of information were founded at the level of the Council of Ministers Presidency.

These services analyzed the problems, cases; Intel received from the Intel service and presented them to the chief of state together with observations and proposals.

The Intel Service had to annihilate the enemy's agents both directly and by offering them fake but almost correct data in order to lead the initiators of these acts the fulfillment of their desires.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, TOM XV, 2006

ACTIVITATEA SOCIETĂŢII „COLOMBIA" SOCIETATE FRANCO-ROMÂNĂ DE PETROL (CONSTITUIRE, CAPITAL, PRODUCŢIE, EXPORT) 1905-1941

DAN-OVIDIU PINTILIE*

În anul 1905, s-a înfiinţat, de către un grup de bancheri şi industriaşi (Leon Ruzicka, A. Taubes, Lazare I. Elias), „Colombia", societate franco-română de petrol, una din cele mai vechi societăţi petroliere din România, cu un capital de 1.200.000 lei, care a fost sporit treptat până la 5.000.000 în anul 1908. Societatea a fost înregistrată la Tribunalul Ilfov, Secţia Comercială, sub nr. 2.458/1905. Societatea „Colombia" a fost una din cele mai mari investiţii ale capitalului francez în România de până la 1918.

Consiliul de Administraţie era compus din Barbu Ştefănescu Delavrancea, preşedinte, Dumitru Zarifopol şi Achille Lévy Strauss, vicepreşedinţi, S. Rosenthal, Herm Spayer, A. Blank şi Lazar I. Elias, membrii. Administrator-delegat şi director general era Lazar I. Elias iar director, D. G. Many[1].

Din anul 1905 până în anul 1912, activitatea societăţii a mers în creştere continuă. Imediat după fondare, în octombrie 1905, societatea a preluat lucrările de la Buştenari ale firmei „Ruzicka, Elias & Taubes" care deţinea 5 sonde. La sfârşitul lunii aprilie 1906, societatea avea deja un profit de 88.579 de lei, obţinut din producţia de produse petroliere, extrase din cele 17 sonde.

Anul 1912 a fost de o prosperitate excepţională, societatea dominând cu producţia ei piaţa petrolului din România. Sonda nr. 1 din Moreni, răzbită în acel an, a dat timp de 10 luni cca. 1.000 tone pe zi iar producţia totală a acestei sonde a atins aproape 40.000 vagoane[2]. Beneficiul brut al exerciţiului 1912-1913 a fost de peste 13.000.000 lei aur, ceea ce era o cifră foarte importantă faţă de cele 5.000.000 lei capitalul social. Producţia societăţii „Colombia" a reprezentat în 1914, 13% din producţia totală a României[3].

Societatea „Colombia" continuă să se dezvolte până în anul 1916, începând numeroase şi importante lucrări de foraj şi exploatare în regiunile Moreni, Gropi şi Buştenari, îşi asigură concursul rafinăriei „Traian", din Cernavodă, care aparţinea Societăţii „Alpha" precum şi al rafinăriei din Plopeni, îşi procură vagoane-cisternă şi

* Direcţia Judeţeană Argeş a Arhivelor Naţionale, Piteşti.
1 Adrian Majuru, *Colombia livra 300 de vagoane de petrol pe lună*, în „Capital", 8 septembrie 2007.
2 Direcţia Judeţeană Argeş a Arhivelor Naţionale (în continuare D.J.A.N. Argeş)., fond. Societatea „Colombia", dosar 9/1931-1944, f. 108.
3 *Balkan Compas*, teil I, Rumänien , 1914-1915, Wien, 1914, p. 236-237.

rezervoare necesare înmagazinării produselor sale, la Constanţa, în vederea exportului Staţia de export Constanţa a fost înfiinţată în anul 1904, de către Societatea „Aquila Franco-Română", fiind preluată în anul 1928 de „Colombia". Tot la Constanţa a funcţionat până în anul 1931, o fabrică de bidoane şi lăzi, care ulterior a fost demontată şi vândută[4].

Rafinăria „Traian" a fost înfiinţată în anul 1900, de un grup olandez, iar în anul 1902, a trecut în proprietatea „Hagianof & Câmpeanu" sub denumirea de „Helios"[5]. În anul 1905 a trecut în proprietatea unor acţionari englezi sub denumirea de rafinăria „Traian", cu un capital de 5.000.000 lei iar apoi sub administraţia societăţii „Alpha"[6]. Activitatea acesteia s-a întins până în anul 1929, când a fost oprită iar din 1930, demontată[7].

La începutul războiului, societatea este defavorabil influenţată de evenimentele politice. O mare parte din lucrători şi din personalul tehnic este mobilizat, producţia scade în mod simţitor din cauza unor accidente survenite la sondele nr. 1 şi 2 din Moreni, care cereau reparaţii dificil de executat precum şi piese de schimb.

Cu ocazia retragerii armatei, societatea a suferit pierderi foarte însemnate din cauza distrugerilor făcute atât la schele cât şi la rafinăria din Cernavodă care se afla în zona ostilităţilor. Direcţiunea şi majoritatea personalului tehnic au urmat armata română în Moldova şi timp de 2 ani, schelele societăţii au rămas părăsite în mâinile inamicului. În timpul ocupaţiei, „Colombia" a fost pusă sub sechestru şi toate bunurile ei au fost vândute societăţii „Erdoel Industrie Anlagen Gesellschaft", creată de germani pentru cumpărarea tuturor întreprinderilor petroliere cu capital aliat şi lichidate de inamic.

În februarie 1919, „Colombia" a putut reintra în posesia bunurilor sale, activitatea ei mergând din nou, în mod crescând când, graţie avansurilor şi creditelor acordate de societatea franceză „Omnium". „Colombia" a primit în anii 1923 şi 1924, 7.563.301 lei iar „Aquila", 11.504.422 lei. Până anul 1929, au fost rambursate semestrial sumele cu dobânzile aferente, mai rămânând de înapoiat 14.967.806 lei[8].

La terminarea războiului, guvernul român trebuia să plătească pentru distrugerile de război din industria petrolieră, efectuate în 1916. Sumele au fost repartizate în proporţie de 40% pentru societăţile grupate în „Grupul sinistraţilor francezi din industria petrolieră din România" şi 60% pentru statul francez. La propunerea lui Léon Wanger (mandatat să discute şi să trateze direct cu Guvernul României), din cei 40% acordaţi sinistraţilor, se scădea 5% pentru operaţiuni curente şi nevoi ale grupului. În iunie 1930, sumele au fost împărţite astfel: 1.093.000 lire sterline societăţilor sinistrate şi 657.300 lire sterline statului francez, reprezentat prin Oficiul Naţional al Combustibililor Lichizi. La 5 iunie 1930, Societatea „Aquila Franco-Română" a primit 194.250 lire sterline, Societatea „Colombia", 111.500 lire sterline iar Societatea „Alpha", 16.250 lire sterline[9]. Cele trei societăţi făceau parte din grupul

[4] D.J.A.N. Argeş, fond. Societatea „Colombia", dosar 10/1932, f. 13-15.
[5] *Ibidem*, f. 23-24.
[6] Gh. Răvaş, *Din istoria petrolului romānesc*, Editura de Stat pentru Literatură Politică, Ediţia a II-a, Bucureşti 1957, f. 87.
[7] D.J.A.N. Argeş, fond. Societatea „Colombia", dosar 10/1932, f. 23-29.
[8] *Ibidem*, dosar 2/1929, f. 72.
[9] *Ibidem*, dosar 9/1930-1933, f. 5-6; dosar 11/1931-1940, f. 10-11.

francez al sinistraţilor, alături de „Vulcăneşti", „Româno-Belgiană", „Victoria", „Buna Speranţă", „Bordeni", Societatea Franceză de Petrol", „Romana", „Luxoil", „Predinger", „Delort". Cu acest grup, guvernul României, în 1935, a încheiat un nou acord internaţional prin care fiecare sinistrat era obligat să depună la Banca Comercială Română din Bucureşti, cupoanele cu titluri de despăgubiri pentru distrugerile petroliere din 1916.

În anul 1920, Adunarea generală extraordinară din 22 mai a hotărât fuziunea cu Societatea „Alpha", cu capital majoritar belgian (100.000.000 lei), înfiinţată în iulie 1906, în fruntea căreia se afla bine cunoscutul industriaş Josse Allard, creându-se „Colombia", Societate Franco-Română de Petrol, sub controlul grupului francez „Omnium International de Pétroles", care, după primul război mondial se străduia să-şi vadă interesele din România *unite într-un mănunchi puternic*[10]. Actul constitutiv şi statutele au fost publicate în „Monitorul Oficial" nr. 43 din 29 mai 1920[11].

Fondatorii noii societăţi petroliere erau următorii: 1. Societatea franceză „Omnium International de Pétroles"; 2 Ernest Mercier – inginer din Paris; 3. Achille Lévy-Strauss – industriaş din Paris; 4. Paul Chapuy – inginer din Paris; 5. S. Rosental – avocat din Bucureşti; 6. Lazare I. Elias – industriaş din Bucureşti reprezentant al societăţilor „Colombia" şi „Alpha"; 6. D. G. Many – profesor de poduri şi şosele din Bucureşti.

Consiliul de administraţie a fost modificat, preşedinte al noii societăţii fiind numit inginerul Ernest Mercier, o personalitate binecunoscută în industria franceză, fiind preşedintele societăţilor „Compagnie Français des Pétroles" şi „Omnium International de Petrol" şi administrator-delegat al importantei societăţi de electricitate franceze „Union d'Electricité".

În perioada primului război mondial, a făcut parte din misiunea generalului Berthelot şi pentru faptele sale de vitejie a fost decorat de Regele Ferdinand cu Ordinul „Mihai Vitezul".

Prin această fuziune, capitalul societăţii va fi sporit la 100.000.000 lei, împărţit în 200.000 acţiuni a câte 500 lei fiecare, din care s-au plasat mai întâi 100.000 acţiuni[12]. Din acestea, acţionarii Societăţii „Colombia" societate franco-română de petrol, au primit 60.000 acţiuni şi acţionarii Societăţii „Alpha" societate de petrol, 27.000 acţiuni, tot inventarul mobil şi imobil al acestor două societăţi trecând în proprietatea noii societăţi „Colombia".

Proprietatea Societăţii „Alpha" se compunea din: rafinăria „Traian" de la Cernavodă; 106 vagoane-cisternă şi terenuri petroliere situate în Băicoi, Gropi, Chiciura, Valea Portalului şi Copăceni[13].

Restul de 13.000 acţiuni a fost preluat de cei şapte fondatori, din care societatea „Omnium International" a preluat singură 10.200 acţiuni, plătind 30% din valoarea lor. Restul de 50.000.000 lei a fost oferit acţionarilor la raportul de 1:1, plătindu-se complet în decembrie 1920.

[10] *Ibidem*, dosar 9/1931-1944, f. 57, 88.
[11] *Ibidem*, f. 122.
[12] *Ibidem*, f. 11.
[13] *Ibidem*, f. 88.

Adunarea generală a acţionarilor din 29 mai 1921, a hotărât mărirea capitalului la 120.500.000 lei. Adunarea generală din 23 martie 1927, a hotărât mărirea capitalului la 138.000.000 lei, dând această emisiune la „Omnium International" în plată, lichidându-se astfel jumătatea de creanţă faţă de această societate.

Adunarea generală extraordinară din 19 decembrie 1927, a mărit capitalul societăţii la 175.000.000 lei iar Adunare generală extraordinară din data de 5 decembrie 1928, a hotărât să mărească capitalul, cu ocazia fuziunii cu Societatea „Aquila Franco-Română", înfiinţată în 1904 cu capital francez, la 347.187.500 lei. Societatea „Aquila Franco-Română" avea un capital, la data fuziunii, de 225.000.000 lei şi era controlată de un grup de industriaşi francezi şi societăţi, printre care figura Desmarais Frères (reprezentată de Eugen Saladin[14]), Fenaille, Raffinerie des Pétroles du Nord, Dutch, etc. Societatea nu primise nici un perimetru de exploatare de la Stat iar cele două propuse pentru a fi preluate în 1925 au fost date altor societăţi care aveau o dezvoltare şi o cifră de afacere mult mai activă.

Avantajul acestei fuziuni a fost concentrat spre o singură direcţie şi anume de a reduce cheltuielile generale şi de a permite societăţii să dea un nou impuls exploatării şi activităţii sale comerciale. Prin această fuziune, tot inventarul mobil şi imobil al acesteia a trecut în posesia Societăţii „Colombia", inclusiv rafinăria „Aquila" din Ploieşti. Luată în arendă în anul 1905 de la Societatea „Petrolul românesc", reconstruită în anul 1906 va fi dezvoltată progresiv pentru a prelucra 900 tone pe zi. În anul 1911 avea o capacitate de prelucrare de 235.000 tone pe an, prin transformarea sistemului de distilare discontinuu în sistem continuu[15]. Ea a fost complet renovată prin instalarea a două unităţi de cracare, apoi în anul 1931, prin construirea unei instalaţii de distilare „pipe-still" cu o capacitate de 1.400 tone pe zi.

Materia primă folosită era ţiţeiul produs de şantierele societăţii, aflate în judeţele Prahova, Dâmboviţa şi Buzău, unde deţinea concesiuni importante (Bucşani, Moreni, gura-Ocniţei, Ţintea, Chiciura, Arbănaşi, Valea Voievozilor, etc.). În anul 1925, obţine de la Stat 3 perimetre importante de câte 10 hectare fiecare, la Moreni, Gura Ocniţei şi Mislea dar activitatea de producţie se limita aproape la terenurile deţinute la Gura Ocniţei şi Moreni. A mai obţinut de la Stat, perimetre la Ceptura, Gorgota şi Tocilele unde îşi va concentra activitatea de foraj. În anul 1930, societatea deţinea 1.300 de hectare din care 100 în exploatare[16]. Pentru nevoile şantierelor sale, mai precis întreţinere, reparări de unelte şi maşini, societatea a construit în anul 1920, atelierul mecanic din comuna Moreni, care era deservit inclusiv de o linie ferată îngustă care lega atelierul de gara Moreni, în lungime de 300 de metri, iar în anul 1929, atelierul mecanic de la Mislea. Ulterior, a construit un atelier şi la Băicoi[17].

---

[14] Născut în anul 1871, la Breslau, ia parte la fondarea, în 1904 a Societăţii „Aquila Franco-Română" a cărui administrator-delegat şi director general a fost timp de 25 de ani. Cetăţenii francezi din România l-au ales preşedinte al coloniei lor. El a creat „Casa Francezilor" şi „Uniunea Francezilor din România" instituţii menite să strângă relaţiile dintre membrii lor precum şi să întreţină legături din ce în ce mai cordiale cu România.

[15] Valentina Mihailescu, *150 de ani de industrie petrolieră românească,* în „Telegraful de Prahova", an 12, nr. 1.422, 8 septembrie 2007.

[16] D.J.A.N. Argeş, dosar 9/1931-1944, f. 118.

[17] *Ibidem*, dosar 10/1932, f. 33-51.

Societatea „Colombia" în decembrie 1931, aparținea de Inspectoratul 2 Minier Ploiești[18].

Adunarea Generală a Acționarilor a hotărât, după fuziune, mărirea capitalului la 369.687.500 lei prin emiterea a 45.000 acțiuni noi a 500 lei fiecare purtătoare de dividende, începând ce la 1 ianuarie 1928, care au fost date Societății „Omnium International de Pétroles" pentru convertirea unui credit acordat Societății „Colombia"[19]. Apoi, a mai urmat mărirea capitalului la 380.000.000 lei prin emiterea a 20.625 acțiuni noi a câte 500 lei fiecare, purtătoare de dividende, începând de la 1 ianuarie 1928, care au fost oferite acționarilor la raportul de 1:20 în valoare de 10.312.500 lei.

Același drept de a primi acțiuni a fost dat și proprietarilor de la „Omnium International de Pétroles" în valoare de 22.500.000 lei. (cursul emiterii de 1.400 lei).

Statutele societății au fost modificate la 5 decembrie 1928, imediat după fuziunea cu societatea „Aquila" și publicate în „Monitorul Oficial". Durata societății era nelimitată iar obiectul activității consta în operațiuni comerciale, industriale sau financiare în legătură cu exploatarea petrolului, uleiurilor minerale și a derivatelor lor[20].

Ședințele Adunărilor generale ordinare aveau loc în primul semestru, la 15 zile după convocare. Depunerea acțiunilor trebuia făcută cel mai târziu cu cinci zile înainte de adunarea generală. O acțiune era egală cu un vot. Numărul voturilor era nelimitat. Pentru valabilitatea hotărârilor primei adunări trebuiau să fie prezenți acționari care să reprezinte cel puțin ½ din capitalul social. Adunarea generală extraordinară putea fi convocată la cererea unuia sau mai mulți acționari care să reprezinte o treime din capitalul social.

Consiliul de Administrație era format din 10-23 membrii iar durata mandatului de trei ani. Fiecare membru trebuia să depună în acțiuni suma de 50.000 lei. De asemenea, Consiliul era autorizat ca, în cazul unor nevoi stringente să poată spori capitalul societății până la 500.000.000 lei.

În ceea ce privește distribuirea beneficiului, se preciza că 5-10% se distribuia fondului de rezervă până când acesta atingea o cincime din capitalul social. Din rest se făceau rezerve speciale conform deciziei Adunării generale, 6% erau dividende, 10% tantieme ia restul supradividende. Societatea avea drept să emită obligațiuni precum și dreptul asupra unor acțiuni noi, emise în conformitate cu art. 7 din Statute.

În Bilanțul societății încheiat la 31 decembrie 1935, valoarea investițiilor mobiliare și imobiliare era de 221.862.254 lei din care 144.961.083 lei amortizat[21].

De-a lungul anilor, au fost acordate de societate dividende acționarilor astfel:

1919-1920 = 20%
1921-1932 = 0%
1933 = 5%
1934 = 0%
1935-1938 = 50; 90; 50; 25% (brut)
1939-1942 = 6; 13,56; 8,45; 9,5%

---

18 *Ibidem*, dosar 12/1931, f. 17.
19 *Ibidem*, dosar 9/1931-1944, f. 88.
20 *Ibidem*, f. 112.
21 *Ibidem*, f. 58.

Perimarea cupoanelor de dividende era fixat la 5 ani. Acţiunile societăţii au fost cotate la Bursele din Bucureşti, Paris şi Anvers. Cursul lor la Bucureşti, in perioada 1927-1931, a fost de 1.700 lei, 1.500 lei, 700 lei şi 41 lei. Cotarea la Bursa din Bucureşti s-a făcut până la 1 iulie 1945.

La Paris, în septembrie 1932, cota unei acţiuni „Colombia" a fost de 77 franci francezi şi au fost cotate până la preluarea, în 1941, a majorităţii acţiunilor Societăţilor „Omnium International de Pétroles" şi „Colombia" de către societatea germană „Kontinentale Oel G.m.b.H." din Berlin[22]. În februarie 1939, valoarea unei acţiuni Colombia era de 91 franci francezi/ acţiune sau 349,53 lei la un curs oficial de 3,83 lei/ franc francez[23].

Începând cu anul 1942, la Paris, acţiunile societăţii „Colombia" nu au mai fost cotate oficial ci în foaia Sindicatului General al Bancherilor la preţul de 61 franci acţiunea.

La data preluării de către societatea germană, Societatea „Colombia" poseda terenuri petroliere întinse în judeţul Prahova, mai ales la Moreni, Chiciura, Băicoi şi Ţintea; în judeţul Dâmboviţa la Gorgota, Bucşani şi Gura-Ocniţei (73% din producţia societăţii se obţinea de pe acest şantier); în judeţul Buzău, la Ceptura şi Arbănaşi.

De la 120 de sonde din care 62 in producţie, pe care societatea le deţinea în anul 1933, la începutul anului 1942 societatea deţinea 61 de sonde din care 58 productive şi trei în curs de săpare. Toate sondele societăţii erau legate prin conducte între ele precum şi cu rafinăria „Aquila" din Ploieşti cu Staţia de încărcare a societăţii din gara Băicoi, unde se găseau şi rezervoarele statului şi cu conducta de petrol înspre Giurgiu.

Lungimea totală a conductelor era de 150 km. Prin aceste conducte se transportau anual peste 500.000 tone produse petroliere fie ale societăţii fie ale altor societăţi. Mai deţinea 386 vagoane cisternă (163 proprii şi 223 închiriate) pentru transportul produselor petroliere de la rafinăria societăţii la Staţia de export din Constanţa[24].

Din anul 1940, societatea făcea parte din grupul de vânzare a produselor petroliere al Societăţii „Distribuţia".

Textul firmei societăţii până la sfârşitul lui octombrie 1941 a fost de „Colombia" Societatea Franco-Română de Petrol, apoi din noiembrie, „Colombia" Societate Anonimă Română de Petrol.

Consiliul de Administraţie în fruntea căruia era preşedinte G. Ţiţeica, iar vicepreşedinţi colonelul M. Andriot şi C. Brisson, a fost demis, fiind ales unul nou, în care au fost incluşi reprezentanţi germani ai societăţii „Kontinentale".

Consiliul de Administraţie al societăţii, după preluarea de către germani, era constituit din: - Eugen Savu, preşedinte şi administrator-delegat; - H. Brochhaus, vicepreşedinte;- E. R. Fischer, vicepreşedinte; - O. Gramsch, administrator-delegat; - Victor Antomescu, N. Hiott, Victor Vâlcovici, K. Blessing, Grigore Carp, André Brisson, C. Alimănişteanu – membrii; ing. Th. Ficşinescu, director general; - ing. I.

[22] *Ibidem*, f. 101.
[23] *Ibidem*, dosar 2/1931-1941, f. 196.
[24] *Ibidem*, dosar 9/1931-1944, f. 13.

Sutzu şi ing. Emil Ionescu , directori; - ing. Grigore Ioachim, procurist[25].

Se observă că reprezentanţii germani din noul Consiliu de Administraţie au lucrat cot la cot cu exponenţii capitalurilor româneşti şi ai partidelor istorice printre care Eugen Savu, N. Hiot, Victor Antonescu, Grigore Carp, etc.

Capitalul societăţii de 380.000.000 lei a fost împărţit în 760.000 acţiuni a câte 500 lei fiecare. Producţia de ţiţei, în tone, obţinută în anii 1920-1937, precum şi numărul metrilor foraţi tot în aceeaşi perioadă, au fost următoarele[26]:

Anul	Producţia obţinută/tone	Metri foraţi
1920	12.918	941
1921	106.720	8.750
1922	219.860	10.375
1923	171.488	11.516
1924	314.905	10.421
1925	305.678	4.356
1926	318.530	7.884
1927	286.716	10.813
1928	333.345	16.909
1929	436.772	15.104
1930	727.458	18.456
1931	431.579	22.052
1932	422.138	20.088
1933	599.050	24.487
1934	585.193	16.497
1935	436.772	15.104
1936	727.458	-
1937	429.915	-

Din anul 1939, producţia şi activitatea de foraj a avut mult de suferit pentru Societatea „Colombia" faţă de producţia generală a industriei române de petrol care a avut o urcare însemnată. Comenzile se livrau cu foarte mari întârzieri iar preţurile au fost în continuă urcare. Din străinătate nu se primea aproape nimic, astfel că s-a procedat cu grijă pentru un mers continuu al şantierelor, al uzinelor de degazolinare şi al rafinăriei. Totuşi, graţiei sârguinţei depuse de personalul societăţii, de la lucrător la inginer, rezultatele au fost mulţumitoare.

Dacă în anul 1939 s-au forat 24.487 m., în anul 1940 s-au forat doar 16.497 m., diferenţa datorându-se faptului că aproape toate sondele societăţii au forat în vechiul şantier de la Ţintea, însă la adâncimi mai mari, care au depăşit 3.000 de metri[27].

Producţia de gazolină obţinută de societate în perioada 1931-1941 a fost de:

[25] *Ibidem*, f. 11.
[26] *Ibidem*, f. 13.
[27] *Ibidem*, dosar 13/1940-1941, f. 2.

Anul	Producția obținută/tone
1931	3.960
1932	5.640
1933	9.530
1934	11.682
1935	15.545
1936	18.506
1937	22.303
1938	21.125
1939	17.009
1940	15.805
1941	11.211

După instalarea în anul 1938 a unei instalații noi de cracare (o baterie Winkler-Koch și o instalație de cracare Dubbs), rafinăria „Aquila" din Ploiești avea o capacitate de prelucrare anuală de 540.000 tone[28]. Cu toate acestea, capacitatea reală de prelucrare era mult inferioară celei declarate. Astfel, în 1937, deși capacitatea de cracare era de 36.000 tone, s-au prelucrat prin cracare doar 5.200 tone[29].

Între ani 1931-1941, s-au prelucrat în rafinăria următoarele cantități[30]:

Anul	Cantități prelucrate / tone
1931	258.850
1932	265.928
1933	316.000
1934	322.254
1935	371.156
1936	476.066
1937	387.952
1938	385.620
1939	401.253
1940	395.902
1941	317.507

În afară de propria sa producție, societatea mai putea prelucra cantități mari de țiței cumpărat. În baza unui contract încheiat cu Societatea „Foraky Românească" a preluat spre prelucrare și vânzare o parte din producția acesteia.

Capacitatea de stocare a rafinăriei era de 8.500 tone gazolină; 3.700 tone white-spirit; 3.400 tone gaz-oil; 4.400 tone kerosen; 24.500 tone țiței și 16.000 tone ulei.

Produsele obținute de rafinărie erau benzine, petrol, motorină, păcură, cocs, white-spirit. Calitățile au fost ameliorate progresiv, produsele putând rivaliza cu cele

[28] *Ibidem*, dosar 9/1931-1944, f. 72.
[29] „Monitorul Petrolului Român", nr. 4, anul 1938, p. 231-235.
[30] D.J.A.N. Argeș, fond Societatea „Colombia", dosar 9/1931-1944, f. 14.

străine. La 31 decembrie 1936, personalul rafinăriei se ridica la 296 de angajaţi, din care nouă străini iar mai târziu va ajunge la 1.170[31].

Începând cu anul 1935, datorită politicii Ministerului Comerţului şi Industriei apoi al Ministerului Economiei Naţionale precum şi datorită Băncii Naţionale, Societatea „Colombia", încet, încet, a abandonat pieţele sale din Germania şi Europa Centrală pentru a trimite producţia obţinută în ţările cu devize forte. Progresiv, în 2-3 ani, cvasitotalitatea exporturilor s-a făcut spre aceste ţări în acelaşi timp în Franţa, coloniile sale din Africa de Nord şi în Egipt. Aceste schimbări în politica de export au adus sacrificii importante care au făcut ca societatea, din iunie 1935, să întâmpine numeroase dificultăţi din partea autorităţilor române. Preţurile practicate de societate au fost deseori contestate şi aplicate peste 21 de procese-verbale de contravenţii[32].

În vederea asigurării devizelor necesare pentru plata armamentului importat din Franţa, guvernul liberal condus de Gheorghe Tătărăscu a cedat în anul 1936, francezilor, cantităţile de ţiţei neprelucrat pe care statul român urma să le primească în următorii 12 ani de la societăţile petroliere din ţară, drept redevenţă pentru terenurile deţinute de către acestea în concesiune de la stat. Ţiţeiul provenit din redevenţe era preluat de trustul franco-belgian „Petrofina"[33].

În baza legăturilor sale comerciale cu Societatea „Omnium International de Pétroles" precum şi a aparatului de export al acesteia, Societatea „Colombia" a exportat produse petroliere până în anul 1940, în Franţa, Anglia, Italia, Germania, Spania, Belgia, Olanda, Palestina, Siria şi Africa de Nord, SUA. „Colombia" făcea un export total şi în compensaţii.

Conform contractelor de comision din 28 februarie 1939, „Colombia" se obliga să pună la dispoziţia Societăţii „Omnium", 75% din produsele sale petroliere pentru vânzarea lor pe orice piaţă mondială, în afară de România, şi de preferinţă în ţările cu deviză forte (pentru care B.N.R. acorda o primă de 38%). Predările se făceau fob Constanţa, conform dispoziţiilor date de „Omnium" care vindea marfa, ţinând cont de regimul legal în vigoare în România şi mai ales de termenele prevăzute de Legea devizelor. „Omnium" depunea contravaloarea mărfii la corespondenţii în străinătate ai băncilor române care garantau pentru „Colombia" plăţile la B.N.R.

În baza convenţiilor încheiate între guvernul român şi guvernul francez, la 2 octombrie 1939 şi 8 martie 1940, Societatea „Colombia" a exportat în Franţa şi coloniile acesteia, diverse produse petroliere[34].

Printre principalele societăţi exportatoare de produse petroliere, din România, în anii 1938-1939, societatea „Colombia" ocupa locul VI cu 129.000 tone în 1938, respectiv 172.000 tone în 1939[35]. Beneficiul societăţii a crescut de la 42.000.000 lei în 1935, al 164.300.000 lei în 1939.

Prin portul Constanţa, între anii 1931-1940 societatea a exportat următoarele cantităţi[36]:

---

31 *Ibidem*, f. 59, 113.
32 *Ibidem*, dosar 7/1928-1939, f. 8-9.
33 Gh. Răvaş, *op.cit.*, f. 271.
34 D.J.A.N. Argeş, fond Societatea „Colombia", dosar 62/1938-1941, f. 7-8.
35 Monitorul Petrolului Român, septembrie-octombrie 1944, p. 8.
36 D.J.A.N. Argeş, fond Societatea „Colombia", dosar 9/1931-1944, f. 14.

Anul	Cantităţi exportate / tone
1931	215.000
1932	210.440
1933	307.200
1934	377.949
1935	376.417
1936	423.647
1937	386.000
1938	214.382
1939	269.269
1940	98.520

Din cauza declanşării războiului şi închiderii complete a portului Constanţa în iunie 1940, societatea a fost nevoită să exporte pe calea ferată, în 1940 111.164 tone produse petroliere iar din anul 1941, produsele au fost exportate pe calea ferată, pe Dunăre şi cele două conducte pe sub Dunăre, numai în Germania, Italia şi Bulgaria, în cantitate de 220.173 tone.

În al doilea semestru al anului 1940, exportul prin vagoane-cisternă şi cu tancurile pe Dunăre, nefiind încă pe deplin organizat, societatea a fost obligată să-şi oprească rafinăria, din lipsă de spaţii pentru depozitarea produselor petroliere. Parcul de vagoane-cisternă al societăţii, propriu şi închiriat, era de 578, din care, afectate consumului intern 250 şi 188 pentru export. Mai erau afectate 10 pentru misiunea germană, 52 pentru Italia, 11 pentru aprovizionarea depozitelor M.Ap.N.[37]. Prin înfiinţarea conductei de la Giurgiu, acest număr de 188 de vagoane era mai mare decât nevoile societăţii, astfel că, pe ziua de 31 octombrie 1941 s-a renunţat la un prim lot de 40 de vagoane, deţinut cu chirie de la Societatea „Auxiliara".

Vânzările de produse petroliere la export se făceau de către societatea „Colombia" prin intermediul societăţii petroliere „Petrol Block" cu care a avut un contract de colaborare până la 30 septembrie 1941. După această dată, toate vânzările la export s-au făcut prin intermediul societăţii „Rumäniei Mineralöl" G.m.b.H Berlin[38]. În cursul lunii septembrie 1941, această societate a preluat 26.000 tone benzină, respectiv întreaga cantitate depozitată de „Colombia" la Constanţa.

Pe plan intern, vânzările societăţii, între anii 1935-1940, care se făceau prin intermediul societăţii „Distribuţia", au fost următoarele:

Anul	Cantităţi livrate intern / tone
1935	27.733
1936	61.278
1937	67.700
1938	69.342
1939	90.009
1940	156.181

[37] *Ibidem*, dosar 62/1938-1941, f. 18.
[38] *Ibidem*, f. 20.

De la constituire, societatea a avut, an de an, profituri (23.169.897 lei în anul 1926; 49.396.878 în anul 1928; 33.364.996 lei în anul 1929) cu excepţia anului 1934 când a avut o pierdere de 15.769.612 lei. Dintre profiturile societăţii putem exemplifica: 1933 - 30.023.107 lei, 1936 - 77.416.490 lei, 1937 - 87.477.103 lei, 1942 - 42.254.395 lei.

Societatea „Colombia" a avut legături bancare cu băncile „Marmorosch Blank" din Bucureşti, „Creditul Român", Banca Naţională a României, Banca Comercială Română, Banca Centrală din Ploieşti şi Banque de Paris et des Pays-Bas având depozite în lei, dolari, mărci, franci francezi şi lire sterline[39]. Controlul societăţii era însă făcut prin intermediul băncilor „Omnium Internaţional", „Banque de Paris et des Pays-Bas", „Mirabeau" şi „Desmarais Fréres" unde acţionari majoritari erau francezii[40].

În cursul anului 1940, societatea a fost greu încercată de faptul că majoritatea personalului francez, care deţinea posturi de conducere în societate, a fost obligat să părăsească ţara în 48 de ore[41]. Ca urmare, conducerea societăţii a trebuit să fie reorganizată în grabă, astfel ca serviciile să nu sufere. În toate posturile însemnate, inginerii români au fost însărcinaţi să ia conducerea şi spre cinstea lor, şi satisfacţia societăţii, tranziţia s-a făcut fără cel mai mic incident sau pagubă pentru societate. Au fost obligaţi, în august 1940, să părăsească ţara, inginerii J. Coulon, director general adjunct (înlocuit cu I. Sutzu), A. Maratier, (înlocuit cu ing. B.Brill), Ed. Chappelet (înlocuit cu ing. Al. Voronca), P. Bouvier (înlocuit cu ing. M. Opran) şi M. Delage (înlocuit cu ing. Th. Nicolau)[42].

Societatea „Colombia", fiind societate anonimă de petrol, înregistrarea acţiunilor în vederea nominatizării lor s-a făcut conform dispoziţiilor Decretului-lege nr. 2.343 publicat în Monitorul Oficial nr. 158 din 11 iulie 1940 de către Ministerul Economiei Naţionale, care era singurul care putea indica originea etnică şi cetăţenia acţionarilor. Societatea nu cunoştea numele deţinătorilor acţiunilor şi nu înfiinţase registrul de evidenţă a acţiunilor. Anonimatul la societăţile pe acţiuni, adică practica de a nu se cunoaşte de către marele public numele celor care participau la compunerea capitalului unităţilor economice, reieşea din dorinţa însăşi a participanţilor la întreprinderile constituite sub formă de societăţi pe acţiuni. Până în 1940, capitalul societăţii compus din 760.000 acţiuni la purtător, în valoare de 500 lei fiecare, era deţinut în majoritate de două importante grupuri franceze, cu sediul în Franţa şi anume „Omnium Français de Pétroles" şi „Société Française et Roumaine de Pétroles".

După ocuparea Franţei, majoritatea acţiunilor „Colombia" au fost preluate de către Societatea „Kontinentale Oel A.G." din Berlin. În ultima Adunare Generală din 31 octombrie 1941, s-a depus, în vederea exercitării dreptului de vot, 518.488 acţiuni de către Kontinentale, 100 de acţiuni de către H. Osterwind şi 100 de acţiuni de către Rudolf Kargel[43]. Astfel, componenţa Consiliul de Administraţie se va modifica, având majoritate germană iar societatea „Colombia" va sluji interesele germane în materie de

[39] *Ibidem*, f. 108.
[40] *Ibidem*, dosar 2/1931-1941, f. 346.
[41] *Ibidem*, dosar 13/1940-1941, f. 4-5.
[42] *Ibidem*, dosar 39/1938, f. 11.
[43] *Ibidem*, dosar 17/1940-1945, f. 10.

petrol până în anul 1944, când, din păcate, va intra, ca şi alte societăţi petroliere, în sfera intereselor sovietice, care vor deţine majoritatea acţiunilor după înfrângerea Germaniei.

THE ACTIVITY OF THE SOCIETY "COLOMBIA", A FRENCH-ROMANIAN PETROLEUM SOCIETY

Abstract

The society "Colombia" was one of the most important petroleum societies of Romania. It was founded with a French capital in 1905. It was the biggest French investment in the petroleum area. After 1944 the Soviet side will take over the stock and will introduce the society in Sovrompetrol.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XV**, 2006

ROMÂNIA ÎN GEOPOLITICA KOMINTERNULUI ŞI KOMINFORMULUI[1]

GHEORGHE BUZATU*

Propaganda comunistă a prezentat decenii la rând drept unul dintre elementele de bază ale „învăţăturii" lui Lenin descoperirea-i epocală privind posibilitatea victoriei revoluţiei proletare într-o singură ţară[2]. Faptul că unica ţară de pe mapamond în care a triumfat la 1917 revoluţia bolşevică era un imperiu multinaţional nu a schimbat cu nimic datele problemei în viziunea teoreticienilor marxişti-leninişti, ci doar le-a întărit convingerea că evenimentul trebuia imitat şi de proletariatul altor ţări, iar, dacă se putea, chiar de pe întreaga planetă. Trebuie să fim convinşi că, dacă, prin absurd, experimentul proletar leninist ar fi reuşit nu într-un imperiu, ci undeva, într-o ţărişoară ori chiar în capitala unei puteri de valoare medie, nicicum nu se mai punea problema exportului de revoluţie, al propagării ei la scară mondială. Ci alta, mult mai simplă, a supravieţuirii experimentului! Lenin şi Troţki au fost nu numai inspiratorii, ci şi făptuitorii planului de construcţie a organismului menit a pregăti şi declanşa revoluţia mondială – partidul mondial, care a fost şi a rămas, de la 1919 şi până la 1943, Internaţionala a III-a – *Kominternul*[3], organism transformat apoi în *Kominform*. Dar, indiferent de modul cum au fost botezate sau promovate – *Komintern* ori *Kominform* –, cele două organisme monstruoase îşi continuă existenţa, poate ... moştenirea, chiar şi astăzi, după prăbuşirea sistemului comunist în ţările Europei Est-Centrale în 1989 sau în patria de origină, URSS, în decembrie 1991[4]. În cazul României, proba elocventă a acestei supravieţuiri, dacă nu a sistemului, cel puţin a ideologiei lui, ne-a oferit-o la 18 decembrie 2006 Raportul Final al „Comisiei Internaţionale" Tismăneanu. Un product lamentabil din toate punctele de vedere şi care, culmea, deşi menit şi finanţat să ofere temeiurile ştiinţifice şi practice ale condamnării comunismului, a atestat, o dată în plus, o situaţie simplă şi hilară, şi anume: *kominternismul* n-a murit, iar, dacă s-a întâmplat cumva aşa ceva, el însă nu s-a predat! Capitularea, cu alte cuvinte, fiindu-i amânată... *sine die*!

---

[1] Capitol din volumul *România sub Imperiul Haosului* (sub tipar, apariţie - Bucureşti, 2008).

* Bucureşti.

[2] I.V. Stalin, tovarăşul de luptă şi urmaşul lui V.I. Lenin, se va impune drept autorul şi executantul teoriei construcţiei socialismului într-o singură ţară (cf. Giuseppe Boffa, *Istoria Sovetskogo Soiuza*, vol. 1, Moskva, IMO, 1990, 258 şi urm.).

[3] În fapt, Internaţionala a III-a şi-a continuat activitatea, ca secţie a C. C. al P. C. (b) al Rusiei, încă trei-patru ani după ce şi-a proclamat autodizolvarea la 15 mai 1943 (cf. Fernando Claudin, *The Communist Movement from Komintern to Cominform*, Harmondsworth, Penguin Books, 1975, p. 40-43, 455 şi urm.).

[4] Cf. Gh. Buzatu, *Geopolitica Kominternului*, în „Euxin. Revistă de sociologie, geopolitircă şi geoistorie", nos. 1-2/1997, Bucureşti, p. 149-158.

În biografia oficială a lui Lenin, tipărită în zeci şi sute de ediţii la Moscova, în ruseşte şi în numeroase limbi de circulaţie internaţională, se sublinia fără nici o reticenţă cum că: „Marele merit al lui Lenin constă în faptul că, dezvăluind esenţa Puterii sovietice ca formă de dictatură a proletariatului promovată de istorie în Rusia, el a arătat importanţa internaţională a principiilor fundamentale care stau la baza tuturor celorlalte forme politice ale dictaturii clasei muncitoare. Principiile leniniste ale organizării statului proletar, cum sunt: asigurarea participării hotărâtoare a maselor la conducerea statului, desfiinţarea funcţionărimii privilegiate şi a vechii armate, care erau situate deasupra poporului, centralismul democratic şi celelalte, constituie trăsăturile fundamentale nu numai ale Puterii sovietice, ci şi ale orânduirii politice din toate ţările de democraţie populară din Europa şi din Asia, oricare ar fi particularităţile lor concrete istorice şi naţionale"[5].

Kominternul, ca partid mondial al proletariatului[6], a luat naştere oficial în urma unui congres reunit la Moscova în perioada 2-6 martie 1919[7], marii săi artizani fiind V. I. Lenin, L. D. Troţki[8], G. E. Zinoviev[9], Cristian Rakovski[10]. I.V. Stalin n-a avut un rol marcant la naşterea organismului pe care însă l-a patronat cu mână de fier după moartea lui Lenin[11]. Până la dispariţia sa oficială, la 15 mai 1943, *Kominternul* a fost supranumit, proclamat şi recunoscut ca atare drept partid al lui Lenin şi Stalin, al muncitorilor din toată lumea, adică, într-un fel, dublura P.C.(b) din Rusia, căruia, prin forţa lucrurilor, i se recunoştea rolul de creier al mişcării proletare mondiale, tocmai avându-se în vedere liderii şi izbânda Revoluţiei din Octombrie 1917. *Kominternul* a ajuns, de fel întâmplător, una cu Lenin şi Stalin sau viceversa. Era aşa cum versificase Vladimir Maiakovski, cu referire însă la P.C. (b) din Rusia:

„Partidul şi Lenin – fraţi gemeni,/ Istoria – mamă îi socoate asemeni./ Iar noi spunând: Lenin – Partidul numim,/ Partidul noi spunem – la Lenin gândim...".

În 1924, după moartea lui Lenin, Stalin i-a în absolut toate structurile

[5] P.N. Pospelov şi colaboratorii, *Lenin. Biografie*, Bucureşti, Editura Politică, 1961, p. 419 (ediţia originală - Moscova, 1960).

[6] Vreme de decenii, cât timp regimul comunist s-a aflat la putere, s-a avansat teoria oficială cum că Internaţionala a III-a „a fost organizaţia fondată de Lenin şi succesoarea istorică a Ligii Comuniştilor şi a Internaţionalei I conduse de K. Marx şi F. Engels. Ea a moştenit cea mai bună tradiţie a Internaţionalei a II-a" (A. I. Sobolev, K. K. Shirina ş.a., eds., *Outline History of the Communist International*, Moscow, Progress Publishers, 1971,p.7). De reţinut că, între anii 1938 şi 1953, a funcţionat şi Internaţionala a IV-a, sub influenţa troţkiştilor (cf. *Sovetskaia Istoriceskaia Enţiklopedlia*, vol. 6, Moskva, 1965, p. 150). De asemenea, în 1921-1923 fiinţase Internaţionala 2½, reunind partidele socialiste centriste din Austria, Belgia, Anglia, Germania, Grecia, Spania, Polonia, România, S. U. A., Franţa şi Elveţia. În 1923, ea a devenit, în urma unui congres ţinut la Berna, Internaţionala Socialistă a Muncii *(ibidem)*.

[7] *Ibidem*, p. 416 şi urm.

[8] Pe numele său adevărat: Leon Davidovici Bronştein (1879-1940): Despre viaţa şi activitatea sa vezi, îndeosebi, Dmitrii Volkogonov, *Troţki. Politiceskii portret*, vol. 1-2, Moskva, Novosti, 1992. După alungarea, dictată de Stalin, a lui Troţki din partid şi apoi din U. R. S. S., fost personaj nr. 2, după Lenin, al revoluţiei bolşevice din 1917 a devenit pentru decenii un nume interzis pe tot cuprinsul Imperiului Roşu. Troţki a revenit în atenţie la Moscova în perioada finală a perestroikăi, când s-a iniţiat tipărirea principalelor sale lucrări: *Istoria revoluţiei ruse*, *Stalin*, *Viaţa mea*, *Literatura şi revoluţia*, *Siluete politice*, *Şcoala stalinistă a falsificării* ş.a. (cf. Dmitrii Volkogonov, *op.cit.*, p. 16).

[9] Pe numele său adevărat: Grigori Evseevici Radomilski (Apelbaum) (1883-1936).

[10] Acesta a fost implicat iniţial în problemele privind partidele comuniste şi muncitoreşti apărute în ţările Europei est-centrale.

[11] Cf. Jean Elleinstein, *Staline*, Paris, Marabout, 1984, p. 6-64.

Kominternului, dar, mai cu seamă la conducerea şi în spiritul organizaţiei. Şi nu în zadar. Doar la moartea lui Lenin, la şedinţa de doliu din 26 ianuarie 1924 a Congresuluil II al Sovietelor, Stalin, rostind ceea ce s-a denumit pompos Marele jurământ, a precizat cu privire la ambele partide – cel „naţional" al URSS şi cel „mondial" al *Kominternului* – primite şi asumate drept moştenire:

„Părăsindu-ne, tovarăşul Lenin ne-a poruncit să ţinem sus şi să păstrăm credinţă principiilor Internaţionalei Comuniste. Îţi jurăm, tovarăşe Lenin, că vom îndeplini cu cinste această poruncă a ta! [...] Părăsindu-ne, tovarăşul Lenin ne-a poruncit să păstrăm credinţă principiilor Internaţionalei Comuniste. Îţi jurăm, tovarăşe Lenin, că nu ne vom cruţa viaţa pentru a întări şi a lărgi alianţa oamenilor muncii din lumea întreagă: *Internaţionala Comunistă*"[12].

Iar Stalin a reuşit, pentru că a ştiut, să se ţină de cuvânt. Jacques de Launay, unul dintre istoricii problemei, a subliniat sugestiv că, sub bagheta „Ţarului roşu" de la Kremlin, în fapt *Kominternul* s-a transformat în... *Stalintern*[13]. Sub patronajul său, *Kominternul* a ajuns Centrala care coordona toate partidele comuniste de pe mapamond, un veritabil aparat reunind pe mercenarii comunişti de pretutindeni şi dispuşi în orice moment – pentru a face să triumfe marile „idealuri" leninist-staliniste – să recurgă la crimă şi teroare, la spionaj şi trădare, iar aceasta indiferent de apartenenţa lor „naţională"[14]. De la bun început, *Kominternul* a fost pus la dispoziţia organului special creat de Lenin în decembrie 1917 să coordoneze teroarea roşie împotriva inamicilor regimului sovietic – Ceka, predecesoarea spirituală şi legală a faimosului NKVD, predecesorul KGB. Patron al organizaţiei a fost uns din start Felix Edmundovici Dzerjinski, care a fost asistat de doi adjuncţi care, pe rând, i-au devenit succesori – Viaceslav Rudolfovici Menjinski şi Genrih Grigorevici Yagoda[15]. Lenin s-a preocupat, ne asigură Jacques de Launay, ca trei sferturi din personalul Cekăi să nu fie de origine rusă[16]. *Kominternul* a reprezentat în realitate – după cum s-a observat[17] - „un mod de a întrebuinţa şi exploata partidele comuniste din diverse ţări potrivit intereselor de mare putere şi ţelurilor imperialiste urmărite de URSS, încă de la constituirea sa [...]. Stalin a dat o eficacitate sporită *Kominternului*, transformându-l practic în «aripa politică» externă NKVD-ului[18] [din 1954 – KGB[19]]. Aservite astfel *Kominternului* şi

---

[12] G. F. Alexndrov şi colaboratori, *Iosif Vissarionovici Stalin, Scurtă biografie*, ed. a II-a corectată şi completată, Bucureşti, Editura PCR, 1947, p. 77-78. Pentru ediţia critică a „biografiei", vezi şi Gh. Buzatu, Mircea Chiriţoiu, *Stalin cenzurat/necenzurat*, Bucureşti, Editura Ion Cristoiu, 1999.

[13] Jacques de Launay, *Istoria secretă a Kominternului. 1919-1943. Eşecul unei speranţe*, Bucureşti, Editura Venus, 1993, p. 11.

[14] Jacques de Launay, *op. cit.*, *passim*; Vladimir Alexe, *Imperiul invizibil (Dosare secrete ale secolului XX)*, Bucureşti, Editura Albatros, 1992, *p.* 17-25.

[15] Pe numele său adevărat: Hirch Tehuda (1895-1940), convertit la luteranism.

[16] Alexandre Soljénitsyne, *Deux siècles ensemble. 1917-1972*, II, *Juifs et Russes pendant la période soviétique*, Paris, Fayard, 2003, p. 314 şi urm.

[17] Vladimir Alexe, *Imperiul invizibil*, p. 17.

[18] Narodnîi Commisariat Vnutrennîh Del – Comisariatul Poporului pentru Afacerile Interne.

[19] Organismele de spionaj/contraspionaj politic care au precedat faimosul şi odiosul *K. G. B.* (*Komitet Gosudarstvennîi Bezopasnosti – Comitetul Securităţii Statului*), fondat la 13 martie 1954, au fost: *Ceka* (creată încă la 20 decembrie 1917 ca organ represiv contra „duşmanilor revoluţiei proletare"), *O. G. P. U.* (1923), *G. U. G. B./N. K. V. D.* (1934), *N. K. V. D./N. K. G. B.* (1941) şi *M. G. B.* (1946) (cf. Gh. Buzatu, *Războiul mondial al spionilor* 1939-1989, Iaşi, Editura B. A. I., 1991, p. 24-25; idem, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, II, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1995, p. 565).

intereselor expansioniste sovietice, practic toate partidele comuniste – prin cadrele lor de conducere, «teleghidate» exclusiv de către Moscova – au devenit în anii '20 - '40 principale agenturi de diversiune politică, infiltrare sovietică, sabotaj ori spionaj, dirijate direct de la Moscova de un Yagoda, Ejov sau Beria"[20]. După Dzerjinski (1917-1926), Menjinski (1926-1934), Yagoda (1933-1936) şi Ejov (1936-1938), sub conducerea lui Beria (1938-1953) NKVD-ul şi-a câştigat rolul de „instrument special prin care URSS este condusă, iar politica externă sovietică este înfăptuită"[21]. Până în 1939 şi în cursul celui de-al doilea război mondial, NKVD-ul a beneficiat pe deplin de asistenţa Internaţionalei a III-a, creată de Lenin, cum s-a precizat, cu scopul de a constitui centrul mondial al partidelor comuniste de pe mapamond şi de a înlesni sarcina declanşării revoluţiei proletare mondiale, dar care, până la sfârşit, nu şi-a depăşit statutul unei imense oficine de spionaj. De la un capăt la altul al existenţei sale, Internaţionala a III-a a fost o imensă „resursă de cadre", o preţioasă „pepinieră", înregimentând peste 100 000 de cadre dintre care s-au recrutat agenţii sovietici care s-au remarcat pe fronturile secrete ale conflagraţiei din 1939-1945 sau ale „războiului rece", care i-a succedat[22], unii dintre ei intraţi în legendă ca aşi ai spionajului mondial Richard Sorge, Alexander Rado sau Leopold Trepper! De asemenea, Markus Wolf, trecut în 1942-1943, după propriile-i recunoaşteri, prin „şcoala *Kominternului*" moscovit, avea să ajungă conducătorul celebrei STASI[23]. Situaţia nu s-a modificat după 1945, adică în anii în care Kremlinul a angajat şi a purtat „războiul rece" împotriva Occidentului şi când pe tărâmul frontului subteran s-au remarcat de asemenea unii dintre foştii activişti ori simpatizanţi ai *Kominternului* şi *Kominformului* – Klaus Fuchs în SUA sau Kim Philby în Anglia, acesta din urmă ajungând la un moment dat în

---

[20] Liderii serviciilor secrete sovietice au fost: Felix Edmundovici Dzerjinski (1877-1926), Veaceslav Rudolfovici Menjinski (1847-1934), Genrih Grigorievici Yagoda (1891-1938), Nikolai Ivanovici Ejov, Lavrenti Pavlovici Beria (1899-1953), Alexandr Nikolaevici Şelepin, Yuri Vladimirovici Andropov, Vladimir Aleksandrovici Kriucikov şi Vadim Viktorovici Bakatin, acesta fiind cel căruia i-a revenit desfiinţarea „vechiului" *K. G. B.* [vezi Leonid Mlecin, *KGB - Predsedateli organov gosbezopasnosti*, ed. a III-a, Moskva, Ţentrpoligraf, 2002; Christopher Andrew, Oleg Gordievsky, *K. G. B. Istoriia vneşnepoliticeskih operaţii ot Lenina do Gorbaceva*, Moskva, Nota Bene, 1992, *passim* (ediţia originală: *K. G. B. The Inside Story of Its Operations from Lenin to Gorbachev*, London, Harper – Collins Publishers, 1990, XXI – 776 p., după care s-a realizat şi ediţia în limba română: *K. G. B. Istoria secretă a operaţiunilor sale externe de la Lenin la Gorbciov*, Bucureşti, Editura ALL, 1994, LLXIX – 604 p); John D. Dziak, *Chekisti. A History of the K. G. B.*, Lexington – Toronto, Lexington Books, 1988, *passim*; Richard Deacon, *A History of the Russian Secret Service*, London, F. Muller, 1972, *passim*; Julius Mader şi colab. *Dr. Sorge funkt aus Tokyo*, Berlin, DMV, 1966, *passim*; *Professiia: Razvedcik - George Blake, Klaus Fuchs, Kim Philby, H. Felfe*, Moskva, 1992; *Richard Sorge's Own Story*, in Charles A. Willoughby, *Shanghai Consiracy. The Sorge Spyring*, New York, E.P. Dutton and Co., Inc., 1952, *p.* 199-203; Leopold Trepper, *Le Grand Jeu*, Paris, A. Michel, 1975; Kim Philby, *My Silent War*, New York, Ballantine Books, 1986; Vadim Bakatin, *Izbavleniie ot K. G. B.*, Moskva, Novosti, 1992; Gh. Buzatu, *Războiul mondial al spionilor*, ed. citată].

[21] Vezi Robert Conquest, *Introducere*, în John Barron, *K. G. B. The Secret Work of Soviet Secret Agents*, New York, Reader's Digest Press, 1974, *p.* VII-X.

[22] Vezi Dominique Desanti, *L'Internationale Communiste*, Paris, Payot, 1970, *passim*; Anthony Cave Brown, Charales B. Mac Donald, *On a Field of Red. The Communist International and the Coming of World War* II, New York, G.P. Putnam's Sons, 1981, *p.* 487-610; E.H. Cookridge, *Soviet Spy Net*, London, F. Muller, Ltd. 1955, *passim*.

[23] Vezi Markus Wolf, *Die Troika. Geschichte eines nichgedrehten films*, Berlin – Weimar, Aufbau – Verlag, 1989.

structurile de bază ale Intelligence Service-ului[24]. Să reţinem, în context, faptul că cei mai de seamă lideri comunişti români ai anilor '20-'50 au fost recrutaţi ori s-au pus la dispoziţia NKVD/KGB-ului, după 1944-1945 „remarcându-se" în acţiunea de sovietizare a României – Ana Pauker, Lucreţiu Pătrăşcanu, Emil Bodnăraş, Vasile Luca, Gh. Gheorghiu-Dej, dr. P. Groza ş.a.[25]. Un specialist în materie, Neagu Cosma, a relatat şi a dovedit în memoriile sale că a existat „o legătură indisolubilă" între *Komintern* şi NKVD, că, în fapt, cel dintâi era „o agentură" a celui din urmă[26]. Acelaşi a remarcat că, de regulă, agenţii NKDV – ului din perioada interbelică proveneau de pe Nistru, Tisa sau Dunăre, acoperindu-se „cu legende temeinice, interesul lor şi al celor care-i trimiteau aici fiind de a rezista nedescoperiţi, cât mai mult timp. În caz de cădere, misiunea principală – spionajul – nu trebuia divulgată, întrucât legea penală românească pedepsea cu asprime această infracţiune; scăpau mai uşor dacă apăreau în ipostaza de agenţi ai *Kominternului.* În legătură cu afirmaţia că aceşti agenţi veneau de peste Nistru, Tisa şi Dunăre, se impune o precizare: instructori pentru România în cadrul *Kominternului* au fost, rând pe rând, Bela Kun, evreu ungur, care a condus guvernul Sovietelor de la Budapesta în anii 1918-1919, C. Rakovski, un evreu bulgar, originar din Dobrogea, Pavel Tcacenko, rus din Basarabia, ca şi alţii de teapa lor. De regulă, ei îşi alegeau colaboratorii din rândul conaţionalilor, în care aveau deplină încredere. Aşa se explică faptul că printre agenţii NKDV - ului care au activat în România se aflau foarte puţini români; majoritatea absolută erau evrei din Transnistria, Basarabia, Bucovina, Transilvania, unguri şi bulgari"[27].

Această introducere va înlesni cititorului, nu ne îndoim, să pătrundă esenţa a ceea ce s-a dorit să fie şi ceea ce a fost realmente *Kominternul.* S-a voit un Partid atot-conducător al partidelor comuniste şi muncitoreşti din întreaga lume de după 1919, şi s-a realizat în fapt o Filială a PC (b) al Rusiei, pentru ca, pe planul acţiunilor pentru

---

[24] Roger Boar, Nigel Blundell, *The World's Greatest Spies and Spymasters*, London, Octopus Books, 1984, p. 28 şi urm.; Chapman Pincher, *Their Trade Is Treachery*, New York, Bantam House, 1982, p. 68 şi urm.; Alexandru Popescu, *Academia secretelor. Intelectualii şi spionajul. O istorie universală*, Bucureşti, Editura Meronia, 2006, *passim.*

[25] Gh. Buzatu, *România cu şi fără Antonescu*, Iaşi, Editura Moldova, 1991, p. 280-297; Ion Mihai Pacepa, *Moştenirea Kremlinului*, Bucureşti, Editura Venus, 1993; Nicolae Robănescu, *Kominternul, oficină de spionaj a Uniunii Sovietice*, în „Memoria. Revista gândirii arestate", nr. 15/1995, Bucureşti, p. 84-96; Vladimir Tismăneanu, *Irepetabilul trecut*, Bucureşti, Editura Albatros, 1994, *passim*; idem, *Fantoma lui Gheorghiu-Dej*, Bucureşti, Editura Univers, 1995, *passim*; Neagu Cosma, *Cupola. Securitatea văzută din interior. Pagini de memorii*, Bucureşti, Editura Globus, 1994, *passim*; G. Brătescu, ed., *O anchetă stalinistă* (1937-1938). *Lichidarea lui Marcel Pauker*, Editura Univers Enciclopedic, 1995, *passim*; Marius Mircu, Mihai Stoian, *Dosar Ana Pauker*, Bucureşti, Guteberg, 1991, *passim*; Marin C. Stănescu, Moscova, *Kominternul, filiera comunistă balcanică şi România* (1919-1943), Bucureşti, Silex, 1994, *passim*; Christopher Andrew, Oleg Gordieveski, *K. G. B. Istoria secretă a operaţiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov*, p. 251-252; *Cazul Vasile Luca*, I-II, în „Sfera politicii", Bucureşti, no. 33-34/1995-1996; Miruna Munteanu, Vladimir Alexe, *Dosare ultrasecrete*, II, Bucureşti, Editura Ziua, 2000, *passim*; Mihai Pelin, *Opisul emigraţiei româneşti. Destine în 1 222 de fişe alcătuite pe baza dosarelor din arhivele Securităţii*, Bucureşti, 2002; Gh. Buzatu, *România şi Marile Puteri (1939-1947)*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 433 şi urm.; Cristian Troncotă, *Duplicitarii. O istorie a Serviciilor de Informaţii şi Securitate ale regimului comunist din România. 1965-1989*, Bucureşti, Editura Elion, 2004; Paul Ştefănescu, *Istoria serviciilor secrete române*, Bucureşti, Editura Antet, 2007; Mihai Ungheanu, *Panait Istrati şi Kominternul*, Galaţi, Editura Porto-Franco, 1994, *passim.*

[26] Neagu Cosma, *op.cit.*, p. 29.

[27] *Ibidem*, p. 28-29.

pregătirea revoluţiei mondiale ori pentru impunerea intereselor Kremlinului peste hotare, să devină o oficină a NKDV - ului. Mai mult, oamenii săi s-au aflat în incomoda poziţie de comunişti revoluţionari, internaţionalişti, spioni şi trădători, fiecare pe rând ori de toate la un loc; cu toţii având ca mijloc de propagandă, drept *Biblia* comunismului triumfător, operele complete ale lui Marx, Engels, Lenin şi Stalin[28], toate la un loc sau fiecare în parte un altfel de *Mein Kampf*, colorată în roşu, mai mult decât sigur pentru a nu se confunda cu originalul brun al liderului nazist de la Berlin.

De mai mulţi ani, din 1991-1992, veritabila cutie a Pandorei - arhiva *Kominternului* - a fost pusă la dispoziţia istoricilor. Aşa după cum am dezvăluit încă din 1996[29], această arhivă este găzduită de R.Ţ.H.I.D.N.I. (Rossiiskii Ţentr Hraneniia i Izuceniia Dokumentov pe Noveişei Istorii – Centrul Rus pentru păstrarea şi Cercetarea Documentelor de Istorie Contemporană). Încă din 1920, partidul leninist [R. K. P. (b), apoi V. K. P., iar din 1952 – P.C. U. S.] şi-a creat un centru de cercetare dotat cu o arhivă reunind documente privind mişcarea muncitorească rusă şi internaţională, inclusiv actele conducerii centrale a bolşevicilor. De-a lungul timpului, denumirea acestui centru s-a modificat în mai multe rânduri: Istpart, Institut K. Marxa i F. Enghelsa, Institut V. I. Lenina, Obiedinenogo Instituta Marxa-Enghelsa-Lenina (din 1931), Institut marksizm-leninizma (1956) şi, finalmente, Institut teorii i istorii soţializma (1990)[30]. R. Ţ. H. I. D. N. I. a fost inaugurat la 23 decembrie 1991, când au fost prezentate presei[31] şi specialiştilor[32] arhiva şi biblioteca, regimul de cercetare etc. S-a dezvăluit, cu acel prilej, că Institutul dispunea de peste 1,5 milioane de documente (grupate în peste 600 fonduri), precum şi 9 300 de fotografii şi 8 600 m filme cu imagini din istoria Rusiei şi a URSS. Centrul şi-a propus o vastă activitate de cercetare şi editare a documentelor proprii, pentru început anunţându-se mai multe volume referitoare la *necunoscutul Lenin*, la represaliile în rândurile partidului sau escaladarea totalitarismului şi hegemonismului – *Kominternul* şi *Kominformul*. Pentru început s-a predat în cercetare chiar arhiva *Kominternului*, cuprinzând documentele oficiale ale congreselor şi conferinţelor diverselor partide comuniste şi muncitoreşti, ale unor organizaţii internaţionale manevrate de Kremlin, ale conducerii partidului leninist şi ale comitetului de control de partid, ale instituţiilor şi şcolilor superioare de partid, ale redacţiilor publicaţiilor controlate de partid, precum şi fondurile personale ale unor lideri ai mişcărilor revoluţionare ori comuniste internaţionale, ruseşti şi sovietice[33].

Cercetările noastre la R.Ţ.H.I.D.N.I.[34], care s-au desfăşurat pe parcursul unor perioade distincte (aprilie – iunie 1992 şi decembrie 1994), ne-au îngăduit în prima

---

[28] După 1956, când N. S. Hruşciov a iniţiat combaterea cultului personalităţii fostului ţar roşu de la Kremlin, opera şi numele lui Stalin au început a fi neglijate şi, apoi, ignorate.

[29] Cf. Gh. Buzatu, *Românii în arhivele Kremlinului*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1996, p. 111 şi urm.

[30] Vezi nota semnată de directorul RŢHIDNI-ului, dr. V.P. Kovlov în revista „Novaia i noveişaia istoria", nr 2/1992, Moskva, p. 192-197.

[31] T. Maximova, *Arhvî dlia vseh? Nakoneţ – to*, în „Rossiskaia Gazeta", Moskva, din 26 decembrie 1991.

[32] Vezi V.P. Kozlov, *loc.cit.*

[33] *Ibidem.*

[34] Vezi şi ghidul arhivei investigate: V.P. Kozlov şi colaboratori, *R. Ţ. H. I. D. N. I. Kratkii putevoditel*, Moskva, Izdatelslstvo Blagovest, 1993.

ordine să identificăm şi să cercetăm problematica fondurilor principale[35], din care reţinem pentru profilul acestui capitol: Fondul 17 - C.C. al Partidului Comunist (protocoale ale şedinţelor Secretariatului din 1939-1952, biroul secret al C.C., biroul Secretariatului, diverse materiale ale organizaţiilor locale de partid, 1940-1972 etc.); Fondul 488 - Congresul I al *Kominternului* (1919); Fondul 489 - Congresul II (1920); Fondul 490 - Congresul III (1921); Fondul 491 - Congresul IV (1922); Fondul 492 - Congresul V (1924); Fondul 493 - Congresul VI (1928); Fondul 494 - Congresul VII (1935); Fondul 495 - Prezidiul şi secretariatele *Kominternului*, 1919-1941; Fondul 495, opisele 10-10 - Secretariatul lui D. Z. Manuiliski, 1924-1943; Idem, opis 523 - fond personal Manuilski; Idem, opis 11 - Secretariatul lui Wilhelm Pieck, 1934-1939; Idem, opis 12 - Secretariatul lui Palmiro Togliatti, 1935-1942; Idem, opis 527 - fond personal Togliatti; Idem, opisele 13-13a - Secretariatul lui Klement Gottwald, 1933-1941; Idem, opis 14 - Secretariatul lui André Marti, 1932-1944; Idem, opis 15 - Secretariatul lui Florin, 1935-1941; Idem, opis 16 - Secretariatul lui Otto Kuusinen, 1931-1941; Idem, opis 17 - 102 Secretariatul Doloresei Ibarruri, 1935-1941; Idem, opis 72 - Secretariatul lui Gheorghi Dimitrov[36], 1934-1944; Idem, opis 18 - Comitetul Executiv al *Kominternului*, 1919-1941; Idem, opis 69 - Secretariatul Balcanic, 1926-1935; Idem, opis 33 - Materiale primite la Moscova de la Gheorghi Dimitrov şi Richard Sorge; Idem, opis 286 - Fond Predstavitelstvo Komunisticeskii Partii Rumânii pri IKKI, 1924-1945 gg. (Reprezentanţa PCR pe lângă Comitetul Executiv al Internaţionalei comuniste, 1924-1945) (în total, 56 dosare); Idem, opis 255 - Dosar Ana Pauker, dosar 4; Idem, opis 255 - Dosar Lucreţiu Pătrăşcanu (alias tovarăşul Grigorescu), dosar 7; Idem, opis 255 - Dosar Constantin Doncea (alias Victor Pandelescu), dosar 109; Fondul 498 - Biroul din Viena al *Kominternului*; Fondul 502 - Biroul Sud, 1920; Fondul 509 - Confederaţia Balcanică, 1920-1934; Fondul 510 - Confederaţia Scandinavă; Fondul 543 - Comitetul Internaţional Antifascist, 1923-1941; Fondul 556 - Activitatea Biroului C. C. al P. C. U. S.; Fondul 573 - Basarabia, 1941, 1945-1950; Fondul 575 – Arhiva Kominformului (1947-1956)[37]; Fondul 76 - F. E. Dzerjinski; Fondul 82 - V. M. Molotov; Fondul 187 - Richard Sorge; Fondul 558 - I. V. Stalin.

Cercetarea arhivelor confirmă integral studiile ştiinţifice consacrate activităţilor *Kominternului* pretutindeni în lume[38], mai puţin cărţile apărute anterior anilor 1989-1991 în U. R. S. S. şi în fostele ţări comuniste. Organismul, acest supra-partid, la care în mod automat au aderat toate partidele comuniste şi muncitoreşti din ţările apărute după prima conflagraţie mondială din 1914-1918, prin însuşi faptul însuşirii celor 21 de principii formulate de Zinoviev şi Lenin în iulie 1920[39], s-a

[35] Vezi lista completă a fondurilor respective, în Gh. Buzatu, *Românii în arhivele Kremlinului*, p. 116-118.
[36] Gheorghi Dimitrov (1882-1949), cunoscut comunist şi om de stat bulgar. A reprezentat Partidul Comunist din Bulgaria la Congresul III al *Kominternului*, iar între anii 1935 şi 1943 a fost impus de Kremlin secretarul general al organizaţiei (cf. *Sovetskaia Istoriceskaia Enţiklopediia*, vol. 5, Moskva, 1964, p. 214-215).
[37] Informaţii deja valorificate – vezi Gh. Buzatu, *România şi războiul mondial din 1939-1945*, Iaşi, CICE, 1995.
[38] Vezi, de exemplu, F. Borkenau, *World Communism. A History of the Communist International*, Ann Arbor, The University of Michigan Press, 1971.
[39] Jacques de Launay, *op. cit.*, p. 177-178. Reţinem câteva dintre principiile respective obligatorii pentru tinerele partide comuniste şi care puneau în evidenţă caracterul terorist al leninismului şi autoritatea de neştirbit a *Kominternului*: 12. – Organizarea partidului comunist trebuie să fie bazată pe o disciplină de fier, de tip militar; 13 – Epurarea periodică din partidele comuniste a elementelor mic-burgheze; 14 - Ajutor

confundat cu crima şi teroarea, cu activitatea pro-sovietică vizând subminarea şi răsturnarea ordinii legale în toate statele „capitaliste", antagoniste prin însăşi forţa lucrurilor U. R. S. S. - ului, ca „prim stat socialist al muncitorilor şi ţăranilor", cum s-a auto-proclamat oficial la Moscova. Spuneam că, din start, *Kominternul* s-a identificat cu organismele Marii Terori Roşii – cu Ceka şi toate succesoarele sale, de asemenea cu Serviciul de Spionaj Militar al Kremlinului (G. R. U. – Glavnîie Razvedîvatelnîie Upravlenoe), iar, la finele anilor '30, teroriştii kominternişti au devenit, ei înşişi, victime ale „proceselor" şi crimelor lui Stalin. Sediul din Moscova al activiştilor străini ai *Kominternului*, Hotel Lux[40], a devenit simbolul instituţiei. „O parte din istoria lumii s-a scris aici" – i-a declarat cineva lui de Jacques de Launay în momentul când acesta a vizitat bârlogul spionilor şi al activiştilor internaţionalişti[41], şi nu putem să nu fim de acord cu această aserţiune. Povestea sângeroasă a *Kominternului*, plasat pe terenul realităţilor monstruoase ale epocii staliniste, a format obiectul unui studiu obiectiv, întemeiat în esenţă pe izvoare inedite devenite de dată recentă accesibile, al istoricului rus Arkadi Vaksberg[42], pentru care instituţia a reprezentat „*o caracatiţă de coşmar ale cărei tentacule s-au întins pe toate continentele planetei* (subl. ns.)". P. C. R., încă de la fondare, în mai 1921, şi-a însuşit "principiile" amintite ale *Kominternului* ori, mai bine zis, adoptarea celor 21 de puncte a marcat crearea partidului[43]. Prin acceptarea condiţiilor de afiliere, tânărul Partid Comunist din România[44] a devenit în mod automat nu numai un prizonier ideologic al *Kominternului*, cum era cazul de altfel cu toate celelalte partide comuniste recent înfiinţate. Comuniştii români, ale căror interese începeau să se confunde „cu interesele Republicii Sovietice, pe care au obligaţiunea să le apere...", aveau obligaţia, în noua lor calitate, să militeze nu numai împotriva orânduirii sociale existente în România, ci şi împotriva tuturor intereselor legitime ale statului român. Acest comandament a devenit, nu peste mult timp, cardinal şi

---

necondiţionat acordat republicilor sovietice în lupta lor împotriva contra-revoluţiei; 16 – Hotărârile *Kominternului*, partid mondial unic, au un caracter obligatoriu (subl. ns.); 21 – A exclude din partidul comunist pe cei care resping propunerile prezente (*ibidem*, p. 177-178).

[40] Astăzi Hotel Central, pe fosta stradă Tverskaia (în 1920), în prezent M. Gorki, 10.

[41] Cf. Jacques de Launay, *op.cit.*, p. 8.

[42] Vezi Arkadi Vaksberg, *Hotel Lux*, Paris, Fayard, 1993.

[43] Aceasta după ce în prealabil, la sfârşitul anului 1920, o delegaţie a socialiştilor români (Al. Dobrogeanu-Gherea, C. Popovici, Gh. Cristescu, David Fabian, Eugen Rozvan şi Ion Flueraş) s-a deplasat la Moscova, unde a purtat discuţii cu Grigorii Zinoviev, liderul Comitetului Executiv al Internaţionalei, N. Buharin şi chiar cu V.I. Lenin, despre problemele afilierii (cf. Robert R. King, *A History of the Roumanian Communist Party*, Stanford, Hoover Institution Press, 1980, p. 16-17). Pagini din istoria adevărată a P. C. R., bazate pe documente, s-au tipărit cotidianul bucureştean „Dimineaţa" în 1990 (cf. numărul special intitulat: *A fost odată... P. C. R. de la Komintern la dictatura ceauşistă*, 16 p.) şi „Cuvântul de ambe sexe", Bucureşti, nr.6/1991, p. 6-7.

[44] Era în spiritul însuşi al afilierii impunerea faptului că toate partidele comuniste şi muncitoreşti din lume erau secţii ale „partidului mondial", cum se pretindea *Kominternul*, şi, ca atare, chiar în titulatură se sublinia elementul fundamental că, din punctul de vedere al Moscovei, reprezentau grupările dintr-o ţară sau alta. Internaţionalismul exacerbat crea, astfel, anomalii greu de explicat şi a pus grupările comuniste din majoritatea ţărilor în poziţii incomode în faţa maselor, limitându-le drastic influenţa ori conducând, precum în cazul minusculei grupări a comuniştilor români (aproximativ 1 000 în august 1944), care aflându-se la remorca Kremlinului a militat pentru subminarea statului suveran, independent şi unitar român, acţionând, astfel, ca însăşi la propria-i situare (?!) în afara legii (1924) (vezi, în acest sens, Stephen Fischer – Galaţi, ed., *The Communist Parties of Eastern Europe*, New York, Columbia University Press, 1979). Despre P. C. R., cap. datorat lui T. Gilberg, p. 281-325.

prioritar[45]. Istoricii sovietici au recunoscut, la timpul lor, faptul că Internaţionala Comunistă a manevrat toate grupările şi partidele politice afiliate din străinătate. *Kominternul* – citim într-o lucrare semi-oficială de la Moscova – „a dat o asistenţă constantă partidelor comuniste în formularea programelor lor pentru unirea forţelor şi organizaţiilor antifasciste (subl. ns.)"[46]. Iar, cu referire directă la România, este ilustrată aserţiunea, arătându-se că în august 1940 Secretariatul Comitetului Executiv al Internaţionalei a III-a a avizat conducerea P. C. R. să lanseze programul de luptă pe baza frontului unic al poporului român, care să lupte împotriva atragerii României în războiul mondial[47], contra transformării ţării în satelit al Germaniei hitleriste şi pentru prietenie cu U. R. S. S. Pe o asemenea bază, P. C. R. a avansat platforma sa de luptă în Ianuarie 1942 intitulată *Pentru pacea şi independenţa naţională a poporului român*[48]. Tot astfel, în ajunul Războiului Sfânt din 1941-1944 pentru refacerea României Mari şi zdrobirea comunismului, Comitetul Executiv al *Kominternului* s-a adresat, la 21 aprilie 1941, conducerii P. C. R. cu o scrisoare îndemnând la intensificarea tuturor eforturilor pentru asigurarea bunelor relaţii cu U. R. S. S.[49], iar aceasta într-un moment în care Imperiul Roşu colabora în 1939-1941 cu Reichul la dezintegrarea ţării şi semnele apropiatului război dintre Moscova şi Berlin nu erau evidente nici chiar pentru cercurile oficiale de la Kremlin, cu atât mai puţin pentru opinia publică naţională şi internaţională[50]. Pentru P. C. R., indiferent de „grupările" afirmate pe parcurs (*internă*

---

45 Victor Frunză, *Istoria stalinismului în România*, Bucureşti, 1993, p. 28.

46 A. I. Sobolev, K. K. Shirinya ş.a., eds., *Outline History of the Communist International*, p. 471.

47 Război care viza eliberarea Basarabiei, nordului Bucovinei şi Ţinutului Herţa, ocupate în iunie 1940, prin ameninţarea cu forţa, de U. R. S. S.

48 A. I. Sobolev, K. K. Shirinya ş.a., eds., *op. cit.*, p. 471-472.

49 *Ibidem*, p. 474.

50 Rămas şi în anii celui de-al doilea război mondial tot în meandrele *Kominternului*, P. C. R. a promovat în continuare politica a trădării naţionale, reflectată de numeroase documente. Astfel, cunoscutul document intitulat *Punctul nostru de vedere* din 10 septembrie 1940 saluta, la câteva zile după prăbuşirea regimului lui Carol al II-lea, faptul că „războiul imperialist din Europa care a dus la destrămarea câtorva state capitaliste, capitaliste moşiereşti, a dus de asemenea şi la *destrămarea României imperialiste, în hotarele ei croite pe socoteala altor ţări la Trianon şi Neuilly* (sub. ns.)" (apud Gh. Zaharia şi colaboratori, eds., *Istoria Partidului Comunist Român. Sinteză*, vol. V, Bucureşti, f.a., p.7). Se transmitea, finalmente, „un salut fierbinte popoarelor (sic!) din Basarabia şi Bucovina de nord, *eliberate de sub jugul imperialismului român* (subl. ns.)" (*ibidem*, p.12). Secretarul general al P. C. R., Ştefan Foriş, se adresa la 28 decembrie acelaşi an la Boris Ştefanov la Moscova pentru a-i expune situaţia din ţară şi acţiunile comuniştilor *„după eliberarea Basarabiei şi a Bucovinei de nord* (sub. ns.)" (*ibidem*, p. 14). Un alt document binecunoscut – intitulat *De la regimul legionar la dictatura militară* (26 februarie 1941) -, după ce aprecia că URSS rezolvase „paşnic" problema Basarabiei şi nordului Bucovinei (*ibidem*, p. 23), se exprima făţarnic cum că: „Poporul român (din ţară – n. ns.) a aflat şi află mereu despre viaţa nouă fericită şi liberă a poporului din Bucovina de nord Basarabia, care, rupt de marea familie a popoarelor sovietice, *a îndurat ocupaţia colonială a marilor moşieri şi capitalişti români în timp de 22 de ani* (subl. ns.)" (*ibidem*, p. 23-24). Aceleaşi puncte de vedere le aflăm şi în prolixul raport trimis la 10 martie 1941 de Foriş secţiei române din cadrul Secretariatului *Kominternului* (*ibidem*, p. 26-69). În acelaşi spirit, *Platforma-program* a P. C. R. din 6 septembrie 1941 îl desemna pe Ion Antonescu drept un „gauleiter" al lui Adolf Hitler în Basarabia şi Bucovina, devenite ... „vremelnic colonii subjugate de germani" (*ibidem*, p. 82). Dar poate că cea mai clară exprimare a politicii antistatale a comuniştilor români în problema integrităţii teritoriale a României o aflăm, la 3 iunie 1943, într-un material ce condamna banda lui „Iuda Foriş" (*ibidem*, *p.* 178-191) se afirma principial: „Noi punem chestiunea Basarabiei în felul următor: Marea revoluţie a poporului rus din 1917 de sub conducerea genială a lui Lenin şi Stalin a dat tuturor popoarelor din Rusia ţaristă dreptul la autodeterminare şi dezvoltare liberă în cadrul Uniunii Sovietice. Această revoluţie a dat şi poporului basarabean (?!) dreptul la libertatea sa naţională. Eliberarea Basarabiei de către Uniunea Sovietică în 1940 a fost consecinţă a politicii de aţâţare la război contra Uniunii Sovietice dusă

sau *externă*), situaţia s-a menţinut în tot timpul desfăşurării celui de-al doilea[51], cu consecinţele de rigoare asupra evoluţiilor imediat postbelice.

Aflat oricând la remorca Kremlinului, *Kominternul* a traversat în epoca interbelică toate *volte-face*-urile Moscovei, săvârşind grave erori strategice ce au înlesnit accesul la putere al naziştilor ori au condus nemijlocit la conflictul din 1939-1945. Reţinem câteva asemenea erori politice de proporţii[52]: transpunerea semnului egalităţii, în anii '20 şi la începutul anilor '30, între social-democraţia europeană şi social-fascismul german ori italian; neputinţa Partidului Comunist din Germania de a bara drumul spre putere al lui Adolf Hitler[53]; cel din urmă act din timp de pace al Kremlinului, semnarea Pactului odios Hitler-Stalin la 23 august 1939, a prejudiciat cel mai grav interesele înseşi ale *Kominternului* şi ale popoarelor, pe care comuniştii pretindeau că le apără cu cerbicie[54]. Chiar la 22 august 1939, deci în orele care au precedat nemijlocit semnarea Pactului la Kremlin, Gheorghi Dimitrov, secretarul general al Comitetului Executiv al *Kominternului*, s-a adresat „tuturor partidelor" în subordine din lume şi liderilor francezi Maurice Thorez şi Jacques Duclos, pentru a le „explica" natura şi ţelul înţelegerii sovieto-germane; în context, responsabile erau socotite Marea Britanie şi Franţa pentru eşecul negocierilor militare tripartite din august 1939 de la Moscova, iar scopul Pactului - care în fond a deschis nemijlocit calea unui nou război european şi, în consecinţă, mondial - consta esenţialmente în „divizarea" tuturor agresorilor imperialişti, deopotrivă Marea Britanie, Franţa, Germania şi Japonia[55]. Toate partidele comuniste au fost debusolate în urma „alianţei" proclamate între Stalin şi Hitler, astfel că la 27 august 1939 Dimitrov şi Manuilski, liderii operativi de atunci ai *Kominternului*, se adresară personal liderului de la Kremlin. A urmat, la 7 septembrie 1939, o reuniune a lui Dimitrov cu Stalin, Molotov, Jdanov, dictatorul sovietic impunându-şi punctul de vedere[56]. Drept urmare, la 9 septembrie 1939, Secretariatul *Kominternului*, nicidecum altfel decât în spirit de supunere, decise transmiterea unei directive către toate partidele comuniste din lume, constrânse, contrar a tuturor acţiunilor şi propagandei anterioare, să susţină mai departe politica Moscovei pe motivul că ostilităţile în desfăşurare reprezentau „un război imperialist injust, provocat de burghezia tuturor ţărilor beligerante (subl. ns.)", care, deci, nu trebuia susţinut în vreun fel. Cât priveşte Polonia, victimă a Reichului nazist, aliat cu URSS în urma Pactului Hitler-Stalin, proletariarul mondial era îndemnat să nu

de aventurierul [rege] Carol. Uniunea Sovietică a dat atunci o lovitură regimului hitlerian (sic!) al lui Carol, dând astfel un ajutor preţios forţelor democratice pentru a alunga pe Carol şi a duce o politică de bună vecinătate cu Uniunea Sovietică. Poporul basarabean e cotropit actualmente de hitlerişti ca şi noi. Acest popor luptă pentru libertatea sa. El va şti să-şi aleagă singur regimul său social şi politic conform declaraţiei Chartei Atlanticului..." (*ibidem*, p. 188).

[51] Este deosebit de semnificativ că documentele probatorii pe această temă au fost culese şi păstrate cu grijă în arhivele fostului CC al PCR (cf. ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar 8/1943 – documentele interne; idem, dosar 3/1942 – ordinele şi indicaţiile lui I. V. Stalin).

[52] Vezi Fernando Claudin, *op.cit.*, *passim*.

[53] Apreciată drept „cel mai mare dezastru" interbelic pentru *Komintern* (*ibidem*, p. 127).

[54] *Ibidem*, p. 294; *Komintern i sovetsko-ghermanskii dogovor o nenapadenii*, în „Izvestiia ŢK/KPSS", nr. 12/1989, Moskva, p. 202-215.

[55] Bernhard H. Bayerlein şi colaboratori, *Moscou-Paris-Berlin. Télégrammes chiffrés du Komintern (1939-1941)*, Paris, Éditions Tallandier, 2003, p. 60-62, 74-75.

[56] *Komintern i sovetsko-ghermanskii dogovor*..., p. 207.

susţină cauza victimei devenită peste noapte stat... „fascist", pe planul general „ofensiva" (sic!) trebuind desfăşurată contra politicii trădătoare a social-democraţiei. În fond, Germania era exonerată de orice culpă pentru războiul în curs, iar inamicul proletariatului mondial se ascundea „mai cu seamă" în Franţa, Anglia, Statele Unite şi Belgia. Cine interpretase altfel lucrurile – stipula directiva *Kominternului* din 9 septembrie 1939 –, trebuia „în cel mai scurt timp posibil să-şi redreseze linia politică"[57]. În esenţă, Stalin şi, ca atare, *Kominternul*, abandonând, practic răsturnând orientarea politică anterioară care-l avusese în obiectiv pe Hitler, impuneau de-acum proletariatului mondial şi partidelor comuniste de pe mapamond ca – potrivit unei practici simpliste, cunoscute de când lumea, şi potrivit căreia prietenul prietenului meu este prietenul nostru – să procedeze la o nouă selecţie în privinţa aliatului de moment. Germania, legată de URSS prin Pactul de la 23 august 1939, ieşea din vizor, pentru ca, în schimb, inamicii de atunci ai Reichului (Marea Britanie, Franţa şi toţi susţinătorii lor) să fie trecuţi în rândurile adversarilor, nu numai ai Berlinului ci, obligatoriu, şi ai Moscovei! O asemenea „orientare" politică generală avea să se menţină până în primăvara anului 1941, când, după ocuparea Greciei şi Iugoslaviei, *Kominternul* se decise, în sfârşit, să considere lupta Angliei şi Franţei împotriva Germaniei un... război drept[58].

La nivelul central al *Kominternului* câteva grupări comuniste ajunseseră să fie bine reprezentate în anii '30-'40, şi anume: germană, bulgară, franceză, italiană, spaniolă, cehă, lungară, finlandeză şi austriacă[59], cea română impunându-se după şi prin sosirea Anei Pauker la Moscova în mai 1941[60], deşi ea avea să rămână până la capăt, în septembrie 1944 în eşalonul secund al organizaţiei[61]. Activiştii grupaţi în jurul Anei Pauker, proclamată oficial „Passionaria din Carpaţi" (?!), vor reprezenta în anii războiului ceea ce s-a recunoscut ulterior, chiar de către oficialităţile comuniste de la Bucureşti din anturajul lui Gh. Gheorghiu-Dej şi Nicolae Ceauşescu, nucleul dur, „aripa externă" a P. C. R.[62]. În etapa ultimă a celui de-al doilea război mondial şi după ocuparea ţării de către trupele sovietice, la 23 august 1944, în cursul comunizării României, gruparea moscovită kominternistă avea să intre în conflict deschis cu gruparea comunistă din interior, care, pentru a-şi asigura succesul şi câştiga protecţia Kremlinului, şi-au compromis „tovarăşii de drum" şi au recurs la eliminarea fizică ori politică a foştilor colegi[63]. Totul ţinea de „regula jocului", care-l confirma integral pe Marx, în sensul că toate revoluţiile câte au fost şi-au sacrificat, cu o prioritate

---

57 Bernhard H. Bayerlein şi colaboratori, *Moscou-Paris-Berlin*, p. 74-75; R.Ţ.H.I.D.N.I., fond 495, opis 18, dosar 1292, filele 47-48.
58 *Komintern i sovetsko-ghermanskii dogovor o nenapadenii*, p. 214.
59 Cf. Jacques de Launay, *op.cit.*, p. 138-139.
60 Cf. Gh. Buzatu, Eftimie Ardeleanu, *Din tainele istoriei*, în „Document", nr. 1/2001, Bucureşti (Este publicat şi comentat raportul nr. 15013/S/1941 al Inspectoratului de Poliţie Iaşi privitor la schimbarea, între autorităţile române şi sovietice, la Ungheni, în 3 mai 1941, a „prizonierilor" Ana Pauker contra Moş Ion Codreanu); Adrian Pandea, *„Passionaria din Codăeşti"*, în „Document", nr. 3/2000, Bucureşti, p. 40 şi urm.
61 *Ibidem*, p. 139-140.
62 Vezi Gh. Buzatu, *România şi războiul mondial din 1939-1945*, p. 260-278; Vladimir Tismăneanu, *Arheologia terorii*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1992, *passim*.
63 T. V. Volokitina şi colaboratori, eds., *Vostocinaia Evropa v dokumentah rossiiskih arhivov, 1944-1953 gg.*, I-II, Moskva – Novosibirsk, Sibirskii Hronogrfaf, 1997-1998, *passim*; vezi şi Marius Mircu, Mihai Stoian, *Dosar Ana Pauker, passim*; *Cazul Vasile Luca*, I-II, în *loc. cit.*

remarcabilă şi o satisfacţie canibalică, proprii fii!...

***

Finalmente, *Kominternul* – organism teribil şi oribil al fostului Imperiu Roşu – şi-a depăşit, în activitate fiind ori după deces, propriile-i limite şi influenţe. Ceea ce a fost posibil, în fapt, nu atât datorită meritelor reale câştigate, ci datorită, precumpănitor, cordonului ombilical ce-l apropiase (şi subordonase) definitiv serviciilor secrete ale URSS, în speţă NKVD/KGB şi GRU. Astăzi, în fond, organismul - după cum şi sistemul care l-a inventat, manevrat şi folosit - reprezintă un cadavru, deopotrivă şi Imperiul Roşu leninisto-stalinisto-troţkist care i-a dat fiinţă, deşi spiritul tuturora dăinuieşte. Cum? cât timp? şi de ce? – iată întrebări la care nu ne propunem să răspundem în continuare. În opinia noastră, fiind cu mult mai folositor şi mai interesant să aflăm ceea ce, eminamente, a reprezentat în epocă *Kominternul*. Sub acest aspect, sinteza inedită intitulată *Kominternul* – metoda sa de lucru şi colaborarea cu Armata Roşie, inclusă în anexă, redactată de serviciile secrete de la Bucureşti în decembrie 1940 la solicitarea Generalului Ion Antonescu, reprezintă, din toate punctele de vedere, după cum – sperăm – cititorul va aprecia, un document categoric şi, de ce nu, surprinzător, prin forţa analizei, multitudinea şi exactitatea informaţiilor vehiculate, iar, nu mai puţin, prin obiectivitatea tratării subiectului. Documentul este cu atât mai semnificativ cu cât, în primul rând, cuprindea revelaţii în privinţa organizării şi funcţionării *Kominternului*[64], urmărind filiera ce atesta indiscutabil activitatea, practic sub aceeaşi tutelă şi în acelaşi spirit, a instituţiilor în esenţă criminale - Kominternul, conducerea Partidului Comunist şi serviciile secrete ale Kremlinului (în speţă NKVD/KGB[65] şi GRU), evidenţiind că, în funcţie de stadiul războiului mondial la finele anului 1940[66], Kominternul, în chip necesar şi obligatoriu, a acţionat prioritar în sfera activităţii departamentului de spionaj ale Armatei Roşii (GRU)[67].

[64] Relativ la conexiunile cu Serviciile secrete moscovite, aflăm următoarul paragraf: „Secţia Informaţii [a Konminternului] culege date asupra vieţii din ţările necomuniste, pe care le transmite Gugobezului şi Secţiei Informaţii din Statul Major General al Armatei Roşii, prin intermediul Comitetului Executiv.

[65] În sinteza de referinţă, datată 1940, se preferă – după cum se va observa – denumirea Gugobez. După cum s-a menţionat (vezi *supra* nota 17), între multiplele denumiri ale Centralei, de la Ceka la KGB, din 1917 până în 1954, s-au mai aflat: OGPU (1923-1934), GUGB/NKVD (1934-1941), NKVD/NKGB (1941-1946) şi MGB (1946-1954). Or, în perioada în care a fost prezentată sinteza (decembrie 1940), instituţia purta oficial denumirea GUGB/NKVD, adică: „Glavnoe Upravlenîie Gossudarstvennîi Bezopasnosti/Narodnîi Komissariat Vnutrennîh Del" (în traducere – Direcţia Principală pentru Securitatea Statului/Comisariatul Poporului pentru Afacerile Interne), de unde autorii materialului de la Bucureşti au apelat la numele aflat cel mai lesne la îndemână – Gugobez (evident de la Glavnoe Upravleniie Gossudarstvennîi Bezopasnosti), ceea ce demonstra, o dată în plus, dependenţa fundamentală a *Kominternului* de Serviciul spionajului politic al regimului stalinist.

[66] În fond, în momentul în care Adolf Hitler a semnat Directiva de război nr. 21 („Cazul Barbarossa") = atacarea URSS până, cel mai târziu, la 1 mai 1941!

[67] Vezi cap. 4 al sintezei pe tema colaborării *Kominternului cu Armata Roşie*, unde se constată în chip expres că: „A fost – dar – necesar ca o parte din Birourile şi posturile Kominternului din străinătate să iasă de sub autoritatea Comitetului Central şi să treacă la dispoziţia fie a Secţiei Operaţiilor, fie a Serviciului Secret (Razvedupr)". Pentru alte probleme speciale, cf. Cristian Troncotă, Alin Spânu, *Documente SSI privind spaţiul sovietic. 22 august 1939 – 23 august 1944*, Bucureşti, INST, 2004.

- ANEXĂ -

KOMINTERNUL - METODA SA DE LUCRU ŞI COLABORAREA CU ARMATA ROŞIE

Decembrie 1940

CUPRINSUL[68]

Pagina

1. GENERALITĂŢI

Ideea comunistă în Europa datează mult înainte de Marx şi Engels; însă aceşti doi gânditori au fost primii care au făcut din această idee o doctrină politică de luptă, care mai târziu s-a transformat într-o mişcare a aşa-zisei clase proletare.

ACEASTĂ MIŞCARE, până după războiul mondial[69], S-A LIMITAT SĂ ACTIVEZE NUMAI ÎN ŢĂRILE INDUSTRIALE, UNDE CLASA PROLETARĂ ERA DESTUL DE PUTERNICĂ, FĂRĂ CA IDEOLOGIA COMUNISTĂ SĂ FIE EXPLOATATĂ ÎN VEDEREA DECLANŞĂRII UNEI REVOLUŢII MONDIALE ŞI INSTAURĂRII DICTATURII PROLETARIATULUI, CI NUMAI PENTRU AMELIORAREA SITUAŢIEI ECONOMICE A MUNCITORILOR.

Această mentalitate, susţinută cu hotărâre de Internaţionala II-a Comunistă de la Amsterdam, a avut drept rezultat colaborarea comuniştilor cu clasa burgheză în timpul războiului mondial.

Comuniştii de la Moscova, nemulţumiţi de acest rezultat, au dat mişcării un caracter mai hotărât şi realist, reuşind – astfel – în anul 1919[70] să transforme Rusia monarhistă absolută, într-un Stat comunist, în care să poată realiza integral ideea comunistă.

Nemulţumit numai cu acest rezultat, LENIN INFIINŢEAZĂ INTERNAŢIONALA COMUNISTĂ DE LA MOSCOVA (KOMINTERN), PE CARE A FĂCUT-O INSTRUMENTUL DE DISTRUGERE A VECHII ORDINI ŞI DE CREARE A UNEI ALTE FORME DE STAT.

Kominternul reprezintă deci ideea de asociaţie a muncitorilor din întreaga lume, în scopul comunizării tuturor ţărilor burgheze. Pentru aceasta, în fiecare ţară a luat fiinţă câte un partid comunist, care urma să activeze fie legal, fie clandestin în spiritul ideilor preconizate de Moscova.

---

[68] Trimiterile se fac la paginarea textului original. Titlurile, subtitlurile şi fragmentele subliniate ori evidenţiate cu verzale sunt respectate întocmai după manuscris.
[69] Din 1914-1918.
[70] Exact – 1917.

Desigur, unealta de realizare a scopului principal era proletariatul, veșnic nemulțumit de situația sa economică și socială.

Dar, pentru ca victoria să fie completă, trebuia ca proletariatul să pună mâna pe putere și să instituie dictatura, deoarece comuniștii nu mai voiau să mai facă vreun compromis cu burghezimea.

Se constată – deci – că INTERNAȚIONALA COMUNISTĂ, DINTR-O ORGANIZAȚIE CARE LUPTĂ PENTRU FRATERNIZAREA TUTUROR MUNCITORILOR, S-A TRANSFORMAT ÎNTR-UN ORGAN DE ACȚIUNE, TRECÂND PESTE SUVERANITATEA STATELOR, ORGANIZÂND ȘI DISPUNÂND DE O FORȚĂ CONSTITUITĂ ÎN INTERIORUL UNUI STAT, FORȚĂ CARE – LA MOMENTUL OPORTUN – SĂ SE TRANSFORME ÎNTR-O ARMĂ DE ȘOC ÎN VEDEREA DISTRUGERII STATELOR BURGHEZE ȘI TRANSFORMĂRII LOR ÎN REPUBLICI FEDERATE.

2. <u>ORGANIZARE</u>

ORGANELE DE CONDUCERE

Pentru ca eforturile să nu fie dispersate, KOMINTERNUL ȘI-A CREAT UN ORGAN SUPREM, CARE SĂ CONDUCĂ ȘI SĂ COORDONEZE ACTIVITATEA PARTIDELOR COMUNISTE DIN DIFERITE ȚĂRI, partide care – conform Statutului Kominternului – sunt considerate ca Secțiuni ale Internaționalei Comuniste.

ACEST ORGAN DE CONDUCERE ESTE COMITETUL EXECUTIV, de care depind următoarele secțiuni:

a) Organizare;
b) Propagandă și Agitație;
c) Informații;
d) Legături;
e) Secretariatul General.

Tot de Comitetul Executiv al Kominternului depinde Comitetul Central al Partidelor Comuniste din țările necomunizate, care la rândul său are în subordine următoarele secțiuni:

- Biroul Politic;
- Biroul de organizare;
- Secția de Propagandă și agitație;
- Comisia de Revizie;
- Secretariatul General.

De Secretariatul General depind direct secretariatele unor grupuri de țări, care se aseamănă din punct de vedere rasial, etnic, geografic, social, economic etc. Aceste secretariate, care au sediul la Moscova, sunt următoarele:

Secretariatul nr. 1 – Belgia, Elveția, Franța, Italia, Olanda și coloniile lor;
Secretariatul nr. 2 – Germania;
Secretariatul nr. 3 – Marea Britanie și coloniile sale;
Secretariatul nr. 4 – Statele Unite și Canada;
Secretariatul nr. 5 – America Latină, Mexic, Portugalia și Spania;
Secretariatul nr. 6 – Danemarca, Islanda, Norvegia și Suedia;
Secretariatul nr. 7 – Finlanda, Polonia și Țările Baltice;
Secretariatul nr. 8 – Cehoslovacia și Ungaria;

Secretariatul nr. 9 – U.R.S.S.;
Secretariatul nr. 10 – România şi Ţările Balcanice;
Secretariatul nr. 11 – China, Japonia, Coreea şi Mongolia;
Secretariatul nr. 12 – Egipt, Iran, Palestina, Siria, Ţările Arabe şi Turcia.

Secţia Legăturilor întreţine raporturi cu diferitele secţiuni naţionale ale Kominternului, adică cu Partidele Comuniste din ţările necomuniste.

Secţia Informaţii culege date asupra vieţii din ţările necomuniste, pe care le transmite Gugobezului şi Secţiei Informaţii din Statul Major General al Armatei Roşii, prin intermediul Comitetului Executiv.

Cum partidele comuniste din diferitele ţări nu sunt considerate ca partide politice în ţările respective, ci ca reprezentante ale Kominternului, se poate deduce că organizarea serviciilor de informaţii ale Internaţionalei Comuniste constituie – pentru Moscova – un mare avantaj din punct de vedere informativ.

INTERNAŢIONALE COMUNISTE

Între altele, Comitetul Executiv colaborează cu diferite „Internaţionale" auxiliare, în aparenţă independente, real însă subordonate integral acestui Comitet, prin intermediul celulelor secrete, care lucrează în cadrul fiecărei Internaţionale independente.

Iată lista acestor organe auxiliare:

1. Internaţionala Sindicatelor Profesionale Roşii (Profintern);
2. Internaţionala Cooperatistă;
3. Internaţionala Roşie a Sporturilor (Sportintern);
4. Internaţionala Foştilor Combatanţi Roşii;
5. Internaţionala Comunistă a Femeilor;
6. Internaţionala Comunistă a Tineretului;
7. „Ajutorul Roşu Internaţional" (M.O.P.R.);
8. Internaţionala Profesorilor şi Învăţătorilor Roşii;
9. „Liga împotriva imperialismului şi pentru luptă în colonii";
10. Internaţionala Muncitorilor din Transporturi;
11. Internaţionala Juriştilor Socialişti;
12. Internaţionala Liberilor Cugetători;
13. Internaţionala Marinarilor şi Muncitorilor din porturi;
14. „Amicii U.R.S.S.";
15. Internaţionala Roşie a Scriitorilor Revoluţionari.

De asemenea, Comitetul Executiv colaborează direct cu Secţia pentru Străinătate a Gugobezului şi cu Serviciul de Informaţii al Armatei Roşii (Razvedupr)[71]. Ambele au agenţi plasaţi în posturi oficiale pe la ambasadele, legaţiile, consulatele sau reprezentanţele comerciale din anumite ţări, care intră în vederile Kominternului.

3. METODA DE LUCRU ÎN TRECUT

Înainte de a cunoaşte modul cum activează actualmente Kominternul, este necesar să vedem, mai întâi, care erau metodele de lucru în trecut.

Găsim deci necesar să trecem în revistă pregătirile cu caracter ofensiv, făcute

[71] *Razvedâvatelnîie Upravlenile* (*Direcţie de spionaj*).

de Komintern, adică activitatea pe care Internaţionala III – de la întemeierea sa o duce în întreaga lume şi care prezintă un deosebit interes pentru cazul când Statele slăbite de războiul intern, nu vor mai fi capabile să opună rezistenţă şi când acţiunea armată a trupelor roşii, nu se vor lovi de greutăţi.

În această activitate, KOMINTERNUL ESTE SUBORDONAT DIRECT PRIMULUI SĂU SECRETAR – în persoana lui Dimitrov – , iar metodele folosite de Komintern au fost fixate de Congresul III.

PROPAGANDA PACIFISTĂ

Este interesant de remarcat că prima misiune a Kominternului a fost să combată ideea de patrie (afară de Patria sovietică), şi ideea de apărare a patriei.

De aceea, propaganda sa tinde la dezagregarea şi distrugerea tuturor armatelor regulate din ţările capitaliste, făcând o intensă propagandă pacifistă.

Politica de pace a Kominternului este bazată pe următoarele principii:

1. ARMATA ROŞIE, ca armată a singurului Stat socialist din lume, TREBUIE SĂ FIE SPORITĂ, ORGANIZATĂ ŞI ÎNARMATĂ CONTINUU.

2. ARMATA ROŞIE NU VA LUA PARTE LA RĂZBOAE INTRE STATELE CAPITALISTE, CI VA URMĂRI CONTINUU MĂRIREA POTENŢIALULUI SĂU ÎN SCOPUL AJUTORĂRII CLASEI PROLETARE ŞI APĂRĂRII PATRIEI COMUNISTE.

3. KOMINTERNUL ARE MISIUNEA SĂ DEMORALIZEZE – PRIN PROPAGANDĂ – CADRELE ARMATELOR DIN ŢĂRILE CAPITALISTE.

4. În cazul declanşării unui război, EL TREBUIE SĂ FIE TRANSFORMAT ÎNTR-UN RĂZBOI DE CLASĂ, iar secţiunile regionale ale Kominternului trebuie să ajute Partidul pentru a putea să pună mâna pe putere.

KOMINTERNUL A REPURTAT MARI SUCCESE ÎN PROPAGANDA „PACIFISTĂ". În ultimii ani, numeroase congrese „pacifiste" au fost organizate de Komintern (la Amsterdam – 30 State au fost reprezentate de 3 000 delegaţi, la Londra 1 500 delegaţi etc.)

Propaganda „pacifistă" a reuşit în Austria, Belgia, Franţa şi chiar în Anglia, unde această propagandă se desfăşoară printre RECRUŢI, REZERVIŞTI, TINERET ŞI CHIAR PRINTRE CADRELE REGULATE ALE ARMATEI ŞI FLOTEI.

Pentru aceasta, comuniştii au publicat reviste subversive, pe care le-au distribuit soldaţilor şi marinarilor.

PREGĂTIREA „ATACULUI DE FRONT"

Afară de propaganda „pacifistă", COMUNIŞTII AU MAI PREGĂTIT ŞI „ATACURI DE FRONT", ADICĂ INSURECŢII ARMATE.

ACESTE ACŢIUNI KOMINTERNUL LE ÎMPARTE ÎN DOUĂ GRUPE: RĂZBOAIE „REALE" ŞI „APARENTE".

SE ÎNŢELEGE PRIN RĂZBOIUL REAL, SAU ORIZONTAL, LUPTA DUSĂ ÎN SÂNUL UNEI SOCIETĂŢI, ÎNTRE DOUĂ CLASE SUPRAPUSE.

De exemplu, războiul dintre clasa proletară şi burghezime.

RĂZBOIUL APARENT ÎNSĂ ESTE LUPTA ÎNTRE DOUĂ SOCIETĂŢI BURGHEZE.

Kominternul consideră războiul orizontal ca un scop şi de aceea militează pentru transformarea războiului vertical într-unul orizontal.

Actualmente se urmăreşte să contribuie la extinderea actualului război vertical, deoarece se crede că, după terminarea lui, va urma o criză a regimului capitalist, criză care va da naştere la războaie civile.

Teama mărturisită de Komintern că U.R.S.S. este ameninţată de un atac iminent din partea ţărilor capitaliste a făcut ca Sovietele să se pregătească intens, pentru eventualitatea izbucnirii unui astfel de război.

Programul său de apărare se sprijină pe ideea că „PROLETARIATUL DIN ÎNTREAGA LUME VA APĂRA UNIUNEA SOVIETICĂ", prin:

a) greve generale;
b) revoluţii interne;
c) eliberarea minorităţilor din Europa şi colonii;
d) rezistenţa împotriva mobilizării (acolo unde încă nu s-a produs).

FORŢA KOMINTERNULUI

Ca urmare, preocuparea de prim-ordin a Kominternului a fost asigurarea unei forţe cu care să poată realiza programul.

În luna martie 1939, la Congresul Partidului de la Moscova, D. Z. Manuilski – MEMBRU ÎN SECRETARIATUL KOMINTERNULUI ŞI ÎN COMITETUL CENTRAL AL PARTIDULUI COMUNIST DIN U.R.S.S. – DA URMĂTOARELE CIFRE:

PARTIDELE COMUNISTE DIN DIFERITE ŢĂRI NUMĂRAU PE ATUNCI 1 200 000 MEMBRI, IAR ORGANIZAŢIILE COMUNISTE DIN TINERET – 746 000 MEMBRI; DECI ÎN TOTAL CIRCA 2 000 000 ADERENŢI COMUNIŞTI.

Cum în sfera de influenţă a fiecărui membru al Kominternului poate intra 15-20 persoane, rezultă – deci – că anul trecut Kominternul se sprijinea pe 30-40 000 000 persoane.

Iată cifrele reale la efectivele Partidului în diferite ţări:

Partidul Comunist din Spania	300 000 membri
Partidul Comunist din Franţa	148 000 membri
Partidul Comunist din Statele Unite	90 000 membri
Partidul Comunist din Anglia	18 000 membri
Partidul Comunist din Belgia	7 000 membri
Partidul Comunist din Olanda	10 000 membri
Partidul Comunist din Canada	18 000 membri
Partidul Comunist din Cuba	23 000 membri
Partidul Comunist din Mexic	30 000 membri
Partidul Comunist din Suedia	19 000 membri
Partidul Comunist din Danemarca	9 000 membri

Cifrele de mai sus însă nu reprezintă membrii Partidelor comuniste a căror existenţă este legală sau măcar semi-legală. Rezultă deci că circa un milion membri, ai Secţiunilor Străine ale Kominternului, activează ilegal. De altfel, MANUILSKI însuşi precizează că STATISTICA CITATĂ NU ÎNGLOBEAZĂ PE TOŢI MEMBRI PARTIDULUI COMUNIST DIN ŢĂRILE RESPECTIVE.

În ceea ce priveşte Secţiunile Kominternului din ţările unde existenţa şi activitatea lor sunt oprite, MANUILSKI CITEAZĂ ÎN PRIMUL RÂND PARTIDELE COMUNISTE DIN GERMANIA ŞI JAPONIA.

ACESTE PARTIDE FORMEAZĂ O REŢEA DEASĂ DE GRUPE AI CĂROR MEMBRI SE CUNOSC DE MULT ŞI SUNT LEGAŢI PRIN SENTIMENTE RECIPROCE DE ÎNCREDERE.

Cu tot numărul mare, aceste grupe sunt foarte greu „descoperite" de poliţie, deoarece activitatea lor se desfăşoară în casele şi cartierele unde locuiesc membrii comunişti. Aceştia activează numai în întreprinderi şi ştiu să utilizeze asociaţiile populare fasciste, pentru propagandă comunistă printre muncitori.

DEZVOLTAREA CADRELOR KOMINTERNULUI

După cum am arătat mai sus, efectivul numeric al Kominternului nu reprezintă expresiunea fidelă a forţei sale, întrucât această forţă stă ascunsă în rezervele posibile ale organizaţiilor comuniste din străinătate.

Dezvoltarea simultană şi egală a celor 53 secţiuni naţionale ar fi foarte costisitoare şi incomodă.

De aceea, KOMINTERNUL A ADOPTAT TACTICA CARE CONSTĂ DIN CREAREA UNOR MICI GRUPE BINE CAMUFLATE şi, în momentul în care activitatea devine posibilă, aceste grupe se unesc într-o organizaţie comunistă, cu misiunea de a pregăti terenul şi cadrele de conducere.

Iată câteva exemple de felul cum au fost folosite aceste metode.

În anul 1931, Partidul Comunist din Spania număra numai 800 membri.

Când a venit momentul favorabil pentru desfăşurarea activităţii revoluţionare, Kominternul a procedat la dezvoltarea organizaţiei comuniste şi nu a precupeţit fondurile financiare. După 8 ani, efectivul Partidului număra 300 000 membri, ceea ce a avut un mare efect asupra prelungirii ruinătoare a războiului civil.

Un alt exemplu este Partidul Comunist din Austria.

Acest Partid a fost lăsat totdeauna de Komintern pe planul al doilea, deoarece Austria era ţara germană cu o puternică influenţă naţional-socialistă.

Afară de aceasta, Moscova nu excludea eventualitatea Anschluss-ului, în faţa bine organizatei poliţiei vieneze.

Deoarece singura metodă pe care Kominternul o putea folosi în Austria era camuflarea cât mai bună a activităţii comuniste şi folosirea agenţilor bine pregătiţi în materie de propagandă, care să acţioneze printre muncitorii austrieci.

Această metodă, pe care a folosit-o Kominternul în Austria, a făcut ca ţările capitaliste să subestimeze pericolul comunist şi de aceea cercurile conducătoare au fost deseori surprinse de forţa neaşteptată a Partidului Comunist pe teritoriile care păreau complet scoase de sub influenţa Kominternului.

DUBLAREA ACTIVITĂŢII

A TREIA MISIUNE PRINCIPALĂ A KOMINTERNULUI ESTE DUBLAREA ACTIVITĂŢII SALE.

În ţările democrate, unde Partidele Comuniste au existenţa legală, Kominternul a înfiinţat o organizaţie suplimentară secretă, care nu va începe să activeze decât după dizolvarea Partidului Comunist legal şi după arestarea

conducătorilor oficiali şi cunoscuţi ai Partidului.

De exemplu, Partidul Comunist din Franţa, mult înainte de dizolvare, a preparat nu numai cadrele calificate, ci şi tipografii secrete, depozite de hârtie şi culori de tipărit pentru publicarea intensă a literaturii ilegale.

Eforturile depuse în vederea acestor pregătiri se pot observa acum pe teritoriul neocupat din Franţa. Presa franceză arată că literatura comunistă este foarte mult răspândită.

METODA DUBLĂRII ESTE FOLOSITĂ ŞI ÎN ŢĂRILE UNDE PARTIDUL COMUNIST ESTE INTERZIS. Aceasta este o măsură de precauţiune, în cazurile când Partidul ar fi descoperit de poliţie. Astfel, când şefii militanţi ai Kominternului sunt arestaţi, o echipă de rezervă, creată înainte, începe să activeze imediat şi astfel se formează o nouă echipă de rezervă.

De exemplu, Partidul Comunist – inclusiv Comitetul său Central – din Japonia, între 1934-1935 a fost arestat de patru ori şi cu toate acestea Partidul nu şi-a întrerupt activitatea nici un moment.

Afară de organizaţiile politice comuniste, KOMINTERNUL DISPUNE DE DIFERIŢI OAMENI DE ÎNCREDERE; aceştia nu sunt cunoscuţi de organizaţiile politice şi rămân în contact direct şi perfect secret cu Comitetul Executiv al Kominternului. Ei au misiuni speciale. Cei mai mulţi sunt intelectuali bine plasaţi, cu relaţii numeroase şi importante, ca avocaţi, medici etc. Aceştia sunt fie membri dezinteresaţi, care AU ADOPTAT IDEILE COMUNISTE, FIE SIMPLI „SALARIAŢI".

ORGANIZAŢIA „PROTECŢIA PARTIDULUI"

MAI EXISTĂ O ORGANIZAŢIE COMUNISTĂ SECRETĂ, NECUNOSCUTĂ DE PARTIDELE COMUNISTE NAŢIONALE, NUMITĂ „PROTECŢIA PARTIDULUI", ŞI ESTE DIRECT ÎNLEGĂTURĂ CU SECŢIA PENTRU STRĂINĂTATE A GUGOBEZULUI.

Membrii acestei organizaţii au misiunea să intre în contact cu autorităţile ţării şi să furnizeze informaţiunile necesare care să uşureze activitatea conducătorilor Partidului.

Aceşti membri mai intră în contact şi cu autorităţile publice pentru a cunoaşte pe agenţii de poliţie, care au însărcinarea de a pătrunde în sânul Partidului Comunist pentru a-i observa activitatea.

De exemplu, în Japonia, membrii acestei organizaţii au reuşit să intre în poliţia japoneză, unde – denunţând pe cei mai puţin capabili dintre conducătorii Partidului Comunist – şi-au câştigat încrederea şi au fost înaintaţi în posturi de mare răspundere. Odată obţinute aceste posturi, ei au început să paralizeze activitatea poliţiei desfăşurată împotriva Partidului.

METODE DE PROPAGANDĂ. ELEMENTE SOCIALE

DE LA ÎNCEPUT KOMINTERNUL ŞI-A DA PERFECT DE BINE SEAMA CĂ UNELE LOZINCI (IDEI) SUNT POPULARE, CUM AR FI RIDICAREA SALARIULUI ŞI CĂ COMUNISMUL ESTE IMPOPULAR.

DE ACEEA A CREAT, ÎN DIFERITE ŢĂRI, PARTIDE ŞI ORGANIZAŢII, CARE SĂ PROPAGE NUMAI O PARTE DIN PRINCIPIILE KOMINTERNULUI.

ACESTE ORGANIZAŢII SUNT UN FEL DE ANEXE ALE PARTIDULUI COMUNIST şi au fost create, mai ales, pe lângă sindicatele muncitoreşti.

Astfel, în Polonia exista ca anexă „Partidul Ţărănesc Independent", care până la dizolvare – era foarte activ în regiunile de vest ale Poloniei.

O altă anexă a fost „Partidul Socialist de Stânga", al cărui centru era la Lodz.

Membrii acestor organizaţii anexe şi chiar majoritatea conducătorilor nu ştiau că sunt un instrument în mâinile Kominternului. În comitetul de conducere al unei astfel grupări erau câţiva agenţi ai Kominternului care organizau activitatea grupului în conformitate cu necesităţile Internaţionalei Comuniste. Alegând, dintre membrii „anexei", indivizi mai capabili, pe care să-i înroleze – pe încetul – în Partidul Comunist propriu-zis.

Între altele, „ANEXELE" AU FOST CONSIDERATE UTILE PENTRU LANSAREA UNOR LOZINCI SPECIALE NECESARE LA UN MOMENT DAT PENTRU AŢÂŢAREA UNOR ANUMITE CLASE SOCIALE.

Aceste „anexe" mai pot fi formate şi prin transformarea organizaţiunilor politice existente, care au fost create de comunişti, dar în care aceştia au pătruns mai târziu.

De exemplu, asociaţiile de liberi cugetători au fost create mult înainte ca Partidele Comuniste să ia fiinţă într-o ţară oarecare.

ELEMENTUL NAŢIONAL

Afară de elementul social, UN ROL DEOSEBIT DE IMPORTANT ÎN ACTIVITATEA KOMINTERNULUI ESTE JUCAT DE ELEMENTUL NAŢIONAL.

Kominternul şi-a dat seama de atracţia exercitată de sentimentul comunităţii naţionale chiar în clasele sociale cele mai sărace.

Cuvântul de ordine „Proletariatul nu are patrie", mult timp folosit de propaganda comunistă, a fost înlocuit cu alt cuvânt de ordine şi anume: „U.R.S.S. este patria proletariatului".

Totodată, acest cuvânt de ordine nu putea să concure suficient cu sentimentul naţional crescând în unele ţări.

Având în vedere această stare de lucruri, KOMINTERNUL A ADOPTAT O FORMULĂ SPECIALĂ, DUPĂ CARE COMUNISMUL VA ADUCE NU NUMAI SCOATEREA MUNCITORILOR DE SUB EXPLOATAREA CAPITALISTĂ, CI ŞI ELIBERAREA LOR NAŢIONALĂ, DEOARECE CAPITALISMUL ESTE INTERNAŢIONAL ŞI FĂRĂ PATRIE.

AUTORUL ACESTEI FORMULE ESTE ÎNSUŞI LENIN.

Cele trei feluri de a vedea ideea de patrie a dus la ideea că PATRIA ESTE UN FENOMEN ARTIFICIAL, DIN CARE CAUZĂ COMUNIŞTII AU TRECUT CU VEDEREA TINERELE MIŞCĂRI NAŢIONALISTE, ORGANIZATE CU BANII CAPITALIŞTILOR. Când aceste mişcări au devenit mai puternice, Kominternul şi-a dat seama că a subevaluat puterea lor şi a decis să adopte cuvintele de ordine naţionaliste cele mai atrăgătoare, prezentându-le sub o formă comunistă.

De exemplu, în Germania, înainte de venirea la putere a naţional-socialismului, comuniştii au declarat că Armata Roşie va trece Rhinul şi va elibera Germania de sub Dictatul de la Versailles.

Luptând pentru însuşirea ideilor naţionaliste din Germania, Kominternul a obligat Partidul Comunist din Polonia să recunoască dreptul minorităţii germane de pe teritoriul polon care să decidă asupra libertăţii sale naţionale.

Kominternul a voit să se folosească de ideile naţional-socialiste, promiţând poporului german TERITORIILE CARE ÎNAINTE DE RĂZBOIUL MONDIAL SE GĂSEAU SUB DOMINAŢIA GERMANĂ. Se pare că Kominternul nu s-a ferit să se pună în contradicţie cu principiile teoretice ale marxismului.

Lansarea cuvintelor de ordine naţionaliste de către Komintern a fost mai intensă în colonii şi ţările cu regim semi-colonial, dar mai ales în Asia.

În China, comuniştii s-au apropiat de mişcarea naţionalistă a lui Sun-Yat-Sen cu dorinţa de a ocupa posturi de conducere în această ţară. Învinşi de Cian-Kai-Shek în 1927, comuniştii s-au retras în interiorul ţării, au pus stăpânire pe câteva provincii şi au înfiinţat al doilea Stat sovietic din lume.

După unele date, furnizate de Congresul Kominternului din 1935, acest Stat avea o populaţie de 90 000 000 suflete, dispunea de o armată bine organizată, emitea bilete de bancă cu efigia lui Lenin etc.

Frontierele Statului erau foarte mobile, deoarece – după retragerea dintr-o provincie – comuniştii intrau în alta şi făceau propagandă în cursul acestor „marşuri forţate".

De la izbucnirea conflictului armat chino-japonez, Kominternul s-a înţeles imediat cu Cian-Kai-Shek, renunţând la toate vechile cuceriri, sperând ca în viitor, când China şi Japonia vor fi epuizate de luptă, să pornească o acţiune de comunizare mai hotărâtă.

Kominternul a renunţat la denumirea de „Republică Sovietică", dată până acum Statului Comunist din China, înlocuind-o cu cea de „regiune specială".

În acelaşi timp, Armata Roşie chineză, pusă în serviciul lui Cian-Kai-Shek, luă numele de armată naţională şi revoluţionară. În schimb, Kominternul a obţinut libertatea de organizare a comuniştilor şi a propagandei comuniste. Mersul războiului din China dă acum Moscovei avantagii importante.

4. <u>COLABORAREA CU ARMATA ROŞIE</u>
KOMINTERNUL ŞI PREGĂTIREA OPERAŢIILOR MILITARE

Deşi până la izbucnirea actualului război Kominternul desfăşura o intensă activitate, îndemnând clasa proletară să lupte – prin violenţă – pentru răsturnarea actualei ordine sociale şi politice din lume, acum, folosindu-se de noua conjunctură internaţională, Kominternul şi-a reluat activitatea cu mai multă tărie, dând – în acelaşi timp – o deosebită atenţie pregătirii terenului, pe care va acţiona Armata Roşie.

Ultimele evenimente au dovedit că Armata Roşie poate să acţioneze mai bine într-o ţară unde situaţia politică este mult mai avantajoasă dezlănţuirii revoluţiei mondiale urmărită de Moscova.

Ţinând seama de acest fapt, SECŢIA OPERAŢIILOR DIN STATUL MAJOR GENERAL AL ARMATEI ROŞII A PĂŞIT LA O COLABORARE MAI INTIMĂ CU KOMINTERNUL, DÂNDU-I NOI MISIUNI DE LUPTĂ.

A fost – dar – necesar ca o parte din Birourile şi posturile Kominternului din străinătate să iasă de sub autoritatea Comitetului Central şi să treacă la dispoziţia fie a Secţiei Operaţiilor, fie a Serviciului Secret (Razvedupr).

O parte din organizaţiile internaţionale au devenit, deci, elemente integrale ale Statului Major General al Armatei Roşii, procedând – astfel – la încadrarea lor în noile misiuni.

Pentru a ne da seama mai bine de aceste misiuni, trebuie să le situăm în ansamblul pregătirilor operaţiunilor militare, pregătiri care se fac din timp de pace.

Dăm mai jos cele 6 principii, care stau la baza tuturor pregătirilor:

1. PREGĂTIRI CU CARACTER TEHNIC (construcţia căilor de acces şi de rocadă, fortificaţiile, mijloacele tehnice cari permit colaborarea cu artileria, armatele blindate şi cu aviaţia, depozite de muniţiuni, baze de aviaţie şi care de luptă);

2. PREGĂTIRI ÎN VEDEREA TRANSPORTULUI (concentrarea şi problema capacităţii de trecere a liniilor şi nodurilor de cale ferată);

3. PREGĂTIRI DE APROVIZIONARE ŞI EVACUARE (depozite de subzistenţă, etape, spitale);

4. COMPLETAREA ŞI ORGANIZAREA PERSONALULUI (compunerea Comandamentului cu efectivele trupelor);

5. PREGĂTIREA „TEHNICĂ" A TERENULUI, pe care vor avea loc viitoarele operaţiuni militare;

6. PREGĂTIREA „POLITICĂ" A TERENULUI pentru viitoarele operaţiuni militare.

Principiile de la punctele 1-4 se referă direct la activitatea Secţiei Operaţiilor, iar cele de la punctele 5 şi 6 privesc activitatea Kominternului.

Această activitate diferă de oricare alta, deoarece se desfăşoară pe terenul inamic, constând din pregătirea actelor de diversiune şi atacurilor în spatele frontului, acolo unde – după părerea Statului Major – se va decide soarta viitoarelor operaţiuni.

Pentru rezolvarea noilor misiuni, SECŢIA OPERAŢIILOR FIXEAZĂ KOMINTERNULUI EFORTURILE CE TREBUIE SĂ FACĂ, PENTRU DEZAGREGAREA ŞI PREGĂTIREA ACTELOR DE DIVERSIUNE, INDICÂND CU EXACTITATE TERITORIUL CARE URMEAZĂ SĂ FIE OBIECTUL ACESTOR MISIUNI.

În ce priveşte mijloacele de realizare, acestea sunt hotărâte în mod liber de către agenţii Kominternului, cari au în vedere – în primul rând – condiţiunile economice şi geopolitice ale ţării, unde activează.

Interesant este că Secţia Operaţiilor dozează eforturile de propagare a ideilor subversive în sensul că acestea să nu se facă în mod egal de intens în toate ţările. Ea urmăreşte ca ura de clasă şi ura minorităţii faţă de naţiunea principală să fie pregătită şi întreţinută numai pe acele teritorii, unde – după calculele sale – va acţiona în condiţii avantajoase Armata Roşie.

ACEASTĂ LEGĂTURĂ ÎNTRE KOMINTERN ŞI SECŢIA OPERAŢIILOR DIN STATUL MAJOR GENERAL AL ARMATEI ROŞII DOVEDEŞTE ÎN CE MĂSURĂ KOMINTERNUL FACE PARTE DIN ORGANISMUL POLITIC AL STATULUI SOVIETIC ŞI ÎN CE MĂSURĂ AGENŢII SĂI (ÎN CEA MAI MARE PARTE CETĂŢENI AI ŢĂRILOR VECINE) SUNT DEVOTAŢI GUVERNULUI SOVIETIC.

Din cele arătate până acum rezultă că pregătirea celor mai importante operaţiuni este făcută de „Organizaţia Internaţională".

ACTIVITATEA AGENŢILOR KOMINTERNULUI

Analizând un teren „lucrat" de Komintern din punct de vedere al importanţei tactice şi al „echipării celulelor", putem scoate următoarele principii mai importante:

1. SUNT TERITORII CARE PREZINTĂ IMPORTANŢĂ PENTRU OPERAŢIILE ARMATEI ROŞII; altele, în care populaţia este „educată" în spiritul ideilor comuniste, şi o a treia categorie de teritorii, care sunt pregătite pentru lozinci şi cuvinte de ordine subversive.

Dacă este posibilă provocarea antagonismului naţional, atunci acest antagonism trebuie să fie aprofundat de către agenţii Kominternului.

2. NUMĂRUL ŞI CALITATEA „CELULELOR" SUNT ÎN PROPORŢIE CU GRADUL DE IMPORTANŢĂ AL TERENULUI.

3. ACTIVITATEA DE DEZAGREGARE PRIN IDEILE COMUNISTE ŞI NAŢIONALISTE NU ARE – ÎN APARENŢĂ – O LEGĂTURĂ; TOTUŞI, ELE SUNT COORDONATE DE UN ORGAN SECRET DE CONDUCERE.

4. PRINCIPIUL ECONOMIEI FORŢELOR A FOST ADOPTAT ŞI DE KOMINTERN, şi constă din economisirea eforturilor pe teritoriile pasive din punct de vedere tactic, pentru a fi mărite pe acele teritorii, unde – în viitor – se va urmări deciziunea militară.

Situaţia este mai grea în teritoriile care prezintă particularităţi, după cum ar fi: trecerea între două regiuni mlăştinoase, istme între lacuri, vaduri, treceri de râuri, creste cu mari posibilităţi de observare, îmbucături de văi şi păduri sau ridicături cari domină împrejurimile. Aceste elemente reprezintă o mare importanţă în războiul mondial.

Populaţia teritoriilor cu atare particularităţi este „educată" de numeroase „celule" cu o înaltă pregătire „profesională".

Un rol deosebit de important îl au nodurile de cale ferată şi căile ferate de rocadă, care fac posibil accesul din şi spre interiorul ţării, precum şi transportul Marilor Unităţi dintr-o zonă în alta.

Importanţa acestor elemente topografice nu este locală, ele jucând un rol foarte mare în mersul general al operaţiunilor militare.

Deoarece numeroasele celule, care activează pe aceste teritorii, se găsesc sub conducerea celor mai buni specialişti, dintre acei care au făcut studii în majoritate la Kiev şi Minsk.

Citâm mai jos un caz, care ilustrează cu câtă atenţie urmăreşte Kominternul executarea dispoziţiunilor Secţiei Operaţiilor.

Coastele de nord ale Norvegiei şi Suediei, precum şi cele ale Murmanskului, sunt locuite de laponi – trib ugro-finic, complet primitiv.

Acum câţiva ani, Kominternul nu se interesa deloc de acest trib. Imediat ce s-a hotărât lărgirea portului Murmansk şi crearea unei puternice baze navale, Kominternul a creat printre laponi numeroase celule, care au început să le ofere perspectiva libertăţii de păşunat, colonizând – în acelaşi timp – pe laponii sovietici în partea orientală a peninsulei Kola.

Totodată, Kominternul a intensificat propaganda comunistă printre locuitorii din bazinul carbonifer din nordul Suediei, trimiţând în acest scop numeroşi agenţi comunişti, care – printre altele – lucrau sub directa supraveghere a Secţiei Operaţiilor.

KOMINTERNUL CA AGENT AL SECŢIEI OPERAŢIILOR

Încercăm să arătăm mai jos pe larg activitatea Kominternului şi mai ales activitatea pe care acesta o execută ca agent al Secţiei Operaţiilor.

Partidele Comuniste din diferite ţări, subordonate organului central al Kominternului - ca secţiuni naţionale ale acestuia -, organizează reţele de celule secrete, care sunt strict adaptate nevoilor viitoare ale Armatei Roşii şi lucrează la pregătirea operaţiunilor auxiliare.

Aceste „celule" formează cadrele viitoarelor unităţi militare de diversiune.

Misiunile lor sunt:

a) Crearea unor mici detaşamente de franctirori;

b) Crearea unor mici formaţiuni militare şi politice;

c) Procurarea armamentului necesar;

d) Recunoaşterea obiectivelor, împotriva cărora va trebui să acţioneze chiar de la începutul războiului.

Mai multe celule formează un fel de district militar. Obligaţiunile Comandamentului şi Statului Major al acestui District sunt:

a) Organizarea unor asociaţii mai mari;

b) Coordonarea activităţii de diversiune a diferitelor detaşamente;

c) Executarea misiunilor mai grele.

În fruntea tuturor districtelor militare dintr-un Stat oarecare se găseşte un Comandant Suprem, ajutat de un Stat Major.

Toate eşaloanele reţelelor de celule, pe lângă activitatea lor politică, au şi misiunea să pregătească viitoarele operaţiuni ale Armatei Roşii.

Această activitate, fiind de competenţa specialiştilor din Statul Major General, agenţii Kominternului au numai un rol auxiliar.

ACTIVITATEA SPECIALIŞTILOR DIN STATUL MAJOR GENERAL CONSTĂ DIN EXAMINAREA UTILITĂŢII TERITORIULUI, PRIVIT CA TEATRU [AL] VIITOARELOR OPERAŢIUNI MILITARE.

Un alt examen are de scop să studieze utilitatea fiecărui element al teritoriului, precum şi legătura interioară dintre aceste elemente, privită din punct de vedere tactic.

Desigur, această activitate poate fi grea, dacă teritoriul de examinat este prea întins.

Sediul agenţilor examinatori este ilegal, de aceea şefii celulelor şi organizaţiilor superioare SUNT ÎNSĂRCINAŢI SĂ AJUTE PE „SPECIALIŞTII" EXAMINATORI AI SECŢIEI OPERAŢIILOR, uşurându-le şederea şi furnizându-le locuinţe comode şi bine camuflate, gărzi de pază şi mijloace de transport.

ORGANUL DE CONDUCERE AL KOMINTERNULUI
CA AGENT AL STATULUI MAJOR GENERAL

Ca agent al Statului Major General al Armatei Roşii, Kominternul are un organ de conducere special. Acest organ este Statul său Major, cu sediul la Moscova. El are următoarele secţiuni:

a) Operaţiuni de război;

b) Informaţiuni secrete;

c) Armament;

d) Legături;

e) Mijloace de transport;
f) Activitatea de dezagregare;
g) Aprovizionare;
h) Sănătatea publică.

Statul Major al Kominternului conduce – cu puteri nelimitate – activitatea viitoarelor cadre ale armatelor comuniste, care sunt recrutate în ţările burgheze.

Aceste armate sunt subordonate unui Comandant şi doi ajutori, din care unul se ocupă cu modul de organizare a acestor armate, iar celălalt cu activitatea de dezagregare a puterii politice şi societăţii burgheze în general.

5. <u>METODA DE LUCRU ÎN PREZENT</u>
ACTIVITATEA PREZENTĂ A KOMINTERNULUI

Războiul actual, considerat de Komintern ca o principală epocă istorică a Europei şi aşteptat demult de Moscova, a dat posibilitate Internaţionalei III să pornească o puternică ofensivă comunistă.

Pe lângă condiţiunile favorabile create de acest război, Kominternul se serveşte şi de alt mijloc, şi anume de ignoranţa de care dau dovadă persoanele şi instituţiunile care luptă împotriva comunismului.

Această ignoranţă se datoreşte diversităţii metodelor şi scopurilor urmărite de Komintern, care se adaptează totdeauna la necesităţile momentului şi care dezorientează pe observatorii mai puţin cunoscători în materie de propagandă comunistă.

Activitatea Kominternului se desfăşoară pe cinci căi, şi anume:

1. Propagandă.
2. Serviciul Secret de Informaţii.
3. Activitate de diversiune şi recunoaştere.
4. Activitate de diversiune şi dezagregare.
5. Diversiune în spatele frontului.

PROPAGANDA COMUNISTĂ SE FACE PRIN CRITICAREA A TOT CE PRODUCE SOCIETATEA CAPITALISTĂ ŞI PRIN GLORIFICAREA BINEFACERILOR COMUNISTE.

Această atitudine se reflectează în sprijinul dat tuturor organizaţiilor care se declară împotriva ordinii stabilite, cum sunt – de exemplu – Asociaţia Liberilor Cugetători, cercurile „Amicii U.R.S.S." etc.

Serviciul Secret de Informaţii are de scop SĂ COMPLETEZE DATELE RELATIVE LA SITUAŢIA POLITICĂ, SOCIALĂ, ECONOMICĂ ŞI MILITARĂ, CARE TREBUIE SĂ SERVEASCĂ LA ÎNTOCMIREA UNUI PLAN GENERAL DE OPERAŢIUNI AL KOMINTERNULUI.

Revista „Mirovoe Hozeaistvo i Mirovaia Politica" („Economia şi Politica Mondială"), care apare la Moscova, este o dovadă elocventă de datele ce posedă Kominternul şi care îi sunt furnizate de partidele comuniste din diferite ţări.

ACTIVITATEA DE DIVERSIUNE ŞI RECUNOAŞTERE SE FACE PRIN GREVE, TURBURĂRI, PROPAGANDĂ SPECIALĂ etc. Prin această activitate, Kominternul studiază starea de spirit şi forţele revoluţionare dintr-o ţară, precum şi susceptibilitatea tuturor claselor sociale faţă de propaganda comunistă.

Uneltirile comuniste din Franța din timpul guvernului Frontului Popular, greva generală din Anglia din anul 1926 dovedesc cât de importantă este activitatea de diversiune pentru recunoașterea „teritoriului".

ACTIVITATEA DE SUBMINARE SE FACE PRIN DETERMINAREA LA REVOLTE. Aceste revolte sunt înăbușite fie prin forța politică internă, fie printr-o intervenție din afară, fapt care nu face altceva decât să slăbească, dacă nu chiar să distrugă, lumea necomunistă.

Evenimentele din Spania[72] sunt dovadă de consecințele ce decurg din activitatea de subminare. Continuând să activeze ăn această direcție, comuniștii au contribuit la prelungirea războiului civil, care s-a soldat cu efecte atât de distrugătoare.

ACTELE DE DIVERSIUNE DIN SPATELE FRONTULUI SE PRACTICĂ PE O SCARĂ ÎNTINSĂ ÎN TOATE ȚĂRILE VECINE U.R.S.S. ȘI CARACTERUL LOR ESTE PUR MILITAR. Ele trebuie să ajute Armata Roșie în executarea misiunii sale de instrument al Kominternului, adică impunerea regimului comunist.

Această formă de activitate a fost ilustrată prin operațiunile întreprinse de bandele de „kunhuzi" în spatele armatelor japoneze din Manciuria și de ravagiile comise de bandele civile, compuse din populația țărilor „limitrofe" U.R.S.S. în timpul intrării Armatei Roșii în Polonia (1939).

KOMINTERNUL ȘI ACTUALUL RĂZBOI

Importanța acordată de Komintern propagandei a fost dovedită cuprisosință cu ocazia aniversării „revoluției roșii".

Într-adevăr, în ajunul acestei aniversări, Comitetul Central al Partidului Comunist din URSS a lansat obișnuitele lozinci, prin care lumea proletară este îndemnată să lupte acum cu mai multă hotărâre pentru eliberarea sa de sub „jugul capitalist".

Este – însă – interesant de notat că, cu ocazia acestei aniversări, și Kominternul a lansat asemenea lozinci, dar – de unde până acum li se da o importanță secundară – anul acesta[73] lozincile Internaționalei Comuniste, îmbinate cu lozincile de glorificare a politicii externe sovietice și a Armatei Roșii, au trecut pe primul plan al importanței.

Același îndemn la luptă se desprinde și din discursul lui Kalinin, rostit în ziua de 7 Noiembrie 1940, care a afirmat că „U.R.S.S. URMĂREȘTE SĂ-ȘI ÎNDEPLINEASCĂ OBLIGAȚIUNILE FAȚĂ DE PROLETARIATUL INTERNAȚIONAL, ADICĂ SĂ LUPTE EFECTIV PENTRU COMUNISM".

Moscova a căutat – anul acesta – să dea serbărilor un caracter revoluționar și internațional mult mai accentuat decât în trecut și aceasta dovedește că KOMINTERNUL, PE DE O PARTE, ÎNCURAJEAZĂ MIȘCAREA REVOLUȚIONARĂ ÎN DIFERITE ȚĂRI, PE DE ALTĂ PARTE, URMĂREȘTE SĂ-ȘI VERIFICE FORȚA PE CARE A MOBILIZAT-O ÎN VEDEREA REALIZĂRII PROGRAMULUI SĂU, forță care constă din comunizarea întregii lumi și instaurarea dictaturii proletariatului.

---

[72] Războiul civil din 1936-1939.

[73] 1937.

De la înfiinţarea sa şi până la finele celui de al doilea Plan Cincinal, U.R.S.S. a urmărit continuu completarea forţelor materiale, pe care să se sprijine mişcările revoluţionare din străinătate.

În tot acest interval, Kominternul făcea impresia că se dezinteresa de ideea declanşării revoluţiei mondiale. În realitate, Moscova – izolată din punct de vedere al poziţiei sale internaţionale în concertul mondial – urmărea un scop bine determinat, şi anume să intre în relaţii diplomatice cu cât mai multe ţări, pentru ca, sub masca reprezentanţelor diplomatice, comerciale şi consulare, să poată desfăşura propaganda comunistă cu mai multă intensitate.

Scopul urmărit a fost cu prisosinţă atins. PRETUTINDENI KOMINTERNUL DISPUNE DE O FORŢĂ SUFICIENTĂ PENTRU A PUTEA ACŢIONA CU SUCCES.

Până acum, momentul nu fusese favorabil realizării ţelului său suprem, întrucât conflictele locale (războiul greco-turc, chino-japonez, italo-abisinian sau războiul civil din Spania) erau izolate şi nu aveau tendinţa de generalizare. Afară de aceasta, durata lor – cu excepţia conflictului din China şi a războiului civil spaniol – a fost prea mică, încât agenţii Kominternului nu au avut timpul suficient pentru a-şi desfăşura activitatea lor nefastă. În acelaşi timp, urmările acestor războaie nu au fost atât de mult simţite de beligeranţii respectivi.

Izbucnirea actualului război constituie pentru Moscova un moment extrem de favorabil din trei motive:

U.R.S.S. A DOBÂNDIT ANUMITE TERITORII FĂRĂ PREA MARI SACRIFICII, CEEA CE A ÎNCURAJAT-O SĂ CONTINUIE PE ACEASTĂ CALE ŞI ÎN DAUNA ALTOR ŢĂRI;

ACTUALUL RĂZBOI ŢINE SĂ SE GENERALIZEZE ŞI, DECI, SĂ FIE DE LUNGĂ DURATĂ;

CONSECINŢELE RĂZBOIULUI VOR FI MULT MAI MARI ŞI MAI RESIMŢITE DE ŢĂRILE BELIGERANTE, IAR NEMULŢUMIŢII EXTREM DE NUMEROŞI.

Dându-şi seama de acest lucru, Kominternul a păşit la mobilizarea forţei sale revoluţionare cu misiunea de a colabora – în momentul oportun – la lovitura ce Armata Roşie va trebui s-o dea lumii capitaliste.

Cele 53 de secţii naţionale ale Kominternului lucrează intens pentru pregătirea revoluţiei mondiale, întrucât Moscova s-a considerat totdeauna ca avanpostul comunismului integral.

În concluzie, se poate spune că METODA DE LUCRU ÎN PREZENT ESTE ACEEAŞI, DUPĂ CUM ŞI PROGRAMUL CARE URMEAZĂ A FI REALIZAT A RĂMAS CEL DIN TRECUT. Singura deosebire constă în faptul că ACTUALMENTE KOMINTERNUL NU MAI ACŢIONEAZĂ IZOLAT, CI S-A PUS ÎN PARTE ÎN SLUJBA STATULUI MAJOR GENERAL AL ARMATEI ROŞII, ÎN VEDEREA PREGĂTIRII TERENULUI DIN PUNCT DE VEDERE POLITIC ŞI STRÂNGERII INFORMAŢIUNILOR CU CARACTER MILITAR, POLITIC, SOCIAL ŞI ECONOMIC, PE BAZA CĂRORA SECŢIA OPERAŢIILOR SĂ-ŞI ÎNTOCMEASCĂ PLANUL GENERAL DE ACŢIUNE.

6. CONCLUZII

Internaţionala Comunistă, profitând de izbucnirea actualului război, şi-a intensificat activitatea, uzând de o nouă tactică.

De unde, până acum, KOMINTERNUL lucra singur, fie legal – în ţările unde partidele comuniste au acest caracter –, fie ilegal, speculând nemulţumirile interne şi fricţiunile dintre State, şi intensificând propaganda comunistă şi defetistă, în prezent ACŢIONEAZĂ PE DOUĂ CĂI: CA AGENT AL STATULUI MAJOR GENERAL ŞI PE CONT PROPRIU.

Ca agent al Statului Major General, KOMINTERNUL FOLOSEŞTE ACELEAŞI METODE CA ŞI ÎN TRECUT, ADICĂ PROPAGANDA INTENSĂ, ACTE DE DIVERSIUNE, SABOTAJ ŞI GREVE, CU SCOPUL DE A PREGĂTI TERENUL PE CARE VA ACŢIONA MAI TÂRZIU ARMATA ROŞIE.

În plus, în această calitate, Kominternul face şi oficiul de Serviciu de Informaţii al Secţiei Operaţiunilor, culegând datele necesare pentru întocmirea planului general de acţiune.

Pe cont propriu, KOMINTERNUL LUCREAZĂ PENTRU COMPLETAREA ŞI FORMAREA CADRELOR REVOLUŢIONARE ÎN STRĂINĂTATE, CARE SĂ FIE GATA SĂ DEA AJUTORUL NECESAR, CÂND ARMATA ROŞIE AR ACŢIONA PE UN TERITORIU OARECARE.

Se constată, deci, că ÎNTRE KOMINTERN ŞI ARMATA ROŞIE EXISTĂ O DEPENDENŢĂ RECIPROCĂ: PE DE O PARTE, KOMINTERNUL ESTE INSTRUMENTUL STATULUI MAJOR GENERAL ÎN VEDEREA PREGĂTIRII TERENULUI ŞI RECRUTĂRII AŞA-ZISELOR „ARMATE REVOLUŢIONARE", PE DE ALTĂ PARTE, ARMATA ROŞIE ESTE INSTRUMENTUL KOMINTERNULUI ÎN CEEA CE PRIVEŞTE DIFUZAREA IDEILOR COMUNISTE.

Oricare ar fi modul de acţiune, scopul urmărit este acelaşi. Speculând actuala situaţie internaţională, U.R.S.S. CONTINUĂ SĂ RĂMÂNĂ ÎN EXPECTATIVĂ, PENTRU CA – DUPĂ TERMINAREA RĂZBOIULUI, CÂND BELIGERANŢII VOR FI SLĂBIŢI – KOMINTERNUL SĂ DEA SUPREMA LOVITURĂ PENTRU DECLANŞAREA REVOLUŢIEI MONDIALE ŞI INSTAURAREA DICTATURII CLASEI PROLETARIATULUI.

Ultimele pregătiri şi tactica folosită de Komintern în străinătate dovedesc că KREMLINUL DISPUNE DE UN PLAN AMĂNUNŢIT DE ACŢIUNE ÎN ACEASTĂ DIRECŢIE, PE CARE-L REALIZEAZĂ PE ÎNCETUL CU AJUTORUL ARMATEI, DIPLOMAŢIEI ŞI INTERNAŢIONALEI COMUNISTE.

ROMANIA IN THE GEOPOLITICS OF THE KOMINTERN AND KOMINFORM

Abstract

The komintern was a terrible a horrible organism of the ex-red Empire which over passed its own limits and influences. That was possible because of it relationship with the secret services of the U.S.S.R., NKVD/KGB and GRU.

The present paper tries to present what the komintern meant in the epoch. The inedited synthesis entitled "the komintern - its method and its collaboration with the Red Army" drew up at the request of the general Ion Antonescu.

It is a surprising document because the force of its analysis and the multitude and the precision of its information as well as of the objectivity of the approach of the subject. The document included intels about the organization and the functioning of the komintern, rendering evident the fact that its priorities were to act under the direct influence of the spy department of the Red Army (G.R.U.).

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, STUDII ȘI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, TOM XV, 2006

ISTORIA CULTURII, PERSONALITĂȚI

TRADIȚIA GREACĂ ȘI FILOSOFIA CREȘTINĂ LA CLEMENT ALEXANDRINUL

CONSTANTIN ALIN IONESCU*
CRISTIAN LAZAR**

I. Starea omenirii, din punct de vedere cultural în timpul lui Clement Filosofia și tendințele ei

Începând cu naturalismul arian, filosofia greacă, prin geniul națiunii și conform cu cerințele fizice, transformă și conduce formele religioase, din starea copilăriei, spre o stare superioară; fără a putea atinge treapta bărbăției și a maturității, fapt ce-l va desăvârși creștinismul. De la început, de când istoria are știri exacte, filosofia s-a socotit deținătoarea științei și a cunoștinței tuturor chestiunilor, care au preocupat gândirea omenească, cugetarea și, în genere, toate facultățile spiritului uman. Ea s-a socotit întotdeauna „ca stăpânitoarea tuturor principiilor". Dar această filosofie variază continuu și principiile, a căror deținătoare se crede, se schimbă mereu. Problema, pe care și-o pune de la început, este întrebarea: Pentru ce există această lume, cum există, care-i este originea, cum se face că este astfel precum o vedem și o simțim, care este poziția omului și legătura sau raportul lui cu toate acestea? Și sunt și alte multe chestiuni, care i-au preocupat cercetările, ca de exemplu cele privitoare la natură, la divinitate și la tot ce înconjoară pe om; dar la toate, absolut la toate chestiunile, ce-și propunea, filosofia n-a putut răspunde uniform, și, în consecință, s-au format diferite sisteme filosofice, după natura obiectului care făcea preocuparea lor, după împrejurările timpului și locului, după mediul în care se aflau cei ce luau armele în discuție și mai ales după influența spiritului cultural care stăpânea veacul. O mică privire retrospectivă va învedera exactitatea afirmației că principiile filosofiei, cu privire la întrebările ce și-a pus, au variat întotdeauna, după loc și timp[1].

Istoria cunoaște ca creatori ai filosofiei elinice pe grecii ionieni, iar pe neolatini germani ca dezvoltători ai principiilor acestei filosofii. La rândul său, filosofia greacă se dezvoltă și se separă în două perioade deosebite: una a creației spontane și alta a reflecției sceptice și a reproducției.

Problema, care stăpânește prima perioadă, este aceea a originii tuturor lucrurilor. Caracteristica sa este un panteism materialist la ionieni, spiritualist la

* Parohia Sf. Andrei, Trivale, Pitești.
** Parohia Glîmboc, Bascov.

[1] Badea Mangâru, *Clement și școala catehetică din Alexandria - starea filosofică*, Tipografia Cărților Bisericești p. 12-14.

filosofii Italiei, influenţat de spiritul dorian. În sistemele acestei filosofii, găsim germenele tuturor doctrinelor, ce se vor ivi mai târziu, şi cu deosebire ipoteza monistă şi ipoteza atomistă, aceşti doi poli ai speculaţiei ştiinţifice moderne. De la Tales la Pitagora sau de la 600 până la 400 înainte de Iisus Hristos. Se ştie că Tales, împreună cu Anaximandru şi Anaximene sunt socotiţi ca întemeietori şcolii din Milet, iar principiile lor, ca o cauză a cauzelor, sunt, în ordinea numelor: apa, atmosfera infinită aerul[2].

Perioada reflecţiei critice este inaugurată printr-un principiu, din care vor trage concluzii Zenon, Parmenide şi Anaxagora. Problemelor naturii, se vor adăuga problemele sufletului; chestiunilor cosmologice, chestiunile logice şi critice; speculaţiilor asupra esenţei lucrurilor, cercetările despre criteriul adevărului şi scopul după urmă al vieţii. În această perioadă, filosofia greacă atinge punctul culminant al evoluţiei sale: cu Platon ca profunzime; cu Aristotel ca profunzime, analiză şi metodă şi, în această privinţă, mai ales în şcoala din Alexandria.

Dar flacăra spiritului filosofic începe a-şi pierde din lumină încetul cu încetul, până îşi va da sfârşitul, din cauza invaziei raselor de nord. Cei ce se mai ocupă cu asemenea chestiuni nu fac decât să recheme trecutul, să se reazeme de acei puternici stâlpi: Platon şi Aristotel şi, deci, să reproducă trecutul, până când va veni o perioadă de expansiune şi de sinteză ontologică cu Bruno, Descartes, Leibniz etc. şi al doilea, o perioadă de reflexie critică şi de analiză cu Locke, Kant, etc.

Şi să nu se piardă din vedere că, în toate şcolile posterioare lui Aristotel, numele lui Clement Alexandrinul este citat la toţi cercetătorii filosofi, atât cei din perioada patristică, scolastică, filosofia renaşterii şi chiar de cei din timpurile filosofiei moderne. Scrierile lui Clement Alexandrinul slujesc de fapt în drumul spre viitor.

Dar în acest lung drum, pe care l-a străbătut filosofia, povârnişurile i-au stat continuu în cale şi multe i-au fost cărările pe care le-au încercat din nou în bâjbâiala întunericului. Aşa spre pildă: atunci când filosofia s-a ocupat cu cercetarea cauzei prime, s-a numit metafizică, ontologie, filosofie speculativă. Când a renunţat la această cercetare şi s-a mulţumit numai cu faptul de a fi o sinteză, a îmbrăcat haina cu numele de filozofie pozitivă sau pozitivism. Dar pozitivismul putea să se bazeze ori numai pe faptul istoric al contradicţiei perpetue a sistemelor, adică să aibă un fundament pur empiric, sau să fie bazat pe analiza raţională a cugetării sau priceperii omeneşti, şi astfel, în primul caz, dă naştere scepticismului; iar în al doilea caz dă naştere criticismului. Scepticismului i se opunea dogmatismul, adică credinţa în posibilitatea, pentru spiritul omenesc, de a avea o cunoştinţă obiectivă a lucrurilor şi chiar a cauzei primare. Raţionalismul avea pretenţia să ajungă la această cunoştinţă printr-un raţionament apriori; Empirismul, la rândul său nu admite altă metodă decât observaţia, şi inducţia, adică un raţionament a posteriori. Speculaţia pură sau a priori este metoda preferată de Idealism, care vede în cugetare faptul primitiv, anterior şi superior oricărei realităţi. Empirismul, din contră, se bazează pe opinia că, mereu cugetarea departe de a fi cauză primară, ea derivă dintr-o realitate preexistentă, adică se sprijină pe realism, în sensul modern al cuvântului. Dacă acţiunea cauzei primare este considerată ca inconştientă şi involuntară, în opoziţie cu activitatea teologică, sau se produce în vederea unui scop, realismul devine materialism şi mecanism. De partea sa, idealismul

[2] *Ibidem* p. 15.

devine spiritualism, fiindcă, personificând cauza primară, vede aici nu numai o idee care se realizează, dar o ființă care planează asupra tuturor lucrurilor (supranaturalism, transcendență) și le guvernează după libera sa voință (deism): este dualismul spiritului și al materiei, al creatorului și al naturii; în opoziție cu panteismul, naturalismul, monismul. Panteismul, naturalismul sau monismul, asimilând ideea de cauză cu conceptul substanței, consideră cauza primă ca și chiar substanța lucrurilor (imanența lui Dumnezeu) și universul ca o unitate trăitoare (monismul). O singură și aceeași ființă colectivă, guvernându-se ea însăși, urmând legile care rezultă chiar din natura sa (naturalismul). Monismul este absolut sau multiplu, după cum el consideră substanța cosmică ca o unitate absolută sau ca o colecție de unități ireductibile; atomism sau dinamism, după cum aceste unități sunt considerate ca infinit de mici (atomi) sau ca centre de forță absolut fără nici o întindere (dinamide sau monade)[3].

Dar cum aici nu avem intenția de a expune diferitele sisteme și direcții filosofice, cum s-au dezvoltat în decursul vremurilor; ci numai a constata existența povârnișurilor filosofico-intelectuale de care am vorbit mai sus, venim la starea filosofiei, atingând, pe aici și pe dincolo, și starea culturală generală din timpul lui Clement.

Încă din veacul întâi al erei creștine, dar mai ales în veacul al doilea, se opera în lumea păgână cultă și chiar în iudaică, care viețuia în mijlocul altor popoare, negreșit păgâne, la acei iudei care veniseră în contact cu filosofia greacă, o puternică luptă de distrugere și reconstituire a ideilor filosofice și religioase. În această luptă, lua parte și filosofia orientală, care avea un caracter religios. Se vede, mai cu seamă, exercitând o mare influență asupra filosofiei, care se cultiva în Alexandria, unde se mutase colivia muzelor, și cu deosebire asupra gnosticismului.

Lupta tindea la distrugerea sau disoluția vechilor credințe religioase și a celor filosofice, cu caracter teozofic. Să nu se uite că, începând din secolul al doilea al erei creștine, mândria filosofiei îmbrăca paloarea și mergea cu pași repezi spre declin. Triumful creștinismului îi dădea ultima lovitură, și scriitorii vestiți bisericești ne spun că, în timpul lor, filosofia nu se mai învăța nicăieri, în vechea ei formă, decât în școlile ordinare ale retorilor. Numai bătrânilor le mai plăcea să-și aducă aminte și să profeseze știința filosofică din timpul tinereții lor. Totuși, această stare de lucruri impunea celor culți ai păgânismului sa cugete serios la cele ce se petreceau și să caute a găsi o cale pentru înlocuirea vechilor credințe, fiindcă toate aceste credințe, în mod general și profund, fuseseră zdruncinate de critica scepticilor și a sofiștilor; iar vechile sisteme filosofice: platonismul, pitagoreismul și aristotelismul, care edificau întrucâtva spiritele și mulțumeau gândurile și cugetele multora, dispăruseră și nu mai aveau admiratori. Pe de altă parte, după cum am spus mai sus, ei erau nevoiți să facă aceasta, din cauza progreselor uimitoare ale creștinismului, care se ridica pretutindeni victorios pe ruinele păgânismului, iudaismului și peste ruinele tuturor celorlalte religii. Lumina Evangheliei lui Iisus Hristos, afară de puterea ei tainică, avea la îndemână, de data aceasta, și armele filosofiei, care se întorseseră contra vechilor sisteme religioase. De aceea toți fruntașii păgânismului vedeau cum creștinismul călca peste toate celelalte credințe religioase existente, peste toată știința veacului și peste toate sistemele filosofice. Trebuia, dar, ca mai marii povățuitori ai popoarelor păgâne să se silească să facă ceva,

[3] Vlăduțescu Gheorghe, *Istoria ideilor filosofice*, Editura Științifică București 1990, p. 29-30.